

Mihail Şolohov

Ve Durgun Akardı Don - 3

Çeviren: Tektaş Ağaoğlu

Roman
3. Basım

Nobel Edebiyat Ödülü
1965

EVRENSEL
BASIM
YAYIN

EVRENSEL

BASIM YAYIN

Rusça orijinal adı “Tihi Don” (Durgun Don) olan dört ciltlik bu eser, “And Quiet Flows The Don” adıyla yayınlanan (Moskova Yabancı Diller Yayınevi, 1948) İngilizce basımından Türkçeye çevrilmiştir.

Mihail Şolohov

VE DURGUN AKARDI DON

(DURGUN DON)

dört ciltlik nehir roman

*

ÜÇÜNCÜ CİLT

Çeviren

Tektaş Ağaoğlu

DOĞA BASIN YAYIN
Dağıtım Ticaret Limited Şirketi
Tarlabaşı Blv. Kamerhatun Mah. Alhatun Sk. No: 25 Beyoğlu / İstanbul
T: 0212 255 25 46 F: 0212 255 25 87
www.evrenselbasim.com - info@evrenselbasim.com

Evrensel Basım Yayın 171

Mihail Şolohov: Ve Durgun Akardı Don - III

Çeviren: Tektaş Ağaoğlu

Genel Kapak Tasarım: Savaş Çekiç

Kapak Uygulama: Devrim Koçlan

ISBN (TK) 978-975-6865-69-9
CİLT NO 978-975-6865-72-9

© Evrensel Basim Yayın 2001 - Sertifika No 11015

Birinci Basım Ekim 2001 - İkinci Basım Kasım 2008

Baskı: Ezgi Matbaası Sertifika No: 12142
Sanayi Caddesi Altay Sokak No: 10 Çobançeşme - Yenibosna / İstanbul
T: 0212 452 23 02 - 654 94 18 - ezgimatbaa@mynet.com - www.ezgimatbaa.net

VE DURGUN AKARDI DON

ÜÇÜNCÜ CİLT

Ey atamız, ey durgun ve şanlı Don!
Don, atamız bizim, Don, koruyucumuz,
Adı mübarek, ünü şanlı, güzel Don!
Yalnız, bir zamanlar, sen ey Don, hızlı akardın,
Hızlı ve temiz akardın.
Şimdi ama, ey Don, bozbulanık akan Don,
Neden öyle için dışın bozbulanık akarsın?
Aldı sözü durgun ve şanlı Don, dedi ki:
"Bozbulanık akmayım da neydeyim?
Yiğit kartallarım uçtu gitti,
Kartallarım, Don Kazakları
Gitti, kıyılarım da aktı gitti.
Onlar gitti, sarı kumlarımda uzun uzun sazlar bitti."

Eski bir Kazak türküsü

ALTINCI BÖLÜM

I

1918 Nisanında Don ilinde büyük bir yarılma görüldü. Kuzey nahiyelerinin cepheden dönen Kazakları –Koper, Ust-Medveditskaya, yukarı Don ırmaklarının suladığı kıyıların Kazakları– geri çekilen Kızıl Partizan birliklerine katıldılar, aşağı nahiyelerin Kazakları ardlarından bastırıp onları il hudutlarına doğru sürdüler.

Koper nahiyesinin Kazakları, hemen hemen tümüyle, Kızıllardan yana çıktılar. Ust-Medveditskaya nahiyesi Kazaklarının yarısı destekledi onları, Yukarı Don'un Kazaklarından pek az yardım gördüler.

Yarılma 1918'de gerçekleşti ama, aslında, yüzyıllar öncesi başlamıştı. Kuzey Kazakları yoksuldular. Ne verimli toprakları, ne üzüm bağları, ne değerli av ve balık alanları vardı. Zaman zaman Çerkask'tan ayrılırlar, akıllarına estikçe Büyük Rusya nahiyelerini basarlardı. Stenka Razin'den* bu yana baş kaldıran tüm isyancıların baş destekleyicileriydiler.

Hatta daha da sonraları, Çar diktasının demir topuğu altında ezilen bütün il, huzursuz ve için için kaynarken, açıktan açığa baş kaldıranlar, atamanlarının peşine takılıp Çarlık düzenini temellerinden sarsalayanlar, yine bu yukarı nahiyelerin Kazakları olmuştu. İmparatorun birlikleriyle çarpışanlar, Don'da ilerleyen mavna kervanlarını yağma edenler, taa Volga'ya kadar uzanıp Zaporozniye'nin boyun eğdirilmiş Kazaklarını ayaklandıranlar, hep onlar...

---

* Stepan Timofeyiç (1630'a doğru-1671) 1667-1670 köylü isyanının kahramanı Kazak şefi –ç.n.

Nisanın sonuna doğru Kızıllar Don ilinin üçte ikisini bırakıp gidince, bir çeşit mahalli hükümet kurma zorunluluğu çıktı ortaya. 28 Nisan da Don Geçici Hükümeti üyeleri ile nahiyeler ve ordu birlikleri delegelerini bir araya getirecek bir Konsey toplanmasına karar verildi.

Tatarsk köyüne Viyeşenska atamanından gelen bir bildiride, ayın yirmi ikisinde orda Konsey delegelerinin seçimi için bir toplantı yapılacağı haber veriliyordu. Miron Korşunof köylüyü toplayıp bildiriyi okudu. Miron, Bogatiryof Dede ve Pantaleymon Melekof'un Viyeşenska'ya gönderilmeleri karara bağlandı.

Viyeşenska toplantısında Pantaleymon Melekof, gelecek Ordu Konseyine delege seçildi. Aynı gün köyüne döndü ve vaktinde Novoçerkask'a yetişebilmek için ertesi sabah Miron Korşunof'la birlikte Milerovo'ya hareket etmeye karar verdi. Miron da biraz gazyağı, sabun, eve birkaç öteberi satın almak, Mokof için bir elek ve değirmene mil yatağı alarak üç beş kuruş kazanmak için Milerovo'ya gitmek istiyordu.

Gün doğarken yola çıktılar. Miron Korşunof'un kuzgunî beygirleri hafif arabayı kolayca çekti götürdü. Miron'la Pantaleymon renkli hasır koltukta yan yana oturuyorlardı. Köyün yamacındaki tepeye varınca konuşmaya başladılar. O sırada Milerovo'da konaklayan Alman askerleri vardı. Miron endişeyle sordu:

"Almanlar bize bir şey yaparlar mı dersin, ha? Başıbozuk bir güruh hepsi."

"Yok canım," diye Pantaleymon ona güven verdi. "Geçende Matvey Kaşulin Milerovo'daydı, herifler korkuyorlarmış dedi. Kazaklara el sürmeye cesaret edemezler."

Miron kızıl sakalına doğru gülümseyerek, kiraz dalından kamçısıyla oynamaya daldı. Kuşkuları yatışmış olacaktı. Konuyu değiştirdi:

"Ne diyorsun, nasıl bir hükümet kurulmalı sence?"

"Bir ataman olmalı. Bizden biri. Bir Kazak."

"Haydi hayırlısı! İyi birini seçin ama. Çingene ata bakar gibi bir adamakıllı gözden geçirin o generalleri."

"Sen hiç merak etme. Don Kazakları arasında aklı başında olanlar var daha."

"Olabilir, hısımım... Olabilir ama, gebeşleri de yok değil hani!" Miron'un gözlerinin köşeleri büzüldü, çilli yüzünde mahzun bir ifade belirdi. "Benim Mitka'yı adam ederim sandıydım. Okusun da subay çıksın dediydim ya, oğlan kilise okulunu bile yarıda kodu kaçtı, ikinci kışa."

Bir dakika kadar sustular. İkisi de Bolşeviklerin izini kovalayan oğullarını düşünüyordu. Araba kaba yolda hoplayıp sarsılıyor, sağdaki beygirin ikide bir ayakları birbirine dolanıyordu. Koltuk iki yana sallandıkça ihtiyarlar ağda balıklar gibi toslaşıyorlardı.

Pantaleymon içini çekti. "Bizim Kazaklar nerdeler acaba şimdi?"

"Koper'e gittiler. Geçende Fiyodot köydeydi. Atını kaybetmiş. Tişanskaya yönünde ilerlediklerini söyledi."

Yine sustular. Meltem sırtlarını üşüttü. Arkalarında Don'un üzerinde şafağın alev alev, görkemli yangını, ormanları, çayırları, gölleri, kayranları sessizce tutuşturmuştu. Kumluk yayla bir bal peteğinin sararmış zarını andırıyordu. Kumul tepeler donuk tunç rengiydi.

Bahar ayağını sürüyerek geliyordu. Korulukların su mavisi rengi gitmiş, yerini dolu dolu bir yeşil örtü almıştı. Bozkır çiçek açıyordu. Sel suları çekilmeye yüz tutmuş, çayırların alçak kesimlerinde sayısız gölcükler kalmıştı ama, sarp bayırların altında ılıman havanın kemirdiği karlar, bahara meydan okurcasına hâlâ beyaz beyaz parıldıyordu.

Ertesi akşam Milerovo'ya vardılar. Geceyi buğday deposunun yanında oturan bir tanışın evinde geçirdiler. Sabahleyin kahvaltıdan sonra Pantaleymon istasyona gitti, Miron da beygirleri arabaya koşup dükkânlara yollandı. Demiryolu geçidinden sağ salim geçti ve hayatında ilk kez Almanları gördü: Önünde üç Alman askeri, demiryolunu geçiyordu.

Biri, kısa boylu, gür sakallı bir adamdı, elini salladı.

Miron endişeyle dudaklarını ısırarak dizginlere asıldı. Almanlar yaklaştılar. Uzun boylu, besili bir Prusyalı, beyaz dişlerini ışıldatan bir gülümsemeyle konuştu:

"Bakın işte sahici, canlı bir Kazak size! Kazak üniforması bile var. Oğulları bize karşı savaşmıştır herhalde. Haydi şunu canlı canlı Berlin'e gönderelim! Kapıda durur bilet keseriz!"

"Bize beygirleri lazım. Kendi canı cehenneme!" Gür kestane sakallısı ihtiyatla atların başları yanından dolanarak arabaya yaklaştı.

"Haydi bakalım, atla aşağı, ihtiyar! Beygirlerin lazım bize. İstasyona değirmenden un götüreceğiz. İn dedim! Sonra kumandanlıktan alırsın hayvanlarını." Değirmeni gösterdi, dediğini yapacağını belirten bir hareketle Miron'a arabadan inmesini işaret etti. İki yoldaşı dönüp değirmene doğru yürüdüler. Arkalarına bakıp bakıp gülüyorlardı. Miron'un yüzü akça sarı bir renk aldı. Çevik bir hareketle arabadan atladı, beygirlerin başına gidip çekiştirdi.

"Keşke Pantaleymon yanımda olaydı." Düşünce şimşek gibi çaktı kafasında. Baştan aşağı ürperdi. "Hayvanları alacaklar. Hay Allah! N'aptım da tek başıma geldim!"

Alman dudaklarını büzerek Miron'un kolundan yakaladı, beygirlerin başını değirmene çevirmesini işaret etti.

"Bırak be!" Miron kolunu çekti. Yüzü daha da soldu. "Çek şu temiz ellerini atlarımdan! Vermiycem sana atlarımı!"

Alman Miron'un ne dediğini sesinden anlamıştı. Süt mavisi dişlerini gösterip dik dik baktı Kazağa. Sesinin dediğim dedik bir takırtısı vardı. Eli, omuzuna asılı tüfeğinin kayışını kavrarken, Miron gençliğini hatırladı. Yumruğunu savurduğu gibi adamın şakak kemiğine indiriverdi. Adamın başı geri gitti, miğferin çene bağı koptu. Baş üstü yere düştü. Kan tükürüyordu. Kalkmaya çalışırken Miron kafasının arkasına bir yumruk daha indirdi. Etrafına bakındı, hemen Alman'ın tüfeğini kaptı. Kafası yaman çalışıyordu şimdi. O beygirleri çevirirken adam arkadan ateş edemeyecekti, onu biliyordu. Ama istasyondaki öbür Almanlar görebilirlerdi onu. Kuzgunî atlar hayatlarında öyle koşmadılar! Arabanın teker-

leri bir düğünde bile öylesine sarsılmamıştı! "Tanrım sen beni koru, Tanrım! Tanrı Baba'nın adına!" Miron kamçısını sallarken mırıldanıp duruyordu. Az kalsın iliğine işlemiş açgözlülüğünden sonu kötüye varacaktı. Ukraynalı'nın evine kadar gidip eşyalarını almayı düşündü bir ara. Ama Allah'tan basireti bağlanmadı, beygirleri şehrin dışına çevirdi. İlk köye kadar yirmi verst yolu, sonradan kendi dediğine göre, Peygamber İlyas'ın ateşten arabasından da hızlı aldı. Tanıdığı, Ukraynalı'nın avlusuna girdi, alı al, moru mor, başına gelenleri anlattı, onu da, atlarını da saklaması için yalvardı adama.

"Saklarım, olur, olur. Yalnız fena sıkıştırırlarsa söylerim, haber vereyim. Durumu biliyorsun. Söylemezsem evimi yakarlar, beni de asarlar bir ağaca."

"Sen sakla da beni, ne istersen veririm. Sen yalnız ölümden koru beni, bir yere gizle, sana bir koyun sürüsü gönderiririm. En iyi koyunlarımdan onunu veririm, söz!" dedi Miron, arabasını sundurmanın altına sokarken.

Karanlık basana kadar Ukraynalı'nın yanında kaldı. Sonra, yine çılgın gibi sürdü arabayı, gitti. Koşturmaktan beygirlerin her bir yanı köpük oldu. Milerovo'yla arasına uzunca bir yol koymadan dizginleri çekmedi. Bir sonraki köye varmazdan önce, Alman'dan kaptığı tüfeği oturduğu yerin altından çıkardı, adamın kayışın alt tarafına silinmez mürekkeple yazılı ismini okudu. Bir iç çekip rahatladı. "Eh, yakalayamadın işte beni, namussuz!" dedi. "Nasıl da kaçtım senden, gördün mü?"

Ama Ukraynalı'ya vaadettiği koyunları göndermedi. O sonbahar bir gün köye uğramıştı. Adamın bir şey sorarcasına üzerine dikilen gözlerini görünce, "Koyunlarımız hep öldü," dedi. "Koyun bakımından durumumuz çok kötü. Ama eski günlerin hatırı için sana kendi bahçemden armut getirdim." Bir çuval dolusu yolda berelenmiş armut çıkardı arabadan. Gözlerini kurnaz kurnaz yana kaydırıp, "Bizim armutlar bir iyidir ki, ne iyidir!" dedi. Adama çabucak, "Hoşça kal," diyerek çekti gitti.

Miron dörtnala Milerovo'dan kaçarken Pantaleymon istasyondaydı. Genç bir Alman subayı ona yol kâğıdı yazdı, tercüman getirip sorguya çekti. Ucuzundan bir puro yakıp iyilikseverlikle konuştu sonra:

"Yol kâğıdını alabilirsin. Ama unutma, aklı başında bir hükümetiniz olsun, tamam mı? Cumhurbaşkanı mı seçersiniz, çar mı, ne seçerseniz seçin, yeter ki devlet adamı yanı eksik olmasın. Almanya'ya karşı da dostça bir siyaset gütsün."

Pantaleymon hiç sesini çıkarmadan pis pis süzdü adamı, yol kâğıdını aldı, istasyonun gişesine gitti. Novoçerkask'a vardığında şehirdeki genç subayların çokluğuna hayret etti. Sokaklar, lokantalar adam almıyordu. Ataman'ın sarayı ile Konseyin toplanacağı Adalet Sarayı'nın çevresinde subaydan geçilmiyordu.

Pantaleymon, delegelere ayrılan evde kendi nahiyesinden daha birçok Kazakla karşılaştı. Çokluk Kazaklardı, delegeler. Aralarına birkaç subayla biraz daha çok sayıda taşra aydını karışmıştı. Konuşma, belli belirsiz, bir geçici hükümet kurulmasına değindi. Yalnız bir nokta kesinlikle belirdi: Bir ataman seçilmeliydi. Halkça tutulan birkaç Kazak generalin isimleri ve her bir adayın meziyetleri üzerinde uzun boylu tartışmalar yer aldı.

Şehre vardığı gün, akşam çayından sonra, Pantaleymon evden getirdiği yiyecekleri ağız tadıyla yemek için odasına çekildi. Masaya biraz kurutulmuş sazan çıkardı, ekmeğini kesti. O sırada komşu köylerden iki Kazakla birkaç kişi daha çıkageldiler. İlkin cephenin durumundan söz açıldı, sonra seçilecek hükümet üzerine konuştular.

Seyrek sakallı bir Kazak içini çekerek, "Rahmetli general Kaledin'den iyisi bulunmazdı doğrusu," dedi. "Nur içinde yatsın!"

"Doğru, doğru," dedi bir başkası.

Nahiye delegesi olan bir üsteğmen birden parladı:

"Ne demek istiyorsun? Uygun adam yok ne demek? General Krasnof uygun değil mi yani?"

"Kim bu Krasnof?"

"O ne biçim soru öyle, utanın! Krasnof ünlü bir generaldir. Üçüncü Süvari Kolordusunun kumandanıdır, hem de çok zekidir. Sen Jorj şövalyesidir, çok da kabiliyetli bir alay kumandanıdır."

Üsteğmenin ateşli övgü sözleri karşısında savaşçı alaylardan birini temsil eden bir delege dayanamadı, "Biz biliyoruz onun kabiliyetini," dedi. "Generalden gel! Alaman savaşında öyle bir gösterdi ki kendini! İhtilâl olmasaydı zor tuğgeneral olurdu o!"

Üsteğmen soğuk soğuk cevap verdi: "Sen, bir kere, General Krasnof'u tanımadan ne cüretle böyle konuşuyorsun? Sonra, herkesin saydığı bir general hakkında sen ne hakla böyle konuşursun? Sıradan bir Kazak olduğunu unuttun galiba?"

Kazak afallamıştı. "Bütün dediğim, kumandanım," dedi, "ben kendim onun emri altında hizmet gördüm de... Avusturya cephesinde bizim alayı dikenli tellere sürdüydü. O yüzden biz pek sevmeyiz onu. Ama, tabii, bambaşka bir adam olabilir yani..."

"Niçin Sen Jorj haçı verdiler ona sanıyorsun? Aptal, sen de!" diye Pantaleymon cepheden dönen adamı azarladı. Az kalsın kızgınlığından boğazına kılçık takılıyordu. "Amma da alışmışsınız homurdanmaya! Her şey kötü, hiçbir şeyde iş yok, öyle mi? Siz azıcık daha az konuşsaydınız bütün bu belalar gelmezdi başımıza. Gidi saksağanlar, sizi!"

Bütün Çerkask Bölgesi General Krasnof'u tutuyordu. İhtiyarlar seviyorlardı onu: Çoğu Rus-Japon savaşında emrinde savaşmıştı. Subaylar geçmişinden memnundular: Hassa subayıydı, iyi öğrenim görmüştü, İmparatorluk Sarayında bulunmuş, İmparatorun maiyetinde görev almıştı. General olmakla kalmayıp, subay hayatı üzerine hikâyeleri çeşitli dergilerde yayınlanmış bir yazar olması da şehrin liberal görüşlü aydınlarınca iyi karşılanıyordu. Krasnof, asker de olsa, kültürlü adam sayılırdı.

Delegeler arasında Krasnof adına sıkı kulis yapılıyordu. Başka generallerin isimlerinden hiç söz edilmez oldu. Krasnof'u destekleyen subaylar, Bogayevski'nin Denikin'le birlik olduğu, eğer o ataman seçilirse Bolşevikler ezilip Beyaz Muhafızlar Moskova'ya

girer girmez bütün Kazak imtiyazlarına, Kazak muhtariyetine son verileceği yollu söylentiler yaydılar.

Ama Krasnof'a karşı çıkanlar da vardı. Delegelerden biri, bir öğretmen, General'in ününe gölge düşürmeye çalıştıysa da başaramadı. Delegelerin odalarını bir bir dolaşıyor, Kazakların kıllı kulaklarına zehir akıtıyordu:

"Krasnof, ha? Boktan generalin teki, yazarlığı desen hiç işe yaramaz. İki yana birden yaranma peşinde, pis riyakâr! Bütün ulusa tanıtacak kendini, derdi o, ama aynı zamanda, canımın içi, demokrasiden de vazgeçmeyecek! Sözüme iyi kulak verin. İlk alıcıya satar bu adam Don ülkesini, olduğu gibi. Zıpçıktının biridir o. Devlet adamlığı nerde, o nerde! Bize Ageyef gerek. Bak, o bambaşkadır o, Ageyef!"

Ama öğretmenin bütün çabası boşa çıktı. Mayısın ilk günü Konsey toplantılarının üçüncü günüydü. General Krasnof'u kürsüye çağıran seslerle birlikte salondaki kalabalık birden heyecanlandı.

Subaylar sıkı bir alkış tutturdu, Kazaklar da hemen onlara karşılık avuçlarını çırpmaya koyuldular. Sıkıldılar, pek beceremediler ama. Nasırlı kara ellerinden sert, haşin bir ses çıktı: Balkonu, koridorları dolduran hanımların, subayların, öğrencilerin yumuşacık avuçlarından yükselen kibar musikiye hiç mi hiç benzemeyen bir ses.

Boylu boslu bir generalin kürsüye ilerlediği görüldü o sırada. Salon alkışlarla "yaşa varol!"larla çınladı. General ileri yaşına rağmen genç ve yakışıklı görünüyordu. Kartpostal generali gibi duruşu, haçlarla, madalyalarla donanmış göğsü, heyecanlı yüzüyle ordakilerin çoğunun gözünde, yarım yamalak da olsa, bir zamanların debdebeli iktidarını temsil eder gibiydi.

Pantaleymon'un gözleri yaşarmıştı. Kasketinin içinden çıkardığı kırmızı mendile burnunu sümkürdü. "General dediğin böyle olur işte!" diye düşündü. "Erkek adam olduğu nasıl da belli! İmparatora benziyor, hem daha da yakışıklı. Valla, rahmetli Aleksandır sanırsın, öyle!"

Don Kurtuluş Konseyi adı altında çalışmalarına başlayan Konseyin işleri aheste yürüyordu. Konsey başkanı Yüzbaşı Yanof'un teklifi üzerine apoletler ve çeşitli askeri rütbelerin takılması konusuna değinen bir önerge kabul edildi.

Krasnof mükemmel bir konuşma yaptı. Coşkun ve coşturucu kelimelerle Bolşevik laneti altına düşen Rusya'dan, Rusya'nın eski şanından ve gücünden, Don'un geleceğinden söz etti. O günkü durumu ana çizgileriyle özetledi, kısaca Alman işgaline dokundu, Bolşevikler yenilgiye uğratıldıktan sonra Don'un bağımsız olabileceğine değinerek alkışlar ve onaylayıcı haykırışlar arasında söylevine son verdi.

"Don ilini Askeri Konsey yönetecek. İhtilâlin hürriyete kavuşturduğu Kazaklar, Kazak hayatının eski muhteşem düzenini yeniden kuracaklar ve biz, eski günlerde atalarımız gibi, gür ve tok sesimizle haykıracağız: 'Biz uysal Don'un Kazakları, sana ey kâgir yapılı Moskova'nın Beyaz Çarı, hoş geldin diyoruz!'"

O akşam Krasnof otuza karşı yüz yedi oyla Don Kazakları Atamanı seçildi. On kişi çekimser oy vermişti. Krasnof, Konsey bazı şartlara razı olmazsa atamanlığı kabul etmeyeceğini bildirdi. Ataman sıfatıyla sınırsız yetki istiyordu. Bazı temel kanunlar üzerinde de anlaşmaya varılmalıydı.

"Memleket uçurumun kenarındadır. Ataman'a tam güven olmadan bu işi üzerime alamam. Bugünkü durumda görevimi hakkıyla yerine getirdiğime inanarak çalışabilmeliyim. Don'un iradesinin en yüksek ifadesi olan Konseyin tam güvenine sahip olduğumu, Bolşevik rezilliğinin, Bolşevik anarşisinin yerini kesin kanuni ölçülerin aldığını bilmeliyim."

Sözünü ettiği, sadece, Don ülkelerindeki yeni duruma uyularak azıcık değiştirilmiş eski imparatorluk rejiminin kanunları olduğundan, Konsey Krasnof'un isteklerini seve seve kabul etti. Önerdiği bayrak bile eski günleri hatıra getiriyordu: Mavi, kırmızı, sarı şeritler (Kazakları, yabancıları ve Kalmukları temsil ediyordu her biri). Yalnız, Kazak mizacına bir taviz verildi, hükümet

armasında köklü bir değişiklik yapıldı. Kanatları iki yana açık, tırnakları ortada iki başlı yırtıcı kartal gitti, başında papağı, belinde kılıcı, sırtında tüfeği ve fişekliğiyle bir şarap fıçısına yanlamasına kurulmuş çıplak bir Kazak geldi.

Basit kafalı, doğuştan yaltakçı bir delege dalkavukça, bir soru sordu:

"General Hazretleri ana kanunlarda bir değişiklik teklif edecekler mi acaba?"

Krasnof gülümsedi. Artık bir şaka yapabilirdi. Kalabalığı süzdü, herkesin dikkatini toplamış, onayını kazanmış bir adam edasıyla cevap verdi:

"Evet, bir önerim olacak sanırım. Bayrak, devlet arması ve milli marşımıza dair 148, 149 ve 150'nci maddeler hakkında: Kızıl bayraktan gayri her bayrağı, Beş Uçlu Yahudi Yıldızından ya da Mason işaretinden gayri her armayı, *Enternasyonal*'den gayri her marşı kabule hazırım."

Konsey kahkahalar arasında bu öneriyi kabul etti. Sonradan, daha uzun bir zaman, Atamanın şakası dudaklardan eksik olmadı.

5 Mayısta Konsey dağıldı. Son konuşmalar yapıldı, Güney Grubu Orduları kumandanı, Krasnof'un sağ kolu Albay Denisof, çok yakın gelecekte Bolşevik sabotajcıların ortadan kaldırılacağına söz verdi. Delegeler evlerine yollandılar. Ataman seçiminin başarıyla sonuçlanmasından, cepheden gelen son haberlerden rahatlamışlardı. Sevinçliydiler.

Pantaleymon da heyecanlıydı. Sevincinden göklere uçuyordu. Novoçerkask'tan kalkan trene bindi. Ataman iktidarının iyi ellere teslim edildiğine, Bolşeviklerin yakında yenileceklerine, çok geçmeden oğullarının çiftliğe döneceklerine kesinlikle inanıyordu artık. Vagonda dirseklerini masaya dayayıp oturdu. Konseyin son demlerinde okunan Don marşının ezgisi kulaklarından gitmiyordu. İç açıcı kelimelerdi bilincinin taa derinliklerine giren. "Durgun ve Hıristiyan Don" gerçekten "uyanık ve kımıldar" gibiydi.

Fakat tren Novoçerkask'tan daha çok uzaklaşmadan, pence-

reden bakınca Bavyera süvarilerinin ileri devriye kollarını gördü. Birkaç atlı, demiryolunun yanından atlarını sürüp trene doğru geliyorlardı. Eyerlere rahatça kurulmuşlardı. Kesik kuyruklu sırım gibi atların sağrıları güneşte parıl parıldı. Pantaleymon az öne eğildi, kaşları acıyla çatıldı. Atların Kazak topraklarını çalımla döven toynaklarına baktı. Atlılar geçip gittikten sonra, uzun bir süre, öyle kambur oturdu. Derin derin soluyordu. Geniş sırtını pencereye vermişti.

II

Don'dan kalkan uzun araba katarları Ukrayna'dan geçip Almanya'ya beyaz buğday, tereyağı, yumurta ve sığır taşıyordu. Her bir arabanın başında mavi-akca üniforması, siperliksiz, yuvarlak kasketi, hazırda duran süngüsüyle bir Alman eri nöbet tutuyordu. Topukları nalçalı, kahverengi iyi deriden Alman çizmeleri Don yollarını tozuttu. Bavyera süvarileri hayvanlarını Don'dan su içmeye götürdüler. Ama Don-Ukrayna hududunda silah altına alınan genç Kazaklar Petrula alaylarıyla dövüşüyorlardı. Yeni kurulan On İkinci Don Kazak Alayının hemen hemen yarısı, Staroblesk yakınlarında bir parça Ukrayna toprağı daha ele geçirme uğruna savaşarak öldü.

Kuzeyde Ust-Medveditskaya nahiyesi birkaç kere el değiştirdi. İlkin bir Kızıl Muhafız birliği nahiyeyi zaptetti, bir saate kalmadan Alekseyef'in Beyaz Muhafız birliği geri püskürttü onları. Sokaklar birliğin belkemiği olan lise ve ortaokul öğrencileriyle doldu taştı.

Yukarı Don Kazakları, nahiyeleri bir bir bırakıp Kızıllarla birlikte Saratof ili hudutlarına çekildiler. Yaz sonunda hemen bütün Koper Bölgesini bırakıp gitmişlerdi. Silah taşıyabilen her yaşta Kazaklardan kurulu Don Ordusu hudut boylarını ele geçirdi.

Ordu yeniden teşkilatlanmış, Novoçerkask'tan subaylarla takviye edilmişti. Şimdi, sahiden savaşçı bir kuvvete benziyordu. Çeşitli bölgelerden gönderilen ufak birlikler kaynaştırılıyor, Alman savaşından sağ dönen erlerden düzenli alaylar, alaylardan tümenler

kuruluyor, karargâhlarda yüzbaşıların yerini albaylar alıyordu. Bu arada kumandanlar da yavaş yavaş değiştirilmekteydi.

Yaz çıkmadan ordu Don hudutlarını geçmiş, Voronez ilinin en yakın köylerini işgal etmiş, taşra şehri Boguçar'ı kuşatmıştı.

Tatarsk köyü Kazaklarından kurulu bir bölük, Piyotra Melekof'un kumandasında dört gündür köyler, nahiyeler arasından kuzeye doğru ilerliyordu. Bölüğün sağında bir yerde Kızıl Muhafızlar savaşı göze almadan geri çekilip demiryoluna yaklaşmaktaydılar. Yürüyüş boyunca Kazaklar hiç düşmana rastgelmediler. Bir gidişte fazla yol almıyorlardı. Onlar da ölüme acele gitmenin âlemi olmadığını biliyorlardı çünkü. Günde otuz verst ilerlediler mi, tamam.

Beşinci gün Koper Irmağı'nı geçtiler. Çayırlığın üstünü tül perde gibi sivrisinek basmıştı. İncecik, titreşimli vızıltılarının ardı kesilmedi. Atların, atlıların kulaklarına, gözlerine girdiler, atlar burun çalıp başlarını salladı, Kazaklar kollarını savurup habire tütün içtiler.

"Ulan ne bok iş be! Allah kahretsin!" diye homurdandı Hristonya. Sulanan gözünü yenine sildi.

"Gözüne mi girdi?" Gregor sırıttı.

"Zehirli mi ne? Meret canımı fena yaktı!"

Hristonya kanlanmış göz kapağını kaldırıp nasırlı parmağını gözünün üstüne bastırdı. Dudaklarını büzerek elinin tersiyle bir süre ovdu gözlerini.

Gregor onunla yan yana sürüyordu atını. Tatarsk'tan yola çıktıkları günden beri beraberdiler. Son haftalar daha da şişmanlayan, daha da çok kadına benzeyen Anikuşka da peşlerinden ayrılmıyordu.

Bölükte yüz kişi ya var ya yoktu. Piyotra'nın yardımcısı, Tatarsk'tan bir kız alan Başçavuş Latişef'ti. Gregor bir takıma kumanda ediyordu. Emri altındaki Kazakların hemen hepsi köyün aşağı ucunda oturanlardı: Hristonya, Anikuşka, Fiyodot Bodovskof, Martin Şamil, İvan Tomilin, sıska Borşkiyof, ayıya benzeyen Zakar

Korolyof, Prokor Zikof, Çingene soylu Merkulof, Yepifan Makseyef, Yegor Senilin ve daha yirmi kadar Kazak delikanlısı.

İkinci Takımın kumandanı Nikolay Koşevoy'du. Üçüncü'ye Yakof Kolovedin, Dördüncü'ye Mitka Korşunof kumanda ediyordu. Mitka, Podyolkof'un idamından sonra bizzat General Alferof tarafından çavuş yapılmıştı.

Bölük atları ısındırmak için hızlı tırısa kalktı. Sel basmış gölcüklerin yanından kıvrılan yol taze söğütlerin, sazların bittiği çukurlara dalıyor, otlakları dolanıyordu.

Arka sıralarda kahkahalar arasında At Nalı Yakop'un davudî sesi kükrüyor, ardından Andrey Kaşulin'in tatlı, ince sesi onu yankılıyordu. Andrey de, Podyolkof'un yoldaşlarını tepelediği için çavuş rütbesi almıştı.

Piyotra Melekof'la Latişef usul usul konuşarak süvari kolunun yanı başında gidiyorlardı. Piyotra sol eliyle atını okşuyor, kulaklarının arasını kaşıyordu. Latişef'in tombul yüzüne bir gülümseme yayılmıştı. Seyrek bıyıklarının altında tütün lekeli sarı güdük dişleri görünüyordu.

Kazaklar aralarında konuşa konuşa, bazen sıraları bozup beşi bir hizada ilerlediler. İçlerinde, tanımadıkları yöreyi, su birikintilerinin kalbura çevirdiği çayırı, uzakta görünen söğütlerin, kavakların yeşil uzantısını dikkatle inceleyenler vardı. Yanlarına aldıkları eşyalardan, uzun bir yolculuğa çıktıkları belliydi. Eyer çantaları ağzı ağzına elbise ve teçhizat doluydu. Kaputlarını dürüp eyerlerinin arkasına bağlamışlardı. Atların kayışları teker teker mumlanmıştı. Her şeyin bakımı mükemmel, hepsi yerli yerindeydi. Bir ay önce artık savaş çıkmayacağına inanmışlardı ya, şimdi artık kan dökülmeden olmayacağına emindiler, kadere boyun eğmişlerdi. Her birinin aklından aynı düşünce geçiyordu: "Bugün hayattasın, yarın leşine kuzgun konar!"

Saz damlı evlerden kurulu bir köyü geçtiler. Anikuşka pantolonunun cebinden evde pişmiş bir çörek çıkardı, yarısını ısırdı, başladı çiğnemeye. Çeneleri tavşan çenesi gibi işliyordu.

Hristonya ona bir göz attı.

"Aç mısın?"

"Niye olmayayım?.. Karım pişirdi."

"Tıkın, tıkın! Domuz işkembesinden farkı yok zaten midenin," diye söylendi Hristonya. Sonra yakınmalı, kızgın bir sesle ekledi: "Amma da yiyor be, körolasıca! Nereye sıkıştırır hepsini, bilmem ki?" Gregor'a döndü: "Bugünlerde pek korkunç bir şey oldu bu. Pek boyu bosu da yok, tıkınmaktan patlayacak neredeyse."

"Kendi malımı yiyorum. Karnı tok adam sabah erken kalkar. Can boğazdan gelir, aslanım. Sindiriyorum ya yediğimi sen ona bak."

Anikuşka kikirdeyip Gregor'a bir baktı. Hristonya, kızgın, yere tükürdü.

"Piyotra Pantaleyeviç, geceyi nerde geçireceğiz? Atların canı çıktı!" diye Tomilin bağırdı o sırada.

Merkulof da onu destekledi: "Güneş batıyor."

Piyotra kırbacını salladı: "Belki bir dahaki köyde. Ya da belki Kumilzensk'e kadar varırız."

Merkulof kıvırcık kara sakalına doğru gülümseyip Tomilin'in kulağına, "Domuz herif, Alferof'un gözüne girmeye bakıyor. Acelesi var," diye fısıldadı.

Birisi Merkulof'un gümrah sakalını kırparken oyun etmiş, kese kese inceltmişti, sakalın ucu çarpık bir kamayı andırıyordu şimdi. Yoldaşları onu alaya alıp demediklerini komamışlardı. Tomilin yine kendini tutamadı:

"Sen kimin gözüne girmeye çalışıyorsun peki?"

"Ne demek istiyorsun?"

"Sakalın ne o öyle, generaller gibi kesmişsin? Bu sakalla emrine bir tümen verecekler sandın herhalde, ha?"

"Haydi ordan, enayi, sen de! Hiçbir işi ciddiye almaz mısın be?"

Şakalaşıp gülüşerek bir sonraki köye girdiler. Konaklama işini görüşmek üzere önden yollanan Andrey Kaşulin ilk evin orada onları karşıladı.

"Bizim takım, ardımdan gelin. Birinci Takım şurdaki üç eve. İkinci Takım orda soldaki evlerde, Üçüncü de kuyunun yanındaki dört evde kalacak."

Piyotra atını ona doğru sürdü.

"Bir şey duydun mu? Sorup soruşturdun mu?"

"Heriflerin hiç izi yok buralarda. Ama öyle çok bal var ki, püüf! Bir kocakarının nerdeyse üç yüz kovanı var. Tabii bu akşam açarız birini artık."

"Alıklığı bırak. Öyle bir şey yap, ben seni açarım, görürsün!" dedi Piyotra, somurtarak. Kırbacıyla bir dokundu atına.

Evlerini buldular, atları ahırlara yerleştirdiler. Köylüler Kazaklara akşam yemeği çıkardı, sonra hepsi avlulara çıkıp odun yığınlarının üstünde oturdular. Biraz konuştular, uyumak için evlerine çekildiler.

Gün doğarken bölük Kumilzensk yönünde yola çıktı. Az bir yol gitmişlerdi, arkalarından bir haberci yetişti. Piyotra adamın getirdiği paketi açtı, mektubu okurken eyerinin üstünde bir sallandı. Elinde kâğıdı güç tutuyordu, öyle ağırdı sanki. Gregor atını onun yanına sürdü.

"Emir mi var?"

"Eeeh."

"Ne diyor?"

"Bölüğün kumandasını devretmem gerekiyor. Benim hizmet yılımdan herkesi askere alıyorlar. Yirmi Sekizinci Tümene gideceklermiş. Topçularla mitralyözcüler de öyle."

"Peki gerisi?"

"İşte burada, Arzenovskaya'da Yirmi İkinci Alay kumandanının emri altına gireceklerini söylüyor. 'Derhal'..."

Latişef atını sürdü geldi. Kâğıdı aldı. Okurken kalın dudakları titredi onun da. Kaşlarından biri dikelivermişti.

"İleri!" dedi Piyotra. Kazaklar ağırdan sürdüler atlarını. Aralarında bakışıp arada bir Piyotra'ya bakıyorlar, bir şey söy-

lemesini bekliyorlardı. Kumilzensk'e vardıkları zaman Piyotra emri bildirdi. Bir önceki kur'anın Kazakları oradan oraya koşuşup dönüş hazırlığına koyuldular. Geceyi Kumilzensk'te geçirmeleri kararlaştırıldı. Ertesi sabah, gün doğarken dağılacaklar, her biri kendi yolunu tutacaktı. Bütün gün Piyotra kardeşiyle konuşmak için fırsat aramıştı. Gitti, kaldığı yerde buldu onu.

"Alana gelsene biraz," diye çağırdı Gregor'u.

Gregor ses etmeden ardından yürüdü. Mitka Korşunof da arkalarından koşunca Piyotra seslendi:

"Uzak dur sen, Mitka. Kardeşimle bir çift söz etmek istiyorum."

"İyi, iyi, konuşun," dedi Mitka. Anlayışla sırıttı, geride kaldı.

Yan gözle kardeşine bakan Gregor, Piyotra'nın aklını kurcalayan bir şey olduğunu hemen anlamıştı. Daha hafif konulardan söz açmaya çalıştı:

"Tuhaf değil mi, köyden buraya yüz verst ya geldik ya gelmedik, insanlar nasıl da değişik! Bizim gibi konuşmuyorlar, yapıları da bizimkilere hiç benzemiyor. Bak, kapıya bak hele, damı var üstünde, adak yeri gibi tıpkı. Bizde olmaz öyle şey. Baksana şuna!" Bir evi gösterdi. "Saçağın üstünü örtmüşler. Tahta çürümesin diye olacak."

"Kes şu dırdırı!" diye Piyotra hırladı. "Buraya böyle şeyler konuşmaya gelmedik. Gel şu çite doğru gidelim, millet bize bakıyor."

Alandan gelen köylüler meraklı gözlerle onları süzüyorlardı. Bol, mavi gömlekli, papağına soluk pembe bir şerit iliştirilmiş bir ihtiyar onları durdurdu, atlarına yulaf isteyip istemediklerini sordu. Piyotra adama teşekkür etti, adam uzaklaştı.

Gregor, "Evet, ne konuşmak istiyorsun?" diye sordu, sabırsızlıkla, kaşları çatık.

"Her şeyi." Piyotra gergin, aptalca bir gülümseyişle bıyıklarının ucunu kemirmeye koyuldu. "Öyle günlerde yaşıyoruz ki, Grişa, bir daha birbirimizi görmek nasip olmayabilir hani..."

Gregor'un kardeşine duyduğu yarı bilinçli düşmanlık, Piyotra'nın acıklı gülümseyişi, uysal sesiyle birden siliniverdi.

Piyotra dudaklarındaki o mutsuz gülümsemeyle, sevgiyle süzüyordu kardeşini. Sonra ciddileşti, yüzü asıldı.

"Görüyor musun, nasıl ikiye ayırdılar milleti?" dedi. "Namussuzlar! Pullukla tarla sürer gibi, bir kısım bir yarıda, öbür kısım öbür yarıda. Çok kötü günler bunlar. Sen, mesela, kanımız bir, kardeşimsin benim, ama anlamıyorum seni, hakikaten anlamıyorum! Benden gitgide uzaklaşır gibisin. Öyle değil mi? Sen de biliyorsun öyle olduğunu. Korkarım gidip Kızıllara katılacaksın sen de. Daha kendini bulamadın, Grişa."

"Sen buldun mu?" Gregor tepenin ardında batan güneşe bakarak sordu. Bütün batı göğü günün son deminde tutuşmuş gibiydi. Ufuktan bu yana yanık kömür karası, topak topak bulutlar kaçıyordu.

"Buldum. Ben karığımı buldum. Çıkaramazsın beni ordan artık. Ben senin gibi sendelemem, Grişa."

"Aah!" Gregor'un dudakları bir gülümseyişle kıvrıldı.

"Hayır. Sendelemem!" Piyotra kızgın kızgın bıyığını buruyordu. Gözleri, kamaşmış gibi, kırpış kırpıştı. "Boynuma ip takıp çeksen beni Kızıllara götüremezsin. Kazaklar onlara karşı, ben de onlara karşıyım. Kazaklara karşı çıkmak istemiyorum. Çıkmayacağım da. Nasıl diyim, bilmem ki... Olacak şey mi? Bana göre değil!"

"Bırak bu lafları," dedi Gregor, bezginlikle. Kaldığı eve gitmek için döndü. Kapıda Piyotra durdu.

"Söyle bana, bilmek istiyorum... Söyle, Gregor, gidip onlara katılmayacaksın, değil mi?"

"Sanmıyorum... Bilmem ki!"

Gregor isteksizce cevap verdi. Piyotra içini çekti, fazla üstelemedi. Yürüyüp giderken tedirgindi. Yanakları çökük. O da, Gregor da açıkça görüyorlardı: Birlikte geldikleri yol, yaşantılarının balta girmemiş çalılıkları arasında kaybolmuş gitmişti. Nasıl keçi yolu tepenin yamacından kayar da iner, taa dipte, ansızın, fundalar arasında sona erer, öyle.

Ertesi gün Piyotra bölüğün yarısını Viyeşenska'ya geri götürdü. Kalanlar Gregor'un kumandasında Arzenovskaya'ya hareket ettiler. Sabahın erken saatlerinden beri güneş ortalığı kavuruyordu. Bozkırı kahverengi bir pus örtmüştü. Arkalarında tepelerin mavi çizgileri, safran sarısı sel gibi akıp giden kum. Terleyen atların hızı kesildi, güneş Kazakların yüzlerini yaktı. Eyer başlıkları, üzengiler, gemler öyle kızmıştı ki, el değmiyordu. Ormanda bile serinlik bulamadılar. Orda bile hava ağır ve nemliydi, yağmur kokusu vardı.

Gregor'un içi eziliyordu. Eyerin üstünde hop hop giderken bütün gün, bölük pörçük, geleceği düşündü. Piyotra'nın sözleri birbirine çarpan tesbih taneleri gibi çın çın ötüyordu kulaklarında. Pelinotunun acı tadı dudaklarını yakıyordu. Yol sıcaktan tütüyordu. Kahverengi-altın bozkır güneşin altında upuzun serilmişti. Orda burda kuru esintiler dolaşıyor, kavruk otları karıştırıyor, tozu havalandırıyordu.

Akşama doğru güneşi yarı saydam bir pus sardı. Gökyüzü soldu, bozardı. Batıda yaslı bulutlar toplandı, ufkun incecik ibrişimi üzerinde hemen hiç hareketsiz asılı kaldı. Sonra rüzgâr aldı önüne kattı onları, ürkünç ürkünç geldiler, kahverengi kuyrukları taa aşağılara kadar indi, kenarlarına şekersi bir beyazlık vurdu.

Birlik bir çayı geçerek kavak korusunun içine daldı. Rüzgârın kıpırdattığı yapraklar süt beyaz alt yanlarını gösterip öyle uzaktan hışırdarken Koper Nehri'nin ötesinde bir yerlerde, eteklerine ebemkuşağı takılı bulutların beyaz kenarlarından yanlamasına yağmur ve dolu sağanağı saçılıyordu.

Geceyi küçük, ücra bir köyde geçirdiler. Gregor atını yerleştirdikten sonra arı kovanlarının durduğu bahçeye gitti. Ev sahibi, kıvırcık saçlı, yaşlıca bir Kazak, korka korka konuştu onunla:

"O kovanı görüyor musun? Oğulu geçende satın aldım. Nedense, genç arılar birer birer ölüyorlar. Gör işte bak, arılar çıkarıyor ölüleri." Kütük kovanın yanında durdular, adam kovanın ağzını gösterdi. Vız vız öten arılar dışarı çıkardıkları ölü arılarla uçup gidiyorlardı.

Kovanların sahibi gözlerini kıstı, dudaklarını kederle büzdü. Kırık dökük bir yürüyüşü vardı. Kollarını bir tuhaf, sert sert sallıyordu. Hareketlerindeki kabalık, boşuna güç sarfı, arılar topluluğunun ağır ağır, elbirliğiyle çalıştığı, bilgece işine daldığı o bahçeye hiç de yakışmıyordu. Gregor adama belli belirsiz bir nefretle baktı. Çabuk çabuk, takur tukur hareketleri nefretini daha da azdırdı.

"Bu yıl arılar için iyi oldu. Kekik iyi çiçek açtı, iyi bal topladılar. Çerçeveli kovan kara kovandan daha verimli oluyor. Biraz daha çerçeve almak istiyorum..."

Gregor mutfakta oturdu, çay içti. Çaya şeker yerine zamk gibi yoğun, yapışkan bal koydular. Tatlı tatlı ot ve çayır çiçeği kokuyordu bal. Çayı ev sahibinin kızı döktü. Uzun boylu, yakışıklı bir asker karısı. Kocası Kızıllarla birlikte geri çekilmişti, babası o yüzden fazla üstüne varmıyor, uysal davranıyordu. Genç kadının kirpik altından Gregor'a attığı bakışları görmezlikten geldi. Kadın çaydanlığa uzanırken, Gregor koltuk altlarında parıldayan, kıvırcık siyah kılları gördü. Birkaç kere gözleri onun bir şeyler araştıran, meraklı gözleriyle karşılaştı. Kızın kızardığını, ılık ılık gülümsediğini görür gibi oldu.

"Yatağını ön odaya sereceğim," dedi kız, çaydan sonra. Yastıkla battaniye almaya gitti. Yanından geçerken aç bakışlarıyla Gregor'u da huylandırdı. Yastığı kabartırken alçak sesle, bir acele, sanki önemsiz bir şey söylermiş gibi konuştu: "Ben sundurmada uyurum. İçerisi çok sıcak, pirelerden de bir hal oluyor insan!.."

Gregor yalnız çizmelerini çıkardı. Yaşlı Kazağın horlamaya başladığını duyar duymaz da doğru sundurmaya gitti. Kadın ona yanında yer açtı, gocuğu kendi üstüne çekti, bacaklarını bacaklarına değdirip öyle sessiz uzandı koynunda. Dudakları kuru, sertti, soğan kokuyordu. Bir de, ne olduğu belirsiz garip bir kokusu vardı. Gregor onun incecik, esmer kollarında sabahladı. Bütün gece kadın bağrına bastı onu, doymak bilmeyen bir hırsla sevdi, okşadı. Şakalarla, gülücüklerle dudaklarını ısırdı hep, kan çıkana kadar. Boynunda, göğsünde, omuzlarında öpücüklerinin mavi çürükleri,

ufacık, hayvansı dişlerinin izleri kaldı. Üçüncü horozun ötüşünden sonra Gregor kalkmaya davrandı, kadın bırakmadı.

"Bırak gideyim, canım. Bırak beni, çileğim benim!" Gregor bıyık altından gülümseyip yalvardı, kurtulmaya çalıştı.

"Biraz daha yat... Uzansana!"

"Görecekler sonra bizi. Birazdan hava ışır."

"N'apalım, görsünler!"

"Ya baban?"

"Biliyor."

"Ne demek o?" Gregor, şaşkın, kaşlarını kaldırdı.

"Yani... İşte... Dün bana, subay isterse yatmamı söyledi. Yoksa atı alır götürürler, kocamdan ötürü, ya da... Daha fena bir şey... Kocam Kızıllarla gitti de..."

"Ya, demek o!" Gregor küçümseyici bir ifadeyle gülümsedi ama içinden gocunmuştu.

Tatsız duyguyu gideren yine kadın oldu. Kolunun kaslarını okşayıp titreyerek konuştu:

"Benim değerli kocam, senin gibi değildir..."

"Nasıldır o halde?" Gregor ciddileşen gözlerle göğün soluklaşan kubbesine bakarak sordu.

"İş yok kocamda... Çok zayıf..." Güvenle Gregor'a sokuldu. Sesinde ağlamaklı bir hal vardı. "Onunla yaşadığım hayat hayat olmadı ki hiç! Bir kadının halinden anlamaz benim kocam."

Tanımadığı kadının çocukcasına saf gönlü, bir çiçeğin yapraklarını çiye açışı gibi, yine öyle safça açıldı Gregor'un önünde. Gregor sarhoş gibi oldu. Birden acıdı kadına. Kaderin koynuna koyduğu dostunun karışık saçlarını okşarken bezgin gözlerini yumdu.

Sundurmanın dam sazları arasından ayın gitgide solan ışığı sızıyordu. Bir yıldız düştü, hızla ufka doğru kayıp külrengi gökyüzünde bir an için fosforlu bir iz bıraktı. Gölde bir ördek bağırdı. Sevgiden kısılmış sesiyle erkeği ona karşılık verdi.

Gregor kulübeye gitti. Boşalan vücudu hafifti. Tatlı, iğne iğne bir yorgunluğu vardı. Dudaklarında kadının tuzlu dudaklarının tadı. Kazak kadınının özlemli vücudunu, ona karışan ot, ter, bal ve sıcak kokularını düşünürken uyuyakaldı.

İki saat sonra Kazaklar onu uyandırdılar. Prokor Zikof atını eyerleyip kapıdan çıkardı. Gregor ev sahibiyle vedalaşırken adam için için yanan bir nefretle bakıyordu ona. Gregor o sırada eve giren kıza bakıp başını salladı. Kız başını öne eğdi. İnce, solgun dudaklarının köşeleri üzgün bir gülümseyişle burulmuştu.

Gregor arkasına baka baka atını sokaktan aşağı sürdü. Yol, geceyi geçirdiği evin önünden kıvrılıyordu. Geceleyin koynunda ılındırdığı kadının çitin üstünden kendisini süzdüğünü gördü. Esmer avucunu gözüne siper etmişti. Gregor hiç beklenmedik bir hasretle dönüp baktı ona: Kadının yüzündeki ifadeyi çıkarmaya, bütün endamını bir bakışta görmeye çalıştı. Yapamadı. Kadının başını görebildi sadece. Ardından ona bakıyordu. Ayçiçeği güneşin ağır, döngülü gidişini nasıl izler, öyle.

Mihail Koşevoy'u Viyeşenska'dan cepheye yayan sürdüler. Fedoseyef nahiyesine ulaştığında nahiye atamanı onu bir gün tuttu orda, sonra yanına muhafız katıp gerisin geri Viyeşenska'ya gönderdi.

"Niçin geri gönderiyorsunuz beni?" diye sordu Mihail kâtibe.

"Viyeşenska'dan öyle emir aldık," dedi adam, isteksiz.

Viyeşenska'ya vardığında anlaşıldı ki anası, köyde cemaat toplantısına gitmiş, yalvarmış yakarmış, ihtiyarlar da cemaat adına rica etmişler, bölge harasında sürücü olarak çalıştırılsın demişler. Miron Korşunof dilekçeyi kendisi atamana götürmüş, razı etmiş onu da.

Nahiye atamanı bütün bunları Mihail'e bağıra bağıra anlattı, diskurun sonunda da kızdı köpürdü: "Don'un savunmasını Bolşeviklerin eline bırakamayız. Şimdilik haraya gidebilirsin, sonrasını düşünürüz bakalım. Gözünü aç, dikkatli ol, domuzun oğlu! Anana acıdık da, yoksa... Defol!"

Mihail güneşin alnında yanan sokaklarda muhafızsız yürüdü gitti. Onca verst yol yürümekten yorulan ayakları artık bir yere götürmüyordu onu. Karanlık basmadan ancak varabildi köyüne. Ertesi gün anasının gözyaşlarından, okşamalarından sıyrılıp atını sürdü, haraya vardı. Anasının yaşlanan yüzü, saçlarına karışmış ilk kırlar aklından çıkmıyordu.

Karginskaya'nın güneyinde yirmi sekiz verst uzunluğunda, altı verst genişliğinde el değmemiş bir bozkır parçası bölgenin aygırları için otlağa ayrılmıştı. Her Aya Yorgi gününde sürücüler aygırları kışlık ahırlarından çıkarır, oraya götürürlerdi. Nahiye hazinesinden verilen parayla orada bir ahır, sürücüler, baytar ve denetçi için kulübe yapılmıştı. Viyeşenska nahiyesinin Kazakları her yıl kısraklarını haraya getirirler, baytarla denetçi her bir kısrağın on dört karıştan kısa, dört yaşından genç olmamasına bakarlardı. Sağlam kısraklar kırkarlık sürülere ayrılırlar, başlarına bir aygır konur, onlar da kısraklarını kıskanç kıskanç süzerek bozkıra çıkarırlardı.

Mihail haraya ailesinin tek atıyla gitti.

"Belkim tayı olur... Dikkat et iyi bak ona, çok sürme, e mi?" demişti anası. Gözünün yaşını eteğine silmişti. "Bir ata daha öyle ihtiyacımız var ki!"

Öğle üzeri, bir dere yatağı üzerinde ipildeyen buğunun ardında kulübeyi ve ahırın hava çalmış akça damını gördü. Doğu yönünde kahverengi bir at sürüsü göle doğru koşuyordu. Yanlarında bir sürücü, oyuncak ata binmiş bir oyuncak adam, dörtnala gidiyordu.

Mihail atını sürdü, avluya girdi. İndi. Dizginleri merdiven başındaki direğe bağladı, içeri girdi. Geniş koridorda karşısına sürücülerden biri çıktı. Tıknaz, çilli bir Kazak.

"Kimi istiyorsun?" diye sordu, dostça olmayan bir sesle, Mihail'i tepeden tırnağa süzerek.

"Denetçiyi görmek istiyorum."

"Yok burada. Dışarı çıktı. Yardımcısı burda. Soldan ikinci oda. Niçin istedin onu? Nerden geliyorsun sen?"

"Sürücü olmaya geldim."

"Gönderdikleri adama bak!" Adam söylene söylene kapıya yöneldi. Omuzuna attığı kemendin ipi ardından yerde sürünüyordu. Kapıyı açtı, sırtı Mihail'e dönük, kırbacını salladı. Daha yumuşak bir sesle konuştu: "Bizim iş çok ağırdır, kardeş. Bazen iki gün eyerden inmediğimiz olur."

Mihail adamın yuvarlak omuzlarına, paytak bacaklarına baktı. Eşiğin ışığında eğri büğrü vücudunun bütün çizgileri belirliydi. Çarpık bacaklarını görünce Mihail'in neşesi yerine geldi. "Herif sanki kırk yıl eyersiz varil sürmüş!" diye düşündü, kapı mandalını araştırırken.

Denetçi yardımcısı yeni geleni yukardan bakan bir umursamazlıkla karşıladı. Az sonra da denetçi kendi geldi. Ataman Alayının eski başçavuşlarından, iri kıyım bir Kazaktı. Mihail'in yemek listesine yazılması için emir verdi, onu yanına alıp merdiven başına çıktı.

"Atları eğitebilir misin sen?" diye sordu. "Hiç tay alıştırdın mı?"

"Yaptım diyemem." Mihail sakınmadan bilgisizliği kabullendi. Denetçinin terleyen yüzünde bir hoşnutsuzluk ifadesinin belirip çabucak kaybolduğunu gördü. Adam bir yandan sırtını kaşıyor, bir yandan onu süzüyordu.

"Kement kullanabilir misin?"

"Kullanırım."

"Atlara iyi davranırsın, değil mi?"

"Evet."

"İnsan gibidirler, yalnız dilleri yoktur. İyi davran onlara!" diye buyurdu. Birden tepesi attı, haykırdı: "İyi bak onlara, kırbaçla girişeyim deme!"

Bir an için yüzü bir düşünceyle canlandı. Geçti ama. Yine katı bir umursamazlık kabuğu, yüzünde.

"Evli misin?"

"Hayır."

"Enayi! Evlenmelisin!" Denetçi neşeyle bağırdı.

Bozkırın uçsuz bucaksız bağrına gözlerini dikti, ses etmedi. Sonra esneyerek kulübeye girdi. Mihail bir aydan fazla süren sürücülüğü boyunca adamın ağzından bir daha tek kelime işitmedi.

Çiftlikte elli beş aygır barınıyordu. Her bir sürücüye iki üç sürü düşüyordu. Mihail'e verdikleri büyük sürünün başında güçlü kuvvetli, yaşlı bir aygır vardı: Bakar. Daha ufak, yirmi kısraklık bir sürüyü Banal isminde bir başka aygır yönetiyordu. Denetçi en becerikli, en korkusuz sürücülerden birini, Soldatof adında bir adamı yanına çağırdı.

"Yeni bir sürücümüz var, Tatarsk köyünden Mihail Koşevoy. Banal'la Bakar'ın sürülerini göster ona, bir de kement ver eline. Senin kulübende kalacak, nerde olduğunu göster. Haydi basın!"

Soldatof hiç sesini çıkarmadan bir sigara yaktı, Mihail'e bakıp başını salladı.

"Gel bakalım!"

Merdiven başında, güneşin altında yarı uyuklar duran Mihail'in kısrağını gösterip sordu:

"Senin hayvanın mı? Gebe mi?"

"Hayır."

"Bakar'ın yanına koyarsın. Korolyof harasından geldi, bir İngiliz atından devşirme. İşini bilir, hızlıdır. Haydi, atla!"

Birlikte sürdüler atlarını. Ot, hayvanların dizlerine kadar çıkıyordu. Kulübe, ahır geride kaldı. Arkalarında bozkır ince mavi bir pusa sarınmış, uçsuz bucaksızlığıyla görkemli, sessizdi. Taa tepede, sedef rengi yaygın bulutların gerisinde güneş parıldıyordu. Çevrede ılınmış ottan yükselen ağır, yapışkan bir koku vardı. Sağ yanında, puslu çizgileri beliren bir çukurda, bir gölcüğün pırıl pırıl gülümseyen inci-akı yüzeyi. Bütün çevre, göz alabildiğine, yeşil. Uçsuz bucaksız uzay, titreşen hava akıntıları, öğle sıcağının kıskıvrak kavradığı kadim bozkır, ufukta sihirli gök mavisine bürülü bir tepe...

Otun dipleri koyulca yeşil, tepeleri bakıra çalar bir ışıltı saçıyordu. Boylu boslu sorguç otu daha olgunlaşmamış tohumlarıyla kıl kıldı, deli yonca otun bağrında yuvarlak lekeler açmıştı. Ayrıkotu tohum dolu filizlerini aç açına güneşe sermişti. Adaçayı kümeleri arasında güdük fundalar toprağı kavramış bırakmıyordu. Sonra yine bozkır otunun dolucana seli: Yaban yulafı, kolza, sütleğen, yanına başka ot yanaştırmayan hırçın, bencil kangal dikeni.

İki Kazak konuşmadan atlarını sürdüler. Mihail içinde yeni bir duygunun uyandığını seziyordu: Sakin bir boyun eğiş. Sessizliğiyle, bilgece ululuğuyla bozkır üzerine vardı, ezdi, küçültü onu. Yanındaki Kazak, atının yelesine doğru eğilmiş, çilli elleri eyer kaşının üstünde kavuşmuş, kilisede âyinde gibi, eyerde uyukluyordu.

Atların ayakları dibinden bir toykuşu uçtu, kanat altı tüylerini ak ak gösterip bir dere yatağını aştı. Belki daha o sabah Azak Denizi'ni ürperten bir meltem otları dalgalandırıyordu.

Yarım saat sonra bir gölcüğün başında otlayan bir sürüyle karşılaştılar. Soldatof uyandı, tembel tembel gerindi.

"Lomakin'in sürüsü bu," dedi. "Ama herif yok ortalarda, göremiyorum."

"Aygırın adı ne?" Uzun bacaklı, açık doru aygırı beğenen Mihail sordu.

"Frazer. Hırçındır, şeytan! Gidiyor, bak!"

Aygır koşturmaya başlayınca kısraklar da peşinden koşuştular.

Mihail ona verilen iki sürüyü devraldı, eşyalarını götürdü tarla kulübesine koydu. Kulübeyi onunla paylaşan üç sürücü daha vardı. Başları, Soldatof, Mihail'e ne yapacağını gösterdi, aygırların huylarını, alışkanlıklarını anlattı. Kurnazca bir gülümsemeyle salık verdi sonra:

"Kurala göre, işini kendi atının sırtında göreceksin. Ama her gün sürdün müydü hayvanın canı çıkar. Sen kat sürüye onu da, bir başkasının atını eyerle. Sık sık değiştirirsin sonra hayvanları."

Hemen orda sürüden bir kısrağı gözüne kestirdi, ustaca bir kement savuruşla yakaladı hayvanı. Mihail'in eyerini atın sırtına vurup başından çekerek getirdi.

"Buna bin. Sanırım daha hiç adam binmemiştir sırtına. Bin, bakalım!" diye haykırdı, kızgın. Sağ eliyle kuvvetle dizginleri çekiyor, sol elini kısrağın titrek burnuna bastırıyordu. "Uysal davran hayvanlara. Ahırda sözünü dinler, ama burda iş değişir. Sonra, gözünü aç, Bakar'ı kolla. Çok yaklaşırsan ezer geçer seni, bilesin," diye ekledi. Bir eliyle üzengiden tutmuş, öbür eliyle, usul usul, kısrağın gergin, ipeksi memesini okşuyordu.

III

Mihail bir hafta dinlendi, gününü at sırtında geçirdi. Bozkır boynunu büktürdü, ilkel, bitkisel bir hayat yaşamaya zorladı onu. Ötede yayılan sürü yer değiştirirken, Mihail eyerde uyuklar, ya da otların üzerine serilir kalırdı. Hiçbir şey düşünmeden, göğü aşan beyaz bulutlara dalar giderdi. İlkin, bu dünyadan çekilme hali epey hoşuna gitti. İnsanlardan öylesine uzak yaşanan bu hayat iyiydi de. Ama ilk haftanın sonuna doğru, yeni durumuna biraz alışınca, belli belirsiz bir korku onu tedirgin etmeye başladı. "Orda insanlar kendilerinin ve başkalarının kaderini tayin ediyor, ben burda bir sürü kısrağa bakıyorum. Çekip gitmeliyim burdan, yoksa bitirecek beni." Ama bir başka, bir tembel fısıltı, içinden, "Dövüşsünler, n'apalım!" diyordu. "Orda hep ölüm var, burda özgürlük, çayır ve gökyüzü. Orda adamlar hep kızgın, burda sükûn ve barış var. Başkalarının yaptıklarından, ettiklerinden sana ne?" Düşünceleri alçakgönüllü huzurunu bozmaya başlayınca, Mihail kendine dost aramaya başladı. Soldatof'la daha sık bozkıra çıkmaya, onu daha yakından tanımaya çalıştı.

Soldatof, belli, yalnızlığından hiç sıkılmıyordu. Kulübede geçirdiği geceler pek azdı. Ne zaman baksan sürülerinin başında, ya da gölcüğün yanında bulurdun onu. Hayvan gibi yaşıyordu. Yiyeceğini avlanarak elde ederdi. Yaman da avcıydı, Soldatof. İşi

gücü bu derdin, öyle ustaydı. Onu at kılından olta yaparken gördü bir keresinde Mihail:

"Ne tutacaksın onunla?"

"Balık."

"Balık nerde ki?"

"Gölde."

"Yem ne kullanıyorsun, kurt mu?"

"Ekmek ve kurt korum."

"Haşlıyor musun önceden?"

"Güneşte kuruturum. Al, al şunu." Pantolon cebinden bir sazan balığı çıkardı. Mihail'e uzattı.

Bir keresinde de Mihail, sürüsünün peşinden giderken, Soldatof'un kurduğu kapanlardan birine yakalanmış bir toykuşuna rastgeldi. Kapanın yakınında bir yerde bir yapma kuş duruyordu, ağlar otların arasına ustalıkla saklanmıştı. Soldatof o akşam bir çukur kazdı, üzerine köz saçıp toykuşunu pişirdi. Mihail'i de yemeye çağırdı.

Lezzetli etten bir parça alırken, "Bir daha sefere kapana dokunma," dedi, "bozarsın sonra."

"Sen nasıl oldu buraya geldin?" diye sordu Mihail.

"Anamın, babamın tek oğluydum ben," dedi Soldatof. Bir an sustu, konuşmadı. Sonra ansızın, "Bana bak," dedi, "çocukların dediği doğru mu, Kızıl mısın sen?"

Mihail beklemiyordu böyle bir soruyu. Sıkıldı.

"Hayır... İşte, evet, onlara katıldıydım... Yakalandım."

"Niçin gittin onlara? Ne arıyordun?" Soldatof gözlerinde ciddi bakışlarla, eti ağzında daha yavaş çiğneyerek konuştu.

Kurumuş bir dere yatağının üstünde, ateşin başında oturuyorlardı. Tezek koyu bir duman salıyor, küllerden ufak ufak alevler sıçrıyordu. Arkalarında gece, kuru bir sıcaklık soluyordu. Pörsümüş pelinotunun kokusu vardı havada. Mürekkep gibi

gökyüzü, düşen yıldızlardan çizik çizikti. Ne zaman bir yıldız düşse, bir atın sağrısında kabaran kırbaç izi gibi bir iz bırakıyordu ardında.

Mihail, az bir çekingen, Soldatof'un ateşten aydınlanmış yüzüne baktı.

"Halkın hakları için savaşmak istedim."

"Ne gibi haklar? Söylesene!"

Soldatof'un sesi alçak, sinsi çıkıyordu. Mihail bir saniye duraladı. O sırada ateşe bir tezek daha koyan Soldatof mahsustan, yüzündeki ifade görünmesin diye mi öyle yapmıştı? Her şeyi göze aldı:

"Herkes için eşitlik... Dünyada beylerle köylüler olmamalı. Anlıyor musun? Ve bir gün gelecek olmayacak."

"Kadetler savaşı kazanmayacak mı diyorsun?"

"Kazanmayacaklar."

"Demek, istediğin buydu!" Soldatof derin bir soluk alıp ayağa fırladı. "Gidi köpeğinoğlu! Kazakları Yahudilere satmak istedin demek?" Sesi öfkeden sipsivri olmuştu... "Kökümüzü kazımaktı niyetin, ha? Aha! Yahudiler gelip bozkırda, dört bir yanda fabrika açsınlar, bizi toprağımızdan sürüp çıkarsınlar diye, öyle mi?"

Mihail şaşırmıştı. Yavaşça ayağa kalktı, yumruğu yememek için bir adım geri gitti. Onun geri çekildiğini gören Soldatof yumruğunu savururken Mihail kolunu havada tuttu, bileğini sıkıverdi:

"Bırak, kafanı ezmeyeyim! Ne bağırıyorsun be?"

Karanlıkta öyle karşı karşıya durdular. Ayak altında kalan ateş söndü. Bir kenara savrulan tek bir tezek yandan duman salıyordu. Soldatof sol eliyle Mihail'in gömleğini kavrayıp avcunun içinde toparladı, yukarı çekti. Bir yandan sağ elini kurtarmaya çalışıyordu.

Mihail kuvvetli boynunu kıvırarak, "Bırak gömleğimi!" dedi, soluk soluğa. "Bırak diyorum, bırak, fena yaparım!"

"Yaa... fena yaparsın demek...? Hele dur bakalım!" diye hırladı Soldatof.

Mihail kendini kurtardı, Soldatof'u silkeledi attı üzerinden. Adama vurmak, tekme savurmak, rastgele girişmek için içinde korkunç bir istek kabarmıştı. Tir tir titreyerek gömleğini düzeltti.

Soldatof üzerine gelmeye çalışmadı. Dişlerini gıcırdata gıcırdata ağzı bozuk söyleniyordu:

"Söyleyeyim de gör sen!.. Denetçiye söyleyeceğim, hemen! Seni çıyan seni! Bolşevik! Podyolkof'a olan sana da olmalıydı."

"Söyleyecek... Uyduracak bir şeyler. Kodese atacaklar beni. Cepheye de yollamayacaklar, Kızıllara gidemeyeceğim. Hapı yuttum!" Mihail birden buz kesti. Bir çıkar yol arayan düşünceleri, bir nehrin geri çekilen sel suyundan arta kalan sularda ufacık bir balık gibi, kafasında çırpındı durdu. "Öldüreyim herifi, boğuvereyim hemen şimdi! Başka çıkar yolu kalmadı." Özrünü de şimdiden arayıp buldu: "Beni öldürmeye kalktı derim. Boğazından yakaladım, derim... Kaza oldu derim!"

Titreye titreye Soldatof'a doğru yürüdü. O anda kaçmaya kalksaydı o, aralarında kan çıkacak, iş ölüme kadar gidecekti. Fakat Soldatof durmuş orda, boyuna küfrediyordu. Bacakları titreyen Mihail daha fazla ilerlemedi. Sırtından aşağı oluk gibi ter akıyordu.

"Bekle. Duyuyor musun? Soldatof, sus, bağırma! İlkin sen başladın..." Çeneleri birbirine çarpa çarpa, gözleri fıldır fıldır, yalvarmaya koyuldu:

"Oldu işte. Dost kavgası. Ben sana vurmadım ki! Sen gömleğimden yakalayıverdin öyle. Ben ne dedim sana? Seni gücendirdiysem, bağışla. Bak, namusum hakkı için! Ha?"

Soldatof yavaş yavaş sakinledi. Az sonra başını çevirdi. Mihail'in soğuk, terli elinden elini çekti.

"Paçan tutuştu şimdi, değil mi? Pekâlâ, kimseye bir şey söylemeyeceğim. Aptallığına acıdım. Yalnız bir daha gözüme görünme, anladın mı? Seni görmeye tahammülüm yok artık. Ulan uğursuz! Kendinizi gittiniz Yahudilere sattınız! Parayla satın alınan adamlara acımam ben!"

Mihail karanlıkta yaltaklanırcasına acıyla gülümsedi. Soldatof ne onun gülümsediğini, ne de kocaman, sıkılı yumruklarını görüyordu. Bir kelime daha konuşmadan ayrıldılar. Koşevoy çılgınlar gibi bastı kırbacı atına, dörtnala sürüsünü aramaya gitti. Doğu yönünde şimşekler oynaşıyordu. Gök gürültüsü vardı. O gece fırtına geldi, bozkırı yardı geçti. Gece yarısına doğru bir rüzgâr çıktı, yeri göğü birbirine kattı, ardından bir ayaz, bir acı toz sürükledi getirdi. Gökyüzü bulutluydu. Üst üste yığılı toprak karası bulut kümelerinde şimşekler karıklar çiziyordu. Uzun süren bir sessizlik, sonra uzakta, gök gürültüsünün ürkünç gümbürtüsü. Toprağa tohum serpilir gibi sert bir sağanak otları eğmeye başladı. Bir ikinci şimşeğin ışığında Koşevoy göğe yığılmış kara, ağır bulutları gördü. Aşağıda, bozkırda, atları hep bir araya toplanmışlardı. Gök gürültüsü korkunç bir ses çıkardı, ansızın bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı.

Bozkırdan belirsiz bir mırıltı yükseldi. Rüzgâr Mihail'in başından kasketini uçurdu, Mihail eyer kaşının üstüne abandı kaldı. Bir dakika süren derin sessizlik... Sonra yine gökyüzünde şimşek çaktı. Gerisinde kalan, daha da elle tutulabilir bir kapkaranlıktı. Ondan sonraki gök gürültüsü öyle şiddetliydi ki, Mihail'in atı önce art ayakları üstüne çöktü, sonra burun çalıp şaha kalktı. Sürüdeki atlar tepinmeye başladılar. Var gücüyle dizginlere asıldı Mihail. Hayvanları yatıştırmak için haykırdı:

"Duuuur!"

Bulutlar arasında sekip giden şekerce ak şimşek ışığında sürünün döndüğünü, hızla üzerine geldiğini gördü. Başları nerdeyse yere değecekti, öyle koşuyordu hayvanlar. Açılan burun delikleri havayı derin derin çekiyor, nal çakılmamış toynakları ıslak toprağı dövüyordu. Bakar, en önde, son sürat geliyordu. Koşevoy atını çevirdi, tam zamanında sürünün yolundan kaçabildi. Yanından akarak gittiler, az ötede durdular. Gök gürültüsünden korkup telaşlanan hayvanların öyle haykırdığı için ona doğru dörtnal geldiklerini anlamadı Mihail, bir daha, hem daha güçlü bağırdı:

"Duuuur!"

Yine, karanlıkta, ona doğru gelen gök gürültüsü gibi bir ses. Mihail dehşetle kırbacını kısrağın iki gözü arasına indirdi. Geç kalmıştı. Çılgına dönen kısraklardan biri göğsüyle atının sağrısına çarpınca Mihail sapanla atılmış gibi havaya fırladı. Mucizeydi kurtuluşu. Sürünün büyük kısmı sağından geçti, yalnız bir kısrağın ayağı sağ koluna çarptı. Ayağa kalktı. Elden geldiğince ses çıkarmamaya çalışarak uzaklaştı ordan. Az ilerde sürünün çıkardığı gürültü çalındı kulağına. Hayvanlar yine öyle dörtnal üzerine varmaya hazır, onun bağırmasını bekliyorlardı. Aygırın kendine özgü horultusunu duydu.

Kulübeye vardığında gün doğuyordu.

IV

15 Mayıs günü Yüce Don Ordusu Atamanı Krasnof, yanında Bakanlar Konseyi Başkanı ve Dışişleri Bakanı Tümgeneral Afrikan Bogayevski, Don Ordusu Kurmay Başkanı Albay Kislof ve Kuban Atamanı Filiminof olduğu halde vapurla Maniçkaya'ya vardı.

Don ve Kuban topraklarının hâkimleri güvertede durup vapurun rıhtıma yanaşmasını, ordan oraya koşturan güverte adamlarını, atılan iskelenin altında kaynaşan kahverengi suları seyrettiler. Sonra, kıyıda toplanan elli kişinin meraklı bakışları altında karaya çıktılar.

Gökyüzü, ufuk, o gün de hep bir mavice buğuya kesmişti. Kabarık bulutların beyaz tepelerini yüzünde yansıtan Don'a bile alışılmadık bir mavilik bulaşmıştı. Rüzgâr, güneş kokusu, kurumuş tuz batağı, ölü ot kokuları getiriyordu. Durgun suyun yüzünde sağanak dolaşır gibi bir mırıldandı kalabalık. Yöre yetkilileri generalleri karşıladılar, birlikte alana gidildi.

Bir saat sonra Don Hükümeti temsilcileriyle Gönüllü Ordu temsilcileri arasında nahiye atamanının evinde bir toplantı yapıldı. Gönüllü Orduyu General Denikin'le General Alekseyef, Kurmay başkanları General Romanovski, Albay Riyasniyanski ve

Albay Evald temsil ediyordu. Toplantının havası soğuktu. Krasnof vakur duruyordu. Alekseyef herkesin elini sıkıp masaya oturdu. Pörsümüş yanaklarını hışır hışır beyaz ellerine dayadı, umursamaz bir tavırla gözlerini yumdu. Otomobil yolculuğu midesini bulandırmıştı. Yaşlılığın ve olayların yükü altında ezilmiş gibiydi. Ağzının köşeleri sarkıyordu, damarları görünen gözkapakları mosmor, şişkin ve ağırdı. Şakaklarında bir sürü ince kırışık yelpazelenmişti. Yanağına bastıran kemikli parmaklarının sona erdiği yerde, günü geçkin saçlarının rengi kırla sarı arası bir şeydi. Albay Riyasniyanski, Kislof'un yardımıyla masanın üstüne açıldıkça çıtırdayan bir harita yaydı, yanlarında duran Romanovski de küçük parmağının tırnağıyla haritanın köşesini masaya bastırdı. Bogayevski pencerenin alçak kenarına oturmuştu. Ordan Alekseyef'in bitkin yüzünü büyük bir merhametle seyre koyuldu. Yaşlı generalin yüzü alçıdan maske gibi bembeyazdı. "Nasıl yaşlandı, nasıl da kocadı!" diye kendi kendine mırıldandı Bogayevski. Su gibi saydam badem gözlerini Alekseyef'den ayırmıyordu. Öbürleri masada yerlerini alır almaz Denikin Krasnof'a bakıp sert, heyecanlı bir sesle konuşmaya başladı:

"Toplantıyı açmadan önce bir noktayı belirtmeliyim: Batayisk'in ele geçirilmesi için kararlaştırdığınız birlik konum durumunda sağ kanatta bir Alman taburunun harekâta katılacağını bildirmeniz doğrusu bizi şaşırttı. Böyle bir işbirliğinin bana garipten de öte göründüğünü itiraf etmeliyim. Ülkemizin bu düşmanlarıyla, bu alçak düşmanlarıyla müzakereye girişmek ve yardımlarını kabul etmekle ne gibi bir niyet güttüğünüzü sorabilir miyim? Tabii, müttefiklerin bizi desteklemeye hazır olduklarını biliyorsunuz. Gönüllü Ordu, Almanlarla bir ittifakın Rusya'nın yeniden ihyası idealine ihanet olacağı görüşündedir. Geniş müttefik çevrelerinde de Don Hükümetinin faaliyeti bu yolda değerlendirilmektedir. Sizden izahat istiyorum."

Denikin'in kaşları öfkeyle çatılıydı. Cevap bekledi.

Krasnof ancak irade gücü ve iyi aile görgüsüyle sükûnetini koruyabilmişti. Ama öfkesi yavaş yavaş ağır basıyordu. Ağarmaya

yüz tutmuş bıyıklarının altında ağzı sinirli sinirli bükülerek, büyük bir sükûnetle, büyük bir nezaketle cevap verdi:

"Davanın kaderi pamuk ipliğine bağlı iken, eski düşmanlarımızdan da olsa yardım almak hususunda yufka yürekli olmamamız gerekir. Kaldı ki beş milyon nüfuslu egemen bir halkı temsil eden Don Hükümeti hiç kimsenin vesayeti altında değildir. Bu hükümet, Kazakların çıkarlarını koruma görevini yerine getirme yolunda dilediği gibi, bağımsız davranma yetkisine sahiptir."

Burada Alekseyef gözlerini açtı. Konuşulanları dikkatle dinlemeye çalışır gibiydi. Krasnof ince bıyıklarını buran Bogayevski'ye bir göz atarak sözüne devam etti:

"Sözlerinizin altındaki asıl anlam, Kumandan Hazretleri, ahlâki bir tutumla ilgili olsa gerek. Bizim, Rusya'nın davasına, müttefiklerimize filan ihanetimiz diye vasıflandırdığınız konulardan sorumlulukla söz ettiniz. Ama sanırım, Gönüllü Ordunun bizden, bizim Almanlardan satın aldığımız mermileri alıp kullandığından haberiniz vardır..."

"Apayrı konuları birbirine karıştırmamanızı rica edeceğim. Almanlardan ne yolda askeri malzeme sağladığınız beni ilgilendirmez, fakat Alman birliklerinin yardımını kabul etmek..." Denikin öfkeyle omuzlarını silkti.

Krasnof kendisinin, artık, Denikin'in bir zamanlar Avusturya-Alman cephesinde tanıdığı tuğgeneral olmadığını saygılı, fakat kesin kelimelerle hatırlatarak konuşmasına son verdi.

Krasnof'un sözlerinden sonra ortaya çöken gergin sessizliği Denikin bozdu ve Don Ordusuyla Gönüllü Orduyu birleştirerek tek bir kumanda altına koyma meselesini ortaya attı. Ama az önceki kavga aralarının bozulmasına yol açmıştı. İki ordu arasında gitgide büyüyen anlaşmazlık, sonunda Krasnof'un hükümetten çekilmesine kadar vardı.

Krasnof o gün kesin bir cevap vermekten kaçınıyordu. Çaritsin'e karşı birlikte saldırıya geçilmesini önerdi. Amaç, güçlü bir stratejik merkezi ele geçirmek, bir de Ural Kazaklarıyla birleşmek olacaktı. Kısa bir tartışma yer aldı bu konuda.

"Çaritsin'in bizim için ne kadar büyük önemi olduğunu açıklamama hiç gerek yok sanırım."

"Gönüllü Ordu Almanlarla karşılaşabilir. Kuban'ı kurtarmadan önce Çaritsin'e gitmeyi reddederim."

"Evet ama her şeyden önce Çaritsin'in ele geçirilmesi gerekir. Don Ordusu Hükümeti sizden yardım istemeye beni yetkili kıldı, Kumandan Hazretleri."

"Tekrar ediyorum: Kuban Kazaklarını yüzüstü bırakamam."

"Çaritsin'e saldırılmadığı takdirde birleşik kumandanlık meselesi söz konusu olamaz."

Alekseyef dudaklarını ısırdı. İşin buraya varmasından hoşlanmadığı belliydi.

"Olmaz öyle şey. Bölge Bolşeviklerden tamamen temizlenmeden Kuban Kazakları hudutlarından dışarı adım atmazlar. Gönüllü Ordunun sadece iki bin beş yüz süngü mevcudu var. Onun da üçte biri yaralı ya da hasta, yani savaşamaz halde."

Basit bir yemek yendi. Yemekte söylenen sözler anlamsız, sıkıcıydı. Bir uzlaşmaya varılmayacağı ortadaydı. Albay Riyasniyanski, Markof askerlerinden birinin başından geçen eğlenceli bir olayı anlattı, yemeğin ve gülünç hikâyenin etkisiyle gerginlik biraz azalır gibi oldu. Yemekten sonra subaylar sigara içmek için oturma odasına geçtiler. Orda Denikin Romanovski'nin omzuna dokundu, yarı kapanık, keskin gözlerini Krasnof'un olduğu yere çevirerek fısıldadı:

"Bir taşra Napolyonu!.. Adamda hiç zekâ denen şey yok."

Romanovski gülümseyerek, çabucak cevap verdi:

"Gözü imparatorlukta mıdır nedir?.. Kendini kral sanan, ne oldum delisi bir tuğgeneral işte! Bana kalırsa, hiç nükte anlayışı yok bu adamın."

Ayrıldıklarında birbirlerine düşmandılar. O günden sonra Gönüllü Orduyla Don Hükümeti arasında ilişkiler hızla kötüye gitti. Gönüllü Ordu Kumandanlığı, Krasnof'un Alman İmparatoru

Wilhelm'e gönderdiği mektupta yazılanları öğrenince büsbütün bozuldu. Novoçerkask'ta dinlenen yaralı gönüllüler, Krasnof'un bağımsızlık peşinde koşmasına, eski Kazak göreneklerini canlandırma hevesine açıktan açığa gülüyorlardı. Aralarında ondan köylü ağzıyla küçümseyerek söz ediyorlardı. Krasnof "Begimiz"di. Don Ordusunun resmi adında geçen bir kelime, "Yüce", onların dilinde "Cüce" olmuştu. Buna karşılık, bağımsızlık isteyenler de gönüllülere "saz şairleri", "topraksız hükümdarlar" diyorlardı. Gönüllü Orduda yüksek mevkii olan birisine sorarsan Don Hükümeti, "Alman yatağında gününü gün eden bir fahişe"ydi. Bunun cevabını General Denisof kendisi verdi: "Don Hükümeti bir orospuysa, Gönüllü Ordu onun artıklarıyla geçinen kedinin ta kendisidir!"

Bununla, Gönüllü Ordunun Don Kazaklarının desteğine dayandığı, Almanlar'dan alınan askeri malzemeyi onlarla birlikte kullandığı anlatılmak isteniyordu.

Gönüllü Ordunun geri hattında, Rostof ve Novoçerkask'ta subaydan geçilmiyordu. Binlerle ve binlerle bir araya gelmişler, işi vurgunculuğa dökmüşlerdi. Sayısız cephe ardı örgütlerinde çalışanlar, tanıdıkların, hısım akrabanın yanına sığınanlar, yaralı olduklarını belirten sahte belgelerle hastanelere yatanlar... Aralarında ne kadar gözüpek adam varsa ya savaşarak öldü, ya da tifüsten ve yaralarından gitti. Geride kalanlar, İhtilâl yılları süresince şeref ve vicdan nedir unutanlar, cephe gerisinde çakal yüzlü çakal yüzlü somurttular, zamanın fırtınalı sularında iğrenç bir zifos gibi sürüklenip durdular. Bir zamanlar Çernetsof'un Rusya'yı savunmaya çağırıp sonra utandırıcı sözlerle, suçlamalarla hakaret ettiği, tohuma kaçmış, bir işe koşulmamış, boyuna yedekte tutulan subaylardı bunlar. Çoğu, şu sıra sırtlarına geçirdikleri üniformayla "düşünen aydınlar"ın en kötü tipleri. Bolşeviklerden kaçmışlardı ama, Beyazlardan yana da değillerdi. Günü birlik yaşayan, Rusya'nın kaderini tartışıp duran, çocuklarına süt alabilmek için çalışıp üç beş kuruş kazanmaya bakan, bütün benlikleriyle savaşın son bulmasını özleyen adamlar...

Hiç umurları değildi, ülkeyi kimin yönettiği. Ha Krasnof olmuş, ha Almanlar! Bolşeviklere de razıydılar. Yalnız bu savaş bitsin!

Ama olayların gümbürtüsü dinmedi. Sibirya'da Çek ayaklanması, Ukrayna'da Almanlarla topçu ve mitralyöz diliyle konuşan Makno... Rusya'yı baştan aşağı ateş kuşakları sarmıştı. Bütün Rusya acıdan kıvranıyordu.

Haziranda bir söylenti doğu rüzgârı gibi Don'u yaladı geçti. Çekler Saratof'u, Çaritsin ve Astırakan'ı işgal ediyorlarmış: Almanlara karşı taarruza hazırlıklı olmak üzere Volga boyunca bir Doğu Cephesi kurulacakmış. Ukrayna'da Almanlar, Gönüllü Ordu bayrağı altında Rusya'dan çıkıp gelen subayların cephe gerisine geçmelerine çaresiz göz yumdular.

Bir "Doğu Cephesi" kurulmasıyla ilgili söylentilerden telaşa düşen Alman Kumandanlığı Don'a temsilci yolladı. 10 Temmuzda Alman ordusundan Binbaşı von Kokenhausen, Binbaşı von Stefani ve Binbaşı von Şlaynitz Novoçerkask'a vardılar.

Aynı gün Ataman Krasnof sarayda onları kabul etti. Buluşmada General Bogayevski de hazırdı.

Binbaşı Kokenhausen Alman kumandanlığının, Bolşeviklere karşı savaşta ve eski hudutlarını ele geçirme kavgasında Yüce Don Ordusuna, silahlı müdahale dahil, hiçbir yardımı esirgemediğini ordakilere hatırlattıktan sonra, Çeklerin Almanlara karşı askeri harekâta girişmeleri halinde Don Hükümetinin tepkisinin ne olacağını sordu. Krasnof ona teminat verdi: Kazaklar tarafsız tutumlarından hiçbir surette ayrılmayacaklar, Don'un bir savaş alanına dönmesine müsaade etmeyeceklerdi. Binbaşı Stefani, Atamanın cevabının bir kere de yazılı olarak sunulmasını rica etti.

Krasnof Alman İmparatoruna aşağıdaki mektubu yazdı:

> "İmparator Hazretleri! Bu mektubu getiren zat, majesteleri nezdindeki Yüce Don Ordu Ataman Elçisi ve beraberindekiler, Majestelerine, yüce Almanya'nın yüce İmparatoruna selamlarımızı iletmeye ve aşağıdaki bilgileri Majestelerine arzetmeye tarafımızca memur edilmişlerdir.

Yakın zamanlarda Alman halkının hısmı olan Boerlerin İngilizlere karşı giriştikleri savaşta gösterdiklerinin eşi bir yararlılıkla cesur Don Kazaklarının iki aydır anavatanlarının bağımsızlığı uğrunda yürüttükleri mücadele, devletimizin bütün hudutlarında büyük başarıya ulaşmıştır. Bugüne kadar Yüce Don Ordusu topraklarının onda dokuzu vahşi Kızıl çetelerinden temizlenmiş bulunmaktadır. Ülkemizde asayiş pekiştirilmiş, kanunlar uygulanır olmuştur. Majestelerinin birliklerinin yardımı sayesinde, ülkemizin güney kesiminde başgösteren karışıklığın önü alınmıştır. Ülke içinde asayişi korumak ve dışardan gelecek düşman saldırılarına karşı koymak için bir Kazak Kolordusu harekete geçmeye hazır bulunmaktadır. Don Ordusu gibi genç bir devletin, kuruluşunu ilk günlerinde tek başına yaşaması zordur. Bu sebeple devletimiz, Astırakan ve Kuban Kazak orduları önderleri Albay Prens Tundutof ve Albay Filimonof ile, Astırakan ve Kuban toprakları Bolşeviklerden temizlendikten sonra Don Yüce Ordusu Astırakan Ordusu, Stavropol ili Kalmukları, Kuban Ordusu ve Kuzey Kafkasya ahalisi arasında federasyon esasına dayanan sağlam bir devlet kurulabilmesi amacıyla, sıkı bir ittifaka girmiştir. Bütün bu devletlerin rızası alınmıştır. Yeni kurulan devlet, Yüce Don Ordusu ile tam bir görüş birliği içinde, topraklarının kanlı çatışmalara sahne olmasına meydan vermemeye ve tamamen tarafsız bir tutum almaya kararlıdır. Majestelerinin sarayındaki Ataman elçimiz, Majestelerinden şu hususları rica etmeye tarafımdan yetkili kılınmıştır:

Majestelerinin, Yüce Don Ordusunun bağımsızlık hakkını teyit ile, Kuban, Astırakan ve Terek orduları topraklarıyla Kuzey Kafkasya'nın kuruluşundan sonra Don Kafkasya Birliği adıyla kurulacak federasyonun bütün egemenlik haklarını tanımaları.

Yüce Don Ordusunun hudutlarının eski etnografik ve coğrafi esaslar dahilinde Majestelerince tanınması ve Taganrog üzerinde Ukrayna ile Don Ordusu arasındaki ihtilafın Don Ordusu lehine bir sonuca bağlanmasında Majestelerinin yardımlarının sağlanması. Taganrog beş yüz yılı aşkın bir süredir Don Ordusuna ait olup, Don Ordusunun kanaatince Don Ordusu Bölgesinin de kaynağı olan Timutarakan'ın bir parçasıdır.

Saratof ilinin Kamişin ve Çaritsin şehirleriyle, Voronez, Liski ve Povarino şehirlerinin stratejik mülahazalarla Don Bölgesiyle birleşti-

rilmesinde ve Don Ordu Bölgesi hududunun halen elçimizin elinde bulunan haritada gösterildiği şekilde tespitinde Majestelerinin yardımlarının sağlanması.

Don-Kafkas birliğini kuracak olan Yüce Don Ordusu ile diğer devletler topraklarının yağmacı Kızıl Ordu birliklerinden temizlenmesi, Moskova ile Don Ordusu arasında normal ve barışçı ilişkilerin yeniden kurulabilmesi için Moskova'daki Şûralar makamları üzerinde Majestelerinin baskı yapmaları. Bolşeviklerin istilası yüzünden Don ahalisinin, Don ticaretinin ve sanayisinin maruz kaldığı bütün kayıplar, Şûralar Rusyası tarafından tazmin edilmelidir.

Genç devletimize silah, cephane ve inşaat malzemesi ikmalinde ve menfaatlerinize uygun gördüğünüz takdirde Don Ordusu topraklarında top, hafif silahlar, mermi ve fişek depoları kurulmasında Majestelerinin yardımlarının sağlanması.

Yüce Don Ordusu ve Don-Kafkas Birliğinin diğer devletleri, Kazakların taa Otuz Yıl Savaşları'nda omuz omuza savaştıkları Alman ulusunun dostça yardımlarını unutmayacaklardır. O zaman da Don Kazak alayları Wallenstein ordusunda hizmet görmüşlerdi. 1807-1813 arasında Ataman Kont Platof'un kumandasındaki Kazaklar Almanya'nın kurtuluşu için savaşmışlardı. Nihayet, Prusya, Bukovina ve Polonya sahralarında üç yıl süren kanlı savaşlar sırasında Kazaklar da, Almanlar da birbirlerinin cesaret ve dayanıklılığına saygı duymak gerektiğini öğrenmişler, iki asil, savaşçı ulus olarak el sıkışmışlardır. Şu anda da vatanımız Don'un bağımsızlığı uğrunda birlikte savaşmaktadırlar.

Yüce Don Ordusu, Majestelerinin yardımlarına karşılık dünya ulusları arasındaki çatışmalarda tam bir tarafsızlık siyaseti yürüteceğini, topraklarına Alman ulusuna düşman kuvvetler sokmayacağını taahhüt eder. Astırakan Ordu Bölgesi Atamanı Prens Tundutof ve Kuban hükümeti bu taahhüdü kabul ettiği gibi, Don-Kafkas Birliğinin diğer üye devletleri de, birleşme gerçekleştikten sonra, kabul edeceklerdir.

Yüce Don Ordusu, Alman İmparatorluğuna, mahalli ihtiyaçlarının fazlası tahıl ve un, yün, balık ürünleri, bitki ve hayvan yağları ve bunlardan imal edilen malzeme, tütün ve tütünden mamul emtia, at, sığır, üzüm asması ve diğer tarım ve bostan ürünleri ihracında öncelik hakkı tanır. Buna karşılık Alman İmparatorluğu tarım makineleri, kimya ve dericilik sanayii mamulleri, devlet malzeme ofisinin ihtiyaçlarını kar-

şılayacak techizat ve bundan başka tekstil, pamuk, deri, kimya, şeker ve sair imalat fabrikaları için yeter miktarda malzeme ve techizat ile elektrikli cihazlar verecektir.

Ayrıca, Yüce Don Ordusu Hükümeti Almanya'ya Don sanayi teşebbüslerinde, özellikle yeni su yolları ve sair ulaşım araçları yapımında sermaye yatırımı için özel imtiyazlar tanıyacaktır.

Sıkı bir ittifak karşılıklı yararlar sağlar. Savaşçı Alman ve Kazak uluslarının savaş alanlarında döktükleri kanla pekişen dostluğumuz bütün düşmanlarımıza karşı savaşımızda bizim için büyük bir güç olacaktır.

Majestelerine bu mektubu yazan kimse ne bir diplomat, ne de bir devletler hukuku uzmanıdır. Size bu mektubu şanlı savaşlarda Alman silah gücüne saygı duyagelmiş bir asker yazdı. Onun için her çeşit kurnazlık ve desiseden uzak olan açıksözlü ifademi bağışlamalarını, duygularımın samimiyetine inanmalarını Majestelerinden rica ederim.

Saygılarımla

Piyotr Krasnof
Don Atamanı. Tümgeneral"

15 Temmuzda Bakanlar Konseyi, mektubu görüştü. Bakanların tutumu gözle görülürcesine ihtiyatlıydı. Hatta Bogayevski ve birçok Hükümet üyesi hoşnutsuzluklarını belirtmekten geri durmadılar. Fakat Krasnof hiçbirine aldırmadı, mektubu Berlin'deki Kazak elçisi Liçtenburg Dükü'ne verdi. Dük derhal Kief'e, ordan da General Çeryaçukin'le birlikte Almanya'ya hareket etti.

Ama mektup gönderilmeden önce Dışişleri Bakanlığı'nda bir kopyası çıkarılmış ve bu olay Bogayevski'den gizlenmemişti. Uygun yorumlarla birlikte bu kopya çoğaltılarak Kazak birlikleri ve bölgelerinde elden ele dolaştırıldı ve ne güçlü bir propaganda silahı olduğu çok geçmeden anlaşıldı. Krasnof'un Almanlara satıldığı yollu sözler gitgide daha yüksek perdeden duyulmaya başladı, cephelerde derhal hoşnutsuzluk başgösterdi.

Bu arada başarılarından coşan Almanlar, Rus Generali Çeryaçukin'i Paris yakınlarında, Krupp toplarının İngiliz-Fransız ordularını nasıl hallaç pamuğu gibi attığını Alman genel kurmayının subaylarıyla birlikte seyretmeye götürdüler.

V

Yevgeni Listnitski o kış iki kere yaralandı. İkisinde de yarası hafifti, birliğine çabuk döndü. Ama Mayısta, Gönüllü Ordu Novoçerkask'ta dinlenmekteyken yeniden rahatsızlanınca, yollarda zaman harcamamak için Novoçerkask'ta kalmaya karar verdi. Mangasındaki bir arkadaşı, Yüzbaşı Gorçakof da aynı zamanda istirahat almıştı. Listnitski'yi Novoçerkask'taki evine davet etti.

"Çocuklarım yok," dedi. "Karım, gelirsen çok memnun olur. Mektuplarımda senden söz etmiştim ona."

Öğle üzeri, demiryolu istasyonuna yakın sokaklardan birinde, bahçe içinde bir ufak eve gittiler.

Gorçakof adımlarını sıklaştırarak, "Bir zamanlar işte ben burda oturdum," dedi. Büyük, kara gözleri sevinçten, heyecandan sulanmıştı. Hızlı adımlarla eve girdi, keskin asker kokusuyla doldurdu odaları.

"Olga Nikolayevna nerde?" diye bağırdı, gülümseyerek mutfaktan çıkıp gelen hizmetçi kadına. "Bahçede mi? Gel, Listnitski!"

Bahçede elma ağaçlarının altına benek benek gölge düşmüştü. Havada bal ve sıcak toprak kokusu vardı. Yanlamasına düşen güneş ışınları Listnitski'nin gözlük camlarına çarpıp parladı. Uzakta, demiryolunun bir kesiminde bir lokomotif habire böğürüyordu. Gorçakof tekdüze gürültüyü bozup seslendi:

"Olga! Olga!"

Uzun boylu bir kadın bir patikadan inip onları karşılamaya geldi. Sarı entari giymişti. Bir an, korkmuş gibi elleri göğüslerinin üstünde, öyle durdu. Sonra elini uzatıp onlara doğru koştu. Öyle hızlı koşuyordu, Listnitski yalnız entarisinin eteklerine çarpan dizlerini, terliklerinin sivri uçlarını, başının çevresinde kabarıp çırpınan saçlarını görebildi. Kadın ayaklarının ucunda durup güneşten kızarmış çıplak kollarını kocasının boynuna doladı, tozlu yanaklarını, burnunu, gözlerini, dudaklarını, yağız boynunu öptü. Öpücük sesleri mitralyöz ateşi gibi çıkıyordu. Listnitski gözlüğünün camlarını sildi. Mine çiçeklerinin kokusunu içine

çekerken dudaklarına biraz tutuk, biraz aptalca bir gülümsemenin yayıldığını duydu.

Kadının sevinç fırtınası biraz dinince Gorçakof dikkatle, ama kararlıca, boynuna sarılan parmakları çekip kurtardı kendini. Kolunu omzuna atıp hafifçe çeviriverdi karısını.

"Olga, sana arkadaşım Listnitski'yi tanıştırayım."

"Listnitski mi? Çok memnun oldum. Kocam sizden bahsetmişti." Mutluluktan hiçbir şey görmeyen gözlerle Listnitski'yi süzdü.

Birlikte eve girdiler. Gorçakof'un kıllı eli karısının incecik beline dolanmıştı. Tırnaklarının içi kir doluydu. Listnitski belli etmeden arkadaşının eline baktı, mine çiçeklerinin, kadının güneşten ılınmış gövdesinin kokusunu soludu, içine çocukça bir mutsuzluk doldu, birisi onu haksız yere fena hırpalamış gibi. Sonra kadının yanaklarının ipeksi tenine, pasa yakın altın rengi bir tutam saçın yarıyarıya gözden sakladığı pembe kulak memesine baktı. Kulağı küçücüktü Olga'nın. Entarisinin yakasına kaydı Listnitski'nin gözleri, kertenkele misali: Süt-beyaz kabarık bir göğüs, bir de kahverengi küçük meme başı gördü orda. Kadın arada sırada uysal ve dostça bakan açık mavi gözlerini çevirip ona bakıyordu. Ama kocasının esmer yüzüne çevrilince çok daha başka bir ışıkla yanan, yine o gözlerdi. O zaman işte Listnitski bir fena oluyordu.

Yemekte arkadaşının karısını uzun uzun inceleme fırsatını buldu. Alımlı vücudunda, yüzünde, otuzuncu sonbaharını yaşayan kadınların solgunca güzelliği vardı. Yine de, biraz soğuk, şakacı gözlerinde, hareketlerinde daha harcanmamış bir gençlik yedeği kalmıştı. Yumuşak, rastgele çizgileriyle, sıradan bir yüz denilebilirdi yüzüne ama bir uyuşmazlık vardı ki hemen göze çarpıyordu: Bir güney kadınının o ince, koyu al, kavrulurcasına sıcacık dudaklarıydı dudakları. Oysa teni yarı saydam, pembeydi. Kaşları sarı. Hoştu gülüşü, serazat. Küçük, düzenli dişlerini parıldatarak gülümseyişinin yapmacık bir yanı vardı yalnız. Kalın sesi tekdüze, gölgesiz, ışıksızdı. İki aydır, perişan ordu hemşirelerinden başka kadın yüzü görmeyen Listnitski'nin gözünde güzelden

de öteydi. Kalın örgülü saçlarıyla mağrur başına baktı, sorulara kırık dökük cevaplar verdi, az sonra da yorgunluğunu bahane edip odasına çekildi.

Günler hoşlukla, özleyişlerle geçti. Listnitski sonradan o günleri saygıyla andı ya o sıralar, tıpkı bir çocuk gibi, boş yere, budalaca işkence etti durdu kendine. Gorçakoflar, karı koca, pek yanına varmadılar. Onarım yapılacak bahanesiyle, karı kocanın yatak odasına bitişikte yatarken, evin ta bir bucağında bir odaya aktardılar onu. Orda oluşundan sıkıldıklarını anladı, ama içinden hiçbir yerlere gitmek gelmiyordu. Günler ve günler boyu elma ağaçlarının altında portakal rengi tozlu serinliğe uzanıp, alelacele paket kâğıdına basılmış gazeteleri okuyarak vakit geçirdi. Kimi zaman ağır bir uykuya dalar, hiç dinlenmemiş uyanırdı. Evde sıkılıyordu ya, sıkıntısını paylaşan da vardı: Sütlü kahverengi bir av köpeği. Evin beyi gelip hanımını tekeline alınca, bir kıskançlıktır basmıştı köpeğin gönlünü. Ses etmedi, Listnitski'ye yanaştı. Yanında uzanıyor, durmadan içini çekiyordu.

Listnitski köpeği okşar, Bunin'den sevdiği parçaları okurdu kendi kendine. Şairin ağdalı mısralarından hatırlayabildiği kadarını mırıldandıktan sonra yine uykuya dalardı.

Olga, kadın içgüdüsüyle, Listnitski'nin niçin bu havaya girdiğini anlamıştı. İlk baştan ona karşı tutuk davrandı, gitgide daha da çekti kendini. Bir akşam şehir bahçesinden eve birlikte yürüdüler (Gorçakof kapıda bazı subay arkadaşlarına takılmıştı). Listnitski kadının kolundan tuttu, dirseğini sıkıca kendi böğrüne bastırarak tedirgin etti onu.

"Ne diye bakıyorsun bana öyle?" diye Olga gülümseyerek sordu.

Kadının sesinde ona meydan okuyan bir cilve sezer gibi oldu Listnitski. Ne olursa olsun, kozunu oynayacaktı. Şiirle, bir başka adamın kederinden çıkma musikiyle dolup taşıyordu son günlerde. Başını önüne eğdi, gülümseyerek fısıldadı:

Yakınlığının sihrine kapılmış,

Gölgeden peçesini yırtmaya çalışarak,
Büyülü bir kıyıya bakıyorum:
Sihirli bir yerin ardına, uzağa bakıyorum.

Olga usulca kolunu kurtardı, şen bir sesle, "Yevgeni Nikolayeviç..." dedi. "Ben... şey, bana karşı davranışınız gözümden kaçmıyor. Hiç sıkılmaz mısınız siz, kuzum? Tuhaf şey! Sandım ki siz, biraz... değişik olursunuz. Doğru değil bu, şimdi. Doğru mu? Böyle denemelere gelemem ben. Demek canınız sevişmek istiyor? Evet, arkadaşlığımızı bozmayalım ama n'olur aptallık etmeyin, olmaz mı? Verin elinizi bana."

Listnitski numaradan kızmış gibi yaptı, sonra dayanamadı, Olga gibi o da gülmeye başladı. Gorçakof arkalarından yetiştikten sonra Olga daha da neşelendi, bir uçarı oldu. Yevgeni sustu. Taa eve varana kadar kızdı durdu kendine.

Olga zeki kadındı ya, yine de, bu olaydan sonra da onunla gerçekten arkadaş olabileceklerini sandı. Dışardan bakınca Listnitski Olga'nın güvenini haklı çıkarıyordu. Yüreğinden geçeni sorsan, nerdeyse ondan nefret edecek hale gelmişti. Birkaç gün sonra da baktı, Olga'nın kişiliğinde, görünüşünde ondan kurtulmak istercesine birtakım kusurlar bulmaya çalışıyor –hem de nasıl! Taa içini acıtarak!– o zaman işte, sahiden derin bir duyguya kendini kaptırmak üzere olduğunu anladı.

Listnitski'nin bilincinde çökelekler bırakarak su sızar gibi geçti istirahat günleri. Takviye gören, dinlenen Gönüllü Ordu düşmana darbe indirmeye hazırlanıyordu. Gorçakof'u, Listnitski'yi de beraberinde sürükleyip Kuban'a doğru yola çıktı.

Olga onları geçirmeye gelmişti. Siyah ipek entarisi durgun güzelliğini daha bir ortaya çıkarmıştı. Yaşaran gözleri pırıl pırıl gülümsüyordu, şişkin dudaklarından yüzüne telaşlı, çocuksu bir ifade yayılmıştı. Listnitski'nin aklında öyle kaldı. Dövüşün kanı, pisliği arasında Olga'nın, hiç solmayan aydınlık yüzü hatırından hiç çıkmadı. Sevgisi, genç kadını bir tapınma halesiyle kuşattı.

Haziranda Gönüllü Ordu savaşa tutuştu. Daha ilk çatışmada

bir mermi parçası geldi, Gorçakof'un midesini paraladı. İleri hatların gerisine sürükleyip götürdüler. Bir saat sonra, bir arabada kanı akıp çekilirken, Listnitski'ye, "Sanmam ki öleyim..." diyordu. "Hemen ameliyat edecekler... Kloroform yokmuş diyorlar... Ölmeye değmez, değil mi? Ama ne olur ne olmaz, Yevgeni, bak kendimdeyim, ne dediğimi biliyorum falan filan... Olga'yı bırakma. Ne benim, ne onun bir akrabamız var. Namuslu, dürüst insansın sen. Evlen onunla. Yoksa istemez misin?"

Gözlerinde bir yalvarma, bir de nefretle Yevgeni'ye dik dik baktı. Tıraşı uzamış yanakları titriyordu. Kanlanmış, çamura bulanmış elini dikkatle yarasının üstüne koydu, dudaklarının pembece terini yalayıp devam etti:

"Söz ver bana. Onu bırakmayacaksın, değil mi? Eğer Rus askerleri benim gibi seni de benzetmezlerse böyle, ha? İyi kadındır." Bütün yüzü burkuldu. "Turgenyef'in sayfalarından çıkma bir kadındır. Bugünlerde pek kalmadı onun gibileri. Söz veriyor musun? Söz mü? Ha? Niçin susuyorsun?"

"Söz."

"İyi. Hadi şimdi canın cehenneme! Allahaısmarladık!"

Listnitski'nin elini korkunç bir güçle sıktı, sonra garip, telaşlı bir hareketle onu kendine çekti –harcadığı güçten titriyordu ıslak, terli başını kaldırırken–, ateşten kavrulan dudaklarını Listnitski'nin eline bastırdı. Sonra bir acele kaputunu başının üstüne çekti, yüzünü öbür yana çevirdi. Yevgeni dudaklarındaki soğuk ürpertiyi, yanağının ıslak, aka çalar rengini görür gibi oldu o ara.

Gorçakof iki gün sonra öldü. Hemen ertesi günü sol kolundan ve kalçasından ağır yaralanan Listnitski'yi cephe gerisine gönderdiler.

Sürüncemeli, inatçı bir dövüştür gidiyordu. Yevgeni alayıyla iki kere karşı hücuma geçmişti. Taburunu bir kere daha ileri gönderdiler. Bölük kumandanı, "İlerleyin çocuklar! İleri! Yaşasın Kornilof!" diye haykırıp dururken Listnitski biçilmemiş ekinin içinden sendeleye sendeleye koştu. Korunmak için başının önünde

bir bel tutuyordu. Silahı sağ elindeydi. Bir kurşun belin eğri metal yüzüne çarpıp vınladı, Listnitski ansızın neşelendi. Ama hemen sonra kısa, korkunç bir darbeyle kolu bir yana fırladı. Beli bıraktı, başı açıkta, bir elli metre daha koştu. Silahını geriden sürükleyip götürmeye çalıştı, elini kaldıramadı. Kalıba erimiş kurşun dolar gibi bütün mafsallarına huysuz bir acı akıyordu. Bir karığa uzandı, bağırdı durdu orda, tutamadı kendini. Orda yatarken bir kurşun daha geldi, kalçasını deldi. Yavaş yavaş, acı içinde, kendinden geçti.

Cephe gerisinde, paramparça olan kolunu kestiler, kalçasından kemik kırıntıları çıkardılar. İki hafta umutsuzluk, acı ve hasretten içi yırtılarak yattı. Sonra onu Novoçerkask'a götürdüler. Bir otuz gün de orda hastanede kaldı. Yaraların pansumanı, hekimlerin, hemşirelerin sıkıntılı yüzleri, iyot, karbonik asit kokusu... Arada bir Olga geliyordu onu görmeye. Yanaklarına yeşilsi-sarı bir renk vurmuş, yas giysileri gözlerinin özlemli hüznünü daha da derinleştirmişti. Listnitski onun solgun yüzüne bakıp sustu, utanarak, sinsice, içi boş yenini battaniyenin altına sakladı. Olga, oldukça isteksiz, kocasının nasıl öldüğünü sordu ona. Onu dinlerken dalgın gözleri yatakların üzerinde gezindi.

Yevgeni hastaneden çıkınca doğru Olga'yı görmeye gitti. Genç kadın merdivende karşıladı onu ve Yevgeni kısa kırpılmış sarı kıvırcık saçlı başını eğip elini öperken öte yana baktı.

Yevgeni iyi tıraş olmuş, şık bir ceket giymişti. Yine de, boş yeninden dolayı tedirgindi. Yeninin içinde kesik kolunun kısa, sargılı kütüğü kendi kendine sallanıp kımıldamasa... Eve girdiler. Yevgeni daha oturmadan konuşmaya başladı:

"Boris ölmeden önce benden... Seni bırakmamaya yemin ettirdi bana."

"Biliyorum. Son mektubunda yazmıştı..."

"Dileği, bizim beraber olmamızdı. Tabii, kabul edersen, sakat bir adamla evlenmeye razı olursan. İnanmanı isterim ki... Şimdi duygularım hakkında konuşmamın... Ama, gerçekten, senin mutlu olmanı istiyorum."

Sıkılgan hali, ilintisiz, telaşlı sözleri Olga'ya dokundu.

"Düşündüm ben de," dedi. "Ben de istiyorum."

"Babamın çiftliğine gideriz. Sonrası ondan sonra halledilir."

"Evet."

Dudaklarını kadının mermer gibi eline dokundurdu. Gözlerini kaldırdığında yüzünden kaçamak bir gülümsemenin silindiğini gördü.

Sevgi ve ağır basan bir şehevi istekti Listnitski'yi Olga'ya bağlayan. Her gün ona gidip gelmeye başladı. Sürekli kavgadan yorgun düşen yüreği bir masal dünyası özlüyordu. Klasik bir roman kahramanı gibi kendi kendisiyle hesaplaşıyor, gönlünde o güne dek hiç duymadığı yüksek duygular arıyordu. Belki bu çabasında, basit, maddi tutkunluğunun çıplaklığını örtme isteği de vardı. Yine de, masalın bir kanadı gerçeğe değiyordu. Yalnız cinsel tutku değil, bir başka göze görünmez bağdı hayatına böylesine hiç yoktan giren bir kadına onu bağlayan. Duygularını çözümlemeye çalıştı, tek bir şeyin açıkça farkına vardı: Yaralanmıştı, sakat kalmıştı, hâlâ o eski ele avuca sığmaz, ilkel içgüdünün kıskacında yaşıyordu: "Her şey benim hakkımdır!" Olga ağır kaybını daha üstünde taşırken, o yaslı günlerde bile, Yevgeni ölü Boris'i korkunç kıskandı. Olga'yı o denli çılgınca özlüyordu. Çevresinde hayat sanki bir boraydı. Barut dumanı koklamış, görüp işittiklerinden gözleri görmez, kulakları işitmez olmuş adamlar büyük bir hırsla, tamahla yaşıyorlardı o günlerde, yalnız yaşadıkları anı düşünerek. Belki biraz da bundan, Listnitski Olga'yla hayatını bir an önce bir yere bağlamak gereğini duydu. Uğrunda ölümle yüz yüze geldiği şeyin ister istemez yok olacağını belli belirsiz sezdiği için.

Babasına yazdı, evlenmek niyetinde olduğunu, karısını Yagodne'ye götüreceğini bildirdi. Mektubu yaslı, alaylı sözlerle son buluyordu: "Yapacağımı yaptım. Tek elle de olsa, ayaklanan bu gürûhu, Rus aydınlarının yıllardır kaderine gözyaşı döktüğü bu lanet olasıca 'halk'ı yer yüzünden silme işine devam edebilirdim. Ama, doğrusu, şu anda bu iş bana korkunç anlamsız geliyor.

Krasnof, Denikin'le imkânı yok anlaşamayacak. Her iki kampta entrika, kumpas, namussuzluk, dalavere sürüp gitmekte. Bazen dehşete kapıldığım oluyor. Ne olacak bunun sonu? Tek kolumla sizi kucaklamaya, sizinle yaşamaya eve geliyorum. Savaşı artık dışardan seyredeceğim. Artık asker değilim, manen ve maddeten sakatlanmış bir adamım sadece. Kolu da, ruhu da sakatlanmış bir adam. Yorgunum. Teslim oluyorum. Evlenmenin, kendime bir 'kuytu köşe' bulmak istememin sebeplerinden biri de bu olsa gerek."

Novoçerkask'tan ayrılmazdan birkaç gün önce Yevgeni, Olga'nın evine yerleşti. İlk yattıkları gecenin ertesi günü Olga'nın yanakları birden çöktü, yüz çizgileri karardı. Yevgeni'nin yalvarmaları karşısında direnmedi ama içine düştüğü durum gönlünü ezer, yaralar gibiydi. Yevgeni, onları birbirlerine bağlayan sevginin değişik ölçüleri olabileceğini, ama nefretin ancak tek bir ölçüsü olduğunu bilemedi, ya da bilmek istemedi.

Yadgodne'ye hareket etmezden önce Aksinya'yı pek düşünmek istememişti. Düşündüğünde de bölük pörçük düşünmüştü hep. Nasıl insan elini güneşe siper eder, öyle, onu düşünmekten sakınıyordu. Ne ki, onunla yaşadığı hayatın anıları, bir türlü bastıramadığı anılar giderek daha da tedirgin ediyordu onu. İlişkiyi kesmenin gerekli olmayacağını bile düşündü bir ara. "Razı olur, o." Ama dürüstlüğü ağır bastı. Oraya vardıktan sonra Aksinya'yla konuşmaya, mümkünse ilişkiyi kesmeye karar verdi.

Novoçerkask'tan ayrıldıklarının dördüncü günü Yagodne'ye vardılar. Yaşlı toprak ağası onları çiftlikten bir verst dışarda karşıladı. Babasının şapkasını ne kadar yavaş çıkardığı, bacağını nasıl yavaş hareket ettirdiği Listnitski'nin gözünden kaçmadı.

"Sevgili konuklarımı karşılamaya geldim. Dur bir bakayım size!" İhtiyar, sıkılgan, gelinini kucaklayarak yeşilsi akça bıyığını yanaklarına bastırdı.

"Yanımıza gel, baba. Hadi sür bakalım, arabacı! Ee, Şaşka dede! Daha hayattasın demek, ha? Sen benim yerime otur, baba, ben arabacının yanına çıkarım," dedi Yevgeni.

İhtiyar, Olga'nın yanına oturdu, bıyığını mendiline sildi, umursamaz görünen bakışlarla oğlunu incelemeye koyuldu. "Evet, nasılsın bakalım?"

"Seni gördüğüme çok memnun oldum, baba."

"Sakatlandın, demek."

"Ne yapalım? Oldu işte."

Babası, acıdığını göstermemeye çalışarak bakıyordu oğluna. Ceketinin boş yeninden gözlerini kaçırdı.

"Bir şey değil. Alıştım artık." Yevgeni omuz silkti. "Tabii alışacaksın," dedi babası, bir acele. "Hayattasın ya sen ona bak! Şerefinle döndün. Bak, ne güzel bir de tutsak getirmişsin!"

Yevgeni bayıldı babasının ince, eskiden kalma nezaketine. Soran gözlerle Olga'ya baktı. "Nasıl buldun babamı?" Neşeli gülümseyişinden, ılık ılık bakan gözlerinden, Olga'nın da ihtiyardan hoşlandığını anladı.

Sırım gibi atlar arabayı bayır aşağı hızla sürdüler. Dış yapılar, meyve bahçelerinin yeşil yeşil dalgalanan perdesi, pencerelere gölge düşüren akçaağaçlarıyla beyaz duvarlı ev göründü.

"Aman ne güzel bir yer burası! Ne güzel!" diye bağırdı Olga.

Siyah av köpekleri avludan sökün edip arabanın çevresini sardılar. İçeri dalmak isteyen birine Şaşka kamçıyı şaklatıverdi. "Ulan, şimdi tekerleklerin altında kalacaksın, kerata!"

Yevgeni sırtını atlara vermiş oturmuştu. Hayvanlar burun çaldıkça rüzgârdan küçücük damlalar gelip ensesine çarpıyordu.

Babasına baktı, sonra Olga'ya baktı, buğday saçılı yola, arkalarından ağırdan ağırdan yükselip ufkun uzak sırtını gözden saklayan tepeye baktı, gülümsedi.

"Dünyanın bir bucağı. Bak ne sakin..."

Olga yolu geçip uçan kargaları, pelinotu kümelerini, yoncayı seyrediyor, gülümsüyordu.

"Bizi karşılamaya çıkmışlar!" dedi ihtiyar, gözlerini kısıp.

Yevgeni omuz üstünden arkasına baktı. Daha çok uzaktaydılar, kimseyi tanıyamadı. Yine de, kadınlardan birinin Aksinya olduğunu sezdi. Birden kızardı. Araba kapıdan geçerken Aksinya'nın yüzünde heyecan izleri göreceğini sanıyordu. Yüreği hızla çarparak sağına döndü, gördü onu. Aksinya sakindi. Sevinçle gülümsüyordu. Yevgeni şaşırdı. Omuzlarından ağır bir yük inmişti sanki. Ona bakıp başını salladı.

"Ne güzel kadın o orda! Kimdir o? Ne güzel, değil mi?" Olga takdir dolu gözlerle Aksinya'yı gösteriyordu. Ama Yevgeni kendini toparlamıştı. Serinkanlılıkla doğruladı:

"Evet, güzel kadındır. Hizmetçimiz bizim."

Olga'nın gelişi Yagodne'de herkesi etkiledi. O gelmeden önce bütün gün ortalarda gecelikle, yün donla dolaşan ihtiyar, naftalinle sarılıp sarmalanıp sandıklara konan eski paltolarının, general pantolonlarının çıkarılmasını buyurdu. Eskiden üstüne başına dikkat etmezdi, şimdi çamaşırlarında en ufak bir kırışık gördü mü Aksinya'ya demediğini bırakmıyordu. Bir sabah temizlenmemiş mi pabuçları, kazara, suratından düşen bin parça. Birden gençleşir gibi oldu. Babasının tıraşlı yanaklarının pürüzsüzlüğü Yevgeni'nin bayağı hoşuna gitti.

Aksinya, bir beladan kaçınmak ister gibi sanki, genç kadını her bakımdan memnun etmeye çalışıyordu. Onun karşısında hep boynu bükük, hizmete hazırdı: Biraz, hatta, gerektiğinden fazla. Olga'ya iyi yemekler pişirmek için ne yapacağını şaşıran Lukiyeşka yeni yeni salçalar, terbiyeler uydurdu. Yagodne'de yer alan değişikliklerin ucu çok yaşlanmış, içi geçmiş Şaşka'ya bile dokundu. Bir gün merdivende karşılaştığı efendisi tepeden tırnağa süzdü onu, parmağını sallayıp gözünü korkuttu.

"Ulan bu halin ne, köpek!" İhtiyar Listnitski gözlerini belertti. "Bu ne bu pantolonunun hali?"

"Ne varmış pantolonumun halinde?" diye ihtiyar Şaşka küstah küstah cevap verdi ya bu hiç beklenmedik teftişten de, efendisinin titrek sesinden de afallamıştı.

"Evde genç bir kadın var, nedir benim senden çektiğim be! Hıncımdan öldüreceksin beni, pis herif! Niçin kapatmıyorsun dükkânını? Kokmuş keçi!"

İhtiyar Şaşka akordeon çalar gibi parmaklarını pantolon düğmeleri üstünde dolaştırdı. Ters bir söz daha edecekti, efendisi ayağını yere öyle bir vurdu ki, eski usul sivri uçlu çizmesinin tabanı kalkıverdi. İhtiyar general homurdandı:

"Hadi dön ahırına. Marş marş! Lukerya'ya söyleyeceğim kaynar suyla bir güzel ovalasın seni. Temizlen biraz ulan, eşek herif!"

Yevgeni çiftlikte dinleniyor, arada bir tüfeğini alıp keklik vurmaya çıkıyordu. Aksinya meselesi başına dertti. Bir gün babası onu odasına çağırdı, endişeli gözlerle kapıya bakıp oğlunun gözlerinden kaçınarak sordu:

"Biliyorsun, şey... Özel hayatına karıştığım için bağışla beni ama, Aksinya'yı ne yapacaksın, bilmek istiyorum."

Yevgeni'nin telaşlandığı, sigarasını yakışındaki aceleden belliydi. Çiftliğe vardığı günkü gibi kızardı, kızardığını sezince daha da kızardı.

"Bilmiyorum. Gerçekten bilmiyorum..." dedi, içtenlikle.

Yaşlı adam ciddi ciddi konuştu:

"Ama ben biliyorum. Derhal git konuş onunla. Para ver, sus payı." Bıyık altından gülümsedi. "Söyle gitsin burdan. Başka birini buluruz."

Yevgeni hemen hizmetkârlar bölümüne yollandı. Aksinya sırtını kapıya dönmüş, hamur yoğuruyordu. Kavisli sırtında kürek kemikleri hızlı hızlı oynuyor, yenleri dirseklerinin üstüne kadar sıyrık, esmer, tombul kollarında kasları sallanıyordu. Yevgeni genç kadının ensesini saran kabarık tüylere baktı bir an.

"Aksinya, seninle bir dakika konuşmak istiyorum," dedi.

Birden döndü Aksinya. Yüzüne bir hoşgören, bir sakin ifade vermeye çalıştı. Kollarını indirirken parmaklarının titrediği Yevgeni'nin gözünden kaçmadı. Aşçıya ürkek bir bakış fırlatan

Aksinya sevincini saklayamadan, mutlu, soran bir gülümsemeyle Yevgeni'nin ardından yürüdü.

Dışarda basamaklarda, Yevgeni, "Fidanlığa gidelim," dedi, "seninle konuşmak istiyorum."

"Peki." Aksinya memnundu. Eski ilişkileri yeniden kurulacak sanmıştı. Yürürken Yevgeni alçak bir sesle sordu ona:

"Biliyor musun niçin çağırdım seni?"

Aksinya karanlıkta gülümseyerek onun kolundan tuttu. Yevgeni hemen kolunu çekti. Aksinya anladı. Durdu.

"Ne istiyorsun, Yevgeni Nikolayeviç? Daha fazla gitmiyorum."

"İyi. Burda konuşabiliriz. Kimseler duymaz." Acelesinden, göze görünmez bir kelimeler ağına takıldı. "Anlamalısın Aksinya. Artık seninle eskisi gibi olamam, seninle yaşayamam, anlıyor musun? Evliyim şimdi. Vicdanım elvermez," dedi. Tumturaklı sözlerinden korkunç utanmıştı.

Kararan doğudan gece yeni gelmişti. Batıda göğün bir çizgisi ışıltılıydı daha. Harman yerinde, işçiler, hazır hava iyiyken, lambaların altında çalışıyorlardı. Makinelerde bir hayat akışı. Döven makinesine boyuna ot koyan işçi boğuk, mutlu sesiyle haykırıyordu: "Daha, daha!" Meyva bahçesinde derin bir sessizlik, ısırgan otlarının, buğdayın, çiyin kokusu...

Aksinya hiçbir şey demedi.

"Ne diyorsun? Niçin sustun, Aksinya?"

"Söyleyecek ne var ki?"

"Sana para veririm. Burdan gitmelisin. Razı olursun sen de, değil mi, ha? Seni hep burda görmek çok güç olacak benim için."

"Ayın sonuna bir hafta kaldı. Süremi tamamlayabilir miyim?"

"Tabii, tabii!"

Aksinya bir an sustu. Sonra yan yan, sanki dayak yemiş gibi ürkek, Yevgeni'ye daha yakın geldi.

"Peki... giderim... Ama... Son bir kere? Olmaz mı? Hasretimden,

utanmak nedir bilmiyorum işte! Bilsen burda yalnızlıktan neler çektim! Kızma bana, Yevgeni!"

Sesi çın çın ötüyordu. Kupkuruydu. Yevgeni boşuna anlamaya çalıştı: Sözleri ciddi miydi Aksinya'nın, yoksa alay mı ediyordu?

"Ne istiyorsun?" Asabi asabi öksürürken birden kadının elini usulcacık kendi elinin üstünde duydu.

Birkaç dakika sonra ağır kokulu nemli frenk üzümü fundasının ardından çıktı. Eve varmazdan önce durdu, otlardan lekelenmiş pantolonunu mendiliyle sildi. Basamakları çıkarken arkasına bakınca hizmetkârlar bölümünün penceresinde Aksinya'yı gördü. Kollarını başının arkasına atmış, saçını düzeltiyordu. Dudaklarında işveli bir gülümseme vardı.

VI

Sorguç otu tohuma erdi. Uçsuz bucaksız bozkır gümüşten ışıltılı bir renge büründü. Rüzgâr bozkırın üstünde bahar meltemi gibi eğleniyordu. Sedefsi dalgaları hışırdatıp bir güneye, bir batıya sürdü. Akıcı meltemler ne yana dönerse sorguç otu, boynu büyük, o yana döndü, akça enginliği üzerinde daha koyu bir leke belirdi.

Çeşit çeşit otlar soldular, sırtların asık yüzlü, pörsük pelinotu sündü, kısa geceler hızla kırpıldı. Gece oldu mu yangından çıkmış gibi kararan gökyüzüne sayısız yıldızlar serpiliyordu. Ay –Kazakların "küçük güneşi"– kıyıldı, karardı, solgun, parıldadı durdu. Samanyolu da başka yıldızdan yollara karıştı. Acı hava insanı bunaltıyordu. Rüzgâr kuruydu, pelinotu kokulu. Amansız pelinotunun acılığına doymuş toprak serini özlüyordu. Ne at toynağı, ne insan ayağının teptiği mağrur yıldız kuşakları soldular, gizlendiler, yıldızların buğday tohumu serpintisi kapkara kuruyan göğe savruldu gitti. Gökyüzü toprak gibi karaydı ama, ne filiz veriyor, ne tomurcuklara bağrını açıyordu. Ay kupkuru bir tuz bataığıydı. Kurak geldi, bozkırın otunu kırdı. Bozkırın üstü bıldırcınların sürekli cıvıltısıyla, çekirgelerin madeni cırlayışıyla örtündü.

Gündüzün bozkır, tuz aklığında, ağır, sise varan bir pustu.

Göğün kumru mavisinde merhametsiz güneş, atmacanın yaygın kanatlarının çeliğe çalar kahverengi kavsi... Sorguç otu göz kamaştıran karşı konulmazlığıyla, dumansı devetüyü rengiyle bozkırı kaplamıştı. Atmaca gökyüzünde dolanıp akıyor, kocaman gölgesi otların üzerinde sessizce kayıyordu.

Sincabın seslenişi baygın ve kısıktı. Dağ sıçanları sarıya kesmiş, döküntülü bayırlarda uyukluyorlardı. Bozkır sıcak ve ölüydü. Çepeçevre ıssızlık, sükûn. Ufukta mavi bir höyük bile, görünürle görünmez arasındaki sınırda, düşte gibi ipildiyordu.

Canım bozkır! Keskin meltem kısrakların, aygırların yelelerini kıpırdatır. Atların kuru burun delikleri rüzgârda acır da tuzluca keskin soluğunu duydular mı ipeksi dudaklarını çiğnemeye koyulurlar, güneşin çimdiği altında kişnerler. Basık Don göğü altında canım bozkır! Dolancalı dereler, kuru vadiler, pas kızılı kıyılar, at ayaklarından koyulmuş izlerle örtülü sorguç otu, bilgece bir suskunluğa varmış yükselen, yüzyılların altına gömülü Kazak şanını bekleyen höyükler...

Ey Don Ülkesi'nin Kazak bozkırı, önünde boynum kıldan ince! Hiç paslanmayacak kanla verimli serin toprağını öpeyim, bırak!

Aygırın küçük, ince, yılan başı gibi bir başı vardı. Kulakları yassı ve hareketliydi. Göğüs kasları görkemli, bacakları sırım gibi, güçlü bukağılıkları kusursuz, toynakları ırmak çakılları gibi. Sağrısı daha bir gevşekti, azdan yatık. Kuyruğu kalın, tel gibi. Damarlarına tek bir damla yabancı kanı karışmamış, safkan bir Don atıydı. Neresine baksan soyunu bilirdin. Malbruk'tu adı.

Bir gün su içerken, dişisini korumak için kendinden daha güçlü, daha yaşlı bir aygırla dövüşe tutuştu. Otlakta aygırlara nal vurulmaz ama, sol ön bacağına fena bir çifte yedi. İki at orda şaha kalktılar, ön ayaklarıyla tepişip birbirlerini ısırdılar, yaraladılar.

Sürücü yoktu ortalarda. Bozkırda uzanmış, sırtını güneşe vermiş, tozlu çizmeleri içinde bacakları iki yana açık, uyuyakalmıştı. Öbür aygır Malbruk'u yere yıktı, sürüsünden kovaladı. Kanlar içinde kaçtı Malbruk. Öbürü iki sürüyü birden ele aldı.

Yaralı aygırı ahıra getirdiler. Baytar bacağını iyi etti. Altı gün sonra, atının sırtından haraya haber getirmeye gelen Mihail Koşevoy, Malbruk'u gördü. Aygır, dölünü sürdürme içgüdüsüyle ateşli, ipini ısırıp kopardı, bölmesini aştı, avluda bukağı vurulu kısrakları toparladığı gibi sürdü bozkıra çıkardı. Önce tırıs gidiyorlardı, sonra ağır gidenleri ısırıp hızlandırdı aygır. Sürücülerle denetçi kulübeden dışarı fırladılar. Çok geç! Bukağıları koparıp dörtnala giden kısrakların ardından bakakaldılar. Kopan iplerin çatırtısı kulaklarındaydı hâlâ.

Denetçi küfrü bastı. "Binecek hayvan bırakmadı bize, kahrolasıca!" Gitgide uzaklaşan hayvanların ardından gizlice sevinen gözlerle baktı.

Öğle üzeri, Malbruk kısraklarını suya getirdi. Yaya sürücüler onu kısraklardan ayırdılar, Mihail sırtına bir eyer vurdu, aldı onu bozkıra götürdü. Orda kendi sürüsüne kattı.

Sürücü olarak çalıştığı iki ay boyunca Mihail otlakta yayılan atların hayatını dikkatle izledi. Dikkatle izledi ve zekâlarına, insana hiç mi hiç benzemeyen soylu davranışlarına büyük bir saygı duydu. Kısrakları aşan aygırlar gördü orda. İlkel şartlar içinde yer alan bu ilkel olay öylesine tabii, akla uygun ve sadeydi, ister istemez insanları düşündürüyordu. Aradaki kıyaslama hiç de insanların lehine çıkmadı. Ama atların birbiriyle ilişkilerinde insanları andırır çok yanlar vardı. Mesela, Mihail dikkat etti, kısraklarına hep kaba ve zalim davranan, yaşlanmaya yüz tutmuş inatçı Bakar, dört yaşında bir kula güzelini hepsinden ayrı tutuyordu. Alnı geniş yıldızlı, gözleri çakmak çakmak bir kısraktı. Bakar onun yanında sinirleniyor, telaşa kapılıyor, bir garip oluyordu. Değişik, biraz tutuk ama hırslı bir horultuyla kokluyordu o kısrağı. Dinlenirken vahşi kafasını gözdesinin sağrısına dayayıp öyle saatlerce uyuklamaya bayılırdı. Mihail aygırı gözledi, ince derisinin altında gevşek gevşek kımıldayan kas boğumlarını gördü. Bakar o kısrağı umutsuz, ateşli, kederli, yaşlı adamca bir sevgiyle seviyormuş gibi geldi ona.

Mihail harada iyi çalıştı. Çalışkanlığı nahiye atamanının da

kulağına gitmiş olmalı, Ağustos ortalarında onu Viyeşenska'ya geri göndermesi için denetçiye emir geldi.

Çabucak hazırlandı, teçhizatını ordakilere teslim ederek aynı gün akşama doğru Viyeşenska'ya hareket etti. Kısrağını dehleye dürte gün batarken Kargin'i geçmişti. Kargin'in ardındaki tepelerde Viyeşenska yönünde giden bir arabaya yetişti. Bir Ukraynalı sürüyordu arabayı. Teri tüten besili hayvanları sıkıştırıp duruyordu. Hafif, yaylı arabanın arkasında geniş omuzlu, yakışıklı, fötr şapkasını başının arkasına yıkmış bir adam oturuyordu. Paltosu belli ki şehirde biçilmişti. Mihail bir süre arabanın arkasından gitti. Bozuk yolda araba paldır küldür sallandıkça adamın habire oynayan omuzlarına, yakasının beyaz tozlu şeridine baktı. Ayaklarının dibinde sarı bir yol çantası, pardösüye sarılmış bir çuval vardı. Mihail'in burnuna alışkın olmadığı puro kokusu geldi. İçinden, "Viyeşenska'ya giden bir subay olacak," diyerek, kısrağını adamla bir hizaya getirdi. Adamın şapkasının kenarı altından görünen yüzüne bakınca birden çenesi düştü, korkunç bir şaşkınlıkla, dehşetle ürperdi. Arabada uzanmış, sert bakışlı açık renk gözlerini kısmış, sabırsızlıkla purosunu çiğneyip duran yolcu, Stepan Astakof'tu. Mihail gözlerine inanamadı. Köylüsünün tanıdık ama bir garip değişmiş yüzüne bir daha baktı. Evet, Stepan Astakof'tu. Telaşla öksürdü:

"Bağışlayın, beyim, ama siz Astakof değil misiniz?"

Arabadaki adam şapkasını geriye iterek gözlerini kaldırdı, Mihail'e baktı.

"Evet, Astakof'um, n'olmuş? Sen, dur hele... Koşevoy değil misin sen?" Şöyle bir doğruldu. Yalnız dudaklarında beliren bir gülümsemeyle, sevinçle, biraz da sıkılarak, elini uzattı. Azdan yaşlanmış yüzünün haşin ifadesi değişmedi. "Koşevoy! Mihail! Çok sevindim..."

"Ama nasıl? Nasıl geldin sen buraya?" Mihail dizginleri bıraktı, şaşkın, ellerini havaya kaldırdı. "Öldün dedilerdi. Ama işte Astakof'sun sen be!"

Birden gülümseyip eyerin üstünde kıpırdandı. Stepan'ın kıyafeti, eğitim görmüş kalın sesi şaşırtmıştı onu. Başka türlü konuştu. Göze görünmez bir duvar vardı aralarında.

Konuşmaya başladılar. Atlar ağır ağır yürüyordu.

Batıda gün batıyordu. Lale kırmızısı bulutlar açık mavi göğü geçip geceye doğru aktılar. Yolun kenarında, darılar arasında, bir bıldırcın bağırdı. Günün hareketinden, telaşından akşam sükûnetine varan bozkırı, usul usul, tozlu bir suskunluk kapladı. Tatarsk'la Viyeşenska yollarının ayrıldığı kavşaktaki haç, uzakta, leylak rengi göğe karşı simsiyah belirmişti.

"Nerden geliyorsun, Stepan Andreiç?" Mihail içtenlikle sordu.

"Alamanya'dan. Yurduma geldim, görüyorsun."

"Ama Kazaklar gözleri önünde öldüğünü söylediler senin yahu?"

Stepan sorulardan sıkılmış gibi, tutuk, düşünceli, "İki yerden yaralandım. Kazaklara gelince..." diye cevap verdi. "N'apalım yani? Bıraktılar beni orda... Tutsak oldum... Alamanlar yaralarımı iyi ettiler, işe kodular beni."

"Ama köye senden hiç mektup gelmedi."

"Yazacak kimsem yoktu ki!" Stepan purosunun dibini atıp hemen bir tane daha yaktı.

"Karın var ya! Hayatta, iyidir."

"Onunla yaşamıyordum. Herkes biliyor sanıyordum."

Sesi kuru çıkıyordu. Soğuk. Karısından söz edilmesi onu tedirgin etmemişe benziyordu.

"Öyle uzaklarda gurbet acısı basmadı mı içini?" diye Mihail merakla sordu. Taa öne eğildi. Nerdeyse eyer kaşının üstüne yatacaktı.

"İlkin bir fena oldum ama alıştım. Hayatım iyiydi orda." Az sonra ekledi: "Az kalsın Alamanya'da kalıp uyruk değiştirecektim. Ama memleket çekti işte. Her şeyi kodum geldim."

Gözlerinin köşelerindeki kırışıklar sonunda gevşedi, Stepan gülümsedi.

"Görüyorsun, burda işler çok karışık. Birbirimize düştük."

"Öyleymiş diye duydum."

"Hangi yoldan geldin ki?"

"Fransa'dan. Marsilya'dan vapura bindim. Fransa'da bir şehirdir, Marsilya. Ordan Novorosisk'e geldim."

"Seni de askere alacaklar mı?"

"Herhalde... Köyden ne haber?"

"Hepsini anlatamam şimdi. Çok şey oldu."

"Benim ev duruyor mu hâlâ?"

"Rüzgâr bir ucundan girip öbür ucundan çıkıyor."

"Komşular ne âlemdeler? Melekof'un oğulları hayattalar mı?"

"Öyle."

"Benim eski karıdan haberin var mı hiç?"

"Hâlâ orda, Yagodne'de."

"Peki Gregor?.. Onunla mı yaşıyor?"

"Yok, şimdi doğru dürüst bir karısı var onun. Senin Aksinya'yı bıraktı."

"Ya? Bilmiyordum..."

Bir dakika kadar konuşmadılar. Koşevoy, Stepan'ı yutar gibi inceliyordu.

"İşin yolunda gidiyor galiba, Stepan Andreiç?" dedi, onaylamayla, biraz da saygıyla. "Urbaların iyi, soylu kişiler gibi."

"Orda herkes iyi giyinir." Stepan somurtarak sürücünün omzuna vurdu. "Daha hızlı, ahbap!"

Arabacı umursamadan kamçıyı salladı, atlar isteksiz isteksiz koşumlara asıldılar. Araba yolun çukurlarına bata çıka ilerledi. Stepan sırtını Mişa'ya dönerek, "Köye mi gidiyorsun?" diye sorunca konuşma sona erdi.

"Hayır. Nahiye atamanını görmeye gidiyorum."

Kavşakta Mihail sağa saptı. Üzengilerin üstünde ayağa kalkarak, "Şimdilik eyvallah, Stepan Andreiç!" dedi.

Stepan parmaklarını tozlu şapkasının kenarına dokundurup soğuk soğuk, tıpkı bir yabancı gibi kelimelerin üstüne basaraktan konuştu:

"Sana da iyi günler!"

VII

Cephe Filonovo'dan Povorino'ya uzanan bir çizgi boyunca düzene girdi. Kızıllar kuvvet yığıyor, karşı darbeyi indirmeye hazırlanıyorlardı. Cephane sıkıntısı çeken Kazakların taarruzu iyi gelişmedi, il hudutlarının dışına çıkmaya kalkmadılar. Başarı iki taraf arasında gitti geldi. Ağustosta savaş biraz durulur gibi oldu. Kısa bir istirahat için evlerine dönen Kazaklar, sonbaharda bir mütareke ihtimalinden söz ediyorlardı.

Bu arada, cephe gerisinde hasat başlamıştı. İşçi sıkıntısı çekiliyordu, yaşlı erkeklerle kadınlar işin altından kalkamadılar. Üstüne, cepheye askeri malzeme ve yiyecek götürmek için durmadan köylülerin atlarına, arabalarına el konuluyordu. Tatarsk köyünden hemen her Allah'ın günü beş altı araba Viyeşenska'ya gider, ordan ordu malı yükleyip Kazak birliklerine götürmek için yola çıkardı.

Köyde hayat canlı ama sıkıcıydı. Herkes, durmadan, uzaktaki cepheyi düşünüyor, herkes acı içinde, endişeyle, Kazaklardan kötü haber bekliyordu. Stepan Astakof'un gelişi köyü birbirine kattı.

Her kulübede, her harman yerinde yalnız bu konuşuldu. Taa ne zamandır ölü sanılan bir Kazak, yalnız yaşlı kadınların hatırladığı, onların da rahmetlik diye sözünü ettiği bir adam kalkmış köye gelmişti. Eğer bu da mucize değilse...

Stepan, Anikuşka'nın kapısı önünde durup eşyalarını içeri taşıdı. Anikuşka'ın karısı ona yiyecek çıkarırken o kendi evine gitti. Sert, keskin, sahipce adımlarla ay ışığına boğulu avluyu dolaştı, yarı yıkık sundurmaların damları altında yürüdü, evi gözden geçirdi, çitleri yoklayıp sarstı. Anikuşka'nın masasında kızarmış yumurtalar çoktan soğumuştu, Stepan hâlâ her bir yanını

ot bürümüş evini inceliyor, parmaklarını çıtlatıp kendi kendine mırıldanıyordu.

O akşam Kazaklar onu görmeye geldiler, tutsak hayatına dair sorular sordular ona. Anikuşka'nın ön odası Stepan'ın anlattıklarını hayretten ağızları bir karış açık dinleyen kadınlarla, delikanlılarla doldu. Stepan isteksiz konuşuyordu. Bir kere olsun, yaşlanmış yüzü bir gülümsemeyle aydınlanmadı. Hayat onu esaslı değiştirmişti.

Ertesi sabah Pantaleymon Melekof onu görmeye geldiğinde Stepan daha uykudaydı. O uyanana kadar dışarda avcunun içine öksüre öksüre bekledi ihtiyar. Odadan toprak tabanın rutubetli, çürüğümsü kokusu geliyordu. Bir de, alışılmamış, adamı boğarcasına sert bir tütün kokusuyla, yoldan gelen bir adama yapışıp uzun süre gitmek bilmeyen o garip koku...

Stepan uyanmıştı artık, belli: Purosunu yakmak için çaktığı kibritin sesi duyuldu.

"Girebilir miyim?" diye sordu Pantaleymon. Subayının karşısına çıkmaya hazırlanan er gibi, yeni gömleğinin kıvrımlarını dikkatle düzeltti. İlyinişna o gün o gömleği giymesini istemişti, ısrarla.

"Gir!"

Stepan, ağzında purosu, dumandan sakınmak için gözlerini kısmış, giyiniyordu. Pantaleymon az bir telaşla eşiği geçti, Stepan'ın değişmiş yüz çizgilerine, ipek askılarının madenden tokalarına baktı, birden afalladı. Bir duraladı. Kara avcunu uzattı.

"İyi sabahlar, komşum! Seni hayatta gördüm, memnun oldum."

"İyi sabahlar!"

Güçlü kuvvetli omuzlarına askıları geçirdikten sonra Stepan elini vakarla uzattı, ihtiyarın nasırlı avcunun içine bıraktı. Kısaca süzdüler birbirlerini. Stepan'ın gözlerinde karşısındakinden hazzetmediğini gösteren ışıltılar vardı. Melekof'un çekik, patlak gözlerinde saygı ve azıcık alayla karışık bir şaşkınlık.

"Yaşlanmışsın, Stepan. Yaşlanmışsın be aslanım!"

"Evet, yaşlandım."

"Ardından ölü dualarımızı okuduk, tıpkı benim Grişa'm gibi..." diye başladı ihtiyar, birden kızarıp sustu. Zamanı mıydı şimdi bunu hatırlamanın? Hatasını düzeltmeye çalıştı: "Tanrı'ya şükürler olsun, sağ salim döndün geldin işte. Çok şükür! Grişa için de dua ettiydik ama cüzamlı Lazarus gibi kalktı geldi. Şimdi iki ufacık çocuğu var. Karısı Natalya, çok şükür, daha iyi. Çok iyi kadındır, Natalya... Peki, sen nasılsın bakalım?"

"İyiyim işte, sağ ol."

"Gelip komşularını görmeyecek misin? Gel, şeref ver bize de. Üç beş laflayalım."

Stepan gelmem dedi, Pantaleymon diretti. Gücenmeye başlayınca Stepan razı oldu. Yıkandı, saçını taradı. İhtiyar, "Perçemin n'oldu? Eskidi de attın mı?" diye sorunca gülümsedi. Şapkasını iyice bir geçirdi başına, öne düşüp avluya çıktı.

Pantaleymon üstüne varırcasına iyi davranıyordu ona. O kadar ki, Stepan, "Eski yarayı kapatmaya çalışıyor..." diye düşündü, ister istemez.

Kocasının gözlerinde gördüğü sessiz buyruğa boyun eğen İlyinişna mutfakta ordan oraya seğirtip duruyordu. Natalya'yla Dunya'yı işe koştu, sofrayı kendi kurdu. Kadınlar, ara sıra, ikonların altında oturan Stepan'a meraklı bakışlar fırlatıyorlardı. Paltosuna, yakasına, gümüş saat kordonuna, saçının garip taranışına bakakaldılar, şaşkınlıklarını gizleyemeden aralarında bakıştılar. Darya kıpkırmızı bir yüzle avludan geldi, sıkılgan sıkılgan gülümseyerek dudaklarının incecik çizgisini önlüğünün eteğine silip gözlerini kıstı.

"Hey, komşum, tanımadım seni!" diye bağırdı. "Kazağa benzemez olmuş çıkmışsın!"

Pantaleymon hiç vakit kaybetmeden bir şişe evde çekilmiş votka çıkardı. Şişenin tıpasını çekip tatlı-acı kokusuna baktı, övdü votkayı:

"Bir dene hele. Kendim yaptım. Kibriti çak da gör, masmavi yanar."

Stepan içmeye hevesli değildi ama bir bardaktan sonra kafası çabuk dumanlandı. Çenesi açıldı.

"Komşum, artık evlenmelisin," dedi Pantaleymon.

"Eski karımı n'apayım, peki?"

"N'olmuş eski karına? Bunca zamandan sonra eskimedi mi sanıyorsun? İnsanın karısı kısrak gibidir, ağzında diş kalmadı mı işe yaramaz. Sana bir gencini buluruz..."

"Bugünlerde hayat çok karışık... Düğün dernek zamanı değil. On gün iznim var, sonra Viyeşenska'ya, ordan da herhalde cepheye gideceğim," dedi Stepan. Kafası dumanlandıkça yabancı aksanı dilinden gidiyordu.

Az sonra kalktı, Darya'nın beğenen bakışları altında çıktı gitti. Ardından bir tartışmadır başladı:

"Köpoğlusu bak nasıl okumuş adam olmuş! Gümrük memuru gibi ya da soylulardan biri gibi tıpkı. Gittiğimde tokalı ipek askılarını omzuna geçiriyordu. Tanrı hakkı için! Sırtı, göğsü at gibi koşumlanmıştı. Niçin be? Anlamadım gitti! Okumuşlardan farksız, baksana!" Pantaleymon takdirle konuşuyordu. Stepan'ın ona konuk gelmesi, eski kavgalarını unutmuş görünmesi koltuklarını kabartmıştı.

İki kere iki dört eder dediler, Stepan'ın hizmet süresi sona erince gelip köyde kalacağında, kulübesine, çiftliğine yeniden çeki düzen vereceğinde karar kıldılar. Bir ara, laf arasında, parası olduğundan söz etmişti. Pantaleymon kafasında ciddi hesaplar yaptı, elinde olmadan saygıyla baktı Stepan'ın yüzüne.

"Parası var, belli," dedi, Stepan gittikten sonra. "Başkaları tutsak düşmeye görsünler, analarından doğdukları gibi döner gelirler. Bu, baksana, ipekler içinde geldi. Ya birini öldürdü, ya da çaldı parayı!"

Stepan köye döndükten sonra ilk günlerini Anikuşka'nın kulü-

besinde, kendi halinde geçirdi. Pek sokağa çıkmıyordu. Komşular gözlediler onu, her bir hareketini izlemeye nöbetçi kodular, hatta ne yapmak niyetinde olduğunu anlamak için Anikuşka'nın karısını sorguya çektiler. Kadın ağzını yumdu, sır vermedi. Ama Melekoflardan bir atla araba kiralayıp Cumartesi sabahı kimsenin bilmediği bir yere sürüp gidince, köyde söylenti aldı yürüdü. Yalnız Pantaleymon anlamıştı durumu. "Aksinya'ya gidiyor," dedi, topal kısrağı arabaya koşarken. İlyinişna'ya bakıp göz kırptı. Yanılmamıştı. Stepan, kocasına dönüp dönmeyeceğini öğrensin diye, Anikuşka'nın karısını Aksinya'ya yollamıştı. "Bütün eski hataları unutup."

O gün Stepan birden telaşlandı, huzursuz huzursuz dolaştı durdu köyde. Uzun bir süre Mokof'un dükkânı önünde oturdu, ona Almanya'da başından geçenleri, Fransa'dan yurda dönerken deniz aşırı yolculuğunda gördüklerini anlattı. Konuşurken, ya da Mokof'un yakınlarını dinlerken ikide bir saatine bakıyordu.

Anikuşka'nın karısı Yagodne'den alacakaranlık basarken döndü. Yazlık mutfakta yemeği hazırlarken bir yandan da Aksinya'nın beklenmedik haber karşısında nasıl şaşaladığını, nasıl sorular sorduğunu anlatıyordu. Gelmem demiş, kesip atmıştı Aksinya.

"Gelecek de n'olacak? Hanımlar gibi yaşıyor orda. Eli yüzü yumuşak, apak. Ağır iş gördüğü yok, daha ne ister? Entarilerini görsen inanmazsın. Bugün çalışma günü, kar gibi beyaz bir eteklik vardı üstünde, elleri de tertemizdi." Anikuşka'nın karısı kıskanç iç çekişlerle yutkuna yutkuna konuştu.

Stepan'ın yanakları kızardı, kasvetli gözlerinde kızgın özlem kıvılcımları yandı söndü. Elinin titremesi geçince bir kaşık süt aldı. Sorularını yavaş yavaş, düşünerek soruyordu şimdi.

"Hayatından memnun olduğunu söyledi, öyle mi?"

"Niçin olmasın? Kim olsa hoşlanır öyle hayattan."

"Peki, beni sordu mu?"

"Niçin sormasın? Senin döndüğünü söyledim de kâğıt gibi oldu yüzü."

Akşam yemeğinden sonra Stepan ot bürümüş avluya çıktı. Geçici Ağustos gölgeleri çabuk çabuk belirip siliniyordu. Gecenin rutubetli serinliğinde sert insan sesleriyle harman makinelerinin gürültüsü can sıkıyordu. Sapsarı ayın saldığı ışık altında süregiden hasat telaşı... Gündüzün dövülen buğdaylar rüzgârda savrulup depolara taşınıyordu. Köyü saman tozu, yeni dövülmüş keskin buğday kokusu sarmıştı. Alanın orda bir yerde bir motorlu döven çalışıyor, köpekler havlaşıyordu. Uzakta, harman yerlerinden şarkılar duyuluyordu. Don'dan serin bir nem yükseliyordu.

Stepan çite yaslandı. Sokağın öte yanında Don'un akıntısına, ayın nehrin yüzüne çarptığı ateşten, dolancalı yola baktı. Aşağılarda ufak, çırpıntılı sağanaklar. Nehrin öte yakasındaki kavaklarda bir uyuşukluk. Usuldan usuldan, ama karşı konulmaz bir hüzün esiyordu Stepan'ın gönlünde.

Gün ağarırken yağmur yağdı. Güneş doğdu, hava açtı. İki saat sonra, araba tekerlerine yapışan yarı kuru çamurdan başka yağmurlu havayı akla getirir bir şey kalmamıştı. Sabahleyin Stepan atının sırtında Yagodne'ye gitti. Sinirliydi. Atı kapıya bağladı, hızlı adımlarla hizmetkârlar bölümüne yöneldi. Ot bürümüş geniş avluda kimsecikler yoktu. Ahırın yanında tavuklar sığır pisliklerini eşeliyor, devrik çitin orda karga karası bir horoz çalım satıyordu. Bir yandan tavuklarına seslenirken, bir yandan çitin üstünde hanım böceklerine gaga sallar gibi yapıyordu. Araba sundurmasının gölgesine sırım gibi birkaç av köpeği serilmişti. Analarını yere yıkmış altı alaca enik memelere yumulmuşlar, arka ayaklarını tepip duruyorlardı. Evin teneke damının güneşe bakan yanında çiy parıltısı vardı.

Stepan çevresine bakına bakına eve girdi. "Aksinya'yı görebilir miyim?" diye sordu şişman aşçıya.

Lukerya çilli yüzünün terini önlüğüne silerek, "Sen de kimsin?" dedi.

"Sana ne, kimsem kimim! Aksinya nerde?"

"Beyin yanında. Bekle."

Stepan oturdu. Korkunç bir bezginlikle şapkasını dizlerine yerleştirdi. Aşçı ona aldırmadan işine daldı. Odayı kesilmiş süt, ekşi maya kokusu doldurmuştu. Ocakta, duvarlarda, un saçılı masanın üstünde benek benek sinekler görünüyordu. Stepan, kulakları kirişte, oturdu bekledi. Aksinya'nın tanıdık ayak seslerini duyar duymaz birden yerinden fırladı, şapkası yere düştü.

Aksinya kucağında bir dolu tabakla içeri girdi. Stepan'ı görür görmez sapsarı kesildi, dudaklarının köşeleri titredi. Ne yapacağını bilemez bir halde tabakları göğsüne bastırdı, şaşkın gözleri Stepan'ın yüzüne dikili, öyle kaldı. Nasılsa kımıldadı sonra, hızlı adımlarla masaya yürüdü, tabakları masanın üstüne koydu.

"Günaydın!" dedi.

Stepan ağır ağır soluyordu, uykuda gibi. Tedirgin bir gülümseme dudaklarını birbirinden ayırmıştı. Bir şey söylemeden öne eğildi, Aksinya'ya elini uzattı.

"Odama gel," dedi Aksinya, elinin bir hareketiyle.

Stepan çok ağır bir şey kaldırır gibi şapkasını yerden aldı. Başına kan hücum etmiş, gözleri dumanlanmıştı. Aksinya'nın odasında masanın iki yanına karşılıklı oturdular. Aksinya kupkuru dudaklarını yalayarak, inler gibi sordu:

"Nerden geldin?"

Stepan neşeli görünmeye çalışarak elini salladı, sarhoş gibi. O hem sevinçli, hem acı gülümseme vardı yine dudaklarında.

"Almanya'da hapisten... Seni görmeye geldim, Aksinya."

Sıkılgan bir hareketle yerinden kımıldayıp birden ayağa fırladı. Titrek parmaklarıyla cebinden ufak bir paket çıkardı. Bir kadın kol saatiyle ucuza alınmış mavi taşlı bir yüzük vardı paketin içinde. Hediyeleri terli avcunda tutup uzattı. Aksinya'nın bakışları onun o çarpık, alçakgönüllü gülümsemesiyle yabancılaşmış yüzünden ayrılmadı.

"Al... Senin için sakladım bunu... Birlikte yaşadık o kadar..."

"N'apayım ben onu? Dur hele!" diye kupkuru dudaklarının arasından fısıldadı Aksinya.

"Al bunu. Beni horlama. Eski aptallıklarımızı bir yana koysak iyi olur."

Kendini korumak ister gibi elini kaldırarak doğruldu, ocağa doğru yürüdü Aksinya.

"Senin için, öldü dedilerdi..."

"Memnun mu olurdun, öleydim?"

Aksinya cevap vermedi. Şimdi daha sakin, tepeden tırnağa süzüyordu kocasını. Hiç gereği yokken, tiril tiril ütülü etekliğinin kıvrımlarını düzeltiyordu. Elleri arkasında konuştu:

"Anikuşka'nın karısını sen mi gönderdin buraya? Geri dönmemi istediğini söyledi... Seninle yaşamaya..."

"Gelir misin?" Stepan sözünü kesti onun.

"Hayır!" Aksinya'nın sesi sertti. "Hayır, gelmeyeceğim!"

"Niçin?"

"Alışkanlığım gitti de ondan... Sonra, kaldı ki, biraz geçti artık... çok geç!"

"Ama ben çiftliğimi yeniden kurmak istiyorum, Almanya'dan gelirken yolda hep bunu düşündüm, ordayken de hep aklımdaydı. Sen n'apacaksın, Aksinya? Gregor bıraktı seni... Yoksa, bir başkasını mı buldun? Seninle burda beyin oğlu arasında bir hikâyeden söz ettiler... Doğru mu?"

Aksinya'nın yanakları alev alevdi. Aşağı inik kirpiklerinin altına utanç yaşları doldu.

"Doğru, doğru olmasına. Onunla yaşıyorum."

"Sanma ki kınıyorum seni." Stepan birden telaşlandı. "Diyecektim ki, belki daha hayatını yoluna koymadın, bir karar vermedin diyecektim. Beyin oğlu seninle uzun zaman kalmaz, onun istediği gönül eğlendirmektir. Bak, gözlerinin altında kırışıklar var. Bir gün bıkar kapı dışarı eder seni. O zaman n'aparsın, nereye gidersin? Böyle köle gibi yaşamaktan bıkmadın mı daha?

Bir düşün bak... Yanımda para getirdim. Savaş bitsin, iyi yaşarız. Dedim ki, bir araya geliriz... Ben geçmişi unutmak istiyorum."

"Niçin daha evvel düşünmedin bunu, dostum?" diye sordu Aksinya. Sesi, gözyaşları içinde, şendi. Hafifçe ürperdi. Ocağın yanından ayrılıp masaya geldi. "Benim gencecik hayatımı ezip toza çevirdiğinde ne düşünüyordun? Sen ittin beni Grişa'nın kollarına! Yüreğimi kuruttun kodun. Unuttun mu bana yaptıklarını?"

"Ben buraya hesaplaşmaya gelmedim. Sen... Sen nerden biliyorsun benim ne düşündüğümü, ne çektiğimi?" Stepan gözlerini masanın üstünde yaygın duran kollarına dikti, yavaş yavaş, kelimeleri ağzıyla köklerinden koparır gibi konuştu: "Hep seni düşündüm ben. Kan yüreğimde katıldı... Gece gündüz seni düşündüm. Orda bir dul kadınlandım, bir Alaman kadın... İyiydi hayatım ya, bıraktım onu... Köye dönmek istedim."

"Şimdi de akıllı uslu bir hayat sürmek istiyorsun, öyle mi?" Aksinya'nın burun delikleri hırsla açılıp kapanıyordu. "Çiftliğini yeniden kuracaksın, çocukların olsun istiyorsun herhalde, bir de karın. Yıkıyacak seni, yemeğini verecek." Pis pis gülümsedi. "Yok, bana göre değil, Tanrı korusun! Yaşlandım ben... Kırışıklarım var, görüyorsun. Çocuk nasıl doğurulur, onu da unuttum. Bir adamın oynaşıyım, oynaşların çocuğu olmaz. Sen de öyle birini mi istediydin?"

"Dilin pek sertlenmiş."

"Ben böyleyim işte..."

"Hayır diyorsun, öyle mi?"

"Hayır dedim. Gelmeyeceğim! Hayır!"

"Peki öyleyse. Alasmaladık!"

Stepan ayağa kalktı. Kararsızca elinde döndürdüğü kol saatini masanın üstüne bıraktı. "Fikrin değişirse bana haber salarsın," dedi.

Aksinya onu kapıya kadar geçirdi. Arabanın tekerlerinin kaldırdığı toz Stepan'ın geniş omuzlarını sararken dalgın gözlerle arkasından baktı.

Kızgın gözyaşlarını tutmaya savaşarak kısık kısık hıçkırdı. Gerçekleşmeyen umutlarını düşünüyordu belli belirsiz, şimdi yeniden perişan olan hayatına ağlıyordu. Yevgeni'nin artık onu istemediğini öğrendikten sonra kocasının geri döndüğünü duymuş, kararını vermişti: Ona gidecekti. Ona gidecek, ömür boyunca kavuşmadığı mutluluktan geride ne kaldıysa toparlayıp hayatını bir yola koyacaktı. O niyetle Stepan'ın yolunu gözlemişti. Fakat onu karşısında öyle boynu eğik, zavallı görünce, Yagodne'de terk edilmiş kalmasına dayanamayan gururu birden kabarmış, dikeltmişti onu. Gem vuramadığı bir uğursuz güç konuşturmuştu onu öyle. Eski utancını, bu adamın kocaman, güçlü ellerinden çektiklerini hatırlamıştı birden. Gitmek istiyordu. Gitmek istiyordu ya, ağzından çıkan kelimelerden dehşet duyarak, soluk soluğa, "Hayır!" demişti. "Gelmeyeceğim. Hayır!"

Uzaklaşan arabanın arkasından bir daha baktı. Stepan kamçısını salladı, yol kenarında biten bodur pelinotlarının beyaza yakın morluğu ardında gözden kayboldu.

Ertesi gün Aksinya parasını aldı, eşyalarını topladı. Yevgeni'yle vedalaşırken ansızın ağlamaya başladı.

"Kötü belleme beni, olmaz mı, Yevgeni Nikolayeviç?"

"O da ne demek? Hiç olur mu, canım?.. Sağ ol, her şey için!" Sıkılganlığını saklamak isteyen Yevgeni'nin sesi yapmacık bir neşeyle çınladı.

Yagodne'den ayrılan Aksinya akşam erkenden Tatarsk'a vardı. Stepan onu kapıda karşıladı. Gülümseyerek sordu:

"Geldin, demek? Hep kalacaksın, değil mi? Bir daha hiç gitmeyeceğine inanayım mı?"

"Gitmeyeceğim," dedi Aksinya, kısaca. Yarı yıkık kulübeyi, ayrık otu bürümüş avluyu gözden geçirirken yüreği kasılıverdi.

VIII

Viyeşenska Alayı günlerce ilerledikten sonra, geri çekilen Kızıl

Muhafızlarla savaşa tutuştu. Bir gün, öğle üzeri, Gregor Melekof kumandasındaki bölük o koyu yeşil bahçeler arasında küçük bir köye girdi. Gregor bir çayın yanı başında söğütlerin gölgesinde Kazakları attan indirdi. Çay köyün içinde sığ bir kanal açmıştı. Yakında bir yerlerde kara, vıcık topraktan fokur fokur su kaynıyordu. Buz gibi suya hırsla saldırdılar Kazaklar. İçine su doldurdukları kasketleri terli başlarına geçirip memnunlukla homurdandılar. Güneşin ışınları sıcaktan kavrulan köye taa tepeden vuruyordu. Toprak öğlen pusu altında kızmıştı. Zehir sıcağın altında otların, söğüt yapraklarının içi geçmiş, sarkmışlardı, ama çayın yanında, gölgede serinlik vardı. Dulavrat otu parlak yeşildi, su mercimeği ufak oyuklarda el değmemiş bir gülümsemeyle parlıyor, ilerde bir dönemeçte ördekler şırıl şırıl su dökünüp kanat çırpıyordu. Atlar burun çaldılar, gemlerini çiğneyerek suya atıldılar, dizginleri çekiştirdiler. Su karışıp çamurlandıkça dudakları suyun temizine uzandı. Tuzlu meltem, dudaklarından sarkan büyük, parlak damlaları saçtı dağıttı. Kokuşmuş batak çamurdan kükürtsü bir koku yükseldi. Çayın sularıyla yıkanan söğütlerin yamşık köklerinden saçılan acı-tatlı bir koku vardı havada.

Kazaklar tam dulavrat otlarının arasına uzanıp konuşmaya, sigaralarını tüttürmeye dalmışlardı, keşif devriyeleri döndü. "Kızıllar!" kelimesi duyulur duyulmaz hep birden ayaklandılar. Atların kolan kayışlarını sıktılar, bir kere daha su içip mataraları doldurmak için suyun başına yöneldiler. Her biri düşünüyordu: "Belkim bu son, çocukların gözyaşı gibi böyle duru su içtiğim!"

Yol onları çayın öte yakasına götürdü. Orda durdular. Köyün ardından, bir verst kadar ötede bir düşman ileri kolu kumlu, çalılık bayırdan köye doğru sakına sakına ilerliyordu. Sekiz atlı.

"Yakalayıverelim mi şunları?" dedi Mitka Korşunof, Gregor'a.

Bir yarım takımı peşine takıp ileri kolu çevirmek için köyden çıktı. Fakat Kızıllar Kazakları vaktinde gördüler, geri döndüler.

Bir saat sonra Viyeşenska Alayının öbür iki bölüğü de geldi, yine ilerlediler. Keşif kolları, mevcudu bini bulan bir Kızıl birliğin

onları karşılamaya çıktığını haber verdi. Viyeşenska Alayının bölükleri sağ kanattaki Otuz Üçüncü Bukanovski Alayı ile bağlantıyı kaybetmişti. Buna rağmen düşmanla çarpışmaya karar verildi. Bayırın başına kadar sürdüler atlarını, orada indiler. Hayvanlar köye inen genişçe bir yara sokuldu. Sağda bir yerde ileri kollarla düşman birlikleri arasında çatışma başlamıştı. Hafif makineli tüfeklerin takırtısı çalındı kulaklarına.

Az sonra da Kızıllar göründü. Gregor adamlarına tepenin üstünde mevzi aldırdı. Çalılarla kaplı sırtta Kazaklar yere yatarken, o güdük bir ahlat ağacının altından dürbünle düşmanın uzak sıralarına baktı. İlk iki sırayı görebiliyordu. Bir başka birlik onların ardında, toplanmamış biçili ekin kümeleri arasında yayılıyordu.

İlk sıranın önünde, uzun bacaklı bir beyaz atın üstünde kumandanları olacak bir atlı görününce, Gregor da, Kazaklar da şaşırdılar. İkinci sıranın önünde iki atlı daha vardı. Üçüncü sıranın başında da bir başka kumandan. Yanında dalgalanan bayrak, tarlanın kirli sarı uzantısı önünde ufacık kırmızı bir kan lekesiydi sanki.

"Komiserleri en önde gidiyor heriflerin. Peh, peh, kahramanlara bak!" diye güldü Mitka Korşunof.

"İşte Kızıllar bunlar! İyi bakın heriflere, çocuklar!"

Hemen bütün Kazaklar doğrulup baktılar. Avuçlar gözlere siper oldu, konuşmalar kesildi. Hırçın, heybetli bir sessizlik, ölüm habercisi, bir bulutun gölgesi gibi yumuşacık, uysal, bozkırla vadinin arasını doldurdu.

Gregor arkasına baktı. Köyün yanında kül-akı söğüt kümelerinin ötesinde dalga dalga kabaran bir toz bulutu gördü: Düşmanı çevirmeye yollanan İkinci Bölük. Bir süre, bir dere yatağı onları gözden sakladı, sonra, dört verst kadar ötede, açık düzende bayırı tırmanmaya başladılar. Gregor düşmanla aynı hizaya ne zaman, nerede geleceklerini aklından hesapladı.

Dürbünü kutusuna yerleştirdi, birden arkasına dönüp kimsenin ayağa kalkmamasını emretti.

Gerisingeri kendi sırasına gitti sonra. Kazakların sıcaktan, tozdan kızmış, parlayan yüzleri ona çevrikti. Arada birbirlerine bakıyorlardı. "Hazır ol!" Emir duyulur duyulmaz mekanizmalar yırtıcı bir sesle takırdayıverdi. Gregor yukardan baktığında yalnız iki yana açılmış bacaklar, kasketli başlar, tozlu gömlekler içinde sırtlar, terden ıslanmış kürek kemiği çizgileri görebildi. Kazaklar sürüne sürüne ilerliyor, daha iyi sığınacak yer, ya da daha elverişli atış noktaları arıyorlardı. Kimi de palalarıyla toprakta çukur kazmaya kalkmıştı.

Bir ara rüzgâr yamaca belirsiz şarkı nağmeleri getirdi. Kızıl Muhafız sıraları düzensiz uzanıyordu aşağılarda. Sıcak, gepgeniş bozkırın içip yuttuğu sesleri belirsizdi. Gregor yüreğinin hızla attığını duydu. Çok iyi bildiği şeydi o mırıltı orda. Glubokoya'da Podyolkof'la birlikte dövüşürken denizcilerin söylediği şarkı. Kasketlerini çıkarmışlar, gözleri hırstan yana yana söylemişlerdi. Birden ne idüğü belirsiz bir endişe, korku gibi bir şey büyüdü içinde.

"Ne böğürüp duruyorlar bunlar böyle?" Yaşlı bir Kazak endişeyle başını çevirip sordu.

"Bir çeşit dua gibi," dedi sağında uzanan adam.

"Şeytana sesleniyorlardır!" Andrey Kaşulin sırıtıyordu. Küstah küstah baktı Gregor'a. "Gregor, sen de onlardandın! Ne söylediklerini bilirsin herhalde, değil mi?" diye sordu. "Sen de söylemişsindir o şarkıyı."

"... bizim olacak dünya..." diye tam o sırada açık seçik duyuldu kelimeler, ardından bozkıra yine sessizlik çöktü. Acı bir neşe sardı Kazakları. Sıranın ortalarında biri kahkahayı bastı.

"Duydun mu? Dünya onların olacakmış!" Mitka Korşunof dudak büküp söylenerek bir küfür salladı. "Gregor Pantaleyeviç, şu atlıyı sereyim mi yere?"

Beklemeden tetiği çekti. Huzuru kaçan adam atından indi, hayvanı bir denizciye verip adamlarının önünde yaya yürümeye başladı. Kınından sıyırdığı kılıcının parıltısını gördüler.

Kazaklar ateş açınca Kızıllar hemen yere yattılar. Gregor mitralyözcülere ateş emri verdi. Birkaç salvodan sonra ilk Kızıl sırası ayağa kalktı, yüz adım kadar koşarak ilerledi, yine yattı. Gregor dürbünle baktı. Adamlar siper araçlarıyla çalışıp hendek kazıyorlardı. Tam üzerlerinde mavice bir duman. Sıranın önünde köstebek yuvalarını andırır ufacık tümsekler belirdi. Çarpışma uzayacağa benziyordu. Daha yarım saat geçmeden Kazaklar kayıp verdiler: Birinci Takımdan bir kişi öldü, üçü yaralandı. Yaralılar sürünerek çukurda bekleyen atların yanına gittiler. O sırada düşmanın kanadında beliren İkinci Bölük doludizgin hücuma kalktı. Kızıllar hücumu mitralyöz ateşiyle püskürttüler, paniğe kapılan Kazaklar atlarını sürüp darmadağın geri kaçtılar. Bölük yeniden toplandı, sessizce ilerledi. Kurşun sağanağı altında rüzgâra kapılmış yapraklar gibi yine geri sürüldüler.

Ama hücum Kızılların maneviyatını bozmuştu. İlk iki sıra birden karıştı. Geri çekildiler.

Gregor ateş kestirmedi. Bölüğü ayağa kaldırdı, Kazaklar yere yatmadan ilerlediler. İlk kararsızlıkları geçmiş, dörtnala mevzi almaya koşan bataryaları görünce gayrete gelmişlerdi. İlk top mevziye sokuldu, ateşe başladı. Gregor atları çıkarıp getirmeleri için çukurdaki Kazaklara emir göndererek saldırmaya hazırlandı. Altında savaşın başlangıcını seyrettiği ahlat ağacının yanına bir top getirdiler. Sımsıkı süvari külotlu, boylu boslu bir subay kırbacını çizmelerine çarpıp duruyor, işi ağırdan alan topçulara tiz sesiyle küfrediyordu:

"Yerleştirin şunu, Allah'ın belaları, hadi!"

Bataryadan iki verst ötede bir gözetleyiciyle yüksek rütbeli bir subay, gözlerinde dürbünle, geri çekilen Kızılları izliyorlardı. Telefoncular bataryayı gözetleme yuvasına bağlamaya koştular. Bataryaya kumanda eden yaşlı subay asabi, küt parmaklarıyla dürbünü ayarladı –parmaklarından birinde altın nişan yüzüğü vardı– birinci topun çevresinden dolanıp başını kıstı, kurşunlardan sakındı. Hareket ettikçe, yıpranmış sırt çantası havalanıp böğrüne çarpıyordu.

Yeri göğü sarsan korkunç bir gümbürtü duyuldu. Gregor ilk merminin yere çarpmasını bekledi. İlk şarapnel toplanmamış buğday kümelerine kadar uzandı, göğün mavisi önünde beyaz, pamuksu bir duman belirdi. Dört toptan birden biçili buğdayların üstüne mermi boşandı. Gregor'un umudunun tersine, top ateşi Kızıl sıralarında gözle görülür bir karışıklık yaratmadı. Acelesiz, düzenli, geri çekilmeye devam ettiler, giderek bir yarın ardında gözden kayboldular. Gregor hücuma geçmenin artık gereksiz olduğunu biliyordu. Durumu bir de batarya kumandanıyla görüşmeye karar verdi. Subayın yanına gitti, sol eliyle güneşten rengi uçmuş bıyığının ucunu okşayarak dostça gülümsedi.

"Acaba adamlarımı hücuma kaldırsam mı diyorum? Ne dersiniz?" dedi.

"Nasıl hücum edebilirsin?" Yüzbaşı başını salladı. Elinin tersiyle şakağından akan teri sildi. "Görmüyor musun nasıl düzenli çekiliyorlar, itler! Direnirler. Direnmeyeceklerini sanmak saçma olur. O birliklere erlikten yetişme ehliyetli subaylar kumanda ediyor. Eski yoldaşlarımdan biri var aralarında."

"Nerden biliyorsun?" diye sordu Gregor, inanmamacasına.

"Kaçaklardan... Ateş kes!" diye subay adamlarına buyurdu. Sonra emrini haklı göstermek istercesine Gregor'a bakıp, "Ateşten bir şey elde ettiğimiz yok," dedi. "Mermimiz de az. Melekof'sun sen, değil mi? Benim adım Poltavtsef." İri, terli elini Gregor'un eline sokuşturdu. Aceleyle bir sigara çıkardı çantasından. "Yak bir tane," dedi.

Boğuk bir gümbürtü duyuldu o sırada. Sürücüler top arabalarının ön kısımlarını çekip doludizgin çukurdan çıktılar. Gregor atına bindi, bölüğün başına geçti, geri çekilen Kızılların ardından ilerledi. Bir sonraki köyü ele geçiren düşman savaş vermeden geri çekildi. Viyeşenska Alayının üç bölüğüyle batarya, köyün içine dağıldılar. Korkudan ödleri kopan köylüler başlarını kulübelerinden dışarı çıkarmıyorlardı. Kazaklar yiyecek bulmak için avlulara doluştular. Gregor öbürlerinden az ayrı duran bir kulübenin

önünde atından indi, hayvanı avluya sokarak merdiven başındaki sırığa bağladı. Evin sahibi uzun boylu, yaşlı bir Kazaktı. Yatağa girmiş, inliyor, kuş gibi küçücük başını kirli yastığın üstünde bir o yana bir bu yana çeviriyordu.

Gregor adama bakıp gülümsedi.

"Hasta mısın?"

"Evet."

Hasta filan değildi oysa. Gözlerinin huzursuzca açılışından, Gregor'un kendisine inanacağını ummadığı da belliydi.

"Kazaklarıma biraz yiyecek verir misin?" diye sordu Gregor.

"Kaç kişi var?"

"Beş..."

"Peki, gelsinler. Tanrı ne verdiyse üleşiriz."

Yemekten sonra Gregor sokağa çıktı. Batarya kuyu başında savaşa hazır bekliyordu. Atlar sepetlerde arpaya dalmışlar, sürücülerle topçular güneşten kaçıp cephane sandıklarının gölgesine sığınmışlardı, ya da topların üstüne serilmişlerdi. Kimi de oturuyordu. Topçulardan biri yere uzanmış, derin uykuya dalmıştı. Bacakları çapraz duruyordu, başı açıktı. İkide bir omuzları sarsılıyordu. İlkin gölgeye uzanmış olmalıydı ya, güneş yer değiştirmiş, içine saman parçaları karışmış kıvırcık saçlarını yakıyordu şimdi.

Geniş kolan kayışlarının altında atların derileri terden parlamış, sararmıştı. Subayların atları, kuyrukları düşük, yorgun, bir çite bağlı duruyorlardı. Tere toza bulanmış Kazaklar ses etmeden dinlendiler. Subaylarla batarya kumandanı sırtlarını kuyunun duvarına dayayıp yere oturdular, sigara içtiler. Az ötede birkaç Kazak altı köşe yıldız olup, serilmiş, bir testiden ayran içiyorlar, arada sırada ağızlarından nasılsa yoğurda karışmış arpa taneleri tükürüyorlardı.

Güneş, hiç acımasız, köyün üstüne boşanıyordu. Tepeye yayılan köy yollarında kimsecikler yoktu. Depoların yanında, sundurmaların alçak damları altında, çitlerin dibinde dulavrat otlarının sarı

gölgelerinde Kazaklar uyuyakalmışlardı. Çitlerin yanında duran eyerli atlar, nemli sıcaktan bitkin ve uykuluydular. Kırbacını atın sırtından daha yükseğe kaldırmaya üşenen bir Kazak geçti. Köy, yine, bozkırda kaybolmuş bir yol gibi bir başına kaldı. Top arabalarının, yorgun argın uyuyan adamların ne işi vardı ki o köyde?

Gregor can sıkıntısından patlıyordu. Kulübesine dönmek üzereyken, bir başka bölükten üç Kazak atlısı göründü. Önlerinde birkaç Kızıl Muhafız yoldan aşağı atlarını sürüp geldiler. Topçular kımıldanıp doğruldular, üstlerine başlarına bulaşan tozu silkelediler. Subaylar da ayağa kalktı.

Komşu avludan sevinçli bir ses duyuldu:

"Hey, çocuklar! Birkaç tutsak getiriyorlar... Valla öyle!"

Komşu avlulardan uykulu yüzlü Kazaklar çıktı, koşa koşa geldiler.

Tutsaklar, kan ter içinde kalmış, toza batmış sekiz delikanlı, yaklaştılar. Çevrelerini yoğun bir kalabalık sardı.

"Nerde yakaladınız bunları?" diye batarya kumandanı tutsakları soğuk bir merakla gözden geçirerek sordu. Muhafızlardan biri övünçle cevap verdi:

"Köyün dışında ayçiçeklerinin arasındaydılar. Atmacadan saklanan bıldırcın gibi başlarını sokacak delik arıyorlardı. Atların olduğu yerden gördük, çevirdik. Birini öldürdük..."

Kızıl Muhafızlar korkuyla birbirlerine sokuldular. Hemen oracıkta idam edilmeyi bekler gibi süzdüler Kazakları. Yalnız biri, öbürlerinden daha yaşlı olacaktı, yüzü güneşten yanmış, asker ceketi, yağlı tozlukları paramparçaydı, kara gözlerini dikmiş, hepsinin başının üzerinden bakıyordu. Dudaklarını sıkmıştı. İri yapılı, geniş omuzluydu. At yelesi gibi kabaran siyah saçlarının üstünde Alman savaşından kaldığı belli bir kasket vardı. Rahat da duruyordu. Tırnaklarında kurumuş kan lekeleriyle kara parmakları önü açık yakasıyla oynuyor, ikide bir kıllı âdemelmasına gidip geliyordu. Sakindi. Ama öbüründen az geride tuttuğu bir bacağı dizine sarılı tozluğun altında alabildiğine şişmiş, titriyor-

du. Solgun yüzlü, hep birbirinin aynı adamlardı öbürleri. Bir bu adam, sağlam, geniş omuzları, hareketli Tatar yüzüyle dikkati çekiyordu. Belki de o yüzden batarya kumandanı ona sordu:

"Kimsin sen?"

Adamın kömür gibi kapkara küçük gözleri ışıyıverdi. Belli belirsiz, ama kıyakça dikeldi.

"Kızıl Muhafızım ben, Rus'um!"

"Nerde doğdun?"

"Penza ilinde."

"Gönüllü müsün, çıyan?"

"Hayır! Eski orduda astsubaydım. 1917'de Kızıl Muhafızlar arasında buldum kendimi. O gün bugün onlarlayım..."

Muhafızlardan biri araya girdi, "Domuz, ateş etti bize!" diye subaya haber verdi.

"Ateş mi etti?" Yüzbaşı yüzünü buruşturdu. Gözü, karşısında duran Gregor'un yüzüne ilişince tutsağı gösterdi.

"Şuna bak! Demek Kazaklara ateş ettin sen, ha? Hiç yakalanacağını düşünmedin mi? Burda hemen hesaplaşıversek seninle, n'olur?"

"Kaçmak istedim." Adamın çatlak dudakları küçümseyen bir gülümsemeyle titredi.

"Şuna bak, şuna! Niçin kaçmadın, peki?"

"Kurşunum bitmişti."

"Ya!" Yüzbaşının gözleri soğuktu. Ama hiç saklamadığı bir memnunlukla bakıyordu adama. "Peki siz, köpoğlu köpekler, siz nerdensiniz?" diye bambaşka bir sesle, öbürlerine bakıp haykırdı.

"Bizi silah altına aldılar, kumandanım... Saratof'tanız. Balaşof'tanız," diye uzun boylu, uzun boyunlu bir delikanlı Kızıl saçlı başını kaşıyarak sızlandı.

Gregor delikanlıların basit rençber yüzlerine, piyade kuraları olduklarını hemen belli eden görünüşlerine acı bir merakla baktı.

Yalnız o kara saçlı adama karşı bir düşmanlık duygusu vardı içinde. Kızgınlıkla, küçümsemeyle ona sordu:

"Neydi o demincek itiraf ettiğin? Herhalde bir Kızıl bölüğe kumanda ediyorsun, değil mi? Kumandansın, ha? Üstüne de Komünistsin, değil mi? Demek bütün kurşunlarını sıktın, hiç kalmadı? Ya şimdi şuracıkta paralasak seni, n'olur?"

Kızıl Muhafız büsbütün diklendi. Cevap verirken, yaralanmış burnunun delikleri titriyordu:

"Gösteriş olsun diye söylemedim ben onu size. Niçin saklayım? Ateş ettiysem, ateş ettim demeliyim. Öyle değil mi? Sonrasına gelince... Paralayın beni, istiyorsanız! Sizden merhamet bekleyen yok!" Yine güldü. "Kazak değil misiniz, görün işinizi!"

Herkes takdirle gülümsedi. Askerin kesin sözleri karşısında Gregor başını önüne eğip gitti. Tutsaklar su içmeye kuyu başına giderlerken bir bölük Kazak savaşçısı yürüyüş kolu düzeninde köşeyi dönüyordu.

IX

Sonraları, alay bir ara düşmanla sürekli savaşa tutuşmuş, cephe yırtık bir perde değil de dolancalı bir çizgi olup uzanmıştı, Gregor düşmanla sık sık karşılaşır oldu. Ne zaman çok yakınlarına varsa, Bolşevikler –kimdi bu Bolşevikler? Nedense savaşılması gereken Rus askerleri!– hakkında içinde korkunç, doymak bilmez bir merak uyanırdı. Alman savaşının ilk günlerinde Avusturya-Macaristan birliklerini ilk gördüğünde yaşadığı o toyca duygu sanki hiç çıkmamış gibiydi içinden: "Ne biçim adamlar bunlar?" Sanki Glubokaya'da Kızıllarla birlikte Çernetsof kuvvetlerine karşı savaşan o değildi. Ama o zaman düşmanlarının yüz çizgilerini iyi biliyordu: Çoğunluk Don subaylarıydı. Kazaklardı. Şimdi karşısına çıkanlar, ama, Rus askerleriydi, bambaşka adamlar. Şûra Hükümetini destekleyen, Kazak topraklarının, Kazak mülkünün üstüne oturmak için çarpıştıklarını düşündüğü bir sürü adam.

Yine bir keresinde az kalsın Kızıl Muhafızlarla yüz yüze

geliyordu. Keşfe çıkmışlardı. Bir yarın dibinden sürüyorlardı atlarını. Birden Rusça küfürler işitti, ayak sesleri çalındı kulağına. Aralarında bir Çinli'yle birkaç Kızıl koşa koşa sırtın üstüne çıktılar, birden Kazakları görünce neye uğradıklarını şaşırdılar, donakaldılar orda.

"Kazaklar!" İçlerinden biri dehşetle haykırıp yere düştü.

Çinli ateş etti. Yere düşen adam sert, hıçkırıklı bir sesle kekeledi:

"Yoldaşlar, makineliyi getirin buraya! Kazaklar!"

Mitka Korşunof tabancasıyla Çinli'yi yere serdi, atını çevirip herkesten önce dörtnal ileri atıldı. Öbürleri birbirleriyle yarışarak ardından koştular. Arkalarından makinelinin haşin takırtısı duyuldu. Kurşunlar yamaçlarda biten böğürtlenlerle alıçların yapraklarını sıyırdı geçti, yarın taşlık dibini çentti.

Daha başka zamanlar da çok karşılaştı Gregor Kızıllarla. Kazak kurşunları altında kaykılıp yere yuvarlandıklarını, yabancısı oldukları verimli toprağa kanlarını akıtarak can verdiklerini gördü.

Az azdan, Bolşeviklere karşı duyduğu nefret iliklerine işledi. Düşmanca gelip hayatını bozmuşlardı, topraktan çekip almışlardı onu. Hemen bütün Kazaklar da onun gibi düşünüyordu. Hangisine sorsan aynı cevabı alırdın: Savaşın tek nedeni, Bolşeviklerin Don ilini istila etmiş olmalarıydı. Toplanmamış buğday destelerine, atların ayakları altında ezilen biçilmemiş ekine baktıkça, her biri, kadınlarının canları çıkana dek çalışıp alın teri döktüğü kendi toprağını düşünüyor, yüreği taş kesiyordu. Ve işte o zaman kuduruyorlardı. Bazen Gregor düşünürdü. Düşmanları da, o Tambof, Riyezan, Saratof köylüleri de, toprağa aynı bu hırsla bağlı olmalıydılar. "Sanki bir kadınmış gibi, uğrunda dövüşüyoruz!" diyordu içinden.

Gitgide daha az tutsak almaya başladılar. Çok kere, ele geçenleri oracıkta idam ederlerdi. Cepheyi bir yağma salgınıdır sardı. Kazaklar Kızılların, Bolşeviklere iyi gözle baktıklarından şüphe

edilenlerin mallarını mülklerini talan ediyorlar, tutsakları soyuyorlar, don gömlek bırakıyorlardı.

Ellerine geçeni alıp götürüyorlardı: Attan, arabadan tut, hiçbir işe yaramaz ev eşyasına kadar! Kazağı, subayı, kendini yağmaya verdi. İkmal katarları tepeleme ganimetle doldu taştı: Giyecek eşyası, semaverler, dikiş makineleri, koşumlar, üç-beş kuruş para eder ne varsa. İkmal katarlarından evlere taşınan eşyanın ardı kesilmedi. Hısım akraba cepheye üşüştüler, cephane ve yiyecek getirdiler, arabalarını tepeleme ganimetle yükleyip gittiler. Süvari alayları, ki çokluk onlardı, hepsinden baskın çıktı. Piyade, sırtında taşıyabileceğinden gayrısını n'apsın? Ama bir atlı, eyer çantalarını doldurduktan sonra daha bir dolu eşyayı eyerin ardına yığıp dengini bağlayabilirdi. Öyle de yaptılar. Adamların atlarını görsen, ordu atı mı, yük katırı mı, ayırt edemezdin. Kazaklar ipin ucunu bütününe kaçırdılar. Zaten öteden beri, yağmasız savaşa akılları yatmazdı. Gregor geçmiş savaşlara dair dinlediği hikâyelerden, kendi tecrübesinden bunun böyle olduğunu biliyordu. Alman savaşında bile, saygıdeğer ve dürüst bir general olan tugay kumandanı tepelerin altında yayılan bir küçük şehri kırbacının ucuyla göstermiş, "Şehri ele geçirirseniz," demişti, "iki saat süreyle sizindir. Ama iki saat sonra yağmada yakalanan ilk adamı duvarın önüne çekerim, bilesiniz!"

Ama Gregor bir türlü alışamamıştı bu yağma işine. Yağmaya, talana hiç karışmaz, yalnız kendinin ve atının yiyeceğini alırdı. Kendi Kazakları yağmaya daldı mı da fena bozulurdu. Bölüğü sıkı disipline sokmuştu. Adamlarından biri bir şey alırsa muhakkak ondan gizli alırdı. Alanlar da azdı zaten. Tutsakların soyulması, kılıçtan geçirilmesi için de Gregor hiç emir vermezdi. O kadar ki, alışılmamış yufka yürekliliği kendi Kazakları arasında ve alay kumandanlığında hoşnutsuzluk yarattı. Bir gün bu davranışını açıklaması için onu Tümen Karargâhına çağırdılar. Kurmaylardan biri yüzüne karşı bağırdı, kaba bir sesle:

"Yüzbaşı, bölüğünü berbat ediyorsun, nedir bu böyle? Nerden çıkardın bu liberalliği? Durum belki değişir diye geleceğini garanti

altına mı almak istiyorsun yoksa? Eski günlerin hatırı için iki yana birden mi hizmet edeceksin? Yoo, hiç laf istemem! Disiplin nedir bilmen gerek. Ne? Yerine başkası mı? Yaparız! Hemen bugün emir veriyorum, kumandayı devredersin. Hiç homurdanma, yavrum!"

O ay sonunda Gregor'un alayı ile Otuz Üçüncü Yelanskaya Alayının bir bölüğü Gremyaçi Log köyünü ele geçirdi.

Bir çukur vadide söğüt, dişbudak, kavak ağaçları kümelenmiş, vadinin arka yamacına her birinin çevresi alçak, kaba taştan çitlerle sarılı beyaz duvarlı otuza yakın kulübe saçılmıştı. Köyün üstündeki tepede rüzgâra açık, köhne bir yel değirmeni vardı. Yere bağlı kanatları çarpık bir haç gibi yükseliyor, tepenin sırtında dalgalanan bir beyaz bulutun önünde kapkara beliriyordu. Islak, sisli bir gündü. Dere yatağında yapraklar bir sarı renk sağanağı gibi, hışıltılar içinde, toprağa dökülüyordu. Söğütlerde kan kırmızı bir parıltı, döven yerlerinde parıltılı saman yığınları... Serin serin kokan toprağın üzerine, yakın kışın örtüsü serilmişti.

Şimdi takım kumandanı olan Gregor, kendisiyle adamlarına ayrılan eve girdi. Ev sahibi Kızıllarla çekilmiş olacaktı: Yaşlı karısını, yirmisine varmamış genç kızını geride bırakmıştı. Kazaklara boyunları eğik hizmet ettiler. Gregor oturma odasına girip çevresine bakındı. Hali vakti yerinde insanlardı ev sahipleri, belli. Yer boyalıydı. Tahta iskemleleri, bir aynaları vardı. Duvarlarda fotoğraflar, siyah çerçeveli bir okul diploması. Gregor, kurusun diye ıslak yağmurluğunu ocağın üstüne astı, bir sigara sardı. Prokor Zikof içeri girdi o sırada. Tüfeğini yatağın üstüne bırakarak umursamaz bir edayla haber verdi:

"Tatarsk'tan arabalar geldi. Baban da var aralarında, Gregor Pantaleyeviç."

"Bırak kesmeyi şimdi."

"Doğru söylüyorum. Bizim köyden altı araba var. Git de gör!"

Gregor kaputunu giyip çıktı. Babası atın başından çekerek kapıdan geçiyordu. Evde dokunmuş kumaştan bir paltoya sarınmış Darya arabada oturmuş, dizginleri tutuyordu. Paltonun başlığı altından nemli bir gülümseme, gülen gözler karşıladı Gregor'u.

Gregor, "Nerden çıktınız?" diye bağırarak babasına baktı, gülümsedi. "Ah oğul, seni sağ gördüm iyi oldu. Davetsiz konuk geldik size işte..."

Gregor babasının geniş omuzlarını kucakladı, arabanın koşumlarını çözmek için döndü. Atları çözerken kesik kesik konuştular: "Savaşa devam edersiniz diye cephane getirdik size," diyordu babası. Darya arabadan atlar için biraz yulaf, kendilerine de yiyecek çıkardı.

"Sen niye geldin?" Gregor Darya'ya sordu.

"Babamla geldim ben de. İyi değildi. Anam, n'olur n'olmaz, elin yurdunda bi başına kalmasın dedi."

Pantaleymon atların önüne bir demet saman attı, sonra Gregor'un yanına gitti. Kan çanağına dönmüş gözleri endişeyle büyük büyük, boğuk bir fısıltıyla sordu:

"Eh, işler nasıl?"

"İyi, n'olsun? Savaşıyoruz işte."

"Kazaklar il hududundan öteye geçmek istemiyorlarmış diye duydum. Doğru mu bu?"

"Yalnız söylenti," dedi Gregor, kaçamak.

"O ne demek yani?" İhtiyar sert, kuşkulu bir sesle sordu. "Bu böyle sürüp gitmez. Biz ihtiyarların umudu... Don babamızı sizden başka kim savunacak? Eğer siz dövüşmek istemiyorsanız, ki Tanrı yazdıysa bozsun... Senin adamların söylediler bana... Söylentiler yayıyorlar, köpoğulları!"

Eve girdiler. Kazaklar da köyden haber almaya geldiler hep, toplandılar. Ev sahibi kadınla birkaç söz fısıldaşan Darya yanında getirdiği çıkının ağzını açtı, akşam yemeğini hazırlamaya koyuldu.

Pantaleymon konuşuyordu: "Bölük kumandanlığından almışlar seni diye duydum."

"Takım kumandanıyım şimdi." Gregor'un umursamaz cevabı ihtiyarı kızdırdı. Birden alnı kırıştı, aksak ayak masaya giderek çabucak bir dua mırıldandı. Kaşığını paltosunun yenine silerken gücenik bir sesle sordu:

"Peki niçin? Üstlerin hoşnut kalmadı mı senden?"

Kazakların önünde konuyu açmaktan sıkılan Gregor sinirli sinirli omuz silkti.

"Yeni bir kumandan yolladılar, okuması yazması olan biri."

"Ama sen hizmet et yine de onlara, oğlum. Çok geçmeden anlarlar senin değerini. Okumaları yazmaları batsın! Alaman savaşında az mı şey öğrendin sen? O gözlüklü subaylardan çok bilirsin, merak etme." İhtiyar besbelli öfkelenmişti. Gregor kaşlarını çattı, Kazaklar gülümsüyorlar mı diye yan gözle baktı.

Rütbesinin elinden alınmasına gücenmemişti. Bölüğü memnunlukla devretmiş, kendi köylülerinin hayatından artık sorumlu olmayacağı için huzura kavuşmuştu. Ama, yine de gururu zedelenmemiş değildi. Babasının sözleri elinde olmadan kızdırdı onu.

Ev sahibi kadın mutfağa gitti. Arabalarla gelenler arasında Tatarsk'tan Bogatiryof da vardı. Köyden gelenlerin yüzlerindeki ifadeden desteklendiğini anlayan Pantaleymon yine canını sıkan konuya döndü:

"Demek doğru, huduttan öteye gitmek istemiyorsunuz?" diye Kazakları süzüp sordu.

Prokor Zikof uysal dana gözlerini kırpıştırarak, sakin sakin gülümsedi. Ocağın yanında çömelmiş oturan Mitka Korşunof sigarasını bitirdi. Üç Kazak daha sıralara oturmuş, ya da yere uzanmışlardı. Kimse soruyu cevaplandırmadı. Bogatiryof acı acı elini salladı.

"Böyle şeylere pek aldırmıyorlar galiba," dedi, koca davudî sesiyle.

"Peki, niçin gidelim, yahu?" Kendi halinde, hastalıklı bir Kazak üşengeç üşengeç sordu. "Niçin daha öteye gidelim? Karım öldü, yetim çocuklarım başıma kaldı. Bir de hayatımı niçin tehlikeye atayım?"

Bir başka Kazak kararlı bir sesle ona arka çıktı:

"Herifleri Kazak topraklarından sürdük mü tamam, doğru köylerimize döneriz."

Mitka Korşunof yalnız gözleriyle gülümsüyor, ince bıyığını buruyordu.

"Ben beş yıl daha savaşabilirim! Hoşuma gidiyor!" dedi.

Tam o sırada avluda biri bağırdı:

"Atlara! Davranın!.."

"İşte, gördün mü?" İlk konuşan Kazak yeisle haykırdı. "Daha sırtımızın terini kurutmadık, çağırıyorlar: 'Davranın!' Yani yine mevzilere! Sen de tutmuş huduttan söz ediyorsun. Ne hududu? Evlerimize gitmek varken... Barış yapmaya çalışmalıyız, ama sen..."

Telaşın yersiz olduğu anlaşıldı. Gregor, kızgın, atını gerisingeri avluya sokarken gereksiz yere hayvanın böğrüne bir tekme atıp hırladı: "Doğru dürüst yürüsene, şeytan!"

"Neydi o alarm?" Kapıda sigarasını tüttüren Pantaleymon içeri giren Kazaklara sordu:

"Ne alarmı?.. Herifler sığır sürüsünü Kızıllar sanmış!"

Gregor kaputunu çıkarıp masaya oturdu. Öbür Kazaklar kılıçlarını, tüfeklerini, fişekliklerini kerevetlerin üstüne attılar. Herkes uykuya yattığında Pantaleymon, Gregor'u avluya çağırdı, orda basamaklara oturdular.

İhtiyar, Gregor'un dizini okşayıp fısıldadı: "Seninle konuşmak istiyorum. Bir hafta oluyor, Piyotra'ya gittim. İyi iş yaptım orda, oğul. Piyotra çiftliği iyi kolluyor. Kumaş verdi bana, bir at verdi, şeker... At çok iyi at."

"Dur hele!" Gregor hırçın bir sesle babasının sözünü kesti. İhtiyarın sözü nereye getireceğini anlamıştı. "Buraya onun için mi geldiniz yoksa?"

"Niçin olmasın?"

"Ne demek, niçin olmasın?"

"Herkes yapıyor bunu, Gregor."

"Herkes! Herkes yapıyor!" Gregor öfkesinden ne diyeceğini bilemedi, aynı sözleri tekrarladı. "Yetmiyor mu ellerindeki? Bir

sürü domuzlarsınız, tümünüz! Alaman savaşında bu iş için adamlar vuruldu."

"Bırak böyle konuşmayı şimdi!" Babası soğuk bir bakışla susturdu onu. "Senden bir şey istediğim yok. Bugün hayattayım ama yarın çızlamı çekecem. Sen kendine bak. Paran var sanıyorsun, değil mi? Çiftlikte epi topu bir ufacık araba bozuntusu var... Kızıllara gidenlerin mallarını niçin almayacakmışsın, yahu? Almamak günahtır. Çalı çırpı olsa evde işe yarar..."

"Yeter artık, yeter, yoksa hepinizi sepetlerim burdan! Bu işi yapan Kazakları az dövmedim. Şimdi kendi babam gelmiş, halkı soyacak!" Gregor tir tir titriyordu. Soluk soluğa kalmıştı.

"İşte seni bunun için bölük kumandanlığından aldılar ya zaten!" diye babası dudak büktü.

"Evet ondan! O yüzden takımı da bırakacam!"

"Niçin bırakmayasın? Sende bu kurnazlık varken..."

Bir an sustular. Gregor sigarasını yakarken babasının sıkılgan, gücenik yüzünü gördü. Şimdi anlıyordu babasının niçin geldiğini. "Ulan koca şeytan! Darya'yı da ondan getirdi buraya. Ganimete göz kulak olsun diye."

"Stepan Astakof köye geldi, haberin var mı?" dedi Pantaleymon, sakin bir sesle.

"Ne?" Gregor'un sigarası elinden düştü.

"Anlaşılan tutsak olmuş, ama öldürmemişler. Bir sürü urbayla döndü geldi. Mal da getirdi. İster inan, ister inanma. Tam iki araba dolusu mal!" Stepan akrabasıymış gibi övünüp yalan söylüyordu. "Aksinya'yı da Yagodne'den çekti aldı yanına. Beraber orduya gittiler. İşi yolunda. Kazanskaya'da mı nerde, nahiye kumandanı oldu."

"Hasat nasıl gitti?" Gregor konuyu değiştirdi.

"Dört yüz kile."

"Torunların ne âlemdeler?"

"Ah iyiler, oğul, iyiler. Bir hediye göndersen onlara iyi olur."

"Cepheden hediye göndereceğim, işim yoktu da!" Gregor içini çekti. Ama şimdi hep Stepan'ı, Aksinya'yı düşünüyordu.

"Fazladan bir tüfeğin var mı?"

"N'apacaksın tüfeği?"

"Evde lazım olur. Hayvanları, yabancıları sokmayız. Bende bir kutu dolusu fişek var. Cephane taşırken aldıydım."

"Arabadan bir tüfek alırsın. O tür hediyeden çok var bizde." Gregor kasvetle gülümsedi. "Hadi, uyu artık. Nöbetçileri dolaşmam gerek."

Ertesi sabah Gregor'un bölüğüyle alayın bir kısmı köyden ayrıldı. Gregor bütün o sözlerden sonra babasının utanıp eli boş döneceğini sanıyordu. Oysa Pantaleymon Kazakları geçirdikten sonra evin sahibiymiş gibi gitti ambara girdi, koşum takımlarını askılarından indirip arabasına taşıdı. Ev sahibi kadın peşini bırakmadı. Ağlaya ağlaya ihtiyarın omzuna yapıştı, asıldı.

"Bak şimdi, adamım! Günaha giriyorsun. Hiç utanmak denen şey yok mu sende? Yetimlerin hakkına el sürülür mü? Ver koşumlarımı! Tanrı aşkına ver koşumlarımı!"

"Hadi, hadi, Tanrı'yı karıştırma işe şimdi!" Pantaleymon kadını iteledi. "Senin kocan olsa almaz mıydı sanki? Ben bilirim sizin o komiserlerinizi, bilirim! Senin malın benim malım demektir. Kes, kes artık!"

Sonra, ses çıkarmadan onu seyreden öbür arabacıların gözleri önünde, sandıkların kilitlerini kırdı, yeni yeni pantolonlar, paltolar çıkardı, iyilerini seçip kaldırdı, ışığa tuttu, kara elleriyle okşaya okşaya bohça yaptı eşyaları.

Öğleye doğru Darya'yla yola çıktılar. Araba ağzına kadar dolmuştu. Bohçaların tepesine çıkmış, dudaklarını sıkmış oturan Darya'nın arkasında Pantaleymon'un çamaşırlıktan çekip aldığı bir kazan duruyordu. Kazanı arabaya güç bela taşıyabilmişti ihtiyar. Darya gücenik bir sesle, "Baba, sen de kendi bokunu bile bırakmazsın!" dediğinde kızdı köpürdü: "Kes sesini, ördek karı! Onlara mı bırakalım istiyorsun? İyi ev kadını olacaksın, Gregor

gibi tıpkı, kaltak! Kazan hoşuma gitti işte, o kadar! Sus bakayım, hadi!"

Ev sahibi kadın ağlaya ağlaya kapıyı arkalarından kapatırken, Pantaleymon, iyilikseverlikle, "Hadi eyvallah kadınım! Kızma. Yakında bir tane daha alırsın," diyordu.

X

İç içe geçmiş günler zinciri. Yürüyüşler, çarpışmalar, dinlenmeler. Sıcak ve yağmur. Birbirine karışan at teri, sıcak eyer derisi kokusu. Sürekli yorgunluktan damarlarda sıcacık, cıvaya dönen kan. Uykusuzluktan on beşlik top mermisinden daha ağır bir kafa. Gregor dinlenmeye, uykuya hasretti. Ondan sonra pulluğun ardından çıkan yumuşak karık boyunca yürümek, öküzlere ıslıkla seslenmek istiyordu. Leyleklerin zurna çığırışını işitmeyi, havada uçuşan gümüşsü bürümcekleri yanağından silkelemeyi, pulluğun topraktan saldığı güz kokusunu solumayı özlüyordu.

Ne gördü bütün bunların yerine Gregor? Ekini kesip geçen, kılıçtan ince patikalar gördü. O patikalarda yürüyen, çıplak gövdeleri tozdan ceset gibi kararmış tutsak kafileleri gördü. Yolları ezip atan, atlarının nalları ekini döven bölükler, köylerde geri çekilen Kızılların ailelerini kovalayan, karılarını, analarını kırbaçlayan adamlar gördü...

Can sıkıntısından günler ağır geçiyordu. Hiçbiri hatırda kalmadı, en önemli olaylar dahi bir iz bile bırakmadan silindi gitti. Savaşın gündelik seyri Alman seferinden de bezginlik vericiydi: Belki de her şey önceden bilindiği için. Daha önce savaş görmüş olanlar, hepsi, bu savaşa savaş demediler. Boyutları küçük, kuvvetleri az, kayıpları önemsizdi. Yalnız ölüm, Prusya alanlarındaki ölümdü: Olanca kasvetli boyuyla ayaklanmış onları ürkütüyor, her birini hayvanca bir korunma içgüdüsüyle önüne katmış sürüyor, sürüyordu.

"Bu da savaş mı? Savaşçılık oyunu bu be! Alaman savaşında, Alamanlar topları ateşledi mi bütün alaylar kökünden kopar

savrulurdu. Şimdi bir bölükte iki kişi yaralandı mı kayıptan söz ediyoruz." Cephe adamları böyle düşünüyorlardı. Ama bu savaş oyunu bile kızdırdı onları. Hoşnutsuzluk, bezginlik, öfke, yığılıyordu. Gregor'un bölüğünde Kazaklar gitgide artan bir ısrarla, "Kızılları ilden sürüp orda duracağız," diyorlardı. "Daha ileri gitmeyiz. Rusya kendi başının çaresine baksın, biz kendi başımızın çaresine bakarız. Kendi düzenimizi niçin onlara dayatalım."

Bütün güz boyunca mücadele sürdü. Başlıca stratejik merkez Çaritsin'di. Kızıllar da, Beyazlar da en iyi kuvvetlerini o yönde yığdılar, o yüzden iki taraf da Kuzey cephesinde güçsüz kaldı. İki taraf da esaslı bir taarruza hazırlanıyordu. Kazakların elinde büyük süvari gücü vardı, bundan yararlanarak piyade-süvari işbirliğiyle çevirme, düşmanın gerisine taarruz harekâtına giriştiler. Ama Kazaklar, ancak, cephenin hemen gerisindeki ahali arasından silah altına alınmış, maneviyatı bozuk adamlardan kurulu Kızıl Ordu birlikleri karşılarına çıktığı zaman başarı elde edebiliyorlardı. Saratof ve Tambof'tan gelenler, binlercesi bir arada teslim oldular ama, Kızıl Kuvvetler kumandanlığı bir işçi ya da denizci alayını harekâta sokar sokmaz durum değişiyor, üstünlük bir o yana, bir bu yana geçiyordu. İki taraf da yalnız mahalli önemi olan başarılar kazandılar.

Gregor savaşmasına savaşıyordu ama, olup bitenleri hiç umursamıyordu. Kışa kadar ortada cephe kalmayacağına inanmıştı. Kazakların barışı özlediklerini, sürüncemeli bir savaşın lafı bile edilemeyeceğini biliyordu. Zaman zaman cepheye gazete ulaştığı olurdu. Gregor gazetenin basıldığı sararmış paket kâğıdını eline alır, dişlerini nefretle gıcırdatarak askeri bildirileri gözden geçirirdi. Yüksekten atan, yalan dolu satırları o yüksek sesle okurken, Kazaklar kendilerini tutamaz, kahkahaları koyverirlerdi:

27 Eylül. Filimonof kesiminde görece başarılı mücadele devam ediyor. 27 Eylül gecesi kahraman Viyeşenska Alayı, düşmanı Podgornaya'dan atıp, başarı üstüne başarı kazanarak Lukyavonsk'a girmiştir. Sayısız ganimet ve çok sayıda tutsak ele geçirilmiştir. Kızıl birlikler darmadağın kaçıyorlar. Kazakların maneviyatı

fevkalâde. Don adamlarını yeni zaferler bekliyor.

"Kaç tutsak almışız? Çok sayıda, öyle mi? Ha, ha, ha!.. Köpoğulları! Otuz iki kişi tuttuk. Bi de şunların dediğine bak!.." Mitka gülmekten kırılıyordu.

Kazaklar, Kadet Partisi'nin Sibirya ve Kuban'da kazandığı başarıları bildiren haberlere hiç inanmadılar. Gazeteler utanmadan yalan üstüne yalan yazıyorlardı. Gregor'un takımından bir Kazak, Çekoslovak isyanı hakkında bir makaleyi okuduktan sonra Gregor'un gözü önünde konuştu:

"Kızıllar Çekleri bastırıp bütün ordularını üzerimize salacaklar, ezip pelteye çevirecekler bizi. Rusya bu, şaka değil!"

"Bizi ürkütmeye çalışmasana sen! Böyle saçma sapan sözlerle canımı sıkıyorsun," dedi Prokor Zikof.

Ama Gregor, sigarasını sararken kötü kötü düşünüyordu:

"Adam haklı."

O akşam masanın başında yakasının düğmeleri çözük, iki büklüm, uzun bir süre oturdu. Tunç yüzünde hırçın bir ifade vardı. Elmacık kemiklerinin üstü hep et bağlamıştı. Esmer, adaleli boynunu gerdi, güneşten rengi açılmış bıyığını burdu, birkaç yıldır olanlarla buz kesip, acılaşan gözlerini duvara dikti. Oturduğu yerde kasılmış, hiç alışkın olmadığı bir güçlükle düşünüyordu. Yatağa uzanırken, sanki genel bir soruya cevap verirmiş gibi, "Gidecek hiçbir yer yok," dedi kendi kendine.

O gece hiç uyuyamadı. Sık sık atlara bakmaya çıktı, basamaklarda oturup dışarının hışırtılı, ipeksi suskunluğunu dinledi.

Gregor'un yıldızı sakin, titrek bir ışıltıyla parlıyordu daha. Anlaşılan donuk ışığıyla göğü çizip söneceği gün henüz gelmemişti. Sonbaharda altında üç at öldü, beş yerinden kaputu delindi. Ölüm oynuyordu sanki onunla, kara kanadına sarıp sarmalıyordu onu. Bir gün bir kurşun geldi, kılıcının bakır kabzasını deldi, kılıcın sırma püskülü ısırılıp koparılmış gibi atının ayakları dibine düştü.

"Birisi senin için iyi dua ediyor, belli," dedi Mitka Korşunof. Gregor'un neşesiz gülümseyişi karşısında şaşırdı kaldı sonra.

Cephe hattı demiryolunun ötesinden geçiyordu. Her gün nakliye arabaları koca koca dikenli tel yumakları getirir, telgraf tellerinden hep aynı sözler geçerdi: "Bugün yarın Müttefik Orduları gelecekler. Takviye kuvvetleri gelene kadar il hudutlarında durumumuzu kuvvetlendirmemiz, Kızıllara her ne pahasına olursa olsun karşı durmamız gerekir."

Bölgenin seferber edilen ahalisi donmuş toprağı kazma kürekle paraladılar, siperler kazdılar, çevrelerine dikenli tel çektiler. Geceleyin, Kazaklar siperleri bırakıp çekilince, köylere ısınmaya gidince, Kızıl Muhafızların ileri kolları sürüne sürüne Kazak siperlerine yanaşır, engelleri yıkar atar, dikenli telin paslı uçlarına Kazaklara çağrılar iliştirirlerdi. Kazaklar bu basılı kâğıtları büyük bir hevesle okurlardı, evden gelen mektuplar gibi. Bu şartlar altında savaşa devam etmenin anlamsızlığı ortadaydı. Kış da bastırdı, havada ılınma ve korkunç tipiler birbirini kovaladı. Siperlerin içi karla doldu. Bir saat bile uzanmak güç işti orda. Kazaklar üşüdüler, elleri ayakları dondu. Piyadenin, savaşçı Kazak birliklerinden çoğunun ayağında çizme yoktu. Çiftliklerinin avlusuna çıkar gibi cepheye yollananlar ayaklarında hafif sandallar, kıçlarında yazlık pantolonlarla kaldılar. Müttefiklere de güvenmiyorlardı. "Kaplumbağalara mı bindiler geliyorlar bu adamlar buraya yahu?" dedi bir gün, Gregor'un takımından birisi, acı acı.

Kızıl devriyelerle karşılaştıklarında Kızıllar bağırırlardı onlara: "Hey, İsa'ya tapanlar! Tanklarınız n'oldu? Yakında kızaklarla geleceğiz üzerinize, şimdiden kaçmaya bakın!"

Kasım ortalarında, Kızıllar taarruza geçtiler. Saldırıp saldırıp Kazak tümenlerini demiryoluna doğru sürdüler. Uzun çarpışmalardan sonra, 16 Aralıkta Kızıl süvari kuvvetleri Otuz Üçüncü Alayı dağıttılar, fakat Viyeşenska Alayının tuttuğu kesimde çetin bir direnmeyle karşılaştılar. Avlu çitlerinin karlı başları ardından alay mitralyözcüleri düşman piyadesi üzerine tırpan çalar gibi bir kurşun sağanağı yağdırdı, sağ kanattaki makineli bir ölüm yağmuru saçtı. Sonra iki bölük de bir çevirme hareketine girişti.

Akşama doğru, az buçuk ilerleyen Kızıl Ordu kuvvetlerinin yerini cepheden yeni aktarılmış bir denizci birliği aldı. Hiç yere yatmadan, bağırmadan, sel gibi aktılar makinelilerin üzerine.

Gregor durmadan ateş ediyordu. Sonunda tüfeğinin namlusu kızdı, elini yaktı. Namluyu soğuttuktan sonra yine kurşun sürüp gözlerini kıstı, uzaktan yaklaşan karaltılara nişan aldı.

Denizciler, Kazak savunma hattını yarıp geçtiler. Bölükler atlarına atladıkları gibi dörtnala köyün içinden vurup ardındaki bayırı tırmandılar. Gregor geriye bir göz atayım derken dizginler elinden düştü: Yamaçtan bakınca, kasvetli karla kaplı bozkırı, üstü kar örtülü funda tümseklerini, çukurların yanı sıra uzanan leylak rengi akşam gölgelerini görebiliyordu. Koca bir verst boyunca bozkıra makineli ateşinin tırpanladığı denizcilerin cesetleri serpilmişti. Denizci urbaları ve meşin ceketleriyle, tarlaya konmuş saksağanları andırıyorlardı.

Akşamleyin, her iki yanlarındaki alaylarla bağları kopan, dağılan bölükler geceyi geçirmek için Buzuluk Nehri'nin kollarından bir ufak çayın başında iki köyde durdular.

Bölük kumandanının emri üzerine nöbetçileri yerlerine yerleştirip dönen Gregor yolda alay kumandanı ve yardımcısıyla karşılaştı.

Kumandan dizginleri çekip sordu:

"Üçüncü Bölük nerelerde?"

Gregor bölüğün yerini söyledi, subaylar atlarını sürüp gittiler.

Az bir yol gitmişti, yardımcı döndü yanına geldi. "Bölüğün kayıpları büyük müydü?" diye sordu. Gregor'un cevabını duymadı, bir daha sordu.

Gregor hiç oralı olmadı, cevap dahi vermedi.

Bütün gece, Gregor'un bölüğünün konakladığı köyden nakliye katarları geçti. Sokakta bir batarya bekledi, uzun bir süre. Topçularla karargâh emir erleri ısınmak için Gregor'un kulübesine girdiler. Gece yarısı da üç topçu geldi, kulübenin sahipleriyle

Kazakları ayaklandırdılar. Top arabası, köyün az dışında, çayda takılıp kalmış, gece orda bırakıp ertesi sabah öküzlerle çekmeye karar vermişler. Gregor da uyanmıştı. Çizmelerine yapışan çamuru temizleyen, soyunan, pabuçlarını, tozluklarını kurumaya asan topçuları seyrediyordu. Az sonra kulaklarının ucuna kadar çamura bulanmış bir topçu subayı girdi içeri. Geceyi orda geçirip geçiremeyeceğini sorarak kaputunu çıkardı, ceketinin yeniyle yüzündeki çamurları yayıp bulayarak durdu öyle. Her şeye boş veren bir hali vardı.

"Bir top gitti," dedi, yorgun bir atın gözleri gibi mahzun bakan gözlerini Gregor'a dikerek. "İki kere ateş ettik, menzilimizi buldular. Bizim top bir döven yerindeydi, ondan daha iyi saklanamazdı ya..." Ne söylese, ardından kendi de farkına varmadan ağza alınmayacak bir küfür sallıyordu. "Siz Viyeşenska Alayından mısınız? Çay içmez miydiniz? Eh, kadınım, hani nerde ya semaver?"

Subay can sıkıcı gevezenin biriymiş. Oturdu, çay üstüne çay içti. Yarım saate kalmadan Gregor adamın Platovski nahiyesinde doğduğunu, Almanya'yla savaşta dövüştüğünü, iki kere evlendiğini, iki evliliğinin de boşa çıktığını öğrenmişti.

"Don Ordusu artık sizlere ömür," dedi subay, kırmızı, sivri dilini tıraşlı üst dudağında gezdirip terini yalayarak. "Savaş bitti sayılır. Yarın cephe çözülecek, on beş güne kalmaz Novoçerkask'a döneriz. Yalınayak Kazaklarla Rusya'yı ele geçirmeye kalkıştı adamlar! Ne enayilik, değil mi? Kumandanlar da hepsi rezil heriflerdi. Sen Kazaksın, değil mi? Ha? Bir çuval inciri bok ettiler, temizlemesi size düştü, ha? Cephe gerisinde ama patlayasıya tıkınıyorlar kendileri!"

Renksiz gözlerini kırpıştırdı durdu. Gövdesinin olunca ağırlığıyla masaya abanmıştı. Ağzının aşağı sarkan köşelerinde huysuz bir ifade. Yüzü, hâlâ, boynu bükük, yorgun bir atın yüzü.

"Eskiden, hatta daha Napolyon zamanında, savaşın bir tadı vardı, canım! İki ordu karşı karşıya gelir, bir toslaşırlar, sonra ayrılırlardı. Cepheydi, siperlerde oturup bekleşmeydi, yoktu öyle

şeyler. Ama şimdi olup bitenleri hiç anlıyor musun sen? Şeytan kendi gelse anlamaz. Tarihçiler savaşlar hakkında kim bilir ne yalanlar uydurmuşlardır ya, bu seferki hakkında söyleyecekleri yanında onlar hiç kalır. Bu savaş değil, bu, Allah'ın belası bir kargaşa! Biliyor musun, yukardaki heriflere ne derdim ben olsam? 'Bak buraya, Lenin efendi,' derdim, 'İşte başçavuş burda, sana öğretsin nasıl top kullanılır. Sen de, Krasnof efendi... Zaten senin bilmen gerekir ya bunları!' Sonra ko dövüşsünler onlar aralarında, Davut'la Tepegöz misali. Kim yenerse, hükümet onun olur. Halk aldırmaz ki! Kim başa geçerse geçsin, onun için hepsi bir. Ha, sen ne dersin bu işe, sancaktar?"

Gregor cevap vermedi. Uykulu gözlerle subayın tombul omuzlarının, kollarının yayvan hareketlerini, ağzının çevresinde dolanıp duran kırmızı dilini seyrediyordu. Uykusu geldi. Adamın terli ayaklarının kokusu da hafiften midesini bulandırıyordu. Başbelası subaya bastı içinden küfürü.

Sabahleyin uyandığında, içinde öfkesini kabartan bir duygu vardı, bir şey kararlaştırılmamış, yarım kalmış gibi. Daha sonbahardan beri bekliyordu bu gelişmeyi ama, böyle apansız gelmesi şaşkına çevirmişti onu da. Bölüklerin, alayların içinden ufak çaylar gibi akıp geçen savaş bezginliğini hesaba katmamıştı. O çaylar şimdi birleşmiş, azgın bir sele dönmüştü. Şimdi gözü yalnız onu, şiddetle, coşup taşarak, cepheyi silen süpüren seli görüyordu.

İnsan baharın ilk başında bozkırda böyle sürer atını. Güneş parlaktır. Dört bir yanda el değmemiş, menekşe kar. Ama altta, gözden saklı, o başı bilinmez, sonu gelmez mucize işlemektedir: Toprak zincirlerinden kurtulmaktadır. Güneş karı yer, kemirir, için için bir nem basar karı. Buğulu sisleriyle gece gelir. Sabaha kalmaz, karın yüzü bir hışırtı, bir çığıltıyla kımıldanmaya başlamıştır. Yollarda, patikalarda yeşil yamaç suları habbelenir, atın nallarından dört bir yana ıslak kar topakları saçılır. Hava ılıktır. Tümseklerin üstü açılır, her yanı balçığımsı topraktan, çürümüş ottan saçılan kadim bir koku sarar. Öğle üzeri derelerde sular gürül gürül akıyordur. Sarp yamaçlar kayıp giden karın altında

hışırdar, tarlalarda kadifemsi siyah lekeler tatlı tatlı tütmeye başlar. Akşam olmadan bozkır çayı buzlarını kırmış, akıntıya salmıştır. Dolu doludur akıntı orda, gencecik ana memesi gibi. Kışın hiç beklenmedik bir anda böyle çekip gitmesine şaşar kalır insan. Kumlu kıyıda, sığ bir geçit arar. Terleyen huysuz atına vurur da durur kırbacı. Çevresinde kar hain hain parıldar, öyle safcasına mavidir. Dört bir yanda, uyuşuk kış.

Ertesi gün alay hep geri çekildi. Yollardan dörtnala nakliye arabaları geçiyordu. Sağ yanda bir yerlerde, ufku kapatan akça bulutların ardında, top ateşinin gümbürtüsü duyuluyordu. Bölükler karları eriyen yolda dört bir yana çamur saçarak ilerlediler, atların nalları altında ıslak kar ezildi, sündü. Emir erleri ileri geri koşturuyorlardı dörtnala. Yol kenarında parıltılı, mavice tüyleriyle azametle yürüyen hep bir örnek kargalar vardı. Atlarından inmiş süvarileri andırıyorlardı ve geçit resminde birlikleri teftiş eder gibi kurumlana kurumlana, geri çekilen Kazak bölüklerini, savaşçıları, araba dizilerini seyrediyorlardı.

Gregor geri tepen bir yay gibi gelişen çekilmeyi artık kimsenin durduramayacağını anladı ve hemen o gece, verdiği kararla sevinçli, alaydan kaçtı.

Kaputunun üstüne yağmurluğunu geçirip kılıç kemerini, tabanca kayışını sıkarken Mitka Korşunof gülümseyerek ona bakıyordu.

"Nereye böyle, Gregor?" diye sordu.

"Niçin bilmek istiyorsun?"

"Merak ettim de."

Gregor'un yüzü seğirdi. Yine de, gözünü kırparak, neşeyle cevap verdi: "'Sana ne dünyası'na gidiyorum. Anladın mı şimdi?" dedi ve çıktı.

Atı eyerliydi. Güneş doğana kadar, donmuş tarla yollarında doludizgin sürdü hayvanını. "Evde oturur beklerim. Ordan geçerlerken kulak veririm, ilerde yine katılırım alaya," diye, daha bir gün önce omuz omuza dövüştüğü yoldaşlarını düşündü. Ertesi

gün, akşama doğru, iki yüz verst yol almaktan canı çıkmış, böğürleri çökmüş atını babasının avlusuna soktu.

XI

Kasım sonunda Antant'tan* bir askeri heyetin geldiği Novoçerkask'ta öğrenilmişti. Şehirde, kuvvetli bir İngiliz filosunun Novorossisk Limanı'nda demirlediği, Selanik'ten aktarılan muazzam Müttefik Kuvvetlerinin karaya çıkmakta oldukları, çoktan karaya ayak basan Fransız piyadelerinin ise yakında Gönüllü Orduyla birleşip bir genel taarruza kalkacakları yolunda ısrarlı söylentiler dolaşıyordu. Bu yol söylentiler, kar topu misali, hızla büyüdü.

Krasnof, heyetin Ataman Hassa Alayından bir şeref kıtasınca karşılanması için emir verdi. Hemen genç muhafızlardan iki bölük hazır edildi, kasığa kadar çıkan çizmeler, beyaz fişeklerle donatıldı, yanlarına bir bölük de borazancı katılıp, alelacele Taganrog'a gönderildi.

Güney Rusya'daki İngiliz ve Fransız askeri heyetleri de siyasi durumu yerinde incelemek için Novoçerkask'a birkaç temsilci subay göndermeye karar verdiler. Bunlar Don'da durumu gözden geçirip Bolşeviklerle savaşın geleceği hakkında bilgi edineceklerdi. İngiliz temsilcileri Yüzbaşı Bond ile Teğmen Blomfield'di. Fransa'yı Yüzbaşı Auchene, Teğmen Dupret ve Teğmen Faure temsil ediyorlardı. Müttefik askeri heyetlerinin bu küçük rütbeli temsilcilerinin gelişi (kaderin cilvesi, adamlar derhal "büyükelçiler" olup çıkmışlardı!) Ataman Sarayını birbirine kattı.

"Büyükelçiler" Novoçerkask'a büyük debdebe ile getirildiler. Böylesine aşırı bir saygı ve dalkavuklukla karşılanmak, zavallı hadlerini bilir subayların başını döndürdü. Birden ne kadar kudretli olduklarını gördüler, azametinden yanına varılmayan Allahlık cumhuriyetin ünlü generallerine, ileri gelenlerine yukar-

* I. Dünya Savaşı'nda ittifak devletlerine karşı Rusya ile birlikte savaşan ülkelerin (başlıcaları Fransa, İngiltere) oluşturduğu birlik –ç.n.

dan bakmaya başladılar. Davranışlarındaki yaldıza, o mide bulandırıcı Fransız nezaketine rağmen, Kazak generalleriyle konuşurken genç Fransız teğmenlerinin diline hırçın bir övünme ve küçümseme ifadesi bulaşıyordu.

Akşam sarayda bir şölen düzenlendi. Bir ordu korosu geldi, salonu tenorların sololarıyla ağır işlemeli Kazak şarkılarının sırma örtüsüne sardı. Bando müttefiklerin milli marşlarını çaldı. "Büyükelçiler" az yediler, vakurdular. Günün mana ve ehemmiyetiyle mütenasip bir davranış. Günün tarihi önemini sezen Ataman'ın konukları temsilcileri kaçamak bir merakla, saygıyla süzüyorlardı.

Krasnof konuşmaya başladı:

"Efendiler, şu anda tarihi bir salonda oturuyorsunuz. Bu duvarlardan, bir başka milli savaşın, 1812 Savaşı'nın kahramanları sessizce sizi gözlüyor. Platof, İlovayski, Denisof yine o günleri hatırlatıyor bizlere. Paris halkının kurtarıcılarını, Don Kazaklarını karşıladığı günleri, İmparator Birinci Aleksandır'ın güzel Fransa'yı yıkılmaktan kurtardığı günleri..."

Güzel Fransa'nın temsilcilerinin, içtikleri şampanyadan gözleri ışıldamaya başlamıştı bile. Krasnof'un söylevini dikkatle dinlediler. Krasnof Rus halkının "vahşi Bolşevik baskısı altında" çektiklerini abartılı vurgularla anlattıktan sonra sözlerini pek acıklı bir edayla bitirdi:

"... Rus milletinin en iyi temsilcileri şu anda Bolşevik zindanlarında çürüyorlar. Gözleri sizde. Yardımınızı bekliyorlar. Siz onlara, yalnız onlara, Don'a değil, onlara yardıma koşmalısınız. Biz, iftiharla, hür olduğumuzu söylerken, düşüncelerimiz büyük Rusya'ya çevrilidir. Mücadelemizin hedefi Rusya'dır: Müttefiklerine sadık, onların çıkarlarını koruyan, onlar uğrunda kendini feda eden Rusya! Şu anda müttefiklerinin yardımına o kadar muhtaç olan Rusya! Bundan yüz dört yıl önce, Mart ayında, Fransız halkı, İmparator Birinci Aleksandır'la muhafızlarını karşılamıştı. O tarihten itibaren Fransa'nın hayatında, Fransa'yı dünya ülkeleri

arasında en öne getiren yeni bir devir açıldı. Bundan yüz dört yıl önce Atamanımız Kont Platof, Londra'yı ziyaret etmişti. Biz de sizi Moskova'da bekliyoruz. Bizimle birlikte ilerleyip milli marşımızın vakur nağmelerine uyan adımlarla Kremlin Sarayı'na girmenizi, bizimle birlikte barış ve hürriyetin sefasını sürmenizi istiyoruz. Büyük Rusya! Bütün rüyalarımız, bütün umutlarımız bu kelimelerdedir."

Krasnof konuşması12nı bitirince Yüzbaşı Bond ayağa kalktı. İngilizce konuşulduğunu duyan konuklar hemen sustular. Salonda çıt çıkmıyordu. Tercüman hevesle sarıldı işine:

"Yüzbaşı Bond, arkadaşlarıyla birlikte Don'da ne olup bittiğini öğrenmek üzere Antant devletleri tarafından resmi temsilciler sıfatıyla gönderilmiş olduklarını kendi adına ve Yüzbaşı Auchene adına Don atamanına bildirmeye yetkili kılınmıştır. Yüzbaşı Bond, Antant devletlerinin, Bolşeviklere karşı savaşlarında Don'a ve Gönüllü Orduya ellerindeki bütün imkânlarla, bu arada askeri birliklerle yardımcı olacaklarını teyid eder."

Tercüman daha son cümleyi söylemeden şölen salonunun duvarları alkıştan çınlıyordu. Borazanlar öttü, şerefe içkiler içildi. "Güzel Fransa"nın, "Kudretli Britanya"nın refahına, Bolşeviklere karşı zafere kadehler kaldırıldı. Şampanya kadehlerde köpürdü, parıldadı, yıllanmış Cahors şarabının tatlı, ince kokusu saçıldı ortalığa. Müttefik heyetlerinin temsilcilerinden konuşmaları istendi. Yüzbaşı Bond konukları fazla bekletmedi:

"Büyük Rus ülkesinin şerefine içelim. Bu salonda güzel milli marşınızı işitmek isterim. Kelimeler önemli değil, sadece müziği dinlesek..."

Tercüman Rusça'ya çevirdi yüzbaşının sözlerini.

Krasnof, konuklara döndü, heyecandan sararmış bir yüzle, kırık bir sesle haykırdı:

"Rusya'nın hep büyük, hep birlik halinde ve ayrılmaz olması şerefine! Hurra!"

Bando azametle, "Tanrı Çarı korusun"u çalmaya başladı.

Herkes ayağa kalktı, kadehleri diktiler. Kır saçlı bir başpiskoposun yanaklarından yaşlar akıyordu. "Ne güzel!" diye haykırdı Yüzbaşı Bond. İçki başına vurmaya başlamıştı. Saygıdeğer konuklardan biri öyle heyecanlıydı ki, saf gönlü dayanamadı, sakalını bol havyara bulanmış bir peçeteye gömüp hüngür hüngür ağlamaya koyuldu.

O gece Azak Denizi'nden hırçın bir rüzgâr esmeye başladı. Yılın ilk kar fırtınası şehri basarken rüzgârda savrulan kar taneleri arasında katedralin kubbesine ölümcül bir renk vurdu.

O gece, şehrin dışındaki çamurlu bir kayalığın altındaki mezbelelikte, Şaktinsk'in Bolşevik demiryolcuları idam edildiler. Elleri arkalarına bağlı, ikişer ikişer, yarın kenarına getirildiler, kol menzilinden tabanca ve tüfekle vuruldular. Kurşun sesleri ayaz rüzgârda bir sigaranın kıvılcımları gibi söndü gitti.

Ataman Sarayının kapısında Kazak şeref kıtası dondurucu kış rüzgârı altında hareketsiz bekliyordu. Sıyrılmış kılıçların kabzasını kavrayan eller mosmordu. Gözlere soğuktan yaşlar dolmuş, ayaklar uyuşmuş... Saraydan, gün doğana kadar, sarhoş çığlıklar, bandonun cırlak gümbürtüsü, ordu korosu tenorlarının ağlamaklı sesleri duyuldu.

Bir hafta sonra kıyamet koptu. Cephe çözülmeye başladı. İlk çekilen birlik, Piyotra Melekof'un Yirmi Sekizinci Alayıydı. Karşılarındaki düşman kumandanlığıyla gizli görüşmelerden sonra Kazaklar geri çekilmeye, Kızıl Ordunun Yukarı Don Bölgesi topraklarından geçmesine göz yummaya karar verdiler. Hayal gücü kıt, dar kafalı bir Kazak, Yakof Fomin, isyancı alayın önderi oldu. Aslında Fomin sadece bir kuklaydı. Bolşeviklere yakın bir grup onu öne sürüp hareketin yönetimini ele almıştı.

Kavgalı gürültülü bir toplantıda subaylar savaşa devam gereğini hatırlattılar ama, sırtlarından kurşunu yemekten korkuyorlardı, isteksiz konuştular. Kazaklar şiddetle, inatla –her kafadan bir ses çıkıyordu– kanıksanmış sözlerle, savaşın gereksizliğini savundu-

lar, Bolşeviklerle barış yapılmasını istediler. Alay geri çekilmeye başladı. İlk günün sonunda kumandanla subayların çoğunluğu alaydan kaçtılar, ağır kayıplar verdikten sonra geri çekilmekte olan Kont Moliere'in tugayına sığındılar.

Yirmi Sekizinci Alayı örnek alan Otuz Altıncı Alay da mevzilerini bırakıp çekilerek tam mevcutla Kazanskaya'ya vardı. Subaylar görevlerinin başındaydılar. Çevresi atlılarla sarılı kumandan, Kazaklara yaltaklanarak yerinde kalmış, iyi görünen, kötü düşünen bir bücür kişiydi, atını bölge kumandanının kaldığı eve sürdü, orda indi, kırbacını sallaya sallaya, çalımla içeri daldı.

"Burda kumandan kim?" diye sordu.

"Ben yardımcısıyım!" Stepan Astakof ağırbaşlı bir tavırla ayağa kalktı. "Kapıyı kapayın subay efendi!"

"Ben Otuz Altıncı Alayın kumandanıyım. Albay Noumof... Müşerref ol... Adamlarıma yeni elbise, çizme lazım! Üstleri başları kalmadı, ayakları çıplak. Duydun mu?"

"Kumandan yok burda. Onun emri olmadan depodan bir çift çizme dahi çıkartamam."

"Ne?"

"Nesi o işte."

"Ulan!.. Kiminle konuşuyorsun sen öyle? Tutuklarım seni, görürsün, namussuz! Tutun şunu, çocuklar! Deponun anahtarları nerede? Seni sığnak faresi, seni!" Subay kırbacını masaya çarptı. Öfkeden sapsarı olmuştu. Partal papağını başının gerisine itti. "Çık anahtarları, hiç laf istemem!"

Yarım saate kalmadan depo kapısından dışarı, karların üstüne, bohça bohça gocuklar, keçe çizmeler, deri çizmeler atılıyordu. Şeker torbaları elden ele dolaştı. Alan gürültülü, neşeli seslerle doldu. Bu arada Yirmi Sekizinci Alay, yeni kumandanı Başçavuş Fomin'in emri altında, Viyeşenska nahiyesine kadar çekilmişti. Otuz verst arkalarından bir Kızıl tümenin birlikleri geliyordu. Kızılların devriye kolları Dubrovka köyünde göründüler.

Ondan dört gün önce Kuzey Cephesi Kumandanı Tümgeneral İvanof ile Kurmay Başkanı General Zambrizitski, Karginskaya'yı palas pandıras boşaltmışlardı. Otomobilleri kara saplanıp kalınca Kurmay Başkanı'nın karısı kan çıkana kadar dudaklarını ısırmaya koyuldu, çocukları feryadı bastılar.

Viyeşenska birkaç gün tam bir anarşi içerisinde kaldı. Bir söylentiye göre isyancı Yirmi Sekizinci Alaya karşı hücuma geçmek üzere Karginskaya'da kuvvet toplanıyordu. 22 Aralıkta Karginskaya'dan gelen İvanof'un yaveri kumandanın geride bıraktığı eşyayı toparlarken kendi kendine gülüyordu: Kokardı yeni bir yazlık general kasketi, bir saç fırçası, iç çamaşırları ve daha başka şeyler.

Sekizinci Kızıl Ordu birlikleri Kuzey Cephesinde açılan yüz verst eninde gedikten içeri aktılar. General Savateyef savaş vermeden Don'a geri çekildi. General Fitzhalorof'un birlikleri de alelacele çekildiler. Kuzeyde, bir hafta, hiç alışılmamış bir durgunluk görüldü. Mitralyözler gevezeliği bırakmış, topçu susmuştu. Yukarı Don Kazaklarının ihanetinden cesaretleri kırılan aşağı bölge Kazakları, savaşmadan kuzeyden çekildiler. Kızıllar ihtiyatla, yavaş yavaş, bütün köyleri keşif kollarıyla tarayarak ilerlediler.

Fakat Kuzey Cephesindeki felaketin hemen ardından bir olay Don Hükümetini azıcık olsun avuttu: 26 Aralıkta müttefik heyeti Novoçerkask'a geldi. Gelenler arasında Kafkasya'daki İngiliz heyetinin başı General Pool, Kurmay Başkanı Albay Keyes ile Fransız temsilcileri, General Franchet d'Esperey, Yüzbaşı Fouquet de vardı.

Krasnof müttefik subaylarını cepheye götürdü. Soğuk bir Aralık sabahı, Çir İstasyonu'nda, şeref kıtası hazırolda bekliyordu. Sarkık bıyıklı, sarhoş suratlı General Mamontof, o gün nasılsa iyi giyinmiş, doğru dürüst tıraş olmuştu, peşinde subaylarıyla platformda bir aşağı bir yukarı dolaşıyor, treni bekliyordu. İstasyonun hemen dışında askeri bandonun erleri ayaklarını yere vuruyor, donmuş parmaklarını soluklarıyla ısıtmaya çalışıyorlardı. Aşağı Don Bölgesinden Kazaklar, çeşitli yaş ve kılıkta adamlar

yer almıştı şeref kıtasında. Kır sakallı ihtiyarlar yanında sarkık perçemli delikanlılar, cephe adamları vardı. Yaşlıların kaputları Lovça ve Plevne'de kazanılmış altın ve gümüş madalyalarla donanmıştı. Orta yaşlı Kazaklar Gök Tepe, Sandep ve Alman savaşında Peremişil, Varşova, Lvof'ta cansiperane hücumlardan arta kalan nişanlarını takmışlardı. Delikanlıların takacakları bir şeyleri yoktu ama, orda keman teli gibi kasılı duruyorlar, her şeyde büyüklerini taklide özeniyorlardı.

Tren sütsü bir buhar bulutu içinde gümbür gümbür istasyona girdi. Yataklı vagonun kapıları açılmadan önce bandobaşı sopasını salladı, bando İngiliz milli marşını patlattı. Bir eliyle kılıcının kabzasını tutan Mamontof hemen vagona doğru koştu. Konuksever Krasnof konuklarını kaskatı Kazak sıralarının önünden geçirip istasyon binasına götürdü.

"Bütün Kazaklar, vahşi Kızıl Muhafız çetelerine karşı topraklarını korumak için ayaklanmışlardır!" Mükemmel Fransızca konuşuyordu. "Burda üç neslin temsilcilerini görüyorsunuz. Bu adamlar Balkanlar'da, Japonya'da, Avusturya-Macaristan ve Prusya'da dövüştüler, şimdi de anavatanın bağımsızlığı için dövüşüyorlar." Zarif bir gülümseme vardı dudaklarında. Patlak gözlerini yüzüne dikmiş, soluklarını tutmuş onu dinleyen ihtiyarlara baktı, zarif bir hareketle başını önüne eğdi.

Mamontof şeref kıtasının seçilmesi konusunda yukardan aldığı emirleri yerine getirmekte vakit kaybetmemişti. Mallarını mükemmel serdi gözler önüne.

"Birliklerinizin görünüşü, disiplini ve savaş ruhundan çok mütehassis oldum," dedi General Pool, ayrılmazdan önce. "Birliklerimizden ilk kısmının Selanik'ten size yollanması için derhal emir vereceğim. Generalim, sizden üç bin adet kışlık kaput ve çizme hazır etmenizi rica ediyorum. Bizden göreceğiniz yardımla Bolşevikliğin kökünü kazıyacağınızdan umutvarım."

Çabucak koyun postundan kısa kaputlar hazırlandı, çizmelerin içine keçe döşendi. Fakat, nedense, müttefik seferî kolu

Novoçerkask'a bir türlü ulaşmadı. Pool Londra'ya gitti, yerine, Londra'dan yeni emirlerle, soğuk, kendini beğenmiş Briggs geldi. Tam bir general kesinliğiyle, kısaca açıkladı durumu:

"Majestelerinin Hükümeti Don'daki Gönüllü Orduya büyük malzeme yardımı yapacaktır. Fakat tek bir asker gönderilmeyecektir."

Daha ne denirdi?

XII

O çözülme günlerinde, Emperyalist Savaş'ta* dahi Kazakları subaylarından ayıran göze görünmez uçurum büsbütün açıldı. 1917 yıl sonlarında Kazak alayları yavaş yavaş Don'a geri akarlarken, subayları öldürme, arkadan vurma gibi olaylara ender rastlanırdı. Bir yıl sonra, gündelik olaylardan oldu. Kazaklar subaylarını, Kızıl Ordu Kumandanları gibi hücumda önden gitmeye zorluyorlar, sonra da arkadan sessizce vurup öldürüyorlardı. Sen Jorj Gundorovski Alayı gibi bazı birliklerde disiplinin hâlâ sıkı olmasına rağmen, Don Ordusunda böyleleri pek azdı.

Piyotra Melekof'un kafası ağır işlerdi ama, işini bilir bir kurnaz adamdı. Kazaklarla dalaşmanın ölümü üzerine çağırmak demek olacağını çoktan görmüş, ayaklanmanın ilk günlerinden başlayarak, sıradan erlerle arasındaki engelleri bir bir yıkmak için elinden geleni geri komamıştı. Onlar gibi o da, günü geldikçe, savaşın gereksizliğinden dem vuruyordu. İçten değildi söyledikleri, hayli de zoruna gidiyordu öyle konuşmak ya, pek belli etmedi. Yakof Fomin'in alayın kumandasını ele geçirmeye hazırlandığını görür görmez Bolşeviklik taslamaya başladı, sezdirmeden Fomin'in gözüne girmeye baktı. Herkes gibi o da yağmalara katılmaktan kaçınmıyor, subaylara küfrü basıyor, tutsaklara el sürmüyordu (oysa yüreği nefretle dolup taşıyordu onlara karşı. Ona kalsa tümünü bir kaşık suda boğardı). Disiplin konusunda askere dostça davranıyor, yakınlık gösteriyordu. Subay olduğuna bakmazsan,

* I. Dünya Savaşı –ç.n.

mum gibi adamdı. Böylece Kazakların güvenini kazanmayı becerdi, gözleri önünde rengini değiştirdi.

Alay Kumandanı öbür subaylarla birlikte kaçıp giderken Piyotra gitmedi. Gürültü patırtı etmedi, her konuda ılımlı davrandı. Alayla birlikte Viyeşenska'ya geldi. Orda iki gün kaldıktan sonra daha fazla dayanamadı, karargâha da, Fomin'e de haber vermeden kaçtı köyüne gitti.

O gün Viyeşenska'nın pazar yerinde, eski kilisenin önünde, sabahın erken saatlerinden beri toplantı vardı. Alay Kızıl Ordu temsilcilerinin gelmesini bekliyordu. Kazaklar, beşi onu bir arada ordan oraya dolaşıyorlardı. Kiminin üstünde kaput, kürklü ceket, kiminde kaputtan çevirme kısa gocuk ya da içi pamuklu palto vardı. Bu ne idüğü belirsiz koskoca gürûh, gerçekten Yirmi Sekizinci Alay mıydı? Piyotra bezgin bir tavırla bir kümeden öbürüne giderek Kazakları inceledi. Cephede urbalarının üslûbu hiç dikkatini çekmemişti. Zaten daha önce alayı bütünüyle bir arada hiç görmemişti ki! Bıyığının ucunu nefretle ısırıp adamların başlarına geçirdikleri papak, şapka, başlık kargaşalığına baktı, uzun uzun. Sonra gözlerini indirdi, keçe çizmelere, uzun çizmelere, Kızıllardan alınan kısa çizmelere sarılı dolaklara baktı. "Baldırı çıplaklar! Batasıca mujikler! Soysuz herifler!" diye çaresiz öfkesiyle mırıldandı.

Çitlere hep Fomin'in emirleri asılmıştı. Sokaklarda tek bir Viyeşenskalı görünmüyordu. Herkes kaçıp bir yere saklanmıştı. Yan sokakların ucunda arada bir Don'un kar örtülü ak bağrı göze çarpıyordu. Ötede orman, çini mürekkebiyle çizili gibi simsiyahtı. Kocalarını görmeye gelen köylü kadınlar, kilisenin külrengi taş yığını çevresinde koyun sürüsü gibi birbirlerine sokulmuşlardı.

Piyotra'nın üzerinde göğsü kocaman cepli, içi kürklü bir ceket, başında daha son zamanlarda onca çalımla giydiği lanetlik subay kalpağı vardı. Kazakların yandan, soğuk bakışlarla onu süzdüklerini görünce zaten endişeli, dalgın ruh haleti büsbütün bozuldu. Bir süre, alanın orta yerinde bir varilin üstüne çıkmış konuşan, güzelim kaputlu, yeni papaklı, tıknaz bir Kızıl Ordu erinin sözle-

rini dinledi. Adam kürk eldivenli eliyle boynuna doladığı külrengi tavşan kürkünü düzeltip çevresine bakındı.

"Kazaklar, yoldaşlarım!.." Kalın, kısık ses Piyotra'nın kulaklarına doldu.

Ordakilerin yüzlerine baktı, alışmadıkları "yoldaş" sözünden bir şey çıkaramayan Kazakların aralarında bakışıp hele dur bakalım dercesine birbirlerine göz kırptıklarını gördü. Kızıl Ordu eri uzun uzun Şûra Hükümetinden, Kızıl Ordudan, Kazaklarla ilişkilerden söz ediyordu. İkide bir adamın sözünün kesildiğini sonradan daha iyi hatırladı Piyotra.

"Yoldaş, 'Komün' ne demek?"

"Bırakırlar mı biz de katılalım?"

"Komünist Partisi de ne ola ki?"

Adam ellerini göğsüne bastırıp sabırla anlattı:

"Yoldaşlar! Komünist Partisi'ne isteyen katılır, istemeyen katılmaz. Katılanlar seve seve katılıyorlar, çünkü işçileri ve köylüleri kapitalistlerle toprak sahiplerinin baskısından kurtarma davası uğrunda savaşmak istiyorlar."

Kalabalığın içinden hemen bir ses yükseldi:

"Kimler bu komünistler? Komiserler n'apıyorlar, anlat bize."

O daha sözünü bitirmeden bir başka ses duyuldu: "Ne dediğini anlamıyoruz. Biz burda cahil adamlarız. Daha basit konuş!"

Kızıl Ordu eri konuşmasını bitirince Yakof Fomin söylemesini bile beceremediği büyük büyük kelimeler kullanarak, bilgiçlik taslayarak, uzun, cansıkıcı bir konuşma yaptı. Yanında öğrenci kasketli, şık kaputlu bir delikanlı ayaklarının üstünde kımıldanıp duruyordu. Fomin'in dolambaçlı sözlerini dinlerken Piyotra onu orduda ilk gördüğü günü hatırladı. 1917 Şubatında Petersburg'a giderken istasyondaydı. Darya onu görmeye gelmişti. Ataman Alayından kaçan adamın sert, ıslak ıslak ışıltılı gözleri, apoletlerinde rengi uçuk 52 numarasıyla kaputu, ayıyı andırır yürüyüşü gözünde canlandı. "Dayanamadım daha fazla, kardeş," deyişini

hatırladı. "Kaçağın biri, Hristonya gibi bir ahmak! Bak şimdi alayın kumandanı oldu, ben kalakaldım ortada!" diyordu içinden. Gözlerinde acı parıltılar.

Fomin'in ardından, göğsüne makineli fişek şeritleri sarılı bir Kazak çıktı fıçının üstüne.

"Dinleyin, çocuklar! Ben Podyolkof'un birliğindeydim. Şimdi, bakıyorum, Tanrı'nın yardımıyla, Kadetlere karşı birlikte savaşacağız!" diye kısık sesiyle, kollarını havaya savurup haykırdı.

Piyotra döndü, hızlı hızlı yürüyerek kaldığı eve gitti. Atına eyeri vururken Viyeşenska'dan ayrılan Kazak atlıları havaya silah sıkıp duruyorlardı. Taa ne zamandan beri süregelen bir görenekti bu: Kazak askerlerinin köylerine döndüğünü bildirirdi.

XIII

İnsanın gönlünü burkan sakin kısa günler. Lakin hasat günlerine sığdıramazdın, öyle de uzundular. Köyler ayak değmemiş, bakir bozkır gibi serilmiş kalmışlardı. Sanki bütün Don kıyısı nahiyeleri ölmüş, bir salgın gelmiş bütün yöreyi kırıp geçmişti. Don Bölgesinin üstüne sanki kocaman bir bulut gelmiş oturmuştu, ışık geçirmez kara kanadını sürüp sessizce, ürkünç, yayılıyordu. Yayılacak, yayılacaktı daha. Sonunda bir rüzgâr çıkacak, kavakların alnını yere değdirecek, kuru, çatırtılı bir gök gürültüsüyle baskın verip Don'un öte yanındaki ak ormanı paralayıp yırtacak, kireçli yamaçlardan üstü yosun bağlamış taşları sıçratarak fırtınanın kahredici sesiyle kükreyecekti.

Sabahtan beri Tatarsk köyünü ve bozkırı sis basmıştı. Tepelerden gelen bir uğultu ayazdan haber getiriyordu. Öğleye güneş sisten kurtulup yükseldi ama ortalık aydınlanmadı. Sis, Don kıyısı tepelerinde başıboş dolandı durdu, yarlara yapıştı, yosunlu kıraç yamaçlara ıslak toz gibi oturup çıplak karlı sırtlarda kayıplara karıştı.

Geceleyin, yaprakları dökülmüş ormanın sivri dal uçları ardından yükselen ayın korkızıl kalkanı sessiz köylerin üstün-

de savaşın ve yangının kanlı ateşiyle puslu puslu parıldıyordu. Acımasız, solmak bilmez ışığı altında insanların yüreklerini dile gelmez bir telaş bastı. Hayvanlar kıpırdandılar, avlularda atlar, öküzler gün doğana kadar tedirgin dolaştılar, köpekler acı acı uludu ve horozlar, birbiri ardına, gece yarısından çok önce, çığrışmaya koyuldular. Akşam çökerken don geldi, ıslak ağaç dallarına buzdan bir kılıf sardı. Rüzgâr vurdukça dallar çelik üzengiler gibi şıngırdıyordu. Göze görünmez bir atlılar ordusu, üzengileri, silahları şakırdayaraktan, karanlık ormanın, akça sisin içinden belirip Don'un sol yakasından aşağı iniyordu sanki.

Kuzey Cephesinde dövüşen Tatarsk Kazaklarının hemen hepsi, ağır ağır Don'a doğru çekilen alaylarından kaçıp köylerine dönmüştü. Her gün, gecikmiş bir atlı çıkageliyordu. Kimi geldi, atının sırtından eyeri indirdi, Kızılları beklemeye koyuldu. Asker teçhizatını saman yığınının içine saklayanlar, ya da bir sundurmanın saçak altına koyanlar vardı. Kimi atını avluya sokmakla yetindi. Geceyi karısının koynunda geçirip ertesi sabah yiyeceğini içeceğini tazeler, yine bozkır patikalarına dönerdi. Tepeden son bir kere daha Don'un ak, ölü uzantısına, belki bir daha hiç göremeyeceği köyüne bakardı.

Kim bilir nerde karşılaşacak ölümle? Hayat yolunun sonunu kim önceden bilebilir ki? Ağır, bezgin adımlarla köyden çıkıp gitmek güçtü atlar için! Buz tutmuş yüreklerinden sevdikleri için bir parça acı gözyaşı koparmak güçtü Kazaklar için! O yoldan gidenler, çoğu, evlerini hatırlar da, derin düşüncelere dalarlardı. Kim bilir, belki kan gibi tuzlu gözyaşı dökenler de olmuştur, yaşlar eyer derisinden kayıp üzengilere varmış, ordan at toynağından oyultulu yola dökülmüştür. O yolda artık, ilkbaharda, ayrılığın sarı-kırmızı çiçeği de açmayacak...

Piyotra'nın Viyeşenska'dan döndüğü günün akşamı Melekoflarda aile meclisi toplandı. Piyotra eşiği aşar aşmaz Pantaleymon sordu: "Ee, ne bu böyle? Bıktınız mı dövüşmekten? Subay apoletlerini de komuş gelmişsin. İyi, iyi! Hadi git kardeşinin

elini sık, ananın gönlünü hoş et bakalım. Karının, seni özlemekten, canına tak etti. Aferin, Piyotra! Gregor! N'apıyorsun orda ocağın üstünde, tarla sıçanı gibi? İn aşağı!"

Gregor çıplak bacaklarını sarkıtıp gülümsedi. Kara kıllı göğsünü kaşıya kaşıya, uyuşuk parmaklarıyla kılıç kemerini çözen, başlığının bağlarıyla uğraşan kardeşini süzdü. Darya, dili tutuk, kocasının gözlerinin içine bakıyor, sağ yanına hiç el değdirmemeye çalışarak koyun postu ceketinin düğmelerini çözüyordu: Orda, tabanca kılıfının hemen yanında, kemere takılı bir el bombası vardı. Dunya kardeşinin bıyıklarına bir öpücük kondurdu, sonra atına bakmaya koştu. Dudaklarını önlüğüne silen İlyinişna "ilk göz ağrısı"nı öpmeye hazırlanıyordu. Natalya, eteğine asılan çocuklarıyla ocağın başında telaş içerisindeydi. Beklediler hep, Piyotra konuşsun diye. Eşikte durdu o, kısık bir sesle, sadece, "İyi günler!" dedi. Hiç konuşmadan kışlıklarını çıkardı, darı samanından yapılma bir fırçayla epey bir süre çizmelerini fırçaladı. Sonra doğruldu. Birden dudakları titredi. Dalgın bakışlarla yatağın başına yaslandı. Esmer, ayaz çalmış yanaklarında gözyaşlarının parıldadığını gördüler.

"Buraya bak, asker! Ne var?" diye sordu babası, telaşını şakayla gizlemeye çalışarak.

"İşimiz bitik, baba!" Piyotra'nın ağzı seğiriyordu. Sarı kaşları titredi. Gözlerini kaçırıp tütün lekelerinden yer yer sararmış kirli mendiline sümkürdü.

Gregor böğrüne sürtünen kediyi bir yana fırlatıp bir hırıltı saldı, yere atladı. Hıçkırıklara boğulan anası Piyotra'nın bitli başını öpüyordu. Birden geri çekildi:

"Canım, zavallı oğlum benim! Biraz yoğurt vereyim mi sana? Git otur şurda. Çorban soğudu. Acıkmışsındır."

Masada yeğenini dizine oturtan Piyotra neden sonra biraz neşelenir gibi oldu. Heyecanına gem vurup Yirmi Sekizinci Alayın cepheden çekilişini, subayların kaçışını, Fomin'i, Viyeşenska'da katıldığı son toplantıyı anlattı.

"Sen ne diyorsun peki bütün bunlara?" Soruyu soran Gregor'du. Kara damarlı elini kızının başına koymuştu.

"Ne diyecem? Yarın evde kalırım, gece basınca ata atlar giderim. Biraz yiyecek bir şeyler hazır et sen bana, ana," dedi Piyotra, İlyinişna'ya.

"Yani kirişi kıracaksın, öyle mi?" Pantaleymon elini tütün kesesine daldırmıştı. Parmaklarının arasında bir tutam tütünle durdu, oğlunun cevabını bekledi.

Piyotra ayağa kalktı. Kara ikonların karşısında haç çıkardı, acı acı baktı babasına.

"Valla, burama geldi artık! Kirişi kırmak mı dedin? Ne yani? Niçin kalacakmışım burda? Kızıllar gelsinler kafamı koparsınlar diye mi? Belki sen kalmak istersin ama ben yokum. Subaylara acımazlar hiç."

"Peki, ev n'olacak? Evi böyle koyup da mı gideceğiz?"

Piyotra babasının sözüne karşılık omuz silkmekle yetindi. Ama Darya'nın çenesi açılmıştı:

"Demek sen gidiyorsun, biz geride kalıyoruz?.. Aman ne güzel! Burda kalıp senin malını mülkünü koruyacaz yani, öyle mi? O yüzden canımızdan olacağız belki de, ha? Hiç anlamam! Ben kalmıyorum!"

Natalya bile tartışmaya katıldı. Darya'nın çın çın öten, inişli çıkışlı sesinden de baskın haykırdı:

"Bütün köy giderse biz geride kalamayız! Yayan gideriz!"

"Ahmaklar! Ulan avanak kancıklar!" Pantaleymon'un tepesi attı. Gözlerini döndüre döndüre, elinde olmadan sopasına bakarak haykırdı: "Kısın çenenizi, dişi şeytanlar! Erkek işine burnunuzu sokmayın! Peki, diyelim her şeyi bıraktık gittik, nereye varırız? Sığırları n'apacağız? Cebimize mi koyup gidelim? Ev n'olacak?"

İlyinişna heyecanla kocasını destekledi: "Siz aklınızı kaçırmışsınız! Laf işte! Çiftliği kurmak için siz didinmediniz, şimdi bırakıp gitmesi kolay. Ama bu koca herifle biz gece demedik

gündüz demedik nasıl çalıştık, biliyor musunuz siz onu? Bi yere gitmiyoruz biz!" Dudaklarını kısıp içini çekti. "Siz gidin, ben şurdan şuraya adımımı atmam! Atarsam ne olayım! Elin çiti dibinde ölmektense kendi eşiğimde gelsinler öldürsünler beni, daha iyi!"

Pantaleymon lambanın fitilini ayarladı. Derin derin soluyup içini çekiyordu. Bir dakika kadar kimse konuşmadı. Sonra Dunya ördüğü çoraptan başını kaldırdı, "Sığırları yanımıza alır da gideriz, o yüzden kalmayalım burda," dedi, fısıltıyla.

İhtiyar yine köpürdü. Günlerce ahırdan salınmamış bir aygır gibi tepindi olduğu yerde. Ocağın yanında uzanan bir oğlağa takılıp tökezlendi, az daha düşüyordu. Dunya'nın önünde durdu, kükredi:

"Sığırları da alırız gideriz! Öyle mi?.. Yaşlı inek buzağı verecek. O n'olacak? Nereye kadar sürer gidersin onu? Günahında boğul, e mi, kaltak karı, kurbağa! Kuş beyinli! Bunca yıl çalış didin, bunlara bir ev kurasın diye, sonra gel bu lafları dinle! Koyunlar n'olsun? Kuzuları n'edeceksin? Ulan kancığın kızı seni, kıs çeneni, yoksa!.."

Gregor yan gözle Piyotra'ya baktı. Kardeşinin gözlerinde yaramaz, şakacı, aynı zamanda saygılı bir gülümseme vardı. Buğday rengi bıyıkları oynuyordu yine, tıpkı eski günlerdeki gibi. Piyotra bir göz kırptı. Gülmemek için kendini tutmaktan tir tir titriyordu. Ne zamandır ilk defa, içinde gülme isteğinin uyandığını duydu. Gregor da, bıraktı kendini, katıla katıla gülmeye başladı.

"Tamam, tamam! Çok şükür... Yeter bu kadar konuştuk..." İhtiyar ona kızgın bir bakış fırlatarak buz bağlamış cama yüzünü çevirip oturdu.

Gece yarısı, neden sonra, bir anlaşmaya vardılar: Üç Kazak Tatarsk'tan kaçacak, kadınlar geride kalıp eve, çiftliğe göz kulak olacaklardı.

Gün doğmadan çok önce İlyinişna ocağı yaktı. Gün ışığında ekmeği pişirmiş, iki torba dolusu peksimet kurutmuştu. İhtiyar, ocağın başında kahvaltısını yedi, gün doğarken hayvanlara bakmak, kızağı yola hazır etmek için dışarı çıktı. Zahire ambarında

uzun bir süre kaldı. Ağzına kadar dolu tahıl yalağına elini daldırıp daldırıp çıkararak buğday tanelerinin parmaklarının arasından süzülüp akışını seyretti. Kasketini başından çıkarıp çıktı ambardan sonra, kapıyı arkasından usulca kapattı... Geride bir ölü bırakmış gibi.

Sundurmada kızakla uğraşırken Anikuşka göründü. Selamlaştılar.

"Ne o, kaçmaya mı hazırlanıyorsun, Anikuşka?" diye sordu Pantaleymon. "Kim, ben mi? Çıplak adama kuşak ne gerek? Malım mülküm ne varsa burda, içimde benim."

"Bir haber var mı?"

"Çok haber var, çok, Prokofiyeviç!"

"Ne?" Pantaleymon telaşlandı. Baltasını kızağın yanına sokuşturdu.

"Kızıllar birazdan burda olacaklar. Viyeşenska'ya yakınlar. Bolşoy Gromok'tan biri yolda görmüş onları, kimi görürlerse öldürüyorlar dedi. Aralarında Yahudiler, Çinliler varmış. Herifleri öldürmedik de, kahrolasıca şaşkalozlar!"

"Adam mı öldürüyorlarmış?"

"Ne sandın ya?" Anikuşka bir küfür salladı, yürüyüp giderken sözünü sürdürdü: "Köylerde karılar votka çekip heriflere içiriyorlarmış, kendilerine dokunmasınlar diye. Herifler de tabii sarhoş oluyorlarmış, gidip komşu köyü ele geçirip orda keçileri kaçırıyorlarmış!"

İhtiyar, sundurmayı gözden geçirdi. Kendi eliyle diktiği her bir sırığa, ördüğü hasırlara baktı. Sonra yol için saman almaya harman yerine gitti. Yola düzülmenin kaçınılmazlığını unutarak duvardan indirdiği çengelle kötü samanı kazıp çıkarmaya başladı (samanın iyisini her zaman bahara, tarla sürümüne saklardı). Sonra fikrini değiştirdi, kızdı kendine, bir başka yığına yöneldi. Bir iki saate kadar avluyu da, köyü de geride bırakıp güneyde bir yerlere gideceği, belki de bir daha hiç dönmeyeceği aklından çıkmıştı. Biraz saman indirdi, yine eski alışkanlık, dağılan parçaları

tırmıkla toparlamaya kalktı. Birden, tırmık sıcakmış gibi, elini çekti. Terleyen alnını silerek, yüksek sesle konuştu kendi kendine:

"Samana bakacam da n'olacak artık? Heriflerin atlarının ayakları altına atılıp gidecek nasıl olsa, harap edecekler ya da yakacaklar!" Tırmığı dizine çarpıp kırdı. Dişlerini gıcırdata gıcırdata samanı sırtına vurdu, eve yollandı. Yükün altında iki büklüm giderken ayaklarını sürüyordu. Birden yaşlanmış gibiydi.

Eve girmeden, açık kapıdan seslendi: "Hazır olun! Atları koşacağım şimdi. Yolcu yolunda gerek."

Atların koşumlarını attı, kızağın arkasına bir torba yulaf koydu, oğullarının hâlâ çıkıp atlarını eyerlemediklerine şaşıp kulübeye girdi.

Mutfakta tuhaf bir manzarayla karşılaştı. Piyotra yola hazır edilmiş çıkınları öfkeyle çözüyor, pantolonları, ceketleri, bayramlık kadın urbalarını yerlere saçıyordu.

"N'oluyor burda?" diye ihtiyar afallayarak sordu. Kasketini de başından çıkardı, şaşkınlığından.

"Bunların yüzünden hep!" Piyotra omzunun üstünden başparmağıyla kadınları gösterdi. "Ulumaya başladılar, biz de gitmiyoruz! Ya hep birlik gideriz, ya da kimse gitmez. Biz burdan gidersek mülkü nasıl koruruz? Kızıllar bir güzel gelir becerirler bunları, biz yokken. Öldüreceklerse bari burda öldürsünler. Hiç olmazsa gözleri önünde ölürüz."

"Soyun işte artık, baba!" dedi Gregor. Gülümseyerek kendi kaputunu, palasını çıkardı. İki gözü iki çeşme ağlayan Natalya onun eline sarılmış öpüyor, Dunya, gelincik gibi kızıla kesmiş, sevinçten uçuyor, ellerini çırpıyordu.

İhtiyar kasketini giydi, sonra hemen çıkardı. İkonların önüne gidip elini kolunu sallayarak haç çıkardı. Üç kere eğildi, diz çöktü, sonra kalktı, çevresine bakındı.

"Eh, madem öyle, kalıyoruz. Göklerin Anası, sen koru bizi! Gideyim atları çözeyim bari."

O sırada oraya düşen Anikuşka, Melekof ailesini öyle güler yüzlü, sevinçli görünce hayretler içinde kaldı.

"N'oldu, ne var?"

"Kazaklarımız gitmiyorlar!" Dunya hepsi için cevap verdi.

"Hay Allah! Vazgeçtiniz demek?.."

"Öyle. Vazgeçtik." Gregor isteksiz isteksiz sırıtarak mavice pırıldayan sağlam dişlerini gösterdi. Bir göz kırpıp, "Gidip oralarda belamızı aramaktansa oturur burda bekleriz, daha iyi. Bela nasıl olsa gelir burda da bulur bizi..." dedi.

"İyi ya pekâlâ. Subaylar gitmiyorsa biz haydi haydi gitmiyoruz!" diye haykıran Anikuşka, ayağında at nalı varmış gibi bir gürültü bir patırtı, kulübeden dışarı fırladı.

XIV

Viyeşenska çitlerinde Fomin'in emirleri dalgalanıyordu. Kızıl Ordu nerdeyse çıkıp gelecekti. Bu arada otuz beş verst ötede, Karginskaya'da, Kuzey Cephesi kurmay heyeti karargâh kurmuştu. 4 Ocak gecesi Albay Lazaref'in Cezalandırma Birliğinin Çeçenleri, Karginskaya'ya vardılar, Fomin'in isyancı alayının üzerine yürüdüler.

Ayın 5'inde Çeçenler Viyeşenska'ya saldıracaklardı. İleri keşif kolları çevre köylere girmişlerdi bile. Fomin'in birliğinden bir kaçak, hatırı sayılır Kızıl Ordu Kuvvetlerinin geceyi Gorokov'da geçirmekte olduklarını, ertesi gün Viyeşenska'ya varacaklarını bildirince bütün planlar altüst oldu.

Novoçerkask'ta Müttefik temsilcilerini ağırlamaya dalan Krasnof, Fomin'i yola getirmeye çalışıyordu. Viyeşenska telgrafanesinde zil çalıp duruyordu. Neden sonra Fomin'i bulup getirdiler. Haber kısaydı:

VİYEŞENSKA NOKTA FOMİN NOKTA

BAŞÇAVUŞ FOMİN VİRGÜL AKLINI BAŞINA TOPLAMANI VE DERHAL ALAYINI MEVZİYE SOKMANI EMREDİYORUM

NOKTA TEDİP BİRLİĞİ YOLA ÇIKARILDI NOKTA EMRE İTAATSİZLİĞİN CEZASI ÖLÜMDÜR NOKTA KRASNOF.

Düğmeleri çözük kısa paltosuyla Fomin gaz lambasının ışığında durmuş, telgrafçının parmakları arasından süzülen delikli kâğıdı seyrediyordu. Adamın ensesinden aşağı bir ayaz ve votka kokusu üfürerek konuştu:

"Neler saçmalıyor bu herif? Aklımı başıma toplayacakmışım, ha? Hepsi bu mu? Peki, yaz şimdi... Ne? Olmaz mı? Emrime itaat edeceksin, karışmam bak!"

Telgraf yine çalışmaya başladı.

NOVOÇERKASK ATAMAN KRASNOF NOKTA CEHENNEME KADAR YOLUN VAR NOKTA FOMİN.

Kuzey Cephesinde durum o kadar karışmıştı ki, Krasnof Karginskaya'ya kendisi gitmeye karar verdi. Orda Fomin'e haddini bildirecek, daha da önemlisi, yürek gücü sarsılan Kazakların savaşma şevkini pekiştirecekti. Bu amaçla müttefikleri cepheyi teftişe çağırdı.

Buturlinovka'da, savaştan yeni çekilen Gundurovski Sen Jorj Alayını teftiş ettiler. Krasnof sıraların arasında dolaştıktan sonra alay sancağının yanında kürsüye çıktı, çalımla sağa çark edip böğürdü:

"Onuncu Alayda benimle birlikte dövüşenler... Bir adım ileri!"

Alayın aşağı yukarı yarısı bir adım ileri çıktı. Krasnof general kasketini başından aldı, en yakınında duran yaşlıca, sırım gibi başçavuşu kucaklayarak iki yanağından birden öptü, başçavuş kırpılmış bıyığını kaputunun yenine sildikten sonra patlak gözlerini Krasnof'a dikti, kaldı öyle. Krasnof eski alayından kim kalmışsa hepsini bir bir öptü. Müttefik subayları şaşırmışlar, aralarında fısıldaşıyorlardı. Krasnof uzun adımlarla onlara doğru gelip, "Nevzinskaya'da Almanları, Belzets ve Komarof'ta Avusturyalıları düşmana karşı müşterek zaferimiz uğrunda işte bu kahramanlarla darmadağın etmiştim," deyince yüzlerdeki

şaşkınlığın yerini gülümsemeler, hafiften onaylayıcı bir ifade aldı.

Güneşin iki yanında, üzerlerine beyaz şerit dolanmış rengarenk iki sırık, alayın para sandığını koruyan nöbetçiler gibi hareketsiz duruyordu. Bozkırdan esip gelen soğuk Kkuzeybatı rüzgârı koruların içinden borazan gibi bir ses çıkarıyor, önüne çıkan kurumuş ayrık otlarını eğip eziyordu. 6 Ocak günü, alacakaranlığın gölgeleri Çir Irmağı'nı örterken, Krasnof, yanında Britanya Majesteleri'nin subayları Edwards ve Ollcott, Fransız subayları Yüzbaşı Bartellot ve Teğmen Ehrlich'le Karginskaya'ya vardı. Müttefik subayları içi kürklü kaputlar giymişler, başlarına tavşan derisi kasketler geçirmişlerdi. Soğuktan titreyip gülerek, ayaklarını yere vurarak, puro dumanı ve kolonya kokuları arasında vagondan çıktılar. Zengin tüccarlardan Levoçkin'in evinde çay içip ısındıktan sonra Krasnof ve Kuzey Cephesi Kumandanı Tümgeneral İvanof'la birlikte kasaba okuluna gittiler. Orda bir toplantı yapılacaktı.

Krasnof endişeli Kazakları karşısına alıp uzun bir konuşma yaptı. Onu dostça, dikkatle dinlediler. Ama bir ara, işgal edilen bölgelerde yer alan "Bolşevik mezalimi"ni anlatmaya başlayınca, arkalarda bir yerden, mavi tütün dumanı içinden kızgın bir ses, "Doğru değil bunlar!" diye haykırıverdi, Krasnof'un da bütün söyledikleri boşa çıktı.

Krasnof ve Müttefikler ertesi sabah alelacele Milerovo'ya hareket ettiler.

Aynı aceleyle Kuzey Cephesi karargâhı boşaltıldı. Çeçenler akşama kadar nahiyeyi taradılar, geride kalmaya kalkan Kazakları salyangoz toplar gibi toparladılar. O akşam cephanelik ateşe verildi. Gece yarısına kadar, içerde ne varsa kocaman bir çalı çırpı yığını gibi çatır patır yandı. Top mermileri patladıkça çığ düşer gibi bir ses çıkıyordu. Ertesi sabah, şehir boşaltılmadan önce kilisede dua ediliyordu, Karginskaya Tepesi'nde bir mitralyöz konuşmaya başladı. Kilisenin damına ilkbahar dolusu gibi kurşun yağdı, askerler darmadağın bozkıra saçıldılar. Lazaref'in birliğiyle birkaç Kazak birliği geri çekilmeyi kolaylaştırmak için düşmana karşı

durmaya çalışırken piyadenin bir kısmı yel değirmeninin gerisinde mevzi aldı. Karginli Yüzbaşı Fiyodor Popof kumandasında Otuz Sekizinci Kargin Bataryası, ileri atılan Kızıl birliklerini top ateşine tuttu, fakat az sonra onlar da kaçtılar. Kızıl süvariler direnen piyadeyi yandan çevirdiler, komşu bir köyden yola çıkıp dere yatakları içinden ilerleyerek, birisinin her ne hikmetse "Ukrayna Milliyetçileri" adını taktığı yirmi kadar yaşlı Karginliyi kılıçtan geçirdiler.

XV

Sonunda köyden kaçmamaya karar verilmişti ya, Pantaleymon şimdi daha bir güçlenmişti. Akşamleyin sığırlara bakmaya çıktığında hiç duralamadan samanın kötüsünü seçti çıkardı. Karanlık basan avluda ineği dört bir yandan dikkatle inceleyerek memnunlukla düşündü: "Çok şişkolaştı. Tanrı acaba ikiz mi verecek?" Yine her şey onundu, yine her şeyi eski ağırlığını, önemini bulmuştu. Akşam olmadan, samanları ortaya saçtı diye, yalağının buzunu kırmadı diye Dunya'ya kızmaya vakit buldu. Stepan Astakof'un domuzunun deldiği çiti de onarmıştı. Bu arada kulübesinin kepenklerini kapatmak için dışarı koşan Aksinya'ya Stepan'ın kaçmayı düşünüp düşünmediğini sordu. Aksinya başörtüsünü başına sarıp inişli çıkışlı bir sesle cevap verdi.

"Yok, yok! Nereye gitsin? Ateşlenmiş, ocağın üstünde serildi yatıyor. Alnı bi yanıyor ki! Hasta. Onun için de gidemez."

"Biz de gitmiyoruz. İyi mi kötü mü, orasını artık şeytan bilir!"

Hava karardı. Don'un ötesinde, ormanın akça yarığı ötesinde, kutup yıldızı göğün yeşilsi uzaklıklarında ışıldıyordu. Doğuda gökyüzü morlara büründü, Batı yönü güneşin ardından alev alev oldu. Kayaların sivri tepeleri arasından ayın kambur sırtı göründü, üstü kararan kar savruntuları üzerinde belirsiz gölgeler kımıldar oldu. Öyle sessizdi ki ortalık, Pantaleymon birinin, belki de Anikuşka'ydı, Don kıyısında buzları kırdığını duydu.

Evde lambayı yaktılar. Natalya ışıkla pencere arasına çöktü.

Pantaleymon sıcağa geldi. Bütün ev halkı içerdeydi. Dunya, Hristonya'nın karısını ziyaretten yeni dönmüştü. Ondan ödünç aldığı bir kap mayayı boşalttı, sözü kesilir korkusuyla telaş içinde, en son haberleri anlattı.

Konuk odasında Gregor tüfeğini, tabancasını, kılıcını yağlıyordu. Dürbününü yelken bezine sardıktan sonra Piyotra'ya seslendi:

"Hazırladın mı seninkileri?" dedi. "Saklasak bunları iyi olur."

"Ya kendimizi savunmak zorunda kalırsak?"

"Bırak, canım!" Gregor güldü. "Bulurlarsa asarlar adamı."

Avluya çıktılar. Bilinmez bir sebepten, ikisi de silahlarını ayrı ayrı yerlere koydular. Gregor bu arada yeni siyah tabancasını yastığının altına itivermişti.

Akşam yemeğinden sonra yatmaya hazırlanırlarken avluda bağlı duran köpek, kısık kısık havlayıp zincire asılmaya başladı. Tasma boğacaktı az kalsın hayvanı. İhtiyar, ne oluyor diye dışarı çıktı, başlığını gözlerinin üstüne kadar indirmiş biriyle geri geldi. Asker üniforması giymiş adam içeri girip haç çıkardı. Kırağı tutmuş bıyıklarından buhar tütüyordu.

"Tanıdınız mı beni?" diye sordu.

"Hay Allah! Emmioğlu Makar!" diye haykırdı Darya.

Ancak o zaman, uzaktan akrabaları olan Makar Nogayetsef'i tanıdılar. Makar, Singin köyündendi. Güzel sesi ve içkiciliğiyle bütün yöreye ün salmıştı.

Piyotra, gülümseyerek, oturduğu yerden kalkmadan, "Hangi rüzgâr attı seni buralara?" diye sordu.

Nogayetsef bıyığına takılan bir buz parçasını koparıp kapının yanına fırlattı, kocaman keçe çizmeleri içinde ayaklarını yere vurarak, hiç acelesiz, kışlıklarını çıkarmaya koyuldu.

"Tek başına savuşmak sıkıcı olur diye size geleyim dedim. İki kardeş de evdeymiş diye duydum, gideyim bari Melekofları alayım dedim benim karıya. Yolculuk daha bir şenlikli olur dedim."

Tüfeğini omzundan aldı, ocağın önüne, fırının çapraz demir-

lerinin yanına koydu. Kadınlar kikirdediler. Makar sırt çantasını fırının altına sokuşturdu, kılıcıyla kırbacını dikkatle yatağın üstüne yerleştirdi. Soluğu, her zamanki gibi, evde çekilmiş votka kokuyordu. Esrik gözlerle bakıyordu çevresine. Karmakarışık kızıl sakalının içinden mavice-beyaz, sağlam dişleri parlıyordu.

"Kazaklar kaçıyorlar mı hep Singin'den?" diye sordu Gregor. Tütün kesesini uzattı. Konuk tütünü geri çevirdi.

"Yok, sağol, içmiyorum. Kazaklar mı dedin? Kimi gitti, öbürleri başlarını sokacak delik arıyor. Siz gidiyor musunuz?"

"Bizim Kazaklarımız gitmiyorlar. Hiç kandırmaya çalışma onları!" dedi İlyinişna, telaşlı.

"Yoksa burda mı kalıyorsunuz? İnanmam! Emmioğlu Gregor, doğru mu bu? Başınız derde girer, çocuklar, bilesiniz."

"N'apalım!.." Piyotra içini çekti. Sonra birden parladı. "Gregor, ne dersin," diye sordu, "gidelim mi?"

"Yok, daha değil." Tütün dumanından bir çelenk vardı Gregor'un başında, gür, kıvırcık saçlarına takılı.

Piyotra, nedense, "Babam senin hayvana bakıyor mu?" diye sordu Makar'a.

Uzun bir sessizlik oldu. Yalnız Dunya'nın çıkrığının sesi duyuluyordu.

Nogayetsef gün doğana kadar orda kaldı, iki kardeşi onunla birlikte Donetz Irmağı'nın ötesine gitmeye kandırmaya çalıştı. Piyotra geceleyin, iki kere, sessizce dışarı çıkıp atını eyerledi, ikisinde de Darya'nın iğneleyici bakışlarına dayanamayıp döndü indirdi eyeri.

Gün ışıdı. Konuk yola çıkmaya hazırlandı. Sımsıkı giyindikten sonra elini kapının mandalına koyarak manalı manalı öksürdü. Sesinde gizli bir tehditle konuştu:

"Belki sizinkisi daha akıl kârı iş ya, belki sonradan fikrinizi değiştirirsiniz! Eğer geri dönersek, Kızıllara Don'un kapısını açıp sonra da onlara hizmet etmek için geride kalanları hatırlarız..."

Sabahtan beri lapa lapa kar yağıyordu. Avluya çıkan Gregor, Don'un öte yakasında geçide doğru ilerleyen adamlar gördü. Kara bir leke, orda. Sekizi bir arada koşulu atlar bir şey çekiyordu. Kulağına konuşmalar, at kişnemeleri, küfürler çalındı. Adamlarla atların külrengi görüntüleri yağan karın içinden, sis içinden çıkar gibi birden beliriyordu. Atların koşum tarzından Gregor bir batarya çektiklerini anladı. "Yoksa Kızıllar mı?" Yüreği hızla çarpmaya başladı. Bir daha düşündü ama, rahatladı.

Düzensiz kalabalık köye yaklaştı. Buzda ağız gibi açılmış kara bir yarığın çevresinden dolandılar. Nehrin kıyısına vardıklarında en öndeki topun tekeri kıyıda buzu çökertti. Rüzgâr Gregor'un kulağına sürücülerin haykırışlarını, kırılan buzun çatırtısını, atların yeri dövüp kayan toynaklarından çıkan sesi getirdi. Evin arkasındaki ağıla giderek ihtiyatla bir baktı o yana. Kılıklarından Kazak oldukları anlaşılıyordu. Birkaç dakika sonra uzun bacaklı, geniş sırtlı bir atın üstünde yaşlıca bir topçu geldi Melekofların kapısına. Basamakların önünde atından indi, dizginleri parmaklığa bağladı, eve girdi.

Ev halkını selamladıktan sonra, "Bu evin sahibi kim?" diye sordu.

"Benim," dedi Pantaleymon, endişeyle. Adamın, "Peki ne demeye Kazakların evde oturuyor?" diye sormasını bekliyordu. Oysa uzun bıyıklarından karları silkeleyip yalvardı onlara topçu: "İsa aşkına yardım edin de şu topumuzu çıkaralım! Kıyıda hemen, dingillere kadar suya battı. İpiniz var mı? Ne köyü burası? Kardan yolumuzu kaybettik, Kızıllar peşimizdeler."

"Bilmiyorum..." İhtiyar duraladı.

"Ne bilmiyorsun? Ne biçim Kazaklarsınız siz? Bana yardım edecek adam lazım."

"Hastayım ben," diye yalan söyledi Pantaleymon.

Topçu, kurt gibi, boynunu kıvırmadan odadakilerin yüzlerine baktı. Sesine daha genç, daha kararlı bir çizgi vurur gibi oldu.

"Siz Kazak değil misiniz, yahu? Bırakacak mısınız ordu malı

ziyan olsun? Bataryaya benden başka kumanda edecek adam kalmadı, bütün subaylar tüydüler. Bir haftadır atımdan inmedim. Bir ayağımın da parmakları dondu ama bataryamı koyup gitmem ben. Siz burda... Yardıma gelmezseniz Kazaklarımı çağırırım, sizi...” Kızgın, gözleri dolu dolu, haykırdı: “Ananızı belleriz, ulan, köpoğlu köpekler! Seni koşarız atların yerine, bak söyleyeyim, ihtiyar! Git söyle, başkaları da gelsinler. Gelmezlerse, Tanrı hakkı için, köyünüzü yeryüzünden söker atarız!..”

Kendi gücüne pek de güveni olmayan biri gibi konuşuyordu. Gregor acıdı adama. Kasketini kaptı, heyecanlı topçuya bakmadan hırçın bir sesle, “Bağırma o kadar!” dedi. “Yardım ederiz size. Ondan sonra da yolunuz açık olsun!”

Çok geçmeden büyük bir kalabalık toplandı. Batarya erlerinin yardımıyla, Anikuşka, Tomilin, Hristonya, Melekoflar ve bir düzine kadar kadın yere söğüt dalları serdiler, sahra topuyla cephane sandıklarını kaldırdılar, atları yola düzdüler. Arabanın tekerleri donmuş, dingillerden dönmüyor, karda kayıyordu. Beygirler bitkindi, en ufak bir bayırı aşmakta güçlük çekiyorlardı. Yarısı tüyen batarya erleri, çaresiz, yayan gidiyorlardı. Topçu, kasketini çıkarıp eğildi, yardıma gelenlere teşekkür ettikten sonra eyerin üstünde döndü, sakin bir sesle bataryaya ardından gelmelerini buyurdu.

Gregor adamın arkasından hem saygılı, hem güvensizlik dolu şaşkın gözle bakarken, Piyotra bıyığını çiğneye çiğneye yanına geldi. Gregor’un dile getirmediği düşüncesine cevap verir gibi, “Hepsi böyle olsalar!” dedi. “Durgun Don işte böyle savunulur!”

“Topçuyu mu diyorsun?” diye sordu Hristonya. “Topunu yerine götürecek, öyle anlaşılıyor. Kırbacı öyle bi salladı ki tepemde, piç kurusu! Burasına gelmiş, belli. Yardıma gitmeyecektim ya, korktum da gittim. Ayağımda çizmem bile yoktu. İyi ama ne işine yarayacak bu toplar ahmağın? Sırığa bağlı azgın domuz gibi, herif. Topun bir işe yaradığı yok, o hâlâ sürüyor peşinden.”

Kazaklar gülümsediler. Her biri kendi yoluna gitti.

XVI

Don'un taa öte yanında –yemek vakti geçmişti– bir mitralyöz bir iki ağız konuştu, sonra sustu.

Yarım saat sonra, bütün günü oturma odasının penceresinde geçiren Gregor geri çekildi. Yüzü kül gibi olmuştu.

"Geliyorlar!" dedi.

İlyinişna inleyip pencereye atıldı. Yoldan dörtnala sekiz atlı geliyordu. Melekof'un avlusuna vardılar, Don'u kesen geçidi gözden geçirdiler, sonra döndüler. Besili atları kısa kuyruklarını sallıyor, nallarından karlar savruluyordu. İleri kol, köyü kolaçan edip gözden kayboldu.

Bir saat sonra Tatarsk köyü sert adım sesleri, garip konuşmalar, köpek havlamalarıyla doldu taştı. Kızaklarla çekilen mitralyözler, nakliye katarları ve sahra mutfağıyla bir piyade alayı Don'u geçip köye doldu.

Düşman birliklerinin köye girişi kötüydü, korkunçtu, öyle olmasına ya, Dunya yine de kendini tutamadı, kikirdedi. İleri kol geri dönünce önlüğünü ağzına kapatıp mutfağa koştu. Natalya ürkek bir bakışla karşıladı onu.

"N'oldu?"

"Ah, Natalya canım, bi ata binişleri var ki! Adamın biri atın üstünde bir ileri gidiyordu bir geri, bir ileri, bir geri... Eli kolu da böğürlerine çarpıp duruyordu, böyle!"

Eyerlerin üstünde sarsılan Kızıl Ordu askerlerini taklidine diyecek yoktu. Natalya gülmemek için kendini güç tuttu. Kayınbabasının öfkesini üzerine çekeceğinden korkarak yatağa koşup yüzünü yastığa gömdü.

Zangır zangır titreyen Pantaleymon kerevete oturmuş, elinde bir kırnap, birkaç iğne ve bir kutu tahta çivi, şaşkındı. Gözlerinde kapana kısılmış bir hayvan ifadesi. İkide bir pencereye bakıyordu.

Mutfakta kadınların çığlıklarından iş kötüye varacak gibiy di. Dunya yüzü mosmor, ıslak gözleri çiy serpili böğürtlenler gibi parıl parıl, Darya'ya Kızıl Ordu askerlerinin eyerlerinde nasıl

oturduklarını gösteriyor, ileri geri hareketlerini anlatışına farkında olmadan müstehcen bir ifade katıyordu.

Sinirli sinirli gülmekten Darya'nın rastıklı kaşları titriyor, kahkahadan arada bir soluğu kesilecek gibi oluyordu.

"Valla pantolonları delinecek! Böyle de atlı mı olurmuş!"

Oturma odasından asık yüzle gelen Piyotra bile onları görünce bir an neşelendi.

"Bi garip biniyorlar ata herifler," dedi. "Ama onlara ne? Bir atın belini kırarlarsa, bir başkasını alırlar. Mujik işte hepsi, n'olacak!" Nasıl dile getireceğini bilemediği bir küçümsemeyle elini salladı.

Kızıl Ordu askerleri sokaklardan aktılar, takımlara ayrılıp avlulara girdiler. Üçü Anikuşka'nın avlusuna yöneldi, bir atlıyla beş kişi Astakof'un kulübesi önünde durdu, geri kalan beş kişi Melekofların çiti yanından yürüyüp geldiler, bahçe kapısından geçtiler. En önde yaşlıca, tıknaz, temiz tıraşlı, basık geniş burunlu biri yürüyordu. Zeki yüzlü, çevik bir adamdı. Cepheden dönenlerden biri, besbelli. Basamaklarda bir ara durdu, havlayıp zincirine asılan köpeğe baktı. Omzundan tüfeğini indirdi. Patlama damdan beyaz bir kar sisi uçurdu. Gregor pencereden bakıyordu. Kan dökülü karın üstünde kıvranıp can çekişerek yaralı böğrünü ve zinciri kemiren köpeği görünce, gömleğinin sıkı yakasına asılıverdi birden. Başını geri çevirdi, kadınların bembeyaz yüzlerini, anasının dehşetten büyüyen gözlerini gördü. Kasketini giymeden, uzun adımlarla kapıya yöneldi.

"Dur!" diye babası ardından garip bir sesle haykırdı.

Gregor kapıyı hızla açtı. Eşiğe düşen boş bir fişek kovanından madeni bir ses çıktı. Öbür Kızıl Ordu erleri de bahçe kapısından geçip avluya girdiler o sırada.

"Niçin öldürdün köpeği? Bir zararı mı dokundu sana?" diye eşikte durup sordu Gregor.

Kızıl Ordu eri geniş burunlu deliklerinden derin derin soluyordu. İnce dudaklarının köşeleri aşağı sarkmıştı. Çevresine bakındı, hemen tüfeğine davrandı.

"Sana ne? Acıdın mı yoksa? Hiç acımadan senin de kafana patlatırım kurşunu, ister misin?"

"Bak, şimdi! Bırak, bırak, Aleksandır!" Uzun boylu, Kızıl saçlı bir Kızıl Muhafız gülerek yanlarına geldi. "Merhaba, bey! Hiç Kızıl askerler görmediniz mi siz? Burda kalmak istiyoruz. Köpeğinizi mi öldürdü? Hiç de gereği yoktu. Yoldaşlar, hadi girin içeri!"

Eve en son Gregor girdi. Kızıllar ev halkını neşeyle selamlıyorlar, sırt çantalarını, Japon derisi fişek kemerlerini çıkarıyorlar, kaputlarını, içi pamuklu paltolarını, kasketlerini yatağın üstüne fırlatıp atıyorlardı. Bir anda alkolü andırır ağır asker kokusu, insan teri, tütün, ucuz sabun, top yağı ve uzun yürüyüşlerin kokusuyla doldu mutfağın içi.

Aleksandır dedikleri adam masaya oturdu, bir sigara yaktı. Konuşmalarına devam eder gibi sordu Gregor'a:

"Beyazların yanında dövüştün mü sen hiç?"

"Evet."

"Tamam işte... Ben baykuşu uçuşundan, sizleri burunlarınızdan tanırım! Beyazsın demek? Subaydın da herhalde, ha? Sırma apoletlerin de var mıydı?" Burun deliklerinden iki duman sütunu üfürerek, soğuk, gülmeyen gözlerini kapıda duran Gregor'a çevirdi. Tütünden sararmış kıvrık tırnağıyla sigarasına bir fiske attı.

"Subaydın, değil mi? Saklama. Duruşundan belli. Ben de Alaman Savaşı'ndaydım."

"Evet, subaydım." Gregor zoraki gülümsedi. Natalya'nın korkmuş, yalvaran bakışlarının üzerine dikildiğini görünce somurttu, kaşları titredi. Gülümsediği için de kendine kızdı.

"Yazık öyleyse. Demek köpeği değil, başkasını öldürmeliymişim!" Adam sigarasının sonunu Gregor'un ayakları dibine fırlattı, yoldaşlarına bakıp göz kırptı.

Yine elinde olmadan, dudaklarının aman dileyen, yalvaran bir gülümsemeyle burkulduğunu duydu Gregor. Utancından kızardı. "Efendisinin önünde suçlu bir köpek gibi!" Düşünce yaktı beyni-

ni. Ölen köpeğin yanına vardıkça nasıl yaltaklanıp dudaklarını şapırdattığı, nasıl sırtüstü yatıp kuyruğunu oynattığı gözünün önüne geldi.

Pantaleymon, yine o garip sesle, konukların yemek isteyip istemediklerini sordu. Evin hanımına söyleyecekti. İlyinişna cevabı beklemeden ocağa doğru yürüdü. Çatal çubuk elinde titriyordu. İçinde lahana çorbası pişen tencereyi güçbela kaldırabildi. Darya gözlerini yerden ayırmadan sofrayı kurdu. Kızıllar haç çıkarmadan oturdular masaya. İhtiyar onları ürkek ürkek, tiksinerek seyrediyordu. Sonunda dayanamadı:

"Demek Tanrı'ya dua da etmezsiniz siz?"

Aleksandır'ın dudaklarından hafif bir gülümseme geçti. Öbürleri kahkahayı basarken o cevap verdi:

"Sana da salık vermem, ihtiyar! Biz tanrılarımızı çoktan sepetledik." Somurttu. "Tanrı yoktur! Ama ahmaklar inanmazlar buna, gider o tahta parçaları karşısında yalvar yakar olurlar."

"Evet... Evet... Tabii, okumuş yazmış adamlar..." Pantaleymon, endişeli, bir acele katıldı ona.

Darya herkesin önüne bir kaşık koymuştu. Aleksandır kendi kaşığını bir yana iterek, "Tahta olmayan kaşığınız yok mu?" dedi. "Hastalanmak istemiyoruz. Kaşık mı diyorsunuz siz buna be?"

Darya birden parladı. "Bizimkini beğenmiyorsan, kendi kaşığını yanında taşı!"

"Sen kes sesini, hadi! Başka kaşık yok mu? Bari temiz bir havlu verin de sileyim şunu."

Çorbayı bir kaseye koyup getiren İlyinişna'ya döndü:

"Önce sen dene bakıyım şunu, ana."

"Ben mi? Niçin? Çok mu tuzlu sandın acaba?" İhtiyar kadın telaşla sordu.

"Dene dedim, dene! Bak şunun tadına, hadi! Konukların için, içine bir şeyler koyarsın da sonra..."

"Al bir kaşık, al hadi!" Pantaleymon dudaklarının arasından

sert bir sesle karısına buyurdu. Sonra çizmeleri onarmakta kullandığı bir akçaağaç kütüğünü getirdi pencerenin altına itti, eski bir çizmeyi kucaklayıp oturdu. Bir daha ağzını açıp tek kelime konuşmadı.

Piyotra oturma odasından hiç çıkmadı. Natalya da çekildi, çocuklarının yanında kaldı. Dunya ocağa dayanmış oturuyor, çorap örüyordu. Kızıllardan biri ona "Küçük hanım" deyip yemeğe çağırınca dışarı çıktı. Konuşmanın ardı kesildi. Yemekten sonra konuklar sigaralarını yaktılar.

"İçebilir miyiz?" dedi birisi.

"Burda herkes tütün içer," dedi İlyinişna, isteksiz.

Gregor sunulan sigarayı geri çevirdi. İçin için titriyordu. Köpeği vuran, şimdi de ona karşı öyle meydan okurcasına, küstahça davranmakta direnen adama baktıkça yüreği kasılıyordu. Açıkça, adam hır çıkarmak istiyordu. Durmadan Gregor'a getiriyordu sözü:

"Hangi alayda hizmet gördünüz, kumandan hazretleri?"

"Bir çoğunda."

"Bizden kaç kişi öldürdünüz?"

"Savaş zamanı ölü sayılmaz. Anamdan subay doğdum sanma, yoldaş. Ben Alaman Savaşı'nda subay oldum. Savaşta gördüğüm hizmetten dolayı subay yaptılar beni..."

"Ben subayların yoldaşı değilim! Biz senin gibi kaçını duvara dayadık da ben kendim nişan aldım!"

"Diyeceğim şu, yoldaş. Sizin böyle davranmanız hiç de doğru değil. Köyü zaptetmişsiniz gibi... Cepheyi biz kendimiz açtık geçirdik sizi. Ama siz buraya, savaşta yenilmiş bir ülkeye girer gibi geliyorsunuz. Herkes köpek öldürür. Silahsız insanları öldürmek, ya da onu bunu horlamak iş değildir..."

"Sen bana akıl öğretmeye kalkma! Biz sizi biliriz. Cepheyi açmışlarmış! Hah! Sizi tepelemeseydik açmayacaktınız. Hem ben dilediğim gibi konuşurum seninle, anladın mı?"

“Sus be Aleksandır. Yeter artık sesini işittiğimiz!” diye kızıl saçlı adam söylendi.

Fakat Aleksandır doğru Gregor’un üstüne yürüdü. Burun deliklerini açıp derin derin soluyarak konuştu:

“İyisi mi sen benim kafamı kızdırma, subay efendi,” dedi, “yoksa fena olursun!”

“Kafanı kızdırdığım yok.”

“Kızdırıyorsun ama!”

Ön odanın kapısını azıcık aralayan Natalya titrek eliyle Gregor’u çağırdı. Gregor önünde duran adamın yanından dolanıp gitti. Kapı ağzında sarhoş gibi bir sallandı. Piyotra yaslı, iniltili bir fısıltıyla karşıladı onu:

“N’apıyorsun! Ne diye karşılık veriyorsun? Kendini de bizi de mahvedeceksin. Otur oturduğun yerde!” Gregor’u zorla bir sandığa oturttu, mutfağa girdi. Gregor zorlukla soluyordu. Ama az sonra yanaklarının kızarıklığı geçti, gözleri parıldamaya başladı.

“Gregor canım, bırak şu adamları!” Natalya yalvardı. Titriyordu. Feryadı basmak üzere olan çocuklarının ağızlarını eliyle kapattı.

Gregor dertli gözlerle Natalya’ya bakıyordu. “Ne yaptım da çekip gitmedim!” dedi. “Üzülme, bir şey yapmam. Sus şimdi, dayanamayacağım!”

Sonradan eve üç Kızıl asker daha geldi. Biri, başında yüksek kalpak vardı, kumandandı herhalde, “Kaç kişi kalıyor burda?” diye sordu.

Kızıl saçlısı bir akordeonun notalarına basıp ses çıkartarak hepsi adına cevap verdi:

“Yedi.”

“Burayı mitralyöz yuvası yapacağız. Yer açacaksınız.”

Yeni gelen üç kişi çıktılar. Hemen onların ardından kapı gıcırdadı, üç araba girdi avluya. Mitralyözlerden birini merdiven başına taşıdılar. Birisi bir kibrit çaktı, sonra karanlıkta sunturlu bir küfür savurdu. Sundurmada sigara içtiler, samanı alaşağı edip harman yerinde ateş yaktılar. Ev halkından kimse gitmedi yanlarına.

İlyinişna, Pantaleymon'un yanından geçerken, "Birisi gitsin de atlara baksın bari," diye fısıldadı. Pantaleymon omuzlarını silkti, yerinden kımıldamadı. Bütün gece çiftlikte kapılar çarptı durdu. Tavanın altında beyaz buğular toplandı, çiy gibi damla damla yapıştı kaldı duvarlarda. Kızıl Ordu adamları yataklarını ön odaya serdiler. Gregor birkaç kilim getirip yaydı, koyun derisi gocuğunu başlarının altına yastık yaptı.

"Ben de ordudaydım, ne olduğunu bilirim," diye gülümsedi, ona düşman gözlerle bakan adama. Aleksandır'ın geniş burun delikleri kocaman kocaman açılmıştı. Gregor'a yine öyle dik dik bakıyordu.

Gregor'la Natalya da o odada uzandılar. Kızıl Muhafızlar tüfeklerini başlarının ucuna yerleştirip kilimlerin üzerine kıvrıldılar. Natalya tam lambayı söndürüyordu, birisi haykırdı:

"Kim dedi sana lambayı söndür diye? Çek elini! Fitili kıs, bırak yansın."

Natalya çocukları ayağının dibine yatırdı, soyunmadan duvara yaslanıp uzandı. Gregor hiç ses etmeden onun yanına uzandı.

"Eğer kaçıp gitseydin," diye düşünüyordu, dişlerini gıcırdatarak, "tüyseydin, şimdi Natalya'yı bu yatağa yatırır, Polonya'da Franya'ya yaptıkları gibi bir güzel keyiflerine bakarlardı!"

Kızıllardan biri bir hikâye anlatmaya başlamıştı. Yarı karanlıkta tanıdık bir ses, meydan okurcasına kesik kesik konuşarak sözünü kesti:

"Ah, kadınsız hayat da çekilmiyor ki! Ev sahibi subay çıktı. Karısını bizim gibi koca burunlu adamlara verir mi hiç? Duydun mu, bey?"

Adamlardan biri horluyordu. Bir başkası uykulu uykulu güldü. Kızıl saçlının tehdit dolu sesi gülüşünü yarıda kesti:

"Aleksandır, bak buraya! Bıktırdın artık! Nereye gitsek aynı şey. Hadise yaratırsın, serserilik edersin, Kızıl Ordu bayrağına söz getirirsin. Olmaz böyle şey! Doğru komisere, ya da bölük kumandanına gidiyorum. Duyuyor musun? Artık ona hesap verirsin."

Buz gibi bir sessizlik. Yalnız kızıl saçlı adamın çizmelerini çekerken çıkardığı gürültü, bir de kızgın kızgın homurdanışı duyuldu. Bir iki dakika sonra kapıyı ardından çarpıp dışarı çıktı.

Natalya kendini tutamadı, daha çok hıçkırmaya başladı. Gregor tir tir titreyen eliyle karısının başını, nemli alnını, gözyaşlarına bulanan yüzünü okşarken öbür eliyle habire mintanının düğmelerini açıp kapıyordu.

"Sus, sus!" diye çok kısık bir sesle fısıldadı. O anda kendinin ve sevdiklerinin hayatını kurtarmak için her şeye, her hakarete boyun eğeceğini biliyordu.

Biri bir kibrit çaktı. Aleksandır doğruldu, sigarasını tüttürmeye koyuldu. Alçak sesle homurdana homurdana giyindi.

Gregor, sabırsız, yüreğinde kızıl saçlı adama karşı sonsuz bir minnet duygusu, dışarıya kulak kabartmıştı. Pencerenin altında birilerinin yürüdüğünü, kızgın bir sesin, "Hep mesele çıkarmaya çalışıyor komiser bey!" dediğini duyunca sevinçten bütün vücudu titredi.

Merdiven başında ayak sesleri duyuldu. Kapı gıcırdadı. Genç bir ses, "Aleksandır Turnikof!" diye buyurdu. "Derhal giyin ve dışarı çık. Geceyi benim yanımda geçireceksin, sabahleyin Kızıl Ordu askerlerine yakışmaz davranışlarından ötürü yargılanacaksın."

Gregor'un gözleri kızıl saçlı adamın yanında duran siyah meşin ceketli adamın keskin, iyi huylu bakışlarıyla karşılaştı. Gençti, gençliğinden de, sert. Dudakları biraz abartılmış bir kararlılıkla sıkılmıştı.

"Tatsız bir konuğa çattınız galiba, yoldaş?" dedi, Gregor'a bakıp usulca gülümseyerek. "Pekâlâ, artık uyuyabilirsin. Yarın uslandırırız biz onu. İyi geceler! Gel buraya, Turnikof!"

Çıktılar, Gregor rahat bir soluk aldı. Sabahleyin kızıl saçlı adam, gece yatısıyla yiyeceklerin parasını ödedikten sonra, masustan geride kalıp konuştu:

"Evet beyler, kusurumuza bakmayın. O bizim Aleksandır var ya, biraz kaçıktır o. Geçen yıl Lugansk'ta, oralıdır o, subaylar ana-

sıyla kız kardeşini gözlerinin önünde kurşunladılar. Ondan böyle şimdi. Peki, sağ olun! Hadi alasmaladık! Hay allah, çocukları unuttum gitti!" Çantasından iki parça kire bulanmış şeker çıkardı, çocukların ellerine tutuşturdu. İkizlerin anlatılmaz sevinci görülecek şeydi.

Torunlarını süzen Pantaleymon heyecanla bağırdı:

"Gördünüz mü armağanı? On sekiz aydan fazla oluyor, şeker görmediydik. Tanrı yardımcın olsun, yoldaş? Selam verin amcanıza, çocuklar, hadi! Sağ ol desene, Polya, ne susuyorsun öyle?"

Kızıl Muhafız dışarı çıktıktan sonra Pantaleymon Natalya'ya dönüp köpürdü:

"Bu ne görgüsüzlük? Yol için biraz çörek vermek yok muydu adama? Bize o kadar iyilik etti, karşılığını vermeden olmaz."

"Koş ardından!" dedi Gregor da Natalya'ya.

Natalya başörtüsünü kapıp koştu. Avlu kapısında yetişti adama, kızarıp bozararak, kaputunun geniş, derin cebine bir çörek soktu.

XVII

Öğle üzeri köyden bir Kızıl Süvari Alayı geçti. Kazaklardan bazılarının atlarını da aldılar giderken. Tepenin ötesinde, uzaktan, top sesleri duyuluyordu.

"Çir'de savaş var herhalde," dedi Pantaleymon.

Akşama kadar Gregor'la Piyotra birkaç kez avluya çıktılar. Sahra toplarının seslerini duyuyorlardı. Kulaklarını donmuş toprağa yapıştırıp dinlediklerinde Don'un taa ötelerinde bir yerde makinelilerin uzak sesini duydular.

"Sıkı dövüş var orda," dedi Piyotra. Doğruldu. Dizlerinden, kasketinden karları silkeledi. Durup dururken ekledi:

"Atlarımızı alacaklar. Seninkisi iyi at, Gregor. Onu hiç komaz alırlar."

Ne ki ihtiyar, olacağı çoktan sezmişti. Karanlık basınca Gregor atları suya götürmek için ahıra gitti. Hayvanları çıkarıyordu, iki-

sinin de ön bacaklarının topalladığını gördü. Hemen Piyotra'ya koştu.

"Hayvanlar sakatlanmış!" dedi. "Seninki sağ bacağından, benimki sol bacağından. Kesik filan göremedim ama bir yerde."

Menekşe gölgeli karın üstünde, akşam yıldızlarının basık ışığında hayvanlar hiç kımıldamadan duruyorlardı. Piyotra bir lamba yaktı. O sırada harman yerinden çıkıp gelen babası durdurdu onu.

"Niçin yaktın lambayı?"

"Atlar sakatlanmış, baba."

"N'olmuş sakatlanmışlarsa? Köylünün birisi gelsin götürsün mü istiyorsun atlarımızı?"

"Evet ama..."

"Ben yaptım. Söyle Grişa'ya, kıkırdağın altına çekiçle vurup çivi soktum. Kızıllar çekip gidene kadar ikisinden de hayır gelmez artık."

Piyotra başını sallayıp bıyıklarını çiğnemeye koyuldu. Ama ihtiyarın bulduğu çare atları kurtardı. O gece yine askerlerle doldu taştı köy. Sokaklarda dörtnala süvariler koşturdu, bataryalar getirildi, alanda sıralandı. On Üçüncü Süvari Alayı geceyi köyde geçirecekti. Hristonya, Melekoflara geldi. Çömeldi, bir sigara yaktı.

"Sizde kalan yok mu?" diye sordu.

İlyinişna, "Tanrı korudu şimdilik bizi. Geçenlerde birileri geldiydi. Evin içi heriflerin pis köylü kokusuyla doldu!" diye hoşnutsuzlukla mırıldandı.

"Bana geldiler," dedi Hristonya. Sesi bir fısıltıya dönmüştü. Kocaman avcuyla gözünden ufacık bir damla yaş sildi. Başını silkip homurdandı, sonra. Gözyaşı döktüğü için utanmış gibi.

"Ne var, Hristonya, n'oluyorsun?" diye Piyotra gülerek sordu. Hayatında hiç Hristonya'nın ağladığını görmemişti.

"Atımı aldılar... Alaman savaşını onun sırtında geçirdiydim. Birlikte nelere katlanmadık! Tıpkı bir insan gibiydi, daha da

akıllıydı yani. 'Eyerle şunu,' demez mi herif? 'Ben başedemiyorum,' demez mi? 'Ya, başedemiyorsun demek?' dedim. 'Peki sen ölene kadar ben mi eyerliyecem bu atı senin için? Madem alıp götürüyorsun, kendin vurursun eyerini!' dedim. Eyerledi de, piç kurusu! Güdücük bir herifti, ya şu belime ya varır ya varmaz. Hayvanı kapıya götürürken çocuk gibi ağladım. Nasıl bakardım ben o ata dedim, benim karıya, şimdi..." Hristonya'nın sesi hızlı, hışırtılı bir fısıltıya döndü. "Artık ahıra göz atmaya korkuyorum. Avlu bi ölü ki..."

Gregor dışarıya kulak kabarttı. Pencerenin dışında karlar gıcırdıyor, kılıçlar şıkırdıyordu. Boğuk bir ses bağırdı:

"Çüşş!"

"Buraya geliyorlar. Biri söylemiş olmalı..." Pantaleymon ellerini nereye koyacağını bilemedi.

"Hey, çiftçi, gel buraya!" diye bağıran bir ses duyuldu.

Piyotra gocuğunu omzuna atıp dışarı çıktı.

"Atlarınız nerde? Çıkarın!" Üç atlı vardı orda, başları bağırdı.

"Alın, zararı yok ama hayvanlar topal, yoldaş."

"Nasıl topal? Çıkar sen onları! Korkma, parasını vermeden almayacağız."

Piyotra atları ahırdan çıkardı. Önce birini, sonra öbürünü.

Adamlardan biri lambasını ahırın içine tutarak sordu: "Orda bir üçüncü var, niçin onu da çıkarmadın?"

"Kısraktır o. Tayı var. Yaşlı da üstelik, yüz yaşında!"

"Sen getir şu eyerleri. Dur hele, dur! Doğru be, topal bunlar! Nereye götürüyorsun bu sakat hayvanları? Dursana!" Lambayı tutan adam öfkeyle kükredi. Piyotra yuları çekti, titreyen dudaklarını göstermemek için ışıktan kaçtı.

"Eyerleriniz nerde?"

"Bu sabah yoldaşlar gelip aldılar."

"Kazak, yalan söylüyorsun! Kim aldı?"

"Tanrı şahidim! Doğru... Tanrı çarpsın, aldılar götürdüler. Köyden bir süvari alayı geçtiydi, onlar aldı. Eyerleri aldılar, iki de hamut aldılar."

Üç atlı söve söve atlarını sürüp gittiler. Piyotra üzerine sinen at teri, at sidiği kokularıyla içeri girdi. Hristonya'nın sırtına bir şaplak indirip övünürken dudakları titriyordu:

"Bu iş böyle görülür işte! Bizim atlar sakat dedik, eyerleri de aldılar dedik... Ulan, ahmak!"

İlyinişna lambayı söndürdü, karanlıkta döşekleri sermeye koyuldu. "Karanlıkta oturalım," dedi, "yoksa davetsiz konuklar gelir düşer yine başımıza."

O akşam Anikuşka'nın kulübesinde eğlence vardı. Orda konaklayan Kızıl Muhafızlar, komşusu Kazakları da evine çağırmasını istediler. Anikuşka da Melekoflara uğradı.

"Kızıl mı diyorsunuz onlar?" dedi. "N'apalım Kızıllarsa? Vaftiz olmuşlar ya, siz ona bakın. Onlar da bizim gibi Rus. Bakın, Tanrı var, ister inanın ister inanmayın, acıyorum ben bu adamlara. Aralarında bir Yahudi var ama, olsun, o da iyi bir insan. Tabii, Polonya'da Yahudileri öldürdüydük, orası öyle. Ama bu herif bana votka verdi. Ben Yahudileri severim. Hadi gel, Gregor! Piyotra! Kötü gözle bakmayın bana..."

Gregor ilkin gitmem dediyse de babası akıl verdi:

"Git, git. Yoksa onları küçümsedik sanırlar. Gidin, hadi, günahlarını vurmayın yüzlerine," dedi.

Piyotra'yla Gregor Anikuşka'yla avluya çıktılar. Ilık gece, havanın iyi olacağını gösteriyordu. Ortalıkta bir kül, yanık tezek kokusu vardı. Üç Kazak yola koyulmadan önce bir an sessiz durdular. Kapıda Darya arkalarından yetişti. Rastıklı yay kaşları ayın boğuk ışığında kadife karası gibi parıldıyordu.

"Benim karıyı sarhoş edecekler," diye mırıldandı Anikuşka, "ama istediklerini elde edemeyecekler. Ben kör değilim..." Evde çekilmiş votkadan kafası dumanlı, yalpalayarak gitti çite çarptı, yoldan çıkıp bir kar savruntusuna saplandı.

Mavi, tane tane kar ayaklarının altında şeker gibi eziliyor, hışırdıyordu. Göğün külrengi örtüsünden aşağı tipi savruluyor, rüzgâr sigaralarından kıvılcımlar saçıp üzerlerine toz gibi kar serpiyordu. Taa yukarda, yıldızların altında yayılan yumuşak bir buluta saldırıyordu rüzgâr, kuğuya saldıran atmaca gibi. Boynu bükük toprağın üstüne beyaz kar tüyleri dökülüyor, köyün, bozkırın, insan ve hayvan izlerinin üstünü örtüyordu.

Anikuşka'nın kulübesi korkunç havasızdı. Lambadan dil dil kara is yükseliyordu. Tütün dumanından göz gözü görmez olmuştu. Uzun bacaklarını önüne uzatmış oturan bir Kızıl Muhafız, şevkle akordeon çalıyordu. Kızıllar Anikuşka'nın komşusu kadınlarla yan yana oturuyorlardı. Anikuşka'nın karısını okşayıp seven, içi pamuklu haki pantolonlu iri yarı adam çizmelerine doladığı kocaman mahmuzları müzeden almış derdin. İyi yünden papağını başının arkasına yıkmıştı, esmer yüzü ter içindeydi. Nemli bir el kadının sırtını yakıyordu. Kadının kafası şimdiden dumanlıydı. Elinde olsa çekip gidecekti ya hiç gücü kalmamıştı. Kocasının bakışını, öbür kadınların burun kıvırışlarını görüyordu pekâlâ, ona rağmen sırtını saran kuvvetli kolu silkip atmaya mecali yoktu. Sarhoş sarhoş gülüp duruyordu oturduğu yerde.

Masanın üstünde ağzı açık testiler vardı. Bütün kulübe alkol kokuyordu. Masa örtüsü pis, berbat bir paçavraydı.

Odanın ortasında süvari takım kumandanı, dizlikleri, kanarya sarısı çizmeleriyle, damarına basılmış cin gibi kıvır kıvır dans ediyordu. Gregor eşikte durup dizliklerle çizmelere baktı, düşündü: "Bir subaydan alınma, belli." Gözlerini adamın yüzüne çevirdi. Esmer, kara bir yüz. Terli. Büyük, yuvarlak gözleri patlak. Dudaklar kalın, sarkık. "Yahudi ama ayağına hızlı!" dedi içinden. Piyotra'yla ona biraz votka sundular. Gregor az içiyor, kendini kolluyordu. Piyotra çabuk kafayı buldu. Bir saate kalmadan havasına girmiş, Kazak dansına başlamıştı. Topuklarıyla yeri tozutuyor, boğuk sesiyle akordeoncuya daha hızlı çalmasını haykırıyordu. Gregor masada oturmuş, kabak çekirdeği yiyordu. Yanında oturan Sibiryalı bir mitralyözcü, "Kolçak'ın hakkından geldik," dedi

ona, "şimdi de Krasnof'a dersini vereceğiz. Ondan sonra, tamam! Ondan sonra tarlanızı sürün, toprağınızı ekin, alın veriminizi. Toprak, kadın gibidir. Boyun eğmez. Ne istiyorsan ondan, kendin alacaksın. Araya giren olursa öldürürsün. Sizin olan bir şey istemiyoruz biz. Bütün istediğimiz, herkes eşit olsun."

Gregor adamı doğruladı. Ama, boyuna, Kızıl Muhafızları inceliyordu. Bir tehlike yok gibiydi. Hepsi Piyotra'yı seyrediyor, gösterdiği marifetler karşısında memnun memnun sırıtıyorlardı. Ayık bir ses sevinçle haykırdı: "Şeytanın dölü! İyi, iyi!" Gregor bir ara kıvırcık saçlı bir Kızıl Muhafızın kendisini dikkatle süzdüğünü gördü, tetik durdu ve bir daha içmedi.

Akordeoncu polka çalmaya başladı. Kızıl Ordu adamları Kazak kadınlarını da dansa çağırdılar. İçlerinden biri sarhoş haliyle yalpalayarak gitti, Hristonya'nın komşularından birinin genç karısını dansa kaldırmak istedi. Kadın razı olmadı, eteğini toplayıp Gregor'un yanına koştu.

"Gel, dans edelim!" dedi.

"Canım istemiyor."

"Gel hadi, Gregor! Altın çiçeğim benim!"

"Aptallığı bırak! Gelmiyorum!"

Kadın kolundan tutup çekiştirdi onu. Yalancıktan gülümsüyordu. Gregor somurtup direndi, ama kadının göz kırptığını görünce razı oldu. Birkaç dönüş yaptılar. Kadın başını Gregor'un omzuna yaslayarak güç işitilir bir sesle, "Seni öldürmeyi kuruyorlar..." diye fısıldadı, dansın yavaşladığı bir sırada. "Birisi senin subay olduğunu söylemiş. Git burdan!" Sonra yüksek sesle ekledi: "Öff, başım da bi dönüyor ki!"

Gregor ansızın, neşeyle, masaya yöneldi. Bir maşrapa dolusu votka içti, Darya'ya döndü:

"Piyotra sarhoş mu?"

"Nerdeyse."

"Eve götür onu!"

Direnmelerine, tökezlenmelerine aldırmadan Piyotra'yı aldı götürdü Darya. Gregor arkalarından yürüdü.

"Hey, nereye gidiyorsun? Dur, yahu! Gitme!" Anikuşka Gregor'un peşinden koştu. Gregor ona bir bakış baktı, Anikuşka kollarını havaya atıp geri döndü.

Eşikten kasketini şöyle bir salladı Gregor. "Sağ olasınız!" diye mırıldandı.

Kıvırcık saçlı Kızıl kemerini sıkarak onun peşinden geldi. Basamaklarda nefesini yüzüne soluyarak konuştu. Cesur gözleri parıl parıl.

"Nereye gidiyorsun?" diye fısıldadı, Gregor'un kaputunun kolundan yakalayarak.

"Eve," dedi Gregor. Durmadı, adamı da ardından sürükledi. Birden sevinçle titredi. Kararını vermişti. "Beni canlı yakalayamayacaksın işte!" dedi içinden.

Kızıl Muhafız derin derin soluyordu. Sol eliyle Gregor'un dirseğinden tutmuş, yanında yürüyordu. Avlu kapısında durdular. Gregor arkalarında kapının gıcırdadığını duyduğu an Kızıl Muhafızın sağ elinin beline gittiğini gördü. Tırnakları tabanca kılıfına sürtünüyordu, çelik gibi gözleri yüzüne dikilmişti. Birden döndü Gregor, tabanca kılıfının kapağını açmakla uğraşan ele yapıştı, korkunç bir güçle adamın bileğini sıktı. Sonra kolunu sağ omzundan aşırdı, bütün ustalığını kullanarak ağır gövdeyi sırtına attı, eli aşağı çekerken dirsek mafsalının çatlamasından çıkan çatırdıyı duydu. Sarışın, kıvırcık saçlı baş, hızla yere doğru uçtu, bir kar savruntusuna gömüldü.

Gregor çitlerin ardına çömele çömele yan sokaklardan birinden Don'a doğru koştu. Hoplaya zıplaya gidiyordu. Yolun ırmak kıyısına indiği noktada durdu. "Eğer orda bir nöbetçi yoksa..." Bir an, bir durdu. Arkasında Anikuşka'nın avlusu, tabak gibi. Bir kurşun sesi... Havayı sıyırıp hemen yanından geçti kurşun. Birkaç kurşun daha... "Tepenin altından, Don'un öbür yakasına!" Yarı yola varmıştı, bir kurşun çok yakınından geçip buza gömüldü,

havaya buz çentikleri saçıldı. Irmağın öbür yakasına varınca arkasına baktı. Silah sesleri, hâlâ bir hara sürücüsünün kamçısı gibi şaklıyordu. Kurtulduğu için hiçbir heyecan, hiçbir sevinç yoktu içinde. Bütün olup bitenlere karşı korkunç bir umursamazlık vardı sadece. Bir daha durduğunda, "Hayvan vurur gibi sallıyorlar kurşunu," diye düşündü. "Aramazlar. Ormana gelmekten korkarlar. O kolla, herif bir daha unutmaz beni. Adi yaratık! Bir Kazağı silahsız ele geçiririm sandı."

Kış tınazlarının olduğu yere yöneldi, sonra ürküp yolunu değiştirdi, tavşan gibi izini karıştırıp gitti. Geceyi kurutulmuş bir saz tınazında geçirmeye karar verdi. Tepeden eşelemeye başladı. Ayaklarının dibinden bir gelincik kaçtı. Başına kadar gömüldü çürüyük kokulu sazların içine. Titriyordu. Kafasında hiçbir hazırlık, hiçbir tasarı yoktu. Yalnız bir ara, belli belirsiz, "Yarından tezi yok eyeri vururum ata, cepheyi geçerim, kendi tarafıma varırım. Öyle mi yapsam acaba?" diye bir düşünce geçti aklından. Sorusuna karşılık bulamadı. Hiç ses çıkarmadan uzandı kaldı.

Sabaha doğru titremeye başladı. Gömüldüğü yerden başını çıkarıp baktı. Tepesinde sabah karanlığının ışıltısı. Şen. Pırıl pırıl. Bir an için, mavi-kara göğün derin yarığının taa dibini gördüğünü sandı. Don'un sığlıkları gibi. Taa tepede, erken sabahın dumansı gök mavisi ve çevresine serpili, her geçen dakika biraz daha solan yıldızlar.

XVIII

Cephe Tatarsk köyünün ardına vardı, savaşın gürültüsü dindi. Askerlerin köyde geçirdikleri son gündü, bir süvari alayının mitralyözcüleri Mokof'un gramofonunu geniş bir kızağa yerleştirdiler, atları sokaklarda bir aşağı bir yukarı dörtnala sürüp dolaştılar. Atların ayakları altından savrulan karlar sızıltılı, öksürüklü gramofonun borusundan içeri dolarken, Sibirya takkeli uzun kulaklıklı bir mitralyözcü boruyu özenle temizliyor, sanki makinelisini kullanıyormuş gibi ustalıkla kurgu kolunu döndürüyordu. Köyün

sokak çocukları serçeler gibi peşlerine takılmışlardı. Kızağa yapışıyorlar, haykırıyorlardı: "Amca, şu ıslıklıyı çalsana! Biraz daha çalsana amca!" İkisi, çocukların en talihlileri, mitralyözcünün dizlerine kurulmuştu. Gramofonun kolunu döndürmediği zaman, çocukların daha ufağının habire akan sümüğünü siliyordu adam.

Sonraları, kavganın gürültüsü dinip giderken, nakliye katarları geldi geçti Tatarsk'tan, Güney Cephesindeki Kızıl Orduya yiyecek, içecek ve cephane taşıdılar.

Üçüncü günü bir haberci evden eve dolaşarak Kazakları alanda toplantıya çağırdı.

"Krasnof'u ataman seçeceğiz!" diye Kazağın biri şakadan Pantaleymon'a seslendi.

"Bırakacaklar mı biz seçelim, yoksa tepeden birini mi atarlar dersin?" diye sordu Pantaleymon.

"Görelim, bakalım."

Gregor'la Piyotra da toplantıya gittiler. Genç Kazakların tümü ordaydı, ihtiyarlar gelmedi. Yalnız Palavra Avdeyiç, çevresine ufak bir kalabalık toplamış, evinde kalan bir Kızıl Komiserin kendisine nasıl önemli bir görev teklif ettiğini anlatıyordu:

"'Eski orduda çavuş olduğunu bilmiyordum,' dedi bana. 'Madem öyle', dedi, 'bu görevi sana pekâlâ veririz, memnun da oluruz,' dedi."

"Ne görevi? Senin için yalnız bir görev vardır, n'olduğunu sen bilirsin!" Mihail Koşevoy alayla konuştu.

Birçokları onu desteklediler.

"Sana komiserin atına bakmak düşer. Götünü silersin!"

"Hadi anlat, devam et!"

"Ha, ha!"

"Sana daha ne görevler verecekler, haberin yok!.. O komiser yok mu, tabii lafa tuttu bunu orda, öte yanda emir eri kocakarıyla... Ohoo! Avdeyiç bi dalmıştı ki dinlemeye, görseniz, burnundan akan sümüğü silmeyi unuttu!"

Avdeyiç yutkundu. Patlak gözlerle çevresine bakınarak sordu:

"Kim o, onu söyleyen?"

"Ben söyledim!" Geriden kararlı bir ses duyuldu.

"Köpoğlu köpeğe bak! Siz hiç gördünüz mü böylesini?"

Avdeyiç, destek arayan gözlerle ordakilerin yüzlerine baktı. Çok kişi ondan yana çıktı:

"Pis yılan işte! Ben hep söylemişimdir zaten."

"Soyu sopu hepsi öyledir onların!"

"Valla az daha genç olaydım," Avdeyiç'in yanakları üvez gibi kızarıverdi, "daha genç olaydım gösterirdim sana gününü! Tıpkı pis Ukraynalılar gibi konuşuyorsun. Ulan, senin gibi Taganrog yağ kutusunun, şimdi..."

"Niye saldırmıyorsun üstüne şunun, Avdeyiç? Bir vuruşta hakkından gelirsin valla!"

"Avdeyiç'e bir hal oldu canım bu günlerde, yoksa..."

"Davranırsa göbeği düşecek diye korkuyor!"

Avdeyiç, kahkahalar arasında kasıla kasıla uzaklaştı.

Kazaklar alanda küme küme toplanmışlardı. İlkbahar seferberliğinden beri karşılaşmadığı eski dostu Mişa Koşevoy'u gören Gregor hemen onun yanına gidip elini sıktı, mavi gözlerinin içine bakarak sordu:

"Merhaba, Mişa! Nerelerdeydin? Kayboldun gittin. Kimin bayrağı altında savaşıyordun bakalım?"

"Oho! İlkin harada sürücü yaptılar beni. Sonradan Kalaç cephesinde bir ceza bölüğüne kodular," diye karşılık verdi Mişa. "Kaçtım ordan, cephede Kızıllara katılmak için köye döndüm ama, anası el değmemiş kızını nasıl gözünden uzak tutmazsa, beni de öyle dikizliyorlardı. Sonra, geçen gün, İvan Aleksiyeviç çıkageldi. Üniformalara bürünmüş. 'Vur silahını omzuna, peşime düş!' dedi. 'Eski günlerde onlara çalıştıydım o kadar. Değirmende.' Bir eyvallah çaktı, gitti. Gerçekten tüydü sandımdı. Ama ertesi gün köye bir Kızıl alayı girdi, o da aralarındaydı. İşte, işte orda, bak! İvan Aleksiyeviç!.." Alanın öte yanına doğru seslendi.

İvan yanında değirmen çırağı Davit'le geldi, Gregor'un elini sıktı. Nasırlar içinde ve gres yağlıydı parmakları.

"Nasıl oldu da geride kaldın sen, Gregor?"

"Sen kendinden haber ver!"

"Benim durumum başka."

"Benim subay olduğumu düşünüyorsun, değil mi?" dedi Gregor. "Tehlikeyi göze aldım, kaldım. Dün az daha öldürüyorlardı. Kızıllar kovaladılar, ardımdan kurşun sıktılar. Kaçmadığıma pişman oldum ya! Ama şimdi pişman değilim."

"Ne oldu ki?"

"Anikuşkalardaydık. Birisi heriflere benim subay olduğumu söylemiş. Piyotra'ya dokanmadılar... Don'un öte yakasına geçtim, birini de o hale kodum ki, bir daha beni ömrü billah unutmaz. Sonradan bizim eve gitmişler, ne buldularsa alıp götürmüşler. Pantolonlarım, neyim varsa... Bi üstümdekilerle kaldım."

"Fırsat elimizdeyken varıp Kızıllara gidecektik. Gitseydik, şimdi burda böyle şapşal şapşal durmazdık!" dedi İvan Aleksiyeviç, somurtarak. Bir sigara yaktı.

Toplantı başladı. Viyeşenska'dan bir asteğmen, Fomin'in adamlarından biri, açtı oturumu.

"Kazak yoldaşlarım! Şûra Hükümeti bölgemizde adamakıllı kök saldı. Şimdi bir idare kurup yönetim kurulu seçmeliyiz. Bir başkan, bir de başkan yardımcısı olacak. İlk işimiz bu. Sonra, Nahiye Şûrası'ndan bir emir getirdim. Bütün ateşli silahlar, her çeşit silah teslim edilecek diyor."

"Çok güzel!" dedi arkadan biri, alayla. Uzun bir sessizlik oldu.

"Öyle konuşmak için bir sebep yok, yoldaşlar!" Asteğmen dikeldi. Kalpağını masanın üstüne koydu. "Tabii, silahlarınızı hep vermeniz gerekiyor. Evde bir işinize mi yarayacak yani? Aranızda Şûralara yardım etmek isteyen çıkarsa ona silah verirler. Üç gün içinde bütün tüfekler teslim edilecek. Şimdi seçime geçiyoruz."

"Silahları bize onlar mı verdi ki şimdi alıyorlar?"

Konuşan daha sözlerini bitirmemişti, bütün gözler üzerine çevrildi: Zakar Korolyof.

"N'apıcaksın silahı?" diye sordu Hristonya.

"Ben silah istemiyorum. Ama Kızıl Orduyu işe soktuğumuzda silahlarımızı elimizden alacaklar diye bir anlaşmamız yoktu."

"Fomin söylediydi ya toplantıda?"

"Doğru. Biz de o kadar masraf ettik, silahlarımızı sakladık."

"Ben silahımı taa Alaman Savaşı'ndan getirdim. Şimdi niçin verecekmişim? Bizi soyacaklar, niyet o... Silahlarımız olmadan n'ederiz? Silahsız, eteği düşmüş karıya dönerim ben."

Mişa Koşevoy konuşmak istedi.

"Bir çift sözüm var, yoldaşlar!" diye haykırdı. "Bu biçim konuşmanıza şaştım, doğrusu. Bu bölgede savaş var mı, yok mu? Varsa, konuşacak hiçbir şey yok demektir. Verin silahlarınızı! Ukraynalıların köylerine girdiğimizde ellerinden almadık mı silahlarını?"

Asteğmen elini kalpağının üstünde gezdire gezdire kesin kelimelerle konuştu:

"Üç gün içinde silahını teslim etmeyenler bir ihtilâl mahkemesine verilecek, karşı-ihtilâlciler olarak kurşuna dizileceklerdir!"

Bir dakika kadar süren bir sessizlikten sonra Tomilin öksürüp seslendi:

"Hadi yapalım şu seçimi artık!"

Bir düzine kadar isim birden ileri sürüldü. Gençlerden biri, "Avdeyiç!" diye bağırdı. Kimse bu şakaya gülmedi. İlk oya konan isim İvan Aleksiyeviç'ti, oy birliğiyle seçtiler onu.

"Tamam artık. Bir oylamaya daha hacet yok," dedi Piyotra Melekof.

Kazaklar razı oldular. Mişa Koşevoy, oylamasız, başkan yardımcılığına atandı.

Toplantıdan sonra Melekof kardeşlerle Hristonya evlerine

dönerken yolda Anikuşka'ya rastladılar. Kolunun altında karısının önlüğüne sardığı tüfeği ile fişeklerini taşıyordu. Kazakları görünce sıkıldı, bir yan sokağa sapıp gözden kayboldu. Piyotra Gregor'a baktı, Gregor Hristonya'ya, hep birden kahkahayı bastılar.

XIX

Bir doğu rüzgârıydı esen. Bozkırı kırıp geçiriyordu. Çukurları, oyukları hep kar doldurmuştu. Ne yol görünüyordu, ne iz. Ne yana baksan rüzgârın at koşturduğu çıplak, ak ova. Bozkır ölüydü. Arada sırada bozkır kadar kadîm bir karga yukardan yukardan uçup bağırıyordu. Rüzgâr karganın yaslı sesini alıp taa bozkırın bir ucuna götürüyor, gecenin suskunluğunda kazara çekilmiş bir kalın tel gibi uzun uzun yankılanıyordu kara kuşun haykırışı.

Ama karın altında bozkır canlıydı. Sürülü toprağın buz tutmuş gümüşsü kar dalgaları altında uzandığı yerde, güzden çizik çizik karıklanmış tarlaların kabarıp sündüğü yerde, orda, üstü donla, ayazla örtülü kış arpası aç gözlü canlı kökleriyle toprağı kavramıştı. Yeşili ipekçe yeşil, boynu baştan aşağı çiy buzuna kesmiş, gevrek kara toprağı hafifçe itiyor, toprağın kara kanından besleniyor, boy verip uzanmak, incecik elmas serpintili kar tozunu delerek mayısta yemyeşil bereketlenmek için baharı, güneşi bekliyordu. Günü gelince boy verecekti. İçinde bıldırcın dövüşe tutuşacak, nisanda tarlakuşu ötecekti üzerinde ve tepeden güneş ışıyacaktı ve o rüzgârla dalgalanacaktı. Sonunda olgun, dolucana başakları çiftçinin tırpanı altında kırılıp boyunlarını bükecek, tanelerini harman yerinde bırakacaktı.

Bütün Don Bölgesi gizli, ezik bir hayat yaşıyordu. Zor günler gelmişti. Bir şeyler olacaktı. Don'un yukarı havzalarından, kollarından aşağı, Çir, Koper, Yelenka boyunca kıyılarında Kazak köylülerinin serpildiği büyük ve küçük ırmaklar boyunca uğursuz bir söylenti yayıldı. Cephenin artık korkulacak bir yanı kalmadığı, gide gide Donets Irmağı'nda durduğu, şimdi asıl, olağanüstü komitelerden, mahkemelerden korkmak gerektiği söyleniyordu.

Bugün yarın Kazak nahiyelerinde görünebilirlerdi, öyle diyorlardı. Migulinskaya ve Kazanskaya'ya gelmişler diyorlardı. Beyazların safında dövüşen Kazakları çabucak, kanunsuz nizamsız yargılayıveriyorlar diyorlardı. Anlaşılan yukarı Don Kazaklarının kendi dilekleriyle cepheyi bırakmış olmaları kimseyi kurtarmıyordu. Yargı usulleri de korkunç basitti: İddia, birkaç soru, hüküm! Sonra da mitralyöz kurşunları altında ölüm! Daha şimdiden, dediklerine göre, Kazanskaya ve Şumilinskaya'da fundaların dibinde sürüylen toplanmamış Kazak ölüsü yatmaktaydı. Cephe adamları gülüp geçtiler bu haberlere. "Yalan! Subaylar uyduruyor bunları. Kadetler hep bizi böyle hikâyelerle korkutmaya çalışmışlardır, öteden beri," diye işi şakaya vurdular.

Söylentilere hem inanılıyor, hem de inanılmıyordu. Köylerde, zaten, söylentiden çok ne vardı ki? Yüreği pek olmayanları evlerini barklarını koyup kaçırtan da bu söylentiler olmuştu. Yine de, cephe ileri gittikten sonra birçokları geceleyin uyuyamadılar, yatakta ordan oraya dönüp durdular, karılarının sevdası bile korkularını yatıştırmaya yetmedi. Bazısı Donets ötesine gitmediğine pişmandı. Ama olan olmuş, iş işten geçmişti.

Tatarsk'tan Kazaklar akşamları yan sokaklarda toplanıp birbirlerine haber iletiyorlar, sonra ev ev dolaşıp votka içerek vakit öldürüyorlardı. Köy kendi halinde, acı bir hayat yaşıyordu. Büyük Perhiz öncesi topu topu bir tek düğün kızak çıngıraklarını şıngırdattı: Mişa Koşevoy, kızkardeşini everdi. Komşular bu evlilikten garazla, alayla söz ettiler:

"Tam da evlenecek zamandı hani! Zorunlu kaldı, herhalde..."

Seçimlerin ertesi günü bütün köy silahlarını teslim etti. İhtilâl Komitesinin kaldığı Mokof'un evinde sıcacık merdiven başlarına, koridorlara tepeleme silah yığıldı. Piyotra Melekof kendi tüfeğiyle Gregor'un tüfeğini, iki tabanca ve bir kılıç verdi. Ne ki yalnız Alaman savaşından getirdikleri silahlardı bunlar. Subay tabancalarını alıkoydular.

Piyotra eve gönlü rahat döndü. Gregor merdiven başındaydı.

Kolları dirseklerine kadar sıvalı, iki tüfeğin paslanmış süngülerini sökmüş, gazyağıyla temizliyordu. Tüfekler ocağın yanında duruyordu.

"Nerden çıkardın o tüfekleri?" Şaşkınlığından Piyotra'nın bıyığı sarkıverdi.

"Filinovo'da beni görmeye geldiğinde babam getirdiydi." Gregor, gözleri ışıl ışıl, yağlı elleriyle kasıklarını tutarak gülmekten kırıldı. Gülmesi de yine ansızın dindi sonra. Dişlerini sıyırdı, kurt gibi.

"Tüfek mi dedin? O bir şey değil. Biliyor musun," sesi bir fısıltıya döndü, oysa evde bir yabancı da yoktu, "biliyor musun, bugün babam söyledi, bir mitralyöz varmış!" Gregor'un dudakları, yine gülmemek için kasıldı.

"Atma şimdi! Nerden bulmuş onu? Ne için be?"

"Nakliyeci Kazaklar vermişler ona diyor. Sözde biraz yoğurt vermiş de onlara... Ama bana kalırsa yalan söylüyor, koca şeytan! Çalmıştır. Karınca gibi ne bulursa alıp getiriyor. Yeter ki taşıyabilsin. 'Döven yerinde gömülü makineli var,' diye kulağıma fısıldadı, 'yaylarından iyi çengel olurdu ya el sürmedim,' dedi. 'Ne diye aldın makineliyi?' dedim. 'Yayı hoşuma gitti,' dedi. 'Belki bir işe yarar,' dedi. 'Para eder. Demirden yapılmış!..'"

Piyotra fena kızmıştı. Gidip babasıyla konuşmak istedi, Gregor bırakmadı.

"Dur hele, dur! Yardım et de şunları toplayalım önce. Ne diyeceksin ki babama?"

Piyotra namluları temizlerken burnundan soluyordu. Birkaç dakika sonra, düşünceli düşünceli, "Belki de hakkı var," dedi. "İlerde işe yarayabilir. Bırak kalsın olduğu yerde."

O gün İvan Tomilin onlara uğradı. Kazanskaya'da ateş açıldığının söylendiğini haber verdi. Ocağın başında oturdular, konuşup sigara içtiler. Piyotra kaşlarını çatmış, derin düşüncelere dalmıştı. Tomilin gittikten sonra, "Rubyezin'e gidip Yakof Fomin'i göreyim," dedi. "Köyüne dönmüş diye duydum. Nahiye İhtilâl

Komitesini kuruyormuş orda. Gidip bir konuşayım, bir şey olursa yardım etsin bize."

Pantaleymon kısrağı kızağa koşarken Darya yeni bir gocuğa sarındı, kaynanasıyla uzun boylu fısıldaştılar, sonra birlikte zahire ambarına girip ellerinde bir bohçayla geri geldiler.

"Nedir o?" Pantaleymon sordu.

Piyotra susuyordu. İlyinişna acele acele mırıldandı:

"Belki lazım olur diye azıcık tereyağı biriktirdiydim. Ama şimdi tereyağı düşünecek zaman değil. Darya'ya verdim gitti. Fomin'in karısına armağan götürsünler, belki o zaman Piyotra'yı dinler de..." Birden hıçkırmaya başladı. "O kadar çalıştılar, hizmet ettiler, subay oldular benim oğullarım, şimdi apoletleri yüzünden, belki..."

"Bırak zırlamayı şimdi!.." Pantaleymon öfkeyle kamçıyı kızağın içine fırlattı, Piyotra'nın yanına gitti.

"Biraz da buğday al," dedi.

"N'apsın buğdayı yahu?" Piyotra patladı. "Sen Anikuşka'ya gidip azıcık votka getirsen daha iyi olur. Buğdaymış!"

Hemen koştu Pantaleymon. Birkaç dakika sonra paltosunun altında koca bir testi votkayla döndü. Testiyi yerleştirirken söyleniyordu:

"İyi votka bu. Çarlık günlerindeki gibi iyi votka."

"Tadına baktı, tabii, koca köpek!" diye İlyinişna bastı kalayı. İhtiyar oralı olmadan dinç adımlarla yürüdü eve girdi. Buruk dudaklarını silerken kısık gözleri memnun memnun bakıyordu.

Piyotra, son zamanlarda bir hayli kudret sahibi olan eski silah arkadaşına, votkadan başka bir boy savaş öncesi Çevyot kumaşı, bir çift çizme, yarım kilo da pahalı çay götürdü. Bütün bunlar ve de daha fazlası, Yirmi Sekizinci Alay Liski'de istasyonu ele geçirip, vagonları, depoları yağma ettiğinde onun payına düşenlerdi. Piyotra koca bir denk dolusu kadın çamaşırı aşırmış, o arada cepheye gelen babasıyla köye yollamıştı. Pantaleymon döndükten

sonra Darya o güne kadar köyde hiç görülmemiş iç çamaşırlarıyla boy gösterip Natalya'yla Dunya'yı hayretler içinde bırakmıştı. İşlemeli armaları, isimlerin baş harfleriyle, en iyi yabancı ipliklerden dokunmuş kardan beyaz çamaşırlardı hepsi de. Dizden bağlamalı, uzun kadın donlarının dantelleri Don'da köpükten daha ince, daha zarifti.

Piyotra Viyeşenska'dan döndükten sonra ilk gece Darya yatağa uzun donuyla girdi. Lambayı söndürmeden önce kocası onu alaylı alaylı süzüp gülümsedi.

"Erkek donu geçirdin demek şimdi de ayağına, öyle mi?" dedi.

"Daha sıcak tutuyor, daha iyi bunlar," dedi Darya, düşdeymişçesine. "Erkek donunu da nerden çıkardın? Öyle olsa daha uzun olurdu. Hem zaten erkek kısmının dantelle ne işi var?"

"Herhalde soylu kişiler dantelli don giyerlerdi! Ama bana ne canım! Madem istiyorsun, giy gitsin!" diyerek uykulu uykulu kaşındı Piyotra.

Ne ki, ertesi gece, karısının yanına uzandığında, birden telaşla geri çekildi. Saygı dolu, huzursuz gözlerle büyülenmiş gibi bakakaldı dantellere. Karısına el süremiyordu: Bir başkasıydı sanki orda yatan. Üçüncü gece öfkesi başına vurdu. Dediğim dedik bir sesle konuştu:

"Çıkar şu donu ayağından, nereye atarsan at, gözüm görmesin! Kadınlar giymez böyle şeyler. Zaten kadın giysisi değil bunlar. Şuna bak, uzanmış orda, hanımlar gibi! Bunlar ayağındayken tanıyamıyorum bile seni, ne bu böyle be!"

Ertesi sabah Darya'dan önce kalktı, öksüre öksüre, kaşları çatık, uzun paçalı donu kendi ayağına geçirmeye uğraştı. Sonra ipek bağlara, dantele, dizden aşağısı çıplak kıllı bacaklarına baktı uzun uzun, şüpheli gözlerle. Bir ara arkasına dönünce aynada kendini gördü: Don kıçının üstünde kat kat olmuş, büzülmüştü. Bir tükürük salladı, bastı küfürü. Ayı gibi debelenerek donun içinden sıyrılmaya çalıştı. Ayağının kocaman başparmağı dantele takıldı, az kalsın sandığın üstüne yıkılıyordu. O zaman işte, bütün bütün

dellendi. Bağları koparıp kurtuldu. Darya o sırada, uyku sersemi, soruyordu, "N'apıyorsun?" diye. Piyotra, küskün, sesini çıkarmadı. Burnundan soluyor, boyuna tükürüyordu.

O sabah Darya aldı donu, içini çeke çeke katladı, sandığa yerleştirdi. Zaten sandıkta daha bir alay işe yaramaz eşya vardı, kadınların ne yapacaklarını bilemedikleri. Ama Darya, kurnaz, hiç olmazsa etekliklerden yararlanmasını, onları çok kısa olmalarına rağmen kendi uzun etekliğinin altından güzelim dantelleri görünecek biçimde giymesini bildi yine de. O kılıkta sokağa çıkar, yerleri süpüren Hollanda dantelleriyle köye çalım satardı.

Kocasıyla birlikte Fomin'i ziyarete giderlerken özene bezene giyindi. Koyun derisi gocuğunun altından dantel görünüyordu, güzelim yünlü ceketi yepyeniydi. Fomin'in zıpçıktı karısı Darya'nın alelade bir Kazak karısı değil, bir subay karısı olduğunu görsündü, görsündü de...

Piyotra kamçısını salladı, dudaklarını şapırdattı. Kocakarın yaşlı kısrak, Don kıyısını izleyen yolda tırısa kalktı. Yemek vakti Rubyezin'e vardılar. Umdukları gibi Fomin evdeydi. Piyotra'yı buyur etti, masasına oturttu. Babasının Piyotra'nın kızağından alıp getirdiği testiyi görünce kızıl bıyıklarını oynatarak gülümsedi.

"Ee, dostum, hiç görünmedin ortalarda! N'oldu?" Kulağa hoş gelen tumturaklı sesiyle ağır ağır konuşuyor, geniş aralı gözlerinde çapkın bakışlarla yandan Darya'yı süzüp bıyık buruyordu.

"Valla, biliyorsun, Yakof Yefimoviç, alaylar geri çekildiler. Güç günler bunlar."

"Haklısın, öyle tabii. Hey, kadın!" diye karısına seslendi. "Biraz hıyar turşusuyla lahana getirsene! Kuru balık da olsa olur."

Küçücük evde sıcaktan soluk almak bir meseleydi. Fomin'in çocukları, babasının gözleri gibi geniş aralı, mavi gözlü bir erkek çocukla bir küçük kız, ocağın üstünde kıvrılmış yatmışlardı. Voktadan bir kadeh içtikten sonra sadede geldi Piyotra:

"Köyde bir sürü laf dolaşır. Çeka geldi derler. Kazakları toparlıyorlarmış."

"Viyeşenska'ya bir Kızıl Mahkeme geldi. N'olmuş? Seni sıkan ne?"

"Biliyorsun, Yakof Yefimoviç, beni subay belliyorlar hep. Ama ne biçim bir subayım ben? Subaya benzemekten başka ne yanım subay benim?"

"N'apalım yani?" Fomin duruma hâkim olduğunu sezdi. Azdan sarhoş oluşu onu kendine güvenli, biraz da küstah yapmıştı. Bıyıklarını okşayarak gözlerini Piyotra'nın yüzüne dikti.

Piyotra kıl çekmeye, yaltaklanmaya başladı. Daha bir samimileşti, havalara girdi.

"Seninle birlikte hizmet gördük. Sen benim hakkımda kötü konuşmazsın. Hiç sana karşı çıktım mı? Asla! Tanrı çarpsın! Ben her zaman Kazaklardan yanaydım."

"Biliyoruz. Sen hiç korkma, Piyotra Pantaleyeviç, senin içini dışını biz iyi biliriz. Kimse sana el sürmeyecek. Birçokları, yılanlar, silahlarını sakladılar... Sen seninkileri verdin ama, değil mi?"

Fomin usul usul konuşurken bu sert soruya geçişi öyle çabuk oldu ki, Piyotra bir an afalladı, kıpkırmızı kesildi.

"Sen verdin silahlarını, değil mi?.. Ee, ne bekliyorsun, konuşsana!" Fomin masanın üstüne eğilip üsteledi.

"Tabii verdim, Yakof Yefimoviç! Yani, ne sanıyorsun?.. Benim yüreğim temizdir..."

"Temizdir, temizdir! Biz biliriz sizin o temiz yüreklerinizi! Ben de buralı değil miyim be!" Fomin sarhoşça göz kırptı. "Kazağın zenginiyle el sıkışırken, öbür elinde bıçağını hazır tutacaksın... Köpekler! Buralarda temiz yürek hiç arama. Ben ne adamlar görmüşüm!.. Hainler! Ama sen hiç korkma. Sana dokanamazlar. Sözüm söz!"

Darya biraz et peltesi yedi, terbiyesizlik olmasın diye hemen hiç ekmek almadı. Fomin'in karısı boyuna ikram ediyordu.

Piyotra akşam erkenden köye hareket etti. Neşesi yerine gelmiş, yeniden umutlanmıştı.

Pantaleymon Piyotra'yı geçirdikten sonra Korşunof'u görmeye gitti. Kızıllar gelmeden az önce bir kere uğramıştı. Lukiniçna Mitka'yı kaçırmaya hazırlanıyordu o sıra, evin içi bir âlemdi. Orda ayak altında kaldığını gören Pantaleymon durmayıp evine dönmüştü. Şimdi bir daha gidip hal hatır sormak, köyün başına gelenleri konuşmak gereğini duydu.

Köyün öbür ucuna kadar topallayaraktan gitmek hayli vaktini aldı. Avluda ihtiyar Grişaka ile karşılaştı. İhtiyarın sıskası çıkmış, dişlerinin çoğu dökülmüştü. Pazardı o gün, kiliseye duaya gidiyordu. Onu görünce Pantaleymon birden şaşırdı: Gocuğunun altında, hepsi bir arada, Türk savaşında kazandığı haçlarla madalyaları parıldıyordu. Eski usul ceketinin sert, yüksek yakasının küçük, kırmızı uçları da parıl parıldı. Çizgili, köhne pantolonunun paçaları beyaz çoraplarının içine özenle, sımsıkı sokuşturulmuştu. Başına geçirdiği kokartlı asker kasketi balmumu gibi sararmış kulaklarına kadar iniyordu.

"Hay büyükbaba, hay! Aklını mı kaçırdın, n'oldu? Bu haçları, bu kokartı da nerden çıkardın şimdi?"

"Ne?" Elini kulağına koydu ihtiyar.

"Çıkar şu kokartı diyorum, çıkar şu haçları! Seni böyle görmesinler, tıkarlar içeri. Başımızda Şûra Hükümeti varken böyle şeyler takıp da dolaşılır mı ortalarda? Kanunları elvermiyor."

"Beyaz Çarıma ben bağlılıkla, doğrulukla hizmet ettim, oğul! Bu hükümet Tanrı'nın hükümeti değil, ben tanımıyorum bu hükümeti. Ben Çar Aleksandır'a bağlılık yemini etmişim, mujiklere mi etmişim?" Solgun dudaklarını çiğneyip sopasıyla evi gösterdi. "Miron'u mu istedin? Evde. Ama Mitka sıvıştı gitti, çaresiz. Göklerin anası, sen koru onu! Senin oğlanlar, kaldılar onlar, değil mi? Yaman Kazaklarmış hani, ha? Yemini ettiler, şimdi tam ordunun ihtiyacı var onlara, karılarının dizi dibinden ayrılmıyorlar! Natalya nasıl, iyi mi bari?"

"İyidir. Ama sen şu haçlarını çıkartsan iyi edersin. Hay Allah, delirdin mi be, dede?"

"Haydi işine! Yaşın ne başın ne, bana mı akıl öğretiyorsun?" Pantaleymon'un üzerine yürüdü. Melekof, başını sallayıp kenara, karların içine çekildi, ihtiyara yol verdi.

"Bizim moruk savaşçıyı gördün mü? Başımızın cezası ki ne ceza! Tanrı da bir türlü yanına çağırmadı gitti!" Son birkaç gündür gözle görülürcesine yaşlanan Miron Gregoriyeviç, Pantaleymon'u karşılamak için kalktı. "Belayı üstümüze çekmek için birebir, yaptıkları. Madalyalarını tak sen, kasketini giy çık dışarı öyle! Çocuk gibi oldu. Kafası bir şey almıyor."

"Bırak kendini avutsun avutabildiği kadar. Çok vakti kalmadı zaten," diye Lukiniçna Kazakların yanına oturup acı acı yakındı. "Ee, nasılsın bakalım? Kitapsızlar Grişa'yı kovalamışlar diye duyduk. Bizim de dört atımızı aldılar. Bir kısrak, bir de bir yaşındaki tay kaldı. Varımızı yoğumuzu soydular!"

Miron birine nişan alıyormuş gibi gözlerini kısarak konuşmaya başladı. Kızgındı. "Hayatımızı bu hale koyan ne peki?" diye sordu. "Kimin işi bu? Hep bu şeytan hükümetin işi! Ne demek o, herkesi eşit yapmak? Canımı alırlar, ben yine buna razı olmam. Az mı çalıştım didindim ben ömrüm boyu? Kendini fukaralıktan kurtarmak için parmağını bile kımıldatmayan bir herifle şimdi bir olacam, öyle mi? Yok öyle şey!.. Biraz daha beklersek bu hükümet iyi rençberin kanını emecek, kanını! Onun için çalışmıyoruz işte. Niçin çalışalım? Kimin için çalışalım? N'apsan gelip elinden alacaklar! Şimdi dinle beni, Mikrin'den bir dostuma diyordum ya, cephe Donets Irmağı boyunca gidiyor. Ama hep orda duracak değil tabii. Güvendiğim kimselere diyorum ki, Donets'in ötesindeki Kazaklara, bizimkilere yardım etmeliyiz..."

"Nasıl, yani?" Pantaleymon nedense sesini bir fısıltıya çevirerek, ihtiyatla sordu.

"Nasıl olacak, bu hükümeti başımızdan atarak! Evet, bir tekme kıçlarına, kendilerini Tambof ilinde bulurlar. Orda eşitliklerini paylaşsınlar köylülerle. Bu düşmanların hakkından gelmek için elimde ne var ne yok veririm, son kuruşuma kadar veririm.

Gün bugün. Yoksa çok geç olacak. Başka köylerde de Kazakların hayatlarından hoşnut olmadıkları kulağıma geldi. Birlikte hareket etmeliyiz." Sesi soluk soluğa bir fısıltıya döndü. "Alaylar geçip gittiler. Geride kalanlar tek tük. Her köyde bir de başkan var, o kadar. Haklarından gelmek bir anlık iş. Viyeşenska'ya gelince... Hep birden saldırdık mı darmaduman ederiz onları. Bizimkiler bizi yalnız komazlar. Kesin."

Pantaleymon ayağa kalktı. Kelimeleri tartarak, endişeyle konuştu, Miron'a akıl verdi:

"Dikkat et, yanlış bir adım atmayasın! Yoksa başına belayı sardığın gündür. Kazaklar kararsız, doğru, ama nereye, kime döneceklerini Allah bilir. Bu günlerde böyle konular her önüne gelenle konuşulmaz. Genç Kazakları ben hiç mi hiç anlamıyorum. Gözleri kapalı yaşıyorlar gibi bir şey. Bazısı tüydü, kimi de kaldı. Ne biçim hayat bu! Hayat mı, canım? Karanlık! Göz gözü görmüyor."

"Sen hiç meraklanma!" Miron onu küçümser gibi gülümsedi. "Ben karanlıkta konuşmuyorum. İnsanlar koyun gibidir. Koç nereye, onlar oraya! Onlara yol göstermeliyiz. Gözlerini bir güzel açmalıyız ki görsünler bu hükümet neymiş. Ateş olmayan yerden duman çıkmaz. Kazaklara gidip açık açık söyleyeceğim: Ayaklanmaları gerek! Duyduğuma göre bütün Kazakların asılması için emir çıkarmışlar. Ee, biz n'apıcaz?"

Çilleri altında Miron'un yüzü kızardı.

"Nedir bu başımıza gelen, Prokofiyeviç? Milleti öldürmeye başladılar diyorlar... Hayat mı diyorsun sen buna? Görmüyor musun nasıl her şey bozuldu, çürüdü? Gaz yok, kibrit yok... Mokof dükkânı bütün bütün kapatmadan, yalnız akide şekeri satıyordu. Ekim işi n'olacak peki! Bir kıyasla da bak, bugün ektiğimizi dün ektiğimizlen... Atlarımızı da aldılar. Her şeyi alıyorlar. Ama yerine yenisini kim koyacak? Ben çocukken tam seksen altı atımız vardı bizim. Hatırlarsın, değil mi? Ne koşarlardı, ama! İstediğini tut. Biri alnı beyazlı bir doruydu. Atladığımlan sırtına, tavşan avına çıkardım. Bozkıra sürerdim atımı, uzun otun arasında bastırır-

dım tavşanı, üç yüz metre kadar peşinden gittim mi tutuverirdim! Dün gibi aklımda." Miron'un yüzüne heyecanlı bir gülümseme yayıldı. "Bir gün değirmene gidiyordum, tam yolumun üstünden bir tavşan kaçtı. Döndüm, kovalayayım diye. Bayır aşağı indi, Don'u geçti. Büyük Perhiz'e yakındı zaman. Rüzgâr buzun yüzünden karları savurmuş hep, buz kaygan kaygan çıkmıştı. Benim at, küt, düştü, bir daha da kalkmadı. Ölesiye korktum. Eyeri çıkarıp eve koştum. 'Baba,' dedim, 'tavşan kovalarken atımı öldürdüm.' Babam, 'Peki, yakaladın mı bari tavşanı?' diye sordu. 'Hayır, baba,' dedim. 'Hadi, ne duruyorsun, vur eyeri yağız ata, git tut tavşanı, köpoğlu!' dedi. Ya, ne günlerdi onlar! O zamanlar Kazaklar sahiden yaşardı. Tavşanı yakala da sen, istersen atı öldür, ne yani? Atın değeri yüz banknot, tavşanın üç para... Ah, ah! Konuş konuş, ne işe yarıyor sanki?"

Pantaleymon eve giderken kafası büsbütün karışmıştı. Tam bir endişe, bir huzursuzluk basmıştı yüreğini. İşte şimdi her şey apaçıktı. Yabancı, düşman kuvvetler gelmişler, hayatının içine etmişlerdi. Bir zamanlar, çiftçiliği de, hayatı da, engelli yarışta iyi eğitim görmüş at gibiydi elinin altında. Ne güzel yürütürdü ikisini de! Ama at şimdi kudurmuş, gemi azıya almış gidiyordu. Kendisi hayvanın oynak sırtında ordan oraya fırlıyor, tepetaklak yuvarlanmamak için yırtınıyor, ne yapacağını bilemiyordu.

Gelecek, sanki sislere bürünmüş, öyle gözden saklıydı. Al işte, Miron Korşunof! Zamanında bütün o yörenin en zengin Kazaklarından biriydi. Son üç yıldır ne gücü kalmıştı ki? İşçileri almış başlarını gitmişti. Eskisinden çok daha az ekin ekiyordu. Gitgide değeri düşen paralar karşılığında, o da saçma sapan fiyatlara, öküzlerini, atlarını satmak zorunda kalmıştı. Bir düş gibiydi bütün bu olanlar. Don'u saran bir sisti hepsi de. Miron'un eski şanına tanıklık edecek nesi kalmıştı, oymalı tahtaboşu, soyum soyum olmuş ahşap saçaklarıyla bir o evinden gayri? Tilki kızılı sakalı vaktinden önce solmuş, içine kır düşmüştü. İlkin ufaktan ufaktan, kumda fundalar gibi başlamış, sonra bütün o tuzca kırlığıyla şakaklarına dek uzanmıştı. Şimdi de telden tele atlayıp

alnına yürüyordu. Miron'da iki güç üste çıkmak için çarpışıyordu. Cevval kanı başkaldırıyor, onu çalışmaya, toprağını ekmeye, sundurmalarını dikmeye, çiftlik araçlarını onarmaya, para kazanmaya iteliyordu. Ama bir düşünce gelip gelip gönlünü karartmaktaydı: Zengin olacaktın da n'olacaktı? Yıkılıp gidecekti her şey. Umursamazlık, sonunda her şeyi o ölümcül çirkefine buladı. Artık nasırlı elleri çekici, el testeresini eskisi gibi kavramıyordu. Tembel ve bitkindi o eller, dizlerinin üstünde. Vaktinden önce yaşlandı Miron. Topraktan bile tiksinir oldu. Baharda, sevilmeyen bir karıya döner gibi, sanki bir alışkanlıktan, görev duygusundan, toprağa yöneldi. Parasına para kattıkça sevinmiyor, kayba uğradığında da eskisi gibi hayıflanmıyordu. Kızıllar atlarını alıp gittiklerinde kılını kıpırdatmamıştı. Oysa, iki yıl öncesi, bir parçacık kendir fidanını öküzler ezdi diye karısını az kaldı yabayla şişleyiverecekti. "Açgözlülüğünden midesini bozdu!" diye mırıldanıyordu şimdi komşuları.

Pantaleymon aksak ayak evine vardı, yatağa uzandı. Midesinin dibinde bir sızı. Bulantı bastı içini. Akşam yemeğinden sonra karısından biraz karpuz turşusu istedi. Birden, korkunç bir titreme. Odayı geçip güç bela ocağa varabildi. Sabaha doğru kendinden geçmiş, ateşler içinde kıvranıyordu. Tifüs! Dudakları hep çatladı, yüzü sapsarı oldu, gözlerinin akına mavi bir renk vurdu. Kocakarı Drozdika geldi, kanını akıttı. Damarlarından iki çorba tabağı zift karası bir sıvı çıktı. Yine de Pantaleymon kendine gelemedi. Yüzü daha da aktı. Soluk almaya savaşıyor, ağzı açılıp açılıp kapanıyordu.

XX

Ocak ayı sonunda İvan Aleksiyeviç, Viyeşenska'da Nahiye İhtilâl Komitesi Başkanı'nı görmeye çağrıldı. Aynı akşam Tatarsk'a dönecekti. Mişa Koşevoy, Mokof'un bomboş evinde, ev sahibinin çalışma odasındaki büyük yazı masasına kurulmuş, onu bekliyordu. Orada tek bir iskemle vardı. Olşanof adında Viyeşenskalı bir milis pencerenin pervazına yayılmıştı. Hiç konuşmadan sigara içiyor, arada sırada odanın taa öte ucuna usturuplu bir tükürük

atıyordu. Pencerelerin dışında gün batışının renkleri soldu, yıldızlı bir gece belirdi. Sık sık buz tutmuş pencereye bakan Mişa, Stepan Astakof'un evinin aranması için gerekli belgeyi yazıyordu.

Birisi camlığı geçip merdiven başına vardı. Keçe çizmeleri usul usul gıcırdadı.

"Geldi!" Mişa doğruldu. Ama bir yabancı ayak sesiydi koridordaki. Yabancı bir öksürük. Gregor Melekof içeri girdi. Ayazdan, kahverengiye çalar bir kızıllık vardı yüzünde. Kaşlarına, bıyıklarına buz parçacıkları takılıydı. Kaputu boğazına kadar ilikliydi.

"Pencerede ışık gördüm, bir bakayım dedim. Nasılsınız?"

"Merhaba! Nedir derdin, söyle bakalım?" diye Mişa onu buyur etti.

"Hiçbir derdim yok. Seninle konuşmaya, bizi nakliye işine göndermemeni istemeye geldim. Atlar topal," dedi Gregor.

"Öküzlerin var ya!" Mişa yan yan baktı.

"Öküzlerle yük taşınmaz. Yerler çok kaygan."

Donmuş döşemeleri kazıyan ayak sesleri duyuldu. Birisi basamakları çıkıyordu. İvan Aleksiyeviç, tıpkı bir kadın gibi harmanisine sarınmış, içeri daldı.

"Dondum, çocuklar, dondum!" diye haykırdı. "Merhaba, Gregor! Ne dolaşıyorsun gecenin bu saatinde? Bu harmaniler de şeytan icadı. Rüzgâr bir ucundan giriyor, öbüründen çıkıyor!"

Üstünü çıkarırken gözleri parıldayarak sürdürdü sözünü: "Eh, başkanla görüştüm. Odasına girdim, el sıkıştık. 'Otur yoldaş,' dedi bana. Nahiye başkanı, yani, dikkat et. Eski günlerde neydi? Tümgeneralin biri olurdu, önünde resmi geçitte gibi esas vaziyetinde dururdun. Şimdiki hükümet böyle işte! Herkes eşit."

Gregor, İvan'ın telaşlı, mutlu yüzündeki ifadenin, heyecanlı sözlerinin nerden geldiğini anlamadı. Sordu:

"Niçin sevindin bu kadar, İvan Aleksiyeviç?"

"Niçin mi?" İvan'ın gamzeli çenesi seğirdi. "Adam beni insan yerine kodu, niçin sevinmeyeyim? Elini uzattı bana, otur dedi..."

“Bugünlerde generaller bile çuldan gömlek giyip dolaşıyor ortalarda!” dedi Gregor, bıyıklarını okşayarak. “Cephe dönüşü bir subay gördüydüm, apoletlerini sabit kalemle çizmişti. Onlar da Kazakların elini sıkıyorlardı...”

“Generaller öyle yapmak zorundaydılar, ondan yaptılar. Ama bunların tabiatı böyle. Anladın mı aradaki farkı şimdi?”

“Hiçbir fark yok!” diye Gregor başını salladı.

“Yani, hükümet de mi aynı hükümet diyorsun? Sen niçin savaştın o kadar? Generaller için mi savaştın yani? Hepsi aynı olur muymuş hiç?”

“Ben kendim için savaştım, niçin generaller için savaşayım? Doğrusunu söylemek gerekirse, ben ne birinden, ne öbüründen yanayım.”

“Kimden yanasın, öyleyse?”

“Kimseden yana değilim.”

Milis Olşanof odanın taa öte ucuna tükürerek, anlayışla gülümsedi. Onun da hiçbirinden hazzetmediği belliydi.

“Eskiden böyle düşündüğünü sanmıyorum senin,” dedi Mişa, Gregor’u yaralamak için. Gregor tınmadı.

“Eskiden sen de, ben de, hepimiz başka şeyler düşünüyorduk.”

İvan Aleksiyeviç yolculuğunu, başkanla konuştuklarını Mişa’ya anlatmak için Gregor’un gitmesini bekliyordu. İşittiği sözler onu tedirgin etmeye başladı, Viyeşenska’da gördüklerinin, duyduklarının etkisiyle tartışmaya daldı.

“Buraya bizim kafamızı karıştırmaya mı geldin, nedir?” dedi. “Gregor, sen ne istediğini kendin de bilmiyorsun.”

“Haklısın, bilmiyorum.” Gregor hevesle katıldı ona.

“Nesini beğenmiyorsun bu hükümetin?”

“Peki, siz neden destekliyorsunuz bu hükümeti? Ne zamandan beri bu kadar Kızıl oldunuz?”

“Burda onu konuşacak değiliz şimdi. Bugünün meseleleri daha

önemli. Hükümet hakkında da öyle çok konuşma, ben burda köy başkanıyım, seninle tartışmam doğru olmaz."

"Bırakalım, öyleyse. Zaten gidiyordum, şu nakliye işi için geldim. Hükümetinize gelince, siz ne derseniz deyin, boktan bir hükümet bu sizinkisi. Sen bana bir şey söyle, açıkça, ondan sonra bitirelim: Biz Kazaklara bu hükümetin ne yararı var?"

"Hangi Kazaklara? Kaç çeşit Kazak var!"

"Ne kadar varsa işte."

"Hürriyet, eşitlik... Bekle... Bir şey var ki, sen..."

"1917'de de öyle diyorlardı. Ama artık yutmuyoruz..." Gregor onun sözünü kesti. "Bize toprak mı verecekler? Toprağımız zaten var, fazla bile. Biraz daha hürriyet olsun, birbirimizi sokaklarda boğazlayacağız. Eskiden atamanları kendimiz seçerdik, şimdi yukardan gönderiyorlar. Bu hükümet Kazakların başına bela getirecek, bela! Mujiklerin hükümeti bu. Bize yaramaz. Bize generaller de yaramaz ya! Komünisti de, generali de, hepsi bir bunların. Hepsi boynumuzda boyunduruk."

"Zengin Kazakların bu hükümete ihtiyaçları yok. Ama ya ötekiler? Ne ahmaksın be! Köyde topu topu üç zengin Kazak var. Kaçı yoksul, söylesene? Irgatları n'apacaksın, sonra? Hayır, biz senin gibi düşünemeyiz. Zengin Kazaklar paralarının bir kısmını yoksullara verecekler. Vermezlerse biz alırız, canlarıyla birlikte, üstelik! Yeter artık ensemizde boza pişirdikleri. Toprağı çalanlar bunlar hep!"

"Çalmadılar, ele geçirdiler! Atalarımız bu toprak için onca kan döktü. Belki de ondan böyle verimli..."

"O hiçbir şeyi değiştirmez. Toprağı toprağa muhtaç olanlarla paylaşmaları gerek. Ama sen... Sen damda yel horozu gibisin! Her rüzgâra dönüyorsun. Senin gibiler hep güçlük çıkarır zaten."

"Ne diye sövüyorsun, yahu? Eski dostluğumuzdan geldim ben buraya, içimi dökmek için geldim. Bir eşitliktir tutturmuşsun. Bolşevikler de cahil halkı öyle kandırıyorlar işte. Yemlik bir dolu güzel söz saçıyorlar ortaya, millet sapır sapır doluyor ağlara. Hani

nerde o senin eşitlik dediğin? Kızıl Orduyu al: Köyden geçtiler, gördük. Takım kumandanlarının ayağında kanarya sarısı deri çizmeler vardı, bizim İvan dökülüyordu. Tepeden tırnağa meşin urbalara bürünmüş subaylar gördüm ben. Pantolonu, paltosu, hepsi. Başkalarında ama, bir çift çizmeye yetecek deri yoktu. Şûra Hükümeti başa geçeli şunun şurası bir yıl oldu, iyice bir yerleşsin, kök salsın, nerde kalacak o eşitlik? Cephede hep diyorduk, hep eşit olacağız diyorduk, subaylar da, erler de aynı parayı alacak. Yok ama, yemdi o, yem! Toprak sahibi ne kadar kötü olursa olsun, onun yerine geçen baldırı çıplak ondan on kat kötü olur. Eski subaylar iyi miydi? Değildi. Ama bir Kazak subay olmayagörsün, tamam! Ondan kötüsünü bulamazsın. Başka Kazaklardan farkı ne? Öküzlerin kuyruğunu kıvırmaktan başka ne bilir? Ama bir de şimdi bak herife! Yükselmiş, başı göğe ermiş. Zulmünden yanına varılmıyor. Yerinde kalmak için, karşısına kim çıkarsa canlı canlı derisini yüzer. Yüzer de hiç tınmaz."

"Karşı-ihtilâlci sözler bunlar hep," diye İvan Aleksiyeviç soğuk soğuk cevap verdi. Gözlerini Gregor'un yüzüne çevirmedi. "Beni kendi yoluna sokamayacaksın, ben de seni ezmek istemiyorum. Son görüştüğümüzden bu yana çok oldu. Sana bir şey söyleyeyim mi? Değişmişsin sen. Şûra Hükümetine düşman olmuş çıkmışsın."

"Senden bunu beklemezdim. Demek, ne biçim bir hükümetimiz olacağını düşününce karşı-ihtilâlci oluyorum, öyle mi? Kadet oluyorum, öyle mi?"

İvan, Olşanof'un tütün kesesini eline aldı, daha sakin bir sesle konuştu:

"Anlatamıyorum ki sana! Herkes kendi kafasıyla, kendi gönlüyle anlar bu işi. Kelimelerle anlatılacak gibi değil. Cahilim ben, eğitilmemişim. Birçok şeyleri ben kendim de, el yordamıyla buluyorum..."

"Ama ben bıktım artık bu konuşmadan!" diye Mişa öfkeyle haykırdı.

Hep birden evden çıktılar. Gregor konuşmuyordu. Ayrılırken

İvan Aleksiyeviç, "Sen en iyisi bu düşüncelerini kimseye açma," dedi. "Yoksa, seni tanırım ama, ağzını kapatmanın da yolunu bulurum. Kazakların kafalarını karıştırmayacaksın! Zaten karışmış kafaları karışacağı kadar. Yolumuza dikileyim deme, ezer geçeriz, bilesin. Hadi alasmaladık!"

Gregor yürüdü. Köprüleri yaktığının farkındaydı. Bir ara kafasında belirsiz olan şey şimdi apaçıktı. Ne zamandır aklından geçenleri dile getirmişti. Yolların ayrıldığı noktada duruyordu hep: İki güç arasında direnip ikisini de kabullenmiyordu. O yüzden derin, üstü kapanmak bilmeyen bir çaresizlik, bıkkınlık doğmuştu içinde.

Mişa'yla İvan birlikte yürüyüp gittiler. İvan Nahiye İhtilâl Komitesi Başkanı'yla konuşmasını anlatmaya koyuldu. Ama yaşantısının rengini, anlamını bir türlü yansıtamadı sözleriyle. Önceki coşkun ruh halini bulmaya çalıştı, yapamadı. Yoluna bir şey çıkmış, sevinçle yaşamasına, taze ayaz havayı ciğerlerine doldurup canlanmasına engel oluyordu. Yolunu kapatan Gregor ve söyledikleriydi. Tartışmalarını hatırladı, birden, nefretle konuştu:

"Bu Gregor gibi adamlar insanın ayağına dolaşmaktan başka bir iş yapmazlar. Adi pespaye yaratık! Hiç kıyıya varmaz, inek boku gibi yüzer durur suyun yüzünde. Bir daha yanaşsın, göstereceğim ona! Kazakları da kışkırtmaya kalksın da gör, nasıl sakin, ufak bir yer bulur koyarız onu! Ee, sen nasılsın, Mişa? İşler ne âlemde?"

Mişa bir küfürle ne düşündüğünü belli etti.

Yoldan aşağı yürüdüler. Koşevoy döndü, İvan'a baktı. Dolgun, kız dudağı gibi dudaklarında kaçamak bir gülümseme vardı. "Şu siyaset de ne pis şey! Başka bir konuda istediğin kadar konuş, böyle kötülük çıkmaz. Al işte, Gregor! Okula birlikte gittik, o gün bugün dostuz. Birlikte az mı kız peşinde koştuk? Kardeşim gibiydi benim. Ama şimdi konuşmaya başlayınca öyle, bir öfke basıyor ki içimi, karpuz gibi ikiye ayrılasım geliyor. Zangır zangır titredim orda. Sanki benden bir şey alıyordu, soyuyordu beni. Böyle konuşmaya

başlamıyorlar mı, herifleri öldürmek geliyor içimden! Bu dövüşte kardeşti, emmioğluydu, yok öyle şey. Bir çizgi çekeceksin, ordan ayrılmayacaksın." Mişa'nın sesi dayanılmaz bir yaranın sancısıyla titriyordu. "Hiç, elimden aldığı bir kız yüzünden böylesine, demin söylediklerine kızdığım gibi kızmadıydım ona! Gör işte, anla, ne kadar yol almışız!"

XXI

Kar daha yere düşerken eriyordu. Öğle üzeri kayalık yamaçların kar birikintisi gevrek bir gümbürtüyle kopup düştü. Don'un öte yakasında ormanda bir kıpırtı, bir hışırtıdır gidiyordu. Meşelerin gövdeleri çıplak çıplak ortaya çıktı. Dallardan serpilen küçük damlalar karı delerek çürümüş gür yaprakların altında sıcacık yatan toprağa vardılar. İlkbaharın sıcak, eritici kokusu vardı havada. Meyva bahçesi şimdiden vişne kokuyordu. Don'un yüzüne serili buzdan çarşafta delikler belirdi, kıyıların buzu çözüldü. Saydam, yeşil sular deliklerden aşıp çağıldamaya başladı.

Don cephesine cephane taşıyan bir nakliye katarı, Tatarsk'ta kızak değiştirecekti. Katarla gelen Kızıl Ordu erleri delifişek delikanlılar çıktılar. Kumandanları İhtilâl Komitesi odasından hiç ayrılmadan İvan Aleksiyeviç'in başında durdu. "Göz kulak olmazsam Allah bilir nereye kaçarsın!" diyordu. Öbürleri kızakları toplamaya gittiler. Kırk yedi tane, çift atlı kızak gerekiyordu.

Mokof'un eski sürücüsü Yemelyan, Piyotra'yı görmek için Melekofların kulübesine gitti.

"Atlarınızı koşun bakalım. Bokovaya'ya cephane gidecek."

Piyotra kılını kıpırdatmadı.

"Atlarımız sakat," dedi, burnundan soluyarak. "Dün yaralıları Viyeşenska'ya kısrakla taşıdım."

Yemelyan hiç sesini çıkarmadı. Döndü, ahıra yollandı. Piyotra başı açık fırladı peşinden. Haykırıyordu:

"Hey, bekle bir dakika!.. Girme oraya!"

"Şapşal numarası yapma öyleyse!" Yemelyan gözlerini Piyotra'nın yüzüne dikti. "Atlarını görmek istiyorum. Kalıbımı basarım siz kendiniz çekiçle sakatladınız hayvanları! Beni kandıramazsınız. Ben ne atlar görmüşüm hayatımda! Hadi koş şu hayvanları. At da olur, öküz de, hepsi bir benim için."

Gregor katarla birlikte gitti. Ayrılmazdan önce bir acele mutfağa girdi, çocuklarını öptü. "Size cici şeyler getireceğim," dedi, çabuk çabuk, "yalnız siz uslu oturun, ananızın sözünü dinleyin," diye ekledi. "Daha ileri gitmeyeceğim. Bokovaya'dan öteye götürmek isterlerse öküzleri kor dönerim. Ama köye dönmem belki, Singin'de halama gitmeyi düşünüyorum. Oraya gelir beni görürsün, Piyotra. Burda böyle dolanıp durmaktan bıktım artık." Acı acı sırıttı. "Eh alasmaladık! Çok özleme beni, olur mu, Natalya?"

Yiyecek deposu olarak kullanılan Mokof'un dükkânı yanında mermileri arabaya yükleyip hareket ettiler.

"Kızıllar daha iyi bir hayat için dövüşüyorlar. Ama biz çoktan bitirdik o dövüşü," diye düşünüyordu Gregor. Paltosuna sarılmış, kızağa uzanmıştı. Öküzler ağır ağır çekiyordu kızağı. "Bu hayatta doğruluk diye bir şey arama. Kazanan kazanmayanı yiyor. Öyle. Ben hiç olmayan bir doğruyu aradım durdum hep. Neler çektim o yüzden! Bir o yana git, bir bu yana. Dediklerine göre vaktiyle Tatarlar Don topraklarını ele geçirip bizleri tutsak etmek istemişler. Şimdi de Rusya çalışıyor buna. Bu heriflerle barış olmaz. Bana yabancı olan, bütün Kazaklara yabancıdır. Er geç Kazaklar anlayacaklar bunu. Cepheyi bırakıp kaçtık, şimdi herkes benim gibi düşünüyor... Ama çok geç!"

Yolun yamacında dalga dalga uzanan bir sorguçotu kuşağı, arada bir, çalılarla kaplı çukurlara inip çıkıyor, uzakta karla örtülü tarlalar uzanıyordu. Hep kızakla bir hizada. Dümdüz. Yol, sonu gelmemecesine, önünde kıvrılıp açılıyordu. Uyuşuk bir sıkıntı bastı içini.

Zaman zaman üşengeç bir sesle öküzlere bağırarak uyukladı oturduğu yerde. Sırtını cephane sandıklarına dayamıştı. Bir sigara

içti. Sonra bir ara yüzünü samana gömdü. Kuru yonca, temmuz günlerinin tatlı pusu gibi kokuyordu. Uyuyakaldı. Düşünde Aksinya'yla boylu boslu ekin içinde yürüyorlardı. Aksinya kucağında bir çocuk taşıyor, ışıl ışıl gözleriyle ona bakıyordu. Yüreğinin atışını, ekinin hışırtılı türküsünü işitti. Tarla sınırlarında çepeçevre parlak çimleri, göğün iç acıtan mavi rengini gördü. O eski, kahredici sevgisiyle seviyordu yine Aksinya'yı: Bütün vücuduyla, yüreğinin her bir atışıyla seviyordu. Ama, aynı zamanda, bunun gerçek olmadığını, yaşadığı anın, gözlerinin önündeki renklerin, düş dünyasının ölümcül renkleri olduğunu biliyordu. Yine de, memnundu bu düşten. Hayatla bir tuttu onu, benimsedi. Aksinya beş yıl öncesinin Aksinyası'ydı. Yalnız az daha tutuk, az daha soğuk. Ensesinde rüzgârın kıpırdattığı dağılgın tüyleri hiç böyle canlı görmemişti, beyaz başörtüsünün köşelerini...

Kızak bir sarsıldı, Gregor uyandı. İnsan sesleri onu gerçek dünyaya çekti. Başını kaldırıp baktığında karşı yönden gelen nakliye kızaklarının yanlarından geçtiğini gördü.

"Yükünüz nedir, dostlar?" Gregor'un önünden giden Bodovskof kısık bir sesle soruyordu.

Kızakların ayakları gıcırdıyor, öküzlerin yarık tırnakları karı ezdikçe, hırşt hırşt bir ses çıkıyordu. Önce uzun bir sessizlik oldu. Sonunda sürücülerden biri konuştu:

"Ceset. Tifüsten ölenler."

Gregor gözlerini kaldırıp baktı. Kızaklarda yelken bezine sarılı cesetler vardı. Kendi kızağının kenarı, bezin altından fırlamış bir ele çarptı: İnsan eti kuru, demirsi bir tınlamayla ses verdi. Gregor oralı olmadı, başını çevirdi.

Tıkayıcı, iç ezici yonca kokusu yeniden uykusunu getirmeye başladı. Yarı yarıya unutulmuş geçmişi usulca geri getiriyordu, Gregor'un yüreği de eski duyguların keskin uçlarına açılıyordu. Yeniden sırtüstü uzanırken içi yırtılır gibi, ama hoş bir acı duydu. Yanağı yoncanın sarı saplarına değdi. Anıların dilim dilim kıydığı yüreği kanıyor, hızla atıyordu. Uzun zaman uyuyamadı.

XXII

Tatarsk İhtilâl Komitesinin çevresinde üç beş kişi toplanmıştı. Davit, Timofey, Mokof'un eski sürücüsü Yemelyan, çopur yüzlü kunduracı Filka. İvan Aleksiyeviç gündelik işlerinde bunlardan destek görüyordu. Öbür köylülerle arasında göze görünmez bir uçurumun açılmakta olduğunu sezmişti. Kazaklar toplantılara gelmez oldular. Gelirlerse, ancak Davit ve daha birkaç kişinin ev ev dolaşıp ısrarlı çağırmalarından sonra geliyorlardı. O zaman da ne önerilirse hiç ses çıkarmadan onaylıyorlardı. Bu gibi toplantılarda gençten Kazaklar hep çoğunlukta olurdu ya bunlar arasında bile Komiteyi tutan yoktu. Toplantıyı yöneten İvan'ın gözleri asık yüzlere, güvensiz, kaçamak bakışlara takılır, yüreği kararırdı. Zamanla gözlerine mahzun bir ifade geldi, sesi gücünü yitirdi, kendine güveni kalmadı. Bir gün Filka artık dayanamadı:

"Köyden koptuk gitti, yoldaş Kotliyarof! Şeytan girdi milletin gönlüne. Dün Viyeşenska'ya Kızıl Ordu yaralılarını taşımak için kızak almaya gittiğimde kimse gelmedi. Bu böyle devam edemez."

"Bi de içiyorlar ki!" Yemelyan baş parmağını piposuna bastırıp sesini yükseltti: "Her evde votka çekiliyor."

Mişa Koşevoy somurttu, sesini çıkarmadı. Akşam eve giderlerken İvan Aleksiyeviç'e, "Bana bir tüfek versene," dedi.

"Ne için?"

"Böyle silahsız dolaşmak hoşuma gitmiyor. Sen hiçbir şeyin farkında değilsin galiba! Bana kalırsa birilerini tutuklamak gerekiyor... Gregor Melekof, ihtiyar Boldiref, Matvey Kaşulin, bir de Miron Korşunof. Bunları yakalamalıyız. Yılanlar, Kazakları kışkırtıyorlar! Donets'ten adamları gelecek... Onları bekliyorlar."

İvan Aleksiyeviç yüzünü buruşturup, adam sen de der gibilerden bir işaret yaptı. "Temizliğe girişirsek çok adam temizlememiz gerekir. Köylü kararsız... Bazısı tutuyor bizi ya, omuz üstünden Korşunof'u gözlüyorlar hep. Mitka Donets'ten dönecek, canlarına okuyacak diye ödleri kopuyor."

Hayat, ama, İvan'ın işini rastgetirdi. Hemen ertesi günü

Viyeşenska'dan bir haberci geldi. Cebinde bir emir: "En varlıklı ailelerden vergi alınacak, köyden kırk bin ruble toplanacak." İhtilâl Komitesi hemen her ailenin vereceği parayı kararlaştırdı. Birgün sonra, hepsi on sekiz bin ruble, iki çuval dolusu para toplanmıştı. İvan Aleksiyeviç Nahiye Komitesine yazı yazdı. Cevap olarak köye üç milis ile bir emir daha geldi: "Vergilerini ödemeyenler tutuklanıp muhafaza altında Viyeşenska'ya gönderilecektir." Hemen köyün yaşlılarından dört kişiyi tutup geçici olarak Mokof'un kilerine tıktılar. Tüccar, bir vakitler orda kış elmalarını saklardı.

Köyün içi telaştan arı kovanına döndü. Habire değeri düşen paracıklarını istif edip saklayan Korşunof vermem de vermem diye diretti. Ama eski iyi günlerinin hesabını verme günü gelmiş çatmıştı. Bir sorgu yargıcıyla meşin ceketinin üstüne gocuk giymiş bir adam geldi köye. Sorgu yargıcı, Yirmi Sekizinci Alayda hizmet görmüş Viyeşenskalı genç bir Kazaktı. İvan'a İhtilâl Mahkemesinin yetki belgesini gösterdiler, komite odasına kapanıp bir süre baş başa görüştüler. Sorgu yargıcının yanındaki, yaşlıca, matruş yüzlü bir adamdı. Ciddi bir sesle konuştu:

"Nahiyede karışıklık sürüyor hâlâ. Geride kalan Beyaz Muhafızlar başlarını kaldırıyorlar. Emekçi kazakları kışkırtmaya başladılar. Düşmanlarımızın en azılılarını toptan ortadan kaldırmalıyız: Subaylar, papazlar, jandarmalar, bize karşı savaşanlar, hepsini. Bir liste çıkaracağız. Yargıca yardımcı olacaksın. Bir kısmını o biliyor zaten."

İvan adamın tıraşlı yüzüne bakıp ailelerin isimlerini sıraladı. Piyotra Melekof'tan söz etti ama sorgu yargıcı başını salladı:

"O bizdendir. Fomin ona dokunulmamasını istedi. Bolşeviklerle dost o. Yirmi Sekizincide kumandası altında hizmet gördüydüm."

Birkaç saat sonra, tutuklanan Kazaklar Mokof'un geniş avlusunda oturmuşlar, başlarına bir nöbetçi dikilmiş, ailelerin yollayacağı yiyecek, içecek, elbise, daha başka gerekli eşyayı bekliyorlardı. Ölüme hazır gider gibi yepyeni elbiseler içinde gelen Miron Korşunof en sonda, yaşlı Bogatiryof'la Matvey Kaşulin'in yanında

oturuyordu. Palavra Avdeyiç avluda dolaşıp duruyor, avare avare kuyunun içine bakıyor ya da yerden bir çubuk alıyor, sonra merdivenlerin ordan bahçe kapısına gidiyor, ter içinde kalmış morarmış yüzünü yenine siliyordu. Öbürleri konuşmadan, başları önlerine eğik, sopalarıyla karı çiziktirip duruyorlardı. Az sonra kadınlar çıkageldi. Ellerinde çuvallar, bohçalar. Ağlaya sızlaya avlunun içine doluştular. Lukiniçna yaşlı kocasının koyun postu ceketini ilikleyip yakasını küçük beyaz bir mendille bağlarken ağlıyordu. Adamın feri kaçmış gözlerinin içine baka baka konuştu:

"Sen hiç üzülme, Miron. Belki her şey yoluna girer..." Ağzı ağlamaklı bir gülümseyişle burkuldu, yayıldı. Ama dudaklarını büzüp fısıldadı Lukiniçna: "Ben gelir görürüm seni. Agripina'yı da getiririm. Seversin onu sen."

Kapıda milislerden biri bağırdı:

"Kızaklar geldi, eşyalarınızı koyun da gelin! Kadınlar, siz geri durun. Yeter ağlayıp sızladığınız!"

Lukiniçna hayatında ilk kez Miron'un kıllı elini öptü, zorla ayrıldı kocasından. Öküzlerin çektiği kızaklar alanı geçerek ağır ağır Don'a doğru ilerlediler. Avdeyiç pabucunu bağlamak için az geride kaldı, sonra tıpkı bir delikanlı gibi koştu yetişti onlara. Matvey Kaşulin'le oğlu yan yana yürüyorlardı. Maydanikof'la Korolyof sigara içiyorlardı. Miron Korşunof kızağın kenarından tutmuştu. İhtiyar Bogartiryof en arkada, ağır, heybetli adımlarla yürüyor, babayani ak sakalı rüzgârda uçuyordu. Omzundan arkaya atılmış boyun atkısının rüzgârda çırpınışı köye bir veda işaretiydi sanki.

O bulutlu şubat günü Tatarsk köyünde bir başka olay yer aldı. Son zamanlarda köylüler ikide bir köye nahiyeden görevlilerin gelmesine alışmışlardı. O gün de alandan geçen iki atlı kızağa kimse aldırış etmedi. Sürücünün yanında bir adam oturuyordu. Kızak Mokof'un evi önünde durdu, adam kızaktan indi. Hareketlerinden, orta yaşlı, acelesiz biri olduğu anlaşılıyordu.

Uzun süvari kaputunu düzeltti, kürklü Kızıl süvari kasketinin kulaklıklarını kaldırdı, elinde mavzer kutusuyla ağır ağır basamakları tırmandı.

İvan Aleksiyeviç'le iki milis eri İhtilâl Komitesi odasındaydılar. Yeni gelen, kapıyı vurmadan içeri girdi. Kısa kesilmiş demir karası sakalını okşayarak sorar gibi konuştu:

"Başkanı görmek istiyorum."

İvan gözlerini adama çevirdi ve ayağa fırlamaya çalıştı. Yapamadı. Ağzı, tıpkı bir balık gibi, açılıp kapanıyordu, açılıp kapanıyordu. Parmakları oturduğu koltuğun kollarını tırmaladı durdu. Kazak süvari kasketinin altından ona bakan adam Stokman'dı. Bir an, onu tanıdığını hiç belli etmeyen gözlerle süzdü İvan'ı, sonra gözleri ışıyıverdi, köşelerinden şakaklarına ufacık çizgiler uzandı. İvan'ın yanına varıp kucakladı, öptü onu. Islak sakalı İvan'ın yüzüne sürtündü.

"Biliyordum!" diye haykırdı. "İvan hayattaysa eğer, onu başkan bulurum diyordum."

"Osip Davidoviç! Çimdikle beni, çimdikle! Ah, ne domuzum ben! Gözlerime inanamıyorum." İvan nerdeyse ağlayacaktı.

"Öyle işte. Doğru," diye cevap verdi Stokman. Elini İvan'ın elinden yavaşça çekti. "Ee, nerde oturacağız? İskemlen yok mu?"

"Burda işte, otur, buraya otur! Ama nerden çıktın yahu, söylesene?"

"Kızıl Ordunun Siyasi Bölümü'ndeyim. Bak hâlâ inanmıyorsun sahici olduğuma. Hay odun kafalı, hay! Basit aslında, dostum, çok basit! Beni burdan alıp götürdüler, sonra sürgüne gönderdiler. İhtilâl orda buldu beni. Bir başka yoldaşla bir Kızıl Muhafız Birliği kurduk, Kolçak'ın yenilmesine yardımcı olduk. Çok eğlenceli günlerdi onlar, çocuk. Şimdi Uralların öte yanına sürdük onu. Ben de buraya, sizin cepheye geldim. Sekizinci Ordunun Siyasi Bölümü beni sizin bölgede çalışmaya yolladı. Burada yaşadım ya, hani, şartları filan bildiğim için. Viyeşenska'da İhtilâl Komitesindekilerle konuştuktan sonra önce Tatarsk'a gelmeye karar verdim. Gelip

burda otururum, size yardım ederim, sonra bir başka yere giderim dedim. Görüyorsun işte, eski dostluğumuzu unutmadım. Ama bunları sonra da konuşuruz, sen şimdi bana kendinden haber ver. İşler ne âlemde burda, anlat bakalım. Herkesi anlat. Kim seninle çalışıyor? Kimler hâlâ hayatta? Yoldaşlar," milislere döndü, "bir iki saat için beni başkanla yalnız bırakın. Hay, be! Köye girerken nasıl da eski günlerin kokusu çalındı burnuma!.. Evet, o günler zaman yürümezdi burda. Ama şimdi... Ee, hadi, anlatsana!"

Üç saat sonra Mişa Koşevoy'la İvan, Stokman'ı alıp şaşkaloz Lukiyeşka'nın evine gittiler. Boz yolda hızlı hızlı yürürken Mişa Stokman'ı yeninden tutmuş, bırakmıyordu. Sanki gözünün önünde kayıplara karışacak, ya da hortlak olduğu ortaya çıkacaktı.

Lukiyeşka eski kiracısına bir tabak çorbayla gizli kapaklı bir yerden çıkardığı kırık dökük bir şeker parçası sundu. Vişne yapraklarından yapılma bir çaydan sonra Stokman ocağın önünde yere uzandı, sigara ağızlığını kemire kemire Mişa'yla İvan'ın anlattığı karışık hikâyeleri dinledi, sorular sordu. Şafaktan hemen önce uyuyakaldı. Sigarası kirli pazen gömleğine düştü. On dakika kadar daha konuşan İvan, Stokman bir soruya bir horultuyla karşılık verince ayak parmaklarının ucuna basa basa dışarı çıktı. Öksürmemek için kendini tutmaktan yüzü mosmor olmuştu.

"Daha iyi misin, şimdi?" Basamaklardan inerlerken sakin bir gülümsemeyle soruyordu Mişa.

Viyeşenska'ya kadar tutuklularla giden Olşanof gece yarısı döndü. İvan Aleksiyeviç'in uyuduğu küçük odanın penceresi dibine gelip üst üste vurdu cama, İvan uyanana kadar.

"Ne istiyorsun?" İvan uyku sersemi sordu. "Mektup mu getirdin, n'oldu?"

Olşanof kırbacıyla oynuyordu. "Kazakları öldürdüler!" dedi.

"Yalan söylüyorsun, domuz!"

"Oraya varır varmaz, üstlerini başlarını aradılar, sonra bir çam korusuna soktular. Hava kararmazdan önce. Kendi gözümle gördüm."

Keçe çizmelerini ayağına geçirmeye çalışan İvan çabucak giyinip Stokman'a koştu.

"Bugün Viyeşenska'ya birkaç tutuklu gönderdik, vurmuş öldürmüşler!" diye haykırdı. "Ben onları içerde tutacaklar sanıyordum, o kadar. Bu başka iş. Bu yoldan hiçbir şey yapamayız. Millet bize karşı çıkacak şimdi, Osip Davidoviç. Niçin öldürdüler onları? N'olacak şimdi?"

Stokman'ın da kendisi kadar heyecanlanacağını, kızacağını sanıyordu. Oysa o, ağır ağır gömleğini giyerek, karşılık verdi:

"Bırak bağırmayı, şimdi! Lukiyeşka'yı uyandıracaksın." Giyindi, bir sigara yaktı, Kazakların tutuklanmasına yol açan sebepleri sordu bir kere daha, sonra soğuk soğuk konuştu: "Şunu aklına iyice sok ve bir daha da çıkarma: Cephe burdan yüz yirmi verst ötede. Kazaklar genellikle bize düşman. Çünkü senin zengin Kazaklarının, atalarınızın, daha başka reislerinizin bir dediğini emekçi Kazak milleti iki etmiyor. Niçin? Bunun cevabını senin daha iyi vermen gerek. Kazaklar özel bir asker kastıdır. Çarlık rejimi, bu reise saygı anlayışını, 'kumandan baba' anlayışını Kazakların bilincine iyice sindirmişti. Sonradan Kazakları, grev yapan işçilerin üzerine saldırtan da yine bu baba kumandanlar oldu, tabii. Tam üç yüz yıl Kazaklarının kafasını ütülediler. Evet. Mesela Riyazan ilinden bir varlıklı Kazakla Don ilinde yaşayan arasında dağlar kadar fark var. Riyazan Kazağı ezilmiş, çaresizdir bugün. Olsa olsa ilerisi için bir tehlikedir. Oysa Don'daki varlıklı Kazakların hepsi silahlı ve hem de can düşmanımız bizim. Hakkımızda yalan yanlış haberler yaymaktan geri durmayacaklardır. Sen demiyor muydun, Korşunof'la diğerleri neler anlatıyorlarmış? Açıktan açığa üzerimize saldırır bunlar. Tabii saldıracaklar! Tüfeği kaptığı gibi basacak kurşunu bize. Öldürecek seni. Sonra da başka Kazakları, hali vakti yerinde olan Kazakları, hatta yoksul Kazakları peşine takmaya çalışacak. Evet, neydi burda durum? Bize karşı çalışmakla suçlanmamışlar mıydı? Tamam! Fazla konuşmayacaksın. Duvara! Ağlayıp sızlanmanın âlemi yok. 'İyi adamdı da', şuydu da buydu da..."

"Üzülmedim, öyle sanma," diye İvan Aleksiyeviç elini salladı. "Ama öbürlerini bize düşman etmesinden korkuyorum."

O ana kadar Stokman oldukça sakindi, birden patladı. Gömleğinin yakasından kavrayıp İvan'ı kendine çekti, boğulurcasına konuştu:

"Biz kendi sınıf gerçeğimizi onlara aşılarsak bize düşman olmazlar. Emekçi Kazağın yoldaşları biziz, zengin köylü değil! Ah, Tanrım, sen de!.. Kulaklar, varlıklı Kazaklar öbürlerinin sırtından geçinip zengin olmuyorlar mı? Ulan mankafa! Nerde kaldı senin eski ateşin? Aaa, tamam, seninle biraz uğraşmamız gerekecek! Senin gibi bir işçi olsun da, sonra gelsin karşımda aydınlar takımından biri gibi sızlansın dursun öyle... Olur mu? Tıpkı bir bücür Sosyalist İhtilâlci* gibi! Ah, be, İvan!" İvan'ın yakasını bıraktı, belli belirsiz gülümseyerek başını salladı. Sigarasını üfürüp daha sakin konuştu:

"Bölgede huzursuzluk yaratanları yakalamazsak ayaklanma olur. Onları zamanında bastırmamız gerekir, o vakit önleriz ayaklanmayı. Hepsini öldürmek gerekmez. Yalnız önderlerini ortadan kaldırıp geri kalanları belki Rusya'nın göbeğine sürmeliyiz. Ama düşmanınla karşılıklı oturup efendi efendi konuşamazsın Lenin ne diyor? Elinde eldivenle ihtilâl yapılmaz. Şimdi, mesela, bu adamları öldürmek gerekli miydi, değil miydi? Bana kalırsa gerekliydi. Belki hepsi değil ama, Korşunof... elbette! Orası öyle. Sonra Gregor Melekof! Şimdilik kaçtı elimizden. Daha önce hakkından gelmeliydik onun. O herif hepsinden tehlikeli. Şunu da hiç unutma: Sizinle o konuşması var ya, yarın düşmanınız olacak adam öyle konuşur işte. Kaldı ki, burda olanlar hiçbir şey. Cephede, çalışan sınıfın en yiğit evlatları ölüyor, binlerle ve binlerle ölüyorlar. Onlara yanmalıyız asıl, onları öldürenlere ya da bizi sırtımızdan hançerlemeye bakanlara değil. Ya biz, ya onlar! Orta yolu yok bunun, anladın mı? İşler böyle, İvan dostum!"

XXIII

Piyotra hayvanların yemini vermiş, mutfağa yeni girmişti.

* O çağda Rusya'da Bolşeviklerle tam uyuşmayan bir parti –ç.n.

Arkasından bahçe kapısının mandalı takırdadı, siyah bir şala sarınmış Lukiniçna eşiği geçti. Kısa adımlarla hiç selam etmeden, iki yana yalpa vura vura, Natalya'ya doğru yürüdü, önünde diz üstü yıkıldı.

"Ana! Canım! N'oldu?" Natalya tanınmaz bir sesle haykırarak anasının ağır gövdesini kaldırmaya davrandı.

Lukiniçna cevap yerine başını toprak döşemeye çarpıp boğuk, kırık sesiyle bir çığlık kopardı:

"Sevdiğim benim! Niçin beni kodun da gittin? Niçin?"

İki kadın orda çığlıklar atıp haykırmaya, dövünmeye başladılar, çocuklar da katıldı onlara. Piyotra ocağın kenarından tütün kesesini kaptığı gibi kendini merdiven başında buldu. Ne olduğunu hemen anlamıştı. Basamaklarda durup sigarasını tüttürdü. Uluyan sesler dinince sırtı ürpererek mutfağa döndü. Lukiniçna yüzünü ıslak mendiline gömmüş, yaslı yaslı söyleniyordu:

"Miron Gregoriyeviçimizi bizim öldürdüler! Kartalım benim, hayattan oldu... Yetim kaldık... Kim bakacak şimdi bize?" Sesi ulur gibi yükseldi: "Canım gözleri kapandı, kapandı da tüm kapandı artık!"

Darya kendinden geçen Natalya'nın yüzüne su serpti. İlyinişna yanaklarından akan gözyaşlarını önlüğüne siliyordu. Pantaleymon'un hasta yattığı ön odadan bir öksürükle takır takır bir inilti duyuldu.

"İsa aşkına!" Lukiniçna, Piyotra'nın elini yakalayıp çılgınca göğsüne bastırdı. "Tanrı aşkına, n'olur, Viyeşenska'ya git de hiç olmazsa ölüsünü getir buraya. Getir onu! Ah, göklerin Merhametli Anası! Olur mu öyle, orda kalsın çürüsün? Doğru dürüst gömülmeli."

"Ne... Ne diyorsun?" Piyotra kadında veba varmış gibi kaçtı. "Nasıl bulurum onu? Hayatımı sokakta bulmadım ben? Nasıl bulurum?"

"Olmaz deme, Piyotra, canım! İsa aşkına!.. Peygamber aşkına!"

Piyotra bıyıklarını çiğnemeye koyulmuştu. Sonunda gitmeye

razı oldu. Viyeşenska'da babasının bir Kazak tanıdığına gidecek, Miron'un cesedini ele geçirmek için ondan yardım isteyecekti. Gece yola çıktı. Köy evleri hep ışığa boğulmuştu. Mutfaklarda idamlar konuşuluyordu.

Piyotra babasının eski alay arkadaşının evine varıp yardım istedi. Kazak hevesle kabul etti.

"Nerde gömüldüklerini biliyorum. Derin değil, ama bulması güç olacak. Bir o değil ki! Dün bir düzine vurdular! Yalnız şartım var: Sonra bana bir litre votka alacaksın. Tamam mı?"

Gece yarısı ellerinde beller, bir de teskereyle mezarlıktan geçip idamların infaz edildiği çamlığa ulaştılar. İnce ince kar yağıyor, ayaklarının altında eğreltiotu kırılıyordu. Piyotra'nın kulakları kirişteydi. İçinden, buralara geldiğine geleceğine pişmandı. Lukiniçna'ya, hatta ölü Miron'a lanetler yağdırıyordu. Kazak kumluk bir sırtın yanında durdu. "Burda bir yerde olacaklar," dedi.

Bir yüz adım daha gittiler. Önlerinden havlayıp hırlayarak bir köpek sürüsü kaçtı. Piyotra teskereyi yere fırlatarak boğuk bir sesle fısıldadı:

"Ben dönüyorum, şeytan alsın canını! O kadar ölünün arasında nasıl buluruz onu be? Kandırdı işte beni, cadı karı!" Kazak güldü: "Neden korkuyorsun? Hadi, yürü!"

Yaşlı bir söğütün yanına vardılar. Karlar hep ezilmiş, kumla karışmıştı. Kazmaya başladılar.

Piyotra, Miron'u kızıl sakalından tanıdı. Kemerinden tutup çekti çıkardı cesedi, sedyeye boca etti. Kazak, mezarı doldururken öksürüyordu. İşini bitirdikten sonra homurdana homurdana teskerenin tutamaklarından kavrayıp kaldırdı.

"Kızağı çamlara kadar getirecektik. Ne aptallık ettik, bak! En azından doksan beş kilo var. Bu karda kolay değil gitmesi."

Piyotra teskerenin tutamaklarını iyice kavrayabilmek için ölünün bacaklarını araladı biraz.

Sabahın erken saatlerine kadar Kazağın kulübesinde kafayı

çektiler. Miron Korşunof dışarda, kızağın içinde bir kilime sarılı kaldı. Piyotra atı kızağa koşulu bırakmıştı, hayvan sabaha kadar yularını çekiştirdi durdu, burun çaldı, kulaklarını dikeltti, indirdi. Cesedin kokusunu almış, kızaktaki samana yanaşmıyordu.

Piyotra Tatarsk'a vardığında gün ağarıyordu. Kızağı çayır yoluna vurmuş, atı hiç soluk aldırmadan sürmüştü. Arkasında Miron'un kafası kızağın dibini davul gibi dövüyordu. Piyotra kızağı iki kere durdurdu o yüzden, ölünün başının altına ıslak saman koydu. Cesedi doğruca evine götürdü. Evin ölü sahibine kapıyı Miron'un gözde kızı Agripina açtı. Birden ürktü, kaçayım derken avluda kar birikintilerine takıldı, tökezlendi kızcağız. Piyotra cesedi tıpkı bir un çuvalı gibi sırtlanıp mutfağa taşıdı, keten çarşaf örtülü masanın üstüne dikkatle yatırdı. Başı açık, ağlamaktan sesi kısılmış Lukiniçna kocasının tertemiz beyaz cenaze çorapları içinde duran ayaklarına sokuldu.

"Sandıydım ki eve kendi ayaklarınla geleceksin, beyim benim. Ama gördün mü bak işte sırtta taşıdılar da getirdiler seni." Güç işitilen fısıltıları, hıçkırıkları, bir garip gülücük seslerini andırıyordu. Piyotra yaşlı Grişaka'yı kolundan tutarak odaya getirdi. İhtiyar tepeden tırnağa titriyordu. Sert adımlarla yürüdü, masanın başında durdu.

"Evet, Miron! Demek bir de böyle karşılaşacaktık seninle, oğlum!" Haç çıkardı, oğlunun donmuş, çamurlu alnından öptü. "Miron... Benim de çok vaktim kalmadı..." Yaşlı adamın sesi iniltili bir ulumaya döndü. Kuvvetli, gençce bir hareketle ölünün elini dudaklarına götürdü, masanın yanında yere diz çöktü.

Birden, Piyotra'nın boğazına bir şey tıkandı. Usulca çıktı, avluda kümesin yanında bağlı duran atının yanına gitti.

XXIV

Don'un derin, sessiz bend suları geniş sığlıklara dökülür. Don usul usul akar da suları çırpıntılıdır. Siyah karınlı balık sürüleri dolaşır sımsıkı kumlu ırmak yatağında. Geceleyin çiga yem peşin-

de su yüzüne yükselir, kıyılara yakın vıcık, yeşillik kuytularda sazanlar bekleşir, turna ile tatlı su levreği ringanın peşine düşerler. Yayın midyeleri yoklar, arada bir de kendini gösterip bir yeşil su dilimi fırlatıverir havaya, alabildiğine ay ışığında altınsı kanadını çırpıp dalar yeniden, topaç gibi kafası ve sarkık bıyıklarıyla midye kabuklarının arasına siner, durur orda, sabaha kadar. Sabaha kadar karmakarışık, kara bir batık dalın altında, uyuşuk ve üşengeç, uzanıp yatacaktır.

Ama kıyıların dar olduğu yerlerde tutsak Don yatağını kemirip kendine derin bir kanal açar, köpük başlı dalgalarını çağıl çağıl sürer öne. Burunlarda hep girdaplar belirir. İşte oralarda su bir hızlı akar ki göz görmez.

Barış günlerinin sakin sığlıklarından hayat bir dar kanala dökülmüştü. Yukarı Don nahiyeleri kaynıyordu. İki akıntı karşılaşmış, Kazakların arasına ayrılık girmişti. Girdap var gücüyle dönüyor, savruluyordu. Genç Kazaklarla daha yoksul olanları hâlâ baş kaldırmamışlardı, tereddüt içerisindeydiler: Şûra Hükümetinden barış bekliyorlardı hâlâ. Ama yaşlılar saldırıya geçtiler. Kızılların niyeti Kazakların köküne kibrit suyu ekmek diyorlardı, açıktan açığa.

Mart başlangıcında, İvan Aleksiyeviç Tatarsk'ta köylüyü toplantıya çağırdı. Hiç alışılmamış bir kalabalık toplandı o gün. Belki de, Stokman İhtilal Komitesi bir toplantı yapsın, Beyazlara kaçanların mallarını yoksul Kazaklar arasında paylaştırsın diye bir teklif ileri sürmüştü, ondan.

Toplantıdan önce, Viyeşenska'dan gelen bir nahiye görevlisi ile Stokman arasında sert bir tartışma geçti. Görevli, köyde el konulan birkaç parça giyeceği alıp götürmeye gelmişti. Stokman, adama, İhtilâl Komitesinin elbiseleri veremeyeceğini, bir gün önce köyden kafileyle geçen Kızıl Ordu yaralılarına dağıtmış olduklarını söyledi. Genç görevli köpürdü, sesini yükseltti:

"El konulmuş elbiseleri ona buna dağıtmak için kim sana izin verdi?"

"Kimseden izin istemedik."

"Ne hakla milletin malını zimmetine geçiriyorsun?"

"Öyle bağırma, yoldaş, saçmalama da! Kimsenin zimmetine bir şey geçirdiği yok. Gocukları sürücülere teslim ettik, yaralıları bir yere kadar götürdükten sonra elbiseleri geri göndereceklerine dair imzalı kâğıt aldık. Erler yarı çıplaktı. Eğer bıraksaydık öyle gitsinler, ölürlerdi, hiç şakası yok. Ne yapabilirdim? Kaldı ki, elbiseler kullanılmadan duruyordu kilerde."

Stokman sakindi. Öfkesini belli etmemeye çalışıyordu. Mesele orda kapanabilirdi ama, delikanlı çelik gibi sert sesiyle diretti:

"Sen kimsin burda? İhtilâl Komitesi Başkanı mısın, ne? Tutukluyorum seni! Derhal görevini yardımcına devredeceksin. Hemen şimdi seni Viyeşenska'ya gönderiyorum. Malın yarısını da çalmışsındır herhalde, ama ben..."

"Söylesene sen bana, sen komünist misin?" diye sordu Stokman adama. Yüzü ölü yüzü gibi sararmıştı.

"Orası seni ilgilendirmez! Milis eri! Hemen al bu adamı, Viyeşenska'da makamlara teslim edeceksin. Nahiye milisine teslim edip teslim kâğıdı alacaksın!" Stokman'ı tepeden tırnağa süzüp ekledi:

"Seninle orda konuşuruz. Ben ne dersem onu yapacaksın, diktatör efendi!"

"Yoldaş aklını mı kaçırdın sen? Bilmiyor musun ki?.."

"Laf istemem! Sus!"

Ağız kavgasını dinleyen İvan Aleksiyeviç bir şey demeye fırsat bulamadan Stokman'ın ağır ağır, duvarda asılı duran mavzerine uzandığını gördü. Viyeşenskalı delikanlının gözleri korkudan büyüyüverdi. Şaşılacak bir hızla kıçın kıçın gerileyip kapıyı açtı, belkemiği her bir basamağa çarpa çarpa merdivenlerden aşağı yuvarlandı. Sonra bir acele toparlanıp kendini kızağa attı. Alanı geçene kadar sürücünün sırtını yumruklayıp koşturttu hayvanları. Peşinden gelen var mı diye ikide bir dönüp arkasına bakıyordu.

Kahkahalardan İhtilâl Komitesinin pencere camları sarsıldı. Davit kasıklarını tutmuş, masanın üstüne yıkılmıştı. Titrek parmaklarıyla kendine bir sigara saran Stokman'ın göz kapağı sinirli sinirli seğiriyordu.

"Bak şu ite! Canına yandığımın iti!" diye mırıldandı.

Mişa ve İvan'la toplantıya gittiler. Alan dolmuştu. İvan, içinden, "Bir şeyler dönüyor. Baksana, tüm köy kalkmış gelmiş!" diye geçirirken yüreği hızla çarptı. Ama kalpağını çıkarıp halkının ortasına varınca hiç endişesi kalmadı. Kazaklar hevesle yol açtılar ona. Yüzlerinde saygı okunuyordu. Kiminin gözünün içi gülüyordu. Stokman çepeçevre süzdü Kazakları. Gergin havayı gidermek, onları konuşturmak istiyordu. İvan gibi yaptı o da, kalpağını başından çıkardı. Sonra bağırdı:

"Kazak yoldaşlar! Aranızda Şûra idaresi kurulalı altı hafta oluyor. Ama biz, İhtilâl Komitesindekiler, görüyoruz ki siz hâlâ bize güvenmiyorsunuz. Aranızda söylentiler dolaşıyor. Ahmakça uydurulmuş hikâyeler hepsi. Yok bilmem topluca adam öldürülüyormuş, yok Şûra Hükümeti size baskı yapıyormuş filan! Birbirimizle daha içten, daha yakından konuşma zamanı geldi sanıyorum. İhtilâl Komitesini siz kendiniz seçtiniz. İvan Kotliyarof da, Koşevoy da sizin kendi Kazaklarınızdır. İçinizde ne varsa dökün ortaya. Her şeyden önce size şurda bildirmek isterim ki, düşmanlarımız tarafından yayılan toplu adam öldürme söylentileri iftiradan başka bir şey değildir. Bu iftiraları yaymaktan ne umdukları ortada: Kazaklarla Şûra idaresinin arasını açmak için düşmanlık ve zıtlaşma tohumları ekmek istiyorlar. Sizi yeniden Beyazların kucağına atacaklar, niyetleri o!"

"Hiç adam öldürme olmadı mı diyorsun? O halde n'oldu bizim yedi Kazağımıza?" diye arkalardan biri bağırdı.

"Hiç adam öldürülmedi demedim, yoldaş. Şûra idaresinin düşmanlarını, toprak sahipleri idaresini başımıza bela etmek isteyenleri öldürdük, daha da öldüreceğiz! Biz Çarı bunun için devirmedik, Alaman Savaşı'na bunun için son vermedik, halkı bunun için

baskıdan kurtarmadık. Alamanya'yla savaştan siz ne kazandınız? Binlerce ölü Kazak, binlerce yetim, dul, onca yıkıntı..."

"Orası öyle."

"Ve biz bütün savaşlara son vermek istiyoruz," diye Stokman devam etti. "Biz insanlar arasında kardeşlik olsun istiyoruz. Ama Çarlık zamanında sizi hep toprak sahipleri ve kapitalistler için ülkeler ele geçirmekte, toprak sahipleriyle fabrikatörleri zengin etmekte kullandılar. O Listnitski mesela, şurda yakında otururdu. Büyük babasına 1812 Savaşında hizmeti karşılığı on bin dönüm toprak verdiler. Peki sizin büyük babalarınıza ne verildi? Onlar Alaman topraklarında can verdiler. Onun için kanlarını döktüler."

İlkin bir mırıldanma, sonra onaylayıcı bir kükreyiş duyuldu. Stokman açılmaya yüz tutmuş alnının terini silerek haykırdı:

"İşçilerin ve köylülerin hükümetine el kaldırmaya kalkanları mahvedeceğiz! İhtilâl Komitesi emriyle vurulan Kazaklarınız bizim düşmanlarımızdı. Hepiniz biliyorsunuz bunu. Ama sizinle, emekçilerle, bizden yana olanlarla el ele, ya da tarlada toprağı süren öküzler gibi omuz omuza yürüyeceğiz. Birlikte yaşayacağımız yeni bir hayat için toprağı süreceğiz, tırpanlayacağız, köhne ayrık otlarını, yani düşmanlarımızı da, söküp atacağız. Yoksa bunlar yeniden toprağa kök salar, yeni hayatın gelişmesini önlerler."

Heyecanlı yüzlerden, tutuk mırıltılardan, Stokman sözlerinin Kazakların gönlüne işlediğini anladı. Yanılmamıştı. Akıllarından geçeni açıkça söylemeye başladılar:

"Osip Davidoviç! Biz seni iyi tanırız, bir ara aramızda yaşadıydın, bizdensin sen de. Anlat bize, korkma. Şu senin hükümetin, bizden ne istiyor? Tabii, biz hükümetten yanayız. Oğullarımız cepheyi açıp geldiler. Ama biz cahil halkız. Olanlardan bir şey anlamıyoruz." Yaşlı Gıryaznof uzun uzun konuştu. Ne dediği pek anlaşılmıyordu. Kem küm etti, fazla ileri gitmekten sakındı. Ama kolsuz Aleksi Şamil kendini tutamadı.

"Ben konuşabilir miyim?" diye bağırdı.

Tartışmadan heyecanlanan İvan ona karşılık verdi:

"Hadi, gel konuş!"

"Yoldaş Stokman, sen önce bana şunu söyle: Dilediğim gibi konuşabilir miyim?"

"Tabii."

"Beni tutmayacaksınız ya?"

Stokman gülümsedi, elinin bir hareketiyle savuşturdu o ihtimali.

"Ama kızmak yok! Ben basit adamım, ne düşünüyorsam onu söylerim."

Aleksi'nin kardeşi Martin boş yeninin ucundan tutup çekiştirerek endişeyle fısıldadı:

"Bırak ulan, salak! Vazgeç. Sonra listeye yazacaklar seni de!"

Aleksi kurtuldu kardeşinin elinden, döndü, yüzünü kalabalığa çevirdi. Yanağı seğiriyordu.

"Kazaklar! Ben söyleyeceğimi söyleyim, doğru mu yanlış mı siz söyleyin!" Asker gibi topukları üstünde döndü, Stokman'a tilkice bir bakış fırlattı. "Ben diyorum ki... Eğer gerçeği konuşacaksak burda, konuşalım diyorum. Hiçbir şey saklamadan konuşalım. Şimdi size bütün Kazakların aklından geçenleri, komünistlerin niçin bize eza ettiklerini söyleyeceğim. Çalışan Kazaklara, sizinle savaşmayanlara karşı olmadığınızı söyledin, zenginlere karşı olduğunuzu söyledin. Yoksullardan yana imişsiniz. Peki öyleyse, söyle bana, bizim köyün Kazaklarını öldürmeleri doğru muydu? Korşunof'a bir şey demiyorum. Atamandı o, hayatı boyunca başka Kazakların kanını emdi. Ama Palavra Avdeyiç niçin vuruldu? Matvey Kaşulin niçin? Bogatiryof, Maydanikof, Korolyof? Onlar da bizim gibi cahil, kafası karışık adamlardı işte. Sabanın sapını tutmasını öğrenmişlerdi yalnız, kitap nedir bilmezlerdi. Kötü bir laf ettiler diye hemen duvarın önüne mi çekilmeleri gerekirdi?" Derin bir soluk aldı, bir adım ileri çıktı. Boş yeni göğsüne çarpıp duruyor, ağzı seğiriyordu. "Aptal aptal konuşanları yakalayıp cezalandırdınız, ama tüccarlara hiç el sürdüğünüz yok. Tüccar kısmı parayı verip paçasını kurtarıyor. Ama biz n'apalım? Bizim

paramız var mı? Toprağı eşeler dururuz. Biz, harcarız hayatımızı, talih yanımızdan geçer gider. Kaç kişiyi öldürdünüz! Ama canlarını kurtarmak için son öküzlerine kadar çıkarır verirlerdi. Onlardan hiçbir şey istemediniz. Vurdunuz, öldürdünüz. Bitti! Ama biz Viyeşenska'da olup bitenleri çok iyi biliyoruz. Orda tüccarlar da, papazlar da hayattalar hâlâ. Kıllarına dokunulmuyor. Kargin'de de öyle. Çevrede, yörede ne olup bittiği kulağımıza geliyor. İyi haber yerinde kalır, kötüsü dünyayı sarar."

"Çok doğru!" Geriden tek bir ses haykırdı.

Kalabalığın mırıltısı Aleksi'nin sesini bastırdı. Ama o bekledi sesler dinsin diye. Stokman'ın elini kaldırmasına aldırmadan bağırmaya devam etti:

"Belki iyi bir hükümet bu Şûra Hükümeti, biliyoruz. Ama işleri ele alan komünistler bizi bir kaşık suda boğmaya çalışıyorlar. Kızıl askerlerin ağzından işittik. 1905'in hıncını alacaklarmış bizden. Kendi aramızda ne diyoruz biz? Komünistler bizi mahvetmek, yeryüzünden silip atmak istiyorlar diyoruz. Kazakları Don ülkesinden atıp temizlemek istiyorlar. Diyeceğim bu. Sarhoş bir adam gibiyim, ağzıma geleni söylüyorum. Bu iyi hayattan, size, komünistlere garazımızdan, hepimiz sarhoşuz zaten!"

Aleksi kalabalığa karıştı. Uzun bir sessizlik oldu. Stokman konuşmaya başladı ama arkalardan birkaç kişi bağırıp sözünü kesti:

"Haklı! Kazaklar kızmaya başlıyorlar. Şu sıralar köylerde ne türküler çıktı, biliyor musun sen? Kimse düşündüğünü söyleyemiyor, onun yerine türkü çağırıyorlar. Türkü bu, kim ne der? Hatta bir türkü var, geri dönen Kadetlere yakınıyor Kazaklar. O halde yakınacakları bir şey var demektir."

Birisi güldü. Kalabalık bir kımıldadı, bir mırıltıdır yükseldi.

Stokman kalpağını elinde şiddetle buruşturarak cebinden Koşevoy'un yazdığı listeyi çıkardı.

"Hayır işte, doğru değil!" diye haykırdı. "İhtilâlden yana olanların yakınacakları bir şey yok. Köylünüz, Şûra idaresinin düş-

manları, bakın niçin öldürüldüler. Dinleyin!" Ağır ağır, kelimeleri belirterek, yüksek sesle okumaya başladı:

Tutuklanıp İhtilâl Mahkemesi Sorgu Komitesine teslim edilen Şûra idaresi düşmanlarının listesidir.

Korşunof, Miron Gregoriyeviç. Eski ataman. Başkalarının emeğini sömürüp zengin olmuştur.

Senilin, İvan Avdeyiç. Şûra Hükümetinin devrilmesi için propaganda yapmıştır.

Kaşulin, Matvey İvanoviç. Aynı suçtan.

Maydanikof, Semyon Gavriloviç. Omzuna apolet takıp sokaklarda Şûra Hükümeti aleyhinde bağırıp çağırmıştır.

Melekof, Pantaleymon Prokofiyeviç. Askeri Konsey üyesi idi.

Melekof, Gregor Pantaleyeviç. Şûra Hükümetine düşman bir asteğmen. Tehlikelidir.

Kaşulin, Matvey'in oğlu Andrey. Podyolkof Kızıl Kazaklarının idamında görev almıştır.

Bodovskof, Fiyodot Nikiforoviç. Aynı suçtan.

Bogartiryof, Arkip Matveyeviç. Kilisede zangoç ve hükümete karşı idi. Halkı ihtilâle karşı kışkırtmıştır.

Korolyof, Zakar Leontiyeviç. Silahlarını teslim etmeyi reddetmiştir. Güven olmaz.

Baba oğul Melekoflarla Bodovskof'un isimlerinin karşısına yazılı notları Stokman halka okumadı: "Şûra Hükümetinin bu düşmanlarından ikisi nakliye işleri için seferber edilmiş olup köyde bulunmadıklarından, Pantaleymon Melekof da tifüsten hasta yattığından tutuklanmadılar. Burda olmayan iki kişi köye döner dönmez yakalanıp Viyeşenska'ya gönderilecektir. Üçüncüsü de ayağa kalktığında gönderilecektir."

Bir an, kimse konuşmadı. Sonra bir patırtı koptu.

"Doğru değil!"

"Doğru! Şûraların aleyhinde konuştular!"

"Bunun için mi adam tutuklarsınız siz?"

"Birisi uydurmuş hep bunları!"

Stokman bir kere daha konuştu. Onu dikkatle dinler gibiydiler. Arada, onaylayıcı haykırışlar da duyuluyordu. Ama, sonunda Stokman Beyazlara kaçanların mallarını pay etme meselesini ortaya atınca herkes sus pus oldu.

"Neyiniz var, nedir bu?" diye kırgınlıkla sordu İvan Aleksiyeviç.

Toplantı, birden, yere saçılan saçma taneleri gibi dağılıverdi. Köyün en yoksullarından biri, az bir kararsız, ileri çıkacak oldu, duraladı, döndü yerine sonra.

"Mal sahipleri döner gelir. Ondan sonra?.."

Stokman Kazakların dağılmalarını önlemeye çalışırken yüzü bembeyaz kesilen Koşevoy, İvan Aleksiyeviç'in kulağına fısıldıyordu:

"Ellerini sürmezler demedim mi? Şimdi bu malı onlara vermektense hepten yakmalı daha iyi..."

XXV

Koşevoy, kırbacını düşünceli düşünceli pantolonuna çarparak, başı öne eğik, ağır adımlarla Mokof'un evinin basamaklarını tırmandı. Koridorda birkaç eyer seriliydi. Birisi gelmiş olacaktı: Üzengilerden birinde, hâlâ, çizme altında kalmış tezek rengi bir parça kar vardı, altında da ufacık bir su birikintisi belirmişti. Koşevoy gözlerini eyerlerden, sayvanın döşemesinden parmaklıklara, ordan, buğulanmış pencerelere çevirdi. Gördüğü hiçbir şeyin anlamı yoktu. Basit yüreği Gregor Melekof'a karşı merhamet ve nefretle kaynıyordu.

İhtilâl Komitesinin odasında ağır bir tütün ve koşum kokusu vardı. Mokoflar Donets ötesine kaçtıklarından geride kalan kadın hizmetkârlardan biri ocağı yakıyordu. Ötede bir odada milisler

yüksek sesle gülüştüler. "Şunlara bak, yine gülecek bir şey buldular!" diye düşündü Mişa. Hızla yürüyüp Komite odasına girerken çizmesine son bir kırbaç darbesi daha indirdi.

İvan Aleksiyeviç yazı masasında oturuyordu. Kalın ceketinin önü açıktı. Siyah kalpağını çapkınca bir yana yıkmıştı, terli yüzünde yorgunluk okunuyordu. Stokman, üzerinde yine o uzun süvari kaputu, onun yanında pencerenin kenarına ilişmişti. Mişa'yı gülümseyerek karşıladı, yanına çağırdı, yer gösterdi. Koşevoy bacaklarını uzattı oturdu.

"Dün emin bir yerden öğrendim, Gregor Melekof dönmüş," dedi. "Ama daha gitmedim ona."

"Ne yapmayı düşünüyorsun?" Stokman sigarasını sararken İvan Aleksiyeviç'e baktı.

"Kilere mi tıkalım, n'apalım?" diye gözlerini hızla kırpıştırıp cevap verdi İvan. Kararsızdı.

"İhtilâl Komitesi başkanı sensin... Sen karar vereceksin!"

Stokman bıyık altından gülümseyerek omuzlarını silkti. Öyle alayla gülümserdi ki bazen, kırbaç vursa daha az acıtırdı adamın canını. İvan'ın çenesini ter basıverdi. Hemen konuştu:

"Başkan olarak Gregor'u da, kardeşini de hemen tutuklayıp Viyeşenska'ya göndermeye hazırım!"

"Kardeşini tutuklamanın faydası yok. Fomin onu koruyor. Nasıl lehinde konuştuğunu biliyorsun. Ama Gregor bugün, derhal yakalanmalıdır. Yarın Viyeşenska'ya göndeririz. Hakkındaki belgeleri de bir atlı milisle bugünden İhtilâl Mahkemesi başkanına iletiriz."

"Gregor'u akşam yakalasak daha iyi olmaz mı, Osip Davidoviç?" dedi İvan.

Bir öksürük nöbetine yakalanan Stokman az sonra sakalını silip sordu:

"Niçin, akşam?"

"O saatte daha az sözü edilir."

"Valla, pek aptalca bir itiraz o," dedi Stokman.

İvan, Koşevoy'a döndü. "Mihail, iki adam al yanına, git derhal Gregor'u tutukla. Kimseyle görüştürme. Anladın mı?"

Koşevoy pencerenin kenarından inip milislerin yanına gitti. Stokman odanın içinde dolaşmaya koyuldu. Bir iki dakika sonra masanın yanında durarak, "Son toplanan silahları gönderdiniz mi?" diye sordu.

"Hayır. Bugün gidiyor."

Stokman somurttu. Sonra kaşlarını kaldırarak çabuk çabuk sordu:

"Melekoflar ne verdiler?"

Hatırlamaya çalışan İvan Aleksiyeviç kaşlarını çattı. Sonra gülümsedi.

"İki tüfek, iki tabanca. Ellerinde başka yok mu dersin?"

"Sen ne dersin?"

"Oho! O kadar enayi sanma onları."

"Değil mi?" Stokman dudaklarını kıstı. "Ben senin yerinde olsam Gregor'u tuttuktan sonra evlerini de bir arardım. Kumandana emir ver arasın. Bir şeyi düşünmek başka, harekete geçmek başkadır."

Koşevoy yarım saat sonra döndü. Sayvanı bir çırpıda geçti, kapıları çekip açtı, soluk almak için eşikte durup haykırdı:

"Gördünüz mü olanı şimdi!"

"N'oldu?" Stokman hemen ona doğru seğirtti. Gözleri kocaman açılmıştı. Sesinin sakinliğinden, ya da bir başka sebepten Koşevoy'un tepesi attı.

"Ne belertiyorsun gözlerini öyle be?" diye bir küfür savurdu. "Gregor Singin'deki halasına gitmiş, öyle diyorlar. Ne yapacaktı yani? Peki siz nerdeydiniz? Sinek mi avlıyordunuz? Kim kodu gitsin? Parmaklarımızın arasından sıyrıldı kaçtı işte. Hiç bana bağırma, ben sürüden biriyim, gider tutarım onu, o kadar! Ama sen ne düşünüyordun ki?" Stokman üzerine yürüdükçe o ocağa doğru

geri çekiliyordu. Güldü. "Yaklaşma, Osip Davidoviç, yaklaşma! Bir adım daha atarsan, Tanrı hakkı için bak, vururum!"

Stokman onun önünde durup parmaklarını çıtlattı. Mişa'nın bağlılıkla dolup taşan güleç gözlerine bakarak dişlerinin arasından konuştu:

"Singin yolunu biliyor musun?"

"Biliyorum."

"O halde ne bekliyorsun hâlâ? Bir de Alamanlarla savaştım dersin... Ulan beceriksiz!" Yüzünü yalancıktan, ekşiterek somurttu.

Bozkır, mavi dumansı bir pus altında uzanıyordu. Don kıyısındaki tepelerin ardında mosmor bir ay yükseliyordu. Kısıktı parıltısı, yıldızların fosforumsu ışığını solduruyordu.

Singin yolunda altı atlı doludizgin koşturuyordu. Stokman Mişa'nın yanındaydı. Uzun bacaklı atı, huzursuz, sürücüsünün dizini ısırmaya çalışıyordu. Stokman sakindi. Mişa'ya gülünç bir olay anlatıyor, Mişa eyer kaşının üstünde iki büklüm olmuş, çocuk gibi katıla katıla gülerken başlığının altında onun ciddi yüzünü görmeye çalışıyordu.

Singin'de kılı kırk yararcasına bir arama hiçbir sonuç vermedi.

XXVI

Nakliye katarıyla Bogovskaya'ya vardıktan sonra Gregor daha da ötelere gitmek zorunda kaldı. On gün dönmedi. Tatarsk'a varmadan iki gün önce babasını tuttular. İhtiyar Pantaleymon hasta yatağından yeni kalkmıştı. Eskisinden de sıskaydı. Saçları daha da ağarmış, güve yemiş gibi öyle kırpık duruyordu alnında. Sakalı seyrelmiş, çevresi hep kırlaşmıştı.

Milis eri on dakika içerisinde hazırlanmasını söyledi, sonra aldı götürdü onu. Mokof'un kilerine koydular. Viyeşenska'ya gönderilene kadar orda kalacaktı. Onunla birlikte dokuz ihtiyar, bir de fahri yargıç tutuklanmıştı.

Piyotra, kardeşi daha atını avludan içeri sürmeden haberi

bildirdi, "Durma dön git!" diye akıl verdi ona. "Senin ne zaman döneceğini sordular. Gel ısın biraz, çocuklarını gör, sonra çek git. Ribni köyüne git. Orda saklanır beklersin. Bana sorarlarsa Singin'de halama gittiğini söylerim. Bizimkilerden yedi kişiyi vurdular, haberin var mı? Tanrı korusun, babamın sonundan korkuyorum. Ama sana gelince..."

Gregor mutfakta yarım saat oturdu, sonra atına eyeri vurup gecenin karanlığında dörtnala Ribni'ye doğru yola çıktı. Uzaktan hısımları olan güvendiği bir Kazak onu sundurmasında, tezeklerin arasında sakladı. İki gün kaldı orda. Yalnız geceleri dışarı çıkıyordu.

XXVII

10 Martta, yani Singin'den döndükten iki gün sonra, Mişa Koşevoy komünist grubunun bir toplantısı olup olmayacağını öğrenmek için Viyeşenska'ya gitti. O, İvan Aleksiyeviç, Davit, Yemelyan ve Filka partiye yazılmaya karar vermişlerdi. Koşevoy, Kazaklardan teslim alınan son silahları da yanında götürdü. Bir de okulun avlusunda bulunan bir makineli tüfekle Stokman'ın Nahiye İhtilâl Komitesi başkanına yazdığı mektup vardı.

Viyeşenska yolunda giderken, sulak otlaklara sinmiş tavşanları ürkütüp yolun bir yanından öbür yanına kaçırdılar. Savaş boyunca oralara varıp dolmuş, alabildiğine üremişti tavşanlar, sarı bataklık sazı gibi saçılmışlardı yöreye. Adım başında biri sıçrıyordu. Kızağın sesini duyunca sindikleri yerden ayak değmemiş kara fırlıyor, beyaz karınlarını, siyaha yakın renkte sert kuyruk altlarını göstere göstere koşuyorlardı. Kızağı süren Yemelyan dizginleri elinden bırakıp haykırıyordu her defasında: "Haydi, salla!"

Mişa kızaktan atlayıp, dizüstü çöküyor, uzakta hoplaya zıplaya koşan akça topaçın üzerine silahını boşaltıyor, kurşunların teptiği karın içinden gittikçe artan bir hızla koşup fundaların içinde gözden kaybolan topaçın ardından baka kalıyordu.

Nahiye komitesini ordan oraya koşturan telaşlı adamlar, gelip

giden kuryelerle amaçsız bir kargaşalık içinde buldu. Sokaklar bomboştu. Telaşın sebebini anlamayan Mişa şaşırdı. Komite başkan yardımcısı dalgındı. Stokman'ın mektubunu aldı cebine tıktı, Mişa bir cevap verip vermeyeceğini sorunca burnundan soluyup hırlayıverdi:

"Haydi be sen de! Vaktim mi var şimdi benim seninle uğraşmaya?"

Bir ileri karakol bölüğünün adamları alanda dolaşıp duruyorlardı. Bir sahra mutfağı, et ve defne yaprağı kokuları saçarak, dumanları tüte tüte, alandan geçti.

Mişa İhtilâl Mahkemesine yollandı. Orda sigarasını tüttürüp tanıdıklarına sordu:

"N'oluyor, nedir bu telaş?"

İçlerinden biri isteksiz isteksiz cevap verdi:

"Kazanskaya'da durum karışık. Beyazlar cepheyi mi yarmışlar, Kazaklar mı ayaklanmış, nedir, bilmiyoruz. Anlaşılan dün bütün gün savaş olmuş orda. Telefonlar kesik."

"Bir haberci gönderseydiniz."

"Gönderdik. Herif dönmedi. Bugün de Yelanskaya'ya bir bölük yollandı. Orda da bir şeyler oluyor."

Pencerenin önünde oturup sigaralarını tüttürdüler. İhtilâl Mahkemesi'nin yerleştiği evin pencereleri dışında toz gibi ince kar savruluyordu.

Ansızın köyün dışındaki çamlıkların ordan silah sesleri duyuldu. Mişa'nın yüzü soldu, sigarası elinden düştü. Herkes avluya koştu. Şimdi silah sesleri daha tok çıkıyordu. Derken bir salvo işitildi, sundurmaların üstüne, kapılara kurşunlar yağdı. Avluda duran bir Kızıl Ordu askeri yaralandı. Bölükten kim kaldıysa bir acele İhtilâl Komitesi önünde nizama sokuldular, kumandan başlarına geçti, Don'a inen bayıra doğru götürdü bölüğü. Panik. Alanda koşuşmalar. Dörtnal giden binicisiz bir at geçti.

Şaşkınlık ve yeisten Mişa alana nerden, nasıl geldiğini hatırla-

yamadı. O sırada kilisenin ardından sökün eden Fomin'i gördü. Atına bir makineli bağlıydı. Tekerlekler köşeyi dönemedi, makineli devrildi, iki yana yalpa vurarak sürüklenmeye başladı. Eyerin üstüne kapanan Fomin, ardında gümüşten bir iz bırakarak, tepenin eteğinde gözden kayboldu.

"Atlara!" Mişa'nın aklına gelen ilk düşünce bu oldu. Yan sokaklarda iki büklüm, soluk soluğa, hiç durmadan koştu. Yemelyan atları hazır ediyordu. Dehşetten dizginleri birbirine dolaştırmıştı.

"Mihail, n'oluyor be? Ne var?" diye dişleri birbirine çarparak kekeledi.

Acelesinden dizginleri bulamadı. Bulduğunda, bu sefer yaka sırımları çözülmüştü.

Avlu bozkıra bakıyordu. Mişa çamlara doğru bir göz attı. O yönde ne bir piyade sırası, ne hücuma kalkmış süvariler gördü. Uzakta bir yerde silahlar patlıyordu, sokaklar ıssızdı. Dört bir yanda bir kasvet, her zamanki kasvet. Ama korkunç bir şey oluyordu orda. Ayaklanma, sahiden gelmiş çatmıştı. Yemelyan atlara dalmışken, Mişa gözünü bozkırdan ayırmadı. Bir adamın yol kenarındaki haçın ordan koşarak, geçen Aralık ayında yakılan telsiz istasyonunun olduğu yerde köprüyü geçtiğini gördü. Adam öne eğilmiş, var hızıyla koşuyordu. Kollarını göğsüne bastırmıştı. Mişa elbisesinden tanıdı adamı: Mahkemenin sorgu yargıcı Gromof. Sonra bir atlı geçti önlerinden, dörtnala. Mişa onu da tanıdı: Çerniçkin adında Viyeşenskalı bir Kazaktı. Beyazların yoluna baş koymuş bir delikanlı. Gromof koşarken bir iki kez arkasına baktı, cebinden tabancasını çıkardı. Bir kurşun sesi. Sonra bir daha. Gromof bir kumluk tümseğin başına koştu, orda bir daha ateş etti. Çerniçkin daha hayvan durmadan kendini eyerden attı, silahını omzundan çekti, dizginleri bırakmadan bir kar savruntusunun gerisine yattı. İlk kurşundan sonra Gromof sendeledi. Sol eliyle çalılara tutundu, tümseğin çevresinde bir çember çizip yere kapaklandı. "Öldü!" Mişa birden buz kesti. Çerniçkin yaman bir nişancıydı. Alman Savaşından getirdiği Avusturya karabinasıyla hangi menzilden olursa olsun ne göstersen vururdu.

Mişa kızakla kapıdan geçip dörtnala uzaklaşırken Çerniçkin'in tümseğe koştuğunu, karın üstünde kapaklanmış duran siyah kaputa kılıcıyla saldırdığını gördü.

Her zamanki geçitten Don'u geçmeye kalkmak tehlikeliydi: nehrin beyaz örtüsü önünde atlar, insanlar tabak gibi hedef olurdu kurşunlara. Genel Karargâh Bölüğünden iki Kızıl Muhafız orda kurşunlar altında yıkılmış kalmışlardı bile. Yemelyan gölü geçtikten sonra atları ormana sürdü. Gölün yarı erimiş buzu üstünde toynaklardan ufak gölcükler, kızağın ayaklarından derin izler kaldı. Hayvanları deliler gibi koşturup Tatarsk'a ulaştılar. Köyün altındaki geçitte Yemelyan dizginlere asıldı, rüzgârdan kızarmış yüzünü Mişa'ya çevirdi:

"N'apsak acaba? Ya bizim köyde de aynısı olduysa?"

Mişa tedirgindi. Köye baktı. Nehre en yakın sokakta doludizgin iki atlı koşturuyordu. Milislere benzetti onları.

"Köye girelim," dedi. "Başka nereye gideriz ki?" Kararlıydı.

Yemelyan isteksizce kamçıladı hayvanları. Köyü geçtiler, öbür yandaki bayıra vurdular. Palavra Avdeyiç'in oğlu Antip'le iki kişi daha, köyün yukarı ucundan iki ihtiyar, koşarak onlara doğru geldiler.

"Hey, Mişa!" Antip'in elinde tüfeği gören Yemelyan dizginleri çekip atları çeviriverdi.

"Dur!"

Bir silah patladı, Yemelyan yıkıldı. Dizginler hâlâ elindeydi. Atlar dörtnala bir çite bindirdiler. Mişa kızaktan dışarı fırladı. Ayakları kaya kaya onlara doğru koşan Antip bir yalpaladı, durdu, tüfeği omzuna dayadı. Mişa bodoslama çitin üstüne düşerken adamlardan birinin elindeki üç çatallı yabanın sivri, parlak uçlarını gördü.

Omzunda bir acı duydu. Yanar gibi. Bağırmadı. Yere düşerken ellerini yüzüne kapadı. Derin derin soluyan bir adam üzerine eğildi, yabayla dürtükledi onu.

"Kalk ayağa, kahrolasıca!"

Ondan sonrası, Mişa'nın aklında kaldığı kadarıyla, sanki bir düşte geçmiş gibiydi. Antip üzerine saldırıp yakasına yapıştı. Haykırırken ağlıyordu da: "Babamı ölüme gönderdi! Bırakın onu bana, iyi komşular, bırakın! Bırakın öcümü alayım!" Zorla çekip götürdüler. Ufak bir kalabalık toplandı. Birisinin kısık, makul sesi duyuldu.

"Koyun gitsin çocuğu! Ne biçim Hıristiyanlarsınız siz be? Bırak, Antip! Baban nasıl olsa geri dönmeyecek, boşuna adam öldüreceksin. Hadi evlerinize gidin, kardeşler. Ambarda şeker dağıtıyorlar. Gidin alın payınızı!"

Mişa, akşam kendine geldiğinde hâlâ çitin dibinde yatıyordu. Yabanın deldiği yanı yanıyor, sancıyordu. Yaba gocuğunu, hırkasını delmiş, etine dalmıştı. Ayağa kalkıp yanı yönü dinledi. İsyancılar köye nöbetçi salmış olacaklardı. Arada bir kurşun sesi duyuluyor, ardından köpekler bir havlamadır tutturuyordu. Don'un kıyısında, keçi yolunda yürüdü, çitlerin dibinde sürünerek kayalığın başına vardı. Düşe kalka ilerlerken elleri karlara sürtünüyordu. Nerde olduğunu bilmeden, rastgele sürüdü. Soğuktan bütün vücudu titriyordu. Elleri donmuştu. Soğuğa daha fazla dayanamadı, bir köylünün bahçe kapısından içeri daldı. Fundaların sardığı kapıyı açıp arka avluya girdi. Sol yanda gözüne bir sundurma ilişti, oraya yöneldi. Tam o anda kulağına ayak sesleri, bir öksürük çalındı. Keçe çizmeleri gıcırdayan birisi girdi sundurmaya. "Öldürecekler beni," diye umursamadan düşündü Mişa, bir başkasını düşünürcesine. Adam kapının yarı aydınlığında duruyordu.

"Kim var orda?" Zayıf bir sesti, korkudan titreyen. Mişa bölme duvarının dibinden ilerledi.

"Kim o?" Adam daha yüksek, endişeli bir sesle sordu. Stepan Astakof'un sesini tanıyan Mişa ortaya çıktı.

"Stepan! Benim... Koşevoy. Tanrı aşkına kurtar beni! Kimseye söylemesen olur, olmaz mı?"

"Sensin, ha?" Tifüsten yeni kalkan Stepan'ın sesi zayıf çıkıyordu. Ağzı yayıldı. Gülümseyişi kararsızdı. "Peki, geceyi geçir burda ama sabah kalkar gidersin. Nasıl geldin ki buraya?"

Mişa Stepan'ın elini araştırdı, buldu, sıktı. Sonra kendini bir saman yığınının üstüne attı. Ertesi akşam hava kararır kararmaz son çare olarak evine gitmeye karar verdi. Kimselere görünmeden eve vardı, pencereyi vurdu. Kapıyı açan anası onu görünce birden ağlamaya başladı. Elleri oğlunun boynuna yapışmış okşuyor, başı göğsünde sarsılıyordu.

"Git burdan, İsa aşkına, hadi git! Bu sabah Kazaklar geldiler, avluda aramadık yer komadılar. Avdeyiç kırbaçla vurdu bana. 'Oğlunu saklıyorsun,' dedi, 'n'aptım da hemen oracıkta gebertmedim onu!' dedi."

Mişa arkadaşlarını nerde bulacağını kestiremedi. Anasının kısaca anlattıklarından anladığı, bütün Don kıyısı köyleri ayaklanmışlar, Stokman, İvan Aleksiyeviç, Davit ve milis erleri kaçmışlar, Filka ile Timofey bir gün önce öğle üzeri alanda öldürülmüşlerdi.

"Hadi git sen şimdi. Gelir bulurlarsa seni burda sonra..." Anası ağlıyordu. Ama sesi kesindi. Yıllardır ilk kez, Mişa da ağladı. Tıpkı bir çocuk gibi, dudaklarından salyalar aka aka, hıçkıra hıçkıra ağladı. Sonra yaşlı kısrağı aldı, avluya çıkardı. Hayvanın tayı peşini bırakmadı. Anası Mişa'nın eyere binmesine yardım etti, kutsadı onu. Kısrak isteksiz gidiyordu. Tayını arıyor, boyuna kişniyordu. Hayvan bağırdıkça Mişa'nın yüreği ağzına geliyordu.

Yine de, kimselere görünmeden çıktı köyden. Hetman şosesinde, kuzeydoğu yönünde ilerledi.

Gece karanlıktı. Kaçaklara yardımcı. Kısrak, tayını yitirecek korkusuyla ikide bir kişniyordu. Mişa dişlerini sıkıp dizginleri kasıyor, duruyor, önünde ya da ardında nal sesleri duyuluyor mu diye kulak kabartıyordu: Dört bir yanda büyülü sessizlik. Fırsattan istifade küçücük ayaklarını kara gömüp anasının memelerine yumulan tayın çıkardığı ses duyuluyordu yalnız.

XXVIII

Sundurma çürük saman, tezek kurusu, saman çöpü kokuyordu. Gündüzün damdan içeri donuk bir ışık süzülürdü. Bazen kapıdan güneş sızardı. Geceleyin, farelerin cırlayışı sessizlik.

Günde bir kere, akşamları, ev sahibi kadın Gregor'a gizlice yemek getiriyordu. Tezekler arasında bir su testisi duruyordu. Hayat böyle de sürer giderdi ya içecek tütünü kalmamıştı. İlk günü ne yapacağını bilemedi, içini korkunç bir sıkıntı bastı. Tütünsüz duramıyordu. Yerde sürüne sürüne dolaştı, biraz kurumuş at pisliği topladı, avucunun içinde ufalayıp sigara yaptı. Akşam ev sahibi ona eski bir İncil'den koparılmış birkaç sararmış sayfayla bir kutu kibrit, bir avuç dolusu kuru yonca getirdi. Gregor sevincinden göklere uçtu. Kendini hasta edene kadar içti o tütünü, sonra tezeklerin üstünde ilk defa deliksiz bir uyku uyudu.

Ertesi sabah Kazak dostu bir koşu sundurmaya girip bağıra çağıra uyandırdı onu:

"Hâlâ uyuyor musun? Kalk, hadi! Don buzlarını kırdı!" İçten bir kahkaha attı.

Gregor uzandığı yerden çabucak indi. Tezekler ardından döküldü hep. "N'oldu?"

"Öte yakada Yelanskaya ve Viyeşenska Kazakları ayaklandılar. Fomin'le Viyeşenska'daki hükümet, hepsi, Tokin'e kaçtılar. Kazanskaya, Şumilinskaya ve Migulinskaya da isyan etmiş diyorlar."

Gregor'un alnında, boynunda damarları kabardı, gözlerinde yeşil kıvılcımlar çaktı. Sevincini tutamadı. Sesi titreyerek, kara parmaklarıyla kaputunun bağlarını çekiştirip durarak, "E peki, burda, sizin köyde? Burda n'oluyor?" diye sordu.

"Bir şey duymadım. Demincek başkanı gördüm, güldü. 'Bir Tanrı olsun da, gayri hangisi olursa olsun!' dedi. Sen de deliğinden çıkabilirsin artık."

Eve doğru yürüdüler. Gregor uzun adımlarla gidiyordu. Kazak yanından koşturup haberleri anlattı:

"Yelenskaya nahiyesinde ilk ayaklanan Krasnoyarski köyü olmuş. İki gün önce yirmi kadar Yelanskaya komünisti orda birkaç Kazağı tutuklamaya gitmişler. Krasnoyarskililer duymuşlar bunu, bir araya gelip karar vermişler: 'Daha ne kadar dayanacaz buna? Bugün babalarımızı alıp götürüyorlar, yarın sıra bize gelecek. Vurun eyerleri atlara, gidip tutuklananları kurtaralım!' demişler. On beş yaman delikanlı toplanmış. Yalnız bir iki tüfek, birkaç kılıçla sopa varmış ellerinde. Komünistleri Melnikof'un avlusunda dinlenirken bastırmışlar. Atlarından inmeden saldırmışlar üzerlerine. Avlunun çevresinde bir taş duvar varmış, onun için komünistler püskürtmüş onları. Birini de öldürmüşler. Tanrı rahmet eyleye. Ama işte, o dakikadan itibaren, Şûra idaresine yol görünmüş. Tanrı topunun belasını versin bu heriflerin!"

Gregor, kahvaltısını iştahla yedi bitirdi, sonra dostuyla birlikte sokağa çıktı. Kazaklar bayram gününde gibi köşelerde küme olmuşladı. Kümelerden birine yanaştılar. Kazaklar ellerini kasketlerine götürüp selam verdiler onlara, sorularını oldukça isteksiz karşıladılar. Tanımadıkları Gregor'a merakla, soran gözlerle bakıyorlardı.

"O da bizden, korkmayın. Tatarsklı Melekofları duymadınız mı? Bu işte Pantaleymon'un oğlu Gregor'dur! Öldüreceklerdi, kaçtı bana geldi." Gregor'un dostu kabardı.

Konuşmaya başladılar. Kazaklardan biri Kızılların Viyeşenska'dan nasıl sürüldüklerini anlatırken sokağın öte ucunda iki atlı belirdi. Dörtnala geliyorlardı. Her bir kümenin önünde durup atlarını çeviriyor, kollarını sallayıp bağıra bağıra bir şeyler söylüyorlardı. Gregor sabırsızlıkla bekledi yanına gelmelerini.

"Bizim adamlarımız değil bunlar. Bir yerden haberciler olacak," dedi Kazaklardan biri, o yana bakıp.

İki atlı yanlarına geldi. Biri yaşlı bir adamdı. Gocuğunun önü açık, yüzü kıpkırmızı ve terliydi. Kır saçları alnına düşmüştü. Genç bir adam gibi dizginlere asılıp sağ elini öne uzattı.

"Kazaklar! Köşebaşlarında durmuş öyle karılar gibi ne dedi-

kodu edersiniz?" diye bağırdı. Gözleri yaşlar içindeydi. Sesi kırıldı birden, yanakları titredi.

Beyaz burunlu, uzun gür kuyruklu, çelik gibi bacaklı dört yaşında doru atı altında kaynıyordu. Burun çalıp gemini dişleyerek şaha kalkıyor, dizginleri çekiştiriyordu. Başı serbestlensin, kulaklarını geri yatırıp yelesini sıyıran rüzgârla doludizgin koşsun, pürüzsüz toynaklarının altında donmuş toprağı çın çın öttürsün istiyordu. İncecik derinin altında boynunun, bacaklarının her bir kası kıpır kıpırdı. Saydam, pembe burnu titrek. Patlak gözlerini ikide bir sert sert devirip sahibine bakıyordu.

"Durgun Don'un evlatları, ne duruyorsunuz burda böyle?" İhtiyar, Gregor'dan öbür Kazaklara dönerek haykırdı: "Babalarınızı, dedelerinizi öldürüyorlar, malınızı mülkünüzü elinizden aldılar. Yahudi komiserler dinimizle alay ediyorlar, siz burda oturmuş ayçiçeği çiğneyip eksik etek peşinde koşuyorsunuz hâlâ! Boyunlarınıza ilmeği geçirecekler, o zaman yanacaksınız ya iş işten geçmiş olacak. Biraz unutun be uçkurlarınızı! Bütün Yelanskaya nahiyesi, genci, ihtiyarı ayaklandı. Kızılları Viyeşenska'dan attılar. Siz burda... Damarlarınızda Kazak kanı yerine mujik şırası mı akar sizin? Ayaklanın! Silah başına! Krivski köyü bizi size gönderdi. Haydi atlara, Kazaklar, vakit çok gecikmeden, atlara!" Çılgın gözlerini bir eski tanışının yüzüne dikti, hakaret dolu bir sesle haykırdı: "Ne duruyorsun orda, Semyon Hristoforiç? Kızıllar Filonova'da oğlunu kılıçtan geçirdiler, sen kaçacak delik arıyorsun!"

Gregor daha fazla dinlemedi. Avluya koştu, telaşından tırnaklarını paralayıp kanatarak tezekleri alaşağı etti, alttan eyerini çıkardı, vurdu atına, hayvanı samanlıktan çıkardı, deliler gibi sürüp çıktı kapıdan.

"Ben gidiyorum, Tanrı yardımcın olsun!" diye alelacele haykırdı dostuna. Eyer kaşının üstünde hayvanın boynuna yatarak bastı kırbacı, doludizgin uzaklaştı. Kar tozu ardında yine yatıştı. Bacakları eyere sürtünüyor, üzengiler çizmelerine çarpıp şıngırdıyordu. Atın ayakları, altında uçuyordu. İçinde öyle korkunç,

çılgınca bir sevinç vardı, öyle bir güç ve karar, elinde olmadan gırtlağından ıslık gibi bir ses çıktı. İçinde kapalı kalan gizli duyguları birden boşanıverdi. İşte şimdi önünde yolun açık olduğunu görüyordu: Bozkıra düşmüş ayyolu gibi açık.

Tezeklerin arasında bir hayvan gibi saklanıp sindiği, dışardan kulağına çalınan her sesten, her gürültüden ürküp sıçradığı o yorucu günlerde her şeyi bir güzel ölçmüş, tartmış, kararını vermişti. O hak olanı aradığı günleri hiç yaşamamış, o kararsızlıklara düşmemiş, bir o yöne bir bu yöne dönüp kendi kendini yememişti sanki. Tıpkı bir bulutun gölgesi gibi hepsi gelip geçmişti şimdi. Şimdi bütün o arayışı ona anlamsız, boşuna geliyordu. Ne düşünmüştü sanki? Niçin gönlü, kaçacak yol arayan, peşine avcı düşmüş kurt gibi ordan oraya toslayıp durmuş, çelişmeler arasında kendine bir çözüm yolu aramıştı? Hayat öyle basitti ki! Herkesi kanadı altına alıp barındıracak tek bir doğrunun hiçbir zaman varolmadığına inanıyordu şimdi. Herkesin kendi doğrusu vardı, kendi başına izleyeceği bir karığı vardı. Bir parça ekmek için, bir sürümlük toprak için, hayat hakkı için insanlar hep dövüşmüşlerdi, güneş tepelerinde parıldadıkça, kan damarlarını ılındırdıkça da daha dövüşeceklerdi. Onu hayatından etmek isteyenler, hayat hakkını elinden almak isteyenlerle savaşmalıydı, kıyasıya savaşmalıydı. Hiç duralamadan, nefretin soğuk çeliğini elden bırakmadan. Duygularına gem vurmayacaktı artık. Koyverecekti kendini.

Kazakların yolu Rusya'nın topraksız köylülerinin, fabrika adamlarının yoluyla çatışmıştı. Ölümüne savaş onlarla! Kazak kanıyla yunmuş verimli Don toprağını çek al ellerinden! Bir zamanlar nasıl Tatarlar ilin hudutları ötesine sürüldülerse, şimdi de onları sür at dışarı! Vur beline Moskova'nın, yüz kızartıcı bir barışa zorla, eğ boynunu! Geçitte durmak yok! Birini aşağı iteceksin. Öbür yolu bir kere denemişlerdi. Kızıl alaylarını Kazak topraklarına sokmuşlar, görmüşlerdi ne olduğunu. Haydi şimdi kavgaya!

Kör bir nefretle yana yana Gregor dörtnala sürdü atını, Don'un ak örtüsünü aşıp öte yana vardı. Bir an içine bir şüphe düştü:

"Zenginin yoksulla savaşı bu, Kazak'la Rus'un savaşı değil... Mişa Koşevoy'la İvan Aleksiyeviç de Kazak ama, Kızıllık iliklerine işlemiş onların!" Öfkeyle sildi attı bu düşünceyi kafasından.

Uzakta Tatarsk göründü. Dizginlere asıldı. Ağzı köpüklenmiş atı tırısa düştü. Çiftliğinin kapısında bir daha dehledi hayvanı, at atılıp bahçe kapısını açtı, dörtnala avluya daldı.

XXIX

Yorgun ve bitkin, gün doğarken Ust-Koperskaya nahiyesinde bir köye girdi. Bir Kızıl alayının ileri kolu yolunu kesti. İki Kızıl Muhafız onu alıp karargâha götürdüler. Bir karargâh subayı onu uzun boylu sorguya çekti, şaşırtmaya, sözlerinde çelişkiye düşürmeye çalıştı: "İhtilâl Komitenizin başkanı kimdi?", "Niçin yanında belgelerin yok?" kabilinden budalaca sorulara cevap vermekten bıktı usandı Mişa.

"Bana dokunmaya kalkma, yoldaş!" diye ayak diredi. "Kazaklar epey uğraştılar ama bir yere varamadılar." Gömleğini çekip yabanın paraladığı böğrünü, karnını gösterdi. Tam subayın yüzüne yüzüne sövecekti, Stokman girdi içeri.

"Ulan, çocuk! Ulan şeytan yavrusu!" Kolunu Mişa'nın omuzuna dolarken sesi titriyordu. "Yoldaş, ne diye sorguya çekiyorsun bu çocuğu?" Subaya döndü. "Bizim çocuklardan o. Niçin bana, ya da Kotliyarof'a haber vermedin? Hiç böyle sorgulamaya hacet kalmazdı. Gel hadi, Mihail! İyi ama nasıl oldu da kurtuldun sen? Biz seni yaşayanlar listesinden çoktan sildiydik. Kahramanca öldü dediydik."

Mişa nasıl tutsak edildiğini, nasıl kendini savunamadığını hatırladı, kızakta kalan silahını hatırladı, kıpkırmızı oldu.

XXX

Gregor Tatarsk'a varana kadar Kazaklardan iki bölük toplanmıştı. Köy toplantısında on yedisinden yetmişine, eli silah tutan

herkesin seferber edilmesi kararlaştırıldı. Birçokları durumun çaresizliğini biliyordu. Kuzeyde Vorenez ili Bolşeviklerin elindeydi, yine orda Koper nahiyesi de Bolşevikleri tutuyordu. Güneyde cephe uzanıyordu. Bazı ihtiyatlı Kazaklar silahlanmak istemediler ama zorla yola geldiler. Stepan Astakof açıkça reddetti gitmeyi. Savaşmayacaktı.

Gregor, Hristonya ve Anikuşka sabahleyin onu görmeye gittiklerinde, "Gelmiyorum ben," dedi. "Atımı alın, n'aparsanız yapın, ama ben elime silah almak istemiyorum."

"Ne demek, istemiyorsun?" diye Gregor burun delikleri açılıp kapanarak sordu.

"İstemiyorum işte! O kadar."

"Peki, Kızıllar köyü ele geçirirlerse n'apacaksın? Çekip gidecek misin, burda mı kalacaksın?"

Stepan keskin, delici gözlerini Gregor'dan Aksinya'ya çevirdi. Bir duraladıktan sonra cevap verdi:

"Bakalım. Göreceğiz."

"Madem öyle, hadi dışarı! Hristonya, tut şunu! Duvara dayayalım da seni, görürsün!" Ocağa yaslanmış, büzülmüş duran Aksinya'ya bakmamaya çalışarak Stepan'ın yeninden yakaladı. "Yürü, hadi!"

"Gregor, aptallık etme, bırak kolumu!" Stepan sarardı. Direnecek oldu ya Hristonya arkadan gelip belinden kavradı. Bir yandan mırıldanıyordu:

"Madem öyle, hadi bakalım!"

"Kardeşler!"

"Biz senin kardeşlerin değiliz. Hadi diyorum sana, haydi!"

"Bırakın beni! Peki, katılırım bölüğe. Tifüsten güçsüz düştüm de..."

Gregor acı acı gülümseyerek Stepan'ın kolunu bıraktı. "Git bir tüfek al!" dedi. "Niçin daha önce söylemedin?"

Kaputunun düğmelerini ilikleyip başka bir şey demeden dışarı

çıktı. Ama bütün bu olup bitenlerden sonra Hristonya hiç sıkılmadan Stepan'dan biraz tütün istedi, aralarında hiçbir şey olmamış gibi oturdular yarenlik ettiler.

Akşama doğru Viyeşenska'dan köye iki kızak dolusu silah, bu arada seksen dört tüfekle yüzden fazla kılıç geldi. Kazaklardan bir kısmı saklı silahlarını ortaya çıkardılar. Köy, iki yüz on bir kişiyi savaşa hazır etti. Bunların yüz ellisi atlıydı. Öbürleri yayan yola çıktılar.

İsyancılar henüz belirli bir örgüte bağlı değillerdi. Köyler bağıntısız çalışıyor, kendi başlarına bölükler kurup en ateşli Kazaklar arasından kumandanlar seçiyor, rütbeden çok hizmeti göz önünde tutuyorlardı. Saldırı harekâtına hiç girişmediler, yalnız komşu köylerle bağ kurup atlı devriyeler çıkardılar.

Gregor gelmeden önce, kardeşi Piyotra Tatarsk süvari bölüğünün kumandanlığına getirilmişti. Piyade, Latişef'e verildi. İvan Tomilin topçuların başına geçti. Yakın bir köye gittiler. Kızıllar savaşta hasar gören bir sahra topu bırakmışlardı orda, topçular topu onarmaya çalıştılar. Viyeşenska'dan getirilen silahlar Kazaklara dağıtıldı. Diğer tutuklularla birlikte Mokof'un kilerinden salıverilen Pantaleymon da makinelisini çıkardı ama, fişek şeridi yoktu, bölük onu teçhizatı arasına almaya razı olmadı.

Ertesi akşam bir haber geldi: Üç yüz kişilik bir Kızıl Cezalandırma Birliği, yedi sahra topu ve on iki makineli tüfekle Kargin'den isyanı bastırmaya geliyordu. Piyotra esaslı bir devriye birliği çıkarmaya karar vererek Viyeşenska makamlarına durumu bildirdi. Gregor'un kumandasında otuz iki kişi hava kararırken dörtnala köyden ayrıldılar. Tokin'e kadar aynı hızla gittiler. Oraya varmadan iki verst kadar beride, sığ bir yarın başında Gregor Kazaklarını atlarından indirip yara yaydı. Hayvanlar derin karla kaplı bir oyuğa götürülürken karınlarına kadar kara gömüldüler. Kanında bahar kaynayan bir aygır gürültü ediyor, rahat durmuyordu. Ona göz kulak olmak için başında birini bırakmak zorunda kaldılar.

Gregor, Anikuşka'yla Martin Şamil ve Prokor Zikof'u köye gönderdi. Kazaklar ağır ağır ilerlediler. Yamaçların koyu maviliği içinde Tokin'in meyva bahçeleri güneydoğuya doğru zigzag yayılıyordu. Gece bastırmıştı. Bozkırın üstünden alçak bulutlar geçiyordu. Kazaklar hiç ses çıkarmadan oturdular yarın içinde. Gregor, üç atlı tepeyi inip yolun karanlığına karışana kadar karaltılarını seyretti. Artık atları görünmüyor, yalnız başlarını görebiliyordu, derken bütün bütün gözden kayboldular. Bir dakika sonra tepenin öte yanında bir makineli takırdamaya başladı. Sonra bir başkası, bir hafif makineli olacaktı, daha tiz bir sesle öttü. O sustu, az sonra ilki alelacele bir şerit daha harcayıverdi. Alacakaranlıkta yarın üstünden şen şatır bir kurşun sağanağı geçti. Üç Kazak dörtnala geri döndüler o sırada.

Pkoror Zikof daha öteden, "Bir ileri kolla karşılaştık!" diye bağırdı. Sesi atların nal seslerine karıştı.

Gregor atların hazırda tutulması için emir verdi, yardan çıktı, kara çarpıp gömülen kurşunlara aldırmadan Kazakları karşılamaya gitti.

"Bir şey gördünüz mü?" diye sordu.

"Hareketlerini işittik. Seslere bakılırsa çok adam var orda." Üzengiye takılan çizmesiyle uğraşan Anikuşka soluk soluğa konuştu.

Gregor onları sorguya çekerken sekiz Kazak yardan çıkıp atların durduğu yere koştular, atlara atladıkları gibi dörtnala köye savuştular.

Uzaklaşan nal seslerini dinleyen Gregor, sükûnetle, "Yarın kurşuna dizeriz herifleri," dedi.

Kumandası altında kalan Kazaklar çıt çıkarmadan, kulakları kirişte, bir saat kadar oturdular. Sonunda birisi nal sesleri işitti.

"Tokin yönünden geliyorlar!"

"Devriye mi?"

"Devriye olamaz."

Aralarında fısıldaşarak başlarını yarın tepesinden aşırıp, baktılar, zifiri karanlıkta ilerisini görmeye çalıştılar. İlk, Fiyodot Bodovskof'un Kalmuk gözleri gördü yaklaşan atlıları. Silahını omuzundan alırken, kendine güvenen bir sesle, "Geliyorlar!" dedi.

Fiyodot silahını bir tuhaf taşırdı: Kayışından haç gibi boynuna asar, tüfek göğsünün önünde sallanırdı. At üstünde olsun, yaya olsun, çok zaman böyle taşırdı tüfeğini: Bir el namlunun üstünde, öbürü dipçiğin üstünde. Sırt sopasını dengeleyen bir kadın gibi.

On kadar atlı yolda kendi hallerinde, karışık düzen ilerliyorlardı. Ağırbaşlı, sımsıkı giyinmiş biri öbürlerinden az önde gidiyordu. Atı uzun bacaklı, kısa kuyrukluydu. Güvenli, sert adımlar atıyordu. Göğün karanlığı önünde beliren karaltılarına bakan Gregor atların gövde çizgilerini, sürücüleri, hatta önde gidenin yassı kalpağını gördü. Atlılar en çok otuz metre kadar ötedeydiler, Kazak atlarının solumalarını, yüreklerinin atışını duymamaları imkânsız gibiydi.

Gregor adamlarına, kendisi emir verene kadar ateş açmamalarını tembih etmişti. Hesabını yaptı, en uygun anı bekledi. Ne yapacağını da kararlaştırmıştı: Atlılara bağıracak, onlar şaşırıp bir araya üşüşünce ateş açtıracaktı.

Yolda kar usul usul hışırdıyordu. Çıplak bir taşa çarpan bir naldan sarı bir kıvılcım sıçradı.

"Kim var orda?" Gregor bir kedi gibi yarın kenarına sıçrayıp doğruldu. Kazakları ardından sökün ettiler. Ne var ki, Gregor ondan sonra olanları hiç beklemiyordu.

Önden giden atlı hiçbir korku ya da şaşkınlık belirtisi taşımayan kısık bir sesle, "Ne istiyorsun?" diye sorarak atını Gregor'a doğru çevirdi.

Gregor yerinden kımıldamadan tabancasını doğrulttu.

"Kimsiniz siz?" diye sordu, sertlenerek.

Adam, kızgın, yüksek sesle cevap verdi:

"Kim o öyle bağırmaya cüret eden? Ben cezalandırma kolunun

kumandanıyım. Sekizinci Kızıl Ordu Karargâhından yetki aldım, isyanı bastırmaya geldik. Kim sizin kumandanınız? Buraya gelsin!"

"Kumandan benim."

"Sen mi? Ha..."

Gregor adamın havaya kalkan elinde siyah bir şey gördü. "Ateş!" diye haykırarak kendini yere atarken, adamın bravninginden çıkan yassı burunlu bir kurşun başının üstünden uçtu. İki yandan birden kulakları sağır edici bir kurşun yağmuru yağdı. Bodovskof ileri atılıp Kızıl kumandanın atının dizginlerine asıldı. Gregor uzandı, kılıcının yanıyla kafasına vurup eyerden düşürdü adamı. Bir iki dakika içinde her şey olup bitmişti. Üç Kızıl Muhafız dörtnala kaçtılar, ikisi öldü, geri kalanların silahları ellerinden alındı.

Gregor, Kızıl kumandanı kısaca sorguya çekti. Tabancasının namlusunu ağzına dayayıp sordu:

"Adın ne, söyle, domuzun oğlu?"

"Likaçof."

"Dokuz muhafızla dolaşıp ne yapacağını umuyordun? Kazaklar seni görünce dize gelip hayatlarını bağışlamanı mı isteyecekler sandındı?"

"Öldürün beni, hadi!"

"Dur bakalım, her şeyin zamanı var," dedi Gregor. "Kâğıtların nerde?"

"Çantamda. Al onları da, haydut... Domuz!"

Gregor, Likaçof'un küfürlerine aldırmadan kendisi aradı üstünü. Koyun postu ceketinin cebinden bir bravning daha çıkardı, mavzerini ve çantasını aldı. Yan ceplerden birinde bir sigara tabakasıyla meşin kaplı bir küçük defter bulundu.

Likaçof boyuna sövüyor, inliyordu. Gregor'un darbesi, başını yarmıştı, omuzuna da bir kurşun saplanmıştı. Gregor'dan daha boylu bosluydu, çok güçlü görünüyordu. Burnunun üstünde birleşen sık tüylü kısa kaşları vardı. Yüzü esmer, tıraşlıydı. Ağzı

büyük, çenesi köşeli. Başındaki siyah Kuban şapkası Gregor'un pala darbesinden buruşmuştu. Kısa kaputunun altına iyi biçilmiş subay üniforması, geniş paçalı pantolon giymişti. Ama ayakları küçücük, çok zarifti. Çizmeleri âlâ rugan deridendi.

Gregor, "Çıkar şu ceketini bakalım, komiser bey," diye buyurdu. "Pek şıksın! Kazak ekmeği yiye yiye semirmişsin, kolay kolay donmazsın!"

Dizgin ve kayışlarla tutsakların ellerini arkalarına bağladılar, her birini kendi atına bindirdiler. Geceyi Viyeşenska'ya yakın Baski'de geçirdiler. Likaçof ocağın yanında kendini yerden yere attı, inledi durdu, dişlerini gıcırdattı. Gregor gaz lambasının ışığında adamın yarasını yıkayıp sardı. Daha fazla soru sormaya gerek görmedi. Masaya oturdu, ele geçen belgeleri, kaçmayı başaran ihtilâl mahkemesince hazırlanan Viyeşenska karşı-ihtilâlcilerinin listesini, not defterini, mektupları, haritadaki ufak işaretleri inceledi. Bazen gözlerini Likaçof'a çeviriyor, kılıç çatar gibi bakışıyorlardı. Kazaklar geceyi uyanık geçirdiler. Arada bir uzanıp konuştular, sigara içtiler.

Gün doğmadan az önce Gregor uyuyakaldı. Ama çabuk uyandı. Başını kaldırıp baktığında, Likaçof samanların üstünde oturmuş, dişleriyle sargısını çözüp yırtıyordu. Kan çanağına dönmüş hınçlı gözlerini Gregor'a çevirdi. Acıdan dişleri birbirine kenetlenmişti. Gözlerinde öyle ölümüne bir hüzün okunuyordu ki, Gregor'un uyuşukluğu göze görünmez bir elle sıyrılıp alınmış gibi gitti üzerinden.

"N'apıyorsun öyle?"

"Sana ne? Ölmek istiyorum!" diye başını samana yatırıp haykırdı Likaçof. Sapsarıydı. Gece yarım kova su içmiş, hiç uyumamıştı. Sabahleyin Gregor, ele geçen belgeler ve kısa bir raporla birlikte onu kızakla Viyeşenska'ya gönderdi.

XXXI

Yolda iki Kazak atlısı kızağa eşlik etti. Kızak tangır tungur

sesler çıkararak Viyeşenska'da Yönetim Komitesinin kırmızı tuğlalı yapısı önüne varıp durdu. Arkada yarı uyanık yatan Likaçof bir eliyle kanlı sargısını tutarak ayağa kalktı. Kazaklar atlarından indiler, onu eve soktular.

Birleşik isyancı kuvvetlerin geçici kumandanı Suyarof'un kaldığı odaya elli kadar Kazak doluşmuştu. Elâ gözlerinin alaycı kısık bakışından başka hiçbir özelliği olmayan bodur bir Kazaktı Suyarof. Likaçof sendeleyerek onun oturduğu masaya yanaştı. Kumandan başını kaldırdı.

"Demek sen Likaçof'sun, ha, aslanım?"

"Evet. Belgelerim de burda." Kızıl kumandan cep defterini masaya fırlatıp Suyarof'a inatla, sert sert baktı. "Yazık ki bana verilen görevi, sizleri yılan gibi ezme görevini yerine getiremedim. Ama Şûralar Rusyası lâyık olduğunuz dersi verecek size. Şimdi lütfen vakit geçirmeden kurşuna dizin beni!"

"Yoo, yoldaş Likaçof, yok öyle şey! Biz işte bu tür kurşunlamalara başkaldıran adamlarız! Biz size benzemeyiz, adamı kurşuna dizmeyiz. Yaralarını iyi edeceğiz belki daha işimize yarayabilirsin." Bunları söylerken Suyarof'un gözlerinde uysal bir parıltı vardı. Sonra kalabalığa döndü: "Haydi dışarı! Hepiniz! Acele edin!"

Odada yalnız beş bölük kumandanı kaldı. Masaya oturdular, birisi Likaçof'a ayağıyla bir tabure itti. Likaçof oturmadı. Duvara yaslandı, ordakilerin başları üzerinden pencerenin dışına baktı, dineldi.

"Evet, Likaçof!" diye söze başladı Suyarof, bölük kumandanlarıyla bakıştıktan sonra. "Birliğinde kaç kişi var, söyle bakalım."

"Söylemeyeceğim."

"Söylemeyecek misin? Peki, n'apalım! Biz de kâğıtlarına bakar öğreniriz. Olmazsa senin Kızıl Muhafızlarını sorguya çekeriz. Bir şey daha istiyoruz senden: Birliğine yaz, Viyeşenska'ya gelsinler. Biz sizinle dövüşmek istemiyoruz. Şûra Hükümetine karşı değiliz. Yalnız komünistlere, Yahudilere karşıyız. Adamlarını, silahlarını

alıp, köylerine geri göndereceğiz. Ondan sonra seni de koyvereceğiz. Kısacası, bizim de emekçiler olduğumuzu, bizden korkmamaları gerektiğini yaz onlara, Şûralara karşı çıkmadığımızı söyle..."

Likaçof birden Suyarof'un küçük, kır sakalının tam ortasına tükürdü. Suyarof sakalını silerken kıpkırmızı oldu. Kumandanlardan biri gülümsedi, kimse önderlerinin şerefini savunmaya kalkmadı.

"Demek niyetin bize hakaret etmek, öyle mi, yoldaş Likaçof?" Suyarof içten olmadığı belli bir sesle konuştu. "Atamanlarla subaylar da bize böyle hakaret ederler, yüzümüze gözümüze tükürürlerdi. Sen de, ki bir komünistsin, yüzüme tükürüyorsun. Sonra da halktan yana olduğunuzu söylersiniz! Peki, peki, yarın Kazanskaya'ya gönderiyoruz seni."

Kumandanlardan biri, "Bu işi bir kere daha düşünsen olmaz mı?" diye sert bir sesle sordu.

Likaçof omuzuna attığı ceketini düzeltti, kapıda bekleyen muhafıza döndü.

Yine de, kurşuna dizmediler onu. İsyancılar "Kurşunlamalara, yağmalara" karşı savaşıyorladı. Ertesi gün Kazanskaya'ya gönderildi. Atlı muhafızların önünde yürürken karlara hafif hafif basıyordu. Kaşları çatıktı. Ölüm gibi ak bir kayın ağacının yanından geçerken gülümsedi, durdu, sağlam kolunu uzatıp bir dal parçası koparttı. Dalda mart sıvılarının kabarttığı tomurcuklardan baharın hayat ve can kokusu saçılıyordu. Likaçof tomurcukları ağzına alıp, çiğnemeye koyuldu. İlkbaharın tazeliği içinde duran ağaçlara baktı dumanlı gözlerle. Dudaklarının köşelerinde bir gülümseme.

Tomurcukların kara yapracıkları daha dudaklarından dökülmemişti, öldüğünde. Viyeşenska'dan yedi verst ötede, hoyrat kumullar arasında, çılgına dönmüş hayvanlar gibi üzerine çullanıp paraladılar onu muhafızları. Daha canlıydı, kılıçlarının ucunu gözlerine soktular, kollarını, kulaklarını, burnunu kestiler, yüzüne kılıçlarıyla haç işareti kazıdılar. Pantolonunu çözüp o güzelim, iri, erkek vücudunu kirlettiler. Kanlar içinde serilmiş kalmış gövdeye

yapacaklarını yaptıktan sonra içlerinden biri titrek göğsüne bastı, bir vuruşta kafasını gövdesinden ayırdı.

XXXII

Don'un ötesinden, yukarı kesimlerden, bütün nahiyelerden gelen haberler ayaklanmanın yaygın olduğunu gösteriyordu. Yedi nahiye baş kaldırmış, derhal atlı bölükler çıkarmışlardı. Üç nahiye de onlara katılmaya hazırlanıyordu. Viyeşenska isyanın merkezi oldu. Uzun boylu görüşmelerden, tartışmalardan sonra mevcut hükümet şeklinden vazgeçilmemesine karar verildi. En saygı duyulan Kazaklar, daha çok gençten adamlar, bölge Yönetim Komitesine seçildi. Bir eski topçu subayı, Danilof, başkan oldu. Nahiyelerde, köylerde Şûralar kuruldu. Gariptir söylemesi, bir zamanlar onca kötülenen "yoldaş" sözü bile her gün kullanılan sözlerdendi. Bir de kafaları karıştırıcı, "Şûra idaresindeniz, komünlere, kurşunlamalara, yağmaya karşıyız" lafıdır tutturdular. İsyancılar kasketlerine beyaz kokart ya da şerit yerine çaprazlama beyaz ve kırmızı şerit takıyorlardı.

Birleşik isyancı kuvvetleri kumandanlığına Suyarof'un yerine yirmi sekiz yaşında genç bir yüzbaşı, Pavel Kudinof getirildi. Kudinof, Sen Jorj haçlarının dördünü de kazanmış, ağzı laf yapar, zeki bir adamdı. Kusuru, zayıf karakterli olmasıydı. Böyle güç zamanlarda bir isyancı bölgesine kumanda edecek adam değildi ama Kazaklar gösterişsiz, anlayışlı halinden ötürü tuttular onu. En önemlisi, Kudinof, her şeyiyle bir Kazaktı. Zıpçıktılarda hep görünen o küstahlıktan, o subay azametinden bir nebzecik yoktu onda. Her zaman sade giyinir, saçını uzun keserdi. Az öne eğik yürürdü. Çabuk konuşurdu. İnce, uzun burnu da biraz köylüleri andırıyordu. Göze çarpar bir yanı yoktu yani.

Kazaklar İlya Safanof adında bir üsteğmeni kurmay başkanı yaptılar. Az buçuk korkak bir adam olmasına rağmen, okuması yazması olduğu, eli kalem tuttuğu için seçtiler onu. Toplantıda biri çıktı, "Safanof'u karargâhın başına getirelim," dedi. "Cephede bir

işe yaramaz o. Kazakların hayatını boşuna harcar. Ha o kumandan olmuş, ha bir çingeneyi papaz yapmışsınız, hepsi bir!"

Safanof, kısa boylu, tıknaz biriydi, aka çalar sarışın bıyıklarının altından bu söze gülümseyerek karargâh kumandanlığını kabul etti.

Ne ki, Kudinof'la Safanof, bölüklerin çoktan başardıkları işi resmiyete dönüştürmekten başka bir şey yapmadılar. Örgütçü ve yol göstericiler olarak elleri kolları bağlıydı. Ne böyle dağınık, hantal bir örgütü yönetecek, ne de hızla gelişen olaylara ayak uyduracak güçleri vardı.

Ayaklanmayı bastırmaya bir Kızıl Süvari Alayı gönderildi. Alay Ust-Koperskaya, Yelanskaya ve Viyeşenska nahiyesinin bir kısmının Bolşeviklerini toplayarak ilerledi, köy köy dövüşerek Don boyunca batı yönünde bozkırı geçti. 5 Mart günü dörtnala Tatarsk köyüne gelen bir Kazak, Yelanskaya isyancılarına acele yardım gönderilmesi gerektiğini haber verdi. Silah ve cephaneleri kalmadığından, Kızılların karşısında dayanmadan geri çekilmişlerdi. Kızıllar makineli tüfeklerle saldırmışlardı, iki batarya da tepelerine mermi yağdırmıştı. Bu durumda nahiye merkezinden emir beklemenin yeri olmadığını gören Piyotra Melekof iki bölüğüyle Kızılların üzerine yürümeye karar verdi. Komşu köylerin çıkardığı dört bölüğün kumandasını devraldı, sabahleyin Kazaklarını Tatarsk'tan çıkardı. İleri kollar arasında usulden çatışmalar oldu önce, asıl savaş ondan sonra bastırdı.

O kasvetli kış günü, köyün altı verst kadar dışında, bir zaman Gregor'la Natalya'nın çift sürdükleri, Gregor'un, kendisini sevmediğini karısına ilk açtığı yerde, atlılar atlarından indiler, derin yarların yanında kar üstünde yayılıp sıra oldular. Atlar kuytuya çekildi. Aşağılarda üç sıra olmuş Kızılların geniş bir vadiden çıkıp yürüdüklerini gördüler. Düşman aşağı yukarı iki verst ötedeydi. Kazaklar acele etmeden savaşa hazırlandılar.

Piyotra, gövdesinden buharlar tüten besili atının üstünde, bir yarım bölüğe kumanda eden Gregor'un yanına vardı. Neşeliydi, heyecanlıydı.

"Kardeşler, kurşunlarınızı boşuna harcamayın! Ben emir verince ateş edersiniz. Gregor, sen yarım bölüğünü yüz elli adım kadar sonra daha sola sür. Hadi çabuk! Atlar küme olmasın, dikkat edin!" Son birkaç emir daha verdi, sonra dürbünü gözlerine kaldırdı. "Şunlara bak, Matveyef Höyüğüne bir batarya yerleştiriyorlar!" diye haykırdı.

"Ben onu az önce gördüm, dürbüne hacet yoktu," dedi Gregor. Kardeşinin elinden dürbünü alıp baktı. Höyükte arabalar, çevrelerinde koşuşan ufacık insan karaltıları gördü.

Bir araya toplanmamalarını bildiren emre rağmen Tatarsk piyadeleri orda burda küme olmuş sigara içiyorlar, fişekleri paylaşıyorlar, şakalaşıyorlardı. Kafasına yüksek bir papak geçiren Hristonya (atından olduğu için şimdi piyadelerin arasındaydı) Kazakların tümünün tepesinden bakıyordu. Pantaleymon Prokofiyeviç'in al renkli kulaklıklı kasketi her yerden göze çarpıyordu. Piyadeler arasında, daha çok, yaşlılarla delikanlılar vardı. Bir yığın biçilmemiş ayçiçeğinin sağ yanında Yelanskayalılar yer almıştı: dört bölük, altı yüz kişi. Ama en azından iki yüzü, kuvvetin üçte biri, dere yataklarına sığınmış, atlara göz kulak oluyorlardı.

Piyadeden seslendiler: "Piyotra Pantaleyeviç! Savaş başlayınca bizi, taban tepicileri bırakıp gitmeyin, olmaz mı?"

"Korkmayın, sizi koyup gitmeyiz!" diye gülümsedi Piyotra. Tepeye doğru ilerleyen Kızıl sıralarına bakıp sinirli sinirli kırbacıyla oynamaya koyuldu.

Gregor, "Piyotra, gelsene buraya!" diye sıradan az dışarı çıkıp onu yanına çağırdı. Piyotra onun peşinden yürüdü. Gregor, besbelli durumdan memnun değildi. Yüzü asıktı konuşurken:

"Bu mevki iyi değil. Bu derelerden çekip gitmeliyiz. Yandan saldırdılar mı nereye kaçarız? Ne dersin?"

"Neyin var senin?" diye Piyotra, kızgın, elini salladı. "Yandan nasıl saldırabilirler? Bölüğü yedekte tutuyorum, iş kötüye varırsa dereler işimize yarayacak. Ordan bir tehlike yok."

"İyi ya, pekâlâ! Sen gözünü aç, dikkatli ol da!" Gregor uyardı

onu. Mevkiyi çabucak bir kere daha inceledi, gözleriyle bir güzel tarttı.

Sonra adamların yanına döndü. Bir çoğunu heyecandan sıcak basmıştı. Kimi de, asabi, eldivenlerini çıkarmış, kılıcını düzeltiyor, kemerini sıkıyordu.

Kazaklardan biri, sıraların arasında dolaşan Piyora'yı göstererek sırıttı: "Kumandan hazretleri atlarından inmeye karar verdiler!"

"Hey, baksana buraya, general!" diye bağırdı tek kollu Aleksi Şamil. Tek silahı palasıydı. "Birer maşrapa votka ısmarlasan ya Kazaklara?"

"Sus lan, sarhoş herif! Kızıllar öbür kolunu da uçursunlar da gör sen! Nasıl içeceksin o zaman? Yalaktan dilinle alırsın artık!"

"Haydi ordan!"

"Bir kadeh votka olaydı şimdi, ah!" diye Stepan Astakof içini çekti. Elini palasının kabzasından çekip kızıl bıyıklarını burdu.

O sıra pek yersiz kaçan bu konuşmalar, höyüğün ardındaki bataryanın sahra topları ateşe başlar başlamaz kesildi. Derinden gelen ağır top sesleri bozkırın üstünde öyle asılı kaldı. İlk mermi hedefi iyi tutturamadı. Kazak sıralarının nerdeyse yarım verst ötesine düştü. Patlamanın kara dumanı ufalanıp fundaların arasında indi. Kızıl sıralarından mitralyözler ateşe başladılar, gece bekçisinin yere vuran sopası gibi: Ta-tak-tak-tatak! Kazaklar fundaların arkasında, başsız ayçiçeklerinin çalılık sapları arasında kara yattılar.

"Amma da kara o duman be!" diye Prokor Zikof, Gregor'a bakıp haykırdı. "Alaman mermisi atıyorlar galiba."

Öbür bölükte bir karışıklık vardı. Rüzgâr kulaklarına bir ses getirdi:

"Mitrofan öldü!"

Rubiyezni köyünden kızıl sakallı bir bölük kumandanı koşa koşa Piyotra'nın yanına geldi. "Aklıma bir fikir geldi, yoldaş

Melekof," dedi, soluk soluğa. "Bölüklerden birini Don'a yolla, kıyı kıyı gidip köye varsınlar, Kızılları arkadan vursunlar. Muhakkak yük kızaklarının başında kimseyi bırakmamışlardır. O zaman afallatırız herifleri."

Piyotra "fikri" onayladı. Hızlı adımlarla Gregor'un yanına gidip durumu anlattı, sonra kısaca buyurdu: "Yarım bölüğü çek, orda kuyruklarına yapışırsın!"

Gregor Kazaklarını sıradan çekti, bir dere yatağında atlarına bindirerek hızla tırısla köye doğru götürdü.

Geride kalan Kazaklar iki el ateş edip sustular. Kızıl sırası yere yattı. Mitralyözleri hâlâ ateş ediyordu. Martin Şamil'in atına bir kurşun çarptı, hayvan başındaki Kazağın elinden kurtulup boşaldı, Rubiyezni Kazaklarının arasından bayır aşağı Kızıllara doğru uçtu. Ardından bir kurşun yağmuru... Arka bacakları havaya savrulan hayvan karlara serildi.

Piyotra mitralyözcülerin üzerine ateş emri verdi. Yalnız en iyi nişancılar ateş ediyordu. Karşıdakilere duman attırdılar. Nişancılığıyla ünlü bir bücür Kazak üç mitralyözcüyü gözüne kestirince, namlusu kızan Maksim bir anda susuverdi. Ama ölenlerin yerini hemen yedekleri alıyordu. Az sonra mitralyöz yine ölüm tohumlarını ekmeye başlamıştı. Salvolar birbirini kovalıyordu. Kazaklar kara biraz daha gömüldüler. Anikuşka kaza kaza sonunda toprağa vardı. Bir yandan da boyuna nükte savuruyordu. Hiç fişeği kalmamıştı (paslanmış bir şarjör içinde zaten topu topu beş fişeği vardı), ikide bir başını çukurdan kaldırıp baskına uğramış bir dağ sıçanının ıslığına benzer bir ses çıkarıyordu dudaklarının arasından.

"Yiyeeee!" diye çığırıyordu, sıçan gibi patlak gözlerini düşmandan hiç ayırmadan.

Sağında Stepan Astakof'un gülmekten gözleri yaşarmıştı. Solunda Palavra Antip yakası açılmadık bir küfür salladı. "Sus lan, sıçan!" dedi. "Tam zamanını buldun zevzekliğin!"

"Yiyeeee!" diye çığırdı Anikuşka, yapmacık bir dehşetle patlak gözlerini bu defa ona çevirerek.

Kızıl bataryaları cephaneden yana sıkıntında olmalıydılar, otuz el ateşten sonra sustular. Piyotra sabırsızlıkla arkasına, tepenin üstüne baktı. Köyde ne kadar yaşını başını almış adam varsa yabayı, baltayı, tırpanı kapsın oraya, Kazakların yanına gelsin diye köye iki haberci yollamıştı. Onlar görününce Kızılların ürküp paniğe uğrayacaklarını umuyordu.

Köylü sözünü dinledi. Az sonra tepede koca bir kalabalık göründü, bayır aşağı aktılar. Kazaklar şakalarla karşıladılar gelenleri:

"Şu yuvarlanan kara taşlara da bakın hele!"

"Tüm köy, kadını erkeği, çıkmış be!"

Kazaklar birbirlerine seslenip sırıtıyorlardı. Ateş de etmez oldular. Yalnız Kızılların iki makineli hâlâ konuşuyordu. Arada bir, bir salvo.

"Yazık, Kızıl bataryaları ateşi kestiler. Yoksa bir mermi gönderirlerdi şu gürûhun ortasına, sen seyret ondan sonra donlarını ıslatıp kaçanları!" dedi tek kollu Aleksi. Kızıllar kadınların üstüne bir tane bile mermi göndermediler diye bayağı üzülmüştü!

Kalabalık iki uzun, düzensiz sıra oldu, durdu. Piyotra Kazakların önüne çıkmamalarını emretti onlara. Fakat birdenbire orda bitivermeleri Kızılları etkilemiş olacaktı. Vadinin dibine inip geri çekilmeye başladılar. Bölük kumandanlarıyla kısa bir görüşmeden sonra Piyotra iki sıra Yelanskayalıyı çekerek sağ kanadını açtı, atlarına binip kuzey yönünde gitmelerini, Gregor'un hücumunu desteklemelerini emretti. Kızılların gözü önünde, bölükler düzene girip Don'a doğru ilerlediler.

Kazaklar geri çekilen düşmanın üzerine ateş etmeye başladılar. Bu arada, kadınların daha gözüpek olanlarıyla bir sürü delikanlı savaş hattına sokulmuşlardı. Darya da vardı aralarında. Piyotra'nın yanına gelip sordu:

"Piyotra, n'olur Kızıllara bir ateş edeyim! Silah kullanmasını bilirim." Piyotra'nın karabinasını aldı, diz çöktü, dipçiğini güvenle dayadı omuzuna, bir iki el ateşledi.

Yamaçtaki "yedekler" ısınmak için ayaklarını yere vurmaya, hoplayıp zıplamaya başlamışlardı. İki sıra birden, rüzgâra kapılmış gibi sarsılıyordu. Kadınların yanakları, dudakları mosmor kesildi, geniş eteklerinden içeri soğuk vurdu. Kalabalığın içinde bir çoğunu, bu arada ihtiyar Grişaka'yı zor bela taşıyıp yukarı çıkardılar. Ama rüzgârın uğuldadığı tepeye varınca, uzak silah seslerinden ve soğuktan canlanıverdi ihtiyarlar. Heyecanla çene çalıp birbirlerine eski savaşlardan kahramanlık hikâyeleri anlattılar, kardeşin kardeşle, babanın oğulla dövüştüğü, topçunun gözle görülemeyecek kadar uzaktan ateş ettiği bu savaşın kepazeliğinden söz ettiler.

XXXIII

Gregor yarım bölüğüyle yük kızaklarına saldırarak sekiz Kızıl Muhafızı öldürdü, cephane yüklü sekiz kızakla iki eyerli at ele geçirdi. Karşı taraftan bir at öldü, Kazaklardan birinin de azıcık bir yeri sıyrıldı.

Fakat, Gregor ele geçen kızaklarla, hiçbir müdahaleye uğramadan, başarısından sevinçli, Don boyunca geri çekilirken, Tatarsk'ın yukarısındaki tepede çarpışma sona ermişti. Çarpışma başlamadan önce bir Kızıl süvari bölüğü yedi verstlik bir yürüyüşle Kazak hatlarının gerisine düşmek için yola çıkmıştı. Ansızın, tepenin yanından sökün edip atlara bakan adamlara saldırdılar. Kazaklar paniğe uğradılar, atlarıyla dere yatağından kaçtılar. Bir kısmı hayvanları savaş sıralarının oraya götürebildi, çoğu Kızılların kılıçları altında doğrandı, ya da darmadağın savuştu. Piyadeler kendi adamlarını vurma korkusuyla ateş edemiyorlardı. Çuvaldan bezelye boşalır gibi bayır aşağı saçılıp dağıldı herkes. Atlarını yakalayabilen Kazak süvarileri, çokluk yani, birbirleriyle yarışırcasına köyün yolunu tuttu.

Piyotra gürültüyü duyup olanı öğrenir öğrenmez emir verdi:

"Atlara! Latişef, piyadeleri derenin öte yakasına geçir!"

Ama kendi atına erişemedi bir türlü. Atına bakan delikanlı

onun ve Fiyodot Bodovskof'un hayvanlarını peşine takmış dörtnala gelirken bir Kızıl Muhafız arkadan omuzuna bir kılıç savurdu. Allah'tan, delikanlının sırtında tüfeği asılıydı, kılıç namluya çarpıp kaydı, adamın elinden uçtu. Ama bu arada delikanlının atı yana dönüp dörtnala uzaklaştı gitti, Piyotra'yla Fiyodot'un atları da onun peşinden savuştular. Piyotra bir inilti koparıp kala kaldı orda. Birden, yüzü bembeyaz kesildi, yanaklarından aşağı ter boşandı. Arkasına baktı. Bir düzine kadar Kazak ona doğru koşuyordu.

"Mahvolduk!" diye haykırdı Bodovskof. Yüzü korkudan allak bullak olmuştu.

"Derenin içine, Kazaklar! Kardeşler, derenin içine!" Piyotra kendini toparlayıp Kazakların başına geçti, yarın kenarına koştu, yamaçtan aşağı yuvarlana yuvarlana indi, orda ayağa fırlayıp bir köpek gibi silkelendi. Arkasından on kadar Kazak yuvarlandı geldi.

Yukarda hâlâ silah sesleri çınlıyordu. Bağıranlar, toynak patırtısı. Yarın dibinde Kazaklar kasketlerinden karları, kumları silkelediler, çürük yerlerini ovuşturdular. Martin Şamil tüfeğinin namlusuna dolan karları temizlemeye koyuldu. Yalnız genç Manitskof, eski atamanın oğlu, korkudan titriyordu. Yanaklarından yaşlar akıyordu.

"N'apacağız şimdi?" diye uludu. "Piyotra, söyle! Ölüm bu! Nereye gideceğiz? Öldürecekler bizi."

Fiyodot Bodovskof dişleri birbirine çarpa çarpa döndü, derenin dibinden Don'a doğru koşmaya başladı. Öbürleri koyun gibi ardından üşüştüler. Piyotra güç bela durdurdu onları.

"Durun! Bi düşünelim hele... Kaçmaya kalkmayın! Vururlar sizi."

Kayalığın aşağı sarkan saçağı altına götürdü onları. Kekeleyerek, hiç değilse sakin görünmeye çalışarak konuştu:

"Aşağıdan çıkamazsınız. Muhakkak bizimkileri kovalıyorlardır. Derenin içinde saklanmalıyız. Bir kısmımız öbür yanda... Burasını tutalım. Burdan karşı koruz."

"Mahvolduk! Babalar, kardeşler! Ben gidiyorum. İstemiyorum... Ölmek istemiyorum!" Genç Manitskof zırlamaya başladı. Birden Kalmuk gözleri parlayan Bodovskof yumruğunu suratına çarpıverince oğlanın burnundan kan boşandı, gövdesi kayalığa vurdu. Orda zırlamayı kesti.

Martin Şamil, Piyotra'nın kolundan tutup sordu: "Nasıl ateş ederiz? Hiç kurşunumuz yok. El bombalarıyla duman attırırlar bize, burda."

"Başka n'apalım peki, sen söyle?" Piyotra birden mosmor kesildi. Ağzı köpürdü. "Yatın yere! Kumandan mıyım ben burda, değil miyim? Öldürürüm hepinizi!" Tabancasını yüzlerine salladı.

Dudaklarının arasından ıslık çalar gibi çıkan sesi Kazakları biraz gayrete getirir gibi oldu. Bodovskof, Martin Şamil ve iki Kazak daha derenin öte yanına koştular, kayanın altına yattılar. Öbürleri Piyotra'nın yanında kaldı. İlkbaharda tepelerin azgın sel suyu taşları yuvarlar, derenin dibini yıkayıp geçer, kırmızı kil katmanlarını kemirir, oyuklar açar kayalarda. Kazaklar bu oyuklara girip gizlendiler.

Palavra Antip, tüfeği hazırda, Piyotra'nın yanına çömeldi. Anlaşılmaz bir şeyler mırıldanıyordu:

"Stepan Astakof atının kuyruğundan yakaladı son anda kaçtı, ben tutamadım... Piyade yüzüstü kodu bizi. Hapı yuttuk, kardeşler!.. Tanrı biliyor ya hapı yuttuk!"

Tepelerinde ordan oraya koşuşan ayak sesleri duydular. Derenin içine kar, kum döküldü.

Piyotra, "Ordalar işte!" diye fısıldayarak Antip'in yeninden kavradı. Antip elini çekti, parmağı tetikte, yukarı baktı.

Derenin başına kimse yanaşmıyordu. Kazakların kulağına birtakım konuşmalar çalındı. Biri atına seslendi.

"Bize nasıl ulaşacaklarını konuşuyorlar," diye düşündü Piyotra. Yeniden sırtından, göğsünden, yüzünden ter boşandı.

Tam o sırada başlarının üstünde bir ses duydular: "Hey çıkın dışarı! Nasıl olsa öleceksiniz!"

Yarın içine süt akı kar aktı. Biri kenara yaklaşıyordu. Bir başka ses güvenle konuştu:

"Ordan aşağı atladılar. Bakın, işte burda ayak izleri var. Ben gözümle gördüm."

"Piyotra Melekof! Çık ordan!"

Bir an için Piyotra'nın gönlünü kör bir sevinç kavradı. "Kazaklarımız olmalı. Püskürttüler demek ki herifleri!" diye düşünürken birden aynı ses içini titretti.

"Mihail Koşevoy konuşuyor. Teslim olun! N'apsanız burdan çıkamazsınız!"

Piyotra ıslak alnını sildi, avucuna kanlı terler bulaştı. Bir garip umursamama duygusu, bir çeşit kendini kaybetme gibi bir şeydi duyduğu şimdi. Antip'in haykırışı sanki çok uzaktan geliyordu:

"Bizi koyverirseniz çıkarız! Yoksa ateş ederiz!.."

"Koyvereceğiz sizi!" diye cevap geldi yukardan, bir an süren bir sessizlikten sonra.

Piyotra korkunç bir gayretle üzerine bastıran uyuşukluğu silkeledi attı. "Koyvereceğiz" kelimesinde bir alay sezer gibi olmuştu. Boğuk bir sesle "Geri durun!" diye bağırdı. Kimse dinlemedi. Antip'ten gayri hepsi sürüne sürüne yardan çıktılar.

En son çıkan Piyotra oldu. Bir kadının yüreği altına sokulmuş duran bebesi gibi, hayat kımıldıyordu içinde. Kendini koruma içgüdüsüyle, sarp yamacı tırmanmadan önce kurşunları şarjörden çıkarmıştı. Gözleri çamura batmıştı sanki, öyle bulanık görüyordu çevresini. Yüreği göğsüne dolmuştu. Ağır uykuda bir çocuk gibi ikide bir içini çekiyordu. Gözlerinin içine ter dolmuştu. Elleri kayalığın soğuk sırtında kayarak, soluk soluğa, Kızılların durduğu yere tırmandı, tüfeğini ayaklarının dibine fırlattı, ellerini başının üstüne kaldırdı. Ondan önce çıkan Kazaklar hep bir araya sokulmuşlardı. Mihail Koşevoy atlı ve yaya Kızıl erlerin arasından çıkıp onlara doğru geldi. Doğru Piyotra'nın yanına gitti. Tam önünde durarak, gözleri yere dikili, sakin bir sesle sordu:

"Yetti mi dövüştüğün?" Bir an, karşılık bekledi. Sonra hâlâ Piyotra'nın ayaklarına bakarak, hep o aynı sesle, "Onlara sen kumanda ediyordun, değil mi?" diye sordu.

Piyotra'nın dudakları titredi. Korkunç bir bezginlikle, güç bela, elini ıslak alnına kaldırırken birden Mihail'in uzun kirpikleri kırpıştı, dudakları büküldü. Öylesine titiriyordu ki, bacakları kırılıverecek, olduğu yere çökecek sanırdın. Fakat hemen gözlerini Piyotra'nın gözlerine kaldırdı, dik dik baktı. Bir garip yabancı, keskin bakıştı bu. Çabucak mırıldandı:

"Soyun!"

Piyotra koyun postu ceketini çıkardı, dikkatle katlayıp karın üstüne koydu. Kasketini, kemerini, hâki gömleğini çıkardı. Ceketinin kenarına oturup çizmelerini çıkarmaya başladı sonra. Gittikçe daha soluyordu yüzü.

İvan Aleksiyeviç atından inip onlara doğru geldi. Dişlerini gıcırdatıyordu, hıçkırıklara boğulup ağlamamak için.

Mihail, "Gömleğini çıkarma," diye fısıldadı, sonra birden titredi, haykırdı kısaca:

"Hadi, çabuk!.."

Yün çoraplarını alelacele çizmelerinin içine tıkıştıran Piyotra doğruldu, çıplak ayaklarıyla kara bastı, durdu. Karda ayakları safran sarısıydı.

Hemen hiç dudaklarını kıpırdatmadan İvan Aleksiyeviç'e seslendi:

"Emmioğlu!.."

İvan ses çıkarmadan Piyotra'nın çıplak ayakları altında eriyen karı seyrediyordu.

"Emmioğlu İvan, sen çocuğumun isim babasıydın... Emmimoğlu, vurmayın beni!" diye yalvardı Piyotra. Mihail'in, tabancasını göğsünün hizasına kaldırmış olduğunu görünce biren göz kamaştırıcı bir ışıkla karşılaşmış gibi kıstı gözlerini, başını omuzlarının arasına çekti.

Silah sesini hiç duymadı. Tepe taklak yere düştü, birisi şiddetli bir darbe indirmiş gibi başına.

Koşevoy'un ileri uzanan eli yüreğini kavramış, kanını fışkırtıyordu sanki. Son bir gayretle gömleğinin yakasını açtı, sol memesinin altındaki kurşun deliğini ortaya çıkardı. İlkin kan ağır ağır sızıyordu yaradan. Sonra, yolunu bulunca, kopkoyu fışkırıp akmaya başladı.

XXXIV

Tatarsk'tan çıkarılan bir keşif kolu alacakaranlık basarken döndü. Kızılların izine rastlamadıklarını, fakat Piyotra Melekof'la on Kazağın bozkırda kılıçtan geçirilmiş cesetlerini gördüklerini haber verdi.

Gregor cesetleri getirtmek için kızak gönderdi, sonra kadınların çığlıklarından, Darya'nın isterik hıçkırıklarından kaçıp geceyi Hristonya'da geçirmeye gitti. Hristonya'nın kulübesinde sabaha kadar oturdu, sigara üstüne sigara içti, kendi düşünceleriyle, kardeşinin ardından duyduğu kederle yüz yüze kalmaktan korkarmış gibi, onu da bırakmadı uyusun, konuştu da konuştu.

Gün ışıdı. Sabah erkenden havada bir ılınma oldu. Saat onda pislik serpili yolda gölcükler belirmişti. Damlardan sular akıyordu. İlkbahar gelmiş gibi bir horoz öttü. Kendini kızgın öğle vaktinde sanan bir tavuk boyuna gıdaklıyordu.

Avluların güneşlik yanında inekler birbirlerine sokulup sırtlarını çitlere sürtüyorlar, rüzgâr kahverengiye çalar sırtlarından havalanan tüyleri uçuruyordu. Eriyen kar nem ve çürüyük kokuyordu. Ufacık bir saka kuşu, Hristonya'nın kapısının yanındaki elma ağacının çıplak dalında dengelenip şakıyordu.

Kapıda durmuş kızakları bekleyen Gregor sakanın cıvıltısını, içinden, çocukluğunun diline çevirdiğini fark etti. "Pulluğu bileyin, pulluğu bileyin!" diye şakıyordu saka, havanın ansızın ılındığı o sabah. Ama Gregor biliyordu, hava ayaza çevirirse, sakanın sesi değişecek, bir acele akıl verecek: "Çizmeleri giyin, çizmeleri giyin!"

Gözlerini yoldan çevirdi, dalda dengelenen sakaya baktı. "Pulluğu bileyin, pulluğu bileyin!" diye kendinden geçmiş şakıyordu. Kuşu dinlerken, daha çocukken Piyotra'yla nasıl hindileri bozkıra yemlenmeye çıkardıklarını, Piyotra'nın nasıl hindinin takur tukur sesini taklid edip çocuk diline çevirdiğini hatırladı. "Herkesin çizmesi var, benim yok! Herkesin çizmesi var, benim yok!" Gözlerini döndüre döndüre, dirseklerini böğürlerine yapıştırıp kollarını yanlarına vura vura, salınarak yürür, kendi kendine mırıldanır, homurdanırdı: 'Gur! Gur! Gur! Sana pazardan çizme alacaz, ulan herif!" Gregor mutlulukla güler, ağabeyi bir daha hindi gibi konuşsun isterdi.

Sokağın sonunda bir kızak göründü. Yanında bir Kazak yürüyordu. Sonra bir ikincisi, derken bir üçüncüsü çıktı. Gregor yanağına düşen bir damla gözyaşını, onunla birlikte kendiliğinden çıkagelen anının getirdiği sakin gülümsemeyi yüzünden sildi, bir acele avlu kapısına doğru yürüdü. Anası kederden çıldırmış gibiydi, ilk karşılaşma anında Piyotra'nın cesedini taşıyan kızaktan uzak dursun istiyordu. Öndeki kızağın yanında yürüyen başı açık adam Aleksi Şamil'di. Sol kolunun kütüğüyle kasketini göğsüne bastırmış, sağ elinde dizginleri tutuyordu. Gregor kızağın içine baktı: Martin Şamil sırt üstü samanlara serilmişti. Yüzünde, ceketinde pıhtılanmış kandan lekeler vardı. Manitskof ikinci kızaktaydı. Kılıçların paraladığı yüzü samana gömülü, kafası omuzlarının arasına çekilmiş, alnı ustaca bir darbeyle kesilip atılmış, kafatası kemiklerine kara kara, saçla karışık buz parçaları yapışmıştı. Gregor üçüncü kızağın içine baktı. Ölü vücudu tanıyamadı ama kızağın kenarından sarkan eli gördü. Balmumunu andıran tütün lekeli parmaklar haç çıkarmaya hazırlanır gibi toparlanmıştı. Dördüncü atı dizginlerinden tutup avluya soktu. Kadınlı çocuklu komşular arkalarından gelip merdivenin başına doluştular.

"Orda uzanmış yatıyor işte, bizim Piyotra Pantaleyeviç! Ömrünü tamamladı, gitti," dedi birisi, sakin bir sesle. Stepan Astakof, başı açık, kapıdan içeri girdi. Grişaka'yla üç ihtiyar daha çıkageldiler. Gregor dalgın gözlerle çevresine baktı.

"Yardım edin de eve taşıyalım," dedi.

Kızağın sürücüsü Piyotra'yı ayaklarından tutup kaldırmaya hazırlanırken kalabalık sessizce, saygıyla iki yana açıldı, basamaklardan inen İlyinişna'ya yol verdi.

Ana, kızağa baktı. Ağırdan, ölümcül bir sarılık yayıldı yüzüne. Pantaleymon kolundan tutmuştu. Titriyordu. İlk bağıran Dunya oldu. Çığlığına köyün on evinden birden karşılık geldi. Derken Darya göründü. Saçı başı birbirine karışmış, yüzü ağlamaktan şişmiş, koşarak basamakları indi, kendini kızağın üstüne fırlattı.

"Piyotra! Sevdiğim, Piyotram benim! Kalk! Kalksana!"

Her şey karardı birden Gregor'un gözlerinde. "Çekil şurdan, Darya!" diye vahşice haykırarak Darya'yı bir yana itti. Kadın gitti bir kar savruntusuna yuvarlandı. Gregor çabucak koltuk altlarından kavrayıp kaldırdı Piyotra'yı, sürücü de ayaklarından tuttu. Dizlerinin üstünde emekliye emekliye peşleri sıra basamakları tırmanan Darya kocasının kaskatı donmuş ellerini yakalayıp yakalayıp öpüyordu. Az sonra büsbütün kuduracağını sezen Gregor ayağıyla iteledi onu. Dunya yengesinin ellerini kocasının üstünden zorla çekti aldı, kendinden geçmiş başını bağrına bastırdı.

Mutfağa yoksul bir sessizlik çökmüştü. Piyotra, sudan çıkmış gibi korkunç ufalmış, yerde yatıyordu. Burnu kısık, buğday sarısı bıyıkları kararmış. Ama yüzü daha gergin, daha inceydi. Pantolonunun paçalarından çıplak, kıllı bacakları görünüyordu. Vücut ılınmış, çözülüyordu yavaş yavaş: Tam altında, pembece sulu ufak bir gölcük beliriyordu. Donmuş vücut çözüldükçe kanın tuzlu kokusuyla çürümenin tıkayıcı, tatlı kokusu daha bir belirginleşti.

Pantaleymon sundurmada tabut yapıyordu. Kadınlar hâlâ kendine gelemeyen Darya'nın başına üşüşmüşlerdi. Odasından zaman zaman yırtıcı, isterik bir çığlık yükseliyor, onun ardından Melekofların kederini "paylaşmaya" koşan Vasilya teyzenin daha kalınca sesi duyuluyordu. Gregor bir kerevete oturdu, kardeşinin gitgide sararan yüzüne, yuvarlak, mor tırnaklı ellerine baktı.

Korkunç bir yabansımayla ayrı düşmüştü kardeşinden. Artık onun kardeşi değildi Piyotra: Kalkıp gitme zamanı gelmiş de geçen bir geçici konuktu belki. Yanağı, öyle umursamasız, evinin toprak tabanına yapışmış kalmış, bıyıklarının altında donmuş bir gülümseme, ufak, sakin, bir garip... Sabaha karısıyla anası onu son yolculuğuna hazır edeceklerdi.

Geceleyin anası üç testi dolusu su ısıtmış, karısı tertemiz çamaşırlar çıkarmış, en iyi pantolonunu, üniformasını hazır etmişti. Gregor'la Pantaleymon artık Piyotra'nın olmayan, artık çıplaklığından da utanmayan bedeni yıkayacaklardı. Sonra bayram giysilerini giydirecekler, masaya uzatacaklardı. Sonra Darya gelecekti, daha dün onu kucaklayan buz gibi yayvan ellere, evlendikleri gün kilisede papazın ardında rahlenin çevresini dolanırlarken üzerlerine ışıyan mumu iliştirecekti. Sonra Kazak Piyotra Melekof aile ocağına dönüşü olmayan yolculuğa hazır olacaktı. Konu komşu gelip onu uğurlayacaktı.

"Prusya'da bir yerde öleydin de burda ananın gözleri önünde ölmeyeydin," dedi Gregor ağır ağır, azarlar gibi onu. Cesede bir baktı, birden sarardı. Piyotra'nın yanağından aşağı bir damla gözyaşı süzülüyordu. Hemen atıldı. Daha dikkatli bakınca rahat bir soluk aldı. Ölü bir gözyaşı değil, saçından eriyip alnına düşmüş bir su damlasıydı.

XXXV

Birleşik isyancı kuvvetleri kumandanının emriyle Gregor Melekof on Kazak bölüğünden kurulu Viyeşenska Alayının kumandanlığına atandı ve Viyeşenska'daki karargâhtan Kargin nahiyesi yönünde ilerleyerek, her ne pahasına olursa olsun Likaçof'un birliğini dağıtmak, bölge hudutları dışına sürmek için emir aldı. Böylelikle Çir Irmağı kıyısındaki bütün köylerin isyana katılmaları sağlanmış olacaktı.

Gregor, kumandayı ele aldığı gün Viyeşenska'dan yola çıkan alayı teftiş etti. Eyerde öne eğik oturuyordu biraz. Dizginleri sım-

sıkı kasmıştı. Yolun kenarında, karları yarı erimiş bir tümseğin üstünde durdu, Don kıyısı köylerinden toplanan bölükler yürüyüş kolu düzeninde önünden geçtiler: Bazki, Biyelogorski, Olşanski, Merkulof, Gromkovski, Semyonovski, Ribinski, Vodyanski ve Yerik köyleri. Gregor'un ellerinde eldiven vardı. Bir eliyle bıyıklarını okşuyor, sert, dikkatli gözlerle bölükleri süzerken şahin burnunu büzüyordu. Onu tanıyan Kazaklar önünden geçerken gülümsediler hep. Sıraların üstünde tütün dumanı dolanıyordu. Atlardan buhar tütüyordu.

Alay Viyeşenska'nın üç verst kadar dışındayken bir devriye kolu dönüp Kızılların Çukarin yönünde geri çekildiğini bildirdi. Likaçof'un birliği onlarla savaşa tutuşmadı. Gregor düşmanının gerisine düşmek üzere üç bölük gönderdi, kendisi arta kalan kuvvetleriyle öyle bir saldırış saldırdı ki, Kızıllar yük katarlarını, cephane sandıklarını bırakıp da kaçtılar. Likaçof bataryası, Çukarin'den çıkarken, toplarından birkaçını ufak bir çayda elden kaçırdı. Sürücüler koşumları kesip dörtnala savuştular. Kazaklar Çukarin'den Karginskaya yönünde on iki verst ilerlediler, ciddi bir direnmeyle karşılaşmadılar. Novoçerkask'a ulaşmaktan söz etmeye başlamışlardı.

Gregor bataryanın ele geçmesine çok sevinmişti. "Herifler toplarını bile körletmeden tüydüler," diye düşündü, nefretle. Kazaklar topları öküzlerle sudan çektiler, hemen bölüklerden topçular bulundu, her topa altı at koşuldu. Bataryanın başına bir yarım bölük muhafız konuldu.

Kazaklar Karginskaya'yı akşam olurken ele geçirdiler. Geri kalan üç sahra topu ve dokuz mitralyözle birlikte Likaçof birliğinin bir kısmı teslim oldu, kalanlardan kaçabilenler kuzeye kaçtılar.

Bütün gece yağmur yağdı. Sabaha dere yataklarından, yarlardan gürül gürül sular akıyordu. Yollar bir belaydı. Atlar eriyen karda, çamurda kaydılar, tökezlendiler. Yorgunluktan adamların dizlerine su indi. Geri çekilen düşmanı takibe yollanan iki bölük sabahleyin Kızıllardan otuz kişiyi yakalayıp Karginskaya'ya getirdi.

Gregor ora tüccarlarından birinin evinde karargâh kurmuştu. Tutsaklar avluya sokuldular. İki bölüğün kumandanı Yermakof, Gregor'a rapor verdi:

"Yirmi yedi Kızıl yakaladık. Emir eriniz atınızı getirdi. Hemen gidiyor musunuz?"

Gregor önce kaput kemerini iliştirdi, aynaya bakıp perçemini arkaya taradı, ondan sonra döndü Yermakof'a:

"Gidelim. Alanda toplantı yapacağız, sonra hareket ederiz."

"Toplantıya ne lüzum var?" Yermakof sırıtarak omuzlarını silkti. "Toplantısız moplantısız, bindiler bile atlara. Bakın işte, Viyeşenskalılar geliyor! Onlar değil mi?"

Gregor pencereden baktı. Dörtlü sıra olmuş kusursuz bir düzende, bölükler geçiyordu önlerinden. Kazaklar da, atları da pek heybetliydi.

"Bunlar da nerden çıktı?" diye Gregor sevinçle mırıldandı. Evinden fırlayıp koşarken kılıcını da beline taktı.

Yermakof bahçe kapısında yetişti ona. Bir bölük kumandanı Gregor'un önünde selama durmuştu. Elini sıkmaya cesaret edemiyordu.

"Yoldaş Melekof?"

"Evet. Nerdensiniz siz?"

"Alayınıza kabul edilmek istiyoruz. Bölüğümüz dün gece kuruldu. Likovidof'ta. Öbür iki bölük Graçkof, Arkipovka ve Vasilyevka'dandır."

"Kazaklarınızı alana götürün. Toplantı yapacağız."

Gregor'un emir eri, Prokor Zikof, üzengisini tuttu. Yermakof demir gibi gövdesini eyere attı, kaputunun kıvrımlarını düzeltti, Gregor'un yanına gelerek sordu:

"Tutsakları ne yapacağız?"

Gregor, Yermakof'un kaputunun en üst düğmesinden kavrayarak kulağına eğildi. Küçücük kıvılcımlar çakıyordu gözlerinde. Bıyıklarının altında kurtça bir gülümseme vardı.

"Başlarına muhafız koyun, Viyeşenska'ya gönderin. Ama şu bayırın ötesine varmayacaklar!" Karginskaya'nın üstünde yükselen kumlu bayıra doğru salladı kırbacını.

"Piyotra'nın acısını çıkarma yolunda ilk adım, bu," diye düşünüyordu hayvanını tırısa kaldırırken. Hiç gereği yokken kırbacını vurduğu gibi hayvanın gerisinde bembeyaz bir iz kabardı.

XXXVI

Gregor üç bin beş yüz askerin başına geçip Kargin'den çıktı. Arkasından Viyeşenska Karargâhı ve Yürütme Kurulunun acele emir ve talimatı geldi. Kurul üyelerinden biri de ağdalı bir mektup yazmıştı:

> "Çok sayın Yoldaş Melekof,
>
> Kulağımıza gelen karanlık söylentilere bakılırsa Kızıl Ordu tutsaklarını merhametsizce idam ediyormuşsunuz. Anlaşılan Yermakof'un tutsak ettiği otuz kişi emirleriniz üzerine tepelenmişler. Tutsaklar arasında düşmanın kuvvetini öğrenmemiz bakımından bize yararlı olabilecek bir komiserin de bulunduğunu haber aldık. Aziz yoldaş, tutsak almama emrinizi kaldırın. Bunun bize büyük zararı dokunacak. Kazaklar bu sertlik karşısında homurdanıyorlar, Kızılların da ellerine geçen tutsakları öldüreceklerinden, köylerimizi yakıp yıkacaklarından korkuyorlar. Kumandanları hiç dokunmadan bize gönderin. Biz Viyeşenska'da ya da Kazanskaya'da sessiz sedasız ortadan kaldırırız onları. Gelgelelim, siz bölüklerinizle, yazar Puşkin'in tarihi eserindeki Taras Bulba gibi ilerleyip önünüze ne çıkarsa tarumar ederek, ahaliyi kılıçtan geçirerek Kazakların huzurunu kaçırıyorsunuz. Lütfen kendinizi tutunuz ve tutsakları ölüme mahkûm etmeyiniz, bize yollayınız. Bizim gücümüz ordan gelecek. Sağlığınız için iyi dilekle yürekten selam ederiz. Başarılarınızı bekliyoruz."

Gregor mektubu sonuna kadar okumadan yırttı, atının ayakları dibine atı. Kudinof'tan gelen, düşman kuvvetlerinin çemberine düşmemek için güneye ilerleyerek Kadetlerle birleşme emrine cevap olarak eyer üstünde şunları yazdı: "Düşmanı Bokovskaya yönünde takip ediyorum. Güney'e gitmeyeceğim. Aptalca bir emir bu. Orda rüzgârdan ve Ukrayna köylülerinden başka bir şey yok."

İsyancı karargâhıyla mektuplaşması böylece sona erdi. Bölüklerden iki alay kuruldu, Bokovskaya üzerine yürüyüşe devam edildi.

Üç gün üst üste başarılı geçti Gregor için. Bokavskaya'ya saldırıp orasını ele geçirdikten sonra kuvvetlerini Krasnokutskaya üzerine sürdü. Yollarını kesen ufak bir birliği tutsak ettiler. Gregor öldürülmeleri için emir vermeden Viyeşenska'ya geri gönderdi tutsakları.

Ansızın gerilerinde beliren bu tehlikeden telaşa kapılan Donets Irmağı'ndaki Kızıl cephe kumandanlığı, ayaklanmayı bastırmak için birkaç alay ve batarya sevketti. Kızıl takviye kuvvetleri Çityakovka yakınlarında Gregor'un alaylarıyla savaşa tutuştular. Çarpışma üç saat sürdü. Çembere düşmekten korkan Gregor, kuvvetlerini Karsnokutskaya'ya doğru geri çekti. Hemen ertesi sabah alaylar Koperskayalı Kızıl Kazakların hücumuna uğradı. Don Kazakları bir kere daha kendi aralarında yaman bir savaşa tutuştular, yalın-pala saldırdılar birbirlerinin üzerine. Gregor atını kaybetti. Yanağından yaralanmıştı. Alaylarını çekip Bokovskaya'ya döndü.

O akşam, düşman hakkında daha fazla bilgi edinmek için, tutsaklar arasından çağırttığı Koperli bir Kazağı sorguya çekti. Sarı saçlı, dar göğüslü, orta yaşlı bir adamdı bu. Kaputunun yakasına kırmızı şerit iliştirmişti. Hevesle cevap verdi sorulara ama, dudaklarında zoraki, çarpık bir gülümseme vardı.

"Dün savaşa hangi alaylar katıldı?"

"Bizimki. Üçüncü Stenka Razin. Hemen hepsi Koper nahiyesi Kazakları. Beşinci Zamurski Alayı, On İkinci Süvari Alayı ve Altıncı Mitsenki."

"Kumandan kimdi? Kidvidze mi?"

"Hayır, bizim birliğe yoldaş Dommiç kumanda ediyordu."

"Top var mıydı?"

"En azdan sekiz tane."

"Nerde konakladınız?"

"Kamenskaya köylerindeydik."

"Nereye gönderildikleri söylenmiş miydi onlara?"

Kazak bir duraladı, sonra cevapladı soruyu. Gregor, birden, Kazakların ne havada olduklarını öğrenmek istedi.

"Kazaklar seferber olurken ne diyorlardı?"

"Gitmek istemediler."

"Biz niçin ayaklandık, biliyor musun sen?"

"Nerden bilelim?"

"O halde niçin gitmek istemediniz?"

"Eh, siz de bizim gibi Kazak değil misiniz? Yetmedi mi savaştığımız artık? Kızıllara katıldık katılalı dövüşüyoruz."

"Bizim safımıza gelmek ister misiniz?"

"Siz nasıl uygun görürseniz, ama ben pek istemem..."

"Peki, hadi çık! Karına göndereceğiz seni, özlemişsindir."

Odadan çıkarılan adamın ardından gözlerini kısıp baktı. Emir eri Prokor Zikof'u yanına çağırdı, pencereye giderek sırtı Prokor'a dönük durdu orda. Sakin bir sesle emretti:

"Çocuklara söyle, demin sorguya çektiğim herifi bahçeye götürüp sessizce işini bitirsinler. Kızıl Kazakları tutsak almıyorum ben!" Topukları yenik çizmeleriyle birden döndü, pencereden dışarı baktı. "Hadisene, ne duruyorsun?"

Prokor çıktı. Gregor bir iki dakika kaldı orda. Pencerenin pervazında bir sardunyanın dallarını kırıp durdu. Sonra döndü, hızlı adımlarla merdivene çıktı. Prokor Zikof zahire ambarının duvarı dibinde güneşlenen bir küme Kazakla usul usul bir şeyler konuşuyordu.

Gregor Kazaklara hiç bakmadan, "Koyverin tutsağı gitsin! Yazın bir yol izni!" diye bağırdı Prokor'a.

Odaya döndü. Bir köhne aynanın önünde durdu, şaşkın kollarını iki yana açtı. Niçin dışarı çıkıp tutsağın koyverilmesi

için emir vermişti? Adamın bahçede öldürülmesi için az sonra Prokor'a emir vereceğini bile bile ona, "Karının yanına göndereceğiz seni," derken pis bir zevk de duymuştu üstelik.

Böyle ansızın yüreğine dolan acıma duygusundan ötürü biraz da kızdı kendine. Düşmanı salıvermesine, düşüncesiz bir acıma duygusundan başka ne sebep olabilirdi ki? Ama, yine de, memnundu. Garip. Daha bir gün önce, "Köylüler düşmanımızdır," demişti Kazaklara, "ama Kızıllara yardım eden Kazaklar iki kat düşmanımızdır. Kazakları casuslarla bir tutacaksınız. Hiç bekletmeden, duvara! Cennet yolcusu yolunda gerek!"

Gregor odasından çıkarken kafasında bu çözemediği çelişme, yüreğinde de davasının haksızlığına başkaldıran bir duygu vardı. Yüzü uzaktan tanıdık, uzun boylu bir hassa eri olan Çir Alayının kumandanı ile iki bölük kumandanı yanına geldiler.

"Yeni takviyeler geldi!" dedi alay kumandanı. "Üç bin atlı, iki bölük piyade. N'apacaksın bunlarla, Pantaleyeviç?"

Gregor tabancasını, Likaçof'tan aldığı gösterişli sahra çantasını kuşanıp avluya çıktı. Güneş ortalığı kavuruyordu. Gökyüzü yaz ortasında gibi uzak ve maviydi. Ufarak bulutlar vardı, Güneye giden. Gregor bütün bölük kumandanlarını bir köşeye topladı. Otuz kadar adam gelip devrik bir çitin üstüne oturdular. Birinin tütün kesesi elden ele dolaştı.

"Ne gibi planlar yapacağız?" dedi Gregor. "Bizi geri püskürten bu alaylarla nasıl başa çıkacağız? Ne yoldan gideceğiz?" Kudinof'un emrini bildirdi onlara.

Kısa bir sessizlikten sonra bölük kumandanlarından biri, "Düşmanın sayısı nedir? Tutsaktan öğrendin mi?" diye sordu.

Gregor alayları bir bir saydı, mevcutlarını da aşağı yukarı hesap etti. Kumandanlar sessiz oturuyorlar, hiçbiri enine boyuna düşünmeden konuşmak istemiyordu. İçlerinden biri bunu Gregor'a açıkça söyledi:

"Dur hele biraz, Melekof, düşünelim bi yol. Yanlış bir adım atmayalım."

İlk teklif de o adamdan geldi. Gregor hepsini dikkatle dinliyordu. Çoğunluk fazla ileri gitmeye, hatta başarı elde etseler dahi, taraftar olmadıklarını belirttiler. Savunma taktiğiyle yetinelim diyorlardı. Yalnız içleriden biri, Çir'den bir Kazak, Viyeşenska Karargâhının ilerleme emrini şevkle savundu:

"Burda zaman kaybetmemizin bir anlamı yok," dedi. "Melekof bizi Donets'e götürsün, iyisi mi... Biz burda bir avuç adamız ama ordakilerin ardında bütün Rusya var. Nasıl dayanırız burda? Gelip ezecekler bizi, iflahımız kesilecek. Çemberi yarıp geçmeliyiz. Pek cephanemiz yok ama yolda ele geçiririz nasıl olsa. Bir baskın yaparız."

"Peki kadınlarımız, yaşlılar, çoluk çocuk n'olacak?"

"Onlar geride kalırlar."

"Sende de amma kafa var ha!"

O ana kadar kumandanlar, bahar sürümü üzerine, yarma harekâtına giriştikleri takdirde çiftliklerinin başına gelecek olanlar üzerine endişelerini fısıltılarla dile getirmişlerdi. Çirli Kazak konuştuktan sonra hep birden bağırıp çağırmaya başladılar. Toplantı bir anda köy meclisine döndü. Yaşlıca bir Kazak hepsinden baskın çıktı:

"Çiftimizi çubuğumuzu bırakıp gitmeyiz! Bölüğümü ilk ben köyüme geri götüreceğim. Dövüşeceksek kendi evlerimizin başında dövüşelim, başkalarının hayatını kurtarmak için değil!"

Gregor ortalık yatışana kadar bekledikten sonra kararını bildirdi:

"Cepheyi burda tutacağız. Krasnokutskaya Kazakları bize katılırlarsa onları da savunacağız. Hiçbir yere gidemeyiz. Toplantı sona erdi. Hadi bölüklerinizin başına! Derhal mevzilerimize gidiyoruz!"

Yarım saat sonra, sıkışık atlı sıralarının sokaklardan sonu gelmemecesine geçişini seyrederken içinde pırıl pırıl ve mağrur bir sevinç vardı. Ama bu sevincin yanı sıra bir endişe, alaycı bir gocuntu da kıpırdanıyordu. Onlara, sahiden muhtaç oldukları gibi

önderlik edebilecek miydi? Binlerce Kazağı yönetmeye aklı, zekâsı yetecek miydi? Şimdi emrinde tek bir bölük değil, koca bir tümen vardı. O mu, yarım yamalak eğitim görmüş bir Kazak, o mu şimdi on binlerce hayatın kaderini elinde tutacak, kutsal sorumluluğunu yüklenecekti? "Hepsinin üstünde," diye düşündü, "kime karşı götürüyorum ben onları? Halka karşı... Kim haklı? Kim bilir?"

Dişlerini gıcırdata gıcırdata bölük sıralarının yanından sürdü atını. Baş döndürücü iktidar duygusu silindi, geride korkunç ağırlığıyla omuzlarını çökerten o endişe, o eziklik kaldı.

XXXVII

Bahar geldi ırmakların damarlarını açtı. Günler güngide göğerdi, yemyeşil akan dere suları daha bir çağıldar oldu. Güneş şimdi o güçsüz, bitap sarı pusunu atmış, daha bir kızarmıştı. Diken gibi ışınları kadifemsi, sıcak. Öğle vakti sürülü topraktan pus tütüyor, delik deşik, pul pul olmuş kar korkunç göz kamaştırıyordu. Neme doymuş havada bir ağırlık, güzel bir koku vardı.

Güneş Kazakların sırtlarını ılındırıyordu. Eyerler bir hoşça sıcaktı. Islak dokunuşlu bir rüzgâr, esmer Kazak yanaklarına nem, arada sırada karlı bir yamaçtan bir nefes soğuk getiriyordu. Ama ılıman havalar kışı yendiler. Bahara tutulan atlar oynaşıp fıkırdadı, bahar tüyü döküldü sırtlarından, ter burunlarını daha bir yakar oldu. Kazaklar atlarının sert kıllı kuyruklarını bağlamışlardı bile. Deve tüyünden başlıklar atlıların sırtına yıkılmış, kalpakların altında alınları, gocukların içinde gövdeleri tere batmıştı.

Gregor, alayları bir yaz yolundan yürüttü. Uzakta, bir yel değirmeninin ardında Kızıl bölükleri savaş düzeninde yayılıyordu. Sviridof köyü yakınında savaşa tutuştular.

Savaşı bir tümen kumandanı gibi sıraların dışından yönetmesini Gregor daha öğrenememişti. Viyeşenska Kazaklarının başına geçip ileri atılır, onları da peşinden en tehlikeli noktalara sürüklerdi. Savaş rastgele gelişirdi. Alaylar daha önce vardıkları anlaşmalara kulak asmazlar, duruma göre davranırlardı.

Kelimenin alışılmış anlamında bir cepheden söz etmek mümkün değildi. O yüzden hareketli, süratli manevralara girişilebiliyordu. Gregor'un tümenindeki süvari bolluğu işe yaradı. Gregor süvari gücünün üstünlüğünden yararlanmaya, savaşı "Kazak" kurallarınca yönetmeye karar verdi: Kanatlara hücumlar, düşmanın gerisine akmalar, yük katarlarına çullanmalar, gece baskınlarıyla Kızılların başına bela olup maneviyatlarını kırma.

Ama Sviridof yakınındaki savaşta Gregor değişik bir plan tutturdu. Adamlarının başına geçip hızlı tırısta ilerledi, bölüklerden birini attan indirerek köyün dışındaki meyvalıklarda pusuya yatırdı. Geride kalan iki bölükle dörtnala tepeyi aşıp düşmanı yavaş yavaş savaşa çekti. Karşısında iki bölükten fazla kızıl süvari kuvveti vardı. Koper Kazakları değildi bunlar: Dürbünle baktığında atlarının kesik kuyruklarını görebiliyordu. Oysa Don Kazakları hiçbir zaman kuyruklarını kesip atlarının güzelliğini bozmazlardı. Karşıdakiler ya On Üçüncü Süvari Alayı, ya da oraya yeni varan başka birlikler olacaktı.

Tepeden dürbünle çevreyi inceledi. Eyerden, arazi her zaman alabildiğine geniş görünür, çizmelerini üzengilere bastı mı kendine güveni de öyle artardı.

Üç bin beş yüz Kazak kahverengiye çalar bir kol olmuşlar, Çir Irmağı'nın öte yakasındaki bayırı tırmanıyor, Ust-Medvedistsa'dan gelen düşmanı karşılamaya, kötü duruma düşen Yelanskaya Kazaklarına yardıma gidiyorlardı.

Hücuma hazırlanan Kızıllarla arasında en azdan bir verst vardı. Çabucak bölüklerini eski usul nizama soktu, mızraklı birlikleri en ön sıraya yerleştirdi. Sonra dörtnala öne koştu, atını Kazaklara yan çevirdi kılıcını sıyırdı:

"Hafiften tırıs, ileri!"

Birlikler harekete geçeli daha bir dakika olmamıştı. Gregor'un atı ayağını kar altında gözden saklı bir köstebek yuvasına soktu, tökezlendi. Gregor ansızın sararıp kılıcının yassı yanıyla bir vurdu hayvana. At, Viyeşenskalı bir Kazaktan ödünç aldığı yaman bir

attı ama Gregor pek güvenemiyordu ona. Kendisine alışması için bir iki günün yetmeyeceğini bilirdi, üstelik o da daha hayvanın huyunu suyunu öğrenmeye vakit bulamamıştı. Çistyakovka'da ölen kendi atı gibi olmayacağından, bir dediğini iki ettirmeyene kadar epey canını sıkacağından, korkuyordu. Darbe hayvanı heyecanlandırdı, dizginlere aldırmadan dörtnala koşmaya başladı. Gregor birden buz kesti: Atına güvenemeyeceği düşüncesiyle azıcık afallar gibi de oldu, ne yaptığını bilemedi. Fakat hayvan dörtnaldan eşkine düşüp de uzun adımlarla ilerlemeye, ellerinin belli belirsiz kasılmalarına gitgide uymaya başlayınca kendine güveni geri geldi, sakinledi. Bir an için gözlerini, ilerleyen düşman sıralarından çekip atın ensesine baktı. Kızıl-kahverengi kulakları geriye yatmış, başına yapışmıştı. Öne uzanan boynu ikide bir titriyordu. Gregor eyerin üstünde doğruldu, hırsla soluyarak çizmelerinin topuklarını üzengilere bastırdı. Arkasına baktı. Kaç kere görmüştü geriden çığ gibi gelen bu atları, sürücüleri! Her seferinde yüreği yakın çarpışmanın korkusuyla kasılmış, anlatılmaz, vahşi bir telaşa kapılmıştı. Atını harekete geçirdiği andan düşmana yaklaşana kadar, her zaman, içinde tanımlanması imkânsız bir dönüşüm anı vardı. Akıl, soğukkanlılık, hesap hepsi o sırada yoklara karışır, hayvansı bir içgüdü iradesini kıskıvrak bağlar, bırakmazdı. Oysa hücum anında onu görseniz, bütün hareketlerinin ardında soğuk, duygusuz bir mantığın yattığını sanırdınız: Öyle sakin, öyle kendinde, öyle hesaplı görünürdü.

İki kuvvet arasındaki aralık iç yatıştırıcı bir süratle kısaldı. Atlar, insanlar büyüdüler. Atların ayakları iki sıra arasındaki kar serpintili, dar çayır uzantısını kemirdi bitirdi. Gregor, bölüğünden üç at boyu kadar önden gelen bir atlıyı gözüne kestirdi. Adamın altındaki iri, koyu doru at kısa kısa adımlar atarak, kurtça ilerliyordu. Subay, kılıcını başının üstünde savurup duruyordu: Gümüş kılıç kını sallanıp üzengisine çarpıyor, güneşte ateş gibi şavkıyordu. Gregor tanıdı adamı: Karginli bir komünistti, 1917'de Alman Savaşından ilk dönenlerden, yirmi dört yaşında bir delikanlı. Kimsenin o vakte kadar görmediği dolaklar sarmıştı bacağına.

Savaş dönüşü sarsılmaz bir Bolşevik inancı, cephede edinilmiş bir güç ve şevk getirmişti. Bolşeviklikte direnmiş, Kızıl Orduda hizmet görmüş, ayaklanma patlak vermeden önce alayını bırakıp nahiyesinde Şûra idaresi kurmaya gelmişti. Şimdi de atını güvenle sürüp kılıcını çalımla savurarak (bir subayın odasını ararken ele geçirdiği bir kılıçtı bu, resmi geçit alanından başka yerde işe yaramazdı) dosdoğru Gregor'un üzerine varıyordu.

Gregor dudaklarını gerip dizginleri koyverdi. At hemen hızını artırdı.

Hücumlarda hep kullandığı bir hilesi vardı. Çocukluğunda solaktı. Kaşığını sol elinde tutar, hatta sol eliyle haç çıkarırdı. Huyundan vazgeçirmek için az dövmemişti babası onu. Arkadaşları bile ona, "Solak Grişa" derlerdi. Sopaydı, küfürdü derken, on yaşına vardığında yalnız sol elini kullanmaktan vazgeçirildi ama sol elinin alışkanlığını yitirmedi: Sağ eli gibi her işte kullanabilirdi onu da. Hücumlarda bundan yararlanırdı, hep de başarılı olurdu. Gözüne kestirdiği düşmanın üzerine sürer atını, sağ eliyle palasını çalmak üzere herkesin yaptığı gibi soldan yönelirdi. Düşmanı da öyle yapardı. Aralarında aşağı yukarı yirmi metre kadar bir şey kalınca, karşısındaki, artık palasını savurmaya hazır, yana doğru eğilmiş olurdu azıcık, Gregor ansızın atını sağa çevirir, aynı anda palasını sağ elinden sol eline aktarırdı. Atının başı üzerinden pala sallamak zorunda kalan hasmı ölümün soluğunu yüzünde duyunca neye uğradığını şaşırırdı. Gregor da çaresiz kalan adamcağızın tepesine yıldırım gücüyle indirirdi palasını.

Uryupin'in ona Baklanof vuruşunu öğrettiğinden bu yana köprülerin altından çok sular akmıştı. Kılıç kullanma sanatı buğday tarlasında öğrenilmez. İki savaş boyu vur, kır. Gregor işin ilmine varmıştı. Pala kullanmakta yaman bir ustaydı şimdi.

Hiç kabza halkasına elini komaz, onun için de göz açıp kapayana kadar palasını bir elinden ötekine aktarıverirdi. Kuvvetli bir darbe gelirse, biliyordu, kılıcı elden gidebilir, hatta bileği bile çıkabilirdi. Bir de bildiği, herkesin de öyle kolay kolay üstesinden gelemeyeceği bir oyun vardı: Palanın hafifcecik bir dokunuşuyla

düşmanın silahını elinden uçurur, kolunu felce uğratırdı. Soğuk çelikle öldürmenin çok yollarını öğrenmişti Gregor.

Talim kütüğü yandan gelen usta darbeyle kesiliverir, hiç titremeden, hiç ekseninden oynamadan yana, kumun üstüne kıç üstü düşer kalır. Yakışıklı Semiglazof da öyle işte, şaha kalkan atının üstünden usulca kaydı, elleri palayı yiyen göğsüne yapıştı. Gregor hemen eyerin üstünde dikilip üzengilere bastı, ayağa kalktı. Bir başkası doludizgin üzerine geliyordu. Dizginlere asılmış ya, durduramamıştı atını. Hayvanın köpüklü burnunun arkasında Gregor göremedi adamı: Palasının kavisli çeliğini görüyordu yalnız. Var gücüyle dizginlere asıldı, darbeyi karşıladı, bir darbe de o savurdu. Dizginleri elinde toplamıştı. Pala, temiz tıraşlı, kıpkırmızı enseyi yardı geçti

Birbirine giren Kazaklarla Kızılların arasından dövüşe dövüşe ilk sıyrılıp çıkan o oldu. Arkasına baktı: Atlılar yığını orda mahşer gibiydi. Avucunda bir kaşıntı duydu. Kılıcını kınına soktu, tabancasını çıkardı, atını dörtnala geri sürdü. Kazaklar da dağınık sırayla arkasından aktılar. Orda burda atların yeleleri üstüne eğilmiş beyaz şeritli kasketler, papaklar çarptı gözüne. Yanında tilki derisi papağı, kısa gocuğuyla bir çavuş dörtnal gidiyordu. Kulağı ve yanağı çenesine kadar kesilmişti. Bir sepet dolusu olgun vişne ezilmişti sanki göğsünde. Kan içinde dişleri görünüyordu.

Kızıl Ordu erleri de kararsızdılar, yarı kaçmak üzereydiler. Geri çekilen Kazakları görünce yüreklenip atlarını çevirdiler. Geride kalan bir Kazak rüzgâra kapılmışçasına çekildi alındı atının üzerinden, karda atların ayakları altında kaldı. Köy, meyva bahçelerinin kara kütlesi, tepenin yamacındaki haç, geniş sokak. İki yüz metre yoktu Kazakların pusuda bekledikleri çitin oraya. Atların sırtlarından boyuna köpük ve kan akıyordu. Gregor doludizgin giderken tabancayla ateş etmeye çalıştı. Şarjör tıkanmıştı. İşe yaramaz silahı tahtadan kılıfına tıkıştırıp haykırdı.

"Açın sırayı!"

Kazak bölüklerinin yoğun akıntısı, bir kayayla karşılaşan bir

ırmak gibi iki kola ayrıldı. Peşlerinden gelen bir sıra Kızıl Ordu süvarisinin önü açıldı. Çitin ardına sinen bölükten bir salvo. Sonra yine. Derken üçüncüsü. Bir haykırış. Bir at Kızıl sürücüsüyle birlikte baş üstü yuvarlandı. Bir başkası dizlerinden bükülüverdi, başı kara gömüldü. Üç dört Kızıl daha eyerlerinden döküldüler. Kızıl atlılar dizginlere asılıp geri dönmeye vakit bulamadan Kazaklar kurşunlarını boşaltmış, susmuşlardı. Gregor, "Bölükleeer!" diye haykırır haykırmaz bin at toynağı karda keskin bir dönüş yaptı. Kazaklar düşmanın peşine düştüler.

Ama Kızılların ardından isteksiz gidiyorlardı. Atları yorulduydu. Bir verst kadar gittikten sonra döndüler. Ölen Kızıl Ordu adamlarının urbalarını alıp eyerlerini çözdüler. Tek kollu Aleksi Şamil, yalnız başına, yaralı üç Kızıl askeri öldürdü. Yüzlerini çite çevirip durdurdu onları, sonra birbiri ardına sıra kılıçtan geçirdi. Kazaklar ağızlarında sigaralarla cesetlerin başına üşüştüler. Üç cesete de aynı şey olmuştu: Gövdeler köprücük kemiğinden bele kadar ikiye biçilmişti.

"Üçü altı yaptım!" diye böbürlendi Aleksi, gözüyle yanağı seğire seğire. Öbür Kazaklar pohpohladılar onu, tütün sundular, ufak ama balkabağı gibi sert yumruğuna, ceketinin altında beliren şişkin göğüs kaslarına hiç saklamadıkları bir saygıyla baktılar.

Terleyen atlar çitin yanında ürperiyordu. Sırtlarına kaput atılmıştı. Kazaklar kolan kayışlarını sıktılar, atları suvarmak için kuyu başında sıraya girdiler. Çoğu bitkin hayvanını dizginlerinden zorla sürükleye sürükleye getirdi.

Gregor, Prokor ve beş Kazakla atını sürüp ileri çıktı. Sanki gözlerinden bir perde kalkmıştı. Hücumdan önce olduğu gibi şimdi yine toprağın üstünde güneşin parıldadığını görüyordu. Saman yığınlarının dibinde kar eriyordu. Köyde serçelerin cıvıltısına kulak verdi, yılın eşiğinde bekleyen baharın en inceden kokularını soludu. Son dökülen kandan da solmamış, yaşlanmamış hayat, geçici, cılız sevinçleriyle daha da alımlanmış, ona geri dönmüştü. Ilıman kara toprağa düşmüş bir parça kar, olduğundan da daha ak, daha parlak görünür.

XXXVIII

Ayaklanma sel suyu gibi kabardı, yayıldı, bütün Don kıyısı nahiyelerini, Don'un doğusunda bozkırda dört yüz verst boyunca yayılan bir yöreyi kapladı. Yirmi beş bin Kazak, atlarına atlayıp cenge vardı. Yukarı Don Bölgesi köyleri on bin piyade çıkardılar. Olmadık şartlar altında sürüp giden bir savaştı bu. Donets boyunca Don Beyaz Ordusu cepheyi tutmuş, Novoçerkask'ı sipere almış, esaslı dövüşe hazırlanıyordu. Beyaz kuvvetlere karşı duran Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl orduların gerisinde bir ayaklanma olmuş, Don Bölgesini elde tutma işini büsbütün zora sokmuştu.

Nisanda Askeri İhtilâl Komitesi, isyancıların Beyaz Orduyla bağlantı kurmaları tehlikesiyle karşılaştı. İsyan, Kızıl cephesini geriden kemirip tüketerek Beyaz Don Ordusuyla birleşmeden, her ne pahasına olursa olsun bastırılmalıydı. İsyanı bastırmaya seçme kuvvetler gönderildi: Baltık ve Karadeniz filolarından denizciler, tecrübeli, güvenilir alaylar, zırhlı tren birlikleri, en gözüpek süvari bölükleri. Aşağı yukarı sekiz bin süngü, birkaç batarya ve beş yüz makineli tüfekle donatılan Boguçanskaya Tümeninin beş alayı Donets Cephesinden buraya aktarıldı. Nisan geldiğinde Riyazan ve Tambof partizanları isyancı cephesinin Kazan kesiminde çetin savaşlar veriyorlardı. Bunlara daha sonra Moskova Askeri Okulu öğrencileri de katıldılar. Litvanya hafif piyadeleri Şumilinskaya'da isyancılarla savaşa tutuştular.

İsyancı Kazaklar askeri malzeme sıkıntısı çekiyorlardı. İlkin tüfek azdı, sonra fişek bulamadılar. Eksikleri, hücumlarda, gece baskınlarında, büyük can kaybı karşılığında gidermekten başka çare yoktu. Giderdiler de. Nisan 1919'da tüfeği olmayan isyancı kalmamıştı. Sekiz batarya, yüz elli mitralyöz vardı.

İsyanın başlangıcında Viyeşenska'daki depoda beş milyon boş fişek kovanı vardı. Bölge Şûrası, ne kadar demirci ustası, çilingir ve silah yapıcısı varsa topladı bir fişek dökümhanesi kuruldu. Dökümhane kuruldu ama fişek yapacak kurşun yoktu. Derken, bölge Şûrasının çağrısı üzerine, bütün köyler yedek kurşun ve bakırlarını topladılar, buharla işleyen değirmenlerde kurşun parçalara el konuldu. Atlı haberciler köylere kısa bir çağrı duyurdular:

> Kocalarınız, oğullarınız, kardeşlerinizin tüfekleri fişeksiz kaldı. Kahrolasıca düşmandan ne kapabilirlerse onu kullanıyorlar. Fişek yapmaya elverişli ne varsa elinizde, çıkarın verin! Harman makinelerinin kurşun eleklerini söküp teslim edin!

Bir hafta içinde bölgede ne kadar harman makinesi varsa hepsi eleksiz kaldı. Kadınlar işe yarar, yaramaz demeden, ellerine geçeni götürüp köy şûralarına teslim ettiler. Daha önce savaş verilen köylerde delikanlılar duvarlardan saçmaları çıkarttılar, toprakta şarapnel parçaları aradılar. Fakat bu çabada dahi tam bir birlik sağlanamadı. Yoksulca kadınlardan bir kısmı ev eşyalarından arta kalanı da elden çıkarmak istemedikleri için, "Kızıllara iyi gözle bakanlardan" kaydıyla tutuklanıp Viyeşenska'ya gönderildiler. Tatarsk'ta varlıklı yaşlı Kazaklar, alayından yeni dönen bir genç Kazağı dövüp ağzını burnunu kanattılar. Adam ihtiyatsızlık etmiş, "Zenginler harman makinelerini bozsunlar, iyidir," demişti. "Kızılların başlarına saracağı belanın yanında belki bu hiç kalır."

Kurşun stokları Viyeşenska'da dökümhanede eritildi. Ne ki, yapılan fişeklerin nikel yatakları yoktu, onlar da hemen eriyordu. Tüfek ateşlenince fişekler namludan yarı erimiş çıkıyordu. Üç yüz versten öte menzillerde işe yaramıyordu hiçbiri. Bir de isabet ettiler mi, ama, açtıkları yara korkunçtu.

Otuz beş bin isyancı, beş tümenle bir özel tugaya ayrılmıştı. Gregor Melekof, Çir Irmağı boyunca yayılan Birinci Tümene kumanda ediyordu. Donets Cephesinden getirilen Kızıl birliklerin baskısını püskürtmekle kalmadı, daha az güvenilir İkinci Tümene de yardımcı süvari ve piyade takviyeleri gönderdi.

Ayaklanma Koper ve Ust-Medveditsa bölgelerine kadar yayılmadı. Oysa oraları da kaynıyordu. Gelen haberciler Kazakları ayaklandırmak için Buzuluk ve Koper'in yukarı havzalarına kuvvet gönderilmesini istediler. Kazak Kumandanlığı Koper Kazaklarının büyük çoğunlukla Şûra idaresini desteklediğini, ona karşı silaha davranmayacağını bildiğinden, Yukarı Don Bölgesi hudutları ötesine çıkmayı göze alamadı. Zaten habercilerin sözüne de güven olmuyordu ki! Kızıllardan hoşnutsuz Kazakların çok

sayıda olmadıklarını, kuytuda birçok subayın gizlendiğini, cephe adamlarının ya köylerine dönmüş olduklarını ya da Kızıllara katıldıklarını, bölgedeki yaşlıların da eski güçleri ve etkilerinin kalmadığını yine onlar söylüyorlardı.

Güneye doğru Ukrayna bölgelerinde Kızıllar gençleri seferber etmişlerdi. Bunlar isyancılara karşı canla başla savaşıyorlardı.

Bu yüzden ayaklanma Yukarı Don Bölgesi hudutları içinde kaldı. Kumandanından en alt savaşçısına kadar, hepsi, ocaklarını, evlerini yakında savunamaz olacaklarını gün geçtikçe daha iyi anlıyorlardı. Kızıl Ordu eninde sonunda Donets Cephesinden gelecek, onları ezip geçecekti.

18 Martta Gregor Melekof yüksek kumandanlıkta bir toplantı için Viyeşenska'ya çağrıldı. Tümenin kumandasını, yardımcısı Riyabçikof'a devretti, emir eriyle birlikte sabah erkenden yola çıktı. Karargâha vardığında kumandan Kudinof, Alekseyef nahiyesinden gelen bir haberciyi sorguya çekiyordu. Masanın arkasında bir koltuğa gömülmüş, Kafkas kemerinin ucunu kıvırıp duruyordu. Uykusuz geçen gecelerden şiş şiş olmuş gözlerini kaldırıp da adama bakmıyordu bile.

"Peki, sen kendin ne diyorsun buna?" diye sordu.

"Tabii, evet..." Kazak duraladı. "Ne diyebilirim? Ben de herkes gibi düşünüyorum. Milleti bilirsiniz. Korkuyorlar. Ayaklanmak istiyorlar ama korkuyorlar."

"İstiyorlar ama korkuyorlar!" Kudinof öfkeyle bağırdı. Yüzü sarardı, koltuğu sıcaktan yanıyormuş gibi bir kıpırdandı oturduğu yerde. "Bir alay genç kız gibisiniz hepiniz! İstiyorsunuz ama korkuyorsunuz! Analarınız bırakmıyor! Pekâlâ, git memleketine, söyle ordaki yaşlılara, siz işe başlamadıkça biz size tek bir asker bile göndermiyoruz, anlaşıldı mı? Kızıllar gelsinler, birer birer assınlar tümünüzü!"

Çam yarması gibi Kazağın morarmış eli kızıl tilki postu takkesini başının gerisine yıktı. Alnından oluk gibi ter akıyordu.

Kısacık, sarı kirpikleri kırpış kırpıştı. Yüzünde salakça bir gülümseme belirdi.

"Dünyada gitmezsiniz oraya, biliyorum. Ama iş bir kere başlamakta. Bi başladı mı..."

Konuşulanları dikkatle dinleyen Gregor, arkasında ansızın kapı açılınca yana çekildi. Kısa boylu, kara bıyıklı, kısa gocuklu bir adam girdi içeri. Kapıyı vurmamıştı. Kudinof'u başıyla selamlayıp masaya oturdu, yanağını avucuna dayadı. Bütün karargâh subaylarını tanıyan Gregor ilk kez gördüğü bu adamın ince yüz hatlarına, esmer yüzüne, ellerinin yumuşacık aklığına dikkatle baktı.

Kudinof yeni geleni gözleriyle göstererek, Gregor'a, "Melekof, bey, yoldaş Yorgidze'dir," dedi. Bir duraladı, kemerinin gümüşten Kafkas tokasını çevirdi, haberciye döndü: "Peki, gidebilirsin, bizim işimiz var şimdi. Köyüne dön, seni buraya kim gönderdiyse anlat ona söylediklerimi."

Kazak iskemlesinden kalktı. Kıpkırmızı tilki postu takkesi nerdeyse tavana değecekti. Geniş omuzları ışığı kapatınca oda daralıvermiş gibi oldu.

"Yardım istemeye mi geldin?" Kafkasyalının el sıkışından pek hazzetmeyen Gregor, içinde hâlâ o duyguyla sordu.

"Ya. Öyle. Yardım için. Ama görüyorsunuz işte..." Kazak, gözlerinde yalvaran bakışlarla Gregor'a döndü. Kırmızı yüzü öyle terliyordu ki, sakalı, sarkık bıyıkları bile ufacık tesbih taneleriyle bezenmiş gibiydi.

"Demek Şûra idaresinden siz de hoşnut değilsiniz, öyle mi?" diye Gregor Kudinof'un sabırsız işaretlerine aldırmadan sorgusuna devam etti.

"Pek o kadar kötü değil belki, kardeş," dedi Kazak, düşünceli düşünceli, "ama sonradan kötüye giderse diye korkuyoruz."

"Adam öldürmeler oluyor mu hiç?"

"Allah göstermesin! Hiç yok öyle bir şey. Atları, ürünü alıp

götürdüler, bir de, tabii, haklarında kötü konuşanları yakaladılar. Ama daha çok kuru gürültüydü onlarınkisi."

"Size birlik gönderseydik, ayaklanır mıydınız? Tümünüz?"

Kazağın küçük, güneşten yaldızlı gözleri kurnazca büzüldü, bakışlarını Gregor'un gözlerinden kaçırdı. Takkesi kırışık alnının üstüne düştü.

"Valla, tümünü bilmem... İyi çiftçi ayaklanırdı, tabii."

"Yoksullar?"

Gregor sonunda adamın gözlerini yakalayabildi. O anda safça, çocukça bir şaşkınlık okunuyordu karşısındakinin gözlerinde.

"Miskinler mi diyorsunuz? Onlar ne diye ayaklansınlar? Bu hükümet tam onlara göre işte. Bayram ki ne bayram!"

"O halde deminden beri ne kafa ağrıtıyorsun be adam?" diye Kudinof öfkeyle kükredi. Altında koltuğu gıcırdadı. "Niçin geldin buralara kadar? Hani nerde ayaklanman senin? Yoksa hepiniz de zengin misiniz? İki üç varlıklı çiftçiyle ayaklanma mı olurmuş? Haydi, çek arabanı! Kıçınızı dalamadılar daha, dalasınlar bir, o zaman bizim yardımımız olmadan da fırlarsınız ayağa... Ağır işi başkalarına yüklemeye öyle alışmışsınız ki! Rahatlarına bakıp tıkınmak niyetleri, başka bir şey değil, pis domuzlar! Çık dışarı hadi, gözüm görmesin, fena oluyorum!"

Gregor kaşlarını çatıp başını çevirdi. Kudinof'un yüzündeki kırmızı lekeler koyuldu. Yorgidze bıyıklarını buruyor, şahin burnunun delikleri oynuyordu.

"Madem öyle, kusurumu bağışlayın," dedi Kazak, takkesini çıkarıp. "Fakat hiç bana bağırmayın, kumandanım. Ben size ihtiyarlarımızın haberini ilettim, cevabınızı da onlara söyleyeceğim. Ama niçin bağırıyorsunuz? İlkin Beyazlar bağırırlardı bize, sonra Kızıllar bağırır oldular, şimdi de siz başladınız. Aah, doğrusu hayat çok güç bizim için, şu sıralar!" Kürklü takkesini öfkeyle başının arkasına oturttu, koridora çıktı, kapıyı arkasından usulca kapadı. Ama dışarda öfkesini daha fazla tutamadı. Dış kapıyı bir çarpış çarptı, tavandan alçılar döküldü.

"Bu millete bir hal oldu son zamanlarda!" dedi. Kudinof gülümseyerek, adam çıkıp gittikten sonra. Kendini toparlamıştı. "1917 baharında nahiye merkezine gidiyordum, sürüm zamanıydı, tam Paskalya sıraları. Bizim özgür Kazak delikanlılarımız tarlaları sürmeye dalmışlardı hep. Özgürlükten bayağı çıldırmışlardı. Sanki yeteri kadar toprakları yokmuş gibi, tutmuş yolları da sürmüşler. Yolun altını üstüne getiren bir Kazağa seslendim, geldi yanıma. 'Hey, baksana,' dedim. 'Niçin yolu sürüyorsun öyle?' dedim. Korktu adam. 'Bir daha yapmam, düzlerim şimdi,' dedi. Onun gibi birkaçını daha korkuttum öyle. Ama az ilerde baktım yol yine sürülmüş. Pulluğu süren adamı da gördüm. 'Baksana sen, gel buraya!' dedim. 'Ulan sen ne hakla yolu sürüyorsun?' diye bağırdım herife. Yüzüme baktı durdu. Güçlü kuvvetli biriydi de, ufak tefek ama. Gözleri parıldadı. Sonra tek kelime söylemeden öküzlerinin başına koştu, ordan bir demir çubuk kapıp yanıma geldi, arabamın kenarından tutup, ayağını basamağa koydu. 'Sen kim oluyorsun?' diye haykırdı. 'Daha ne kadar kanımızı emeceksiniz? Bi vurdum mu ikiye biçerim kafanı, hiç dinlemem, ha!' diye haykırdı. Demir çubuğu da kaldırdı havaya. 'Dur be, İvan, şaka ediyorum, yahu!' dedim. Cevap verdi: 'Artık İvan değilim ben, benim adım İvan Osipoviç. Benimle doğru dürüst konuş, yoksa dağıtırım suratını!' demez mi? İşte bu Kazak da öyle. Önce boyun eğer, ağlar, sızlar, yaltaklanır, sonra cibilliyeti çıkar ortaya. Halk eski gururunu buldu yeniden."

"Ortaya çıkan, heriflerin gururu filan değil, hergeleliği. Bugünlerde hergelelik kanuna uyduruldu gitti!" dedi Kafkas subayı, çok hafif bir sesle. Sonra cevap beklemeden konuyu kapattı: "Lütfen şu toplantıya başlayalım artık. Bugün alayıma dönmem gerek."

Kudinof duvara vurup Safanof'u çağırdı, sonra Gregor'a döndü. "Sen kal burda," dedi. "Birlikte konuşalım. Atasözünü bilirsin: 'Bir baş iki baştan iyidir.' Allah'tan, nasıl olduysa, Yorgidze Viyeşenska nahiyesinde kalabilmiş. Bize yardım edebilecek. Kendisi yarbaydır, kurmay kursu görmüştür."

"Nasıl oldu da Viyeşenska'da kalabildiniz?" diye sordu Gregor, Yorgidze'ye. Ona karşı içinden, nedense, soğuk ve ihtiyatlıydı.

"Tifüse yakalandım. Kuzey cephesinde geri çekilme başlayınca Dudorevski'de kaldım."

"Hangi alaydaydınız?"

"İleri cephede değildim ben. Bir özel grubun kurmay heyetinde çalışıyordum."

Gregor ona başka şeyler de sormak istiyordu ama Kafkasyalının yüzündeki çatık kaşlı ifadeyi görünce vazgeçti, bir cümlenin ortasında kesti.

Bir iki dakika sonra kurmay başkanı Safanof, Dördüncü Kazak Tümeni ve Altıncı Özel Tugayın kumandanları içeri girdiler, toplantı başladı. Kudinof cephedeki durumu kısaca anlattı onlara. İlk konuşan Kafkasyalı oldu. Masanın üstüne ağır ağır bir harita serdi, rahat bir tavırla, kendine güvenle ve ağzı hafif çalarak konuşmaya başladı:

"İlk önce, Üçüncü ve Dördüncü tümenlerin yedeklerinden bir kısmını Melekof'un tümeniyle Özel Tugayın tuttukları kesime aktarmamız gerektiği düşüncesindeydim. Ele geçen istihbarata ve tutsaklardan öğrendiklerimize göre Kızıl kumandanlığın bu kesime karşı ciddi bir taarruza hazırlanmakta olduğu ortada. İki süvari alayı, beş özel birlikte bunlara bağlı üç batarya ve bir de makineli birliği gönderdiklerini öğrendik. Bu, yaklaşık bir hesapla, Kızıl kuvvetlerine beş bin beş yüz mevcut daha katacak demektir. O takdirde, hiç şüphe yok, techizat bakımından avantajları bir yana, sayıca bizden üstün olurlar."

Sarı güneş güneyden odanın içine doluyordu. Mavi tütün dumanı tavanın hemen altında hareketsizdi. Ev tütününün acı kokusu ıslak çizmelerin pis kokusuna karışıyordu. Dumandan zehirlenen bir sinek tavanın altında ordan oraya çılgınca uçup duruyordu. İki gecedir uyku uyumayan Gregor göz kapaklarını zorla kaldırıp pencereden dışarı baktı. Bir yandan sıcak, bir yandan yorgunluğu iradesini, bilincini uyuşturuyordu. Pencerenin

dışında bahar meltemleri alçaktan geçiyor, tepelerin yamaçlarında mevsimin son karı pembe pembe ışıldıyordu. Don'un ötesinde kavaklar rüzgârda öyle şiddetle sarsılıyordu ki, onları seyrederken Gregor ardı arkası kesilmeyen boğuk fısıltılarını duyar gibi oldu.

Kafkasyalının açık seçik, kararlı sesi dikkatini çeldi. Konuşulanları dinlemeye zorladı kendini, uyuşukluğu biraz geçti.

"Birinci Tümenin tuttuğu cephede düşmanın faaliyetini azaltması ile Migulinsk-Meşkof hattına doğru ilerlemek için giriştikleri kararlı çaba bizi dikkatli olmaya zorluyor... Bana kalırsa," 'yoldaşlar' kelimesine takılıp duraksadı, kadın eli gibi beyaz eliyle sert hareketler yaparak sesini yükseltti, "bana kalırsa, Kudinof ve Safanof Kızılların manevralarına kanıp Melekof'un tuttuğu kesimden adam çekilmesini önermekle çok ciddi bir hata işlemektedirler. Stratejinin alfabesidir bu: Düşmanın kuvvetlerini üzerine çeker, sonra zayıf bıraktığı kesime yüklenirsin..."

"Ama Melekof'un yedek alaylara ihtiyacı yok ki!" diye Kudinof onun sözünü kesti.

"Tam tersi. Hattı yarıp dalmaları halinde gediği kapatabilmek için elimizin altında yedek tutmalıyız."

"Bakıyorum, Kudinof yedeklerimi devreder miyim, etmez miyim diye hiç bana sormak niyetinde değil!" Gregor azan bir öfkeyle konuştu. "Vermem ben! Tek bölük alamazsınız."

"Öyle ama, kardeş, bu..." diye Safanof gülümseyerek, sarı bıyıklarını okşayarak söze başladı.

"Kardeşi filan yok bu işin! Yedekleri devretmiyorum, daha fazla konuşmamız gereksiz."

"Stratejik açıdan bakınca..."

"Bana ıstıratecik açılardan filan söz etmeyin. Ben kendi kesimimden ve adamlarımın canlarından sorumluyum," diye karşılık verdi Gregor.

Birden patlak veren anlaşmazlığı Yorgidze yatıştırdı. Kırmızı kalemini haritaya uzatıp cephenin tehlike altındaki kesimini gös-

terdi. Bütün başlar oraya eğildiğinde hepsi açıkça gördüler ki, Kızıl kumandanlığın hazırladığı bir hücumda, en yakın ve yol bağlantısı bakımından en elverişli kesim orasıydı.

Toplantı bir saat içinde sona erdi. Huysuz, okuması yazması kıt bir adam olan Kondrat Medvedef, Dördüncü Tümen Kumandanı, tartışmaya hiç katılmamıştı. En sonunda, güvensiz gözlerle çevresine bakına bakına konuştu:

"Melekof'u desteklemek için yedek birlikler gönderebiliriz. Ayırabileceğimiz adamımız var nasıl olsa. Yalnız bir şey var ki hep aklımda benim. Ya bütün kesimlerde birden saldırırlarsa, o zaman n'aparız? Bir yere sıkıştırdılar mı bizi tamamdır! İşimizi bitirdikleri gündür. Bir küçük adaya düşmüş yılanlara döneriz."

"Yılanlar yüzer, biz nereye gideriz, yüzsek de?" diye güldü bir başkası.

"Onu da düşündük," dedi Kudinof, düşünceli. "Öyle bir şey olursa eli silah tutmayanları, bu arada ailelerimizi geride bırakıp dövüşerek Donets'e varmamız gerekecek. Ufak da bir kuvvet değiliz. Otuz bin kişi varız."

"Ama Kadetler bizi kabul ederler mi bakalım? Yukarı Don Kazaklarıyla görülecek hesapları var onların."

"Dereyi görmeden paçayı sıvama... Ne lüzum var şimdi böyle konuşmaya?" Gregor kasketini başına geçirip dışarı çıktı. Kapıyı kapatırken Yorgidze'nin cevabı kulağına çalındı:

"Viyeşenska Kazakları ve bütün isyancı kuvvetler Don'a ve Rusya'ya karşı işledikleri suçun kefaretini ödemiş olacaklar, eğer Bolşeviklerle erkekçe savaşmaya devam ederlerse..."

"Böyle diyor ya, kim bilir ne kuruyor kafasında, yılan!" diye düşündü Gregor. Bir kere daha, bu subayla ilk karşılaştığında olduğu gibi içinde bir endişenin, sebepsiz bir öfkenin kabardığını duydu.

Kapıda Kudinof ardından yetişti. Bir iki dakika kadar hiç konuşmadan yürüdüler. Rüzgâr pislik saçılı alanda gölcüklerin yüzünü buruşturuyordu. Akşam oluyordu. Akpak yaz bulutları,

yuvarlak ve ağır, güneyden bu yana kuğular gibi akıyordu. Ilınan, dondan çözülen toprağın ıslak kokusu canlı ve bereketliydi. Çitlerin altında yeşil otlar bitmişti. Gregor, Don'un öte yanındaki kavakların telaşlı hışırtısını bu defa sahiden duydu.

"Buzlar yakında çözülecek," dedi Kudinof.

"Evet."

"Allah belasını versin, doğru dürüst bir sigara içmeden ölüp gideceğiz! Bir kutusu şimdilerde kırk Kerenski rublesi!"

"Bana bak," dedi Gregor, sert bir sesle. "Şu Çerkeslerin subayı, n'apıyor o burda?"

"Yorgidze mi? Harekât dairesi başkanı. Yaman kafa var herifte. Bütün planları yapan odur. Stratejide hepimizi altediyor, kerata!"

"Hep Viyeşenska'da mı kalır."

"Hayır, Çerkovski Alayının yük katarına verdik onu."

"O halde nasıl oluyor da her şeyden haberdar olabiliyor?"

"Sık sık Viyeşenska'ya gider. Hemen her gün."

"Niye burda tutmuyorsun onu?" diye sordu Gregor, işin özüne varmak için.

Kodinof öksürdü, eliyle ağzını kapattı. İsteksiz isteksiz cevap verdi: "Kazakların gözünde iyi olmaz. Ne olduklarını biliyorsun. 'Subaylar yine başa geçti,' diyecekler, 'bizi peşlerinden sürüklüyorlar. Sırma apoletler yine.'"

"Bizim kuvvetler arasında onun gibi çok var mı?"

"Kazanskaya'da iki üç tane var. Ama sen hiç meraklanma. Ne düşündüğünü biliyorum. Kadetlerden başka başvuracağımız kimse yok, aslanım. Var mı? Yoksa kendi başına, beş-on nahiyeyi bir araya toplayıp bir minik cumhuriyet mi kurmak niyetindesin? Başımızı önümüze eğip Krasnof'a gitmekten başka çıkar yol yok. 'Bağışla kusurumuzu, Piyotr Nikolayeviç Krasnof', diyeceğiz. 'Cepheyi açmakla az bir şey hata ettik işte.'"

"Hata mı ettik?" Gregor onun sözünü kesti.

"Peki, etmedik mi?" Kudinof sahiden şaşırarak sordu. Bir su birikintisine basmaktan kaçındı.

"Anlıyorum şimdi..." Gregor kızardı, yalancıktan gülümsedi. "Bana kalırsa biz asıl bu isyana kalkışmakla hata ettik. Koper'den o Kazağın söylediklerini işitmedin mi?"

Kudinof susuyordu. Merakla Gregor'un yüzüne baktı. Alanın ötesinde bir kavşakta ayrıldılar. Kudinof evine gitti, Gregor karargâha varıp emir erine atları hazır etmesini söyledi. Dizginleri yavaş yavaş koyverip atını sürerken, o Kafkaslıya karşı içinde uyanan düşmanlık duygusunun nedenini arıyordu hâlâ. Ansızın zihni aydınlandı, dehşetle düşündü: "Ya Kadetler bu okumuş yazmış subayları masustan aramıza soktularsa, Kızılların ardında bizi ayaklanmaya kışkırtıp kendi yollarına sürüklemek için?" Derhal bunu destekleyici kanıtlar geldi aklına. "Hangi alaydan olduğunu söylemedi bir türlü. Karargâha bağlı olduğunu söyledi ya buralardan bir karargâh filan geçmedi ki... Sonra ne demeye Dudoverski'ye gidiyor? Öyle ıssız bir yerde ne işi var? Evet, evet, her şey apaçık ortada! Başımıza bir bela sardık ki ne bela! Bu okumuş yazmışlar takımı bir güzel bağladılar elimizi kolumuzu işte. Hayatlarımıza kösteği vurdular, şimdi de işlerini gördürüyorlar bize. Kimseye güvenmeyeceksin, hiç kimseye!.."

Don'u geçtikten sonra atını hızlı eşkine kaldırdı. Arkasından emir eri geliyordu, eyerini gıcırdata gıcırdata. İyi asker, gözüpek Kazak. Gregor, ateş demeden, su demeden peşinden gelecek adamları böyleleri arasından seçerdi hep. Alman Savaşında pişmiş adamlarla sarmıştı çevresini. Eski bir keşif eri olan emir eri yol boyunca hiç konuşmadı. Eşkinde giderken bile arada bir ateşini çıkarıp sigarasını yakıyordu. Bir köye doğru bayır aşağı inerlerken Gregor'a akıl verdi:

"Bir acelemiz yoksa geceyi buralarda geçirelim. Atlar yoruldular, biraz dinlenirler."

Gece molası için bir köyde durdular. Bozkırın dondurucu rüzgârından sonra iki odalı derme çatma kulübe onlara ev gibi

rahat ve ılık geldi. Toprak taban tuzlu tuzlu buzağı, keçi sidiği kokuyordu. Ocaktan lahana yaprakları üstünde kızartılan yanmış ekmek kokusu geliyordu. Gregor yaşlı Kazak kadının sorularına yarım yamalak cevap verdi. Kadının üç oğlu ile kocası ayaklanmaya katılmışlardı. Tumturaklı, erkeksi bir sesi vardı kadının. Ağzını açar açmaz ilk sözü şu oldu:

"Sen belkim bir subaysın, üstüne de şu Kazak budalaların kumandanısın belkim ama, benim gibi anan yaşında bir kadına gücün yetmez. Konuşsana benimle, konuş! Oturmuşsun orda, esneyip duruyorsun. Belkim bir kadınla konuşmazsın sen, olur a. Üç oğlumu şu sizin batasıca savaşınıza gönderdim, koca herifi de. Oğullarıma sen kumanda edersin belkim ya ben doğurdum onları, ben emzirdim, eteğime sardım da tarlalara taşıdım. Kolay değildi. Öyle burun kıvırma bana, söyle: Yakında barış olacak mı?"

"Yakındır... Sen çoktan yatmalıydın be büyükhanım!"

"Yakındır! Ama ne kadar yakın? Sonra beni yatırmaya filan kalkıyım deme. Buranın sahibi benim, sen değilsin. Daha gidip keçilere, kuzulara bakacam. Geceleri avludan içeri alırız onları. Daha ufaklar. Barış Paskalya'ya yetişir mi dersin?"

"Kızılları dışarı sürelim hele, ondan sonra barış yapacaz onlarla."

"Deme!" Yaşlı kadın şiş bilekleri, işten, romatizmadan çarpılmış parmaklarıyla ellerini önüne düşürdü. Pörsümüş kahverengi dudaklarını ısırdı. "Tanrı aşkına, n'aptılar şunlar şimdi size? Niçin savaşırsınız adamlarla? Millet aklını bütün bütün kaçırdı valla! Silahlarınızla kurşun sıkıp atlarınızın üstünde çalımınan dolaşmak hoşunuza gidiyor. Ama biz analar n'olacaz, biz? Ölenler bizim evlatlarımız değil mi? Savaşınız da batsın, siz de batın inşallah, emi!"

"E peki, biz analarımızın oğulları değil miyiz? Neyiz biz?" Gregor'un emir eri kadının sözleri karşısında öfkesini tutamadan homurdandı. "Herifler öldürüyor bizi, sen tutmuş burda, atlarımızın üstünde çalımınan dolaşmaktan söz ediyorsun. Yaşlanmışsın, saçın başın ağarmış, çenen hâlâ işliyor. Sus da uyku uyuyalım biraz!"

"Sen uyumana bak, salak herif! Ne dikeldin öyle? Susup susup da öyle, kuzu gibi, sonra yerinden fırlamanın âlemi mi var?"

"Bu karının dilinden bize uyku yok anlaşılan, Gregor Pantaleyeviç," diye yakındı emir eri. Sigarasını yakarken çakmağa öyle sert vurdu ki, elinden sağanak gibi kıvılcım boşandı. "Eşek arısı gibi vız vız amma da kafa ağrıttın be, kocakarı! Senin herif kurşunu yemeye çoktan razıdır herhalde. 'Çok şükür,' diyordur, 'şu kocakarıdan kurtuldum ya sonunda.'"

Gregor onları zorla barıştırdı. Yerde uykuya dalarken gocuğunun bir hoş, ekşi sıcaklığı vardı. Kapının çarptığını duydu, ayaklarına hava değdi. Birazdan kulağının dibinde bir kuzu meledi. Oğlakların ufacık toynakları yerde tıpır tıpırdı. Gregor'un burnuna saman, taze koyun sütü, ayaz kokusu, davar avlusunun kokuları çalındı. Bir şen, uçarı kokular.

Gece yarısına doğru uyandı. Gözleri açık uzandı yattığı yerde. Ocakta sedefsi külün altında közler paslı paslı şavkıyordu. Kuzular ocağın çevresinde birbirlerine sokulmuşlardı. Gece yarısının gökçe sessizliğinde uykulu uykulu dişlerini gıcırdattıklarını, arada sırada aksırıp burun çaldıklarını işitti. Pencerenin dışında, taa uzakta dolunay parıldıyor, yere dörtgen vuran sarı ışığında bir küçük, tedirgin kara oğlak habire tepinip sıçrıyor, yerden inci gibi toz kaldırıyordu. Maviye karışan sarı ışıkta odanın içi gün gibi aydınlanmıştı. Ocağın orda bir ayna parçası, köşede bir ikonun gümüş çerçevesi parlıyordu. Gregor yine Viyeşenska'daki toplantıyı, Koper nahiyesinden gelen haberciyi, Kafkasyalı yarbayı düşündü. Yarbayı, o aydın görünüşünü, konuşmasını hatırlayınca içini yine bir endişe ezdi. Oğlak, gocuğunun üstünden yürüyüp geçti o sırada. Aptal aptal karnına baktı durdu, sonra birden yüreklendi, bacaklarını iki yana açınca Gregor'un berisinde uyuyan emir erinin yana savrulmuş duran avucuna incecik bir su aktı. Adam inledi, uyandı, elini pantolonuna silerek, acı acı başını salladı:

"Islattı beni, boynu kırılasıca! Çek git, len!" Hayvanın alnına bir fiske attı. Oğlak meleyerek gocuktan sıçradı, Gregor'un yanına geldi. Küçücük pürtüklü diliyle onun elini yalamaya başladı.

XXXIX

Stokman, Koşevoy, İvan Aleksiyeviç ve milis kuvvetinden birkaç Kazak daha, Tatarsk'tan kaçtıktan sonra, Dördüncü Kızıl Zamurski Alayına kayıtlarını yaptırdılar.

Bu alay 1918 başlangıcında, Almanya dönüşü, Kızıl Ordu birliklerinden birine katılmıştı. İç Savaş cephelerinde savaşlarla geçen on sekiz ay sonunda kuvvetlerini aşağı yukarı olduğu gibi elde tutmuştu. Mükemmel teçhizatlıydı. Atları sırım gibi, eğitim görmüş hayvanlardı. Savaşkanlığı, disiplini ve ataklığından ötürü parmakla gösterilen alaylardan biriydi.

Ayaklanma ilk patlak verdiğinde Zamurski Alayı yalnız Birinci Moskova Piyade Alayının desteğiyle isyancıların Ust-Medveditsa üzerine ilerlemelerini durdurdu, sonra takviye görerek Krivaya Nehri boyunca uzanan Ust-Koperskaya kesimini ele geçirdi. Mart sonunda isyancılar Ust-Koperskaya nahiyesinin birçok köyünü işgal ettiler ve Kızıl Orduyu Yelanskaya'dan çekilmeye zorladılar. Ondan sonra kuvvet dengesi cepheyi iki ay süreyle aşağı yukarı aynı yerde tuttu. Ust-Koperskaya'nın batı kanadını sipere alan Moskova Alayının bir taburu bir batarya desteğinde Don üzerinde Krutovski köyünü ele geçirdi. Krutovski'den Don'un sağ yakası boyunca uzanan sırtta bir harman yerinde gizlenen batarya, sağ yakadaki tepelere yığılmış isyancı kuvvetlerini her gün sabahtan akşama kadar topa tuttu, arada sırada da ateşi Don'un öte yakasındaki Yelanskaya köyüne çevirerek Kızıl piyadeleri destekledi. İç içe avluların, evlerin üzerinde kimi alçak, kimi yüksek duman bulutları belirdi. Bazen mermiler köye rastlıyor, halkı da, sığırları da şaşkınlık içinde sokaklara uğratıyordu. Bazen de mezarlığın ötesindeki ıssız kumullarda patlar, yarı donmuş toprak topak topak taa yükseklere fırlardı.

İsyancılardan kaçan komünistlerle işçilerin Ust-Koperskaya'da bir bölük kurmakta olduklarını işiten Stokman, İvan ve Mişa Koşevoy 15 Martta birliğe katılmaya gittiler. Bir kızak kiraladılar. Sürücüleri, sofu tarikatların birinden bir Kazaktı. Kocaman sakalının ardında öyle çocuksu, pembe, tertemiz bir yüzü vardı ki, ona bakınca Stokman'ın bile dudaklarında bir gülümseme belirdi.

Kazak gençti daha ya, kocaman, sarı, kıvırcık sakalı vardı. Pembe ağzı karpuz dilimi gibi körpeydi. Yanaklarında sapsarı tüyler görünüyordu. Ya bol sakalından, ya da al yanaklarından, gözlerinin maviliği daha bir saydam ve ışıltılı görünüyordu.

Mişa yol boyunca kendi kendine bir şarkı mırıldandı, İvan Aleksiyeviç, silahı dizlerinin üstünde, kızağın arkasında kıpırdandı durdu, Stokman sürücüyle çene çalmaya daldı:

"Sağlığın yerinde ya, yoldaş?"

Her yanından sağlık, güç kuvvet taşan adam iyilikle gülümsedi. "Yok bi şeyim, Tanrı'ya şükür. Niçin olsun? Bizler hiç sigara içmeyiz. Halis votka içeriz ömür boyu, beyaz ekmek yeriz. Nerden hastalık gelsin bize?"

"Peki, orduda hizmet gördün mü sen?"

"Az biraz gördüm. Kadetler aldılardı."

"Niçin onlarla Donets'e gitmedin sen de?"

"Sen de pek garip sorular soruyorsun, yoldaş!" dedi adam. At kılından örülme dizginleri bıraktı, eldivenini çıkarıp ağzını sildi. Gücenmiş gibi çatmıştı kaşlarını. "Niçin gidecekmişim oraya? Zorlamasalardı hiç yanlarına varmazdım. Sizin hükümet adaletli hükümet, yalnız biraz hatanız oldu işte."

"Nasıl, hata?" Stokman bir sigara sarıp yaktı. Cevap sonra geldi.

"O otu da neden yakarsınız sanki?" dedi Kazak, başını çevirip. "Bak bahar havası ne temiz çevrede, siz pis tütünle ciğerlerinizi mahvediyorsunuz. Bakın söyleyim size neydi hatanız. Kazakları sıktınız sıktınız suyunu çıkardınız, bir dolu çam devirdiniz. Öyle yapmasaydınız sizin hükümet kıyamete kadar başta kalırdı da hiç devrilmezdi. Aranızda bir sürü alık var, ondan işte bu ayaklanma oldu."

"Nasıl yani, çam devirdik?"

"Sen de bilirsin ya benim kadar... Adamları kurşunladınız hep. Bugün biri ölür, yarın öbürüne sıra gelir. Kim bekler sırasını?

Bir öküzü boğazlamaya götürsen o bile başını çırpar. Mesela şu Bukanovskaya köyü, na şurda kamçıyla gösterdiğim yerde, görüyor musun kiliseyi? İşte orda bir komser vardı, Malkin adında. Hakça mı davrandı millete şimdi o Malkin? Bak söyliyim sana. Köyün yaşlılarını topladı hep, götürdü çalıların oraya, ruhlarını gövdelerinden ayırdı, ailelerini de bırakmadı ölülerini gömsünler. Bütün suçları da, bir zamanlar fahri yargıç seçilmişlermiş, o işte! Hem biliyor musun ne biçim yargıçlardı onlar? Biri güç bela imzasını atardı, o kadar. Ötekisi başparmağını basardı kâğıda, ya da bir haç çiziktiriverirdi. Uzun sakalları vardı yalnız. Ama öyle kocamışlardı, dükkânlarını düğmelemeyi unuturlardı. Tıpkı çocuklar gibi. İşte bu Malkin, ille de başkalarının hayatını düzenliycem diye tutturmaz mı? Tanrı yerine kodu kendini. Bir gün yaşlılardan biri eline dizginlerini almış, kısrağının yanına gitmek için alandan geçiyor. Delikanlılar şaka olsun diye ardından sesleniyorlar: 'Baksana, hey, komser seni çağırıyor!' diyorlar. İhtiyar bir batasıca haç çıkarıyor (orda onlar hep bu yeni yoldandırlar) kapıda başını açıp, 'Beni mi istediniz?' diye soruyor. Komser gülüyor, diyor ki, 'Yoo,' diyor, 'kimse istemedi seni. Ama madem geldin, seni de öbürlerinin yanına koyalım gitsin. Çıkarın bunu da dışarı, yoldaşlar!' diyor. Eh, tabii, götürüp dayıyorlar duvara adamcağızı. Kocakarı bekler durur evde, adam gelmez. Gitti gider. Bu Malkin bir başka köyden bir yaşlıyı daha görmüş sokakta, 'Nerelisin sen, adın ne?' diye sormuş, sonra da hırlamış: 'Sakalın tilki kuyruğuna benziyor senin,' demiş. 'Ermiş Nikola gibisin tıpkı. İyi sabun yaparız senden, gel beri. Alın şunu!' diye buyurmuş adamlarına. Sakalı uzun diye, komserle kötü bir anında karşılaştı diye vurmuşlar onu da. Peki, ayıp değil mi şimdi bu yapılan halka karşı, ha?"

Adam hikâyesini anlatmaya başlar başlamaz Mişa türküyü kesmişti. Sonunda kızgınlıkla konuştu:

"Attığın yalanlar bari bir şeye benzese, be herif!"

"Sen daha iyisini söyle öyleyse! Yalan demeden önce, gerçeği öğren de ondan sonra konuş!"

"Peki, bütün bunların doğru olduğuna inanıyor musun sen?"

"Millet konuşuyor. Söylüyorlar."

"Millet! Millete sorsan, tavuklar süt verir der be! Ama tavuklarda meme yoktur. Bir dolu maval anlatmışlar sana, dilin de, kocakarı gibi, hiç durmuyor."

"O yaşlılar kendi hallerinde adamlardı."

"Kendi hallerindeymiş!" Mişa alay etti. "Senin o kendi hallerinde dediğin ihtiyarlar ayaklanmayı kışkırtanlardanmıştır mutlaka! Belki de senin yargıçların, avlularında makineli saklıyorlardı. Sana kalsa ama, sakalları uzun diye ya da şakacıktan vuruldular, öyle mi? Peki seni niye vurmadılar öyleyse, ha, sakalın göbeğine varacak nerdeyse, baksana?"

"Ben yalnız kulağıma geleni söylüyorum. Kim bilir, belki ahali yalan söylemiştir. Belki yeni hükümete bir zararları dokunmuştu, ben ne bileyim?" Sofu telaşla mırıldandı. Hasır kızaktan atladı, yolda yürümeye başladı. Yumuşak, mavice karların üstünde ayağı kayıyor, kar fışırdıyordu. Güneş, bozkırın üstüne cömertçe ışık saçıyordu. Işıltılı, masmavi gök, uzakta birbirine dolanmış tepeler ve vadiler kuşağını kucaklamış, sarmıştı. Hışır hışır esen meltemde yakın baharın kokulu soluğu duyuluyordu, belli belirsiz. Doğuya doğru, Don kıyısı tepelerinin ak zikzakları ötesinde, Ust-Koperskaya'nın yukarısındaki tepenin doruğu leylak rengi puslar içinde yükseliyordu. Bütün ufuk yumak yumak ak bulutlarla çevriliydi.

Sürücü kızağa atladı, yüzünde daha hırçın bir ifadeyle Stokman'a dönüp yeniden konuşmaya başladı:

"Benim büyük babam hâlâ hayattadır. Yüz sekiz yaşındadır derler. Onun büyük babası ona demiş ki, zamanında, Çar-Petro bizim Yukarı Don'a bir bey göndermiş. Adı Dilinorukof muymuş Dolgorukof muymuş neymiş, işte bu bey askeriyle Voronez'den gelmiş, Patrik Nikon'un batasıca mezhebini kabul etmediler, Çara hizmet etmediler diye tüm Kazak köylerini talana vermiş. Kazakları tutmuşlar, burunlarını kesmişler, bir kısmını asıp mavnalara komuşlar, Don'dan aşağı salmışlar."

"Niçin anlatıyorsun bize bunları şimdi?" diye Mişa sert sert sordu.

"Niçin, çünkü bana kalırsa bu adam Dilinorukof beyi de olmuş olsa sahiden, Çar ona hiç de öyle bir hak vermemiştir. İşte Bukanovskaya'daki komser de onun gibi. 'Kazaklığı bırakacaksınız, ulan domuzlar! Bakın görün, nasıl hatırlayacaksınız beni!' diye haykırmış Bukanovskaya'da toplantıda. Peki, Şûra Hükümeti ona bu hakkı verdi mi? Mesele bu. Hiç böyle şeyler yapmaya, bütün Kazakları bir tutmaya hakkı yoktu. Kazak var, Kazak var."

Stokman'ın elmacık kemiklerinin üstündeki deri kırıştı. "Bak ben seni dinledim," dedi. "Şimdi de sen beni dinleyeceksin."

"Belki, cehaletimden, doğru olmayan bir şey söylemişimdir. Söyledimse bağışlayın," diye mırıldandı adam.

"Dur hele, dur! O komiser hakkında dediklerin hiç de doğruya benzemiyor. Orası öyle. Ben sorar öğrenirim, ama. Eğer doğruysa, Kazaklara öyle şeyler yaptıysa, elimizden kurtulamaz."

"Hiç sanmam."

"Niçin sanmıyormuşsun? Doğrusu o. Cephe sizin köye vardığında Kızıl askerler bir Kazak kadınının mallarını çaldı diye kendi yoldaşlarından birini kurşuna dizmediler miydi? Sizin köyde duydum ben bunu."

"O doğru, o. Kadının sandığında ne var ne yok aldı. Doğru. Oldu o. Düven yerinin ardında kurşuna dizdiler herifi. Doğru, sonradan nereye gömelim diye tartıştık. Kimisi mezarlığa koyalım dedi, başkaları, kirletir orasını dediler, sonunda vurulduğu yerde gömüldü zavallıcık."

"Demek böyle bir olay var?" Stokman çabucak bir sigara sardı.

"Var, evet. Yok demiyorum." Adam hevesle katıldı ona.

"Öyleyse, dediğin suçları işlemişse komiseri cezalandıracağımıza niçin inanmıyorsun?"

"Ama, canım yoldaşım, belki ondan bir üstü yoktur, olur a. Öbür adam bir erdi, ama bir komser..."

"Sorumluluğu da o kadar büyük olur. Anlıyor musun? Şûra Hükümeti yalnız düşmanlarına karşı zor kullanır. Hükümetimizin emekçi halka haksız davranıp eziyet eden temsilcilerini hiç gözünün yaşına bakmadan cezalandırırız biz."

Martın öğle üzeri bozkır sessizliği yalnız kızak ayaklarının fışırtısı, bir de at toynaklarının sesiyle bozuluyordu. Tam o sırada, birden bir top gümbürtüsü sessizliği paramparça etti. Krutovski köyündeki batarya yine Don'un sol yakasını dövmeye başlamıştı.

Kızakta konuşmanın ardı kesildi. Top ateşinin yaban gümbürtüsü ilkbahar başlangıcının uyuşuk sakinliğine gömülü duran bozkırın soluk büyüsünü kırdı götürdü. Şimdi atlar bile daha bir çevik ilerliyorlar, kulaklarını kıpırdatıp tetikte duruyorlardı.

Hetman şosesine saptılar. Don'un ötesinde, sarı kumlar üstünde eriyen kar lekeleriyle benekli engin tarlalar, söğüt ve çam korularının mavi-akça adaları göründü. Ust-Koperskaya'da kızakçı İhtilâl Komitesinin kaldığı evin önünde dizginlere asılıp atları durdurdu. Stokman ceplerini araştırdı, kırk Krenski rublesi çıkardı, uzattı sürücüye. Adam gülümseyiverdi. Islak bıyıklarının altından sararmış dişleri göründü. Sıkıldı, duraladı.

"Hay yoldaş, İsa aşkına, şimdi! Değer miydi buna?"

"Atlarının emeğine karşılık al. Ve de hükümetten hiç şüphe etme. Unutma, biz işçiler ve köylüler hükümetinden yanayız. Sizi ayaklandıranlar bizim düşmanlarımızdır: Kulaklar, atamanlar, subaylar. Bu ayaklanmanın asıl sebebi onlardır. Eğer bizim adamlarımızdan biri, bizden yana, ihtilâle yardımcı bir emekçi Kazağı haksız yere gücendirmişse, n'apar eder onunla hesaplaşmasını biliriz biz."

"Bir söz vardır, bilir misin, yoldaş? 'Tanrı çok yukarda, Çar da çok uzak.' Sizin çarınıza da yol çok uzak. 'Güçlüyle dövüşme, zenginle davalı olma,' derler bir de. Siz hem güçlüsünüz, hem de zengin." Kurnaz kurnaz sırıttı. "Kırk rubleyi harcayıverdin öyle. Beşi yeterdi de artardı bile. Ama yine de sağ olasın!"

"Onu sana o dediklerin için verdi," diye Mişa Koşevoy, pan-

tolonunu silkeleyerek gülümsedi. "Evet, bir de o güzelim sakalın için. Biliyor musun kimdi buraya getirdiğin adam, ulan koca odun? Bir Kızıl general!"

"Ohoo!.."

"Evet ya, ohoo dersin, tabii! Öbürlerinden hiç farkın yok senin de, lanet herif! Az verseydik köy köy dolaşır ağlardın: 'Yoldaşları götürdüm de arabamda, bana vere vere beş ruble verdiler!' diye sızlanırdın. Ondan sonra da on iki ay unutmazdın acısını. Ama biz sana biraz fazlasını veriyoruz, bu sefer de demediğini bırakmıyorsun: 'Şunların zenginliğine bak! Kırk rubleyi sokağa atıyorlar. Öyle parası var, sayısını bilmiyor!..' Ben olsam zırnık vermezdim sana. Zaten hiç doymazsınız ki! Neyse, hadi allahaısmarladık, uzun sakal!"

Mişa ateşli sözlerini bitirdiğinde İvan Aleksiyeviç bile gülümsüyordu.

Moskova Alayı Karargâhının kaldığı avludan dörtnala bir Kızıl Muhafız çıktı. "Nerdendi o kızak?" diye dizginleri kasıp haykırdı.

"Niçin öğrenmek istedin?" diye sordu Stokman.

"Krutovski'ye cephane taşıyacaktık."

"Bu kızağı alamazsınız, yoldaş."

"Sen kimsin?" Kızıl Muhafız yakışıklı bir delikanlıydı. Atını Stokman'ın yanına sürdü.

"Biz Zamurski Alayındanız. Bu kızağa el koymayın."

"Peki gitsin öyleyse. Hadi sür, bakalım, ihtiyar!"

XL

Stokman az soruşturduktan sonra Ust-Koperskaya'da değil, Bukanovskaya'da bir partizan bölüğü kurulmakta olduğunu öğrendi. Orda partizanları bir araya getiren, sofunun yolda sözünü ettiği komiser Malkin'di. Yelanskaya, Bukanovskaya ve başka nahiyelerden komünistlerle Şûra işçileri ve Kızıl Ordu askerleri bir araya gelmişler, hatırı sayılır bir birlik ortaya çıkmıştı. İki

yüz süngüleri vardı. Bir atlı devriye kolundan da birkaç düzine pala bulmuşlardı. Bölük şimdilik Bukanovskaya'da kalıyordu. Moskova Alayının bir bölüğüyle birlikte, Yelanka ve Zimovnaya ırmaklarının yukarı uçlarından ilerlemeye çalışan isyancıların önünü tutuyordu.

Moskova Alayının kurmay başkanı eski ordu subaylarından asık yüzlü, işi başından aşkın biriydi. Siyasi komiser de Moskovalı bir işçiydi. Stokman onlarla görüştükten sonra Ust-Koperskaya'da kalıp alayın ikinci taburuna katılmaya karar verdi. Tel kangalları, telefon telleri ve daha başka askeri malzemeyle dolu tertemiz, küçük bir odada siyasi komiserle uzun uzun konuştu.

Ciddi bir apandist nöbeti geçiriyordu komiser. Sapsarı yüzüyle, acelesiz konuşuyordu: "Evet, yoldaş, burda durum öyle kolay kolay içinden çıkılır gibi değil. Burda çocukların çoğu Moskova ve Riyazan'dan gelme. Birkaç da Nizni-Novgorod'tan var. Sağlam çocuklar hepsi. İşçiler, daha çok. Ama On Dördüncü'den bir bölüğümüz vardı, onlarda hiç iş yoktu. Ust-Koperskaya'ya geri göndermek zorunda kaldık. Siz bizimle kalın, sizin için çok iş var burda. Halkın arasına girip çalışmalıyız, eğitmeliyiz onları. Kazakları bilirsiniz, çok uyanık olmalıyız."

"Bilmez miyim!" dedi Stokman, adamın biraz yukardan konuşmasına gülerek. Karşısındakinin akları sararmış gözlerine baktı. "Yalnız, söyleyin bana, Bukanovskaya'daki komiser kimdir?"

Adam fırçayı andıran kısa, kırçıl bıyığını okşadı. Maviye çalar saydam göz kapaklarını kaldırdı, yavan bir sesle cevap verdi:

"Bir ara çok ileri gitti. İyi bir adam ama, siyasi durumu gereğiyle anlamıyor. Odun kırarken, yongalar uçacak elbet... Bölgenin bütün erkek nüfusunu Rusya'nın göbeğine gönderiyor şimdi de... Gidin, kantin müdürüyle konuşun, sizi de listemize koysun." Komiser acıdan yüzünü buruşturarak avcunu yağlanmış pantolonunun üstüne bastırdı.

Ertesi sabah İkinci Tabur silah başına çağrıldı. Bir saate kalmadan yürüyüş kolu düzeninde Krutovski köyüne doğru yola

çıkmıştı. Stokman, Koşevoy ve İvan Aleksiyeviç de yürüyüşe katıldılar. Krutovski'den bir atlı devriye kolu Don'un öte yanına gönderildi. Yürüyüş kolu at pisliği döküntülü cıvık yolda onların ardından ilerledi. Nehrin buzu süngerimsi mavi çukurlarla delik deşikti. Arkalarındaki tepede mevzilenen batarya Yelanskaya köyünün öte yanında görünen kavak kümelerine doğru ateş ediyordu. Tabura, Kazakların bırakıp çekildikleri Yelanskaya köyünü geçip ilerleyerek, Bukanovskaya'dan gelen Birinci Taburla birleşme emri verilmişti.

İkinci Taburun güzergâhı Bezbedorof yönündeydi. Çok geçmeden, bir atlı keşif kolu Bezbedorof'ta düşman kuvveti olmadığını, daha sağda silah sesleri işitildiğini bildirdi. Yürüyüş kolunun üstünden ortalığı birbirine kata kata mermiler geçiyor, yakınlarda bir yerde el bombaları yeri göğü sarsıyordu. Arkalarında Don Nehri'nin buzları çatırdayıp kırılmaktaydı. Stokman ve Mişa'yla aynı sırada yürüyen İvan Aleksiyeviç arkasına bir göz attı.

"Galiba su azacak," dedi.

"Böyle zamanda Don'u geçmek budalalıktır. Baksana buz nasıl kırılıyor!" dedi Mişa, kızgın. Piyadeye ayak uydurup yürümeye bir türlü alışamamıştı. Stokman, önünde yürüyen adamların sırtlarını, duman mavisi süngüleriyle namluların salınışını seyre dalmıştı. Çevresine bakındı bir ara, askerlerin kimi ciddi, kimi umursamaz yüzlerini gördü. Birbirlerinden o kadar ayrıydılar, yine de o kadar benziyorlardı birbirlerine. Beş köşeli yıldızlarıyla sallanan kasketlerin hareketine, eskilikten sararmış boz kaputlara baktı, ayak seslerinin patırtısını, mırıltıları, öksürükleri dinledi, burnuna ıslak çizme, tütün, palaska kokuları çalındı. Gözlerini kıstı. Daha dün varlıklarından haberdar bile olmadığı bu genç adamlara karşı içinde sıcacık bir duygu kabarmıştı. Düşünüyordu: "İyi bir şey bunu duymak ama, niçin böyle ansızın sever oldum onları? Bir fikir var, hepimizi harekete geçiriyor, orası öyle, tabii. Ama sadece o da değil. Birlikte görülecek iş var. Belki de tehlikenin, ölümün yakın olması. Öyle seviyorum ki onları..." Gözlerinin içi güldü. "Yoksa yaşlanıyor muyum, nedir?"

Önünde yürüyen adamın geniş, kuvvetli sırtına, yakayla kasket arasında kımıldayan temiz, kırmızı, dolgun ve sıkı ensesine nerdeyse babacan bir duyguyla baktı, sonra gözünü yanındakine çevirdi. Temiz tıraşlı bir adamdı bu. Yanakları al-esmer. Ağzı güzel ve sıkı. Boylu boslu, iri yapılı. Kolunu hemen hiç sallamadan yürüyordu. Acı bir somurtma vardı yüzünde, alnı kırışıklar içindeydi, gözlerinin çevresi de büzüm büzümdü. Stokman onunla konuşmak istedi.

"Uzun zamandır orduda mıydın sen, yoldaş?"

Adamın açık elâ gözleri, soğuk öyle, Stokman'ın üstünde gezindi. "918'den beri," dedi, dişlerinin arasından. Bu kayıtlı cevap Stokman'ı gücendirmedi. "Nerdensin sen?" diye sordu.

"Bir hemşerini mi aradın, baba?"

"Birini bulsam sevinirim de."

"Moskova'danım."

"İşçi misin?"

"Öyle."

Stokman adamın ellerine bakınca, demir işçisi olduğunu belli eden izler gördü.

"Metal işçisi misin?"

Elâ gözler yine Stokman'ın yüzünü araştırdı. "Tornacıyım. Sen de mi tornacıydın?" Hırçın gözlere içten bir ışıltı vurur gibi oldu.

"Ben çilingirdim. Niçin hep gözlerini kısıyorsun sen?"

"Çizmelerim sıkıyor. Katıldılar da. Dün gece ıslandılar."

"Korktuğundan değil ya?" diye Stokman gülümsedi.

"Neden korktuğumdan?"

"Yani, savaşa gidiyoruz..."

"Komünistim ben."

"E peki, komünistler ölümden korkmaz mı?" Mişa konuşmaya katıldı.

Adam bir an düşündükten sonra cevap verdi:

"Bu konularda daha toysun sen, anlaşılıyor, kardeş," dedi. "Korkarsam olmaz. Ben kendi kendime kumanda vermişim, anlıyor musun? Onun için, ellerin temiz değilse, öyle içimden geçenleri bulup çıkarmaya kalkma sen. Ben ne için, ve kiminle savaştığımızı biliyorum, kazanacağımızı da biliyorum. Bütün hepsi bundan ibaret." Bir anısını düşünüp gülümseyerek Stokman'a baktı. Anlattı: "Geçen yıl Ukrayna'da bir birlikteydim. Başımız yaman sıkıştı. Çok adam kaybettik orda. Yaralılarımızı bile geride bırakmak zorunda kaldık. Derken çevrildik. Bir emir geldi. Birimiz geceleyin Beyazların hattını geçip gerilerde bir ırmağın köprüsünü uçuracaktı. Amaç, bir zırhlı trenin geçmesini önlemek. Gönüllü olan var mı diye sordular. Kimse çıkmadı. İçimizde pek az komünist vardı. Toplandık, dedik ki, aramızda yazı tura atalım. Ama sonradan ben vazgeçtim yazı turadan, gönüllü oldum. Mayınları, ağır yanar fitili aldım, kibrit aldım, yoldaşlara eyvallah deyip yola çıktım. Karanlık, sisli bir geceydi. İki yüz adım kadar gittikten sonra biçilmemiş çavdarlar arasından, sonra da bir derenin içinden sürünerek ilerledim. Hatırlıyorum, dereden çıkarken tam burnumun dibinden bir kuş uçtu. Yirmi adım kadar ilerde nöbetçi kulübesi vardı. Onun yanından yerde sürüne sürüne köprüye vardım. Bir makineli birliğini muhafız koymuşlardı köprü başına. Orda bir iki saat bekledim. Uygun zamanı bulunca mayınları yerleştirdim, eteğimin altında kibritleri çakmaya koyuldum. Çiyden ıslanmışlar, yanmadılar bir türlü. Ceketimin göğüs cebindeydiler ben yerde sürünürken. O zaman işte korktum. Az sonra şafak sökecekti. Elim titremeye başladı, gözlerimin içine ter doldu. 'Tamam, bu iş burda biter,' diyordum içimden. 'Köprüyü uçurmazsam vururum kendimi!' Çok uğraştım ama, sonunda kibritlerden biri yandı. Fitili ateşledim. Kıyıda bir yığın kar çiti vardı. Onların arkasına saklandım. Mayınlar patlayınca görecektin manzarayı. İki makineli takırdamaya başladı, tam önümden atlılar geçti dörtnala, ama nerde bulsunlar beni gece vakti? Çitlerin ordan ekinin içine girdim. İşte o zaman, biliyor musun, o zaman işte elim ayağım tutmaz oldu. Hareket edemiyordum. Yattım kaldım orda. Köprüye ulaşırken neşem yerindeydi ya, geri

dönmesi başka. Uzandım kaldım orda. Köpek gibi kustum... Tabii döndüm sonunda. Ertesi sabah kibritlerle başıma geleni anlatıyordum bizim çocuklara, içlerinden biri sordu: "Peki, çakmağın yok muydu?' dedi. 'Kayıp mı etmiştin çakmağını?' deyince cebime baktım ki orda değil miymiş? Çıkardım denedim, ilk çakışta yandı."

Uzakta bir kavak kümesinden kendilerini rüzgâra bırakmış iki karga uçtu, hızla. Rüzgâr sanki onları hep ileri ileri atıyordu. Yürüyüş koluna iki yüz verst kadar yaklaştıkları sırada, Krutovski Tepesi'ndeki toplar bir saatlik bir aradan sonra yine kükrediler. Vınn diye bir mermi geçti. Sesi çatlamak üzereyken, kargalardan biri girdaba kapılmış saman çöpü gibi kıvranmaya başladı. Can havliyle kanatlarını açıp, koskocaman kara bir yaprak gibi, döne döne düştü, yere çakıldı.

"Ölümüne uçtu!" Stokman'ın arkasında yürüyen bir Kızıl Ordu eri hayranlıkla haykırdı: "Nasıl da topaç gibi döndürdü ama kuşu!"

O sırada bölük kumandanı erimiş karları sağa sola saçarak uzun bacaklı doru atını dörtnala yanlarından sürüp geçti.

"Sıraya!.."

Makineli tüfek çeken üç kızak geçti yanlarından. Kenar başta kendi halinde yürüyen İvan Aleksiyeviç'in üstü başı hep kar oldu. İkinci kızakta giden topçulardan biri tam o sırada kızaktan düşünce, Kızıl Ordu erleri gülmekten katılayazdılar. Sürücü küfrü bastı, topçuyu kızağa almak için atları çevirdi.

XLI

İsyancı kuvvetlerin Birinci Tümeni Karginskaya'yı Kızıllara karşı direnme merkezi yapmıştı. Gregor Melekof, Karginskaya mevkiinin stratejik değerini iyi bildiğinden, her ne pahasına olursa olsun orasını elden çıkarmamakta kararlıydı. Çir Irmağı'nın sol yakası boyunca tepeler uzanırdı. Bu tepelerin çevreye hâkim doruklarından Kazaklar isyancı hatlarını kolaylıkla koruyabileceklerdi. Karginskaya aşağıda, Çir'in öte yakasında yayılıyor, daha

ötede, güneye doğru, orda burda dereler ve yarlarla kesik bozkır görünüyordu. Gregor üç toplu bataryasının yerini kendi seçti. Meşe ağaçlarıyla kaplı bir tepecikti burası: Yöreye hâkim, mükemmel bir gözetleme noktası.

Karginskaya çevresinde her gün savaş vardı. Kızıllar genellikle iki yönden saldırıyorlardı: Güneyde bozkırdan, doğuda Çir boyunca. Kazak hatları kasabanın aşağı yukarı iki yüz verst ötesine kadar uzanıyordu. Arada sırada sıralardan ateş açılırdı. Kızılların ateşi de onları, Karginskaya içinden geçip derelerin daracık yataklarını aşarak tepelere doğru çekilmeye zorlardı. Fakat isyancıları daha da zorlamaya güçleri yetmiyordu. Atlı kuvvetlerinin azlığı ilerlemelerine engel oluyor, Kazakların gerisine düşemiyorlardı. O yüzden, kasabanın dışında kararsız vakit geçiren piyade eli kolu bağlı kalmıştı. Bu işte piyade de kullanılamazdı, çünkü her an Kazak süvarileri üzerlerine varıp dağıtabilirdi onları.

Sonra, isyancılar yöreyi avuçlarının içi gibi biliyorlardı. Çaktırmadan dere yatakları içinden atlı birlikler gönderip düşmanın cenahlarına saldırmak, gerisine düşmek için hiçbir fırsatı kaçırmıyor, Kızılları tehdit altında tutup ilerlemelerini önlüyorlardı.

Gregor düşmanı dağıtmak için düşüne taşına bir plan kurdu kafasında. Kazaklar geri çekilir gibi yapacaklar, Kızılları Karginskaya içine çekecekler, bu arada bir süvari alayı yardan ilerleyerek düşmana geriden saldıracaktı. Planı en son ayrıntısına kadar tasarlamıştı. Bir gece önce bir toplantı yapıldı, çeşitli birliklerin kumandanları kesin talimat aldılar. Cenah harekâtı, gizlenmenin kolay olduğu şafak vakti başlayacaktı. Her şey alfabe gibi basitti. Her ihtimali dikkatle ölçüp biçtikten, planın gerçekleşmesine ansızın engel olabilecek her türlü gelişmeyi göz önünde tutarak tedbirlerini aldıktan sonra Gregor iki bardak dolusu evde çekilmiş votka içti, soyunmadan kendini yatağa attı. Nemli kaputunu başının üstüne çekti, taş gibi uyudu.

Kızıllar ertesi sabah Kargin'i işgal ettiler. Kazak piyadelerinden bir kısmı sokaklardan geri çekilip tepelere kaçtı. Kızaklara otur-

tulmuş iki mitralyözden üzerlerine aralıksız kurşun yağıyordu. Kızıl askerler yavaş yavaş şehrin içine yayıldılar.

Gregor bataryalardan birinin yanı başındaki tümseğin üstünden, Kargin'i işgal ederek Çir Irmağı yanında toplanan Kızıl piyadeleri seyrediyordu. Plana göre, batarya ilk salvoyu savurur savurmaz tepelerin eteklerinde meyva bahçelerinde bekleyen iki Kazak bölüğü hücuma geçecek, cenah alayı da geriden saldıracaktı. Batarya kumandanı ilk mermiyi Kargin'e doğru doludizgin inen bir mitralyöz kızağı üzerine göndermek istiyordu. Tam o sırada gözcü, üç verst ötede bir bataryayla bir Kızıl birliğinin doğudan bir köprüyü geçip ilerlemekte olduğunu bildirdi.

"Havanı ateşle üzerlerine," diye akıl verdi Gregor, dürbünü gözünden ayırmadan. Topçu çabucak nişan aldı, havan kükredi. Geri tepmesiyle gerisinde toprak karılıverdi. İlk mermi köprünün sonuna değdi. Tam o sırada Kızıl bataryasının ikinci topu köprüye girmek üzereydi, mermi atları darmadağın etti. Sonradan, altı attan yalnız birine bir şey olmadığını öğrendiler. Sürücünün kafası bir şarapnel parçasıyla parçalanmıştı. Dürbünle bakan Gregor topun önünde sarı-akça bir dumanın yükseldiğini gördü. Dumanın sarıp sarmaladığı atlar şaha kalkıyor, adamlar düşe kalka kaçışıyorlardı. Top arabasının yanından giden bir atlı atıyla birlikte havalandı, köprüden aşağı, buzların üstüne uçtu.

Topçular daha ilk mermide böylesine bir başarı elde edeceklerini hiç ummamışlardı. Kazak havanının çevresinde bir sessizlik oldu. Yalnız gözcü, az ötede, tümseğin üstünde elini kolunu sallayarak bağırıyordu.

Aynı anda aşağılarda vişne bahçelerinin ordan hafif bir "hurra" sesi işitildi, silahlar takırdadı. Gregor tehlikeye aldırmadan tümseğin üstüne fırladı. Kızıl Ordu askerleri sokaklarda kaçışıyorlardı. Karmakarışık bir uğultu, emir çığlıkları, silah takırtısıydı duyduğu. Kızılların mitralyöz kızaklarından biri dörtnala bir bayırı tırmanmaya başladı, sonra hemen orda, mezarlıktan az ötede, birden döndü, Kızıl Ordu adamlarının başları üzerinden, meyva bahçelerinden sökün eden Kazakların üzerine ateşe başladı.

Gregor'un gözleri ufku tarıyor, boşuna, Kazak süvarilerini arıyordu. Sol cenahtaki Kızıl Ordu askerleri Karginskaya'yı komşu Arkipovka köyüne bağlayan köprüye doğru koşuyorlardı. Sağ cenahları daha Karginskaya'yı geçmemişti. Çir Irmağı'na yakın iki sokağı tutan Kazakların ateşi altında sapır sapır döküldüler.

Derken Kazak atlılarının ilk bölüğü tepelerin eteğinde göründü, onun ardından ikincisi, üçüncüsü, dördüncüsü. Bir sıra üzerinde yayıldılar, sola keskin bir dönüş yaptılar, kaçan Kızıl Ordu askerlerinin yolunu kesmeye koştular. Gregor eldivenlerini elinde buruştura buruştura, sabırsız, çarpışmayı seyrediyordu. Kazak atlıları çabucak ana yola yaklaştılar. Kızıl Ordu askerleri dönüp bir bir, ya da ikili ikili, kimi de öbek öbek, Arkipovka köyü yönünde kaçtılar. Orda Kazak piyadesinin ateşiyle karşılaştılar, yüz geri edip yine yola doğru koştular. Yalnız bir avuç Kızıl Ordu askeri çemberi yarıp Klimovka'ya kapağı atabildi. Tepedeki Kazaklar korkunç bir sessizlik içinde düşmanlarını kılıçtan geçirirken, atlılar atlarının başını Kargin'den yana çevirdiler, ölü yaprakları önüne katmış süren rüzgâr gibi kaçanların ardından bastırdılar. Bir köprünün yanında otuz kadar Kızıl asker çembere düşmüş, hiç kurtulma imkânları kalmamıştı. Kendilerini savunmaya başladılar. Mitralyözleri, çok sayıda kurşun şeritleri vardı. İsyancı piyadeler bahçelerden çıkar çıkmaz mitralyöz korkunç bir hızla çene çalmaya koyuldu. Kazaklar hemen yere attılar kendilerini, sürüne sürüne sundurmaların, taş duvarların ardına sindiler. Gregor baktığı yerden kendi Kazaklarının Kargin içinden bir mitralyöz çekip getirdiklerini gördü. Kasabanın dışında bir avlunun yanında biraz duraladılar, sonra içeri daldılar. Birkaç dakika sonra mitralyöz zahire ambarının damından kurşun kusmaya başlamıştı. Gregor dürbünle bakınca mitralyözcüleri görebiliyordu. Damdaki, bacaklarını iki yana açmış, siperin arkasına yatmıştı, öbürü bir merdiven dayamış, dama çıkıyordu. Göğsüne çepeçevre kurşun şeritleri sarmıştı.

Piyadeyi destekleyen Kazak bataryası Kızıl kümelerini top ateşine tuttu. On beş dakika sonra köprü başındaki Kızıl makineli

sustu ansızın. Hafiften bir "hurra"... Çıplak söğüt gövdeleri arasında bir görünüp bir kaybolan Kazak atlılarının karaltıları...

Çarpışma sona ermişti.

Gregor'un emriyle Karginskaya ve Arkipovka köylüleri yüz kırk yedi Kızıl Ordu askerinin cesedini sürükleyip köyün dışında kazılan sığ bir hendeğe attılar. Kazaklar atlarıyla birlikte altı tane iki tekerlekli cephane arabası, hasara uğramış bir makineli, malzeme yüklü kırk iki yük arabası ele geçirdiler. Dört ölü vermişlerdi. On beşi yaralanmıştı.

Savaştan sonra Karginskaya yöresinde bir hafta durgun geçti. Kızıl kumandanlığı İkinci İsyancı Tümeni üzerine kuvvet göndermişti, onu geri çekilmeye zorlayıp Migulinskaya nahiyesinde birkaç köyü işgal etti. Her sabah Karginskaya'da uzaktan top sesleri duyuluyordu. Kavganın gidişi hakkında haberler neden sonra erişiyordu oradakilere. Eriştiğinde de zaten, durum hakkında açık seçik bir fikir vermekten uzaktı.

O günlerde, yanında yönünde olup bitenlerin ve kendisinin bu olaylar içinde tuttuğu yerin doğurduğu kasvetli düşüncelerden kurtulmak isteyen Gregor kendini içkiye verdi. İsyancılar korkunç bir un sıkıntısı çekmekteydiler. Kazaklar, çok kere, değirmenler ordu ihtiyacını karşılayamadığından, haşlanmış buğday yemek zorunda kaldılar ama, büyük tahıl stokları vardı, evde çekilmiş votka sıkıntısı nedir bilmediler. Don'da su, yörede votka. Sık sık, savaşa sarhoş giden adamlara rastlardın. Bir keresinde koca bir Kazak bölüğü, tam mevcuduyla yarı sarhoş hücuma geçti. Doğruca bir mitralyözün üzerine sürdüler atlarını, hemen tümü yeryüzünden silindi gitti. Gregor da hiç votkasız kalmadı. Emir eri Prokor Zikof ona içki bulmakta harikalar yaratıyordu. Karginskaya Savaşı'ndan sonra Gregor'un ricası üzerine üç testi dolusu votka getirdi, birkaç şarkıcı çağırdı, Gregor kayıtlardan kurtulmanın sevinci, düşüncelerini silkip atma gayreti içinde Kazaklarla sabaha kadar içti. Sabahleyin kafanın dumanını gidermek için bir bardak daha, sonra yine bir bardak. Ertesi akşam yine şarkıcılar çağrıldı. Bir kere daha, bağırıp çağıran, eğlenen insanlar arasında katı

gerçeği saklayan, eğlence yerine geçen bir havada neşesini buldu.

Çok geçmeden içkisiz yapamaz oldu. Sabahleyin masaya oturur oturmaz içinde kabaran votka ihtiyacı korkunçtu. Çok içiyordu ama ölçüyü kaçırmıyordu. Sızıp kalmazdı hiç. Başkaları masaların altına yıkılıp orda kaputları başlarının üstüne çekili uyuyakaldığında, yüzünün solgunluğuna, gözlerinin dalgınlığına, ikide bir başını ellerinin arasına alıp sıkmasına rağmen, o hâlâ ayık görünürdü.

Dört gün sürekli içki âleminden sonra yaşadığı hayatın etkileri kendini göstermeye başladı. Gözlerinin altı morarıp sarktı, bakışları gereksiz yere hırçınlaştı. Beşinci gün Prokor yüzünde bir gülümsemeyle bir öneri attı ortaya:

"Bu akşam, Likovidof'ta tanıdığım bir kıyak karı var, gel ona gidelim. Tamam mı? Ama fırsat bu fırsattır, kaçırma. Ben kendim denemedim ya, karpuz gibi tatlıdır, bilirim. Yalnız, yaman karıdır, orospu, yabaninin teki! İlk seferde istediğini vermez adama, elini bilem dokandırtmaz. Ama onun gibi votka yapanı hiçbir yerde bulamazsın. Bütün bu Çir köylerinde votkanın en âlâsıdır onunkisi. Kocası Donets'e kaçmışlardan," diye sözünü tamamladı.

O akşam atlara atlayıp Likovidof'a gittiler. Gregor'un yanında kumandanlarından ikisi, Riyabçikof ve Yermakof, tek kollu Aleksi Şamil ve Birinci Tümeni ziyarete gelen Üçüncü Tümen kumandanı Medvedef vardı. Prokor Zikof önden sürdü atını. Köye varınca hayvanın hızını kesti, yan sokaklardan birine saptı, bir harman yerine açılan küçük bir kapıyı itti açtı. Gregor'un atı kırbacın ucunu sırtında duyunca birden ileri atıldı. Kapının çevresini saran yarı erimiş kocaman bir kar savruntusunu saçtı dağıttı, bir an sendeler gibi oldu, sonra burun çalıp kendini toparlayarak avluya tırıs girdi. Atından inen Riyabçikof dizginleri çekiştirerek yürüdü. Prokor'un peşinden, saman ve hasır yığınları arasında beş dakika kadar yürüdüler, sonra serin, çıplak dallı bir vişne bahçesini geçtiler. Koyulca mavi gökyüzünde yeni ay, altından bir kupa gibiydi. Yıldızlar ışıl ışıldı. Her yanı sihirli bir sessizlik sarmıştı. Yalnız, çok uzaktan bir köpek havlaması duydular. Bir de atlarının nal

seslerini. Göğün karanlık perdesi önünde bir ışığın sarı ucu parıldadı, büyük, saz damlı bir evin karaltısı belirdi. Prokor eyerden az eğilip bir bahçe kapısını açtı. Kapı gıcırdadı. Basamakların yanında donmuş bir su birikintisinde ay yansıdı. Gregor'un atı kenarına basıp buzu kırdı, derin derin soluyarak durdu orda. Gregor eyerden atladı, dizginleri parmaklığa bağladı, merdiven başına çıktı. Öbür Kazaklar da arkada aralarında mırıldanarak atlarından indiler.

Gregor kapı mandalını araştırıp kapıyı açtı, geniş bir mutfağa girdi. Genç bir Kazak kadını, tombulca ama keklik gibi dolgun, esmer yüzlü, siyah düzgün kaşlı bir kadın, sırtı ocağa dönük, çorap örüyordu. Ocağın üstünde dokuz-on yaşlarında sarışın bir kız vardı. Bir kolu yana savrulmuş uyuyordu.

Kışlıklarını çıkarmadan masaya oturan Gregor, "Votka var mı?" diye sordu.

"Önce merhabalaşmak yok muydu?" diye karşılık verdi kadın, Gregor'a bakmadan, örgüsünü bırakmadan.

"Hayırlı akşamlar, madem öyle. Votka var mı?"

Kadın kaşlarını kaldırıp gülümsedi. Yuvarlacık elâ gözleri vardı. Merdiven başından gelen ayak seslerini dinledi. "Biraz var. Ama oldukça kalabalık gelmişsiniz burda geceyi geçirmeye, öyle değil mi?"

"Öyle ya, bütün tümen!"

Riyabçikof eşikten hoplaya zıplaya, palasını savurup papağını çizmelerinin konçlarına çarparak girdi. Öbür Kazaklar da hemen içeri doluştular. Biri eline geçirdiği iki tahta kaşıkla hızlı bir oyun havası tutturdu. Kaputlarını tepeleme yatağın üstüne yığdılar, silahlarını kerevetlere koydular. Prokor sofrayı kuran kadına yardıma koştu. Tek kollu Aleksi lahana turşusu çıkarmak için kilere girerken basamaklarda düştü, kaputunun içinde kırık tabak parçaları ve bir yığın ıslak lahanayla çıktı geldi sonra.

Gece yarısı olduğunda iki kova dolusu votka içmişler, Allah bilir ne kadar lahana turşusu yemişlerdi. Bir koyun boğazlamaya

karar verdiler. Prokor ağılda az uğraştıktan sonra yakaladı hayvanı. Yermakof palasıyla bir vuruşta kafasını kesiverdi. Kadın ateşi yaktı, etleri tencerede pişmeye koydu. Tahta kaşıkların sesi yeniden duyuldu: Riyabçikof bacaklarını ileri ileri atıp ellerini baldırlarına çarpıyor, döne döne oynuyordu. Bir yandan da tiz perdeden, keskin ama hoş sesiyle şarkı söylüyordu.

Yermakof, "Eğlenmek istiyorum!" diye haykırarak pencere kasasının ne kadar sağlam olduğunu palasıyla denemeye kalktı. Eşine az rastlanır gözüpekliğinden, Kazak atılganlığından ötürü Yermakof'tan hoşlanırdı Gregor. Bakır maşrapasını masaya vurdu.

"Karlampi, salaklığı bırak!" diye haykırdı.

Yermakof hemen palasını kınına sokarak bir bardak votkaya el attı.

"Böyle bir şölende ben ölümden bile korkmam," diyordu tek kollu Aleksi, Gregor'un yanına otururken. "Gregor Pantaleyeviç, ocağımızın göz nurusun sen! Sen olmayaydın şimdiye hepimiz öbür dünyayı boyladıydık. Hadi birlikte bir kadeh daha atalım, ha? Doldur, Prokor!"

Eyersiz atlar basamakların orda başıboş duruyor, Kazaklar sırayla dışarı çıkarak bir bakıp dönüyorlardı.

Gregor ancak gün ağarmak üzereyken sarhoş olduğunun farkına vardı. Öbürlerinin sesleri çok, çok uzakta bir yerden gelir gibiydi. Kan çanağına dönmüş gözlerini kaldırıp baktı. Korkunç bir irade gücüyle, sızmamaya çalıştı.

"Sırma apoletler yine başımızda! Hükümeti aldılar ellerine!" diye haykırıyordu Yermakof. Gregor'u kucaklamıştı.

Adamın ellerini üstünden iterek, "Ne apoletleri?" diye sordu Gregor.

"Viyeşenska'da. Duymadın mı? Bir Kafkas beyinin dediği dedik orda. Albayın biri. Öldüreceğim onu! Melekof! Hayatımı ayaklarının altına serdim senin, yüzüstü bırakma bizi! Kazaklar homurdanmaya başladılar. Geç başımıza, Viyeşenska'ya gidelim, öldürelim tümünü, taş üstünde taş komayalım. İlya Kudinof'u

da, albayı da, herkesi! Yeter be bu adamların egemenliği! Hem Kızıllarla, hem Kadetlerle savaşalım. Benim istediğim bu."

"Albayı öldüreceğiz! Masus geride kaldı o... Karlampi! Şûra Hükümetine teslim olalım. Yanlış yoldayız!" Gregor birden kendine geldi, çarpık çarpık sırıttı. "Şaka ediyorum. Hadi çek be, Yermakof!"

"Ne şakası, Melekof? Şakayı filan bırak şimdi, ciddi iş bu!" dedi Medvedef, sertçe. "Biz hükümeti devirmek istiyoruz. Hepsini yerlerinden atıp seni başa geçiririz. Kazaklarla konuştum ben, hepsi razı. Kudinof'la çetesine deriz ki, 'Haydi defolun burdan!' deriz. 'Siz bize yaramazsınız,' deriz. Eğer giderlerse, ne âlâ. Gitmezlerse, Viyeşenska'ya bir alay gönderir sepetleriz onları ordan. Batasıca herifler!"

"Yeter bu kadar konuştuğunuz, susun!" diye Gregor öfkeyle bağırdı. Medvedef omuzlarını silkti, masadan ayrıldı, bir daha da içmedi. Riyabçikof bir köşeye serilmiş, başı kerevetten aşağı sarkmıştı. Elini yere yere sürtürek kendi kendine bir şarkı tutturdu:

Getir ko başını, yiğidim benim,
Getir ko başını, sevdiğim,
O zavallı, bezgin başını,
Öyle ağır, yorgun başını,
Ko buraya, ko oraya dinlensin,
Ak göğsüme yaslansın.

Riyabçikof'un yumuşak, ağlamaklı sesine Aleksi Şamil'in kısık, kalın sesi karıştı:

Göğsüne yasladım da başımı,
Mahzun, yorgun, iç çektim,
Mahzun, yorgun, iç çektim.
Son kezdi, o kez, dedim:
"Yolun açık olsun, sevdiğim, yolun açık olsun,
Yolun açık olsun... Uğrağın cehennem olsun!"

Kadın Gregor'u ön odaya sokarken dışarda gölgeler leylak rengine dönüyordu.

"Yeter bu kadar içirdiğiniz, yeter artık, iblisler! Görmüyor musunuz, hali kalmadı!" dedi diğerlerine. Bir eliyle Gregor'u tutmuş, öbürüyle içi votka dolu maşrapa elinde peşlerinden gelen Yermakof'u iteliyordu.

"Şimdi hiç yatma onunla, nasıl olsa işine yaramaz," diye Yermakof kadına bir göz kırptı. Maşrapayı sallayıp votkayı yerlere saçtı.

"Orası seni ilgilendirmez! Babam değilsin, bir şeyim değilsin," diye karşılık verdi kadın.

"Yanına bir kaşık al bari!" diye Yermakof bir kahkaha attı, sarhoş sarhoş gülme nöbetine tutulup yere yıkıldı.

Kadın Gregor'u odaya iteledi, yatağa soktu. Gözlerinde tiksinti ve acımayla oturdu sonra, Gregor'un ölü yüzü gibi solmuş yüzünü, hiç kırpmadan bakan gözlerini seyre koyuldu. Başını okşadı, parmaklarını saçlarının arasından geçirdi, o uyuyana kadar. Yatağını ocağın üstünde kızının yanına serdi. Fakat Şamil uyutmadı onu bir türlü. Başını kollarına dayamış, tıpkı şaşkın bir at gibi horluduyordu. İkide bir uyanıyor, kısık sesiyle bağırarak bir parça şarkı söylüyor, sonra başı yine kollarının üstüne düşüyordu. Az uyuduktan sonra birden yine doğrulup çılgın gözlerle yanına yönüne bakınıyor, bir başka şarkı tutturuyordu.

XLII

Gregor ertesi sabah uyanır uyanmaz Yermakof'la Medvedef'in sözlerini hatırladı. Kafası içkiden bütün bütün dumanlanmamıştı, hükümeti devirme konusunda söylediklerini hatırlamakta güçlük çekmedi. Likovidof'da içki âleminin bu plan için kendi desteğinin sağlanması amacıyla hazırlanmış olduğu apaçık ortadaydı. Don ilinden koparak komünistlerden ayrı kendi minyatür Şûra hükümetlerini kurma hevesine kapılan sol fikirli Kazaklar, Donets'e çekilip Beyaz Orduyla birleşmek istediğini saklamayan Kudinof'a karşı komplo hazırlamaktaydılar. İsyancılar arasında ikilik çıkmasının sebep olacağı felaketli sonuçların farkında değillerdi.

Donets'te bir şey yapamayan Kızıl Kuvvetler geri dönüp onların üzerine varabilir, anlaşmazlıklarını da, kendilerini de silker atarlardı. "Çocuk oyunu bu," diye düşündü Gregor, yataktan hafifcecik kalkarken. Giyindikten sonra Yermakof'la Medvedef'i odaya çağırdı, kapıyı arkalarından sıkıca kapattı.

"Şimdi beni dinleyin, kardeşler," dedi. "Dünkü konuşmayı aklınızdan çıkarın bir kere. Hiç homurdanmak yok, yoksa sizin için fena olur. Kim kumandan, kim değil meselesi değil bu. Kudinof olmuş ya da bir başkası, mesele o değil. Çember içindeyiz. Kasnakları içinde sıkışmış fıçı gibiyiz. Bugün değilse yarın kasnaklar kasılacak, bizi ezecek! Alaylarımızı Viyeşenska üzerine değil, Migulin ya da Krasnokutskaya üzerine salmalıyız," dedi, kelimelerin üstüne basa basa, gözünü Medvedef'in huysuz, umursamaz yüzünden çevirmeden. "Evet, bu böyle, Kondrat! Ortalığı karıştırmaktan vazgeçersen iyi olur. İyice bir düşünün, göreceksiniz, kumandanlarımızı başımızdan atmaya, orda burda isyan çıkarmaya başladık mı hapı yuttuğumuz gündür. Ya Beyazlara gideceğiz, ya da Kızıllara. Orta yolu yok bunun. Ya biri, ya öteki ezecek bizi."

"Gidip bu konuşmamızı başkalarına anlatmazsın, tabii," dedi Yermakof, dönüp giderken.

"Bende kalır hepsi, ama bir şartla: Kazakları kışkırtmaktan vazgeçeceksiniz. N'olmuş Kudinof'la yanındakilere? Ben bir tümenin başında kaldıkça onlar her işte borularını öttüremezler nasıl olsa. İş yok heriflerde, ben de biliyorum. Üstelik Kadetlerle birleştirmeye kalkışacaklar bizi, hiç şüpheniz olmasın. Ama nereye gidebiliriz ki? Önümüzde yol yok, iz yok. Dört yanımız çevrili."

"Orası öyle," dedi Medvedef. Odaya girdiğinden beri ilk defa küçük, somurtuk gözlerini Gregor'un yüzüne çevirerek çaresiz boyun eğdi.

Karginskaya çevresindeki köylerde içki âlemlerinde Gregor iki gün daha geçirdi. Boş bir hayattı sürdüğü. Eyer çuluna bile votka kokusu sindi. Kaç erkekten arta kalmış uçarı karılar, kızlar geçti

elinden, kısa bir süre bir sevgiyi paylaştılar onunla. Ama her sabah, bir gece öncesinin şehvet ateşlerinden bıkkın ve bezgin, ayık bir umursamazlık içinde, kendi kendine düşünürdü: "Günümü yaşadım, her şeyden tattım. Kadın sevdim, kız sevdim, bozkırda at sürdüm, babalık hazzını tattım, adam öldürdüm, ölümle de yüz yüze geldim kaç kez. Mavi göğe baktım, içim ışıdı. Hayat daha ne gösterebilir bana? Hiçbir şey! Ölebilirim. O kadar kötü olmayacak. Her tehlikeyi göze alıp savaşla bahse tutuşabilirim, kumara oturan zengin adam gibi. Kaybım büyük olmayacak."

Çocukluğu, güneşli bir gün gibi anıları arasından akıp geçiyordu. Sığırcık yuvaları, sıcak tozun üstünde kendi cıbıldak ayakları, bütün yüceliği içinde durgun, yüzünde koruluk kıyıları yansıtan Don, arkadaşlarının çocuksu yüzleri, anasının gencecik endamı... Gregor elini gözlerine kapattı. Eski arkadaşlar, eski yüzler, unutulmuş sesler, konuşma parçaları, gülüşler. Anıları canım bozkıra çevrildi ve ansızın, kör edercesine, bozkırın uçsuz bucaksız enginliği açıldı önünde. Bozkırı kesip geçen yaz yolunu gördü. Öküz arabasında eğri sopanın üstünde oturuyordu babası. Toprak sürülüydü. Toparlanmış ekin altın gibiydi. Yolda kargaların bir avuç kara serpintisi... Düşünceleri, bir daha geri gelmeyecek geçmişin anıları arasında dolaşırken, birden Aksinya'ya çarpıp tökezlendi. "Sevgilim, hiç unutmayacağım sevgilim!" diye düşündü. Yüzünü buruşturdu. Yanında uyuyan kadından öteye kaçtı. İçini çekti. Sabırsızdı. Gün bir an önce doğsun istiyordu. Güneş doğu yönünü ahududu ve altın renklerine daha yeni bürümeye başlamıştı, yataktan fırladı, elini yüzünü yıkayıp atının başına gitti.

XLIII

Azgın bir bozkır yangını gibi ayaklanma dört bucağa yayıldı. Yayıldı ama, çelikten bir cepheler kuşağı da sardı kuşattı isyancı nahiyeleri. Kaderin gölgesi düştü insanların tepesine. Kazaklar ölümüne oynuyorlardı. Çoğu yazı dediler, tura çıktı. Gençler kasırga gibi yaşıyor, kasırga gibi seviyorlardı. Daha yaşlılar yerlere yıkılana kadar votka içiyorlar, parasına, kurşununa kumar oynu-

yorlar (o günler kurşunlar paradan da değerliydi), izin alıp köylerine gidiyorlardı. Bir dakika için de olsa silahı bir yana atıp baltayı ele almak, sevdikleri arasında dinlenmek, çiti onarmak, tırmıkları bahara hazır etmek iyi geliyordu onlara. Böyle barış günlerinin tadını tadanlar alaylarına sarhoş dönerler, ayılınca içlerini yakan o korkunç gocuntuyla savaşa katılır, mitralyözlerin üstüne üstüne yürürlerdi. Ya da, çılgın gibi, altlarında at olduğunu dahi bilmeden, yüreklerinde korkunç bir kin, gece baskınlarına çıkar, tutsak alırlar, hiç acımadan ilkel bir vahşetle, akıllarına eseni yaparlardı onlara, sonra da kurşuna kıyamaz, palalarıyla işlerini bitirirlerdi.

1919 baharı az rastlanır bir güzel bahar oldu. Pırıl pırıl nisan günleri güneşli ve cam gibi saydamdı. Göğün erişilmez mavi kuşağında yaban kazı sürüleri, bakır dilli turnalar akıyor, akıyor, bulutların ardından kuzeye uçuyorlardı. Bozkırın solgun yeşil örtüsü üzerinde, gölcüklerin yanı başında yemlenmeye gelen kuğular yere saçılmış inciler gibi ışıldıyorlardı. Irmak boylarındaki sulak tarlalarda kuşlar ötüşüyor, uçuşa hazırlanan kazlar çığrışıyor, sepetçi söğütleri erkek ördeklerin sevdasından, şevkinden aralıksız hışırdıyordu. Söğütler yeşil tırtıl çiçeklerle bezendi, kavakların yapışkan, kokulu tomurcukları çiçek açtı: Yemyeşil berekete varan bozkır anlatılmaz bir alıma büründü. Çıplak kara toprakla her dem taze otun kadim kokusu sel gibi geldi örttü bozkırın üstünü.

İsyancıların bu savaşının bir iyi yanı vardı: Kazaklar hep köylerine yakın yerlerde dövüşüyorlardı. Nöbete çıkmaktan, pusuya yatmaktan bezince, keşif kollarında dere tepe taban tepmek canlarına tak deyince, bölük kumandanlarından izin alır, atlarını köye sürer, yerlerine içi geçmiş yaşlı babalarını, ya da tüysüz oğullarını gönderirlerdi: Bölüklerin savaşçı mevcudu, isimler değişse de, her zaman tamam olurdu. Yalnız, Kazaklardan bazısı kurnazdı, doğrusu bu ya. Gün batmaya başlar başlamaz bölüğün mola yerinden dörtnala uzaklaşır, gece bastırdıktan az sonra otuz kırk verst ötede köylerine varırlardı. Geceyi karılarının ya da oynaşlarının koynunda geçirirler, sabah horozunu duyunca atlarına eyeri

vurdukları gibi gökyüzünde Samanyolu solmadan bölüklerine dönmüş olurlardı. Şen yürekli Kazakların çoğu avlularının hemen ötesinde sürüp giden bu savaştan bayağı memnundular. "Ölmeye hacet yok," derlerdi, sık sık eve, karılarının koynuna döndüklerinde. Kumandanlık, en çok, baharda tarla mevsimi çatınca topluca kaçma olaylarının yer alacağından korkuyordu. Kudinof tümenleri bir bir gezdi, alışılmadık bir sertlikle niyetini açıkladı:

"İsterse rüzgâr boş tarlalarımız üzerinden essin, bana vızgelir! Tek bir tohum ekmeyelim, zarar yok. Kazaklara izin verilmeyecek. İzinsiz köyünde yakalananlar kılıçtan geçirilecek, kurşuna dizilecek!"

XLIV

Gregor, Klimovka yakınında bir başka savaşta daha, yine en ön safta dövüştü. Bir Nisan günü, öğleye doğru, köyün sonundaki avluların çevresinde silah sesleri işitildi, birkaç dakika sonra Kızıllar sıra sıra köye girdiler. Sol kanatta Baltık gemilerinden birinin tayfaları köşe bucağı kolaçan ederek ilerlediler, her tehlikeyi göze alan bir saldırışla Kazak bölüklerinin tümünü köyden sürüp bir vadide sıkıştırdılar.

Kızıllar üste çıkmaya başlayınca, savaşı bir tepeden seyreden Gregor, Prokor Zikof'un durduğu yöne eldivenini sallayarak atını istedi. Eyere atladı, hayvanı hızlı tırısa kaldırdı, bir bölük süvariyi yedekte bıraktığı vadiye indi. Bahçelerden geçip çitleri aşarak bölüğün olduğu yere vardı. Kazaklar orda atlarından inmişler, rahattaydılar. Gregor daha öteden palasını sıyırıp haykırdı: "Atlara!" Bir dakika içinde iki yüz Kazak at binmişti. Bölük kumandanı atını sürüp Gregor'u karşılamaya geldi.

"Saldıracak mıyız?"

"Evet, zamanıdır." Gregor'un gözleri harlanıverdi. Dizginlere asılıp atından indi, kolan kayışlarını sıkmaya koyuldu. Terleyen, heyecanlı hayvan kıpırdanıp dönüyor, Gregor'un kayışları sıkmasını engelliyor, yandan ağız atıyordu. Gregor eyeri sıkıca yerleştir-

dikten sonra ayağını üzengiye koydu, gitgide artan silah seslerinin gürültüsüne kulak vermiş dinleyen bölük kumandanına bakmadan, kısaca, "Bölüğü ben kendim götüreceğim," dedi. Adamlara döndü sonra: "Köyün öte ucuna kadar, takım düzeninde, ileri!"

Köyün dışında, bölüğe hücuma hazır olmalarını emretti. Palasının kınından iyi sıyrılıp sıyrılmadığına baktıktan sonra atını bölüğün elli adım kadar önünden dörtnala Klimovka'ya doğru sürdü.

Klimovka'nın üstündeki bayırın doruğuna varınca dizginlere asılıp durumu gözden geçirdi. Aşağılarda Kızıl atlılar dörtnala, piyadeler de koşa koşa geri çekiliyorlardı. Gregor bölüğüne doğru yan döndü.

"Kılıç çek! Hücum! Ardımdan gelin çocuklar!" Palasını kınından sıyırıverdi. İlk "Hurra!"yı çeken de o oldu. Bütün vücudu ürperdi o anda. O bildik hafifleme duygusu. Doludizgin sürdü atını köye doğru. Sımsıkı tuttuğu dizginler sol elinde kıpırdıyor, başının üstüne kaldırdığı palası rüzgârdan ıslıklar kopartıyordu.

Bahar meltemiyle kabaran koskocaman bir beyaz bulut bir iki dakika güneşi örttü, akça bir gölge bayırın üstünde ağır ağır kaydı. Gregor gözlerini Klimovka'nın kulübelerinden çekip kahverengi nemli toprağın üstünde kayan gölgeye, onun önünden kaçan parlak, sarı, şen ışığa çevirdi. Anlatılmaz, bilinçaltı bir istek sardı benliğini: Uçan ışığa yetişip geçecekti. Atını kırbaçladı, var hızıyla sürdü. Birkaç dakika süren çılgınca gidişten sonra atın ileri uzanan başı bi avuç güneş ışığıyla aydınlanıverdi ve kızıl derisi ansızın parlak, altınsı bir renge büründü. O anda önlerindeki sokaktan silah sesleri işitildi. Rüzgâr kulaklarına patlamaların yankısını getiriyordu. Bir saniye daha geçti, Gregor atının nal seslerinden, kurşunların vınlayışından, kulaklarının dibinden geçen rüzgârın uğultusundan, ardından dörtnala gelen bölüğün gürültüsünü işitmez oldu. Atların korkunç gümbürtüsü kulaklarından kaçıp gitmişti sanki, taa uzağa çekilmiş, orda diniyordu. Silahların takırtısı kamp ateşinde yanan çalı çırpıyı andırıyordu. İki yanından vın, vın kurşunlar geçti. Şaşkınlıkla, telaşla çevresine bakındı,

yüzü korkunç bir öfkeyle allak bullak oldu. Birden afalladı. Bölük yüz geri etmiş, dörtnala kaçıyordu. Onu tek başına bırakmışlardı. Biraz arkasında bölük kumandanı üzengilere basıp ayağa kalkmış, palasını bir tuhaf sallıyor, kısık, kırık bir sesle, gözlerinde yaşlarla haykırıyordu. Gregor'un ardında kala kala iki Kazak kalmıştı. Prokor Zikof atını çevirdi, bölük kumandanının yanına koşturdu. Öbürleri darmadağın kaçıyor, palalarını alelacele kınlarına sokup kırbacı basıyorlardı atlarına.

Gregor bir an için dizginlere asıldı, arkasında ne olduğunu, niçin daha tek bir adam yere yıkılmadan bölüğün kaçmaya başladığını anlamaya çalıştı. O an içinde de kararını verdi: Dönmeyecekti, kaçmayacaktı. İleri gidecekti. İki yüz adım kadar önünde bir çit, çitin ardında arabaya yüklenmiş bir makinelinin çevresinde kaynaşan yedi Kızıl bahriyeli gördü. Makineliyi Kazakların üzerine çevirmeye çalışıyorlardı ama, anlaşılan dar geldi o yan sokak, yapamadılar. Silah sesleri diner gibi oldu, başının üstünden uçan kurşunlar azaldı. Yan sokağa arkadan, bir çitin ardından ulaşmak için atını çevirdi. Gözlerini çitten koparırcasına çekti ve birden, atları çözmeye koşan bahriyelileri açık seçik, dürbünle bakar gibi, burnunun dibinde gördü. Çamura bulanmış siyah ceketleri, başlarına sıkıca oturmuş bereleriyle yüzlerinin bir tuhaf yuvarlak, tombul görünüşü vardı. İkisi koşumları keserken bir başkası makinelinin üzerine eğilmişti. Öbürleri diz çökmüş, ya da ayakta, Gregor'a ateş ediyorlardı. Üzerlerine doğru dörtnala ilerlerken bir acele mekanizmaları işleten ellerini gördü. Kurşunlar hemen orda, önünde patlıyordu. Öyle telaşla ateş ediyorlar, dipçikleri öyle çabucak omuzlarına dayıyorlardı ki, terden sırıl sıklam olan Gregor birden, sevinçle, onu vuramayacaklarını anladı.

Çit atının ayakları altında çatırdadı, arkada kaldı. Palasını kaldırdı, gözlerini en öndeki bahriyeliye dikti. Bir korku ürperişi daha aktı içinden, şimşek gibi: "Şimdi yakın menzilden ateş edecekler... Atın göğsüne... Düşecem... Hapı yuttum!" Tam üzerine doğru iki el silah patladı, biri bağırdı: "Canlı tutalım!" Önünde açık alnı, bahriyeli beresinin şeritleri, berede kararmış sırmadan gemi adıyla, korkusuz, sırıtkan bir yüz gördü. Üzengilere ağır-

lığını ver, hamle... Bahriyelinin yumuşacık, dirençsiz gövdesine daldığını duydu palanın. Bir başka iri yarı denizcinin salladığı kurşun sol omuz kasları arasından geçti, aynı adam Prokor'un palası altında kafası ikiye biçili yuvarlandı yere. Bir mekanizma sesi. Gregor döndü: Mitralyöz arabasının arkasında üzerine çevrili bir tüfek namlusunun küçük kara gözüyle karşılaştı. Hemen yana kaçtı, kurşun başının yanından geçti. Öyle bir güçle kendini yana fırlatmıştı ki, eyer yerinden oynadı, hayvan ürkerek yalpaladı. Arabanın oku üstünden atlayan Gregor silahını doldurmasına meydan vermeden oracıkta tepeledi adamı.

Bir anda (olayı sonradan hatırladığında o an ona yüz yıl gibi geldiydi) dört denizciyi birden kılıçtan geçirmiş, Prokor'un haykırmalarına aldırmadan, köşeyi dönmüş kaçan bir beşincinin peşinden koşmaya hazırlanıyordu. Tam o sırada bölük kumandanı doludizgin önüne çıktı, atın yularından kavradı.

"Nereye gidiyorsun? Öldürecekler seni! Sundurmanın ardında bir makineli daha var!"

İki Kazakla, o sırada atından inen Prokor koşup Gregor'un yanına geldiler. Zorla indirdiler atından. O boğuşuyordu onlarla.

"Bırakın beni, bırakın diyorum! Öldüreceğim!.. Tümünü!"

"Gregor Pantaleyeviç! Yoldaş Melekof! Kendine gel!" diye yalvardı Prokor. "Bırakın beni, kardeşler!" dedi Gregor, bir garip, cılız sesle. Koyverdiler. Bölük kumandanı Prokor'a fısıldadı:

"Atına koy, götür burdan. Hastalandı galiba."

Gregor atının yanına giderken birden kasketini yere çaldı, kaykıldı. Çeneleri kasıldı, yüzü allak bulak oldu, boğazından korkunç bir inilti çıktı. Kaputunun bağlarını koparıp açmaya koyuldu. Bölük kumandanı yanına koşarken Gregor olduğu yere başüstü yıkıldı. Çıplak göğsü kara serili, ağlaya ağlaya, ağlamaktan sarsıla sarsıla, tıpkı bir köpek gibi, çitin dibindeki karları yalamaya başladı. Sonra, korkunç bir zihin açıklığıyla, doğrulmaya çabaladı, yapamadı. Yaşlara bulanmış, çarpılmış yüzünü çevresini saran Kazaklara çevirip kırık, vahşi bir sesle haykırdı:

"Kimi öldürdüm ben?"

Hayatında ilkti bu, kendini kaybettiği. Kıvranıyor, ağzından köpükler tükürerek bağırıyordu:

"Kardeşler, benim günahımı hiçbir şey silemez!.. Öldürün beni!.. Paralayın! Tanrı aşkına! Ölüm... Öldürün beni!"

Kumandanla bir takım subayı koşup üzerine atıldılar, pala kemerini, çantasını koparıp attılar, ellerini ağzına kapatıp ayaklarına bastılar. Daha uzun bir zaman boğuştu durdu onlarla Gregor. Kısılıp kısılıp gerilen bacakları karları dağıttı saçtı dört bir yana. Başını, toynaktan yaralı, verimli kara toprağa, üzerinde doğduğu, üzerinde yaşadığı, bu derdi çok, sevinci az hayattan nasibini aldığı toprağa vurdu da vurdu.

Yalnızca toprakta biten ot, hiçbir şeyi umursamadan güneşi, yağmuru kabullenir, toprağın hayat bahşeden sıvılarıyla beslenir, fırtınanın yıkıcı soluğu altında direnmesiz büker boynunu. Sonra tohumlarını rüzgâra saçarak, yine öyle kayıtsız, ölür gider: Sönen, pörsüyen sapları güzün güneşine açar bağrını.

XLV

Ertesi gün Gregor tümenin kumandasını alay kumandanlarından birine devrederek Prokor Zikof'u da yanına aldı, atına binip Viyeşenska'ya yollandı. Kargin'den sonra derin bir çukurun dibinde su birikintisine konmuş büyük bir yaban kazı sürüsü gördüler. Prokor kırbacıyla kazları göstererek gülümsedi.

"Bir kaz vuraydık iyi olurdu, Gregor Pantaleyeviç. Biraz ev votkasıyla iyi giderdi hani."

"Az daha yanaşalım, tüfekle bi denerim. Pek de kötü nişancı değildim ben eskiden," dedi Gregor.

Çukura doğru indiler. Prokor yamaçta atların yanında kaldı. Gregor kaputunu çıkardı, tüfeğinin emniyetini açtı, bir yıl öncesinin boz çalılıklarıyla kaplı dar bir yardan sürüne sürüne indi aşağıya. Uzun bir zaman süründü öyle, başını hemen hiç kaldır-

madan, bir düşman ileri karakolunu keşfe çıkmış gibi. Stokhod Nehri üstünde o Alman nöbetçisini yakaladığı günü hatırladı. Rengi uçmuş hâki gömleği yeşil-kahverengi çalılara uyuyor, yar da suyun kenarında tek bacak üstünde gözcü duran erkek kazın keskin gözlerinden onu saklıyordu. İyi nişan alabileceği yere kadar süründü, orda şöyle bir doğruldu. Kaz soluk kahverengi kıvrak boynunu döndürdü, bezgin bezgin çevresini süzdü. Öbür kazlar suda yüzüyor, dalış yapıyor, oynaşıyorlardı. Usul usul ötüşleri, suyun şıpırtısı Gregor'un kulağına kadar geldi. "Sabit gezden nişan alabilirim," diye düşündü. Tüfeği omuzuna dayayıp erkek kaza nişan alırken yüreği atıyordu.

Ateş eder etmez ayağa fırladı. Kanat çırpıntısından, kaz gıdaklamasından kulakları işitmez olmuştu. Ateş ettiği erkek kaz birden havalandı, telaşla yükselmeye çalıştı. Öbürleri de hep bir arada havalandılar. Gregor kuş bulutuna iki el daha ateş etti, bekledi birisi düşsün diye. Sonra döndü, üzgün, Prokor'un yanına gitti.

"Bak, bak!" diye bağırdı Prokor o sırada. Eyere atlamış, üzengilerin üstünde dimdik duruyordu. Kırbacıyla, masmavi enginde gittikçe uzaklaşıp solan kaz sürüsünü gösterdi.

Gregor dönüp bakınca sevinçle, başarılı avcının heyecanıyla içi titredi. Kazlardan biri sürüden kopmuş, kanatları birbirine dolanıp ağır ağır çarparak hızla düşüyordu. Gregor ellerini gözlerine siper ederek ayaklarının ucunda yükseldi, baktı. Ansızın taş gibi düştü kuş. Kanatlarının kavsi güneşin ışınları altında göz kamaştırıcı bir ak ışıltı oldu.

Prokor, keyiften ağzı kulaklarına varmış, sırıta sırıta Gregor'un yanına geldi. Atının dizginlerini fırlattı ona, doludizgin sürdüler hayvanları. Kuşu buldular. Boynunu uzatmış, kanatlarını amansız toprağı kucaklarcasına iki yana açmıştı. Gregor eğildi aldı kazı.

"Neresinden vurulmuş?" diye sordu Prokor.

Kurşun gagayı çentmiş, göz deliğini çevreleyen kemiği parçalamıştı. Uçarken gelmiş çatmıştı ölüm. Kuşu sürüsünden koparıp fırlatmış atmıştı toprağa. Prokor kazı eyer kaşına bağladı, yollarına devam ettiler.

Atları Baski köyünde bırakarak Don'u kayıkla geçtiler.

Viyeşenska'da Gregor eski bir Kazak tanışının evine gitti. Hemen kazı pişirmesini söyledi, Prokor'u da votka almaya yolladı. Karargâha rapor vermeye gitmedi. Öğleden sonra geç vakte kadar içtiler. Yaşlı Kazak bir ara yakınmaya başladı:

"Burda subaylar doğrusu hiç iyi davranmıyorlar, Gregor Pantaleyeviç,"

Gregor sordu: "Hangi subaylar?"

"Bizimkiler... Kudinof'la öbürleri."

"N'apıyorlar?"

"Kazak olmayanların analarından emdikleri sütü burunlarından getiriyorlar. Kızıllarla gidenlerin ailelerini, kadınları, çocukları ihtiyar adamları tutukluyorlar hep. Benim de bir akrabamı aldılar götürdüler, oğlu yüzünden. Niçin bütün bunlar? Sen mesela Kadetlerle Donets'e gitseydin de Kızıllar babanı, Pantaleymon'u yakalasalardı iyi mi olurdu yani?"

"Olmazdı tabii."

"Ama bizim hükümet onları tutukluyor! Kızıllar buraya geldiler, kimseye bir kötülük etmediler. Bunlar burda bir çılgın ki, görme! Azdılar enikonu."

Gregor sallanarak ayağa kalktı, karyolanın başında asılı duran kaputuna uzandı. Birazcık sarhoştu.

"Prokor!" diye bağırdı. "Silahımla tabancamı getir!"

"Nereye gidiyorsun, Gregor Pantaleyeviç?"

"Orası seni ilgilendirmez! Ne diyorsam sen onu yap!"

Palasını, tabancasını beline taktı, kaputunun düğmelerini ilikleyip kemerini sıktı, doğruca alanda hapisaneye gitti. Kapıda duran nöbetçi yolunu kesip geçiş iznini sordu.

"Kenara çekil diyorum sana!"

"Geçiş izni olmadan kimseyi geçiremem!"

Gregor daha palasını kınından yarıya dek çekmeden nöbetçi

kapıdan savuşmuştu. Eli hâlâ kılıcının kabzasında, Gregor adamın ardından koridora çıktı.

"Hapisane müdürü nerde?" diye haykırdı. Yüzü bembeyaz, şahin burnunun üzerinde kaşları çatıktı. Ufak tefek, topal bir Kazak koşarak geldi, bir kâtip, bürosunun kapısından başını uzattı. Bir dakika sonra, uykulu ve kızgın, müdür göründü.

"Geçiş izni olmadan, biliyorsun ki..." diye kükredi ama, Gregor'u tanıyınca bakakaldı yüzüne. Kekeledi:

"Siz misiniz, Kumandan Haz... Yoldaş Melekof? Ne istediniz?"

"Hücrelerin anahtarlarını."

"Hücrelerin anahtarlarını mı?"

"Ee, kaç kere söyleyeceğim? Ver anahtarları, köpek!" Adamın üzerine yürüdü, adam geri çekildi. Ama cevabı kesindi:

"Anahtarları size vermeyeceğim. Hakkınız yok..."

"Hah, ha?" Gregor dişlerini gıcırdatıp palasını çekti. Koridorun alçak tavanı altında ıslıklı bir daire çizdi pala. Kâtiple gardiyan ürkmüş serçeler gibi kaçıştılar, müdür geri geri gidip sırtını duvara dayadı, yüzü kireçten de beyaz, dişlerinin arasından hırladı:

"İşte burda anahtarlar... Ama şikâyet edeceğim!"

"Bir de selam söylersin! Gerilere pek alışmışsınız, gidi yaman herifler sizi! Kadınları, ihtiyarları tutuklarsınız, ha? Tümünüzün canına okuyacam! Hadi, bin atına doğru cepheye, domuz, yoksa şimdi şuracıkta tepelerim seni, görürsün!" Palasını kınına soktu, orda dehşet içinde kalakalan müdüre bir yumruk atıp sille tokat dış kapıya iteledi.

"Cepheye! Haydi yürü, haydi! Allah kahretsin seni, e mi! Seni gidi sığınak faresi seni!"

Adamı dışarı attı, hapisanenin iç avlusunda bir gürültü işitip oraya doğru koştu. Mutfağın girişinde üç gardiyan duruyordu. Birinin elinde paslanmış bir Japon tüfeği, adam telaşla haykırıyordu.

"Hapisaneye hücum var! Püskürtmeliyiz. Eski kurallarda ne derdi?"

Gregor tabancasını çekti, gardiyanlar başları önde mutfağa daldılar.

"Çıkın dışarı, hepiniz! Hadi savuşun evlerinize!" Gregor kalabalık hücrelerin kilitlerini bir bir açarak, elinde bir deste anahtarı sallayıp kükrüyordu. Ne kadar mahpus varsa dışarı saldı. Hepsi yüz kişi kadar. Çıkmaya korkanları zorla çıkarıp sokağa sürdü, boş kalan hücreleri kilitledi.

Hapisane kapısının önünde bir kalabalık toplanmaya başlamıştı. Koyverilen mahpuslar alana doluştular, ordan evlerine dağıldılar. Muhafız bölüğünün Kazakları karargâh binasından çıkıp koşa koşa alanı geçtiler, geldiler. Kudinof da yanlarındaydı.

Boşalan hapisaneden en son ayrılan Gregor oldu. Kalabalığın arasından geçerken meraklı, geveze kadın kalabalığına küfretti, kamburunu çıkarıp yürüyerek Kudinof'u karşılamaya gitti. Alandan koşarak gelen Kazak muhafızlar onu tanıdılar, selama durdular.

Gregor, "Hadi gidin yerlerinize siz! Ne koşturuyorsunuz öyle? Hızlı adım, marş!" diye çıkıştı onlara.

"Hapisanede isyan çıktı diye duyduk da, yoldaş Melekof."

"Yanlışmış. Bir şey yok."

Kazaklar döndüler, güle konuşa gittiler. Kudinof uzun siyah saçlarını okşaya okşaya bir acele yanına geldi.

"Merhaba, Melekof! Ne var?" diye bağırdı.

"Sağlığın, Kudinof. Demincek hapisanene saldırdım da."

"Niçin? Ne demek bu?"

"Hepsini saldım gittiler. Ne bakıyorsun öyle yüzüme? Kadınları, ihtiyarları niçin yakalıyordun? Nedir oynadığınız oyun, ha? Nedir?"

"Kendi başına hareket etmeye kalkma, bak! Zorbalık ediyorsun."

"Zorbalığı ben sana mezarında gösteririm! Alayımı Karginskaya'dan getireyim de gör sen zorbalık nasıl oluyormuş!"

Birden Kudinof'un meşin kemerini kavradı, olduğu yerde sallanarak, soğuk bir öfkeyle fısıldadı:

"Eğer istersen, cepheyi hemen açarım. İstersen, ruhunu gövdenden şuracıkta ayırıveririm!"

Dişlerini gıcırdattı, uysal uysal gülümseyen Kudinof'u bıraktı. "Ne sırıtıyorsun öyle?"

Kudinof kemerini düzelttikten sonra Gregor'un koluna girdi. "Gel benim odama gidelim. Ne oldu, niçin bu öfke böyle? Bir görsen kendini! Şeytana dönmüşsün. Ne zamandır göreceğimiz geldiydi seni. Hapisaneye gelince, o bir şey değil. Madem koyverdin herifleri, koyverdin, n'apalım! Zararı yok. Çocuklara söylerim, kocaları Kızılların yanında olan kadınları tutmak için fazla gayretkeşlik etmezler, olur biter. Ama sen niçin böyle davranıp da burda kendini küçük düşürüyorsun? Ah, Gregor, ne inatçı delikanlısın sen! Bize gelebilirdin pekâlâ, diyebilirdin pekâlâ. Listelere bakardık, bir kısmını koyverirdik. Ama sen tutuyorsun hepsini birden salıyorsun. İyi ki önemli suçluları ayrı yere koymuşuz. Onları çıkarsaydın eğer... Ulan ne osuruğu cinli herifsin be!" Gregor'un omzuna bir şaplak attı, güldü. "Böyle bir anında biri sana akıl yolunu göstermeye kalksa öldürürsün valla adamı. Ya da, daha kötüsü, Kazakları kışkırtmaya başlarsın."

Gregor kolunu Kudinof'un elinden çekerek karargâhın önünde durdu.

"Hepiniz burda, bizim arkamızdan kahraman olup çıkmışsınız, bakıyorum! Hapisanelere doldurmuşsunuz milleti... Madem o kadar beceriklisiniz, gidin de orda, cephede gösterin marifetinizi!"

"Ben zamanında senden aşağı kalmadım, merak etme. Şimdi de yaparım. Gel sen benim yerime geç, ben senin tümenini devralayım, var mısın?"

"Yok, sağ ol!"

"Gördün mü, bak!"

"Ama burda boşuna vakit harcıyoruz. Eve gidip dinlenecem. Kafam bozuk... Omzumdan da yaralandım."

"Kafan neden bozuldu?"

"Canım kadın istiyor!" diye Gregor alayla gülümsedi. "Yüreğime yine o duygu indi."

"Yok, yok, şaka bir yana, derdin ne senin? Burda mahpuslar arasında bir doktor var, profesör kılıklı biri, Şumilinskaya'da denizcilerin arasındaydı. Siyah gözlüklü, kalantor bir herif. Bir baksa sana, ha?"

"Bırak, canı cehenneme herifin!"

"Pekâlâ öyleyse. Hadi git evine dinlen biraz bari. Tümeni kime bıraktın?"

"Riyabçikof'a."

"Dur azıcık yahu! Acelen ne? Cephede neler oluyor? Dün duyduk ki, Klimovka'da öldürdüğün denizcilerin haddi hesabı yokmuş. Doğru mu bu?"

"Hadi eyvallah!" Gregor uzun adımlarla yürüdü. Birkaç adım gittikten sonra dönüp haykırdı: "Yeniden adam tutuklamaya başladığını bi duyarsam..."

"Yok, merak etme. Sen dinlenmene bak şimdi."

Gün, güneşin ardından batıya iniyordu. Don'dan serin bir rüzgâr esti. Gregor'un başı üstünde hışırtılı kanat sesleriyle bir çamurcu ördeği sürüsü uçtu. Atların ahırlandığı avluya girerken kulağına nehrin yukarı uçlarından gelen top sesleri çalındı.

Prokor atları çabucak eyerledi, dışarı çıkarırken sordu:

"Nereye? Tatarsk'a mı?"

Gregor dizginleri eline aldı, hiç ses etmeden başını salladı.

XLVI

Kazaksız kalan Tatarsk köyünde hayat boş ve bezgin geçiyordu. Tatarsk erkeklerinden bir piyade bölüğü kurulmuş, Beşinci Tümenin alaylarından birine geçici olarak katılmak üzere Don'un öte yakasına gönderilmişti.

Kızıl kuvvetleri takviye görmüştü. Kuzeydoğudan sıkı bir taarruza geçerek birçok köyü ele geçirmişler, Yelanskaya'ya yaklaşıyorlardı. Fakat orda yer alan çetin savaşı isyancılar kazandı. Çünkü Kızıl Ordunun Moskova Alayı ve iki süvari bölüğü önünde geri çekilen Yelanskaya ve Bukanovskaya alayları da esaslı takviye görmüşlerdi. Birinci Tümenin (Tatarsk bölüğü bu tümene bağlıydı) Dördüncü İsyancı Alayı, üç toplu bir batarya ve iki yedek süvari bölüğüyle Don'un sol kıyısından Yelanskaya'ya sevkedildi, Yelanskaya'nın hemen tam karşısına rastlayan köylerde güçlü takviye kuvvetleri yığıldı. Krivskaya üzerindeki tepeye de bir batarya yerleştirildi. O köyden nişancılığıyla ün salmış bir Kazak, daha ilk atışta bir Kızıl makineli yuvasını tozuttu, sonra iki üç şarapnel mermisi sallayıp söğütlükler arasında gizlenen Kızıl Ordu askerlerini kaçırttı. Savaş isyancıların zaferiyle sonuçlandı. Geri çekilen Kızıl birliklerini Yelanka Irmağı'nın öte yanına sürdüler, peşlerinden on bir süvari bölüğü gönderdiler. Bu süvariler Zatolovski köyü yakınındaki tepede bütün bir Kızıl süvari bölüğünü yakalayıp kılıçtan geçirdiler.

Bu savaş başlayalı beri, Tatarsk "taban tepiciler"i Don'un sol yakasındaki kumluk tepelerde dolaşıp duruyorlardı. Aralarında izin alıp köye döneni pek azdı. Yalnız bir keresinde, Paskalya zamanı, sanki gizlice anlaşmışlar gibi, Tatarsk Piyade Bölüğünün yarı mevcudu birden köye vardı. Orda bir gün geçirdiler, urbalarını değiştirdiler, domuz pastırması, peksimet, daha başka yiyecek öteberi aldılar, tıpkı bir hacı sürüsü gibi –ama ellerinde demir asa yerine tüfek vardı– Don'u geçip Yelanskaya nahiyesi yönünde yola düzüldüler. Tatarsk'ın üzerindeki tepede toplanan karıları, anaları, kız kardeşleri başörtülerinin, yünlü şallarının ucuyla gözlerinin yaşını silerek, iç eteklerine burunlarını sümkürerek kederli kederli ağlaşıp bakakaldılar arkalarından. Don'un öte yakasında, kum tepelerinin üstünde Kazaklar yine yola çıkmıştı: Hristonya, Anikuşka, Pantaleymon Prokofiyeviç, Stepan Astakof ve daha başkaları. Süngülerine içi kumanya dolu çıkınlarını asmışlardı. Türküleri yaban kekiğinin kokusunca yaslıydı, rüzgâr aldı

götürdü ezgilerini. Aralarında konuşanlar huzursuzdular, çoğu ne demeye gittiğini bilmiyordu. Ama tertemiz olmuştu hepsi, karınları da toktu. Yortudan önce karıları, anaları sıcak sular ısıtmış, kire bulanan gövdelerini yıkayıp saçlarını taramış, kan eme eme şişmiş bitlerini ayıklamışlardı. Niçin evinde oturup hayatın tadını çıkarmayasın? Yok ama! İlla gidecekler, ölümle yüz yüze geleceklerdi. On altısında, on yedisinde, isyancılara daha yeni katılmış oğlanlar vardı: Çizmelerini, sandallarını atıp yalınayak yürüdüler sıcacık kumun üstünde. Nedenini, niçinini bilmeden şendiler. Sevinçle konuşabiliyorlar, yeni ergen çatlak sesleriyle arada bir türkü tutturuyorlardı. Onlar için yenilikti savaş, yepyeni bir oyun. Savaşa ilk katıldıkları günler hırçın topraktan başlarını kaldırır, tepelerinden vın, vın uçup geçen kurşunların sesine kulak verirlerdi. Onlara siper kazmayı, silah atmayı, yürüyüşte teçhizatlarını taşımayı, hatta bitten ayıklanmayı, çizmelerinin ağırlığını duymamak için ayaklarını sarıp sarmalamayı öğreten Kazakların horgören gözlerinde, hepsi de, "acemi çaylak"tırlar. Bu arada delikanlı, çevresindeki dünyaya kuş gibi şaşkın, ürkek bakar, başını siperden çıkarıp dışarısını gözler, meraktan çatlardı. "Kızıllar"ı görmekti, derdi. Derken bir Kızıl Ordu askerinin kurşunu gelir gömülürdü bir yanına. Nasip ölümse, olduğu yerde uzanır kalırdı, on altı yaşında "asker": Çocuksu tombul kolları, yelken kulakları, ince boynunda bir âdemelması başlangıcı. Öyle, doğduğu köye, atalarının çürümekte olduğu yere gömülmeye götürülürdü. Anası ellerini bura bura oğlunun bağrına düşer, ağlaya haykıra ağarmış saçlarını yolardı. Ölüsü gömüldükten, tümseğin balçığı kurumaya yüz tuttuktan sonra da, yaşlı kadın, beli bükük ana, onulmaz felâketini yüklenip kiliseye taşır, orda "ölüp giden" oğlunu hatırlardı.

Ama bir de kurşun ölümcül yara açmamışsa bağrında! İşte o zaman savaşın ne aman bilmez bir bela olduğunu anlamaya başlardı delikanlı. Dudakları titrer, burkulur. Çocuksu sesiyle anasına seslenir "asker": "Ana, ah ana!" Ufacık yaşlar dökülür gözlerinden. Cankurtaran arabası yolu izi belirsiz tarlalarda habire sarsar onu,

bölük hekimi yarasını yıkar, çocukmuş gibi güler avutur. "Hadi bakayım, Vanya, hadi ölüm lafını alma ağzına!" Ama "asker" Vanya ağlar, evine gitmek ister, anasını ister. Ve iyileşir de bölüğüne dönerse, savaşın ne olduğunu eni konu bilirdi artık. Savaşla geçen bir iki hafta daha, süngü hücumu, sonra görün siz onu, tutsak düşen bir Kızıl askerin önünde nasıl duruyor! Bacaklar iki yana açık, kaşarlanmış başçavuşlar gibi ağzından tükürükler saça saça, dişleri arasından nasıl hırlıyor!

"Eh, köylü, gördün mü yakalandın işte, piç kurusu! Toprağımıza göz koyarsın, ha? Eşitlik istersin, ha? Komünistin birisin sen de desene. Söylesene ulan, yılan!" Yiğitliğini, "Kazak atılganlığı"nı gösterme telaşı içinde kaldırır tüfeğini, Don topraklarında yaşayıp ölen, Şûra Hükümeti uğruna, komünizm uğruna, yeryüzünden savaşın kalkması uğruna dövüşen adamı vurur öldürür oracıkta.

Ve Moskova'da ya da Vyatka ilinde bir yerde, büyük Şûra Rusyası'nın kuş uçmaz, kervan geçmez bir köyünde bir acılı anaya oğlunun "emekçi halkın toprak sahipleri ve kapitalistlerin boyunduruğundan kurtulması yolunda Beyaz Muhafızlarla savaşırken hayatını kaybettiği"ni bildiren bir haber gelir. Ana okur mektubu. Yine okur, bir daha okur. Gözünden yaşlar akar. Ateş gibi bir acı sarar ana yüreğini. Rahminde taşıdığı, kan içinde kadın acısına sararak doğurduğu, Don'un yabancı topraklarında bir uzak yerde düşman kurşunu altında yıkılıp ölen çocuğunu hatırlar ondan sonra, hayatı boyunca.

Tatarsk yarım piyade bölüğü kumullar üstünden, Kızılca söğütler arasından yürüdü gitti. Delikanlılar neşeyle yürüyorlardı, düşüncesiz. Daha yaşlılar içlerini çeke çeke, herkesten saklı göz yaşlarıyla. Sürüm zamanıydı, tırmık, ekim zamanıydı. Toprak çağırıyordu onları, gece demeden, gündüz demeden, toprak çağırıyordu. Onlarsa toprağı bırakıp gidecekler, savaşacaklardı, yabancı köylerde zoraki işsizlikten, korkudan, sıladan, yılgınlıktan kırılıp dökülecekleri. Sakalların gözlerini yaşartan, yüzlerini kasvetle karartan da buydu. Yüzüstü kalan çiftliğini, hayvanlarını, araçlarını hatırlardı asker. Her şey orda erkek eline

bakar. Çiftçi çekip gidince, her bir şeyi bir gariplik basınca, ne gelir ki bir kadının elinden? Toprak çorak düşecek, tohum boy vermeyecek. Yıla kuraklık tehlikesi. Boşuna dememişler, çiftlikte moruk eli eksik etek işinden yeğdir!

O yüzden, yaşını başını almışlar kumda sessiz yürüdüler. Delikanlılardan biri bir tavşanın ardından bir kurşun salladı da birazcık kendilerine gelir gibi oldular. Oğlana iyi kurşunu böyle harcetmenin cezasını çektirmeye karar verdiler (isyancı kuvvetler kumandanının emriyle boşa kurşun sıkmak yasaktı), öfkelerini ondan aldılar.

"Kırk kırbaç!" dedi Pantaleymon.

"Çok o. Sonra cepheye bilem varamaz."

"On altı olsun!" Hristonya kükredi.

On altı üzerinde karar kıldılar.

Kabahatli delikanlıyı yatırdılar kuma, pantolonunu sıyırdılar. Hristonya bir türkü mırıldanaraktan söğütlerden üstü tüylü sarı tırtıl çiçekli dallar kesti, Anikuşka bastı kırbacı. Öbürleri çevresinde oturup sigara içtiler. Sonra yine yola koyuldular. Sopayı yiyen delikanlı en arkadan ayağını sürüye sürüye geliyordu.

Kumluk, çorak araziden çıkıp verimli topraklara ulaşır ulaşmaz barış sözü yeniden duyuldu.

"Görüyor musun canım toprağı, nasıl efendisini bekliyor! Ama efendinin vakti yok dönüp ona bakmaya. Dere tepe taban teper gider, şeytan bilir ne arar!" diye yaşlılardan biri kurumuş bir tarlayı gösterip içini çekti.

Sürülü tarlaların yanından geçerken Kazakların her biri eğilip avucuna bir topak aldı, kavruk, kuru toprağı parmakları arasında ufaladı, içini çekecekken, çekmedi.

"Toprak hazır."

"Tam sürüm zamanı."

"Üç güne kalmaz kimse ekin ekmez olur buralarda."

"Don'un bizden tarafına bahar erken vardı."

"Erken mi? Baksana yerlerde daha kar var!"

Bir yerde öğle molası verdiler. Pantaleymon ceza gören delikanlıya biraz yoğurt sundu. Tüfeğinin namlusuna bağlı bir çıkında getirmişti yoğurdu, çıkından yola hep suyu akmıştı, Anikuşka kızdırmıştı onu. "Prokofiyeviç be, kocamış boğalar gibi iz bırakıyorsun ardında!" demişti. Pantaleymon yoğurdu delikanlıya uzatırken, "Büyüklerine kızma, ulan küçük ahmak!" dedi. "Kırbaçladılar ya seni, bir kötülük arama onda sen. Kırbaç yemiş kişi hiç yemeyenden iyidir."

"Kırbacı sen yeseydin başka türlü konuşurdun ama, Pantaleymon amca."

"Ben daha ne beterlerini yemişim, oğlum! Bir keresinde babam arabanın okunu sırtıma bi çarptıydı..."

"Arabanın okunu mu?"

"Öyle dedim, demedim mi? Benim yoğurdumu yemiyor musun? Ne tartışıyorsun benimle? Kaşığının sapına n'oldu? Kırdın, ha? Öyle mi? Ulan enik! Bu sabah yediğin kötek azdı, az!"

Öğle yemeğinden sonra baş döndürücü bahar havasında dinlendiler. Sırtlarını güneşe verip uyukladılar biraz. Sonra külermiş kahverengi bozkırın ham toprağı üstünde yine yürümeye koyuldular. Üzerlerinde asker ceketleri, kaputlar, aba, gocuk vardı. Kimi çizme giymişti, kimi sandal –Kazak şalvarları beyaz çoraplar içine tıkıştırılmıştı–, kiminin ayağında hiçbir şey yoktu. Tüfeklere takılı süngülerinden yiyecek çıkınları sarkıyordu.

Bu kaçaklar bölüğünün görünüşü savaşı akla getirmekten öyle uzaktı ki, göğün mavi kuşağında şarkılarını şakıyıp bitiren tarla kuşları bile taa ayaklarının dibine kadar inip çimlere konuyorlardı.

Gregor köye vardığında ortalarda hiç Kazak görünmüyordu. Geldiğinin ertesi günü, boylanan oğlu Mişatka'yı atına bindirdi, Don'a götürüp sulamasını söyledi. Bu arada kendisi Natalya'yla, Grişaka'yı ve kaynanasını görmeye gittiler.

Lukiniçna onları yaşlı gözlerle karşıladı.

"Grişa, evladım, Miron'umuz olmadan ortalarda kalacağız, nur içinde yatsın! Kim sürecek tarlalarımızı? Ambarlar ağzına kadar tohumluk dolu, ekecek kimsemiz yok. Yetim kaldık, kimse yanımıza varmaz oldu, herkeslere yabancı düştük. Görüyorsun işte, harap oldu çiftliğimiz. Hiçbir iş göremiyoruz."

Sahiden çiftlik hızla çöküyordu. Avluları çeviren çitleri hep hayvan ezmiş, sundurmanın kerpiç duvarını bahar suları kemirip götürmüş, döven yeri çitsiz kalmıştı. Avlu sanki bir çöp yığınıydı. Sundurmanın yanında duran çiftlik araçları kırık dökük, paslı. Ne yana baksan kasvet, bir harabe manzarası.

"Çiftçi gidince işler kalmış," diye düşündü Gregor, pek umursamadan, avluda dolaşırken. Eve döndüğünde, Natalya anasının kulağına bir şeyler fısıldıyordu. Onu görünce sustu, yaltaklanırcasına gülümsedi:

"Gregor, anam diyordu ki..." dedi. "Yarın tarlaya çıkacaksın. Onun için de bir iki dönüm ekiversen..."

"İyi ama niçin ekilsin istiyorsun, ana?" diye sordu Gregor. "Kilerin tepeleme buğday dolu."

Lukiniçna ellerini birbirine vurdu. "Ama Grişa, toprak n'olsun?" diye sordu. "Bizim Miron epey toprak sürdüydü."

"N'olmuş sürdüyse? Uçup gidecek değil ya? Bu güze hayattaysak biz ekeriz."

"Ama toprağı böyle harcetmek olur mu hiç?"

"Hele bir cepheler uzaklaşsın, o zaman ekersin," diye Gregor ona akıl vermeye çalıştı.

Ama Lukiniçna diretti. Gücendi. Sonunda da titrek dudaklarını büzdü, "Pekâlâ, madem vaktin yok... Yardım etmek istemiyorsun galiba bize?" dedi.

"Peki, peki. Yarın bizim tarlaları ekeceğim, senin için de beş on dönüm ekerim. Yeter de artar bile. Grişaka yaşıyor mu hâlâ?"

"Sağ olasın, eksik olma!" Lukiniçna hemen ışıdı. "Söylerim,

bugün Agripina sana tohumu getirir. Büyükbaba mı? Tanrı daha yanına almadı onu. Yaşıyor ama kafası bir tuhaf oldu. Bütün gün oturur evde, gece sabahlara kadar kutsal kitapları okur. Çenesi açıldı mı susturabilene aşkolsun! Abuk sabuk şeyler, hep kilise dili. Gidin de görün bari. Ön odada."

Natalya, gözyaşları arasından gülümseyerek, "Demincek ordaydım," dedi. "Dedi ki bana, 'Kerata seni, niçin gelip beni görmezsin hiç?' dedi. 'Yakınca ölecem,' dedi. 'Tanrıya,' dedi, 'senin için bir iki iyi laf ederim, küçük torunum için. Toprağı bi özledim ki, Natalya,' dedi. 'Toprak çağırıyor beni,' dedi. 'Vakittir!'"

Gregor ihtiyarı görmeye gitti. Ödağacı, küf, çürüyük kokusu, yaşlı, pelteleşmiş bir adamın kokusu doldurdu genzini. Grişaka hâlâ o eski, kırmızı yakalı kumrengi ceketini giyiyordu. Pantolonu derli toplu, yün çorapları örülüydü. Natalya evleneli beri ihtiyarın bakımını ikinci torunu Agripina üstlenmişti, o da büyükbabasına Natalya gibi sevgi ve özenle bakıyordu. İhtiyarın dizlerinin üstünde bir İncil vardı. Gözlüklerinin altından bir baktı Gregor'a, ağzını açtı, gülümseyince dişleri ortaya çıktı.

"Sen hâlâ hayatta mısın, asker?" dedi. "Tanrı seni kurşunlardan sakındı demek? İyi, iyi, çok şükür! Otur bakayım."

"Eh, iyisin ya, dede?"

"Ne dedin?"

"İyisin ya diyorum?"

"Garip oğlansın, garip. Bu yaşta iyi olmanın mümkünü mü var? Nerdeyse yüz yaşıma geldim. Dünmüş gibi, perçemimle, genç ve dinç dolaştığım günler. Sanki bugün uyanmışım da böyle kırık dökük bulmuşum sanıyorum kendimi. Hayat şimşek gibi geçti gitti. Kaç yıldır tabutum sundurmada bekliyor. Tanrı unuttu mu beni, nedir? Bazen dua ederim de, 'Tanrım,' derim, 'merhametli gözünü çevir de bir gör artık şu Grişaka'nı. Ben bu dünyaya yük oldum artık,' derim, 'o da bana yük oluyor.'"

"Daha çok yaşarsın sen, ihtiyar. Ağzına baksana, dişlerin hep yerinde."

"Ne dedin?"

"Dişlerin ağzında olduğu gibi duruyor dedim!"

"Dişlerim mi? Bırak salaklığı be oğlum!" Grişaka gücendi. "Ruhun gövdeni bırakıp gideceği zaman dişlerin de olsa para etmez, tutamazsın. Demek hâlâ savaşıyorsunuz, ha?"

"Öyle. Hâlâ savaşıyoruz."

"Demiştim ben. Ama ne için savaşıyorsunuz? Siz de bilmiyorsunuz. N'olursa Tanrı'nın buyruğuyla olur. Miron neden öldü? Tanrı'ya karşı geldi, halkı hükümete karşı kışkırttı da ondan. Bütün hükümetler Tanrı'dan yetkilidir. İblisin hükümeti bile olsa, o da yine Tanrı'nın bize armağanıdır. Miron'a dedim ben, 'Miron,' dedim, 'milleti ayartma, şeytana uydurma' dedim. 'Milleti hükümete karşı kışkırtma,' dedim. Ama o dedi ki bana, 'Yok baba,' dedi, 'ben dayanamam buna,' dedi. 'Ayaklanmalıyız, bu hükümeti mahvetmeliyiz. Hükümet bizi mahvedecek yoksa. Eskiden insan gibi yaşardık, şimdi bir sürü dilenciye döndük gitti,' dedi. Böylece şeytana uydu o da işte. Kılıç kuşananlar sonunda kılıç altında can verir. Kitapta öyle yazıyor. Doğrudur. Senin için general oldun, bir tümene kumanda ediyormuşsun diyorlar, Grişa, doğru mu?"

"Doğru."

"Peki apoletlerin nerde hani?"

"Apolet kullanmıyoruz biz artık."

"Kullanmıyor musunuz? Ne biçim generalsin sen öyleyse? Eskiden generalleri seyre doyum olmazdı. Besili adamlardı hepsi de, göbekli, kalantor kişiler. Bi de şu kendi haline bak sen... Kaputun çamur olmuş, apoletin yok, göğsünde gümüş sırman yok. Tepeden tırnağa bite batmışsındır, hiç şaşmam."

Gregor bir kahkaha attı. Grişaka aldırmadan acı acı sürdürdü sözünü:

"Gülme, namussuz! İnsanları ölüme götürüyorsun. Hükümete isyan ettirdiniz onları, büyük günah işlediniz. Olsun, yine de ezecekler sizi, sizinle beraber bizi de. Tanrı size hikmetini gösterecek.

İncil haber veriyor zaten bu geçirdiğimiz zor günleri. Dinle bak, peygamber Yeremya ne diyor okuyayım sana da gör."

Sapsarı parmaklarıyla İncil'inin sararmış sayfalarını çevirdi, her bir heceyi yavaş yavaş, sökerek okudu:

"'Gidin uluslara yayın haberi, açın bayrağı; yayın ve gizlemeyin; deyin ki, Babil düştü, Baal yere çalındı, Meroda paramparça oldu; putları yere çalındı, tasvirleri kırıldı, parçalandı.

"'Çünkü Kuzey'den üzerine bir ulus geliyor, toprağını harap edecek, kimseler yaşayamaz olacak orda. İnsanı da, hayvanı da basıp gidecek, ayrılacak oradan.'

"Anlıyor musun, Grişa? Kuzeyden gelip canınıza okuyacaklar, Babilliler. Bak, dinle:

"'O günlerde, o vakitte, dedi Tanrı, İsrail'in çocukları gelecekler, onlarla birlikte Yuda'nın çocukları da gelecek, ordan oraya gidip ağlayacaklar; Tanrı'larını aramaya çıkacaklar.

"'Benim halkım kaybolmuş kuzulardır; çobanlar onları yanıltı, dağda yollarından saptırttı; dağlardan tepelere gittiler, konak yerlerini unuttular.'"

"İyi ama, ne demek istiyorsun? Ne çıkaralım biz bütün bunlardan?" Gregor eski dili yarı anlar yarı anlamaz sordu.

"Şöyle anlayacaksın işte, ulan namussuz! Sizin gibi halka eza edenler hep tepelere kaçacaksınız. Siz Kazakların çobanı değilsiniz, salak koyunlardan da betersiniz siz! N'aptığınızdan haberiniz yok. Dinle bak, ne diyor: 'Kim bulduysa onları, onları yuttu.' Tamam mı? Bitler yutmuyor mu şimdi seni?"

"İnsanın başı bitten kurtulmuyor, doğru," dedi Gregor.

"Tamam işte. Bak ne diyor: 'Ve düşmanları dediler ki: Bizim kabahatimiz yok, çünkü onlar Tanrı sözü dinlemeyip günaha girdiler, adaleti, hatta Tanrı'yı, babalarının umudunu hiçe saydılar.

"'Babil'in içinden çıkın gidin, Kaldelilerin topraklarından gidin, sürülerinin önünde giden erkek keçiler gibi olun. Çünkü, bilesiniz, Kuzey'den koca bir uluslar topluluğunu kaldırıp Babil

üzerine yürüteceğim; ona karşı saf duracaklar; ordan kopartılıp alınacak; onların okları yaman bir usta kişininkilere benzeyecek; kimse eli boş dönmeyecek.

"'Ve Kalde ganimet gidecek; onu yağma edenler, tüm payını alacak, dedi Tanrı. Çünkü siz memnundunuz, çünkü siz sevinçliydiniz, ey siz, benim terekemi har vurup harman savuranlar...'"

"Grişaka Dede! Bütün bunları doğru dürüst anlatmak varken... Hiçbir şey anlamıyorum ben," diye Gregor ihtiyarın sözünü kesti. Öbürü dudaklarını kemire kemire, boş gözlerle baktı ona.

"Şimdi bitiyor. Dinle: '...çünkü siz çayırda buzağı gibi semirdiniz, boğalar gibi böğürüyorsunuz. Ananızın yüreğinin yağı eriyecek, sizi doğuran kadın utanacak; dinleyin, ulusların en sonuncusu, çorak, kuru toprak, çöl olacak. Tanrının gazabından, adam yaşamayacak orda, baştan sona ıssız, hali kalacak; Babil'in yanından kim geçse şaşıp pisliklerine sövecek.'"

"Peki ne demek bütün bunlar?" diye bir daha sordu Gregor. Sabrı tükeniyordu.

İhtiyar cevap vermedi. İncil'i kapatıp sedire uzandı. "Herkes onun gibi," diye düşünüyordu Gregor, odadan çıkarken. "Gençken yaşıyorlar hayatlarını diledikleri gibi. Ooooh! Keyif onlarda. Votkası, günaha girmesi... Ama yaşlandılar mı, gençken ne kadar delifişekseler, bu defa o kadar Tanrı'dan korkar oluyorlar. Grişaka'ya baksana, kurt dişi gibi ağzında hâlâ dişleri... Dediklerine göre ordudan her köye gelişinde kadınlar ağlaşırmış onun yüzünden. Sıskası, şişkosu gelir kapanırmış ayağına. Ama şimdi... Ben ölmez de bu yaşa varırsam bunun gibi olmam ben. İncil delisi değilim ben."

Natalya'yla evlerine dönerlerken Gregor yaşlı adamla arasında geçen konuşmayı, esrarengiz, anlaşılmaz "İncil kehanetleri"ni düşünüyordu. Natalya da hiç konuşmuyordu. Bu seferki gelişinde kocasına karşı hiç yapmadığınca soğuk davranmıştı. Karginskaya nahiyesinin kadınlarıyla düşüp kalktığı kulağına varmış olmalıydı. Eve geldiği akşam kocasının yatağını ön odaya sermiş, kendisi

üstüne bir gocuk çekip sandığın başına kıvrılmıştı. Ağzını açıp tek kelime söylememişti, yakınmamış, soru sormamıştı. O gece Gregor da bir şey dememiş, niçin onu öyle soğuk karşıladığını hiç sormamayı uygun görmüştü.

Issız sokakta sessiz sessiz yürüdüler. Hiç bu kadar yabancı olmamışlardı birbirlerine. Güneyden ılık, hoş bir rüzgâr esiyordu. Batıda beyaz bulutlar toplanmıştı. Uzakta belli belirsiz gök gürültüsü. Köyü, açan tomurcukların, nemli kara toprağın mübarek, canlı kokusu sarmıştı. Don'un mavi kuşağı üzerinde ak yeleli dalgalar uçuyor, çürüyen yaprak ve ıslak odun kokusuyla yüklü rüzgâr orada cana can katıcı bir rutubet ve acılıkla esiyordu. Sürülü toprağın alt kenarı, tepenin yamacı boyunca uzanan kadife karası bir leke, güneşin alnında boğum boğum tütüyordu. Yamaçtan yükselen bir pus Don kıyısı tepelerine doğru savrulmaya başlamıştı. Yolun üstünde bir tarla kuşu kendinden geçmiş şakıyor, dağ sıçanları çığırışıyorlardı. Bol verimle, hayat bahşedici güçle soluyan toprağın üzerinde mağrur ve yüce bir güneş parlıyordu.

Köyün orta yerinde, sel suyunun kabardığı bir yarın üzerinde bir köprünün yanı başında Natalya durdu. Pabuç bağını bağlamak ister gibi eğildi –aslında yüzünü Gregor'dan kaçırıyordu–, sordu ona:

"Niçin konuşmuyorsun?"

"Konuşacak ne var ki?"

"Çok şey var. Karginskaya'da nasıl içip içip sarhoş olduğunu, nasıl orospuların peşinden koştuğunu anlatabilirsin."

"Demek biliyordun?" Gregor tütün kesesini çıkardı, bir sigara sarmaya başladı. Ev tütünüyle yonca karışımı harman hoş bir koku salıp yandı. İki nefes aldı sigarasından, yine sordu:

"Demek duydun. Kim söyledi sana?"

"Madem söylüyorum, demek ki duymuşum! Bütün köy biliyor. Duymam mı?"

"Madem biliyorsun, ben ne söyleyeyim sana istiyorsun?"

Uzun adımlarla yürüyordu. Saydam, bahar sessizliğinde onun ayak sesleriyle Natalya'nın ayaklarının daha çabuk patırtısı daha da büyüyordu. Az bir süre, hiç konuşmadan yürüdü Natalya. Gözünün yaşını sildi. Sonra, hıçkırıklarını boğup kocasının kolundan yakalayarak sordu:

"Eski oyunlarına başladın yine, öyle mi?"

"Bırak, n'olur, Natalya!"

"Doymak bilmez köpek, sen de! Yine niçin azap çektirirsin bana, bilmem ki!"

"Başkalarının yalanlarına daha az kulak versen iyi edersin."

"Ama sen kendin demedin mi?.."

"Olandan fazlasını anlatmışlar sana, belli. Az biraz suçum var... Hayatın suçu bu, Natalya. Her an ölümün kucağında yaşıyorsun, bazen böyle yoldan çıktığı oluyor insanın..."

"Peki, çocukların? Utanmıyor musun onların yüzüne bakmaya?"

"Hah! Utanmak mı?" Gregor gülümseyerek dişlerini gösterdi. Ekledi sonra: "Utanmak nedir unuttum ben. Hayatın harcanıp giderken, utanmak neymiş ki? Adam öldürüyorsun, adam! Nedir bu kargaşa, bilmiyorsun... Nasıl anlatayım bunu sana? Anlamazsın, imkânsız. Kadınca zalimliğinlen harlanmışsın tepeden tırnağa, benim yüreğimi kemiren nedir, kanımı emen nedir, hiç düşünmüyorsun... Ondan içkiye verdim kendimi. Geçen gün bir nöbet geldi... Bir an yüreğim durdu, atmaz oldu, buz kestim olduğum yerde..." Yüzü karardı Gregor'un. Kelimeler ağzından güç çıkıyordu. "Güç bir hayat bu, unutmak için n'olsa yapar insan, votkası da, kadını da. Dinle! Bırak bitireyim. Bir şey var, durmadan kemiriyor içimi. Hayat bir yanlış yola saptı ya belki benim de kabahatim var bunda... Kızıllarla anlaşıp Kadetlere saldırmalıyız biz asıl. Ama nasıl? Kim bizi Şûralarla el ele tutturacak? Birbirimize ettiğimizin kefaretini nasıl öderiz? Kazakların yarı milleti Donets'in öte yanında, geride kalanlar zır deli, ayaklarının altındaki toprağı yoluyorlar... Kafam bi karışık ki, Natalya! Seninki, Grişaka bile İncil'i okudu da iyi etmediğimizi söyledi, ayaklanmakla. Bana lanet okudu, bak."

"Büyükbabam aklını kaçırdı, şimdi de sıra sana geldi."

"İşte, sen de başka türlü düşünemiyorsun, ne yapsan! Daha ötesine aklın ermiyor bir türlü."

"Hiç beni kandırmaya çalışma. Hakkımı yedin benim, kendin de kabullendin. Şimdi hepsini savaşa yüklemeye kalkıyorsun. Hepiniz birsiniz zaten! Senin yüzünden çektiklerim yetmedi mi, iblis? Yazık oldu, o sefer kıyamadım gitti canıma..."

"Konuşacak hiçbir şeyimiz yok, Natalya. Dayanamıyorsan, ağla. Gözyaşı dökmek her daim kadın kısmının acısını dindirir. Ama ben seni avutamam şu sıra. Öylesine insan kanına girdim ki, yüreğimde kimselere acıma kalmadı. Çocukları da pek sevmiyorum, kendimi hiç mi hiç düşünmüyorum. Savaş kuruttu attı hepsini. Katıldım, ne zamandır... Gönlüme baksan, görürsün nasıl kapkara içi, kuyu gibi boş."

Eve varmalarına az kala yandan yandan sert bir yağmur başladı, yollarda tozu bastırdı, damlarda tıpırdadı, serinletti ortalığı. Gregor kaputunu açtı, ağlayan Natalya'nın başına örttü, kolunu beline doladı. Öylece girdiler avluya. Birbirlerine yakın, tek kaput altında.

Akşam olunca avluda pulluğu ve tohum makinesini hazır etti. Demircinin on beş yaşındaki oğlu Semyon, köyde kalan tek demirciydi, ne yaptı etti, Melekofların eski pulluğuna bir saban demiri iliştirdi. Ekime hazırdı her şey. Öküzler kışı iyi geçirmişlerdi. Pantaleymon onlar için bol saman bırakmıştı.

Gregor ertesi sabah bozkıra çıkmaya hazırlandı. İlyinişna'yla Dunya çoktan kalkmış ateşi yakmışlar, gün doğmadan rençberin yemeğini hazır etmişlerdi. Gregor beş gün çalışmayı tasarlıyordu. Hem kendilerine, hem kaynanasına tohum ekecek, karpuzlarla ayçiçekleri için on altı dönüm tarla sürecekti. Sonra da babasını piyade bölüğünden geri çağıracak, işin gerisini ona bırakacaktı.

Bacadan kıvrıla kıvrıla, leylak rengi duman çıkıyordu. Dunya avluda ordan oraya koşarak ateş için çalı çırpı topluyordu. Gregor kız kardeşinin biçimli beline, yuvarlanmaya başlayan göğüslerine

baktı, hüzünle, canı sıkkın düşündü: "Nasıl da büyüdü! Zaman doludizgin gidiyor. Daha geçende burnu sümüklü kızın biriydi. Koşarken örgü saçları sırtında sallanırdı. Şimdi koca alacak çağa gelmiş. Benim de saçıma kır düşüyor. İhtiyar Grişaka haklıydı ya, şimşek gibi geçti gitti dediydi zaman! İnsan dediğinin hayatı ne ki, yaşamak için? Bir de biz tutmuş kısaltıyoruz, çaresiz... Peh, gelecekse ölüm bari çabuk gelsin!"

O sırada Darya yanına yaklaştı. Piyotra'nın kaybından sonra çok çabuk kendine gelmişti. Kısa bir süre yas tutmuş, acıdan sararmış, yaşlanır gibi olmuştu, ama bahar meltemleri esmeye, güneş toprağı ılındırmaya başlar başlamaz acısı da eriyen karla birlik geçip gitmişti. Yuvarlacık yanakları yeniden allanmıştı. Gözleri ışıl ışıldı. O eski rahat, salınmalı yürüyüşü de geri gelmişti. Onlarla birlikte, eski huyları: Kaşlarını boyuyor, yanaklarına yağı çalıyordu. Yine öyle şakacıydı. Açık saçık sözlerle Natalya'yı kızdırır, arada sırada üstü kapalı bir özlemin gülümseyişi belirirdi dudaklarında. Hayat yeni baştan üste çıkmıştı.

Gülümseyerek, güzel yüzünden hıyar suyu kokuları saçarak, Gregor'un yanına geldi.

"Gregor, sana yardımım dokunabilir mi?" diye sordu.

"Neyle?"

"Ah, Grişa, benim gibi bir dula çok sert davranır oldun sen. Azıcık güler insan, yahu!"

"Sen en iyisi git de Natalya'ya yardımcı ol biraz. Baksana Mişatka nasıl çamurlara dalmış avluda!"

"Benim işim mi o? Sen doğurtacaksın, ben yıkayacam, öyle mi? Yok, sağ ol canım! Senin Natalya tavşan gibi, mübarek, bi becerikli! Canına yetene dek daha on çocuk doğurur sana. Ben de hepsini yıkamaktan yorulurum!"

"Hadi, yeter, yeter! Çek arabanı!"

"Gregor Pantaleyeviç, köyde senden başka Kazak kalmadı. Kovma beni de, hiç olmazsa şöyle uzaktan, şu alımlı kara bıyıklarını doya doya bir seyredeyim!"

Gregor güldü, siyah saçlarını terleyen alnından geri attı. "Valla, Piyotra nasıl yaşadı seninle bilemiyorum... Bir şeye göz kodun mu sen, n'apar eder ele geçirirsin mutlak."

"Korkma, korkma," dedi Darya. Yarı kapanık, yakan gözleriyle süzdü onu. Yapmacık bir telaşla arkasına, eve baktı. "Ya Natalya şimdi çıkar gelirse? Seni bi kıskanıyor ki, sorma! Bugün sana bir göz atacak oldum, yüzü hemen değişiverdi. Genç kızlar ne diyorlardı dün bana, biliyor musun? 'Ne biçim kanun bu böyle. Köyde hiç Kazak kalmadı,' diyorlardı. 'Gregor da köye geldi geleli karısının dizi dibinden ayrılmıyor. E biz n'apalım? Yaralı da olsa, yarım yamalak, güdük de kalmış olsa, o yarısının zevkini çıkaralım bari. Söyle ona gece vakti sokağa çıkmasın, yakalarsak elimizden çekeceği var.' Ben de dedim ki onlara, 'Bakın, kızlar, boşuna umutlanmayın,' dedim, 'bizim Gregor yalnız başka köylerde fing atar, köye geldi mi Natalya'nın dizi dibinden bir yerlere ayrılmaz,' dedim. 'Aniden pek akıllandı uslandı şu sıralar...' dedim."

"Ulan ne yaman kancıksın sen!" diye Gregor alaycı alaycı güldü. "Çalı süpürgesi gibi dilin var be!"

"Ben neysem oyum işte. Ama senin nikâhlı karın, safi iffet pirü pak karın, dün gece koynuna almadı ya seni, oh olsun işte, aylak şeytan! Belanı bulursun işte böyle!"

"Başkalarının işine burnunu sokmasan iyi edersin sen, Darya."

"Öyle bir şey yaptığım yok. Dediğim, senin Natalya salağın teki. Kocası eve geliyor, karı üstüne saldırıp demediğini komuyor, sonra da gidip sandığın üstünde bir başına kıvrılıp yatıyor, küskün bebeler gibi. Ben olsam, fırsatı buldum mu, kimseyi geri çevirmem. Senin gibi gözüpek bir adamın bile gözünü korkuturum, yaa..." Dişlerini ısırır gibi birbirine çarpıp, yüksek sesle gülerek eve gitti. Gülen, sıkılan Gregor'a dönüp bakarken küpeleri parıldıyordu.

"Ah, Piyotra, tam zamanında öldün, hadi!" diye düşündü Gregor. "Şu Darya yok mu, o karı değil, dişi şeytan! Eninde sonunda nasıl olsa cızlamı çektirecekti sana."

XLVII

Bakmutkin köyünde son ışıklar da sönmüştü. Hafiften bir don, su birikintilerinin üstüne ince bir buz örtüsü atıyordu. Köyün dışında ekin dipleri arasında gecikmiş turnalar dinleniyor, kuzeydoğu rüzgârı sakin, bezgin mırıltılarını köylülerin kulaklarına getirip nisan gecesinin upusul suskunluğunu daha da belirgin kılıyordu.

Meyva bahçelerinde gölgeler karardı. Bir avluda bir inek böğürdü, sonra sustu. Karanlıkta uçuşan bataklık kuşlarının sesinde bir üzüntüdür gizliydi. Seli kabaran Don'un uçsuz bucaksız enginliğine doğru telaşla uçan bir ördek sürüsünün kanat sesleri duyuldu.

Köyün dışında insan sesleri. Karanlıkta ışıldayan, sönen sigaralar. At horultusu. Toynaklar altında ezilen donmuş çamurun fışırtısı. Altıncı Özel Tugayın iki bölüğünden bir keşif kolu ana yola girdi, konuşa konuşa, türküler söyleyerekten atlarını en sondaki evin avlusuna sürdüler, orda hayvanları devrik bir kızağa bağladılar, önlerine saman koydular.

Gırtlaktan gelen kalın bir ses neşeli bir oyun havası tutturdu, birçok ses birden hemen katıldı ona. Şen, kıyak bir koro oldular.

Turnaların mırıltısı, Kazak sesleri, kanat fırıltısı, hepsi, yel değirmeninin arkasında nöbetçi duran Kazaklara dek ulaştı. Geceleyin buz tutmuş, soğuk toprakta uzanıp beklemek yoruyordu adamı. Sigara içmek, hatta konuşmak yasak. Dostça bir güreş tutup ısınmak desen, o bile yasak. Geçen yıldan kalma ayçiçeği sapları arasında uzanmışlar, bozkırın esneyen bir ağız gibi açılmış karanlığına bakıyor, kulaklarını toprağa yapıştırıp sesleri dinliyorlardı. On adım ötesini göremiyordun. Nisan gecesi de hışırtılarla, şüpheli gürültülerle öyle doluydu ki, bir Kızıl Ordu askeri de sürünerek yanaşsa kim bilecekti? Genç Kazaklardan biri karanlığı delercesine bakmaktan yorulan gözünün yaşını eldivenine sildi. Az ötede kırılan bir çalının sesini, bir de birinin derin derin soluk aldığını duyar gibi olmuştu. Yanında uyuklayan arkadaşına bir dirsek attı. Çalılıktaki hışırtı, derin soluk sesi daha da açık seçik

duyuldu, ansızın delikanlının tam tepesinden geldi. Dirseğinin üstünde doğruldu, çalıların altına bakınca, orda kocaman kirpiyi güç bela seçebildi. Hayvan burnunu toprağa dayamış, bir sıçanın izini kovalıyordu. Birden yakında bir düşmanın varlığını sezerek başını kaldırdı, ona bakan Kazağı gördü. Kazak rahat bir soluk aldı. "Şeytan! Nasıl da korkuttu beni!" Kirpi başını içeri çekti, bir an dipdiken bir top oldu, açıldı sonra, sürüne sürüne uzaklaştı. Giderken ayçiçeği saplarına çarpıyor, pörsümüş boruçiçeklerini eziyordu. Sessizlik yine ördü ağını, gece bir masal oldu.

Köyde ikinci horoz da öttü. Gök bulutlarından arındı, sisin ince peçesi içinde ilk yıldızlar göründü. Rüzgâr sisi savurdu, gök sayısız altın gözlerini dikti yeryüzüne.

Tam o sırada işte, genç Kazak bir atın nal sesleriyle metal şıngırtılarını işitti, hemen ardından kulağına bir eyer gıcırtısı çalındı. Öbür Kazaklar da duymuşlardı gürültüyü. Parmaklar usulcacık tetiklere giderken göğün önünde, kâğıttan kesilme gibi, atlının karaltısı belirdi. Köye doğru ağır ağır sürüyordu atını.

"Dur! Kim var orda?"

Kazaklar ayağa fırladılar, ateş etmeye hazırlandılar. Atlı durdu, ellerini havayı kaldırdı.

"Ateş etmeyin, yoldaşlar!" diye seslendi.

"Parola ne?" Karakol kumandanı bağırdı.

"Yoldaşlar..."

"Parolayı söyle! Takım!.."

"Durun! Yalnızım. Teslim oluyorum!"

"Durun biraz, çocuklar. Ateş etmeyin! Canlı tutalım herifi."

Takım kumandanı atlının yanına koştu. Adam bacağını eyerden aşırıp indi.

"Kimsin sen? Kızıl mısın? Evet, kardeşler, kasketinde yıldızı var. İşin bitik."

"Beni kumandanınıza götürün," diye adam sakin bir sesle karşılık verdi. "Kendisine çok önemli bir haber ileteceğim.

Benim adım Voronovski, Serdobski Alayının kumandanıyım. Kumandanla görüşmeye geldim."

"Kumandan mı dedin? Öldürün, kardeşler!"

"Yoldaşlar, öldürün beni, pekâlâ, öldürün istiyorsanız! Ama önce kumandanınıza söyleyeceklerimi söylemeliyim. Tekrar ediyorum, çok önemli bir konu var. Kaçacağımdan korkuyorsanız, alın silahlarımı." Kılıç kemerini çözmeye başladı.

Takım kumandanı adamın tabancasını, kılıcını aldı. "Arayın üstünü!" diye emretti. Kendi de subayın atına kuruldu.

Aramadan sonra takım kumandanıyla bir başka Kazak, mahpusu köye götürdüler. Kazak muhafızla mahpus yan yana, yayan gidiyorlar, takım kumandanı atla keyifli keyifli arkalarından geliyordu. Mahpus sık sık durdu, sigara yaktı. İyi tütünün kokusu Kazağı imrendirdi.

"Ver bir tane de bana!" dedi.

Subay tabakasını uzattı. Kazak bir sigara aldı, tabakayı cebine attı. Kızıl kumandan bir şey demedi. Yalnız köye girerlerken sordu:

"Nereye götürüyorsunuz beni?"

"Birazdan anlarsın."

"Söylesene nereye götürüyorsunuz?"

"Bölük kumandanına."

"Siz beni tugay kumandanı Bogatiryof'a götürün."

"Burda öyle biri yok!"

"Var. Dün subaylarıyla birlikte Bakmutkin'e geldi, ben biliyorum."

"Biz bilmiyoruz."

"Yeter artık, yoldaşlar! Ben biliyorum da siz mi bilmiyorsunuz? Düşmanlarınız bile bildiğine göre, demek ki askeri sır olmaktan çıkmış."

"Yürü sen, haydi!"

"Yürüyorum. Bogatiryof'a götüreceksiniz beni, değil mi?"

"Sus! Mahpuslarla konuşmak yasak."

"Sigara tabakamı almak yasak değil mi, peki?"

"Yürü, kes sesini! Yoksa kaputunu da alırım, görürsün, madem o kadar alıngansın."

Bölük kumandanı uyuyordu. Gözlerini ovuştura ovuştura kalktı, esnedi. Takım kumandanının dediklerinden bir şey çıkaramadı ilkin, sonra, "Kimsin dedin?" diye sordu. "Serdobski Alayının kumandanı mı? Yalan söylemiyorsun ya? Göster kâğıtlarını!"

Birkaç dakika sonra Kızıl kumandanı aldı tugay kumandanı Bogatiryof'un kaldığı eve götürdü. Yakalanan adamın kim olduğunu işitir işitmez, Bogartiryof cin çarpmış gibi ayağa fırlayıverdi. Bir acele pantolonunu ilikledi, lambayı yaktı, subaylara yer gösterdi.

"Nasıl yakalandınız... Nasıl oldu da yakaladılar sizi?" diye sordu.

"Kendim geldim. Sizinle yalnız konuşmak istiyorum. Emredin dışarı çıksınlar."

Bogatiryof elini sallayınca bölük kumandanıyla hayretten ağzı bir karış açık kalan ev sahibi dışarı çıktılar. Bogatiryof karpuz gibi tostoparlak, esmer, sıfır numara kazınmış kafasını ovuşturarak, kirli iş gömleğiyle masaya oturdu. Buruşuk, löpür löpür yüzünde tutuk bir merak okunuyordu. Subay Voronovski derli toplu, tıknaz bir adamdı. Üzerine tastamam oturan kaputunun omuzlarından subay kayışı geçirmişti. Kara bıyığının altından gülümsedi.

"Herhalde bir subayla konuşmak şerefine nail oluyorum, değil mi? İlkin izin verin, kendi hakkımda bir iki söz edeyim," dedi. "Ondan sonra buraya niçin geldiğimi söylerim size. Ben doğuştan soylu bir adamım. Çarın hizmetinde karargâh yüzbaşısıydım. Alman Savaşında cephede görevliydim. 1918'de Şûra Hükümetinin emriyle seferber oldum, şimdi de Kızıl Serdobski Alayına kumanda ediyorum. Birkaç zamandır uygun bir fırsat arıyordum, sizden yana geçmek... Bolşeviklerle savaşanlardan yana geçmek için."

"Çok beklemişsiniz, ama, Yüzbaşı!"

"Biliyorum. Ama Rusya'ya karşı işlediğim suçun kefaretini ödemek istedim. Tek başıma çoktan gelebilirdim size, ama kendimle birlikte Kızıl Ordunun bir birliğini de, tabii en güvenilir olanları, komünistlerin aldatıp bu kardeş kavgasına sürükledikleri adamları da getirmek istedim."

Voronovski, Bogatiryof'a baktı, inanmamacasına gülümsediğini görünce genç kız gibi kızararak sözünü sürdürdü:

"Tabii bana, sözlerime inanmayabilirsiniz. Ben de sizin yerinizde olsam inanmazdım. Ama kesin gerçeklerle size ispat edebilirim..." Kaputunu geri attı, cebinden çıkardığı bir çakıyla eteğini yırttı, ordan sararmış birkaç kâğıtla küçücük bir fotoğraf çıkardı. Bogatiryof kâğıtları dikkatle inceledi. Birinde kâğıdın 117. Lubomirski Alayından Teğmen Voronovski'ye verildiği yazılıydı. Sahra hastanesinin başhekimi tarafından imzalanıp mühürlenmişti. Öbür belgelerle fotoğraf da Voronovski'nin söylediklerinin doğru olduğunu kesinlikle ortaya koyuyordu.

"Peki, sonra?" diye sordu Bogatiryof.

"Size bildirmeye geldim ki, ben ve yardımcım emekli teğmen Volkof, kumandamız altındaki Kızıl Ordu erleri arasında bir zamandır faaliyetteyiz. Serdobski Alayı tam mevcuduyla, tabii komünistler hariç, her an sizden yana geçmeye hazırdır. Erler, hemen hepsi, Saratof ve Samara illerinin köylüleri, Bolşeviklerle savaşa hazırlar. Bütün yapacağımız, alayın size teslim şartları üzerinde anlaşmaya varmaktır. Şu anda alay Ust-Koperskaya'da konaklıyor. Bin iki yüz süngü mevcudu var. Komünistlerin çekirdeği otuz sekiz adamdır, onlardan başka bir de mahalli komünistlerden kurulu otuz kişilik bir manga var. Alaya bağlı bataryayı ele geçireceğiz, yalnız belki batarya efradını ortadan kaldırmak gerekecek. Çoğunluk orda komünisttir çünkü. Benim Kızıl Ordu erlerim nahiyelerinde yiyecek maddelerine el koyuldu diye hükümete kızgınlar. Bundan yararlandık, onları Kazaklardan yana

çekmek için. Ama teslim olurlarsa başlarının belaya gireceğinden korkuyorlar. Bu yüzden, her ne kadar öyle önemli bir şey değilse de, sizinle bu nokta üzerinda anlaşmamız gerekiyor."

"Ne gibi bir bela gelebilir başlarına?"

"Cinayet, soygunculuk..."

"Yok, öyle bir şeye müsaade etmeyiz, biz."

"Bir şey daha: Asker, Serdobski Alayının olduğu gibi kalmasında, sizin yanınızda ayrı bir askeri birlik olarak Bolşeviklerle savaşmakta ısrar ediyor."

"Valla, size ne diyim..."

"Anlıyorum. Üst kumandanlığınızla görüşüp bize durumu bildireceksiniz, değil mi?"

"Viyeşenska'da karargâhı haberdar etmeliyim."

"Özür dilerim, ama benim çok az vaktim var. Geri dönmem gecikirse alay komiseri orda olmadığımın farkına varabilir. Ben teslim şartları üzerinde anlaşabileceğimizi sanıyorum. Kumandanlığınızın kararını bir an önce öğrenmek isterim. Alay Donets cephesine aktarılabilir, ya da takviye birlikleri gelebilir, o zaman..."

"Şimdi derhal Viyeşenska'ya bir haberci gönderirim."

"Bir nokta daha. Kazaklarınıza emir verin, silahlarımı versinler. Silahlarımı almakla kalmadılar," sıkılgan bir tavırla gülümsedi, "sigara tabakamı bile aldılar. Önemsiz tabii ama, tabaka aile yadigârıdır da..."

"Hepsi size iade edilecektir. Viyeşenska'nın cevabını size nasıl ileteceğiz?"

"İki güne kadar Ust-Koperskaya'dan bir kadın Bakmutkin'e gelip sizi görecek. Parola ne olsun? 'Birlik' diyelim isterseniz. Ona durumu bildirirsiniz. Ağızdan, tabii..."

Yarım saate kalmadan bir Kazak haberci dörtnala Viyeşenska'ya gidiyordu.

Ertesi gün Kudinof'un özel emir eri Bakmutkin'e vardı. Atını

tugay kumandanının evinin önüne sürdü, hayvanı bağlamadan eve girdi, Bogatiryof'a üzeri "Acele ve Gizli" yazılı bir zarf uzattı. Bogatiryof zarfı hemen yırttı. Kudinof'un geniş el yazısıyla yazılı mektubu okudu:

> Haber çok yüreklendirici. Serdobski Alayı ile görüşmeye sizi yetkili kılıyorum. Her ne pahasına olursa olsun teslim olmalarını sağlayacaksınız. Bana kalırsa şartlarını kabul edip alayın olduğu gibi kalacağına, hatta silahlarını ellerinden almayacağımıza söz vermeliyiz. Yalnız kesin bir şartla: Alay komiseri ile komünistleri, özellikle bizim Viyeşenska, Yelanskaya ve Ust-Koperskayalı komünistleri tutuklayıp bize teslim edecekler. Ayrıca batarya, yük katarı ve alay teçhizatı da teslim alınmalıdır. İşi bir an önce bitirin. Alay teslim olmaya hazırlanırken mümkün olduğu kadar büyük bir kuvvetle belli etmeden çevresini sarar, silahlarını alırsınız. Karşı durmaya kalkarlarsa tümünü öldürün. İhtiyatlı fakat kararlı davranacaksınız. Silahları alınır alınmaz bütün alayı Don'un sağ yakasından Viyeşenska'ya getirirsiniz. Böylelikle hem cepheden uzak kalırlar, hem de açık bozkırdan geçecekleri için, fikir değiştirirlerse kaçamazlar. Adamları ayrı ayrı bölüklere ikişer üçer dağıtırız, bakarız nasıl savaşıyorlar Kızıllarla. Sonradan Donests'de bizimkilerle birleşmeyi başarabilirsek, onlar herifleri ne yaparlarsa yapsınlar. Son adama kadar asarlarsa gam yemem. Başarınıza çok sevindim. Günü gününe kuryeyle beni haberdar edin.
>
> Kudinof

Bir de not vardı:

> Serdobski Alayı bizim komünistleri teslim ederse, onları kuvvetli muhafaza altında Don'un kıyı köyleri içinden geçirip Viyeşenska'ya getirirsiniz. Ama önce alayı geçirin. Komünistlerin başına en güvenilir Kazakları muhafız koyun (ateşli, yaşça ileri olanları). Söyleyin onlara önceden, köylülere haber iletsinler. Elimizi kirletmenin anlamı yok. Muhafızlar işlerini iyi görürlerse, kadınlar yaba sopa hakkından gelir onların. Bizim için en iyi siyaset budur. Adamları vurursak, derhal Kızıllar arasında söylenti yayılacak tutsaklarımızı vuruyoruz diye. Daha basiti, halkı adamların üzerlerine saldırtmak, öfkesini kızıştırmaktır. Av köpekleri gibi. Linç! Ne sorgu sual, ne cevap.

XLVIII

Nisan ayının 12'sinde Birinci Moskova Alayı Yelanskaya nahiyesinde isyancılarla tutuştuğu bir savaşta fena hırpalandı.

Yöreyi çok iyi bilmeyen Kızıl birlikler savaşa savaşa Antonovski köyüne vardılar. Burada Kazak evleri birbirinden aralıklı ufak adacıklar üzerinde kuruluydu. Adalarda, toprak sıkı ve kumluydu, fakat çalı çırpı dökülü yollar, yan sokaklar geçilmez batak toprağa rastlıyordu. Bütün köy akçaağaç fundalıklarına gömülüydü. Köyün çevresini sığ, ufak, hain çamur yataklı Yelanka Irmağı dolanırdı.

Birinci Moskova Alayı'nın piyade kuvvetleri köyü açık düzende taramaya kalktılar ama ilk evleri geçip de akçaağaç fundalarına yaklaşınca ordan geçemeyeceklerini anladılar. İkinci Tabur'un kumandanı, inatçı bir Litvanyalı, atını derin bataktan güç bela daha yeni kurtarmış olan başçavuşunun sözünü dinlemedi, ilerleme emri verdi. Titrek, batak toprağa ilk adımı atan da kendisi oldu. Kızıl Ordu askerleri az biraz duraklayıp ardından ilerlediler. Makinelileri da yüklenmişlerdi. Yüz adım kadar gittiler, çamur dizlerine çıktı, sağdan bir ses duyuldu: "Dikkat! Kazaklar çeviriyorlar bizi!"

Gerçekten iki isyancı bölüğü taburu çevirmiş, geriden saldırıya geçmişti. O akçaağaç fundalıkları arasında Birinci ve İkinci Taburlar mevcutlarının üçte birini kaybederek geri çekildiler.

Bu çatışmada İvan Aleksiyeviç isyancılardan birinin ev dökmesi kurşunuyla bacağından yaralandı.

Mişa Koşevoy onu sırtına alıp savaştan çıkardı, bir cephane arabasının sürücüsünü süngü ucuyla tehdit ederek yaralıyı arabaya yükledi.

Alay, Yelanskaya köyüne kadar geri sürüldü. Yenilgi bu bölgedeki Kızıl birliklerin ileri harekâtını çok olumsuz etkiledi, genel bir çekilme başgösterdi. Koper Irmağı ağzında buzların çözülmesiyle yolu kesilen Birinci Moskova Alayı Don'un sağ yakasına geçti, Ust-Koperskaya'ya vardı, orda takviye kuvveti beklemeye koyuldu.

Onlar oraya vardıktan az sonra da Serdobski Alayı çıkageldi. Serdobski erleri Birinci Moskova Alayı'nın erlerinden bambaşka bir havadaydılar. Moskova, Tula ve Nizni-Novgorod işçileri, Moskova Alayı'nın savaşçı çekirdeğiydiler. İnatla, şevkle savaşırlardı, düşmanla sık sık boğaz boğaza dövüşür, durmadan kayıp verirlerdi. Aralarında yaralananlar sürüylendi. Antonovski köyündeki yenilgiden sonra bile tek bir cephane arabası bırakmadan çekilmişlerdi. Oysa Serdobski Alayı'nın bir bölüğü Yagodinski köyünde daha ilk katıldığı savaşta isyancı süvarilerin saldırısı karşısında apışıp kalmışlardı. Doludizgin gelen Kazakları görür görmez siperlerini koyup kaçmışlardı. Komünist mitralyözcüler Kazakların üzerine kurşun yağdırıp hücumu püskürtmeseydiler, herhalde son adama kadar orda kılıçtan geçirileceklerdi.

Serdobski Alayı'nın erleri Saratof ilinde, Serdobsk'da alelacele silah altına alınmış, çokluk yaşlı Kazaklardı: Bir kısmı, okuması yazması olmayan zengin kulak ailelerden gelme, kumandanları da eski İmparatorluk Ordusu subayları. Kızıl komiser beceriksiz, pısırık adamın biriydi, askere söz geçiremiyordu. Hiçbir şeyin farkında olmayan Komünist Partisi grubunun gözü önünde, kumandan Voronovski ile öbür hainler asker arasında sıkı propagandaya girişmişlerdi. İsyanın bastırılması ihtimalinin şüpheli olduğunu söylüyorlar, alayı Kazaklara teslim olmaya hazırlıyorlardı.

Stokman, İvan ve Mişa, Serdobski alayına aktarılmışlar, üç Serdobski eriyle aynı kulübeye düşmüşlerdi. Stokman yeni dostlarının asık yüzlü havasını endişeyle gözledi, aralarında çıkan sert bir çatışmadan sonra alayın gerçekten tehlikede olduğu sonucuna vardı. Bir akşam kulübeye giren iki Serdobski eri Stokman'a da, İvan'a da hiç selam vermeden aralarında konuştular:

"Savaş savaş, sonu buna varacaktı demek? Köylerimizde çoluğumuzun çocuğumuzun ürününü ellerinden alıyorlar, biz burda ne için savaşıyoruz Allah bilir!"

"Ne için savaştığınızı bilmiyor musunuz?" diye Stokman sinirli sinirli sordu.

"Hayır, bilmiyoruz! Kazaklar da tıpkı bizim gibi rençber adamlar. Niçin isyan ettiler biliyoruz ama. Evet, evet, onu iyi biliyoruz!"

Stokman her zamanki sakinliğini bu kez sürdüremedi. "Peki, şimdi ne söylediğini biliyor musun bari, domuz herif!" diye haykırdı. "Beyaz Muhafız lafları bunlar!"

"Domuz herifi filan ko şimdi bir yana, yoksa göcteririz sana gününü! Duydunuz mu ne dedi, çocuklar?"

"Az ağır ol hele, uzun sakallı! Senin gibilerini çok gördük biz." Bir ikincisi, un çuvalı gibi kısa boylu, sımsıkı bir adam, "Ne yani, komünistsin diye dilediğin gibi ağzımızı kapatabileceğini mi sanıyorsun?" dedi. "Dikkat et, bak, okuruz yoksa canına!" Güçlü kuvvetli, kütük gibi kolları arkasında, gözleri alev alev, Stokman'ın önüne geldi durdu.

"Nedir bu? Hepiniz Beyaz Muhafız düşüncelere kapılmışa benziyorsunuz," dedi Stokman, soluk soluğa. Adamı iteledi.

Adam bir sallandı, Stokman'ın koluna el atarken ilk konuşan durdurdu onu.

"Bırak, uğraşma onunla."

"Karşı-ihtilâlciler gibi konuşuyorsunuz. Hepinizi Şûra Hükümeti'ne ihanet eden kişiler olarak yargılayacağız."

"Bütün alayı mahkeme önüne çıkaramazsınız," dedi Serdobski erlerinden biri. "Komünistlere şeker, sigara dağıtılıyor, biz hava alıyoruz."

İvan Aleksiyeviç yatakta doğrularak, "Yalan!" diye haykırdı. "Siz ne alıyorsanız biz de onu alıyoruz."

Stokman başka söz söylemeden kaputunu giydi, dışarı çıktı. Onu durdurmaya kalkmadılar ama arkasından alayla bağırdılar. Alay komiserini karargâhta buldu. Adamı başka odaya çağırdı, Serdobski erleriyle kavgasını anlattı, hemen tutuklanmalarını istedi. Komiser onu dinlerken sakalını sıvazlıyor, kararsız, kemik çerçeveli gözlüğünü düzeltip duruyordu.

"Yarın durumu görüşmek üzere komünist grubunu toplantıya

çağırırız. Ama şimdiki durumda adamları tutuklayabileceğimizi sanmıyorum."

"Niçin?" diye Stokman hırçın bir sesle sordu.

"Valla biliyorsunuz, yoldaş Stokman, ben de dikkat ettim, alayda bir bozukluk var. Anlaşılan bir karşı-ihtilâlci teşkilat faaliyette ama işin özüne varamadım daha. Alayın çoğunluğu bu teşkilatın etkisi altında. Köylü kısmı hep bildiğini okur, siz ne yapabilirsiniz ki? Tümen karargâhına durumu bildirdim, alayı geri çekip yeniden kurmalarını önerdim."

"Bu Beyaz Muhafızları hemen tutuklayıp tümenin ihtilâl mahkemesi önüne çıkarmak niçin imkânsız olsun? Öyle konuşmaları düpedüz ihanettir."

"Biliyorum. Ama öyle yaparsam tatsız sonuçlar doğabilir. İş isyana kadar varabilir."

"Peki, madem çoğunluğun bu tutumu dikkatinizi çekti, niçin Siyasi Daire'yi haberdar etmediniz bugüne kadar?"

"Dedim ya size, bildirdim ben durumu. Onlardan çabuk cevap gelmiyor ki! Alay geri çekilir çekilmez disiplini bozanların hepsini, özellikle demin sizin dediğiniz gibi konuşanları sert bir şekilde cezalandıracağız." Kaşlarını çatıp ekledi: "Voronovski ile Kurmay Başkanı Volkof'dan şüpheleniyorum. Yarınki grup toplantısından sonra Ust-Medveditskaya'ya gidip durumu Siyasî Daire'yle görüşeceğim. Tehlikeyi kuşatmak için acele tedbir almamız gerekiyor. Bu konuşmamızı kimseye açmamanızı rica ederim."

"Niçin grubu derhal toplamıyoruz? Zaman kaybetmeye gelmez, yoldaş."

"Biliyorum, ama şu anda mümkün değil. Komünistlerin çoğu ileri karakollarda görevli. Partiden olmayan unsurlara güvenemediğim için, ısrarla ben sağladım onu. Sonra, kaldı ki, komünistlerin elindeki batarya ancak bu akşam burda olacak. Alaydaki bu karışıklıktan ötürü çağırdım."

Stokman karargâhtan kulübesine döndü, komiserle konuştuklarını İvan'la Mişa'ya özetledi.

"Yürüyebilir misin artık?" diye sordu İvan'a.

"Yürüyorum ama topallıyorum. Yara açılacak diye korkuyorum. Gerekirse yürürüm, n'apalım!"

Öbürleri yattıktan sonra Stokman oturdu, alaydaki durum hakkında etraflı bir rapor yazdı. Gece yarısı Mişa'yı uyandırdı, yazdığı mektubu onun ceketine sokup konuştu:

"Derhal bir yerden bir at bul, bu mektubu Ust-Medveditskaya'ya götüreceksin. Her ne pahasına olursa olsun, gerekirse öleceksin, ama mektubu On Dördüncü Tümen Siyasi Dairesi'ne vereceksin. Ne kadar zamanda varırsın oraya? Nerden at bulursun dersin?"

Mişa kaskatı kesilmiş çizmelerini çekerken homurdandı:

"Atlı devriyelerden araklarım bir tane, en çok iki saatte Ust-Medveditskaya'da olurum. Atlarda iş olsa daha da çabuk giderdim ya. Hara sürücülüğü yaptım ben, nasıl dörtnala at sürülür bilirim." Mektubu ceketinin cebinden alıp kaputunun cebine koydu.

"Niçin oraya koydun mektubu" diye şaşkınlıkla sordu Stokman.

"Yakalanırsam daha kolay çeker alırım," dedi Mişa.

"Evet, ama..."

"Yakayı ele verirsem hemen alır yutarım."

"Aslan!" Stokman usulca gülümsedi. İçini tatsız bir önsezi basmış gibi kucakladı Mişa'yı, soğuk, titrek dudaklarıyla öptü, "Hadi, git şimdi," dedi.

Mişa çıktı. Kimseye çaktırmadan devriyelerin en iyi atlarından birini çözdü, yanını yönünü kollaya kollaya köyün dışına vardı. Nöbet noktasının önünden geçerken parmağı yeni süvari karabinasının tetiğindeydi. Ana yola çıkınca tüfeği omzuna astı, ufak Saratof atını olanca hızıyla koşturmaya koyuldu.

XLIX

Gün ağarırken yağmur çiseliyor, rüzgâr uğulduyordu. Doğudan yağmur yüklü fırtına bulutları geliyordu. Sabah olur olmaz, Stokman'ın kulübesinde kalan Serdobski erleri ayaklanıp dışa-

rı çıktılar. Yarım saat geçmemişti. Stokman ve arkadaşları gibi Serdobski Alayı'na kayıtlı olan Tolkaçef adında Yelanskayalı bir komünist, kulübenin kapısını koparırcasına açıp soluk soluğa haykırdı:

"Stokman, Koşevoy, burda mısınız? Dışarı çıkın!"

"Ne var? Gir içeri!" diye seslendi Stokman. Hemen kaputunu alıp aceleyle giydi.

"Alayda karışıklık var," diye mırıldanıyordu Tolkaçef, Stokman'ın peşinde dolanarak. "Piyadeler demin burdan geçerken batarya erlerinin silahlarını ellerinden almak istediler. Ateş açtılar ama topçular püskürttü onları, kamaları alıp kayıkla nehrin öte yakasına geçtiler."

"Şimdi n'olacak?" diye İvan Alkesiyeviç homurdanarak, çizmesini çekiştire çekiştire ısrarla sordu.

"Kilisenin yanında toplantı yapılıyor... Bütün alay."

"Giyin, çabuk ol!" diye Stokman, İvan Aleksiyeviç'e emretti. Tolkaçef'in yeninden tuttu. "Komiser nerde? Öbür komünistler nerdeler?"

"Bilmiyorum. Bir kısmı kaçtı, ben size haber vermeye geldim. Telgrafaneyi ele geçirdiler, kimseyi komuyorlar içeri. Tüymeliyiz. Tüymeliyiz ya nasıl?" Adam çaresizlik içinde bir yatağa çöktü. Elleri dizlerinin arasından sarktı.

Tam o anda merdiven başında ayak sesleri duyuldu, altı Serdobski eri koşarak kulübeye girdi. Yüzleri al al olmuş, kötü bir kararla hırçınlaşmıştı.

"Bütün komünistler toplantıya! Çabuk olun!" diye haykırdılar.

Stokman İvan'ın gözlerinin içine bakarak dudaklarını kıstı. "Geliyoruz," dedi.

"Silahlarınızı bırakın. Savaşa gitmiyorsunuz," dedi adamlardan biri. Stokman yine de astı tüfeğini omzuna, hiç duymamışcasına. İlk o çıktı kulübeden.

Alanda bin yüz gırtlak haykırıyordu. Ora ahalisinden kimse-

ler yoktu görünürde. Daha önceden alayın isyancılara katılacağı, sokaklarda komünistlerle çatışmalar olabileceği yolunda ısrarlı söylentiler yayılmıştı. Stokman gözleriyle alay kumandanlarını arayarak kalabalığa yanaştı. O sırada komiser yanından geçti. İki Kızıl Ordu eri kollarını arkasında kavramışlar, bir üçüncüsü sırtından dürtüklüyordu. Komiser sapsarı yüzüyle kalabalığın arasından doğru öne itildi. Bir iki dakika sonra Stokman adamın kalabalığın ortasında bir masaya tırmandığını gördü. Çevresine bakındı. İvan Aleksiyeviç, tüfeğine dayanmış, arkasında duruyordu. Yanında onları toplantıya getirmeye gelen erler vardı.

"Kızıl Ordu yoldaşlarım!" Komiserin sözleri uğultunun içinde güçlükle duyulabildi. "Düşmanın bu kadar yakın olduğu bir zamanda böyle toplantılar yapmak... Yoldaşlar..."

Bırakmadılar devam etsin. Masanın çevresinde Kızıl Ordu kasketleri, parıl parıl mavi süngüler rüzgâra kapılmış gibi sallanıyordu. Komisere doğru yumruklar uzanmıştı. Kısa, acı haykırışlar tabanca sesi gibi çınladı alanda:

"Demek şimdi yoldaş olduk."

"Sen önce sırtından şu meşin ceketi çıkar!"

"Bizi aldattı!"

"Kiminle dövüştürüyorsun sen bizi?"

"Öldürün! Süngüleyin! Yeter artık başımızda zart zurt ettiği!"

Stokman iri kıyım, yaşlıca bir Kızıl Ordu erinin ileri atılıp masaya tırmandığını, komiserin kısa sakalından kavradığını gördü. Masa sallandı, adam da, komiser de çevrelerinden sıkıştıran adamların ileri uzanmış elleri üstüne yuvarlandılar. Masanın bir ara durduğu yerde şimdi büyük bir kaput yığını kaynıyordu. Komiserin çılgınca haykırışı, seslerin katı uğultusu altında kayboldu.

Stokman önündekileri ite kaka kalabalığın ortasına doğru atıldı. Kimse onu durdurmaya çalışmadı, yumruklar, dipçikler arasında öne itelendi. Tüfeği sırtından kopup sıyrıldı. Kazak kasketi başından düştü.

"Önüne baksana be herif!" diye bağırdı bir Kızıl Ordu eri, Stokman ayağına basınca.

Yere devrilen masanın yanında bir takım subayı yolunu kesti. Külrengi papağı başının arkasına itili, yüzü tuğla kırmızısıydı. Korkunç terliyordu. Gözlerinin eğri, kötü bir bakışı vardı. "Nereye koşturuyorsun öyle?" diye haykırdı.

"Konuşmak istiyorum. Sıradan bir askere söz verin!" diye Stokman boğuk bir sesle bağırdı, masayı kaldırıp düzeltti. Çevresindeki adamlardan bir kısmı masaya tırmanmasına yardım bile ettiler. Alanda kıyamet kopuyordu hâlâ. Stokman sesinin son perdesiyle haykırdı:

"Susun!"

Az sonra, gürültü hafiften dinince, boğuk sesiyle, bir öksürük nöbetini bastırarak konuştu.

"Kızıl Ordu yoldaşlarım! Ayıp size! Halkın hükümetini en güç anında arkadan vuruyorsunuz. Şimdi düşmanın bağrına hançeri saplayacak zamanken siz bocalıyorsunuz. Şûralar Vatanı düşmanlarının çelikten çemberi içinde ölüm kalım savaşında iken siz burda toplantılar yapıyorsunuz. Açıkça ihanete varıyor bu sizin yaptığınız. Niçin? Niçin? Hain kumandanlarınız sizi aldattılar, Kazak generallerine satıyorlar. Bu eski subaylar Şûra Hükümeti'ni kötüye kullandılar, sizin cahilliğinizden istifade alayı Kazaklara teslime hazırlanıyorlar. Aklınıza başınıza toplayın. Sizin ellerinizle işçiler ve köylüler hükümetini boğmak istiyor bu adamlar!"

Eski bir Çarlık subayı olan İkinci Bölük kumandanı tüfeğini omzuna dayadı. Stokman adamın hareketini göz ucuyla yakaladı, sesini yükseltti:

"Cüret edeyim deme! Daha vakit var. Bir asker komünisti dinlemenizi istiyorum. Biz komünistler hayatımızı adadık..." Stokman'ın sesi korkunç gerginleşti. Yüzü solmuş, allak bullak olmuştu. "...kanımızı damla damla akıttık işçilerle baskı altında ezilen köylülere hizmet için. Biz ölüme göz kırpmadan bakmaya alışmış adamlarız. Beni öldürebilirsiniz ama..."

Çelişik haykırışlar duyuldu: "Yeter artık konuştuğun!"

"Bırakın da sözünü bitirsin!"

"...Beni öldürebilirsiniz, ama tekrar ediyorum, aklınızı başınıza toplayın. Toplantılar filan yapma zamanı değil şimdi. Beyazların üzerine yürüme zamanı."

Kısılan gözlerini yarı yarıya susan askerlerin üzerinde dolaştırırken alay kumandanı Voronovski'yi gördü. Az ötede durmuş, zoraki gülümsüyor, yanındaki Kızıl Ordu erinin kulağına bir şeyler fısıldıyordu.

"Alay kumandanınız..." Stokman bağırarak elini kaldırdı Voronovski'yi gösterdi. Subay elini ağzına kapatarak yine fısıldadı yanındaki ere. Stokman daha cümlesini bitirmeden nisan gününün nemli havasında tok bir silah sesi çınladı. Stokman ellerini göğsüne bastırıp dizlerinin üstüne çöktü, çıplak, demir-akı başı görünmez oldu. Fakat yine ayağa fırlayıp durdu orda, sallanarak.

"Osip Davidoviç!" Stokman'ın doğrulduğunu gören İvan haykırdı. Önündekileri iteleyip ona doğru koşmaya başladı. Çevresindekiler dirseklerinden yakaladılar, homurdandılar.

"Sus lan! Ver silahını, domuz!"

Silahını aldılar, ceplerini aradılar, alıp alana götürdüler. Derhal öbür komünistler de yakalandı, silahları alındı. Ara sokaklardan birinde, bir tüccarın evinin önünde, Levis tüfeğini vermemek için direnen bir mitralyözcüyü öldürdüler.

Bu sırada Stokman, boğulurcasına öksürüp aksırarak, yüzü ölümcene beyaz, dudaklarında pembe köpük, masanın üstünde sallanıyordu. Son bir irade gücüyle, son arta kalan gücüyle haykırabildi:

"Sizi aldattılar! Hainler!.. Kendilerini affettirmek, yeni baştan subay olmak için... Ama komünizm yaşayacak!.. Yoldaşlar!.. Aklınızı... başınıza... toplayın..."

Voronovski'nin yanında duran bir kere daha silahını omzuna dayadı. İkinci kurşun Stokman'ı masadan askerlerin ayakları dibi-

ne başüstü yuvarladı. İnce çirkin ağızlı, yüzü çiçek bozuğu bir er masaya sıçrayıp kükredi:

"Hep vaad, vaad, artık tokuz vaadlere, yoldaşlar! Boş sözler, kuru sıkı tehditlerdi hepsi. İşte şimdi bu ağzı laf yapan herif köpek gibi ölüyor burda. Kahrolsun komünistler, emekçi köylülerin düşmanları! Derim ki size, artık gözlerimiz açıldı, şimdi düşmanlarımızın kimler olduğunu biliyoruz. Ne demişlerdi gelip bize köylerimizde? Eşitlik olacak demişlerdi, milletler arasında kardeşlik olacak demişlerdi. Komünistler bize böyle dediler. Ama gerçekte ne bulduk? Soygun, kardeşler, hep soygun! Babam bana mektup göndermiş, hep yakınıyor. Diyor ki, güpegündüz soyuyorlar halkı, diyor. Babamın bütün ürününü almışlar elinden, değirmenini de. Ama kararnamelerinde ne diyor? Diyor ki, her şey çalışan köylünün malıdır diyor. Benim babam değirmeni yapmak için çalışmadı mı? O halde sorarım size, bu komünistlerin yaptıkları soygunculuk değil de nedir? Paralayın onları, paramparça edin!"

Adam konuşmasının sonunu getirmedi. Batıdan iki Kazak bölüğü atlarını tırıs sürerek köye daldılar. Don kıyısı tepelerinin yamaçlarından aşağı Kazak piyadesi yürüyordu. Özel Tugay'ın kumandanı Bogatiryof maiyeti ve yarım bölük muhafızıyla at üstünde alana girdi.

Serdobski Alayı çabucak çift sıra olmaya koyuldu. Bogatiryof'la yanındakiler daha uzaktalarken, alay kumandanı Voronovski, Kızıl Ordu erlerinin o zamana kadar işitmedikleri sert bir sesle haykırdı:

"Alaaay! Dik-kat!"

L

Gregor Melekof Tatarsk'da beş gün kaldı, kendisi ve kaynanası için otuz-kırk dönüm tarla ekti. Sonra babası gurbetten bağrı yanık, bit içinde köye döner dönmez, tümenine gitmek için hazırlığa başladı. Kudinof, Serdobski Alayı ile girişilen görüşmelerden gizlice onu haberdar etmişti. Bir an önce cepheye dönmesini istiyordu.

Karginskaya'ya gitmek için Tatarks'dan ayrılmayı düşündüğü günün öğle vakti Gregor atını suvarmak için Don'a indi. Meyva bahçelerinin hemen kenarına kadar yükselen suyun yanına tam varmıştı, Aksinya'yı gördü. Aksinya nehirden suyu alırken masustan oyalanıyormuş gibi geldi ona. Kovalarını bir yavaş dolduruyordu, onun kıyıya inmesini beklercesine. Adımlarını hızlandırdı. Hüzünlü anılar geçiyordu gözünün önünden, gümüşsü bir iz bırakarak.

Aksinya ayak seslerini duyunca başını çevirdi, yüzünde yapmacık olduğu besbelli bir şaşkınlık ifadesi belirdi. Ama karşılaşmalarından duyduğu sevinç, bir de eski acısı ele verdi onu. Öyle zavallı, yitik bir gülümsemeyle dudakları gerildi ki, mağrur yüzüne hiç de yakışmayan bir gülümseme, Gregor'un yüreği merhametten ve sevgiden yırtılır gibi oldu. Özlem kızgın demir gibi dağladı içini. Anılardan boynu büküktü. Atı durdurdu.

"İyi sabahlar, Aksinya, canım!" dedi.

"İyi sabahlar!"

Aksinya'nın sesinde garip bir şaşkınlık, şefkat ve gocuntu vardı. Hepsi birbirine karışık.

"Konuşmayalı çok oldu seninle."

"Evet, çok oldu."

"Sesini bile unutmuştum."

"Sen çabuk unutursun."

"O kadar çabuk muydu?"

Gregor üzerine dayanan atı öte tuttu. Aksinya başını öne eğdi, sırt sopasının ucuyla suda kalan kovasını çıkarmaya çalıştı ama bir türlü sopanın ucunu kovanın sapına geçiremedi. Orda bir dakika sessiz durdular. Başlarının üstünden yaydan fırlamış gibi fırrr diye bir yaban ördeği geçti. Kıraç toprağı doymamacasına yalayan dalgalar kıyıya çarpıp duruyordu. Öte yakada sel basmış korunun içinde ak göğüslü dalgalar köpürüyordu. Rüzgâr, yaman bir sel olmuş, aşağı bucaklarına doğru süzülen Don'un hoş kokusuyla, incecik su damlacıklarıyla doluydu.

Gregor gözlerini Aksinya'dan ırmağa çevirdi. Soluk akca gövdeleri suyun içinde kalmış kavakların çıplak dalları sallanıyor, el değmemiş tırtıl çiçekleriyle söğütler ince, yeşil bulutlar gibi suya sarkıyordu. Gregor sorarken sesinde bir parça sabırsızlık, bir parça serzeniş vardı:

"Konuşacak hiçbir şeyimiz yok mu? Niçin susuyorsun?"

Ama Aksinya kendini toparlamıştı. Gözünü kırpmadan cevap verdi:

"Herhalde, ne diyeceğimiz vardıysa dedik hepsini..."

"Sahiden mi?"

"Öyle olmalı zaten. Ağaç yılda bir sefer çiçek açar."

"Yani bizimkisi açtı da döktü mü çiçeklerini? Öyle mi demek istiyorsun?"

"Ya sen ne diyorsun?"

"Nedense, bir garip..." Gregor bıraktı atı suya girsin. Aksinya'ya bakıp hazin hazin gülümsedi: "Yine de seni gönlümden koparıp atamıyorum, Aksinya! Bak çocuklarım büyüyor, benim saçıma kır düştü, kaç yıl girdi seninle aramıza, uçurum gibi, yine de hep seni düşünüyorum. Düşümde hep seni görür, seni severim. Bazen de seni düşünürken Listnitskilerde nasıl yaşadığımız gelir hatırıma. Nasıl severdik birbirimizi!.. Bazen hayatıma bakıyorum, içi dışına çıkmış boş cebe benziyor..."

"Benim de... Ama gitmem lazım şimdi... Burda durduk konuşuyoruz..." Kararlı bir hareketle kovalarını kaldırdı, güneşten tunçlaşmış ellerini sırt sopasının üstüne koyarak yamacı tırmanmaya başladı. Ansızın döndü Gregor'a baktı. Yanakları hafiften, gencecik kızarmıştı.

"Tam burda, şuracıkta başladıydı sevgimiz, hatırlıyor musun, Gregor? Kazaklar o gün hep eğitim kampına gittilerdi." Gülümsedi. Sesine neşeli bir renk vurdu.

"Hatırlamaz mıyım!"

Gregor atını gerisingeri avluya, ordan da yalağın başına götür-

dü. Onu geçirmek için evde kalan Pantaleymon da sundurmadan çıktı geldi o sıra.

"Hemen gidiyor musun?" diye sordu. "Atına yem vereyim mi?"

"Nereye gidiyor muyum?" Gregor dalgındı.

"Nereye olacak, Karginskaya'ya."

"Bugün gitmiyorum."

"Ne, ne dedin?"

"Fikrimi değiştirdim." Gregor kuru dudaklarını yaladı, gözlerini gökyüzüne çevirdi. "Hava bulut topluyor, yağmur yağacak galiba. Islanacam da n'olacak sanki?"

"Orası doğru," dedi ihtiyar. Ama inanmamıştı. Birkaç dakika önce evin arkasında ağıldan Gregor'un Aksinya'yla konuştuğunu görmüştü. "Yine eski işleri karıştırıyor," dedi içinden, endişeli. "Bari Natalya'yı üzmese yine. Kahrolasıca, köpek!" Oğlunun uzaklaşan sırtına bakarken anılarını karıştırdı, kendi delikanlılık çağı geldi gözlerinin önüne: "Benim gibi tıpkı, iblis! Ama bu, ihtiyar babasını da geçti! Aksinya'nın aklını karıştırmasın, ailenin huzurunu kaçırmasın diye bir güzel kırbaçlardım ya, nasıl yapayım?"

Eski günlerde Gregor'u Aksinya'yla konuşurken görse, eline geçeni oğlanın sırtında kırmak için düşünmezdi bile, ama bu kez hiç ağzını açmadı. Hatta Gregor'un niçin ansızın fikir değiştirdiğini bildiğini de açıklamadı. Gregor artık Grişa değildi. Genç, delibozuk bir Kazak değil, binlerce, binlerce Kazağa kumanda eden koskoca bir tümen kumandanıydı. Apoletleri yoktu omzunda ya, olsun! Nasıl olurdu da, o, Pantaleymon, hiçbir zaman başçavuştan bir üst rütbeye varmamış biri, tutar da bir generale el kaldırabilirdi, o general, oğlu da olmuş olsa? Disiplin anlayışı böyle bir şeyi aklının kenarından bile geçirmesine elvermezdi. O yüzden eli kolu bağlı kaldığını sezinledi ve o yüzden Gregor'la arasına bir çeşit yabancılık girdi. Hata bir gün tarlayı sürerlerken, Gregor, "Ne ağzını açmış duruyorsun öyle? Tutsana şu pulluğun ucundan!" diye ona sert sert bağırdığında bile boynunu bükmüş, ses çıkarmamıştı. Son zamanlar külahları değişmiş gibiydiler.

Gregor yaşlı babasına bağırıyor, Pantaleymon boğuk kumanda sesine boyun eğiyordu. Oğlunun yüzünü güldürmek için aksak ayağıyla dört dönüyordu çevresinde.

"Hah, yağmurdan korkmuş!" diye mırıldandı. Havada da tek bir yağmur emaresi olaydı bari! Rüzgâr doğudan esiyor, gökyüzünde bir ufacık bulut seke seke gidiyordu. Natalya'ya söylese mi? Birden ferahlayarak eve yöneldi, ama bir daha düşündü, vazgeçti. Çıkacak kavgadan ürküp işinin başına döndü.

Aksinya eve varır varmaz kovaları boşalttı, gitti aynanın karşısında durdu. Yaşlanmaya başlayan, hâlâ güzel yüzüne baktı, baktı, endişeli gözlerle. O, adamı can evinden vurucu eski alımını yitirmemişti yüzü ama, hayatın güzü çoktan yanaklarına kaçamak lekeler uzatmaya başlamıştı. Göz kapakları sararıyordu. Saçına tek tük kır düşmüş, gözlerinin ışığı yaslı bir bezginlikle kısılmıştı. Gözlerini aynaya dikip kaldı orda. Döndü sonra, kendini yatağa atıp ne zamandır tatmadığı taptaze, içaçıcı gözyaşlarına boğuldu.

Kışın, Don'un üstündeki sarp yamaçlarda acı rüzgârlar uğuldar, çıplak sırtların karlarını savurur, savurur da kaskatı kavurur yığar bir yana. Güneşte şeker gibi parıldayan, akşam vakti mavi, sabah soluk menekşe, gün doğarken pembeleşen o kocaman kar yığıntısı uçurumun yakasında asılır kalır öyle. Orda asılı duracaktır, sessiz ve tehlikeli: Ilıman havalar onu alttan alta kemirip eritene, ya da kendi ağırlığını yüklenip bir esintiyle yerinden oynayana kadar. O zaman boğuk bir uğultuyla uçar aşağı, güdük çalıları ezer, yamaca ürkek yapışmış kuş kirazını kırar geçer, ardında köpük köpük göğe ağan bir kar tozu izi bıraka bıraka yuvarlanır gider.

Aksinya'nın sevgisi de işte o kar gibi öyle yıllar yılı yığılmış kalmıştı içinde, bir ufacık itelemeydi beklediği. Gregor'la karşılaşması, onun usulcacık, "İyi sabahlar, Aksinya, canım!" demesi yetmişti. Ne yani? Sevdiği değil miydi? Bunca yıl onu düşünmemiş miydi? Allah'ın günü, her günün her saati, aklında canlı duran anılarla ona dönmemiş miydi? Ne düşünürse düşünsün, ne

yaparsa yapsın, düşünceleri sonunda hep, hep Gregor'a varıyordu. Dolap beygiri de işte bostan kuyusunun sonsuz çemberinde öyle döner durur...

Akşam olana kadar yatakta kaldı. Sonra doğruldu, saçını taradı, görücü gelmiş güveye çıkan genç kız heyecanıyla bir acele giyinmeye koyuldu. Temiz iç gömlek giyindi, üstüne koyu kırmızı yün eteklik geçirdi, başörtüsünü başına attı, aynada bir baktı kendine, dışarı çıktı.

Tatarsk köyü üzerinde güvercin rengi gölgeler vardı. Sel basmış otlaklarda bir yaban ördeği tasalı tasalı haykırıyordu. Don kıyısındaki kavakların üstünden solgun yüzlü, bezgin bir ay yükseliyor, suyun yüzüne ışıktan, çırpıntılı bir yol düşürüyordu. Hava daha aydınlıktı, hayvanlar da böğürüp duruyorlardı. Aksinya ineğini sağmaya vakit ayırmadan ak burunlu buzağıyı ağıldan çıkarıp anasının üzerine saldı. Buzağı aç dudaklarını sıska memelere daldırıp, arka bacakları gepgergin, kuyruğunu çırptı.

Darya Melekof inekleri sağmayı yeni bitirmişti. Kovayla süzgeci eve taşırken birinin çitin ordan ona seslendiğini duydu:

"Darya!"

"Kim o?"

"Benim, Aksinya! Benim kulübeye kadar gelsene bir dakika."

"Ne var, niçin?"

"Çok istiyorum gelmeni. N'olur gel, İsa hakkıyçün!"

"Sütü süzeyim, gelirim."

"Avluda bekliyorum."

Birkaç dakika sonra dışarı çıkan Darya, Aksinya'yı Astakofların kapısı yanında kendisini bekler buldu. Darya taze süt, ağıl kokuyordu. Aksinya'yı bayramlıkları içinde görünce şaşırdı.

"İşini erken bitirmişsin bugün, komşum."

"Stepan yok da, pek işim olmuyor. Zaten bir tanecik ineğimiz var. Pek yemek pişirmiyorum... Bir lokma yetiyor, işte, arada sırada, o kadar..."

“Niçin istedin beni?”

“İçeri gelsene bir dakika, sana bir şey soracağım.” Aksinya’nın sesi titrekti. Darya ne konuşacaklarını yarı sezinleyerek onun ardından mutfağa daldı. Aksinya içeri girer girmez ışığı yakmadan doğru sandığın başına gitti, orda bir şeyler karıştırdı, doğrulup Darya’nın elini kendi kuru, ateş gibi elinin içine aldı, parmağına bir yüzük geçirdi.

“Ne bu? Yüzük mü yoksa? Bana mı veriyorsun bunu?” diye bağırdı Darya.

“Evet, sana verdim... Yadigâr olsun.”

“Altın mı?” Darya işbilir bir edayla sordu. Pencereye gidip ayın solgun ışığında yüzüğü inceledi.

“Altın, ya. Senin olsun.”

“Pekâlâ, sağ olasın. Karşılığında ne yapayım istiyorsun?”

“Gregor’a söyle, bana gelsin.”

“Yine eski hikâye, ha?” diye Darya bilgiç bir bakışla gülümsedi.

“Hayır, hayır! Neler düşünüyorsun!” Aksinya birden telaşlandı, gözleri doldu. “Stepan hakkında konuşmak istiyorum onunla. Belki ona izin alabilir de...”

“Peki niçin gelip görmedin bizi? İşin varsa, orda da konuşabilirdiniz,” diye Darya kurnazca diretti.

“Hayır, olmaz. Sonra Natalya... Aklına bir şeyler gelir de... Olacak şey değil.”

“İyi ya pekâlâ, ben söylerim Gregor’a. Al senin olsun. Bana göre hava hoş!”

Gregor yemeğini bitirmiş, kaşığını yanına koymuştu. Eliyle bıyıklarını siliyordu. Masanın altında birinin ayağına dokunduğunu duydu, başını kaldırdı. Darya çaktırmadan ona göz kırpıyordu.

“Eğer beni Piyotra’nın yerine koymak ister de bir laf ederse

görür benden yiyeceği sopayı!" diye düşündü, öfkeyle. "Döven yerine sokacağım onu, eteğini başına sarıp kancık köpek gibi basacağım sopayı!" Kalktı masadan bir sigara yaktı, acele etmeksizin merdiven başına çıktı. Darya hemen peşinden geldi. Merdiven başında yanına sokulup fısıldadı:

"Domuz herif, sen de! Hadi git... Seni istiyor."

"Kim?" Gregor soluk soluğa sordu.

"O işte!"

Bir saat sonra, Natalya'yla çocuklar uykudaydı, Gregor sıkıca kaputuna sarınmış, Astakofların avlu kapısından çıktı. Aksinya yanındaydı. Karanlık yan sokakta bir an sessiz durdular, sonra yine öyle sessiz, bozkıra çıktılar. Bozkır, suskunluğu, karanlığı, taze otun baş döndürücü kokusuyla onlara gelberi ediyordu. Gregor Aksinya'yı kaputunun kıvrımları arasına sarıp kendine çekerken, titrediğini duydu. Aksinya'nın yüreği gömleğinin altında ağır ağır, ama korkunç bir ürpertiyle atıyordu.

LI

Ertesi gün Gregor evden ayrılmazdan önce Natalya'yla aralarında kısa bir tartışma geçti. Natalya onu bir yana çekip fısıldayarak sordu:

"Dün gece nereye gittin öyle? Niçin geç döndün?"

"Geç miydi o kadar?"

"Değil miydi? Uyandığımda ilk horoz ötüyordu, sen daha dönmemiştin..."

"Kudinof burdaydı. Askeri konuları görüşmek için onu görmem gerekti. Senin kadın aklın ermez öyle şeylere..."

"Peki niçin gelip burda geçirmedi geceyi?"

"Bir an önce Viyeşenska'ya dönmesi gerekiyordu da ondan."

"Nerde kaldı?"

"Abançikoflarda. Onun uzaktan akrabası mıdır, nedir..."

Natalya başka bir şey sormadı. Yarı inanmış göründü ama gerçekten ne düşündüğü gözlerinden belli olmuyordu. Gregor onu inandırıp inandıramadığını bilemedi.

Babası atını hazır etmek için dışarı çıkarken, o çabucak kahvaltı etti. İlyinişna haç çıkarıp oğlunu öperken kulağına fısıldadı:

"Tanrı'yı aklından çıkarma, e mi, oğlum! Duyduk ki bir sürü denizciyi doğramışsın diye duyduk... Tanrım! Gregor, n'aptığına dikkat et! Bak ne güzel çocukların var. Belkim o öldürdüklerinin de çocukları vardı. Delikanlıyken sen ne yumuşak başlıydın! Şimdilerde hep somurtup duruyorsun. Yüreğin kurt yüreğine mi döndü, n'oldu? Ananın sözüne kulak ver, Gregor. Hayatın efsunlu değil ya, günün birinde bir zalim kılıç da senin boynuna düşer..."

Gregor neşesizce gülümsedi. Anasının kupkuru elini öptü, Natalya'nın yanına gitti. Karısı onu soğuk soğuk kucaklayıp başını çevirdi. Gözlerinde yaş göremedi Gregor. Yalnız gizlice bir kırgınlık, gücenti. Çocuklarına hoşça kalın dedi, çıktı.

Ayağını üzengiye koyup atın dağınık yelesini kavrarken düşünüyordu: "Evet, hayat yeni bir dönemeç döndü yine ama yüreğim hâlâ buz gibi, boş... Aksinya bile artık dolduramaz o boşluğu..."

Başını çevirip de kapının başında toplanmış ailesine bakmadı bile. Ağır ağır sürdü atını. Astakofların kulübesinin önünden geçerken pencerelere yandan bir göz attı: Ön odanın en son penceresinde Aksinya'yı gördü. Aksinya gülümsüyor, ona işlemeli bir mendil sallıyordu. Ansızın buruşturdu mendili elinde, dudaklarına, uykusuz geçen gecenin kararttığı gözlerine bastırdı.

Gregor yamacı hızla tırmandı. Tepeye varınca, tarla yolundan ağır ağır gelen iki atlıyla bir araba gördü. Atlıları tanımıştı: Palavra'nın oğlu Antip'le köyün öte ucunda oturan esmer bir Kazak delikanlısı. "Ölen Kazakları köye getiriyorlar," dedi içinden, öküz arabasını görünce. Kazaklar yaklaştılar.

"Kim bunlar?" diye sordu Gregor.

"Aleksi Şamil, İvan Tomilin, At Nalı Yakop."

"Öldüler mi?"

"Evet."

"Ne zaman?"

"Dün, gün batarken."

"Batarya da gitti mi?"

"Ona bir şey olmadı. Kızıllar bunları konaklarken bastırdılar. Aleksi de boku bokuna gitti."

Gregor kasketini çıkarıp attan indi. Sürücü, öküzleri durdurdu. Ölü Kazaklar arabanın dibinde yanyana uzatılmışlardı. Aleksi Şamil ortadaydı. Arabaya yaklaşırken mide bulandırıcı ölü kokusunu duydu Gregor. Aleksi'nin eski mavi gömleğinin önü açılmış, boş yeni ikiye biçili kafasının altında kalmıştı. Kirli bir paçavraya sarılı kol kütüğü göğsüne dayalıydı. Beyaz dişleri korkunç bir sırıtmayla kasılmıştı. Cam gibi bakan gözleri sükûnetle, kedere yakın düşünceli bir bakışla mavi göğe, bozkırın üstünde akıp giden bulutlara dikiliydi.

Tomilin'in yüzü tanınmaz haldeydi. Gerçekten, yüz filan kalmamıştı. Kırmızı, biçimsiz bir yığın vardı orda, yandan bir pala vuruşuyla kesik. At Nalı Yakop safran gibi sapsarıydı. Başı boyundan az daha kopup ayrılacak gibi. Düğmeleri çözük gömleğinin yakasından köprücük kemiği bembeyaz dışarı fırlamış, alnında kara bir kurşun yarası... Anlaşılan, Kızıl Ordu erlerinden biri can çekişen Kazağa acımış da kol menzilinden vurmuş işini bitirmişti. Yüzünde yanık izleri, kara barut lekeleri görünüyordu.

"Eh, kardeşler, ölen dostlarımızı analım, ruhlarına birer sigara tüttürelim bari," dedi Gregor. Kenara çekilip atının kolan kayışını gevşetti, gemini çıkarıp dizginleri ön bacağına doladı, yemyeşil ipeksi çayıra saldı hayvanı. Antip'le öbür Kazak arabadan hevesle indiler, atlarını köstekleyip otlamaya bıraktılar. Sonra hep birden uzanıp sigara içtiler. Gregor ota yetişmeye uğraşan öküzlere bakıyordu.

"Peki ama, Şamil nasıl gitti ölümüne?" diye sordu.

"Kendi kusuru."

"Nasıl?"

"Bak nasıl oldu, anlatayım. Dün öğle üzeri devriye çıktıktı. On dört kişiydik. Şamil de bizimlendi. Neşeli neşeli sürüyordu atını, demek hiçbir şey sezinlememiş önceden. Kolunun kütüğünü sallar da durur, dizginleri eyer kayışına düşürür, konuşur boyuna: 'Bizim Gregor Pantaleyeviç ne zaman geri dönecek? Onunla yine kafayı çekip türkü çağırmak isterdim,' diye. Ya, öyle işte... Bütün yol türkü çağırdı durdu. Sonunda başçavuş dedi ki, 'Eh, çocuklar,' dedi, 'şu Kızılları bir yerlerde göremedik gitti. Rus köylüsü oldum olası uykucudur, herhalde daha hâlâ Ukrayna piliçlerini tıkınmakla meşguller. Şurda birazcık dinlenivereliim barim, atlarımız ter içinde kaldı,' dedi. Biz de indik atlardan, bir yarın içinde otlara uzandık. Tepeye de bir gözcü koyduk. Baktım, Aleksi atının kolan kayışını gevşetiyor, dedim ki, 'Aleksi', dedim, 'o kayışı gevşetmesen,' dedim, 'daha iyi edersin,' dedim. 'Belki çabucak savuşuruz burdan. O vakit tek elinle nasıl sıkarsın yine?' dedim. Hemen cevabı yapıştırdı: 'Ben senden daha çabuk yaparım o işi, sen mi bana öğretecen, dünkü çocuk!' dedi. Ondan sonra işte kayışı gevşetti, gemini de ağzından aldı. Orda yatmış sigara içiyorduk, konuşuyorduk, uyukluyorduk. Bizim gözcü de bir fundanın altına serildi. O da uyumuş kalmış. Birden kulağıma öteden bir at horultusu çalındı. Yerimden kalkasım gelmedi ya kalktım yine de, bayırın başına gittim. Kızıllar atlarını doğru üzerime sürüp gelmiyorlar mı? Hemen bir koşu yara indim. 'Kızıllar geliyor, atlara!' diye bağırdım. Kızıllar da beni gördüler, kumandanlarının emir verdiğini işittik. Bizim çavuş kılıcını sıyırdı, saldıralım dedi. Ama biz yalnız on dört kişiydik. Onlar yarım bölük. Bir de mitralyözleri vardı, üstüne. Doludizgin kaçtık. Mevki durumundan mitralyözü kullanmadılar, onun üzerine tüfekle ateşe başladılar. Ama bizim atlarımız onların atlarından iyiydi, savuştuk biz. Sonra atlarımızdan inip üzerlerine ateş ettik. Aha işte o zaman Şamil'in bizimle olmadığını gördüm. Biz atlara koşarken o da koştuydu. Sağlam elini eyer kayışına koydu, ayağı da üzengideydi, tam ata binecekken, eyer atın karnına doğru kayıverdi. Neden bilmem,

hayvan kaçtı, eyer altında sallana sallana dörtnala peşimizden gelmeye başladı. Şamil de Kızıllarla tek başına kaldı. İşte Aleksi ölümü böyle çağırdı kendi başına. Eğer o kolan kayışını gevşetmiyeydi şimdi hayatta olacaktı. Öyle bir giriştiler ki kılıçlarıyla herifler, akan kandan öküz boğazlanmış sanırdın orda. Kızılları püskürttükten sonra yarın oraya vardık, aldık onu ordan."

"Eee, hadi gidelim artık!" dedi, arabayı süren kadın. Sabırsızlanıyordu. Yüzünü güneşten koruyan başörtüsünü yana çekti.

"Acelen ne be kadın? Gidiyoruz, bekle!"

"Acelem olmasın da n'olsun? Bu ölüler bi kokuyor ki! Bayılasım geldi."

"Kokmasınlar da n'apsınlar?" diye Antip düşünceli düşünceli sordu. "Yaşarken az mı et yediler, az mı karı becerdiler? Onlar gibi herifler öldüklerinde hep böyle kokarlar işte. Dediklerine göre, yalnız ermişler mezarda tatlı tatlı kokarmış, ama bana sorarsan hepsi maval. Kişi istediği kadar ersin, bir çürümeye koyuldu mu, çöplük suyu gibi kokar yine de. Tabiat kanunu bu. Ermişi mermişi, hepsi mideye eti indiriyor ya sen ona bak! Herkes gibi Tanrı onlara da otuz metre bağırsak vermiş."

Nedense öbür Kazak birden parlayıverdi. "Ne saçmalayıp duruyorsun be?" diye bağırdı. "Ermişlermiş! Haydi yürü, gidiyoruz!"

Gregor Kazaklara hoşçakalın dedikten sonra ölü köylüleriyle son bir kere vedalaşmaya gitti. O zaman farkına vardı. Üçü de yalınayak uzanmışlardı, çizmeleri ayaklarının ucunda duruyordu.

"Kim çıkardı bunların çizmelerini?" diye sordu.

"Bizim Kazaklar, Gregor Pantaleyeviç. Hepsinin çizmeleri iyiydi. Bölük düşündü taşındı, bunların çizmelerini alıp çizmeleri eskiyenlere verelim dedik. Tabii ölenlerin aileleri var ama bu eskileri de yeter pekâlâ çocuklarına. Anikuşka da öyle dedi: 'Ölüler ne gezer, ne ata biner,' dedi. 'Aleksi'nin çizmelerini siz bana verin. Tabanları pek iyi. Yoksa Kızılın birinden bir çift bulana kadar soğuktan anam ağlayacak.' Onun üzerine çıkardık biz de çizmelerini, yerine bu eskilerini koduk."

Gregor atını tırısa kaldırıp giderken iki Kazağın, Kazaklar arasından hiç ermiş kişi çıkıp çıkmadığını tartıştıklarını duydu. Karginskaya'ya kadar hemen hep aynı hızla gitti. Usulcacık bir meltem atının yelesini dalgalandırıyor, yoldan ürkek ürkek çığrışarak uzun gövdeli kahverengi gelincikler geçiyordu. Keskin uyarıcı sesleri bozkırı kaplayan derin suskunlukla bir garip uyumluydu. Yolun kenarındaki tümseklerin üstünden ikide bir toy horozları havalanıyordu. Güneşte kar gibi parıldayan bir tanesi kanatlarını hızla çarparak taa yukarılara yükseldi, gökmavisi enginde yüzüyormuş gibi. Kabarık kadife tüylü boynunu ileri uzatmıştı. İki yüz metre uçtu, birden düştü. Kanatlarını daha da hızla çarptı. Toprağa yakın, otların yeşil örtüsü önünde, kanatları son bir kez çırpınıp parıldadı, yeşil denizine dalıp kayıplara karıştı.

Dört bir yandan toy horozlarının yanık, hırslı sesleri işitiliyordu. Yoldan birkaç adım ötede toprağın bir metre çapında mükemmel bir daire biçiminde kabarmış olduğunu gördü Gregor: Toy horozları dişi kuş için dövüşmüşlerdi orda. Dairenin içinde hiç yeşil ot kalmamıştı. Görünen, yalnız akca pelinotu, çalı sapları, bir de onlara takılı göğüs, kuyruk tüyleriydi. Az ötede külrengi bir dişi kuş yuvasından uğradı, havalanmaya cesaret edemeden küçücük parlak ayaklarıyla pıtı pıtı koştu, sırtı bir kocakarı gibi kambur, otların arasında gözden kayboldu.

Baharın doğurgan kıldığı bozkırda göze görünmez bir hayat serpiliyordu. Yürek gibi atan, karşı konulmaz bir hayat. Çimler dört yanı kuşatmıştı, gizli bozkır kovuklarında kuşlar, hayvanlar çiftleşiyordu, sürülü tarlalarda sayısız taze sürgün boy vermişti. Yalnız geçen yılın çalı çırpısı boynunu uzatmış toprağa, ölümden kurtulmanın yolunu arıyor, bozkırı bekleyen höyüklerin yamaçlarında bezgin ve yorgun omuz omuza vermiş, sonunu bekliyordu. Serin, dinç meltem hiç acımadan çalıyı kurumuş köklerinden koparıp kovalıyor, yaşayan, can tüten bozkırda bir oraya, bir buraya sürüyordu.

Gregor ikindi sonuna doğru Karginskaya'ya vardı. Ertesi sabah tümenin kumandasını devraldı. Viyeşanska Karargâhı'ndan gelen

en son haberlere bir göz attıktan sonra kurmay başkanıyla görüştü, taarruza geçmeye karar verdi. Alaylar cephaneden yana büyük sıkıntı içindeydiler. Bir yerlere saldırıp Kızıllardan cephane kapmak gerekiyordu. Gregor'un kararının başlıca sebebi de buydu.

Akşama doğru bir piyade ve üç süvari alayı Kargin'e çekildi. Tümendeki yirmi iki mitralyözden yalnız altısını almaya karar verdiler. Öbürlerine yetecek kadar fişek yoktu çünkü. Ertesi sabah Kazak kuvvetleri saldırıya geçtiler. Gregor Üçüncü Süvari Alayı'nın kumandasını ele aldı, atlı keşif kolları çıkardı. Alayını hızla güneye doğru götürdü. Son gelen haberlere göre, o yönde, Kazakların üzerine saldırmak için iki Kızıl Ordu alayı yığılmıştı.

Kargin'in iki verst kadar dışında bir haberci arkadan yetişip Gregor'a Kudinof'tan bir mektup getirdi. Mektupta şunlar yazılıydı:

> İkinci Serdobski Alayı bize teslim oldu. Bütün erlerin silahları ellerinden alındı, direnmeye kalkan yirmi kişi öldürüldü. Dört sahra topu (namussuz komünist topçular kamalarla kaçtılar), iki yüzden fazla mermi ve dokuz mitralyöz teslim alındı. Burda büyük şenlik var. Kızıl askerleri bölüklere dağıtacağız, kendi adamlarıyla dövüştüreceğiz. Bir şey daha, az kalsın unutuyordum. Senin köyden iki komünist, İvan Kotliyarof'la Mihail Koşevoy ve daha bir çok Yelanskaya komünisti de yakalanıp Viyeşenska'ya gönderildiler. Senin işler ne âlemde? Kartuş ihtiyacınız varsa haberciyle haber ilet, beş yüz tane gönderelim.
>
> Kudinof.

"Emireri!" diye bağırdı Gregor.

Prokor Zikof dörtnala geldi. Gregor'un yüzündeki ifadeyi görünce telaşından karşısında selam durdu.

"Riyabçikof! Nerde Riyabçikof," diye bağırdı Gregor.

"Kolun sonunda."

"Sür atını, hemen buraya getir onu!"

Zikof doludizgin gitti. Bir iki dakika sonra Riyabçikof göründü. Sarı bıyıklı yüzü havadan tunçlaşmış, derisi soyuluyordu. Bahar güneşi bıyıklarıyla kaşlarını yakmış, tilki kızılına çevirmiş-

ti. Uzun bir sigara tüttürüyordu. Koyu doru atı, bahara rağmen hâlâ sırım gibi, şen, eşkin adımlarla, göğüs bağrı parıldayaraktan geldi.

"Viyeşenska'dan mektup mu?" diye sordu Riyabçikof, Gregor'un yanında haberciyi görünce.

"Evet." Gregor kısa kesti. "Alayın ve tümenin kumandasını devralacaksın. Ben gidiyorum."

"Pekâlâ. Ama acelen ne? Ne diyor mektupta? Yazan kim? Kudinof mu?"

"Serdobski Alayı Ust-Koperskaya'da teslim olmuş."

"İyi, iyi. Demek daha sonumuz gelmedi. Hemen mi gidiyorsun?"

"Hemen."

"Peki, yolun açık olsun. Döndüğünde biz hayli yol almış oluruz."

Gregor atının sırtına kırbacını hışımla indirdi. "Mişa'yla İvan'ı canlı görmeliyim... Piyotra'yı kimin öldürdüğünü öğrenirim belki... İvan'la Mişa'yı da ölümden kurtarırım... Kurtarmalıyım onları... Aramıza kan girdi ama, eski dostluğumuz var..." diye düşünüyordu, bayır aşağı dörtnala uçarken.

LII

İsyancı bölükleri Ust-Koperskaya'ya girip de Serdobski Alayını sarar sarmaz, Tugay Kumandanı Bogatiryof, Voronovski ve Volkof'la bir toplantıya gitti. Toplantı alanın hemen yanı başında, tüccardan birinin evinde yer aldı. Çok da kısa sürdü. Bogatiryof kırbacını elinden bırakmadan selamladı Voronovski'yi. "Her şey yolunda gitti," dedi "Hesabınıza geçirilecektir bu. Ama topları niçin kurtaramadınız?"

"Kaza oldu, tamamen kaza, kumandan," dedi Voronovski. "Topçuların hemen hepsi komünistti, silahlarını ellerinden almaya çalıştık, yaman dayandılar. İki adamımızı öldürdüler, sonra da kamaları alıp kaçtılar."

"Yazık!" Bogatiryof kasketini masanın üstüne fırlattı. Sökülüp

atılan subay kokartının yeri siperliğin üstünde hâlâ belliydi. Kıpkırmızı, terli yüzünü, kabak kafasını kirli mendiliyle silip pis pis sırıttı. "Evet, her şey yolunda gitti. Şimdi siz gidin, askerlerinizle konuşun... Söyleyin, hepsi silahlarını verecekler."

Kazak subayının yukarıdan konuşmasından bozulan Voronovski kekeledi:

"Bütün silahları mı?"

"Her şeyi iki kere söyleyecek değilim! 'Hepsini' dedim, yani 'hepsini' demek istedim."

"Ama alayın silahlarının alınmayacağı hususunda anlaşmıştık. Tabii anlıyorum, mitralyözler, el bombaları... O gibi şeyleri kayıtsız şartsız teslim etmemiz gerekir. Ama Kızıl Ordu askerlerinin teçhizatına gelince..."

"Artık Kızıl Ordu filan kalmadı!" diye hırladı Bogatiryof. Kırbacını bacağına çarptı. "Kızıl Ordu erleri değiller onlar artık. Don topraklarını savunacaklar... Savunmayacak olurlarsa, biz onları zorlamasını biliriz. Burda saklambaç oynayacak değiliz. Pisliğinizi toprağımıza saçtınız, şimdi tutmuş birtakım şartlar ileri sürüyorsunuz. Aramızda şart şurt olamaz! Anladınız mı?"

Serdobski Alayı'nın Kurmay Başkanı Volkof, Bogatiryof'un sözlerine kızmıştı. Parmaklarını siyah satenden gömleğinin yaka düğmeleri üzerinde gezdirip püskül püskül sarkan kara perçeminin buklelerini karıştırarak, sert bir sesle sordu:

"Yoksa bize tutsak gözüyle mi bakıyorsunuz?"

"Ben öyle bir şey demedim. Tahminlerinizle de başımı ağrıtmayın!" diye Bogatiryof onun sözünü kesti. Bu davranışıyla iki subayın geleceğinin tamamen kendi avcunda olduğunu belirtiyordu, açıkça.

Odada bib sessizlik oldu. Alandan boğuk bir uğultu duyuluyordu. Voronovski odanın içinde volta atmaya, parmaklarını çıtlatmaya başladı. Sonra ceketinin düğmelerini ilikleyerek Bogatiryof'a döndü:

"Bu edanızla bize hakaret ediyorsunuz. Size hiç yakıştıramadım. Bir Rus subayı olarak bunu yüzünüze karşı söylüyorum. Bize meydan okuduğunuza göre, bileceğiz... nasıl hareket edeceğimizi biliriz biz de. Yüzbaşı Volkof, size emrediyorum, derhal alana gideceksiniz, hiçbir surette silahlarını Kazaklara teslim etmemelerini subaylara bildireceksiniz. Alay silah başına! Ben de bir dakikaya kadar bu... bu Bogatiryof beyle işimi bitirip alana geliyorum."

Bogatiryof'un yüzü öfkeden allak bullak olmuştu. Bir şey diyecekti, fazla ileri gittiğini anladı, durdu, ağız değiştirdi. Kasketini başına geçirip, kırbacıyla oynamaya devam ederek, beklenmedik yumuşak ve nazik bir sesle konuştu:

"Beyler, yanlış anladınız beni. Tabii ben hiç öyle özel tahsil görmedim, askeri okula da gitmişliğim yok. Meramımı anlatamadım. Fakat bizler hep bir yandayız. Aramızda öyle incinme, alınma olmamalı. Ben dedim ki yalnız, sizin Kızıl Ordu erleri derhal silahlarını teslim etmelidirler dedim, bilhassa bizim, ya da sizin güvenemeyeceğiniz kimseler. Benim bütün dediğim bu."

"O halde daha açık konuşmalıydınız, kumandan. Siz de kabul edersiniz ki, öyle meydan okurcasına konuşmanız, davranışlarınız..." Voronovski omuzlarını silkti, daha alttan aldı. Ama sesinde hâlâ bir hoşnutsuzluk okunuyordu. "Biz de o düşüncedeyiz ki, kararsız ve güvenilmez unsurların silahları ellerinden alınmalı ve size teslim edilmelidir..."

"Tamam, ben de onu dedim işte!"

"O halde ben de diyorum ki, biz zaten kendimiz onları silahsızlandırmaya kararlıydık. Ama savaşçı grubumuzu bir birlik halinde tutacağız. Ne olursa olsun, o olduğu gibi kalacak. Ben kendim, bir de sizin öyle birden fazla samimileştiğiniz Teğmen Volkof, bu birliğin kumandasını elimize alacağız ve kendimizi Kızıl Ordu'da çalışmanın utancından şerefimizle kurtaracağız. Bize bu fırsatı vermelisiniz."

"Sizin grubunuzda kaç süngü mevcudu olacak ki?"

"İki yüz kadar."

Bogatiryof, "Peki, olur," diye isteksizce kabul etti. Ayağa kalktı, kapıyı açtı, koridordan ev sahibini çağırdı. Kapıda beliren başı şalla sarılı yaşlıca kadına süt getirmesini söyledi.

"Çok yazık, hiç sütümüz yok."

"Kızıllara vardı ama, değil mi? Sıra bize gelince niçin yok?" diye dudak bükerek çıkıştı kadına Bogatiryof.

Sıkıcı bir sessizlik oldu. Volkof konuştu sonunda:

"Gideyim mi ben?" diye sordu.

"Evet," dedi Voronovoski. "Gidin ve listesini çıkardıklarımızın silahlarının teslimi için emir verin."

"Nasıl hareket edeceğimizi biliriz biz de," derken, sadece, incinen subay onurunu düşünmüştü. Aslında, karargâh yüzbaşısı iş işten geçtiğini, girdikleri yoldan geri dönülemeyeceğini biliyordu pekâlâ. İsyancı Serdobski Alayı'nı bastırmak için ordu karargâhının gönderdiği kuvvetlerin Ust-Medveditsa'dan hareket ettiklerini, birkaç saate kadar Ust-Koperskaya'ya varacaklarını haber almıştı. Öte yandan Bogatiryof da Voronovski'nin sonuna kadar güvenilir, zararsız bir subay olduğunu, sözünden ne yapsa dönmeyeceğini anlamış, sorumluluğu kendisi yüklenerek alayın güvenilir kısmından bağımsız bir savaş birliği kurulmasına razı olmuştu.

Bu arada Kazaklar toplantının sonucunu beklemeden, alayın silahlarını teslim almaya başlamışlardı bile. Aç gözler, sabırsız eller yük katarlarını araştırıyordu. Yalnız cephane değil, güzelim çizmeler, dolaklar, battaniyeler, pantolonlar ve yiyecek maddesi ele geçirildi. Kazak adaletinin nasıl işlediğini gören yirmi kadar Serdobski eri karşı durmaya kalktılar. İçlerinden biri, üzerini arayan Kazağa tüfeğinin dipçiğiyle vurarak haykırdı: "Hırsız! Ne o aldığın? Ver onu geri, yoksa yersin süngüyü!"

Yoldaşları da ona arka çıktılar, kızgın sesler duyuldu:

"Yoldaşlar, silah başına!"

"Aldattılar bizi!"

"Tüfeklerinizi vermeyin!"

Boğaz boğaza bir kavga patlak verdi. Direnen Kızıl Ordu erleri bir duvarın önüne sürüldüler, orda isyancı atlılar birkaç dakika içinde işlerini bitirdi.

Volkof, alana geldikten sonra silah teslimi işi daha da hızlandı. Serdobski erleri sıra oldular, tüfeklerini, el bombalarını, fişekliklerini, sahra telefon teçhizatlarını, fişek kutularını, mitralyöz kartuşlarını hep yığdılar yere.

Bogatifyof atını tırısta sürüp alana girdi. At şahlandı, Serdobski erlerin önünde kumandan kırbacını başını üstüne kaldırıp haykırdı:

"Beni dinleyin! Bugünden itibaren kahrolasıca komünistlerle ve onların askerleriyle savaşacaksınız. Bizimle gelenler bağışlanacak. Ama yan çizmeye kalkan olursa, onların cezası budur işte!" Kırbacıyla duvarın dibini, orda iç çamaşırlarına kadar soyulmuş, beyaz bir yığın olmuş ölüleri gösterdi.

Kızıl Ordu sıraları arasında usulcacık bir mırıltı dolaştı. Tek bir kişi olsun sesini yükseltip karşı gelmedi, bir kişi olsun sırayı bozup ortaya çıkmadı. Atlı ve yaya Kazak kuvvetleri sımsıkı bir çember olmuş sarmıştı alanı. Kilise çitinin orda Serdobski Alayı'nın mitralyözleri Serdobski erlerinin üzerine çevriliydi. Silahların ardında Kazak mitralyözcüler çömelmiş, ateşe hazır bekliyorlardı.

Bir saate kalmadan, Voronovski ile Volkof güvenilir adamlarını diğerlerinin arasından seçip çıkarmışlardı. Yeni kurulan birliğe "Birinci Özel İsyancı Taburu" adı verildi. Tabur aynı gün cephe hattına hareket etti. Bir söylentiye göre, ünlü Mişka Blinof kumandasındaki Kızıl Ordu'nun Otuz İkinci Alayı, önüne çıkan kuvvetleri silip süpürüyordu. Ust-Koperskaya nahiyesi köylerinden birinden alayın üzerine gönderilen bir bölük olduğu gibi yok edilmişti. Bogatiryof yeni taburun savaş gücünü Blinof'a karşı denemek istiyordu.

Serdobski Alayı'ndan geride sekiz yüze yakın adam kaldı. Bunları Don nehri kıyısından Viyeşenska'ya gönderdiler, başları-

na Serdobski mitralyözleriyle donatılmış üç Kazak muhafız koydular. Bogatiryof, Ust-Koperskaya'dan ayrılmadan önce, kilisede âyine katıldı. Papaz zaferin "İsasever Kazak savaşçılarına" ihsan edilmesini isteyen duasını daha bitirmeden kiliseden çıktı, atına bindi, isyancı bölük kumandanlarından birini yanına çağırıp emir verdi:

"Bu komünistleri barut deposu gibi koruyacaksınız. Yarın sabah güvenilir muhafızlarla yoldan Viyeşenska'ya gönderirsiniz. Bugünden de köylere haber salın, geldiklerini ahaliye bildirin. Onlar bilirler yapacaklarını."

LIII

Mayıs başlarında bir gün öğle üzeri, Viyeşenska nahiyesine bağlı Singin köyü üzerinde bir uçak göründü. Motorun boğuk uğultusundan heyecana kapılan çocuklar, kadınlar ve yaşlılar kulübelerinden dışarı fırladılar, boyunlarını uzattılar, ellerini gözlerine siper ederek, tepelerinde puslu göğü şahin gibi dolanan uçağı seyre koyuldular. Uçak ağır ağır iterken motorun sesi daha yüksek, daha bastırıcı çıkıyordu. Pilot konmak için köyün dışında düz bir yer arıyordu.

"Şimdi bomba atacaklar, dikkat edin!" diye sivri zekâlı bir moruk dehşet içinde haykırdı. Sokağın köşesinde toplanan kalabalık su damlaları gibi saçılıp dağıldı. Kadınlar çığlık çığlığa bağrışan çocuklarını sürüklediler, yaşlı adamlar çitlerin üstünden keçi gibi atlayıp meyva bahçelerinin içine kaçtılar. Köşede yaşlı bir kadın kaldı yalnız. O da kaçacaktı, ya korkudan bacakları tutmaz oldu, ya da bir tümseğe çarpıp tökezlendi. Düştü çünkü. Düştü ve kalkmadı. Sıska, çıplak bacakları havayı dövüyor, köhnemiş sesiyle haykırıyordu:

"Kurtarın beni! İmdat! Ölüyorum! Ölüyorum!"

Kimse oralı olmadı. Uçak korkunç bir gürültüyle zahire ambarının hemen üstünden geçti, bir an için kanatlarının gölgesi, dehşet içindeki kadının gözlerinden gün ışığını kapattı. İşte o anda

kadıncağız, korkudan yarı ölmüştü nerdeyse, ne yanını yönünü, ne düştüğü yeri duyuyordu, çocuk gibi altını ıslattı. Tabii, uçağın çoktan geçip gittiğini, çayıra konduğunu, içinden siyah meşin ceketli iki adamın çıktığını da göremeyecek kadar kendinden geçmişti. Adamlar sakıngan adımlarla köye yöneldiler.

Gelgelelim, kadının meyva bahçesine saklanan ihtiyar kocası gözüpek adamdı. Kafese girmiş serçe gibi atıyordu yüreği ya, olup bitenleri uzaktan gözlemeyecek kadar tabansız değildi. İki adamdan birini tanıyan da o oldu. Alay yoldaşlarından birinin oğluydu bu: Subay Piyotr Bogatiryof, İsyancı Özel Tugayın Kumandanı Gregor Bogatiryof'un amca oğlu Piyotr. Beyazlarla birlikte Donets'e kaçanlardan. Evet, hiç şüphe yok, o oydu işte.

İhtiyar, meraklı gözlerle baktı durdu. Tıpkı bir tavşan gibi, ellerini önüne sarkıtmıştı. Sonunda genç adamın Piyotr olduğuna iyice aklı kesti. Bir yıl önce kendisini görmeye gelen mavi gözlü Piyotr'du bu! Yalnız, bu sefer kısa bir sakal koyvermişti. Ayakları gövdesini taşıyacak mı diye bir denemek için doğruldu ihtiyar. Bacakları sapasağlamdı. Azıcık titriyordu ama, işte o kadar. Ağır ağır çıktı bahçeden.

Hâlâ tozların içinde yatan yaşlı karısına hiç aldırmadan doğruca Piyotr Bogatiryof'la yoldaşının yanına gitti, başından papağını çıkardı. Piyotr Bogatiryof daha uzaktan tanımıştı onu. Elini sallayıp gülümsedi. "Söyle, sahiden Piyotr Bogatiryof musun sen?" diye sordu ihtiyar.

"Benim ya, dede!"

"Tanrım bu ihtiyar yaşımda uçan makine görmeyi bana nasip etmiş demek! Sahiden korktuk ama hep."

"Buralarda hiç Kızıllar yok, değil mi dede?"

"Yok, evladım, yok. Çir'in öte yanına, Ukraynalıların nahiyelerinin oralara sürüldü hepsi."

"Bizim Singin Kazakları da ayaklandılar mı?"

"Ayaklandılar ayaklanmasına ya, çoğu yeniden oturtuldu yerlerine."

"O nasıl oldu o?"

"Yani öldüler demek istiyorum."

"Haa! Peki benimkiler, babam? Onlar iyiler ya?"

"Hepsi hayatta, iyidirler. Siz Donets'ten mi geldiniz? Benim oğlum Tikon'u gördünüz mü orda?"

"Gördüm ya! Selam da getirdim ondan sana. Yahu dede, be, sen şu bizim uçağa bir göz kulak ol da çocuklar oynayıp etmesinler, ben bizim eve kadar bi gideyim." Öbür adama döndü, "Yürü gidelim!" dedi.

Piyotr'la arkadaşı köye gittiler. Bahçelerden, sundurmalardan, kilerlerden, akla geldik gelmedik türlü köşe bucaktan saygılı köylüler çıktı hep, hâlâ benzin, yağ kokan uçağın çevresini sardılar. Uçağın kanatlarında birçok yerde kurşun ve şarapnel izi vardı. Hızlı sürülmüş bir at gibi sessiz ve sıcaktı.

Piyotr Bogatiryof'u herkesten önce tanıyan ihtiyar, karısının düştüğü yan sokağa koştu. Oğullarının haberini verip onu sevindirecekti. Ama kadın orda değildi. Ayağa kalkmış üstünü değişmek için bir koşu kulübeye gitmişti. İhtiyar kulübeye girdi, kadını görür görmez haykırdı:

"Piyotr Bogatiryof geldi! Tikon'dan bize selam getirmiş!" Yaşlı karısının elbise değiştirdiğini görüp sebebini anlamayınca öfkesi kabarıverdi. "Ulan kocakarı, niçin giyiniyorsun böyle?" diye kükredi. "Ulan sana kim bakar, pörsük şeytan!"

Köyün yaşlıları Piyotr Bogatiryof'un babasının evinde toplanıverdiler. Her biri eşikte başını açtı, ikonların önünde eğilip haç çıkardı, sopası elinde, kerevete oturdu. Piyotr Bogatiryof elindeki bardaktan yudum yudum soğuk süt içerek, Novoçerkask'daki Don hükümetinin emri üzerine oraya uçup geldiğini anlattı. İsyancı Kazaklarla bağlantı kurarak Kızıllara karşı harekâtta onlara yardım edecekti. Uçakla cephane ve subay getirecekti. Donets ordusunun yakında bütün cephe boyunca saldırıya geçeceğini, isyancı ordusuyla birleşeceğini haber verdi. Cepheyi açıp Kızılların, Don topraklarına ayak basmalarına göz yuman genç

Kazaklara söz geçiremedikleri için de yaşlıları bir güzel payladı.

"Ama, sonradan akıllanıp Şûra Hükümeti'ni bölgeden dışarı sürdüğünüz için Don Hükümeti bütün yaptıklarınızı bağışlayacak sizin."

"Ama daha hâlâ, Piyotr Bogatiryof, Şura Hükümetimiz var bizim. Yalnız, komünistleri almıyoruz aramıza" dedi ihtiyarlardan biri, az bir kararsız. "Bayrağımız üç renkli bayrak değil. Kırmızı beyaz."

"Hem sonra bizim gençler de, köpoğlular, birbirlerini hâlâ 'yoldaş' diye çağrıyorlar," diye ekledi bir başkası.

Bogatiryof bıyık altından gülümsedi, mavi gözlerini kısıp cevap verdi:

"Sizin Şûra Hükümeti'niz baharda buz gibidir. Güneş azıcık ısıtsın onu, eriyip gidecek. Ama cepheyi açma işini becerenlerin tümünü, Donets'den döner dönmez falakaya yatıracağız!"

"Doğru! Kırbaçlayın kerataları, kan çıkana dek basın kırbacı! Milletin gözü önünde hem de," diye ihtiyarlar sevinçle bağrıştılar.

Akşama doğru, uçağın gelişinden kuryeyle haberdar edilen isyancıların kumandanı Kudinof ve kurmay başkanı İlya Safanof, üç atın çektiği bir yaysız arabayla dörtnala Singin'e girdiler. İki kumandan, sevinçten göklere uçarak, çizmelerinin, yağmurluklarının tozunu bile almadan, Bogatiryof'un kulübesine daldılar.

LIV

Serdobski Alayı'nın ele verdiği yirmi beş komünist, kuvvetli muhafaza altında Ust-Koperskaya'dan yola çıkarıldı. Kaçmanın sözü dahi edilebilir gibi değildi. Yirmi beş kişinin ortasında topallaya topallaya giden İvan Aleksiyeviç Kazak muhafızlarının taş gibi suratlarına nefretle, kederle bakıyordu. "Sonumuz geldi. Mahkemeye çıkmazsak yandık!" diye düşünüyordu bir yandan da.

Kazaklar arasında sakalları uzamış yaşlıca adamlar vardı, çoğunluk. Ataman Alayı'nın eski çavuşlarından yaşlı bir sofu

başlarına kumandan atanmıştı. Mahpuslar Ust-Koperskaya'dan ayrılır ayrılmaz, kumandan konuşulmaması, sigara içilmemesi, soru sorulmaması için emir verdi.

"Haydi son dualarınızı edin bakalım, Deccalın hizmetkarları!" diye haykırdı, tabancasını havaya dikip. "Ölümünüze gidiyorsunuz, boşuna günaha girmeyin son saatlerinizde. Tanrı'yı unuttunuz, kendinizi şeytana sattınız. Düşmanın damgasıyla damgaladınız kendinizi."

Mahpuslar arasında Serdobski Alayı'ndan yalnız iki komünist vardı. Geri kalanlar, İvan'dan gayrisi, Yelanskaya nahiyesinden Ruslardı: Şûra birlikleri bölgeye vardıklarında Komünist Partisi'ne katılan, milis olarak, köy ihtilâl komiteleri başkanları olarak görev alan, ayaklanma patlak verince de Kızıl Ordu'ya katılmak için Ust-Koperskaya'ya kaçan uzun boylu, cüsseli delikanlılar... Barışta hemen hepsi bir zenaatla uğraşırdı. Marangozlar, fıçıcılar, duvarcılar, fırıncılar, kunduracılar ve terziler vardı aralarında. Hiçbiri otuz beşini aşkın görünmüyordu, en genci yirmi yaşlarında kadardı. İri yarı gövdeleri, işten boğum boğum olmuş kocaman elleriyle konvoyun kamburu çıkmış yaşlı Kazaklarına hiç mi hiç benzemiyorlardı.

"Bizi yargılayacaklar mı, ne dersin?" İvan'ın yanında yürüyen Yelanskayalı bir komünist fısıldadı.

"Sanmam..."

"Öldürürler mi?"

"Herhalde."

"Ama tutsaklarını vurmuyorlar ki! Kazaklar öyle dediler, hatırlamıyor musun?"

İvan Aleksiyeviç sesini çıkarmadı. Yine de, içinde ufak bir umut kıvılcımı parlayıvermişti. "Evet, doğru," diye düşündü. "Bizi vurmaya cesaret edemezler. Neydi o lafları? 'Kahrolsun komünistler, kahrolsun yağmalar, kurşunlamalar!' Dediklerine bakılırsa, içeri tıkmaktan başka bir şey yapmıyorlarmış insana. Bir falaka, sonra kodes. Evet, evet, korkulacak bir şey yok demektir. Kış gele-

ne kadar içerde kalırız, sonra, Don buz bağlar bağlamaz bizimkiler Beyazları sürer atar, bizi de kurtarırlar."

Umut bir kıvılcım gibi parladı, bir kıvılcım gibi söndü. "Yok, hayır! Öldürecekler bizi! Korkunç vahşidir bunlar. Hadi hoşçakal, hayat! Yaa, doğru yolu seçmedik ki biz! Döğüşecektik heriflerle, hiç bakmayacaktık gözlerinin yaşına. Acımayacaktık, kazıyacaktık bu dünyadan köklerini." Yumruklarını sıktı, çaresiz bir öfkeyle omuzlarını silkti. Hemen ardından, kafasına yediği bir darbeyle sendeledi. Az kalsın yuvarlanıyordu.

"Ne diye yumruklarını sıkıyorsun ulan, domuz?" Yürüyüş koluna kumanda eden çavuş kükreyerek atını İvan'ın üzerine sürdü, kırbacını savurduğu gibi İvan'ın yüzünde şakağından çenesine kadar uzanan bir iz belirdi.

"Kime vuruyorsun öyle? Bana vur, baba, bana! Yaralı adama ne diye vurursun?" diye Yelanskayalılardan biri yalvarırcasına gülümseyerek, titrek bir sesle konuştu. Çıktı kalabalığın içinden, geldi İvan'ın önünde durdu.

"Sana da yeter, merak etme! Basın sopayı şunlara, Kazaklar! Dövün, koman şu komünistleri!" diye kükredi çavuş.

Kırbaç adamın ince gömleğinin üstüne öyle bir güçle indi ki, kumaş ateşe düşmüş yaprak gibi buruşup lime lime oluverdi. Fışkıran koyu kan, gömleği ıslattı. Çavuş burnundan soluyarak atını tutsakların üzerine sürdü, amansız bir hınçla kırbacını savurmaya başladı.

Bir kırbaç daha yedi İvan yüzüne. Gözlerinde ateş çaktı. Yer ayağının altında sarsıldı, ırmağın öte yakasındaki yeşil koru bir tuhaf ayaklandı sanki. İvan üzengiyi kavradı, çavuşu eyerden alaşağı etmeye çalışırken tepesine çalınan bir pala yanıyla baş üstü yere yuvarlandı. Ağzına kuru tozlar doldu, soluğu tıkandı. Burnundan, kulaklarından sımsıcak kan boşandı.

Muhafızlar tutsakları koyun sürüsü gibi sıkıştırıp, kıyasıya, bir hayli dövdüler. Yerde yatan İvan düşte gibiydi. Haykırışlar, orda burda ayak sesleri, telaşlı at horultuları duyuyordu. Çıplak

başına bir attan bir parça sıcak köpük düştü. Çok yakında bir yerde, hemen tepesinde kesik kesik, korkunç bir hıçkırma ve bir haykırış işitti:

"Uğursuzlar! Allah kahretsin sizi! Kendini savunmaktan âciz adamları döversiniz... Ulan...!"

Bir at İvan'ın yaralı bacağına bastı, nalın kör uçları baldırına saplandı. Tepesinde hızlı birkaç yumruk sesi. Az sonra ıslak, ağır bir gövde büküldü kaldı yanında. Boğazından boşanan kanın bir şişeden dökülen su gibi guruldadığını duydu İvan.

Kazaklar tutsakları dövüp hınçlarını aldıktan sonra nehre götürdüler, zorla yaralarını yıkattırdılar. İvan dizlerine kadar suya girdi, sızlayan kesiklerini, çürüklerini yıkadı, boğazını yakan susuzluğu gidermeye vakit bulamayacağı korkusuyla avcundan kana kana su içti.

İlk köye yaklaştıkları sırada, terden parıl parıl olmuş yay gibi atını tırıs süren bir Kazak peşlerinden varıp onları geçti, köye girdi. Tutsaklar ilk avlunun önünden yeni geçmişlerdi, yabaydı, kazmaydı, demir çubuktu, ne bulduysa kapmış gelen bir kalabalık üzerlerine yürüdü. Kazaklarla kadınları görür görmez İvan da, öbürleri de nasıl öleceklerini anladılar.

"Yoldaşlar, helalleşelim bari!" dedi komünistlerden biri.

İlk sopadan sonra olanlar sanki hep bir kâbusta geçti. Yirmi verst yol boyunca bir köyden ötekine götürüldüler, her seferinde gözü dönmüş zalim kalabalıklar karşıladı onları. İhtiyarlardan, kadınlardan, delikanlılardan sopa yediler, şişmiş, kana bulanmış yüzlerine tükürüldü, Kazaklar taşladılar onları, üzerlerine toprak attılar, gözlerine avuç avuç toz, kül savurdular. Hele kadınlar! Onlar bir başka türlü zalimdiler. Akla hayale gelmedik işkenceleri düşünüp uygulayan hep onlardı. Sonuna doğru o yirmi beş kişi sanki insanlıktan çıkmıştı: yüzleri gözleri öylesine tanınmaz haldeydi. Vücutları çarpılmış, çamurla karışık mavi-kara kan pıhtısı kaplamıştı her bir yanlarını.

İlkin yirmi beş kişiden her biri darbelerden sakınmak için

mümkün olduğu kadar muhafızlardan uzak durmaya çalışıyordu. Herkes kafilenin tam ortasına dalmaya savaşıyor, o yüzden de hepsi bir araya yığılıp sıkışıyorlardı. Ama Kazaklar onları hemen ayırıyor, daha açık düzende yürümeye zorluyordu. Sonunda dayaktan kurtulma umudunu bütün bütün yitirdiler, düşe kalka düzensiz bir gürûh halinde yürüdüler. Tek bir istekleri vardı şimdi: Olanca güçlerini harcayıp, düşmemek. Düşen bir daha kalkamayacaktı çünkü. İlkin herkes ellerini yüzüne kapatmış, gözlerinin önünde parıldayan yabaların demir uçlarından, kürek-lerin küt ağızlarından korunmaya çalışmıştı. Gide gide hiçbir şeyi umursamaz oldular. Önceleri Kazaklara yalvarıyor, merhamet dileniyorlardı. Arada inleyip beddua edenler, dayanılmaz acıdan hayvanlar gibi uluyanlar da oldu. Öğleye doğru artık hiçbirinden ses çıkmıyordu. Yalnız birisi, aralarında en genci, alayın şakacı gözbebeği bir Yelanskayalı, bir kazmayla paralanmış bacağını ardından sürüye sürüye ve bütün vücudu titreyip seğirerek yürür-ken, başına yediği her darbenin ardından korkunç inliyordu.

İvan Aleksiyeviç, Don'da yıkandıktan sonra daha bir yürek-lenmişti. Kazaklarla kadınların üzerine koştuklarını görünce, en yakınındaki yoldaşlarıyla helâlleşti çabucak, "Evet, yoldaşlar," dedi usulca, "Döğüşmeyi iyi öğrendiydik. Şimdi de başımızı eğmeden ölmeyi öğrenelim. Son soluğumuza kadar bir düşünceyi, tek tesellimiz olan düşünceyi hatırdan çıkarmayalım: Ellerindeki bellerle bizi doğrayabilirler ama Şûra İktidarını öldüremezler. Komünistler, kardeşler! Metin olun, metin! Düşmanlarımızı yüzümüze güldürmeyelim!"

Borovski köyünde ihtiyarların zalimce, ustaca patakladığı bir tutsak acıya dayanamadı, bezgin, çocuksu bir sesle haykırmaya başladı. Gömleğinin yakasını yırttı açtı, boynundan sicimle asılı duran, kararmış bir haçı çıkarıp Kazaklara gösterdi.

"Yoldaşlar, ben partiye daha geçende yeni katıldım... Acıyın bana! Ben Tanrı'ya inanırım. Küçücük iki çocuğum var... Acıyın... Sizin de çocuklarınız vardır..."

"Biz senin yoldaşın filan değiliz, kes sesini! Çocuklarını mı

hatırladın, lanet domuz?" diye küt burunlu biri soluk soluğa haykırdı. "Şimdi aklın başına geldi, değil mi? Haçını çıkarır gösterirsin bize şimdi! Kazaklarımızı kurşunladığınızda, duvara dayadığınızda Tanrı'yı hiç düşündün mü, ulan?" Cevap beklemeden elindeki beli çarpıverdi adamın kafasına.

Gözünün gördüğü, kulağının işittiği hiçbir şey artık İvan Aleksiyeviç'i etkilemiyordu. Taş gibiydi yüreği. Yalnız bir kere kıpırdar gibi oldu. Öğle üzeri, lanetler, yumruklar altında bir köye girdiler. Yolda güçbela ilerlemeye çalışıyorlardı, İvan birden yana bakınca anasının eteğine yapışmış, yanaklarından sel gibi yaşlar aka aka bağıran yedi yaşlarında bir çocuk gördü:

"Ana, dövme onu! Ay, yapma!.. Çok acıdım... Korkuyorum, ana... Üstü başı kan olmuş!"

Elindeki beli tutsaklardan birine vurmaya hazırlanan kadın bir çığlık kopardı, çocuğunu kaptığı gibi yan sokaklardan birine daldı. Çocuğun gözyaşları, merhameti İvan'a dokunmuştu. Gözlerinin yaşardığını, birkaç tuzlu damlanın çatlamış dudaklarına döküldüğünü duydu. Kendi küçük oğlunu, karısını hatırladı, boğazına bir hıçkırık takıldı. Apansız gelen anıdan içinde bir başka istek doğdu: onların gözü önünde ölmemek... İyisi mi, daha önce.

Tutsaklar ayaklarını sürüyerekten, zor zoruna ilerlediler. Bezgindiler, her yanları sancıyordu. Köyün dışında, bozkırda bir kuyu başında, su içmelerine izin versin diye çavuşa yalvardılar.

"İçeceksiniz de n'olacak?" dedi Çavuş. "Geç kaldık zaten. Yürüyün, ulan!"

Fakat muhafızlardan biri onlardan yana çıktı.

"O kadar katı yürekli olma, Akim Sazonoviç," dedi. "Onlar da insan, bizim gibi."

"İnsan mı? Komünistler insan değildir! Hem sen bana akıl öğretmeye kalkma. Burda ben mi başım, yoksa sen mi?"

"Ortalıkta senin gibi başlardan geçilmiyor zaten... Hadi için suyunuzu, çocuklar!" dedi yaşlı Kazak. Atından indi, kuyudan

bir kova su çekti. Tutsaklar çevresini sardılar, morarmış, feri kaçmış gözleri ışıdı, yirmi beş çift el birden uzandı kovaya. İhtiyar duraladı, kime vereceğini bilemedi. Sonu gelmez bir saniyeden sonra, orda yere gömülü yalağın içine boşalttı suyu, yana çekildi, haykırdı:

"Alın bakalım! Hey, sığır mısınız nesiniz be? Sıraylan!"

Su, yalağın kaygan, yeşil dibine yayıldı, tutsaklar hemen başına üşüştüler. İhtiyar, kaşları merhametle çatık, kuyudan peş peşine on bir kova su çekti, doldurdu yalağa.

İvan dizlerinin üstüne çöküp suya uzandı, kana kana içti. Başını kaldırdı sonra, ansızın olağanüstü, kör edici bir açıklıkla, Don kıyısını izleyen yolun kireçli, kırağı-akı tozunu, uzak tepelerin mavisini, daha da yukarlarda hızla akan ak yeleli Don'un üstünde, göğün ulaşılmaz masmavi kubbesinde, küçücük bir bulut gördü. Rüzgârdan kanatlı bulut pırıl pırıl bir yelken gibi kuzeye kuzeye akıyordu. Irmağın uzak bir dönemecinde sedef rengi gölgesi suya vurmuştu.

LV

Kudinof'un Viyeşanska'ya dönüşünden sonra isyancı kuvvet kumandanları arasında yer alan gizli bir toplantıda Don Hükümeti'nden ve Ataman Bogayevski'den yardım istenmesine karar verildi. Kudinof bir mektup yazacak, isyancıların Kızıllarla müzakereye girişip 1918 sonunda cepheyi açmış olmalarından duydukları pişmanlığı, üzüntüyü dile getirecekti. Kudinof, mektubunda, Bolşeviklere karşı savaşın şevkle yürütülerek, zafere ulaşılacağına söz veriyor, cephenin bu yanına uçakla karargâh subayları ve kartuş gönderilmesini istiyordu.

Piyotr Bogatiryof isyancıların yanında kaldı, pilot, Kudinof'un mektubunu Novoçerkask'a götürdü. Ondan sonra da Don Hükümeti'yle isyancılar arasında sıkı irtibat kuruldu. Hemen her gün Fransız yapısı uçaklar Donets'in öte yakasından havalanıp bu yana subay, kartuş, az sayıda hafif sahra topu mermisi taşıyordu.

Pilotlar, ayrıca, Don Ordusu'yla birlikte geri çekilen yukarı Don Kazaklarından ailelerine mektup getirir, onlara haber götürürlerdi.

Donets cephesindeki durumu tartıp kendi stratejik görüşlerine göre değerlendiren Don Beyaz Ordusu Kumandanı General Sidorin, Kudinof'a harekât planları, emirler, raporlar ve isyancı cephesine aktarılan Kızıl Ordu kuvvetleri hakkında bilgi gönderdi, Kudinof Sidorin'le haberleştiğini yalnız birkaç yakınına bildirdi, başka kimseye açmadı.

LVI

Tutsaklar Tatarsk'a saat beş sularında vardılar. Kısa süren bahar akşamı bitime varıyordu. Güneş batıda dalışa geçmişti. Alev alev yuvarlağı, akca mavi dağınık bir bulut yığınının doruğuna dayalı duruyordu.

Tatarsk Kazakları Piyade Bölüğü, kimi adam ayakta, kimi oturmuş, köyün büyük zahire ambarının gölgesinde dinleniyordu. Kızılların baskısı altında zorda kalan Yelanskaya bölüklerine yardımcı olmak üzere Don'un sağ yakasına aktarılan birliklerdendi onlar da. Yeni mevkilerine giderken ailelerini görmek, iaşelerini yenilemek için köye uğramışlardı.

Hiç durmadan yollarına devam etmekti niyetleri ama komünist tutsakların Viyeşanska'ya götürüldüklerini, Mişa Koşevoy'la İvan Aleksiyeviç'in de aralarında olduğunu, çok geçmeden Tatarsk'a varacaklarını işitince yola çıkmaktan vazgeçtiler. Tatarsk'ın dışındaki çarpışmada Piyotra Melekof'la birlikte akrabaları öldürülen Kazaklar köyde kalıp Koşevoy ve İvan Aleksiyeviç'i beklemeye herkesten çok hevesliydiler.

Silahları ambar duvarına dayalı, usul usul aralarında konuşuyorlardı. Sigara içiyorlar, ayçiçeği yiyorlardı. Çevrelerini kadınlar, ihtiyarlar, çocuklar sarmıştı. Köyde kim var, kim yok sokağa dökülmüştü o gün. Tutsakların gelişini haber vermek için de bir kaç çocuk kulübelerin damlarına gözcü çıkarılmıştı.

Sonunda bir çocuk sesi duyuldu:

"İşte, geliyorlar!"

Askerler bir acele doğruldular, ahali atılıp kükredi. Tutsakları karşılamaya koşan delikanlıların ayak sesleri sardı ortalığı. Aleksi Şamil'in dul karısı, kederi daha taze gönlünde, vahşi bir çığlık kopardı.

"Düşmanlarımız geliyor!" dedi yaşlılardan biri.

"Öldürün uğursuzları! Köylülerimizi öldürdüler!" diye haykırdı bir başkası. "Koşevoy'la arkadaşından öç alacağız!"

Darya Melekof, Anikuşka'nın karısının yanında duruyordu. Yaklaşan tutsak sürüsü içinde Aleksiyeviç'i ilk o tanıdı.

"Köyünüzden birini getirdik size, gelin görün kancığın oğlunu! Öpün yanağından bakalım!" diye çavuş, haykırışlar, kadın çığlıkları, ağlamalar üzerinden kükredi. Kolunu uzattı, İvan'ı gösterdi.

"İyi ama öbürü nerede? Hani nerde Koşevoy?" Antip önündekileri iteleyip ileri çıkarak silahını omuzundan indirdi. "Sizden yalnız bir kişi var. Başka yoktu. Ama hemen şuracıkta parçalarsanız hepinize bir parça düşer!" dedi çavuş. Yüzünün terini kırmızı bir mendille silerek, yorgun argın, atından indi.

Kadınların ulumaları, çığlıkları son kerteye varmıştı, Darya muhafızların arasından ilerledi, İvan Aleksiyeviç'i gördü. Yüzü çürük içindeydi İvan'ın. Mosmordu. Hep kan. Birkaç adım önünde. Katılmış kana bulanmış, korkunç şişmiş başı ters dönmüş bir kovayı andırıyordu. Alnının derisi sıyrılmış, lime lime uçuyordu. Başındaki kan ve karmakarışık saç yığınının üstünde, yarasını kavurucu güneşten, sineklerden korumak için koyduğu, yaraya yapışıp kalmış bir çift yün eldiven duruyordu.

Kapana kıstırılmış av hayvanı gibi çevresini süzüyordu İvan. Gözleri kalabalığın arasında karısını, küçük oğlunu arıyor, hem de onları bulacak diye ödü kopuyordu. Eğer ordalarsa, alsın götürsün onları diye yalvaracaktı birisine, kim olursa olsun. Anlamıştı çünkü: Tatarsk'dan öteye gidemeyecekti, orada ölecekti. Ailesi nasıl öldüğünü görsün istemiyordu. Omuzlarını büzdü, öyle kaldı.

Başını ağır ağır, güçlükle çevirdi, gözleri köylüsünün bildik, tanıdık yüzlerinde dolaştı. Hiçbirinde bir parça olsun acıma, anlayış göremedi. Hepsi de, Kazağı, kadını, onu kötü kötü süzüyordu.

Kandan katılmış, solmuş hâki gömleği her hareketinde hışırdıyordu. İçi pamuklu Kızıl Ordu pantolonuna, yamru yumru nasırlı çıplak ayaklarına da kan bulaşmıştı.

Darya geldi, tam önünde durdu. Nefretten, acıdan, oracıkta hemen feci bir şeyler olacağı önsezisinden, soluk soluğa kalmıştı. İvan'ın yüzüne baktı, İvan onu görmüş müydü, tanımış mıydı, bilemedi.

Hep o aynı sıkıntılı, telaşlı ifadeyle İvan tek gözünü (öbürü bir çürükle kapanmıştı) kalabalığın üzerinde gezdirirken, birden Darya'yı gördü. Körkütük sarhoşmuş gibi öne bir adım attı, tökezledi. Kan kaybından başı dönüyordu, kendini kaybedecekti az daha. Ama her şeyin bir oyun gibi göründüğü, aydınlığın karanlığa karıştığı o ara hal tedirgin etti onu, korkunç bir irade gücüyle kendine geldi, yıkılmadı. Darya'yı tanıdı. Sallanarak ileri yürüdü. Çarpılmış dudaklarında uzaktan gülümsemeyi andırır bir kıpırdanma vardı. Darya'yı çileden çıkardı bu zavallı, uçuk gülümseme, yüreği daha hızla çarpmaya başladı.

Soluğu kesik, gitgide sararak yürüdü, İvan Aleksiyeviç'in önünde durdu.

"Nasılsın bakalım, emmioğlu?" diye sordu. Sesinin çın çın öten hırslı perdesi, kelimeleri öyle bir garip söyleyişi, kalabalığın kükreyişini dindirdi bir kerte. Sessizlikte, İvan'ın dümdüz ama kesin cevabını hep işittiler:

"Sen nasılsın, emmim kızı?"

"Anlatsana, sevgili emmioğlu, nasıl öldürdün..." Darya boğulur gibi oldu, ellerini göğsüne bastırdı. Bir an, sözüne devam edemedi. Sonra fısıldayarak söylediklerini kalabalığın taa öte ucundakiler bile duydular: "Nasıl öldürdün emminin oğlunu, benim kocamı?"

"Hayır, ben öldürmedim onu."

"Sen öldürmedin mi?" Darya'nın sesi takır takır yükseldi.

“Bizim Kazakları öldüren sen, bir de Mişa Koşevoy değil miydiniz?”

“Hayır, emmim kızı. Biz... Onu ben öldürmedim.”

“O halde kim gönderdi onu öbür dünyaya?” Darya sesini yükseltti. “Kimdi, ha? Söylesene!”

“Zamurski Alayı.”

“Hayır, sendin! Sen öldürdün onu!.. Kazaklar dediler ki seni görmüşler orda, tepede dediler. Bir kır ata biniyormuşsun. Onu da mı inkâr ediyorsun, köpek?”

“O savaştaydım...” İvan sol elini yavaşça başına götürerek yarasına yapışık duran eldivenleri elledi. Sözüne devam ederken sesinde belli bir şüphe vardı. “O savaştaydım ben ama senin kocanı öldüren ben değilim. Mihail Koşevoy öldürdü onu. Tabancayla vurdu. Ben elimi emmioğlu Piyotra’nın kanına bulamadım.”

“O halde bizim köyden öldürdüklerini söyle, düşman! Bu dünyada kimlerin çocuklarını yetim kodun?” diye At Nalı Yakop’un dul karısı kalabalığın ortasından haykırdı. Kadınlar isterik çığlıklarla ağlaşmaya başladılar. Zaten gergin hava büsbütün dayanılmaz oldu.

Darya, sonraları, süvari karabinasının nasıl ve nerden eline geçtiğini hatırlayamadığını söyledi. Birisi eline tutuşturmuş olmalı. Kadınların sesleri ayyuka çıkarken, baktı, elinde garip bir şey. Tüfek olduğunu anlamadı önce. Namlusundan kavradı, İvan’a dipçikle vuracaktı, arpacık avcuna battı, canını acıttı. Parmaklarını kaydırıp tüfeği çevirdi, omuzuna attı, İvan’ın sol göğsüne nişan aldı.

İvan’ın arkasında duran Kazakların hemen kaçıştıklarını gördü. Erkek sesler geldi kulağına: “Delirdin mi kız? Bizi vuracaksın! Dur bekle, ateş etme!” Kalabalığın hayvanca bekleyişinden heyecanlı, ölen kocasının intikamını almaya hevesli, biraz da, ne yapacağını merakla bekleyen, şaşkınlıkla, hatta ürküntüyle ona bakan Kazakların gözü önünde ansızın kendini öbür kadınlardan ayırmanın gururu içindeydi. O yüzden mutlaka bir şey yapması

gerektiğini sezdi, bütün bu değişik duyguların bir anda bastırmasıyla harekete geldi, zaten bilincinin derinliklerinde kararlaşmış olana, o anda ne olduğunu düşünmeyeceği, düşünemeyeceği bir şeye korkunç bir hızla sürüklendi. Önce bir durakladı. Tetiği arayan parmakları ihtiyatlıydı. Birden, hatta kendi de beklemezken, tetiğe asıldı.

Silahın geri tepmesiyle az kaldı yere yuvarlanıyordu. Gürültüden kulakları hiçbir şey işitmez oldu. Fakat kısılan gözlerinin yarıkları arasından İvan'ın yüzünün aniden korkunç değişiverdiğini, çok yüksekten balıklama suya atlarmış gibi ellerini öne uzatıp kavuşturduğunu, sonra başüstü düştüğünü gördü. Başı sarsaktı, vücudu titriyordu düştüğü yerde. Elleri yeri tırmalıyordu.

Tüfeği bir yana fırlatıp, yere yuvarlanan adama sırtını dönerken, Darya hâlâ ne yaptığını bilmiyordu. Korkunç basitliği içinde olağanüstü görünen bir hareketle başörtüsünü düzeltti, dışarı taşan bir tutam saçı yerine sokuşturdu.

"Daha soluyor!" dedi Kazaklardan biri, büyük bir saygıyla Darya'nın önünden kaçıp yol vererek.

Adamın ne söylediğini, sözün kimin hakkında söylendiğini anlamadan başını çevirip baktı Darya. Derin, uzunca bir inilti işitti. Bir adamın boğazından değil, taa yüreğinin dibinden gelir gibi bir inilti. Ancak o zaman, sesin İvan Aleksiyeviç'ten geldiğini, İvan'ın kendi elinde can verdiğini anladı.

Hızlı, hafif adımlarla ambar duvarını geçip alan yönünde ilerledi. Onu izleyen yalnız birkaç gözdü. Kalabalığın dikkati şimdi Palavra'nın oğlu Antip'e çevrilmişti. Antip sanki resmi geçit alanındaymış gibi ayaklarının ucuna basarak hızla koşmuş, İvan Aleksiyeviç'in yanına varmıştı. Nedense, bir kasutura saklıyordu arkasında. Ağır ağır, ölçülü biçili bir hareketle topukları üstüne çömeldi, kasaturasının ucunu İvan'ın göğsüne dayadı, uysal bir sesle konuştu:

"Eh, öl şimdi bakalım, Kotliyarof!" Kasaturayı olanca gücüyle bastırdı.

Istıraplı ve sürüncemeli oldu İvan'ın ölümü. Sırım gibi kaslı, güçlü gövdesi can vermeye isteksizdi. Kasatura üçüncü kere göğsüne gömüldükten sonra bile daha soluk alıyor, kana bulanmış dişlerinin arasından bezgin, kısık bir sesle "Ah!" çekiyordu.

"Hey, çek arabanı, bas git hadi!" diye muhafızların başı Antip'i iteledi, tabancasını kaldırıp işini bilir bir adam gibi İvan'a nişan aldı.

Tabancanın sesi Kazakları bir anda tutsakların üzerine saldırttı. Peşlerine düşülen adamlar darmadağın kaçıştılar. Bağırıp çağırmalara arada bir kısık kısık tüfek sesleri karışıyordu. Aşağı yukarı bir saat sonra Gregor Melekof doludizgin Tatarsk'a girdi. Kendi atı yolda çatlamış, iki köy arasında yıkılmıştı. Gregor eyeri sırtlayıp en yakın köye varmış, içi geçmiş köhne bir at bulmuştu. Köye vardığında çok geçti. Tatarsk Bölüğü çoktan tepenin yamacını kıvrılıp gözden kaybolmuş, isyancıların Kızıl süvari birlikleriyle savaştıkları Ust-Koperskaya hudutlarına yollanmıştı. Köy sakin ve ıssızdı. Gece, çevredeki tepelerin üstüne koyu örtüsünü çekiyordu.

Gregor atını avlusuna sürdü, indi, eve girdi. Mutfakta ışık yoktu. Koyu gölgelerin karanlığında sivrisinekler uçuşuyor, köşede ikonlar kısık kısık parıldıyordu. Evin bildik, tedirgin edici kokusunu içine çekerek seslendi.

"Evde kimse yok mu? Ana? Dunya?"

"Gregor! Sen misin o?" Ön odadan Dunya'nın sesi geldi. Gregor yere basan çıplak ayak sesleri işitti. Telaşla iç gömleğinin kuşağını iliştiren kız kardeşinin ak endamı belirdi kapıda.

"Niçin böyle erkenden yattınız hepiniz? Anam nerde?"

"Bir şey oldu da..." Dunya sustu. Gregor kızın hızla yüreği ağzında soluduğunu duydu.

"Ne var? N'oldu? Ne kadar oldu tutsaklar buraya geleli?"

"Öldürdüler onları..."

"Ne?"

"Kazaklar öldürdü onları! Ah, Grişa! Bizim Darya yok mu, pis inek!.." Dunya'nın sesinde kızgın gözyaşlarının izi vardı. "İvan Aleksiyeviç'i kendi eliyle öldürdü... Tüfekle vurdu..."

"Ne saçmalıyorsun be?" Gregor korkuyla haykırarak kız kardeşinin yakasından kavradı. Dunya'nın gözlerinde yaşlar parıldıyordu. Gözbebeklerinde donmuş kalmış dehşeti gören Gregor kulaklarının yanlış işitmediğini anladı.

"Peki Mihail Koşevoy, Stokman n'oldular?"

"Onlar yoktu tutsakların arasında."

Kısaca, hıçkırıklar içinde, ağabeysine Kızıl mahpusların öldürülüşünü, Darya'yı anlattı Dunya.

"Anam geceyi onunla aynı evde geçirmekten korktu, komşularda uyumaya gitti," diye bitirdi sözünü. "Sonra Darya eve sarhoş geldi... Hayvan gibi içmiş!.. Uyuyor şimdi."

"Nerde?"

"Ambarda."

Gregor kulübeden çıktı, zahire ambarına gidip kapısını açtı, içeri baktı. Etekleri sıyrılmış, dağılgın, narin kolları iki yana savrulu, serilmiş uyuyordu Darya. Sağ yanağında bir salya pırıltısı. Aralanmış ağzı leş gibi votka kokuyordu. Derin derin soluyordu. Başı göğsüne doğru bir tuhaf çarpılmıştı, sol yanağı yere dayalıydı.

Palasını kullanmak için hiç öyle istek duymamıştı Gregor. Birkaç saniye Darya'nın başında durdu. Boğazından bir inilti koptu, olduğu yerde sallandı. Dişlerini gıcırdatıyor, ayaklarının dibinde serili vücuda korkunç bir tiksintiyle, iğrenerek bakıyordu. Derken bir adım ilerledi, çizmesinin nalçalı topuğunu kadının yüzüne, koyulca yay kaşlarının üstüne basıp boğulurcasına homurdandı:

"Ulan zehirli yılan, seni!"

Darya sarhoşlukla bir şeyler mırıldanırken, Gregor elleriyle başını tutup avluya koştu.

Anasını görmek için bile beklemeden hemen o gece cepheye döndü.

LVII

Don Ordusu'nun direnişini altedip ilkbahar sellerinden önce Donets ırmağını geçmeyi başaramayan Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Ordular bazı kesimlerde hâlâ saldırıya geçmeye çabalıyorlardı. Bu denemelerin çoğu başarısızlıkla sonuçlandı, Don Ordusu kumandanlığı duruma hâkim oldu.

Mayıs ortalarına kadar Güney cephesinde göze çarpar bir değişiklik olmadı. Ama çok geçmeden olacaktı. Don Ordusu'nun eski kumandanı Denisof'la Kurmay Başkanı General Polyakof tarafından hazırlanan plana göre, Don Ordusu'nun en iyi eğitim görmüş subayları ve alaylarından kurulu bir "vurucu kuvvet"in yığılma işi hemen hemen tamamlanmış gibiydi. Bu vurucu kuvvetin yaklaşık on altı bin süngü ve pala mevcudu vardı, yirmi dört sahra topu ve yüz elli mitralyözle donatılmıştı.

General Polyakof'un dediği olursa, bu birlik diğer kuvvetlerle birlikte Makeyevka yönünde saldırıya geçecek, On İkinci Kızıl Ordu Tümeni'ni dağıtacak, bölgedeki diğer Kızıl kuvvetlerinin yanından sıyrılıp yukarı Don topraklarına ayak basacak, orda İsyancı Ordu'yla birleştikten sonra Koper nahiyesine girerek Bolşevikliğe yakalanan Kazakları "tedavi" edecekti.

Donets boyunca, bu yarma harekâtı için geniş hazırlıklara girişildi. Vurucu kuvvetin kumandası General Sekretef'e verildi. Don Ordusu başarı üstüne başarı kazanmaya başladı. Krasnof'un adamı olan Denisof'un yerine geçen yeni kumandan General Sidorin ile yeniden Ataman seçilen General Afrikan Bogayevski Batılı Müttefiklerle işbirliği gözeten bir siyaset izliyorlardı. İngiliz ve Fransız heyetleriyle başbaşa veriliyor, Moskova üzerine yürüyüp bütün Rus topraklarında Bolşevikliğin kökünü kazımak için uzun vadeli planlar hazırlanıyordu.

Karadeniz limanlarına silah yüklü nakliye gemileri geldi. Okyanus aşan gemiler, yalnız İngiliz ve Fransız uçakları, top, tüfek, mitralyöz getirmiyor, hatta katır kervanları, Almanya'yla yapılan barış yüzünden artık değeri kalmamış yiyecek ve giyecek

malzemeleri bile taşıyorlardı. Pirinç düğmelerinde İngiliz arslanının kükrediği denk denk İngiliz malı hâki ceket Novorossisk ardiyelerinde tepeleme yığıldı. Depolar Amerikan unu, şekeri, çikolatası ve içkisiyle doldu taştı. Bolşeviklerin inatçı canlılığından telaşa kapılan kapitalist Avrupa, Müttefik kuvvetlerinin Almanlar'a karşı kullanmaya vakit bulamadığı mermileri, fişekleri getirdi Güney Rusya'ya döktü. Uluslararası irtica, birbirine düşmüş, kana boğulmuş Rusya'yı boğmaya koşuyordu. Kazak subaylarıyla Gönüllü Ordu'nun subaylarına tank sürmeyi İngiliz toplarını ateşlemeyi öğretmek üzere Don'a ve Kuban'a gelen İngiliz ve Fransız subayları zafer alayıyla Moskova'ya girmek için şimdiden sabırsızlanmaya başlamışlardı.

Tam o sırada, Kızıl Ordu'nun 1919'daki taarruzunun giderek başarıya ulaşmasını sağlayan olaylar yer aldı Donets'de.

Hiç şüphe yok ki, Kızıl Ordu'nun taarruzunu geliştirememesinin nedeni yukarı Don'da Kazakların ayaklanmış olmasıydı. Ayaklanma Kızıl Ordu'nun gerisini kanser gibi kemirmiş, ordan oraya durmadan birlik aktarılmasını gerektirmiş, cepheye iaşe ve teçhizat sevkini aksatmış, hastaların, yaralıların geriye gönderilmesini güçleştirmişti. Ayaklanmayı bastırmak için yalnız Sekizinci ve Dokuzuncu Ordular'dan yirmi bin adam çekilmişti.

Ayaklanmanın gerçek kapsamından haberi olmayan Askerî İhtilâl Konseyi, Kazakları bastırmaya yeterli kesin tedbirleri almakta gecikti. Önce ufak, önü ardı olmayan birlikler (Merkez Komitesi okulu, mesela, topu topu iki yüz kişi yolladı), daha başka yarım yamalak kurulmuş birlikler gönderildi isyancıların üzerine. Üç beş bardak suyla yangın söndürmeye benziyordu bu! İsyancılar yüz yirmi verst çapında bir bölgeye hâkimdiler. Onları çeviren tek tük Kızıl Ordu birlikleriyse hep, kendi başlarına, genel bir harekât planına bağlı olmadan savaşıyorlardı. İsyancıların üzerine gidenlerin sayısı yirmi beş bin süngüye çıktı, yine de işe yarar bir sonuç alınamadı.

Ayaklanmayı kuşatmak, yayılıp saçılmasını önlemek için on dört piyade bölüğü, düzinelerle siper bölüğü harekâta sokuldu,

Tambof, Voronez ve Riyazan'dan komünist birlikleri geldi. Ancak ayaklanma geliştikten, isyancılar Kızıl Ordu'dan ele geçirdikleri mitralyözler ve sahra toplarıyla silah ihtiyaçlarını karşıladıktan sonradır ki Sekizinci ve Dokuzuncu Kızıl Ordular topçusuyla, mitralyözcüsüyle tam techizatlı bir seferi kuvvet kurmak için birer tümen verdiler. İsyancılar ağır kayıplara uğradılar, ama ezilmediler.

Yukarı Don'daki yangının kıvılcımları Koper nahiyesine de sıçradı. Subayların başını çektiği birkaç önemsiz Kazak örgütü ayaklanmaya kalktılar. Uryupinskaya nahiyesinde Alimof adında bir albay Kazaklardan, orda burda saklı subaylardan hatırı sayılır bir kuvvet topladı. Ayaklanma 1 Mayıs gecesi yer alacaktı. Komplo zamanında meydana çıkarıldı, Alimof'la birkaç hempası yakayı ele verdiler, bir İhtilâl Mahkemesi ölüme mahkûm etti onları. Önderlerini yitiren ayaklanma çabuk yatıştı. Koper nahiyesinin karşı-ihtilâlcileri yukarı Don'un isyancılarıyla el ele vermeyi başaramadılar.

Mayısın ilk günlerinde bir komünist birliği, birçok derme çatma Kızıl Ordu birliğinin yedekte tutulduğu Çertkovo istasyonunda trenden indirildi. Çertkovo, ayaklanma cephesinin Batı kesimini izleyerek giden Güney Doğu Demiryolunun en son duraklarından biriydi. Bu bölgenin çeşitli nahiyelerinden toplanma Kazaklar o ara Kazanskaya nahiyesinin yakınlarında büyük süvari kuvvetleri yığmışlar, saldırıya geçen Kızıl kuvvetlerle çetin savaşlara tutuşuyorlardı.

İstasyonda toplanan Kızıl Ordu erleri arasında bir söylenti yayıldı: Kazaklar Çertkovo'yu sarmışlar, saldırmak üzereymişler... İstasyondan cepheye daha kırk verst yol, az ilerde de böyle bir yarma hareketini muhakkak haber verecek Kızıl Ordu birlikleri vardı. Yine de istasyon karışıverdi, Kızıl Ordu erleri arasında bir kıpırdanma görüldü. Kilisenin ardında bir yerde bir kumanda sesi işitildi: "Silah başına!" Erler sokaklarda çılgınlar gibi ordan oraya koşuştular.

Boşuna olduğu anlaşıldı telaşın, sonra. Adamın biri istasyona yaklaşan bir Kızıl Ordu bölüğünü yanlışlıkla Kazaklar sanmıştı.

Komünist birliğiyle iki derme çatma alay Kazanskaya nahiyesi yönünde yürüyüşe geçtiler.

Ertesi gün, oralara daha yeni gelen Kronştat Alayı Kazak kuvvetleri tarafından hemen hemen tümüyle yok edildi.

İlk günkü savaştan sonra Kazaklar geceleyin bir baskın verdiler. İleri karakollar ve devriye kollarınca korunan Kronştat Alayı isyancıların boşalttığı köyü işgal etmekten kaçınmış, geceyi bozkırda açıkta geçiriyordu. Geceyarısı Kazak atlı bölükleri alayı kuşattılar, kocaman kocaman kaynana zırıltıları kullanarak korkunç bir ateş açtılar. Düşmanı ürkütmek, şaşkınlığa uğratmak içindi bu, birinin buluşu. Gece vakti, mitralyöz yerine kullanılan bu kaynana zırıltılarının çıkardığı sesi gerçek mitralyöz sesinden ayırdetmek sahiden kolay değildi.

Göz gözü görmeyen karanlıkta çevresi sarılan alay, Kazak "mitralyözleri"nin korkunç kükreyişini, kendi ileri karakollarının telaşlı ateş sesini, Kazakların çığlıklarını, yaklaşan atlıların gök gürültüsü gibi uğuldayan nal tıkırtılarını işitince soluğu Don'da aldı. Çemberi yarıp nehre ulaştılar ama atlıların hücumu karşısında çaresiz kaldılar. Bütün alaydan ancak birkaç kişi, suyu kabarmış Don'u yüzerek, karşı kıyıya geçebildi.

Mayıs ayı içinde Donets'den isyancı cephesine daha çok sayıda Kızıl takviye birlikleri aktarıldı. Otuz Üçüncü Kuban Tümeni de savaşa katılınca Gregor Melekof gerçek bir taarruzun tüm yükünü üzerinde duydu. Kuban tümeni kendi Birinci Tümeni'ni fena sıkıştırıyordu. Gregor kuzeye, Don'a doğru geri çekilirken birbiri ardına bir çok köyü elden çıkardı. Karginskaya yakınında, Çir Irmağı kıyılarında bir gün dayandı, daha üstün kuvvetlerin baskısı altında geri çekilmeye zorlandığı gibi, takviye birlikleri de istemek zorunda kaldı.

Üçüncü Tümen Kumandanı Kondrat Medvedef sekiz atlı bölüğü gönderdi. Medvedef'in Kazakları pek iyi donatılmıştı. Cephaneleri bol, Kızıl tutsaklardan alınan çizmeleri, üniformaları mükemmeldi. Sıcağa bakmadan, çoğu, meşin yelekle dolaşıp çalım

satıyordu. Hemen hepsinin elinde tabanca ya da dürbün vardı. Bir süre Otuz Üçüncü Kuban Tümeni'nin sert saldırılarına karşı koydular. Gregor da Kudinof'un sürekli isteğine boyun eğip, hazır elde fırsat varken, Viyaşeska'ya bir toplantıya gitmeye karar verdi.

LVIII

Viyeşenska'ya sabah erken ulaştı.

Don'da sel suyu çekilmeye başlamıştı. Hava kavakların tatlıca yapışkan kokusuyla doluydu. Nehir boyunca çınarların koyuca yeşil yaprakları huşû içinde çırpınıyor, çıplak tümseklerden bir buğu tütüyor, körpe çim fidesi parıldıyordu. Çukurlarda hâlâ kokuşmuş su vardı. Tok sesleriyle balabanlar ötüşüyordu orda burda. Güneş daha yeni doğduğu halde küf kokulu havada duman duman tatarcıklar uçuşuyordu.

Karargâhta bir eski daktilo takırdıyordu. Odalar kalabalık, tütün dumanından havasızdı.

Gregor usulca içeri girdiğinde, Kudinof'u ciddi, düşünceli bir yüzle masada oturur buldu. Garip bir işe dalmıştı. Başını kaldırmadı. Kocaman, zümrüt yeşili bir sineğin bacaklarını yoluyordu. Bir bacağı koparttı, sonra damarları çıkmış iri avucunu kapatıp kulağına götürdü. İçerde kalan böceğin kâh alçak, kâh yüksek perdeden vızıldayışını dinlemeye koyuldu.

Birden Gregor'u görünce canı sıkkın, sinirli bir hareketle sineği masanın altına atıverdi. Avucunu pantolonuna silerek iskemlesinin parlak arkalığına yaslandı. Yorgun görünüyordu.

"Otur, Gregor Pantaleyeviç," dedi.

"Nasılsın, reis?"

"İyiyim. Ne kadar iyi olunursa işte! Senin işler ne âlemde? Geri sürmeye başladılar demek sizi, ha?"

"Bütün cephe boyunca."

"Çir'de durdurdunuz mu bari herifleri?"

"Durdurduk ya pek uzun sürmedi. Allah'tan, Medvedef'in takviyeleri kurtardı durumu."

"Bak, Melekof, durum şöyle." Kudinof kurşun rengi Kafkas kemerini elleyip tokanın kararmış gümüşünü inceleyerek içini çekti: "Şimdiden görebildiğimiz kadarı, işler daha da kötüye gidecek. Donets'de bir şeyler oluyor. Ya bizim ordaki dostlar Kızıl cephesini yarıp geçiyorlar, Kızılları bizim üzerimize doğru iteliyorlar, ya da Kızıllar bugünkü güçlüklerinin sebebinin biz olduğumuzu anladılar, bizi kıskaca almaya çalışıyorlar."

"Kadetlerden ne haber? Son uçakla ne rapor gönderdiler?"

"Önemli bir haber yok. Sana bana planlarını açmıyorlar, dostum. Sidorin öyle kurnaz ki! Kızıl cephesini yarıp bizim yardımımıza gelmeye çalışıyorlar. Bize yardım vaadettiler ama her zaman ulaşmıyor. Bir cepheyi yarıp geçmek kolay iş mi? Ben de denedi-dim vaktiyle. Sonra Kızılların Donets'deki kuvvetleri nedir, ne bilelim? Belki de Kolçak cephesinden birkaç kolordu çekip buraya aktardılar. Karanlıkta yaşıyoruz şimdilik. Burnumuzun ucundan ötesini gördüğümüz yok."

"Peki, ne konuşacağız? Ne diye çağırdın beni buraya?" Gregor esneyerek sordu. Ayaklanmanın sonucu pek ilgilendirmiyordu onu artık, dert etmiyordu kendine. Döven yerinde döveni çeviren bir at gibi, düşünceleri gece gündüz hep aynı noktada dolanmış durmuş, sonunda her şeye omuz silkmiş geçmişti. "Artık Şûralarla barış yapılamaz, orası öyle. Çok kanımızı döktüler, biz de onların. Fakat biz bıraktık onları gelsinler Don iline. Kadetlerin hükümeti şimdi tatlı dil kullanıyor bize ya sonradan canımıza okuyacaklar. Allah kahretsin! Kim üste çıkacaksa bir an önce çıksa bari."

Kudinof, hâlâ Gregor'un gözlerinin içine bakmadan, ortaya bir harita serdi. "Burda sen yokken bir toplantı yaptık," dedi, "karar verdik."

"Kiminleydi toplantı? O prensle mi?" diye Gregor onun sözünü kesti. Kışın, bu aynı odada, Kafkasyalı yarbayın da bulunduğu savaş meclisini hatırladı.

Kudinof kaşlarını çattı. Yüzü bulutlandı. "Artık hayatta değil o," diye cevap verdi.

"Nasıl?" Gregor birden ilgiyle sordu.

"Sana söylemedim mi? Yoldaş Yorgidze öldü."

"Nerden 'yoldaş' oluyormuş? Sırtında gocuğu olduğu sürece yoldaştı o. Kadetlerle birleşseydik, Tanrı korusun, daha hayatta olsaydı, hemen o gün bıyıklarını yağlamaya başlardı. Bir daha da elini sıkmazdı senin, yalnız küçük parmağını uzatırdı, böyle işte, bak!" Gregor esmer, kirli parmağını uzatıp dişlerini parlatarak güldü.

Kudinof hâlâ somurtuyordu. Bakışında, sesinde, açıkça hoşnutsuz, hırçın, kızgın bir ifade vardı.

"Gülecek bir şey yok ortada!" diye hırladı. "Bir başkasının ölümüne gülmesene!"

Gregor alındı ama, yine gülerek cevap verdi: "O beyaz suratlı, beyaz elli yarbaya harcanacak merhametim yok benim..."

"Evet ama, öldürüldü adam!"

"Savaşta mı?"

"Pek iyi anlaşılamadı... Tuhaf bir hikâye, gerçeği anlamak kolay değil. Ben emir verdim, nakliye katarına aktarıldıydı. Anlaşılan, Kazaklarla pek uyuşamadılar. Dudorevka'nın orda bir çarpışma oldu. Katarların bir kısmı ateş hattından iki verst kadar gerideymiş. Bir arabada otururken bir kaza kurşunu gelmiş, tam yüzünün ortasına çarpmış. Kazaklar öyle dediler. Yerinden kımıldamamış bile... Kazaklar öldürmüş olmalı adamı, hergele milleti!"

"Oh olsun, iyi etmiş öldürmüşler!"

"Kes bu biçim konuşmayı artık! İşleri karıştırmadan yapamaz mısın?"

"Kızma, kızma. Şaka söyledim."

"Başka sefere bu ahmakça şakalarını kendine sakla! Boğa gibisin, be adam, kendi yemini pisliyorsun durduğun yerde. Sana kalsa subayları öldürmemiz gerek, değil mi? 'Kahrolsun apoletler!' yine, ha? Azıcık aklını başına toplamanın vakti geldi de geçiyor bile, Gregor. Topallayacaksan, bari hep aynı bacağınla topalla!"

"Sen anlatmana devam et."

"Başka söyleyecek bir şey yok. Onu Kazakların öldürdüğünü anladım, gittim orda heriflerle açık açık konuştum. 'Yine eski oyunlarınıza mı başladınız yoksa?' dedim onlara. 'Subaylarınızı vurup öldürmekte bu aceleniz nedir, anlamıyorum. Geçen sonbahar da sardırmıştınız bu oyunlara ama sonradan Kızıllar tepenize binince baktınız subaylara ihtiyacınız var, yaltaklana yaltaklana geldiniz, yalvar yakar oldunuz bize. Şimdi yeniden başlıyor demek, öyle mi?' dedim, bir güzel veriştirdim. Tabii yarbayı öldürdüklerini inkâr ettiler ama gözlerinden anlıyordum yalan söylediklerini. N'aparsın bu adamlarla, birader? Suratlarına işesen, şükür yağmur yağıyor diyecekler!" Kudinof kemerini ellerinin arasında ezdi, yüzü kızardı. "Akıllı bir adamı öldürdüler, şimdi ben sağ elimi kesmişler gibiyim. Kim şimdi bize plan hazırlayacak? Burda lak lak konuşuyoruz ya, iş stratejiye gelince bir şeyden haberimiz yok. Allah'tan Piyotr Bogatiryof geldi de iki çift laf edecek birini buldum. Eh, n'apalım? Önemsiz... Hadi şimdi biraz iş konuşalım. Bizimkiler Donets'den cepheyi yarıp geçemezlerse dayanamayız. Onun için, demin de dediğim gibi, otuz bin kişilik ordunun tümünü yarma harekâtına sokmaya karar verdik. Yenilir de püskürtülürsen Don'a geri çekilirsin. Ust-Koperskaya'ya kadar Don'un sağ kıyısında siper kazıp kendimizi savunacağız..."

Kapıya sert sert vuruldu, Kudinof'un sözleri yarım kaldı. "Gel!" diye bağırdı.

Altıncı Özel Tugay Kumandanı Gregor Bogatiryof içeri girdi. Sağlam yapılı kırmızı yüzü terden parıl parıldı. Rengi solmuş açık kestane kaşlarını öfkeyle çatmıştı. Kasketini başından çıkarmadan masaya oturdu.

"Niçin geldin?" diye tutuk bir gülümsemeyle Bogatiryof'a bakıp sordu Kudinof.

"Fişek verin bize!"

"Verdik ya! Daha ne kadar istiyorsunuz? Ne sandın, burda fişek fabrikası mı var?"

"Verdiniz de ne verdiniz sanki? Adam başına bir kurşun! Herifler üzerimize mitralyözle ateş ediyorlar, sırtımızı eğip gizlenmekten başka bir şey yapamıyoruz. Savaşmak mı diyorsun sen buna?"

"Dur hele, Bogatiryof, şimdi önemli meseleler görüşüyoruz," dedi Kudinof. Ama Bogatiryof kalkmaya davranınca hemen ekledi: "Gitme, gitme! Senden gizlimiz yok." Sonra Gregor'a döndü. "Evet, Melekof, bu yakada da dayanamayacak olursak, o zaman yarma harekâtına girişiriz. Ordudan olmayanları, hepsini, bütün yükümüzü filan bırakıp piyadeyi arabalara bindiririz, yanımıza üç batarya alır, Donets'e yollanırız. Seni başa geçirmek istiyoruz. Bir itirazın yok ya?"

"Benim için hepsi bir. Yalnız, ailelerimiz ne olacak? Genç kızlar var, karılarımız var. Yaşlılar ortada kalacaklar?"

"Ne olacaksa... Hepimiz okkanın altına gideceğimize onlar gitsin daha iyi."

Kudinof'un ağzının köşeleri sarkmıştı. Bir süre konuşmadı. Sonra da masasından bir gazete çıkarttı.

"Bak, haber işte sana. Başkumandan kendisi birliklerin başına geçmeye gelmiş! Millerovo'da ya da Kantemirovka'da imiş şimdi, öyle diyorlar. Bekle sen, bir de bizim buraya gelsin de gör bak!"

"Ciddi mi söylüyorsun?" diye sordu Gregor.

"Evet, al oku. Kazanskaya'dan gönderdiler. Bizim devriyelerden biri iki Kızıl haberci enselemiş. Hemen orda öldürmüşler, tabii. Birinin üstünde, yaşlıca bir adamdı dediler, komisere benziyormuş, bu gazeteyi bulmuşlar, *'Yolda.'* Bu ayın on ikisinde çıkan nüsha. Bak, bizi nasıl anlatıyorlar!" Yırtık pırtık sayfayı Gregor'a uzattı. Gregor sabit kalemle altı çizilmiş başlığa bakıp okumaya koyuldu:

CEPHE GERİSİNDE AYAKLANMA

Don Kazaklarının ayaklanması birkaç haftadır sürüp gidiyor.

Denikin'in ajanları ve karşı-ihtilâlci subaylar tarafından desteklenen bu ayaklanma zengin Kazak çiftçileri arasında da taraftar buldu. Zengin Kulaklar orta halli Kazakların oldukça büyük bir kısmını peşlerinden sürüklüyorlar. Bazı hallerde Kazaklar tek tük Şûra iktidarı temsilcilerinin elinden eziyet çekmiş olabilirler. Bu gerçek, Denikin'in ajanları tarafından isyan ateşlerini körüklemek için kurnazca istismar edilmiştir. İsyancıların bölgesindeki Beyaz Muhafız kuyrukları orta halli Kazakların güvenini kazanabilmek için Şûralar iktidarını destekler görünüyorlar. Bu yoldan karşı-ihtilâlci komplo, Kulak çıkarları ve Kazakların cehaleti bir araya gelerek, Güney Cephesi'ndeki ordularımızın gerisinde saçmasapan ve canice bir isyana önayak olmuştur. Bir ordunun cephe gerisinde isyan patlak vermesi bir işçinin omuzunda çıban çıkmasına benzer. İyi savaşmak, Şûra toprağını savunup Denikin'in toprak sahibi çetelerini ezmek için gerimizde güvenilir, barışsever ve dost işçi ve köylüler olmalıdır. Onun için Don'u isyandan ve isyancılardan temizlemek çok önemli bir görevdir.

Merkezî Şûra Hükümeti bu işin en kısa zamanda başarılması için emir vermiştir. Hain karşı-ihtilâlci isyanla savaşan kuvvetlere yardım için mükemmel takviye birlikleri gönderilmiştir ve daha da gönderilmektedir. En iyi parti örgütçüleri bu acil işle uğraşmak üzere bölgeye yollanıyor.

Ayaklanma sona ermeli! Kızıl Ordu erlerimiz şunu açıkça anlamalıdır ki, Viyeşanska ve Bukanovskaya bölgelerinin isyancıları Beyaz Muhafız generalleri Denikin ve Kolçak'ın yakın işbirlikçileridirler. Ayaklanma ne kadar uzun sürerse, her iki yanda da kayıplar o kadar büyük olacaktır. Kan dökümü ancak bir yoldan önlenebilir: isyana süratli, ağır, kahredici bir darbe indirmekle.

Ayaklanma sona ermeli! Omuzumuzdaki çıbanbaşı deşilmeli, kızgın demirle dağlanmalı. Güney Cephesi'nde düşmana son darbeyi indirme imkânına kavuşmamız buna bağlıdır!

Gregor yazıyı okuduktan sonra asık yüzlü asık yüzlü gülüm-

sedi. Okudukları içini acıtmış, öfkelendirmişti onu. "Herife bak, bir cümlede beni Denikin'in yardakçısı yapmış çıkmış!" diye düşündü.

"Eee, nasıl, güzel değil mi? Bizi kızgın demirle dağlayacaklarmış! Görürüz kim kimi dağlayacak! Öyle değil mi, Melekof?" Kudinof Gregor'dan cevap beklerken Bogatiryof'a döndü.

"Kurşuna ihtiyacınız var dediydin, değil mi? Vereceğiz size kurşunu. Atlı başına otuz tane, bütün tugaya. Yeter mi?.. Depoya git, çek kurşunları. İkmal çavuşu sana bir belge verecek. Ama palalarınızı daha çok kullansanız iyi edersiniz, Bogatiryof. Kurnazlık da iyidir hani!"

"Taşı sıkıp suyunu çıkarmalı!" diye Bogatiryof memnun memnun sırıttı. Kısaca hoşçakalın deyip odadan ayrıldı.

Gregor Don'a geri çekilme ile ilgili meseleleri Kudinof'la görüştükten sonra gitmeye hazırlandı. Odadan çıkmadan önce, "Mesela bütün tümeni Baski'ye getirsem," diye sordu, "Viyeşenska'ya gitmek için ırmağı geçecek vasıta bulabilecek miyiz?"

"Amma da düşünce, ha! Süvariler atlarını yüzdürüp Don'u geçemezler mi? Süvarinin vasıta ile ırmak geçtiği nerde görülmüş?"

"Biliyorsun, benim tümende Don kıyısından adam sayısı az. Çir Kazakları yüzmesini bilmezler. Ömürlerini bozkırda geçirmişler, nerde su bulsunlar da yüzsünler?"

"At üstünde idare etsinler işte. Manevralarda, Alaman Savaşı'nda ister istemez öyle yaptılardı."

"Ben piyadeden söz ediyorum."

"Sal var ya işte! Sonra kayık da bulacağız, sen korkma."

"Sonra, ahali de gelecek bizimle."

"Biliyorum."

"İyisi mi sen herkesi geçirmek için ne vasıta gerekliyse bul, yoksa buraya vardığımda canına okurum bak! Millet ırmağın yanlış yakasında kaz gibi apışıp kalırsa iş ciddiye biner, haber vereyim!"

"Peki, peki, ben bakarım o işe. Bakarım."

"Peki topları n'apacağız?"

"Havanları berhava edin, sahra toplarını buraya getirirsiniz. Biz bataryaları bu yana geçirebilecek büyüklükte kayıklar bulup hazır edeceğiz."

Gregor karargâhtan ayrılırken hâlâ az önce okuduğu makalenin etkisi altındaydı.

"Bize Denikin'in yardakçıları diyorlar... Zaten başka neyiz ki? Öyleyiz işte, gerçeği inkârın âlemi yok..." Geçende ölen At Nalı Yakop'un bir sözünü hatırladı. Bir akşam Karginskaya'da akşam yatısına giderken alanda topçuların konakladığı eve uğramıştı. Girişte çizmelerini fırçalamak için durdu, o sırada Yakop'un birisiyle tartıştığını duydu: "Kendi başımıza mıyız şimdi diyorsun? Hiçbir kuvvete hizmet etmeyecek miyiz, ha? Hadi canım, sen de! Seninki kafa değil, içi geçmiş karpuz be! Bir şey söyliyim mi ben sana, sokak köpeğinden farksızız, farksız! Bir köpek bir kabahat işler de evinden kaçarsa nereye gider? Kurt sürüsüne katılmaktan korkar. Sahibine dönmekten de korkar, bilir çünkü yiyeceği köteği. Tıpkı bizim gibi. Bak bu sözümü aklından çıkarma: Çok geçmeden kuyruklarımızı bacaklarımızın arasına kıstırıp Kadetler'e gideceğiz, bizi bağışlamaları için yalvarıp yakaracağız. Unutma bu sözümü. Görürsün."

Denizcileri öldürdüğü savaştan bu yana, Gregor dünyaya uyuşuk bakan bir umursamazlık içinde yaşıyordu. Başı hep önüne düşüktü. Hiç gülümsemiyordu. Bir ara, İvan Aleksiyeviç'in ölümünden duyduğu acı ve keder, içinde bir şeyleri kıpırdatır gibi oldu. Sonra o da geçti. Hayatta ona kalan tek şey, hiç değilse o öyle sanıyordu, Aksinya'ya karşı duyduğu, şimdi yeni ve sarsılmaz bir güçle geri dönen sevgisiydi. O, yalnız o, onu kendine çağırıyordu: tıpkı, bozkırda uzaktan görünen kıpırtılı bir kamp ateşinin güz gecesinin dondurucu karanlığı içinden yolcuyu çağırışı gibi.

Şimdi de, karargâhtan dönerken, yine Aksinya'yı düşünüyordu: "Biz cepheyi yarıp geçmeye savaşacağız ya, o ne olacak?" Hiç

tereddütsüz kararını verdi: "Natalya çocuklarla, anamla geride kalır, ben Aksinya'yı yanıma alırım. Bir at bulurum ona, maiyetimle gelir."

Don'u geçip Baski'ye ulaştı. Kaldığı eve varır varmaz cep defterinden bir sayfa koparıp şunları yazdı: "Aksinya, Don'un sol yakasına çekilmek zorunda kalabiliriz. O takdirde her şeyi bırak, bir ata atla. Viyeşenska'ya git, orda beni ara. Sen de benimle geleceksin."

Kağıdı katladı, vişne sakızıyla kapattı, Prokor Zikof'a verdi. Kızarıp bozararak, utangıçlığını gereksiz bir sertlik perdesi altında saklayarak emretti:

"Derhal atına bin, Tatarsk'a git, bu notu Aksinya Astakof'a ver! Dikkat et, benimkilerden kimse seni görmesin notu verirken. En iyisi, geceleyin götür. Cevap için bekleme. Ondan sonra iki gün izin sana. Haydi, yallah!"

Prokor atına yönelmişken Gregor geri çağırdı onu:

"Benim eve de gider, anama ya da Natalya'ya, giyecek eşyayla, para eder başka ne varsa Don'un bu kıyısına yollamalarını söylersin. Tahılı gömsünler ama hayvanları bu yana sürüp getirirlerse iyi olur."

LIX

22 Mayıs günü isyancı kuvetler bütün cephe boyunca geri çekilmeye başladılar. Geri çekilirken savaşıyor, bir karış toprak için kan döküyorlardı. Köylerde yaşayan ahali onların önünden darmadağın Don'a doğru kaçtı. Yaşlılarla kadınlar ellerinin altında ne kadar yük hayvanı varsa arabalara koştular, arabalar tepeleme sandık, kapkaçak, araç, tahıl, çocukla doldu. Hayvan sürüleri parçalandı, sahipleri ineklerle koyunları yolun kenarından sürüp götürdüler. Ordunun önünde, Don kıyısı köylerine doğru, yuvarlana yuvarlana sonu gelmez göçmen katarları gidiyordu. Genel Karargâh, piyadenin bir gün erken geri çekilmeye başlaması için emir çıkardı. 21 Mayıs'ta Tatarsk piyade Kazakları ile Viyeşenskalı

bir milis birliği Ust-Koperskaya nahiyesindeki mevzilerini bırakarak, cebrî yürüyüşle, otuz verst ötede Viyeşenska yakınlarındaki Ribni köyüne vardılar.

22 Mayıs sabahı göğü belli belirsiz bir pus sarmıştı. Gök boyunca tek bulut görülmüyordu. Yalnız güneyde, seherden az önce, ufacık, göz kamaştırıcı bir pembe bulut belirdi. Doğuya bakan yanından kan dökülür gibiydi. Güneş nehrin sol yakasındaki kumlu tepeciklerin üzerinden yükselince ufak bulut gözden kayboldu. Sulak çayırlarda kara tavukların bağırışmaları gide gide daha belirginleşti, nehrin sığlıklarında ansızın, mavi kar taneleri gibi, keskin kanatlı martılar belirdi... Haşin gagalarında parıl parıl gümüşsü balıklarla yeniden havalandılar sonra.

Öğle üzeri hava Mayıs için çok sıcaktı. Yağmur öncesi gibi de bunaltıcı ve nemliydi. Gün doğduğundan beri Don'un sağ yakasında, Viyeşanska'ya doğru ağır ağır göçmen arabaları ilerliyor, nehrin ötesinden teker takırtıları, at horultuları, boğa böğürtüleri, insan sesleri geliyordu.

Ayın 22'sinde, Kazak olmayanlardan kurulu Viyeşenska Birliği daha Ribni'den ayrılmamıştı. Sabah saat on sularında, Hetman şosesi üzerinde Gromok köyüne doğru ilerleyip yola gözcü koyma ve Viyeşenska'ya ulaşmak isteyen askerlik çağında bütün Kazakları tutuklama emri aldılar.

Viyeşenska'ya giden göçmen arabaları dalga dalga gelip Gromok'a vurdular. Toza batmış, elleri yüzleri güneşten kararmış kadınlar hayvanları güdüyor, yolun kenarından atlılar ilerliyordu. Tekeklek gıcırtısı, at ve koyun sesleri, ineklerin böğürüşü, çocukların zırlayışı, tifüsten yatanların iniltileri köylerin ve kiraz bahçelerinin el değmemiş sessizliğini paraladı. Bu bin renkli, karmakarışık gümbürtü öylesine aşılmamış bir şeydi ki, köpeklerin havlamaktan sesleri kısıldı, her geçene saldırmaz oldular, her zaman yaptıkları gibi arabaların yanı sıra o bir verst yolu koşmadılar.

Prokor Zikof iki gün kaldı köyde. Gregor'un notunu Aksinya'ya verdi, söylediklerini İlyinişna'ya iletti, 22 Mayıs günü Viyeşenska'ya

hareket etti. Bölüğünü Baski köyünde bulacağını umuyordu. Ne ki, uzaktan duyulan ağır top sesleri Çir Irmağı'nın ötesinde bir yerden gelir gibiydi. Prokor savaşın sürüp gittiği yere varmak için içinde büyük bir istek duymuyordu. Baski'ye giderek, Gregor'la Birinci Tümen'in oraya varmalarını beklemeye karar verdi.

Acele etmeden, adeta sürdü atını. Gromok köyüne giden Hetman şoşesinde arabalar ve göçmenler arkasından yetişip onu geçtiler. Yeni kurulan bir Ust-Koperskaya Alayı'nın karargâh subaylarına yetişti o da, onlarla birlikte ilerledi. Karargâh hafif, yaylı arabalarda seyahat ediyordu. Arkadan da eyerli altı at koşturuyordu. Arabalardan birinde alay belgeleriyle telefon cihazları, öbüründe orta yaşlı, yaralı bir Kazakla sıska mı sıska, atmaca burunlu, başına kürklü subay kasketi geçirmiş bir adam vardı. Tifüsten yeni kalkmışa benziyordu. Yattığı yerde üzerine çektiği kaput çenesine kadar dayanmıştı. Yanında birinden ayaklarına sıcak bir şey sarmasını istiyor, kemikli eliyle alnının terini silerken öfkeyle bağırıp çağırıyordu.

"Ulan domuz! Ayaklarımın altına rüzgâr geliyor! Polikarp, bir çul ört üstüme! Güçlü kuvvetliyken, halim varken bana muhtaçtınız, şimdi..." Tehlikeli bir hastalığı atlatan bir adam gibi dalgın ve ciddi, gözleri ordan oraya gezindi.

Polikarp dediği adam atından inip arabaya koştu.

"Evet ama çok ateşiniz var, sonra üşüteceksiniz, Samoylo İvanoviç."

"Sen ört beni diyorum!"

Polikarp ses etmeden emri yerine getirdi, geride kaldı.

"Kim bu?" diye Prokor sordu ona, gözleriyle hasta adamı göstererek.

"Ust-Medveditskaya'dan bir subay. Bizim karargâha bağlıydı," diye cevap verdi Kazak.

Ust-Koperskaya köylerinden bir alay göçmen karargâhla birlikte geri çekiliyordu. Çeşitli ev eşyasıyla tepeleme yığılı bir arabaya kurulmuş yaşlı bir Kazağa seslendi Prokor:

"Hey! Hangi cehenneme gidiyorsunuz öyle?"

"Viyeşenska'ya gidiyoruz," diye karşılık verdi ihtiyar.

"Çağırdılar da mı sizi gidiyorsunuz?"

"Kimse çağırmadı ama kim ölmek ister? Ölümle yüz yüze gel de sen görürsün bakalım nasıl koşuyorsun..."

"Sana niçin Viyeşenska'ya gittiğinizi sordum," dedi Prokor. "Don'u Yelanskaya'da geçseydiniz bu kadar uzun sürmezdi."

"Neyle geçecektik? Orda kıyamet gibi adam varmış diyorlar. Geçecek vasıta da bulunmuyormuş."

"Peki Viyeşenska'ya nasıl geçeceksiniz sanıyorsun? Askerleri bir yana koyup arabalarınızla sizi mi alacaklar? Koyun sürüsü gibi dolaşır durursunuz böyle ortalarda! Nereye gidersiniz, niçin gidersiniz? Bütün bunları ne diye aldın yanına sanki?" Prokor, kızgın, kırbacını arabanın içindeki bohçalara uzattı.

"Esvaplarımız var orda, hamutlar var, un var, çiftlikte işe yarar eşya filan. Geride bırakamazdık ki! Döndüğümüzde kulübeyi tam takır bulurduk. Valla, oğul, insan malını mülkünü alnının teri, gözünün yaşıyla çalışıp elde etti mi geride bırakması kolay olmuyor. Mümkünü olsaydı benim köhne kulübeyi de katlar alırdım yanıma, Kızıllara kalacağına... Veba çarpsın tümünü!"

"İyi ama, şu kocaman yalak, orda, onu ne diye aldın getirdin sanki? Sonra, o koltuklar öyle... Kızıllar dokanmazdı ki onlara!"

"Hiçbirini geride bırakamazdık. Herifler parçalar ya da yakarlardı. Yok öyle şey, kimseye malımı yağma ettirmem ben. Kulübede ne varsa aldım getirdim." Yorgun argın, ayaklarını sürüyüp giden beygirlerin tepesinde kamçısını salladı, döndü, arkasından gelen bir öküz arabasını kamçı sapıyla gösterip ekledi.

"Orda şala sarılı şu kızı görüyor musun, öküzleri süren var ya hani, benim kızım işte o. Arabada bir domuz, bir sürü de yavrusu var. Geceleyin arabanın içinde doğurdu. Duyuyor musun nasıl zırlıyorlar! Yok, yok öyle şey, Kızılları sırtımdan geçindirtmem ben! Veba çarpsın tümünü!"

"Sala vardığımızda sen uzak dur benden, dede," diye homurdandı Prokor. "Yoksa sen de, domuzların da, neyin varsa, hepsi yallah suyu boylarsınız!"

"O da neden?" İhtiyar afallayıp sordu.

"Çünkü millet ölür, her bir şeyini yitirirken, sen, ulan moruk şeytan, örümcek gibi neyin var neyin yok peşinde sürükleyip götürüyorsun!" diye Prokor her zamanki uysallığını bir yana koyup haykırdı. "Senin gibi bok yiyenlerden hoşlanmam ben!"

"Haydi, haydi, yoluna!" diye ihtiyar öfkeyle homurdanarak başını çevirdi. "Başımızdaki heriflere bak sen, adamın malını Don'a atacakmış! Ben doğru dürüst konuşuyorum herifle, o tutmuş bana... Yahu, benim de oğlum var, çavuş hem de, bölüğüyle Kızıllara karşı savaşıyor... Haydi geç, geç! Başkasının malına mülküne göz koma. Sen de biraz çalışıp kazansaydın böyle laflar etmezdin."

Prokor atına şöyle bir dokundurup ilerledi. Gerisinde domuz yavrularının tiz çığlıkları birden bütün sesleri bastırıp yükseldi, kulağının zarını patlattı.

"O ne o, yahu?" diye arabada uzanmış yatan subay haykırdı. Şimdi ağlayıverecekmiş gibi asıktı yüzü. "O domuz da nerden çıktı şimdi? Polikarp!.."

"Arabadan düşmüş, arabanın tekeri bacağını ezmiş," diye Polikarp subaya haber iletti.

"Domuzun sahibine söyle, boğazlasın o hayvanı! Söyle ona, burda hastalar var... Bir bu eksikti! Kulağımızın dibinde bir domuzların viyaklamadığı kaldıydı! Hadi çabuk... hadisene lan!"

O ara arabayla aynı hizaya gelen Prokor subayı daha yakından inceledi. Adam kaşlarını çatmış domuz çığlıklarını dinlerken külrengi kasketini boşuna kulaklarının üzerine çekmeye çalışıyordu. Polikarp atını sürdü geldi yine. "Öldürmem diyor, Samoylo İvanoviç. Diyor ki, az sonra iyileşir, iyileşmezse bu akşam keseriz diyor."

Subay sapsarı oldu, doğrulmaya çalıştı. Kalktı oturdu, bacaklarını arabanın kenarından aşağı sarkıttı.

"Tabancam nerde benim! Durdur şu hayvanı! Nerde o domuzun sahibi, şimdi gösteririm ben ona gününü! Hani, hangi arabada?" diye haykırdı. Eli sıkı yaşlı Kazak, çaresiz, domuzunu kesmek zorunda kaldı.

Prokor gülerek atını sürdü gitti. Az sonra Ust-Koperskaya'dan gelen bir başka araba koluna yetişti. En azdan iki yüz araba vardı. Atlılar, inekler, koyunlar, nerdeyse bir verst yolukaplamıştı. "Geçitte bir çıngar kopacaktı ki sen seyreyle!" diye düşündü Prokor.

Yakışıklı bir doru ata binmiş bir kadın kolun başından dörtnala ona doğru geldi. Az ötede dizginlere asıldı durdu. Ağır işlemeli bir eyere oturmuştu. Kayışlar filan parıl parıl, iyi, el değmemiş deridendi. Gem ve metal parçalar gümüşten, ışıltılı. Kadın eyerin üstünde beceriklice ve rahat oturuyor, güçlü esmer elinde dizginleri doğru tutuyordu. Yine de, belliydi, iri kıyım ordu atı sahibesini horgörüyordu. Gözlerini devire devire boynunu geriyor, sıra sıra dişlerini gösterip kadının etekliği altından görünen güzelim dizini ısırmaya çalışıyordu.

Başını, gözlerine kadar, tertemiz mavi bir yemeniyle örtmüştü kadın. Yemeninin ucunu dudaklarından çekip Prokor'a sordu:

"Yolda yaralı taşıyan arabalar gördün mü hiç?"

"Bir dolu araba gördüm ama n'apalım, ne var?"

"Kocamı bulamıyorum bir türlü!" diye kadın ağır ağır cevap verdi. "Koperskaya'dan buraya getiriliyordu. Ama galiba yarası iltihaplanmış, bana atımı getir dediydi. İşte bu hayvan!" Kadın kırbacının ucuyla atın terleyen boynuna dokundu. "Eyeri vurdum hayvana Ust - Koperskaya'ya gittim ama hastaneyi bulamadım. Gitmediğim yer kalmadı, kocamı bulamıyorum bir türlü."

Prokor, Kazak kadınının dolgun güzel yüzüne hayran hayran baktı, kalın, doygun sesinin ezgisini dinledi, "Hay, kadın, sen de! Kocanı bulacan da n'olacak?" diye haykırdı. "Sahra hastanesindeymiş ya işte! Senin gibi bir dilberle kim olsa evlenir. Şu altındaki hayvan da çeyiz olur, caba! Ben bile razı gelirim."

Kadın zoraki gülümsedi, eteğinin kenarıyla dizini örtmek için eğildi. "Şimdi şakayı filan bırak da, söyle bana, yolda hiçbir sahra hastanesi geçtin mi?" dedi.

"Na şurdaki öbekte hastalarla yaralılar var!" diye Prokor içini çekerek cevap verdi. Az geriden gelen araba sıralarını gösterdi.

Kadın hemen kırbacını sallayıp atını çevirdi, koşturdu gitti.

Arabalar yavaş ilerliyordu. Öküzler, tembel, miskin, kuyruklarını sallayıp çevrelerinde vızıldıyan at sineklerini kovalıyorlardı. Hava öyle sıcaktı, öyle boğucu ve bunaltıcıydı, fırtına çıkacağa da benziyordu, yol kenarında biten güdük ayçiçeklerinin terü taze yaprakları hep sünmüş kalmıştı.

Prokor bir sıra arabanın yanından sürdü yine atını. Arabalarda gördüğü genç Kazakların çokluğu onu hayretler içinde bıraktı. Ya bölüklerini kaybetmişlerdi, ya da kaçaktılar. Ailelerini bulmuşlar, onlarla birlikte nehri geçmeye gidiyorlardı. Kimi atlarını arabalarının arkasına bağlamış, karılarının yanına uzanmış ya da çocuklarına bakıyor; kimi tepeden tırnağa palalar, tüfeklerle silahlanmış, atını sürüp gidiyordu. "Birliklerini terketmiş, savuşuyorlar," dedi Prokor, adamları süzüp.

Havada hayvan teri, güneşte ısınmış odun, kapkaçak ve araba yağı kokusu vardı. Öküzler ağır aksak, bıkkın ilerliyorlardı. Ağızlarından bir karış sarkmış dillerinden ip ip salya akıyor, taa yerin tozuna değiyordu. Atlı arabalar da aynı hızla gidiyordu: öküz arabalarını geçmeye gayret edeni yoktu hiç. Bütün kol saatte üç ya da dört verstten fazla yol almıyordu. Fakat birden, güneye doğru, uzaktan bir top sesi işitilince kervan canlanıverdi. Tek atın ya da iki atın çektiği arabalar hemen sıradan çıktılar, tırıs koşturmaya başladılar. Vınlıyan kamçılar, haykırışlar. Öküzlerin sırtına vızır vızır söğüt dalları vuruldu. Tekerlek takırtısı arttı. Yoldan kocaman, yoğun toz bulutları kalktı, geriye doğru havalanarak ekin ve ot sapları arasında savruldu gitti.

Prokor'un kendi ufarak atı ota erişmeye çabalayarak burnunu yere indiriyor, yonca, kolza, hardalotu demetlerini dişliyordu. Top ateşi duyulur duyulmaz Prokor topuklarını hayvanın böğrüne

daldırdı, hayvan, sanki yemek vakti olmadığını anlamış gibi, gayrete gelip tırısa kalktı.

Top seslerinin arası sıklaşmaya başlamıştı. Top gümbürtüsüne arada keskin, tok tüfek sesleri karışıyor, gök gürültüsünü andırır bir ses dalgası bunaltıcı havada titreşip uzuyordu.

"Vay anacıım!" diye arabalardan birinde genç bir kadın bağırıp haç çıkardı. Memesinin sütten parıldayan kahverengi başını bebenin ağzından çekti, dolu dolu sarı memesini gömleğinin içine soktu.

"Bizimkiler mi bu ateş edenler, yoksa kim, asker?" diye öküzlerinin yanında yürüyen bir ihtiyar, Prokor'a bakıp haykırdı.

"Kızıllar bunlar, dede! Bizim toplarımızın mermisi yok ki!"

"Göklerin anası, sen esirge onları!" diye yakaran ihtiyar, dizginleri elinden bırakıp yüzünü Doğuya döndü, partal papağını başından aldı, haç çıkardı.

Güneyde, mısır sapları arasından çentik çentik görünen bir sırtın ardında karmakarışık, kara bir bulut yükseliyordu. Zamanla ufkun yarı boyuna yayıldı, sisli bir perdenin altına aldı göğü.

"Bakın, şurda geride bir büyük yangın var!" diye haykırdı birisi.

"Ne yangını olabilir? Nerde bu yangın?" diye araba tekerlerinin takırtısı üzerinden sesler işitildi.

"Çir Irmağı boyunda."

"Kızıllar Çir kıyılarında köyleri yakıyorlar!"

"Allah esirgesin!.."

"Bakın, bakın, şu duman bulutunun büyüklüğüne bakın hele! Bir köyden fazlası yanıyor orda."

"İvan, şu öndekilere söylesene biraz acele etsinler!"

Kara duman örtüsü, gide gide, göğün dört bir yanını kapladı. Top ateşinin gümbürtüsü arttıkça artıyordu. Yarım saate kalmadı, Güney rüzgârı yirmi verst ötede, Çir boyunda yanan köylerin geniz yakıcı, ürkütücü kokusunu Hetman şosesine kadar getirmişti.

LX

Gromok yolu bir noktada akça taş duvarlarla çevrili bir tarlanın yanından geçip keskin bir dönüşle Don'a sapar, sığ bir dereye iner. Bu derenin üzerinde bir tahta köprü vardır. Yağmursuz havalarda dere yatağının dibi kumdan, renkli çakıllardan sarı sarı ışıldar. Yaz yağmurundan sonra ama, çamurlu yağmur suyu tepeden aşağı boşanınca, dere içinden akan çay taşları sürükleyip yuvarlar, Don'a doğru kükreyerek gider. Böyle günlerde köprü su altında kalırsa da çok sürmez bu. Güçlü zamanlarında duvar yıkan, kök koparan çılgın yamaç suları çabucak çekilir, yamaçlardan akıp gelen ıslak çamur ve kireç kokulu çakıl taşları derenin dibinde yeniden temizcecik parıldar durur.

Derenin iki yanında söğütlerle kavaklar sık bir koru olmuştur. Ağaçların gölgesinde yazın en sıcak günlerinde bile hava serindir. Serinde dinlenen on bir kişilik Viyeşenska gözcü birliği (Kazak olmayanlardan kuruluydu bu birlik) köprünün başında mevzi almıştı. Viyeşenska'ya gitmek isteyen askerlik çağında bütün Kazakların yakalanması için emir verilmişti erlere. İlk göçmen arabaları uzaktan görününceye kadar gözcüler köprünün altında uzandılar, iskambil oynadılar, sigara içtiler. Kimi de soyundu, gömleklerindeki, pantolonlarındaki aç bitleri ayıkladı. İkisi başlarındaki subaydan izin alıp Don'da yüzmeye gitti.

Ama dinlenme faslı kısa sürdü. Çok geçmeden, göçmenler ardı kesilmez bir sel gibi gelip köprüye dayanınca, gölgelik, uyuşuk köprü başı bir anda karışıverdi. Bir kalabalık, bir gürültü, bir sıcak... Bozkırın bunaltıcı nemli havası Don kıyısı tepelerinden kalkıp arabalarla oraya inmişti sanki.

İleri karakolun kumandanı uzun boylu, zayıf bir assubay, eli tabancasının kılıfında, köprünün üstünde duruyordu. Yirmi kadar arabayı ses etmeden geçirdi, yirmi beş yaşlarında bir genç Kazağı durdurdu.

Kazak, kaşlarını çatıp dizginleri çekti.

"Hangi alaydansın sen?" diye kumandan arabaya yanaşıp sordu, sertçe.

“Sana ne?”

“Alayın nedir diye sordum sana! Eee?”

“Rubezni’den bir bölüktenim ben. Sen kimsin?”

“İn aşağı!”

“Sen kimsin, bilmek istiyorum?”

“İn aşağı dedim sana!” Kumandan kulaklarının ucuna kadar kızardı. Tabanca kılıfının kapağını açtı, tabancasını çekip sol eline aldı. Genç Kazak dizginleri karısına uzatıp arabadan atladı.

“Niçin alayında değilsin sen? Nereye gidiyorsun?” diye sordu kumandan.

“Hastaydım. Ailemle şimdi Baski’ye gidiyorum.”

“Hasta izni aldığına dair belge var mı elinde?”

“Nerden belge bulayım? Bölükte doktor mu vardı?”

“Yok izin kâğıdın, anlaşıldı. Karpenko!” diye kumandan birine seslendi. “Al bu adamı, okula götür.”

“Siz de kim oluyorsunuz ki?” diye Kazak sordu.

“Kim olduğumuzu birazdan anlarsın!”

“Bölüğüme dönmem lazım. Ne hakla durduruyorsunuz beni?”

“Biz kendi elimizle göndereceğiz seni, merak etme. Silahın var mı?”

“Bir tüfeğim var.”

“Çıkar ver şu tüfeği, yoksa zımbalarım bak! Senin gibi bir genç Kazak olsun da, karısının eteği altına gizlensin böyle, ha? Biz mi savunacağız sizi, ulan?” Dönüp giderken omuzu üstünden, horgörüyle, “Pis yaratık!” diye söylendi.

Kazak bir kilimin altından tüfeğini çıkardı, başkalarının önünde karısını öpmek istemediğinden elini eline alıp kulağına bir şeyler fısıldadı, sonra muhafızın ardından okula yollandı.

Dar yolu dolduran arabalar yeniden tangır tungur köprüden geçmeye koyuldular.

Bir saat içinde ileri karakol aşağı yukarı elli kaçak er enselemişti. Bir kısmı karşı durmaya kalktı ya, orta yaşlı, uzun bıyıklı, korkunç yüzlü bodur bir Kazak hepsinden baskın çıktı. Kumandan arabadan inmesini emredince adam hiç durmadı, kamçısını beygirlerin sırtında şaklatıverdi. Milislerden ikisi hayvanları dizginlerine yapışıp köprünün öbür ucunda güç zaptettiler. Kazak kararlıydı ama. Hemen bir örtünün altından bir Amerikan Vinçester tüfeğini çekti, dayadı omuzuna.

"Çekilin yoldan, yoksa öldürürüm sizi, lanet olasıcalar!" diye haykırdı.

"Hadi in aşağı, in!" dediler milisler. "Emir var, söz dinlemeyeni vuracağız. Şimdi duvara dayayalım seni de, gör sen!"

"Ulan köylüler! Daha dün Kızıldınız siz de, bugün tutmuş Kazaklara zart zurt ediyorsunuz... Ulan pisler! Çekilin yolumdan, ateş ederim!.."

Milislerden biri arabanın ön tekerine sıçradı, kısa bir boğuşmadan sonra adamın elinden silahını aldı. Bunun üzerine Kazak tıpkı bir kedi gibi eğildi, elini örtünün altına soktu, orda bir palayı kınından sıyırdığı gibi arabanın kenarına doğru savurdu. Hemen geri kaçan milis erinin kafasını kıl payı ıskaladı.

"Timofey, dur, dur! Ah! Yapma öyle, Timofey... Karşı durma, öldürecekler seni!" diye gözü yaşlı, sıska suratlı karısı tepesi atan Kazağa bağırdı.

Oysa Kazak arabanın içinde dimdik doğrulmuş, çelik mavisi palayı başının çevresinde savurup parıldatarak kimseyi yanına yanaştırmıyordu. Bir yandan da kısık sesiyle lanet okuyup gözlerini belertiyor, "Geri durun, yoksa tepelerim ha!" diye kükrüyor öfkesinden yüzü seğiriyordu. Gözlerinin maviye çalan akları kan çanağına dönmüştü.

Güçbela silahını elinden aldılar, yere yatırıp bağladılar. Arabayı aradıkları vakit neden öyle inatla karşı durduğu anlaşıldı: Koca bir testi dolusu evde çekilmiş votka duruyordu örtünün altında.

Bu arada dar yol arabalardan, hayvanlardan tıkanmıştı.

Vasıtalar öyle sıkışmıştı ki, öküzlerle atları çözmeden olmadı, arabalar köprüye elle çekilip getirildi. At sineklerinin çılgına döndürdüğü beygirlerle öküzler sahiplerinin buyruklarına kulak asmadan burun çalıp araba oklarını kırdılar, çitleri aşmaya kalktılar. Küfürler, kamçı sesleri, kadınların feryatlarıyla köprübaşı kıyamet yerine döndü. Gerilerde hareket etmek için daha bol yer vardı, ordaki arabalar geri dönüp yeniden şoseye çıktılar. Baski'de Don'a ulaşacaklardı.

Tutuklanan kaçaklar başlarına muhafız konulup Baski'ye gönderildi. Ne var ki, hepsi de silahlı olduğundan, muhafızlar onlara güç yetiremedi. Köprüyü geçer geçmez aralarında kavga çıktı, az sonra muhafızlar ileri karakola geri döndüler, kaçaklar birlik düzeninde Viyeşenska'ya yollandılar.

Gromok'da Prokor'u da durdurdular. Gregor'un verdiği yol kâğıdı olmasa kurtaramayacaktı yakasını.

Akşam vakti, erkenden, Viyeşenska'nın karşısındaki Baski köyüne ulaştı. Binlerce göçmen arabası yolları, yan sokakları tıkamış, Don kıyısında nerdeyse iki verst boyunca sıralanmıştı. Koruların içine dağılmış on beş bin insan öbür kıyıya geçmek için sıra bekliyordu. Bataryalar, alay karargâhları ve askerî teçhizat salla, piyade birlikleri Don'un üzerinde benek benek duran kayıklarla geçiriliyordu. İskelenin çevresini telaşlı bir insan kalabalığı sarmıştı. Çir Irmağı boylarından hâlâ top sesleri duyuluyordu. O keskin, acı yanık kokusu artmıştı.

Geri çekilmeyi destekleyecek ilk süvari birlikleri, gün doğar doğmaz karşı kıyıya geçmek üzere geceyarısı oraya vardılar. Birinci Tümen'in süvarisinden hiç haber yoktu, o yüzden Prokor Baski'de kalıp bölüğünü beklemeye karar verdi. Eyerli atını bir göçmen arabasına bağlayarak kalabalıkta tanıdıklara bakmaya gitti.

Aksinya Astakof'u gördü uzaktan. Kucağında bir bohça, omuzlarında yün hırkayla nehre iniyordu. Alımlı güzelliği nehrin kıyısında birkaç piyade erinin dikkatini çekti, açık saçık sözlerle

laf attılar ona. Toza batmış terli yüzlerinde dişlerini parıldatarak kahkahalarla güldüler. Uzun boylu, keten sarısı saçlı, asker ceketinin kemeri çözük bir Kazak, kollarını arkadan beline dolayıp dudaklarını ensesinin esmer tenine dokunduracak oldu, Aksinya iteledi adamı, dişlerini gösterip bir şey söyledi. Askerler katıldılar gülmekten. Kazak başından kasketini çıkarıp kısık sesiyle yalvardı: "Bir küçücük öpücük, n'olur!"

Aksinya daha hızlı yürüdü. Dolgun dudaklarında hakaret dolu bir gülümseme dolaşıyordu. Prokor ona seslenmeden kalabalıkta kendi köylülerini aramaya koyuldu. Ağır adımlarla ilerlerken sarhoş sesler ve gülüşmeler çalındı kulağına ve az sonra bir arabanın altına at çulu sermiş oturmuş üç ihtiyarla karşılaştı. Birinin bacakları arasında bir testi votka duruyordu. Pek neşeliydiler. Mermi kovanından yapılma bir maşrapadan votka içiyorlar, her birinin elinde bir parça kurutulmuş balık, arada bir kemiriyorlardı. Sert içki kokusuna balığın tuzlu kokusu eklenince, karnı acıkan Prokor orda bir durakladı.

"Gel asker, gel, sen de bir yudum iç bizimle!" diye ihtiyarlardan biri yanlarına çağırdı onu. Prokor hiç sıkılmadan çöktü, haç çıkardı, uslu uslu gülümseyerek cömert ihtiyarın elinden keskin kokulu içkiyi aldı.

"Daha hayattayken dik şunu bakalım, hadi! Al, bir lokma da şu balıktan al. Öyle yaşlı olduğumuza bakıp da küçümseme bizi, delikanlım!" dedi ihtiyarlardan biri. "Yaşlı adamın kafası iyi işler. Sizin gibi çocuklar yaşamasını, votka içmesini bizlerden öğreneceksiniz daha," diye, burnuyla üst dudağı ufalanıp yok olmuşa benzeyen bir başkası haykırdı.

Prokor burunsuz adama ürkek ürkek bakıp votkayı dikti. İkinciyle üçüncü maşrapa arasında dayanamadı.

"Burnuna n'oldu öyle, dedi, "cümbüşte mi yitirdin?"

"Yok oğlum, yok, üşüttüm! Çocukluğumdan beri soğuk aldım mı fena olurum ben. Ondan oldu."

"Ben de günahına giriyordum az kalsın. Pis bir hastalıktan mı

acaba diye korktum da, ben de yakalanmayayım bari dediydim," diye Prokor aklından geçeni açığa vurdu. Maşrapayı gönül rahatlığıyla dudaklarına götürüp dibine kadar yuvarladı.

"Malım mülküm hep mahfoldu, niçin içmeyecekmişim?" Votkanın sahibi, iri yarı bir ihtiyar, haykırıyordu. "Altı kile tahıl getirdim yanımda, otuzu geride kaldı. Buraya kadar beş çift öküzümü sürdüm de geldim ama, şimdi, naçar, bırakacam onları. Karşı kıyıya öyle nasıl geçerim? Ne biriktirdiysem hepsi gitti demektir. Onun için, haydi eğlenelim! Bir türkü, hadi! Gelin arkadaşlar!" Yüzü öfkeyle burkuldu. Gözleri yaşarmıştı.

"Ne bağırıyorsun, Trofim İvaniç? Hayatta kalırsak yine zengin oluruz," diye ötekilerden biri tartışmaya daldı onunla.

"Bağırmayım da n'apayım?" Yaşlı Kazak, sesini daha da yükseltti. Yüzünü buruşturup ağlamaya başladı. "Bütün ürünüm elden gidecek, öküzlerim ölecek, Kızıllar evimi yakacaklar. Oğlum da geçen güzün öldürüldü. Ben üzülmeyim de kimler üzülsün? Ben kimin için o kadar çalıştım, çiftlik kurdum, onca mal mülk edindim? Eskiden, yaz günleri, sırtımdan on mintanın birini çıkarır öbürünü giyerdim. Bi de şimdi bak halime... Yalınayak, çırılçıplak kaldım ortalarda... İçin hadi, için be!"

Konuşma arasında Prokor bütün bir balığı mideye indirdi, yedi maşrapa dolusu votka içti. Öyle sarhoş oldu ki, morukların yanından ayrılırken güçlükle ayağa kalkabildi.

"Asker, aslan koruyucumuz bizim, istersen atına azıcık yulaf vereyim, ha? Ne kadar istersin?" diye votkanın sahibi sordu.

"Bir çuval alırım," diye mırıldandı Prokor. Kayıtsız gözlerle bakıyordu çevresinde olup bitenlere.

İhtiyar, Prokor için bir çuvala iyi yulaf doldurdu, çuvalı sırtına vurmasına yardım etti. "Ama çuvalımı geri isterim bak, unutmayasın!" diyerek kucakladı Prokor'u sonra da sarhoş sarhoş zırlamaya başladı.

"Getirmiycem işte çuvalı! Getirmiycem diyorum, getirmiycem be!" Prokor'un inadı tuttu, durup dururken tersledi ihtiyarı.

İki yana yalpa vura vura ayrıldı arabanın ordan. Sırtındaki çuval yüzünden ayakları birbirine dolanıyordu. Kırağı düşmüş toprakta yürüyormuş gibi durmadan kayıyor, bacakları, buza basan nallanmamış at misali, altında kaykılı kaykılıveriyordu. Birkaç kararsız adım attı, durdu, başında kasket olup olmadığını hatırlamaya çalıştı. O sırada arabalardan birine bağlı bir at yulafın kokusunu aldı, başını uzatıp çuvalın bir köşesini ısırdı. Yulaf taneleri yumuşacık, hışşt diye bir sesle delikten akmaya başladı. Yükünün hafiflediğini duyan Prokor yeniden yola koyuldu.

Çuvalın dibinde ne kaldıysa atına kadar götürecekti belki ama, yanından geçtiği kocaman bir boğadan ansızın bir çifte yedi. Tatarcıklardan, at sineklerinden başı beladaydı hayvanın. Sıcaktan, hep ayakta durmaktan azmış, yanına kimseyi yanaştırmıyordu. Hem o gün asabi boğanın hışmına uğrayan yalnız Prokor da değildi. Havada uçtu, yuvarlandığı yerde başını bir tekere çarptı, sızdı kaldı.

Uyandığında gece yarısı olmuştu. Tepesinde kurşunrengi bulutlar Batı yönüne doğru akıyordu. Zaman zaman bulutlarda bir yarıktan genç bir ay parçası görünüyor, sonra bütün gök yeniden kapanıyordu. Sanki rüzgâr daha da acı esiyordu o zaman. Yanında serilip kaldığı arabanın önünden atlılar geçiyor yüzlerce toynağın dövdüğü topraktan gümbür gümbür bir ses çıkıyordu. Yağmur kokusu alan hayvanlar habire burun çalıyorlardı. Prokor'un burnuna bir at teri, deri kokusu geldi. Bütün Kazak askerleri gibi o da, bu garip süvari kokusunu kendinin bir parçası bellemişti. Prusya ve Bukovina'dan Don bozkırlarına kadar bütün yolları bu kokuyla aşmışlardı Kazaklar. Prokor'un, kendi evinin kokusu kadar yakın bildiği, iyi tanıdığı, sevdiği koku. Küt burnunun delikleri kıpırdadı, ağrıyan başını kaldırdı.

"Hani alaydansınız siz, delikanlılar?"

Karanlıkta şımarık bir ses cevap verdi:

"Süvari!"

"Anladık. Hangi alaydansınız diye sordum?"

"Petlura'dan!" dedi aynı ses.

"Ulan domuz!" Prokor sövdü. Bir iki dakika bekledi, sonra yine sordu:

"Hangi alaydansınız, yoldaşlar?"

"Bokovski," diye bir cevap geldi.

Prokor ayağa kalkmaya davranırken birden başına kan hücum etti, kusacak gibi oldu. Uzandı, yeniden uyudu. Sabaha karşı nehirden karaya çiğ bir serinlik vurdu.

"Ölü mü acaba?" diye tepesinde birinin sorduğunu işitti uykusunun içinden.

"Sıcak... Hem de sarhoş!" dedi bir başka ses, hemen kulağının dibinde.

"Çek şunu yoldan. Ölü gibi düşmüş kalmış. Dürt mızrağın ucuyla da anlasın!" dedi ilk ses.

Yarı baygın Prokor'un kaburgalarını mızrağının sapıyla dürttü öbürü. Bacaklarından bir çift el yakaladı bir kenara çekti onu.

"Çözsenize şu arabaların hayvanlarını! Tam zamanını bulmuşlar uyuyacak!" diye dik bir ses kükredi. "Kızıllar peşimizde, bunlar burda ocaklarının başındaymış gibi uyuyorlar. Arabaları çekin yoldan, birazdan burdan batarya geçecek. Hadi çabuk olun! Yolu da kapatmaz mı herifler! Pezevenkler!"

Arabaların içinde ya da altında uyuyan göçmenler kımıldandılar. Prokor ayağa fırladı. Ne tüfeği, ne kılıcı vardı. İçki âleminden sonra sağ çizmesini de kaybetmişti. Arabanın altında şaşkın şaşkın eşyalarını aramaya koyulmak üzereyken, bir bataryanın sürücüleriyle topçuları, içindeki sandıklarla birlikte arabayı ters çeviriverdiler. Bir dakika içinde top arabalarına yol açıldı.

Sürücüler beygirlerin başına koştular. Enli kesim deri koşumlar dalgalandı, gerildi. Sahra toplarının büyük tekerlekleri takırdadı, bir cephane arabasının köşesi bir arabanın okuna takıldı, kırdı oku.

"Cepheden kaçıyorsunuz! Ne biçim askerlersiniz siz, yerin dibi-

ne batasıcalar!" diye bir gece önce Prokor'u ağırlayan ihtiyar arabasından bağırdı. Batarya erleri ses çıkarmadan yollarına devam ettiler. Bir an önce nehri geçmeye bakıyorlardı. Alacakaranlıkta Prokor epey bir zaman tüfeğini, atını aradı. Aradı ya ikisini de bulamadı. Nehrin kenarında öteki çizmesini de çıkarıp suya attı, başını demir çemberler içinde ezen, dayanılmaz ağrıdan kurtulmak için birkaç kez avucuna su alıp alnına serpti.

Şafak sökerken süvari nehri geçmeye başladı. Kazaklar, bir dik açı yapıp doğuya döndüğü noktada Don'a sürdüler atlarını. Bölük kumandanı, atmaca burunlu, hırçın yüzlü bir adam, gözlerine kadar yüzünü kaplayan dağınık kızıl sakalıyla tıpkı bir yaban domuzuna benziyordu. Sol kolu kan lekeli kirli bir askıya asılıydı, sağ eli durmadan kırbacıyla oynuyordu.

"Bırakmayın atlar su içsin... Sürün şunları! Ne bu böyle yahu? Sudan mı korkuyorsunuz yoksa, nedir? Alın şunu içeri... Şekerden yapılmadı ya, erimez etmez!" diye atlarını suya sokmaya çalışan Kazaklara haykırırken, beyaz dişleri kızıl bıyıklarının altından domuz dişi gibi çıkıverdi. Atlar birbirlerine sokuldular, soğuk suya girmekten kaçındılar. Kazaklar bağırıp çağırarak, kırbaçlayıp ileri sürdüler hayvanları. Alnı ak lekeli bir yağız at yüzmeye başladı. Yüzme biliyordu anlaşılan. Dalgalar kıvrak sağrısının üstünden akıyor, bol tüylü kuyruğu suda yan yan gidiyordu. Başıyla boynunu suyun dışında tutmuştu. Öbür atlar da daldılar suya, horultular salarak onun ardından gittiler. Onların arkasından altı mavna içinde Kazaklar geliyordu. Her bir mavnanın burnunda ayakta bir adam duruyordu. Elinde, ne olur ne olmaz diye, bir kement.

"Önlerine çıkmayın! Sürün, akıntıyı geçsinler. Akıntıya kapılmasınlar!" diye haykırdı bölük kumandanı. Kırbacını önce elinde şaklatıp sonra kirece bulanmış çizmesine çarptı.

Hızlı akıntı atları aşağı doğru sürüklemeye başladı. Yağız at öbürlerini geride bıraktı, sol yakanın kumlu kıyısına ilk o ayak bastı. Tam o sırada bir kavağın dalları üstünden güneş göründü. Atın üstüne pembe bir ışın vurdu, hayvanın parıl parıl ıslak kılları koyulca bir alev gibi ansızın alazlanıverdi.

"Kısrağı kollayın. Yardım edin ona, ağzında gemi var. Kürek çeksenize ulan, hadi çekin!" diye yaban domuzuna benzeyen batarya kumandanı boğuk sesiyle haykırdı.

Atların hepsi kazasız belasız nehrin öbür yakasına ulaştılar. Kazaklar orda bekliyordu onları. Kıyıya çıkanları ayırıp başlarına yular taktılar. Öbür kıyıda kalan askerler eyerleri sandalla bu yana göndermeye başladılar.

"Dünkü yangın nerdeydi?" diye Prokor eyerlerden birini sandala götüren bir Kazağa sordu.

"Çir boyundaydı."

"Top mermisinden mi çıkmış acaba?"

"Ne mermisi, Kızıllar masustan çıkarttılar yangını..."

"Her şeyi yakıyorlar mı?" diye Prokor şaşkınlıkla sordu.

"Hayır, her şeyi yakmıyorlar... Zenginlerin evlerini yakıyorlar. Teneke damlı olanları, sundurmaları iyi olanları..."

Kendi tümeni hakkında da bir şeyler sorduktan sonra Prokor göçmen arabalarının yanına döndü. Çalı çırpıyla, ordan burdan sökülme çit tahtaları ve tezekle yakılan kamp ateşlerinin keskin kokulu dumanı meltemde öbek öbek yükseliyordu. Kadınlar kahvaltıyı hazır ediyorlardı. Geceleyin Don'un sağ yakasındaki bozkır nahiyelerinden daha binlerce göçmen gelmişti. Ateşlerin çevresinde mırıldanmalar duyuluyordu. Prokor'un kulağına bölük pörçük sözler çalındı:

"Ne zaman karşıya geçmek nasip olur dersin?"

"Eğer Tanrı geçmeyi nasip etmezse, valla ben bütün ürünümü Don'a dökerim de yine o Kızıllara bırakmam."

"Geçidin ordaki adam sayısını gördün mü? Arı oğuluna dönmüş orası."

"İyi ama, canım, sandıklarımızı nasıl bırakırız kıyıda?"

"Onca zahmet ettik de geldik buraya kadar... Hay Allah!"

"Doğru valla! Ne dedik de bu Viyeşenska denen yere geldik, bilmem ki!"

"Keşke kendi köyümüzden geçseydik."

"Dediklerine göre Kalinof Ugol yakılmış, harap olmuş diyorlar."

"Geçitten geçeriz sandıydık."

"Ne dersin, bizi bağışlarlar mı acaba?"

"Altı yaşını aşkın bütün Kazakları doğramak için emir almışlar."

"Bizi burda enselediler mi n'aparız?"

"İşte o zaman seyret sen vuruşmayı!"

Rengarenk süslenmiş bir arabanın yanında, görünüşünden, sert duruşundan köy atamanı olduğu belli, saçı ağarmış bir ihtiyar birilerine veriştiriyordu:

"Dedim ki ona: 'Yani,' dedim, 'millet nehrin kıyısında hep ölecek, öyle mi? Ne zaman geçiyoruz karşı kıyıya?' dedim. 'Kızıllar gelip hepimizi kesecekler,' dedim. 'Herkes karşıya geçene kadar biz burada kalıp mevzilerimizi savunacağız', dedi kumandan Hazretleri, 'Sen hiç korkma, dede, karılarımıza, çocuklarımıza, babalarımıza eziyet etmelerine meydan vermeyiz biz,' dedi."

Adamın çevresini saran ihtiyarlar, kadınlar büyük bir dikkatle onu dinliyordu. İhtiyar soluk almak için durunca, her kafadan bir ses çıkmaya başladı:

"Batarya niçin geçti karşıya o halde?"

"Acelelerinden hepimizi eziyorlardı az kalsın."

"Atlılar da geldi şimdi..."

"Gregor Melekof cepheyi savunmuyormuş diyorlar."

"Kim koruyacak bizi şimdi? Askerler önden gittiler, ahali geride kaldı."

"Gemisini kurtaran kaptan!"

"Herkes de bizi yüzüstü koyup gidiyor!"

"Bari ihtiyarları biraz tuz ekmekle Kızıllara yollasak. Belki o zaman bize acırlar da cezalandırmazlar."

Hastanenin büyük, tuğla yapısı yanındaki, köşeden sokağa bir atlı saptı. Tüfeği eyer kaşına asılıydı, yanında mızrağı sallanıyordu.

"Aaa, benim Mikişka'm!" Yaşlıca bir kadın sevinçle haykırdı. Atların, arabaların arasından, önüne çıkanları ite kaka, araba oklarının üzerinden atlaya hoplaya atlıyı karşılamaya koştu. Atlı üzengilerinden yakalandı, durduruldu. Külrengi mühürlü bir paket tutmuş başının üstünde, bağırıyordu:

"Kurmay Başkanı'na haber getirdim! Bırak geçeyim!"

"Mikişka, yavrucuğum benim!" diye yaşlı kadın telaşlı telaşlı seslendi. Kır saçları sevinçten parlayan yüzüne düşmüştü. Olanca ağırlığıyla atın böğrüne yaslandı, titrek bir gülümsemeyle sordu:

"Köyümüzden mi geçip geldin?"

"Evet. Kızıllar var şimdi orda."

"Evimiz..."

"Bizim ev duruyor... Ama Fiyodot'un evini yaktılar. Bizim sundurma da ateş aldı ama Kızıllar kendileri söndürdüler ateşi. Fetiska bir koşu geldi bize dedi ki, subayları tek bir yoksul Kazağın evi yanmayacak demiş, yalnız burjuvaların evleri yanacak demiş."

"İyi, iyi, çok şükür! İsa'm, sen koru onları!" diye kadın haç çıkardı.

Hırçın bir ihtiyar hışımla araya girdi.

"Ne diyorsun, kadın? Komşunun evini yakmışlar, sen burda bağırıyorsun. Şükürler olsunmuş Tanrı'ya!"

"Komşumun canı cehenneme!" diye kadın cevabı yapıştırdı. "Benim komşum kolaycacık bir yenisini yapar ama ben n'apardım bizimkini de yaksalardı? Fiyodot'un gömülü bir küp altını var, ben ömür boyu başkalarına çalışmaktan harcandım gitti!"

"Ana, bırak da gideyim!" diyerek atlı eyerden sarktı. "Bu paketi bir an önce yerine götürmem gerek."

Kadın döndü, bir süre atın yanında yürüdü. Oğlunun elini öpüp duruyordu bir yandan da. Sonra arabaya koştu. Delikanlı genç, yumuşak sesiyle bağırıyordu:

"Yol açın! Başkumandan'a paket götürüyorum, savulun!"

At ordan oraya sıçrıyordu giderken. Kalabalık isteksizce yol

açtı önünde. Atlı ağır ağır ilerliyor gibiydi ama çok geçmeden arabaların, öküzlerin, atların sırtları arkasında gözden kayboldu. Nehre doğru giderken, muazzam kalabalığın üstünde, yalnız, bir inip bir çıkan mızrağı görünüyordu.

LXI

Ertesi gün isyancı kuvvetin tümüyle göçmenler de nehrin öbür yakasına aktarıldılar. En sona kalanlar, Gregor Melekof'un Birinci Tümenine bağlı Viyeşenska Alayı'nın atlı bölükleriydi. Gregor on iki seçme bölükle akşama kadar Kubanlı Kızıl Kazaklar'ın baskısına karşı durdu, saat beşte, ordunun ve göçmenlerin nehri geçtiklerini Kudinof'dan haber aldıktan sonra, geri çekilme emri verdi.

İsyancıların hazırladıkları plana göre, nehrin sağ yaka köylerinden gelme bölükler öbür tarafa geçtikten sonra her biri kendi köyü karşısına düşen kıyıyı tutacaktı. Öğleye kadar karargâha gelen haberlerden, çoğunun mevzilerine yerleştikleri öğrenildi.

Köyler arasında büyük aralık olan yerlere bozkır nahiyelerinin Kazakları gönderildi. Bunlardan arta kalanlar cephe ardında yedek kuvvet olarak tutuldular. Böylece isyancı cephesi, Don'un sol yakası boyunca, Kazanskaya nahiyesinin en son köylerinden Koper'in ağzına kadar yüz versti aşan bir hat boyunca uzanıyordu.

Kazaklar nehri geçer geçmez siper savaşı için hazırlığa giriştiler, çabucak siperler kazdılar, kavak, söğüt, meşe, ne bulduysa devirip yonttular, sığınaklar, makineli yuvaları yaptılar. Göçmenlerin elinde ne kadar boş çuval varsa müsadere edildi, kumla doldurudu, uzun siper hattı önüne yerleştirildi.

Akşama doğru her yerde siper kazma işi sona ermişti. Viyeşenska'nın ardında Birinci ve Üçüncü Bataryalar çamlar arasında gizlendi. Sekiz topa sadece beş mermi vardı. Fişekler de hemen hemen tükenmişti. Kudinof dört bir yana haberci salıp tüfekle ateş edilmesini yasak etti. Ayrıca, her bölüğün en iyi bir iki nişancısı seçilecek, ellerine yeterli sayıda fişek verilecekti. Bu nişancılar Kızıl mitralyözcülerle sağ kıyı köylerinin sokak-

larında görülen Kızılları temizlemeye bakacaklardı. Bütün öbür Kazaklara yalnız Kızıllar nehri geçmeye kalkışırlarsa ateş etmeye izin vardı.

Gregor, tümenin mevzilerini gözden geçirmek için atına binip çıktığında hava kararmaya yüz tutmuştu. Geceyi geçirmeye Viyeşenska'ya döndü.

O gece Viyeşenska'da ve çevresindeki çayırlarda her çeşit ateş, ışık yakılması yasaklanmıştı. Nehrin kıyıları leylâk rengi bir pus içinde yüzüyordu. Ertesi sabah erkenden en uçtaki yamaçlarda Kızılların ilk devriyeleri göründü. Çok geçmeden, Ust-Koperskaya'dan Kazanskaya'ya kadar sağ kıyının bütün tepelerinde Kızıl devriyeler bir görünüp bir kayboluyordu. Sonra görünmez oldular, öğleye kadar yamaçları apağır, ölüm gibi bir sessizlik sardı. Fakat güneyde, hâlâ, yanan köylerin siyaha varan mor dumanları yükseliyordu. Bir ara, rüzgârın dağıttığı bulutlar yeniden toplanmaya başladı, ufukta soluk şimşekler çakar oldu. Ağır bulut kümelerini ortasından yaracakmış gibi gök gürledi, ardından bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başladı. Don kıyısı tepelerinin kireçli yamaçlarında, sıcaktan perişan olmuş ayçiçeklerinin, suyu özleyen ekinin üzerinde dalga dalga sürüp, koşturdu yağmuru rüzgâr. Yağmur toza batmış taze yaprakları canlandırdı, bahar sürgünleri dolgun dolgun parıldadılar, yuvarlacık ayçiçekleri kararmaya yüz tutmuş başlarını yeniden kaldırdılar. Olgun kavunların tatlı kokusu bostanlardan çevreye yayıldı. Susuzluğunu gideren kavruk toprak buğu buğu tütüyordu.

Öğleden sonra Don'un sağ yakası boyunca taa Azak Denizi'ne kadar uzanan tepelerde Kızıl devriyeleri yeniden göründüler.

Tepelerden bakınca sol yakanın, dere boylarının yeşil yarlarıyla kesili kumlu uzantısı verstlerce uzağa kadar görülebiliyordu. Kızıl devriyeler, ihtiyatla, köylere kadar sokuldular. Sonra piyade birlikleri göründü, yamaçlardan akıp indiler. Vaktiyle Polovsti nöbetçilerinin, göçebe çetelerinin düşmanı bekleyip gözcü durduğu tepelerin ardına Kızıl bataryaları yerleştirildi.

Bir batarya Viyeşenska'yı dövmeye başladı, ilk mermi alanda patladı. Az sonra mermilerin küçük küçük akca duman öbekleri kapladı havayı. Derken üç batarya daha, Viyeşenska'yla nehrin kıyısındaki Kazak siperlerini topa tuttu. Makineliler patırdamaya koyuldu.

İki Hoçkis kısa aralıklı salvolarla ateş ederken, karşı yakada ilerleyen piyadenin menzilini bulan bir Maksim de aralıksız ötüyordu. Tepelere doğru arabalar gidiyor, dikenli yamaçlarda siperler kazılıyordu. Yoldan geçen hafif arabaların ardından dalga dalga toz bulutları havalandı.

Şimdi top gümbürtüsü bütün cephe boyunca duyulabiliyordu. Şehre hâkim tepelerden Kızıl bataryaları akşam geç vakte kadar karşı kıyıyı topa tuttu. İsyancıların elindeki, siperlerle kesik, yaralanmış tarlalar bütün hat boyunca sessizdi. Kazak süvarilerinin atları nehir boyunda sıcaktan tedirgin olmayacakları saz ve kamış kaplı gizli, emin yerlere sokulmuştu. Ağaçlar, ulu sepetçi söğütleri, hayvanları Kızılların gözcülerine göstermiyordu.

Yemyeşil, engin çayırlarda kimsecikler yoktu. Yalnız Don'dan alelacele uzaklaşan ufacık göçmen karaltıları. Kızıl mitralyözcüler bunların ardından birkaç el ateş ettiler, kurşunların vınlayışını duyan adamcıklar hemen kendilerini yere attılar. Akşama kadar uzanıp kaldılar sık otların arasında. Sonra hiç arkalarına bakmadan, kuzeye, ormanların, yoğun akçaağaç ve kavak korularının konuksever yabanlığına kaçtılar.

Viyeşenska tam iki gün aralıksız topa tutuldu. Şehrin insanları mahzenlerinden dışarı çıkamadılar hiç. Yalnız geceleri, mermilerden delik deşik sokaklar biraz canlanıyordu.

İsyancı Genel Karargâhı böylesine ağır bir bombardımanın nehri geçme teşebbüsüne başlangıç olduğu kanısına vardı. Kızılların uzun cephe hattına bindirerek hattı ikiye bölmek, sonra da kanatlardan saldırarak isyancı kuvvetlerini tamamen ortadan kaldırmak için Viyeşenska'da ırmağı geçip şehri ele geçirmelerinden korkuyordu. Kudinof'un emriyle bol cephaneli yirmiden fazla

mitralyöz yığıldı Viyeşenska'da. Batarya kumandanlarına ancak Kızıllar nehri geçmeye kalkışırlarsa mermi kullanmaları emredildi. Sallar ve bütün kayıklar Viyeşenska üstündeki sığlığa getirildi, başlarına kuvvetli bir muhafız birliği konuldu.

Gregor Melekof karargâh kumandanlığının korkularını yersiz buluyordu. Bir savaş meclisinde düşüncesini açıkça belirtti:

"Sanki Viyeşenska'da nehri geçmelerine imkân mı var sanıyorsunuz?" dedi. "Bakın: Bu yanda kıyı tabak gibi çıplak, kumluk ve dümdüz. Don'un orda da ne bir ağaç, ne bir funda var. Kim ordan geçmeye kalkışacak kadar aptallık eder? Böyle bir yerde makineliler heriflerin tekini komaz, işlerini bitirirler. Kızıl kumandanların bizim kadar aklı yok sanma, Kudinof. Bazılarının aklı bizimkinden iyi işliyor. Hayır, Viyeşenska'yı ele geçirmek istemeyeceklerdir. Nehrin sığ olduğu yerlerden, kumluk kıyılar arasında geçit olan yerlerden, ya da koruluk, çalılık yerlerden geçmek isteyeceklerdir. Bu gibi yerlere özel nöbetçi ve muhafızlar koymalıyız. Özellikle geceleri. Kazaklara söylemeliyiz, gürültü filan etmesinler, koku çıkarmasınlar, nerde oldukları anlaşılmasın. Ondan sonra yedekleri getiririz, bir şey olursa çarpışmaya hazır olmuş oluruz."

"Viyeşenska'yı ele geçirmeye çalışmayacaklar mı diyorsun? O halde niçin böyle bombardıman ediyorlar burasını?" diye ordakilerden biri sordu.

Gregor, "Git kendilerine sor sen onu!" diye karşılık verdi. "Yalnız Viyeşenska'yı mı bombardıman ediyorlar? Kazanskaya, Yerinskaya n'oluyor? Ellerinde bizden az daha fazla mermi var. Bizim külüstür bataryanın elindeki mermi topu topu beş tane. Onlar da meşe yataklı!"

Kudinof kahkahalarla gülmeye başladı: "Tam üstüne bastı. Yaşa!"

"Şimdi o biçim eleştirinin sırası değil," diye Üçüncü Batarya'nın kumandanı çıkıştı. "Ciddi konuşalım..."

"E, konuş! Kim durduruyor seni?" Kudinof somurttu. Kemeriyle oynayarak, "Durmadan söylüyoruz size," dedi, "mermilerinizi

harcetmeyeceksiniz, ciddi durumlara saklayacaksınız! Ama yok, gözünüze ne ilişirse ateş ettiniz, arabalarına bile ateş ettiniz heriflerin! Şimdi eleştiriden incinmeye hakkın yok. Durumunuz Melekof'un dediği kadar var. Öyle gülünç."

Gregor'un dediklerine Kudinof'un da aklı yatmıştı. Nehri geçmeye elverişli bütün noktalara kuvvetli muhafız birlikleri konulması, el altında yedek kuvvet bulundurulması önerilerini candan destekledi.

Kızılların nehri Viyeşenska karşısından geçmeyip, daha elverişli bir nokta arayacaklarını söyleyen Gregor'un haklı olduğu hemen ertesi gün ortaya çıktı. Sabahleyin, Gromok karşısında mevzilenen bölüğün kumandanı Kızılların nehri geçmeye hazırlandıklarını haber verdi. Bütün gece nöbetçiler nehrin öte kıyısından gelen sesler, gürültüler işitmişlerdi. Sayısız arabayla Gromok'a kalaslar getirilmiş, hemen ardından da Kazakların kulağına testere sesleri, çekiç, balta sesleri gelmişti. Kızıllar bir şey yapıyorlar gibiydi. İlkin dubalar üstünde bir köprü kurduklarını sandılar. Gözüpek iki Kazak nehrin iki verst kadar yukarısına gidip soyundular, başlarını çalı çırpıyla gözden saklayıp kendilerini akıntıya koyverdiler, usulcacık indiler aşağı. Kıyıya çok yakın geçtiler bir ara. Bir makineli yuvasında Kızıl Ordu erlerinin konuşmalarını duydular. Ama suda hiçbir şey yoktu. Kızılların köprü kurmadıkları ortadaydı.

İleri karakol düşman kıyısını daha da büyük bir dikkatle gözlemeye koyuldu. Gözlerinden dürbünü hiç indirmeyen gözcüler gün doğarken önce bir şey göremediler, derken alayın en iyi nişancısı bilinen biri, gitgide çözülen karanlığın içinden bir Kızıl Ordu erinin karaltısını görür gibi oldu. Adam eyerli iki atı peşine takmış, Don'a indiriyordu.

Kazak, "Heriflerden biri suya iniyor!" diye fısıldadı yanındakine, dürbünü bir yana koydu.

Atlar dizlerine kadar suya girip sudan içmeye başladılar.

Kazak, tüfeğinin uzun kayışını sol bileğine sardı, uzun uzun, dikkatle nişan aldı.

Silah patladı, atlardan biri yana yıkıldı. Öbürü bayır yukarı dörtnala koşmaya başladı. Kızıl Ordu eri ölen atın eyerini almak için eğilmişti. Kazak bir daha ateş etti. Kızıl Ordu erinin birden doğrulup kıyıya kaçmaya çalıştığını görünce güldü. Yüzüstü yere kapaklandı adam, bir daha kalkmadı.

Kızılların hazırlıkları hakkında haber karargâha ulaşır ulaşmaz Gregor atına eyeri vurmuş, yola çıkmıştı. Önce korular içinden dolambaçlı bir yol tutarak bir hayli ilerledikten sonra, Kızılların onu görüp ateş etmeleri tehlikesini göze alıp kalan iki versti açık çayırda dörtnala geçmeye karar verdi. Birkaç dakika atını dinlendirdi, çayırın öte yanında, Don kıyısı korulukları arasından ileri uzanan yemyeşil bir söğüt kümesini gözüne kestirerek kırbacını kaldırdı. Acı kırbacı sağrısına yiyen hayvan bir anda kulaklarını geriye yatırıp kuş gibi uçtu söğütlere doğru. Ne ki Gregor daha yüz metre yol almamıştı, nehrin öte yakasında bir mitralyöz takırdamaya başladı. Kurşunlar dağ sıçanlarının ötüşü gibi tiz ıslıklar çıkararak uçup geçiyordu tepesinden. Dizginleri silkeleyip yanağını hayvanın yelesine yatırırken, "Çok yüksekten ateş ediyorlar," diye düşündü. Onun ne düşündüğünü anlamış gibi sanki, Kızıl mitralyözcü daha aşağıdan nişan aldı, atın ön ayakları altında zıp zıp oynamaya başladı bu defa kurşunlar. Her biri, baharın sel suyundan hâlâ nemli topraktan fışır fışır çamur sıçratıyordu.

Gregor üzengilere basıp ayağa kalktı, sonra atının ileri atılan boynu üstüne yatarcasına eğildi. Yeşil söğüt kümesi hızla üzerine vardı. Yarı yolu aldığı sırada karşı tepeden bir sahra topu gürledi, Gregor eyerde bir sarsıldı. Kulaklarında şarapnellerin iniltili vınlayışı daha yeni kesilmişti, havanın sıkışıp dalgalanmasından yere yatan sazlar da daha doğrulmamışlardı, top yeniden gürledi. Gıcır gıcır gümbürtü son kerteye varır gibi oldu, derken, saniyenin yüzde biri kadar kısa bir süre için dindi. Saniyenin o yüzde biri içinde de Gregor'un gözleri önünde kapkara bir bulut yükseldi, toprak korkunç bir sadmeyle sarsıldı, atın ön ayakları boşa bastı.

Tepetaklak yuvarlanan Gregor yere öyle hızla çarptı ki pantolo-

nunun dizleri patladı, omuz kayışları koptu. Patlama onu atından öteye fırlatmış atmıştı. Düştüğü yerde elleri otların üstünde kaydı, yanağı yandı.

Sersemlemişti. Ayağa kalktı. Gökten topak topak, sağnak gibi toprak ve çim yağıyordu. Atı merminin düştüğü yerden yirmi adım kadar ötede serilmiş kalmıştı. Başı hareketsizdi ama bacakları, terlemiş sağrısı, kuyruğu hafif, ihtilaçlı bir ürpermeyle titriyordu.

Makineli susmuştu. Beş dakika kadar sazların arasında birbirlerine seslenen dere kuşlarının ötüşünden başka ses duyulmadı. Gregor başının dönmesini geçirmeye çalışarak atının yanına gitti. Bacakları titriyordu, bir tuhaf da ağırdılar: uzun süre sıkışık durumda oturmuş gibi. Eyeri atın sırtından çıkardı, en yakındaki fundalığın mermilerden berelenmiş sazları arasına daldı. Tam o sırada makineli yeniden patırdamaya başladı. Ama kurşunların vınlayışı duyulmuyordu artık: yeni bir hedef bulmuş olacaklardı. Bir saat sonra, sağ salim, bölük kumandanının sığınağındaydı.

"Ateşi kestiler şimdi," dedi kumandan. "Bu akşam başlarlar yine. Bize biraz fişek gönderemez miydiniz? Adam başına bir ya da iki kurşunumuz var, hepsi o kadar."

"Fişekler bu akşam getirilecek. Öbür kıyıdan gözünüzü ayırayım demeyin!"

"Gözlüyoruz, gözlüyoruz. Bu akşam belki birkaç gönüllü çağıracağız, karşıya kadar bir yüzüp baksınlar bakalım ne yapıyorlar orda."

"Niçin dün gece birini göndermediniz?" diye sordu Gregor.

"İki kişi gönderdik ama köye girmeye korktular, kıyının berisinden yüzüp geçtiler. Şimdi kim gider? Tehlikeli iş. İleri karakollarından birine rastladın mı tamam, hapı yuttun demektir. Kazaklar köylerine yakın oldular mı öyle kolay kolay tehlikeye atmıyorlar kendilerini. Alaman Savaşı'nda madalya almak için gözlerini budaktan esirgemezlerdi, şimdi nöbete göndermek için yalvarıyorsun heriflere. Kadınlarla da başımız dertte. Geldiler

burda kocalarını buldular, geceyi siperlerde geçiriyor hepsi. Dışarı da süremezsin ki. Dün kovalayım karıları dedim de, Kazaklar tehdit ettiler beni. 'Sen biraz daha sakin ol, yoksa hakkından geliriz bak!' dediler."

Gregor kumandanın sığınağından çıkıp siperlere gitti. Don'un kıyısından elli metre içeriye kadar korunun içinden zikzak uzanıyordu siperler. Bir küme genç meşe ve kavak ağacı siper önünün sarı tümseğini düşman gözünden saklıyordu. Bağlantı hendekleri, ardında Kazakların dinlendiği mazgalları ön hatta bağlıyordu. Sığınakların dışında orda burda balık pulları, koyun kemikleri, ayçiçeği kabukları, kavun kabukları ve daha başka yemek artığı yığılmıştı. Dallarda yeni yıkanmış çoraplar, keten donlar, kadın çamaşırları asılıydı.

Sığınakların ilkinden genç bir kadın kafasını uzattı, uykulu gözlerini oğuşturarak, umursamaz bakışlarla tepeden tırnağa bir süzdü Gregor'u. Sonra tıpkı bir dağ sıçanı gibi yarığın kara ağzından çekilip kayboluverdi. Onun yanındaki sığınakta birisi şarkı söylüyordu. Erkek seslerinin arasına katılmış açık seçik, tiz bir kadın sesi. Üçüncü sığınağın girişi önünde oturan yaşlıca, derli toplu bir kadın, saçları ağarmış bir Kazağın başını kucağına dayamıştı. Kazak uyuyordu. O rahatça uyurken kadın saçının bitini ayıklıyor, bulduğu bitleri simsiyah tahta tarağın üstüne bastırıp bastırıp öldürüyordu. Arada sırada da "eri"nin yüzüne konan sinekleri kovalıyordu. Don'un öte kıyısında bir makinelinin öfkeli takırtısı, suyun yukarılarından gelen boğuk top sesleri olmasaydı sanırdın saman biçmeye çıkmış adamlar, gelmişler koruda dinleniyorlar. İsyancı Bölüğün görünüşü öylesine sakindi.

Beş yıllık savaş süresince Gregor böyle acayip bir cephe hattı görmemişti. Kendini tutamayıp gülümseyerek sığınakların yanından yürüdü. Karşısına hep kocalarının işini gören, esvaplarını onaran, çamaşırlarını yıkayan, yemeklerini hazırlayan, kap kaçak temizleyen kadınlar çıkıyordu.

"Burda epey rahatsınız bakıyorum," dedi Gregor sığınağa döndüğünde, bölük kumandanına.

Gülümsedi adam. "Çok şükür" dedi.

"Biraz fazla rahat ama!" Gregor kaşlarını çattı. "Karıları derhal atın burdan. Babanızın avlusu, ya da köyde pazar yeri mi burası? Kızıllar nehri geçecekler, ruhunuz duymayacak. Kadınlarınızın üzerinde soluk soluğa, kala kalacaksınız. Hava kararır kararmaz hepsini sepetlersin. Yarın yine geleceğim, ortada bir tane eksik etek görürsem önce senin kafanı uçururum!"

"Çok haklısın," dedi adam, heyecanla, "ben de burda bu karılardan hoşlanmıyorum. Ama n'apabiliriz ki, bu Kazaklarla? Disiplin filan, hak getire! Karılar kocalarını görmek istemişler. Üç aydır savaşıyoruz..." Ansızın kızardı, kırmızı bir kadın önlüğünü gizlemek için minderin üstüne çöktü oturdu. Başını Gregor'dan çevirdi, sığınağın bir köşesini kapatan çuvaldan perdeye hiddetle baktı. Perdenin kenarından kendi karısı, ışıl ışıl kahverengi gözleriyle onu seyrediyordu.

LXII

Aksinya Viyeşenska'ya varınca yeni kilisenin yakınında varoşlarda oturan bir teyzesinde kalmaya gitti. İlk günü sabahtan akşama kadar Gregor'u aramayla geçirdi. Gregor daha Viyeşenska'ya gelmemişti. Ertesi gün de, bütün gün, sokaklarda kurşunlar uçtu, mermiler patladı, Aksinya evden ayrılmayı göze alamadı.

"Bana Viyeşenska'ya gelmemi söyledi, beraber olacağımıza söz verdi, şimdi kim bilir nereye gitmiştir, şeytan!" diye düşünüyordu. Kızgındı. Oturma odasında sandığın üstünde uzanmış, rengi solan dudaklarını ısırıyordu. Yaşlı teyzesi pencerenin önünde, her bir şiş yenileyişte yeniden haç çıkarıp çorap örüyordu.

"Ah, Tanrım! Çok fena, çok fena! Niçin savaşırlar, bilmem ki? Nedir alıp veremedikleri?" diye mırıldandı kendi kendine, pencerenin camı korkunç bir şangırtıyla yere saçılınca.

"Teyze, durmasana o pencerenin önünde! Vurulabilirsin," diye yalvardı Aksinya. İhtiyar kadın gözlüklerinin altından ona merakla bakarak asabi bir sesle cevap verdi:

"Aksinya, sen de ne aptalsın! Ben onların düşmanı mıyım ki? Niçin bana ateş etsinler?"

"Kaza kurşunu gelir de ölürsün yani. Kurşunların nereye gittiğini ne bilsinler?"

"Yani beni mi öldürürler diyorsun? Kime ateş ettiklerini bilmiyorlar mı? Kazaklara ateş ediyorlar. Kazaklar da düşman onlara. Ben bir yaşlı kadınım, dul bir kadınım üstelik, beni niçin vurmak istesinler? Bana kalırsa tüfekleriyle, toplarıyla kime nişan aldıklarını iyi bilir onlar."

Öğle üzeri Gregor yoldan aşağı dörtnala uçtu geçti. Atının ensesine yatmıştı. Pencereden onu gören Aksinya sarmaşıklarla dolu merdiven başına koşup, "Grişa!" diye haykırdı ardından ama Gregor çoktan köşeyi dönmüş, gözden kaybolmuştu. Atın havalandırdığı toz, yolda usul usul yerleşiyordu. Peşinden koşmak boşunaydı. Aksinya basamaklarda kalakaldı, öfkesinden ağlamaya başladı.

"O giden Stepan mıydı? Değildi, değil mi? Niçin öyle çılgın gibi koştun?" diye sordu teyzesi.

"Bizim köylülerden biriydi," dedi Aksinya, gözünden yaşlar aka aka.

"Ama niye ağlıyorsun sen?" Kadın merakla sordu.

"Niçin bilmek istersin? Senin işin mi?"

"Demek benim işim değil, öyle mi? O halde bir sevdiğindi, doludizgin geçen orda! Yoksa öyle bağırmazdın. Boşuna mı yaşadım ben bu yılları?"

Akşama doğru Prokor çıkageldi. O sırada Aksinya ön odadaydı. Prokor'un sesini duyar duymaz koştu. "Prokor!" diye sevinçle haykırarak karşıladı onu.

"Eh, kız, amma arattın beni yahu!" dedi Prokor. "Seni aramaktan dizlerime kara sular indi. Herif çılgın. Dört bir yanda kurşun vızıldıyor, herkes canının derdinde, bir yer bulmuş gizlenmiş, bizimki bir şey diyor da başka şey demiyor: 'Bul onu, yoksa mezarını buldururum sana!' diyor."

Aksinya yeninden tutup Prokor'u merdiven başına çıkardı. "Nerde o şeytan?" diye sordu.

"Hımmm! Nerde değil ki? Cephe hattından yayan döndü. Altında atını vurup öldürmüşler. Öyle öfkeliydi ki, geldiğinde! Zincire vurulmuş kancık köpeğe dönmüştü. 'Buldun mu onu?' diye sordu. 'Nerde bulurum ben onu?' diye cevap verdim, 'Doğuramam ya!' dedim. Dedi ki, 'Bir kadın iğne gibi kaybolmaz ya koskoca şehirde!' dedi. Görseydin, nasıl kükrüyordu yüzüme! İnsan kılığından bir kurt o. Gel hadi gidiyoruz."

Aradan bir dakika geçmeden Aksinya ufak bohçasını dürmüş, teyzesiyle vedalaşmıştı.

"Stepan mı çağırttı seni?" dedi ihtiyar kadın.

"Evet, teyzeciğim."

"İyi. Selam söyle ona benden. Niçin kendisi gelmedi ki? Biraz süt verirdim ona, sonra orda kalan o çöreklerden..." Aksinya teyzesinin sözlerini dinlemeden dışarı fırladı. Öyle hızlı yürüyordu ki, az sonra soluksuz kaldı, yüzünden kan çekildi. Sonunda Prokor bile biraz yavaşlamasını söyledi ona.

"Bak, beni dinle," dedi. "Delikanlıyken ben de kız peşinde koşardım ama hiç böyle senin gibi acele etmedim. Bekleyemez misin yahu, azcık? Yangın mı var, nedir, ha? Soluğum kesildi valla! Başka insanlar gibi hareket edemez misiniz siz yahu?"

Kendi kendine de düşünüyordu. "Yine beraberler... Eh, artık şeytan gelse ayıramaz onları. Keyifleri keyif, ohh! İyi ama, ya ben? O ateşin altında ben değil miydim kahpeyi arayan? İnşallah Natalya'nın kulağına varmaz bu. Yoksa parçalar beni. Bilirim ben onun soyunu. Korşunoflar da öyle kolay kolay ayağına basılacak insanlardan değillerdir. Bir an için işte içkiye daldım da, güçsüz bir anımda, yitirdim tüfeğimi, yoksa dünyada peşinden koşup aramazdım bunu. Baksın kendi başının çaresine, n'apalım!"

Kepenkleri sımsıkı kapalı bir kulübenin mutfağında mumdan is çıkıyordu. Gregor masada oturmuş, tüfeğini yeni temizlemiş, tabancasının namlusunu siliyordu, kapı gıcırdadı, Aksinya belirdi

eşikte. Solgun dar alnı terden ıpıslak olmuştu. Büyümüş, kızgın gözleri kanı çekilmiş yüzünde öyle korkunç bir hırsla yanıyordu ki, Gregor ona bakarken sevinçten yüreği titreyiverdi.

"Bana haber saldın buraya geleyim diye... ama kendin yoksun ortalarda!" dedi Aksinya, soluk soluğa. O anda onun için dünyada Gregor'dan başka bir şey yoktu, tıpkı çok eskiden, sevgilerinin ilk günlerinde olduğu gibi. Bir kere daha bütün dünya Gregor yokken ölüyor, Gregor yanına gelince yeniden doğuyordu. Prokor'a aldırmadan sevdiğinin üzerine atıldı, yaban yulafı gibi sardı kendini ona, sert yanaklarından öptü. Arada, burnunun üstüne, alnına, gözlerine, dudaklarına ufacık öpücükler konduruyor, abuk sabuk bir şeyler fısıldıyor, ağlıyor hıçkırıyordu:

"Mahfoldum... Ah, nasıl acı çektim, Grişa, canım benim, kanım, hayatım!"

"İyi, iyi. İşte, görüyorsun... Ama dur hele... Aksinya, dur yahu!" diye mırıldandı Gregor sıkılganlıkla. Yüzünü çevirip Prokor'un gözlerine bakmaktan kaçındı. Aksinya'yı kerevete oturttu, başından şalını aldı, dağılan saçlarını okşadı.

"Sen..." diye başladı.

"Ben hep eskisi gibiyim. Ama sen..."

"Hayır, Tanrı hakkıyçün, sen... Sen bir delisin ki..."

Aksinya kollarını Gregor'un omuzlarına doladı, gözyaşları içinde güldü. Bir acele fısıldadı:

"Nasıl yaptın bunu? Sen çağırdın beni. Kalktım yayan geldim, her şeyi kodum da geldim, sen yoksun burda. Bir ara önümden dörtnala geçtin, ardından koştum bağırdım, ama sen dönmüştün bile köşeyi. Ya öldürselerdi seni? Son bir kerecik olsun göremeyecektim."

Sonra ona bir şey daha söyledi, yumuşacık bir şey, kadınca, aptalca bir şey, durmadan onun eğik omuzlarını okşayarak, kendi içten gözleriyle onun gözlerinin içine bakarak söylediği bir şey. Bakışı da bir garipti, öylesine zavallı, ama öylesine de hırçın ve kararlı, köşeye kıstırılmış bir hayvan gibi, Gregor ona bakmaya

sıkıldı, yüreği parçalandı. Kirpiklerini düşürdü, zorla gülümsedi, sustu. Aksinya'nın yanaklarının allığı gitgide artıyordu. Göz bebekleri duman mavisi bir pusla örtülü gibiydi.

Prokor izin istemeden çıktı. Merdiven başında tükürüp ayağını tükürüğüne bastı.

"Kaçık!" dedi hışımla. Basamakları indi, kapıyı hızla ardından çarptı.

LXIII

İki gün düşte gibi yaşadılar. Gece gündüze karıştı, çevrelerini tüm unuttular. Gregor kısa süren, sersemletici uykusundan arada bir uyanır, alacakaranlıkta Aksinya'nın kendi yüz çizgilerini aklına nakşetmek istercesine dikkatle bakan gözlerini üzerine dikilmiş görürdü. Çoğu, dirseğinin üstüne yaslanıp uzanırdı Aksinya, yanağı avucunda, gözlerini hemen hiç kırpmadan, bakar, bakardı.

"Ne bakıyorsun öyle?" diye sorardı Gregor.

"Şöyle bir doya doya göreyim diyorum seni. Öldürecekler seni. Yüreğim öyle diyor."

"Eh, madem yüreğin öyle diyor, bak öyleyse!" diye gülümserdi Gregor.

Üçüncü günü, Aksinya geleliberi ilk, sokağa çıktı. Kudinof boyuna haberci yolluyor, toplantıya çağırıyordu onu. Gelen habercileri geri çevirmiş, onsuz da toplantı yapılabileceğini bildirmişti. Prokor karargâhtan ona yeni bir at bulmuş, geceleyin siperlere gidip eyerini de almış getirmişti. Aksinya Gregor'un çıkmaya hazırlandığını görünce telaşla sordu:

"Nereye gidiyorsun?"

"Tatarsk'a kadar gidip bir görmek istiyorum, bakalım ailemin oturduğu köyü bizimkiler nasıl savunuyorlar."

"Çocuklarını mı özledin?" Aksinya ürperdi. Şalını esmer omuzlarına sardı.

"Evet."

"Gregor, gitme, n'olur!" diye yalvardı Aksinya. Gözleri koyu çukurlarında birden parıl parıl oldu. "Aileni benden çok mu seviyorsun? Öyle mi? Bir o yana gidiyorsun, bir bu yana sen... Al beni de, Natalya'yla bir yolunu bulur anlaşırız... Peki, git, n'apalım! Ama bir daha da dönme bana! İstemiyorum seni! Ben buna dayanamam, hayır!"

Gregor sessizce avluya çıktı, atına bindi.

Tatarsk piyade bölüğü siper kazma işini ağırdan alıyordu.

"Nedir bu saçmalık, canım!" diye kükredi Hristonya. "Nerdeyiz yahu? Alaman Cephesi mi burası? Sığca bir şeyler kazın işte, çocuklar, dize kadar. Bu sert toprak da daha derin kazılmaz ki! Ne beli, demir çubukla kıramazsın bu toprağı be!"

Onun sözünü dinlediler, sol yakanın sarp, çorak toprağında yalnız içinde uzanmaya yarayacak siperler kazdılar. Sığınakları koruda hazır ettiler.

"Bir sürü dağ sıçanına döndük mü şimdi!" diye haykırdı canlılığını hiç yitirmeyen Anikuşka. "Çayırda yaşayıp ot yeriz bundan böyle. Tatlıdan, çörekten gına geldi, etinizden şehriyenizden bıktık! Bir parça yonca almaz mısın?"

Kızıllar Tatarsklıları pek rahatsız etmediler. Köyün karşısında batarya filan yoktu. Arada sırada, yalnız sağ yakadan bir makineli takırdar, bir siperden başını çıkaran gözcünün üzerine fazla uzatmadan birkaç avuç kurşun püskürtürdü. Sonra yine uzun bir sessizlik.

Kızıl Ordu erleri siperlerini tepeye kazmışlardı. Onlar da arada sırada ateş ediyorlardı ya yalnız geceleri, o da kısa sürelerle, köyü ziyaret ediyorlardı.

Gregor akşam üzeri köyünün merasına vardı. Burda hep bildik, tanıdıktı her şey. Her ağacın uyandırdığı ayrı bir anı... Yol Meryem

Kayranı'nın yanından geçiyordu. Orda her yıl Kazaklar, ermiş Petro gününde, çayırı üleştikten sonra votka içerlerdi. Çayırlara bir burun gibi uzanan Aleksi'nin Korusu'nu geçti. Yıllar öncesi birgün bu koruda Aleksi adında bir Tatarsklı'nın ineğine kurtlar saldırmıştı. Aleksi öleli çok oluyordu. Mezar taşları üzerinde kitabeler nasıl zamanla silinir, kayıplara karışır, Aleksi de, öyle, köyde artık hiç anılmaz olmuştu. Soyadını hısımları, komşuları bile bilmezdi. Ama Aleksi'nin Korusu hâlâ meşelerin, karaağaçların koyulca yeşil dallarını göğe uzatıp duruyordu. Tatarsk Kazakları ev eşyası yapmak için buraya gelir ağaç keserler, her ilkbaharda, kocamış kütüklerin çevresinde yeniden hayat dolu, taptaze fidanlar boy verirdi. Bir iki yıl belli belirsiz bir büyüme, gelişme derken, Aleksi'nin Korusu, yaz gelince yine yeşil dallarını yayar, güzünse don çalmış yapraklardan altınsı bir örtüyle örtünürdü.

Yazın dikenli karadut fundaları ıslak toprağın üstünü sarsarmaşık sarar, rengarenk tüylü ağaçkakanlar, saksağanlar yaşlı meşelerin tepelerinde yuva yapardı. Güzün hava ayaza vurduğunda, palamutların, rüzgârda savrulmuş meşe yapraklarının kokusuyla dolu dolu olduğunda, göçmen çulluklar gelirdi küçük koruya, kışın karın beyaz örtüsü yalnız tilkinin yuvarlacık ayak izleriyle taç taç nakışlanırdı. Gregor vaktiyle çok gitmişti Aleksi'nin Korusu'na, tilkilere kapan kurmak için.

Otlarla kaplı, kapanmış eski yoldan, dalların serin gölgesinde atını sürdü ilerledi, Meryem Kayranı'nı geçti, Kara Kaya'ya yöneldi. Anılar saldırıyordu üzerine, başa vuran şarap gibi. Üç kavak ağacını da gördü orda. Çocukken yaban ördeği yavruları avlardı onların dibinde. Yuvarlak Göl'ün başında, elinde olta, sabahtan akşamadek beklediği olmuştu. Az ötede tek başına kalmış yaşlı kartopu fundası Melekofların avlusundan da görünürdü. Güz vakti Gregor evin basamaklarından bakar, bakar da, fundanın güzelliğine hayran olurdu. Uzaktan bakınca, sanki kankırmızı bir alevle tutuşmuş, yanıyor sanırdın. Ölen ağabeysi Piyotra kartopunun acı dutlarından yapılan böreklere bayılırdı.

Yüreğinde usul usul kımıldanan bir hüzünle Gregor çocukluğunun geçtiği köşe bucağa baktı. Atı âdeta gidiyor, tembel tembel kuyruğunu sallayıp sinekleri, tatarcıkları kovalıyordu. Meltemde otlar eğiliyor, çayırın üzerinde benekli gölgeler uçuşuyordu.

Tatarsk Piyade Bölüğü'nün kaldığı siperlere gitti, babasına adam gönderdi. Hristonya'nın çağırdığı ihtiyar Pantaleymon topallıya topallıya koştu geldi.

"Ee, merhaba, reis!" diye seslendi, yaklaşırken.

"Merhaba, baba!"

"Bizi görmeye mi geldin?"

"Güç bela gelebildim. Nasıllar sizinkiler? Anam nerde, Natalya nerde?"

Pantaleymon elini salladı, yüzü buruştu. Esmer yanağından aşağı bir damla gözyaşı yuvarlandı.

"N'oluyor, ne var? Bir şey mi oldu? Gregor sert bir sesle, endişe içinde sordu.

"Nehri geçmediler."

"Niçin?"

"Natalya iki gündür yatakta... Tifüs galiba. Kocakarı onu geride bırakmam dedi tutturdu. Ama sen meraklanma, oğlum. İyiler onlar."

"Peki çocuklar? Mişa? Polya?"

"Onlar da orda kaldı. Ama Dunya geldi beri yana. Kalmaya korktu. Tek başına genç kız, ne de olsa... Anikuşka'nın karısıyla bir yerlere gittiler. Ben iki kere eve vardım baktım. Geceleyin usulcacık geçtim nehri kayıkla, gördüm onları. Natalya'nın hali kötü ama çocuklar iyiler, çok şükür. Natalya kendinde değil. Öyle ateşi vardı ki kan kaskatı kesildi dudaklarında."

"Niçin getirmedin onu bu yana?" diye Gregor öfkeyle bağırdı.

İhtiyar bozuldu. Cevap verirken titreyen sesinden gücenikliği,

kızgınlığı okunuyordu.

"Sen n'apıyorsun peki? Buraya gelip kendin alamaz mıydın onları?"

"Emrimde bir tümen var benim. Tümenim nehri geçerken başında durmam gerekti," diye Gregor heyecanla kendini savundu.

"Senin Viyeşenska'da yaptıklarını duyduk, duymadık sanma! Artık aileni takmaz oldun gibime geliyor... Ah, Gregor, madem aileni azıcık olsun düşünmüyorsun, barim Tanrı'yı düşün! Ben nehri burdan geçmedim, geçsem bırakır mıydım onları orda sanıyorsun? Benim takımım Yelenskaya'daydı. Biz buraya gelene kadar Kızıllar varmış gelmişlerdi bile Tatarsk'a."

"Benim Viyeşenska'da ne yaptığım seni ilgilendirmez! Hiç öyle..." Gregor'un sesi kısık ve örtülü çıktı.

"Ben bir şey demek istemedim." İhtiyar telaşlandı. Az ötede toplanan Kazaklara hoşnutsuz gözlerle baktı. "Sen biraz daha yavaş konuş, ordan duyacaklar." Kendi de fısıldar gibi konuşmaya başladı. "Çocuk değilsin artık, aklını başına toplamanın zamanıdır. Ama aileni merak etme. Natalya iyileşecek yine, Allah'ın izniyle. Kızıllar pek bir şey yapmıyor onlara. Bizim buzağıyı öldürdüler ya aldırma. Merhametli davranıyorlar bizimkilere. Pek zararları dokunmıyor. Çok ürün aldılar götürdüler... Götürdüler, n'apalım! Savaş olur da bunlar olmaz mı?"

"Onları alıp getiremez miyiz şimdi buraya?"

"Sanmam. Natalya'yı nereye götürürüz? Hasta kadıncağız. Tehlikeli iş. Kocakarı her şeyi ayarladı. Ben eskisi kadar meraklanmıyorum şimdi. Yalnız, köyde yangın çıktı."

"Kimlerin evleri yandı ki?"

"Bütün alan gitti. Sonra büyük tüccarların evleri, hepsi. Korşunof'un evini yerle bir ettiler. Lukiniçna Kızıllar gelmezden evvel kaçmıştı, ama ihtiyar Grişaka çiftliğe göz kulak olmak için geride kaldıydı. Anana demiş ki, 'Ben avlumu bırakıp gitmem bi

yerlere,' demiş. 'Dinsiz imansızlar yanıma yanaşmazlar benim, bir haç işareti yaptım mı, korkarlar,' demiş. Biliyorsun, son zamanlar bir garip olduydu. Yine de Kızıllar korkmadılar onun haçından. Ev de, çiftlik yapıları da yandı kül oldu. Grişaka'dan hiç haber yok. Kimse bilmiyor başına ne geldi. Ama zaten vakti dolmuştu. Yirmi yıl var tabutu hazırdı, hâlâ yaşıyor... Köyü yakıp kavuran da senin o arkadaşın, namussuz, Allah kahretsin!"

"Kim, yani?"

"Mişa Koşevoy namussuzu."

"O olamaz!"

"O canım, o işte! Geçende gelmiş, bizimkileri görmüş, seni sormak için. Anana demiş ki, Kızıllar öte yana geçince demiş, ilk senin Gregor'unu ipe çekecekler demiş. 'En yüksek meşe dalına onu asacağız. Ben kılıcımı onun kanıyla kirletmem!' demiş. Beni de sormuş. 'Hangi cehenneme gitti öteki?' demiş. 'Evde, ocağın üstünde olmalıydı. İhtiyar Pantaleymon'u bi elime geçirirsem,' demiş, 'öldürene kadar sopa atmıycam ama, bi kırbaçlıycam, bi kırbaçlıycam ki,' demiş, 'canı çıkana kadar!' İşte böyle bir cenabet hergele oldu çıktı o da başımıza. Köyde ateşe vermediği tüccar evi, papaz evi kalmadı. 'İvan Aleksiyeviç'le Stokman'ın öcünü alana kadar bütün Viyeşenska nahiyesini yakıp kül edecem,' diyormuş. Öyle diyormuş işte!"

Gregor yarım saat kadar daha konuştu babasıyla, sonra atının yanına gitti. İhtiyar, Aksinya'dan hiç söz açmamıştı. Ama yine de sıkıntı bastı Gregor'un içini. "Babam bildiğine göre, herkes duymuş olmalı," diye düşünüyordu. "Kim söyledi? Prokor'dan başka bizi beraber gören olmadı ki? Yoksa Stepan da mı biliyor?" Utancından, kendine öfkesinden dişlerini gıcırdattı.

Kazaklarla fazla konuşmadı. Anikuşka durmadan nükte savuruyor, bölüğe birkaç kova votka gönderilsin istiyordu.

"Sen votkayı gönder, kurşunları boşver," dedi, gülerek. Boğazına bir fiske attı.

Gregor, Hristonya'ya, öbür köylü dostlarına yanında getirdiği tütünden sundu. Tam atına bineceği sırada Stepan Astakof'u gördü. Stepan acele etmeden yanaştı, bir selam çaktı. Elini uzatmadı.

Ayaklanma başlayalıberi Gregor onu ilk defa görüyordu. Merakla, endişeyle baktı yüzüne. "Biliyor mu acaba?" Stepan'ın yakışıklı yüzünde bir huzursuzluk, bir tedirginlik okunmuyordu. Hatta neşeli görünüyordu. Gregor içini çekti, rahat bir soluk aldı.

LXIV

Ondan sonraki iki günü, kendi Birinci Tümen'inin tuttuğu cephe kesimini dolaşmakla geçirdi. Döndüğünde genel karargâh, kumandanlıkça Viyeşenska'nın az ötesindeki Çorni köyüne aktarılmıştı. Biraz dinlenip atına su verdikten sonra oraya yollandı.

Kudinof onu neşeyle karşıladı. Ona bakarken meydan okur gibi bir gülümseme dolaşıyordu dudaklarında. "Evet, Gregor Pantaleyeviç, söyle bakalım, neler gördün?"

"Kazakları gördüm. Nehrin öte yakasında da Kızılları gördüm."

"Pek bir şey görmemişsin demektir. Buraya üç uçak geldi, fişek ve mektup getirdi."

"Senin General Sidorin ne yazıyor acaba?"

"Eski dostum Sidorin demek istiyorsun!" Kudinof yine öyle kasılarak konuşmaya devam etti. "Bütün gücümüzle dayanıp Kızılları geçirmememizi istiyor. Don Ordusunun esaslı bir saldırıya hazırlandığını yazıyor."

"Fena değil," dedi Gregor, alayla.

Kudinof birden ciddileşti. "Cepheyi yarıp geçecekler. Senden başka kimseye söylemiyorum bunu, çok gizli. Bir haftaya kalmaz, Kızıl Ordu cephesini yarmış olacaklar. Dayanmalıyız."

"Dayanıyoruz ya işte!"

"Gremok'da Kızıllar nehri geçmeye hazırlanıyorlar."

"Çekiç sesleri kesilmedi mi daha?" diye Gregor hayretle sordu.

"Kesildi... Ama sen nerelerdeydin? Bunca zamandır Viyeşenska'da bir yerlerde miydin yoksa? Eveli gün her bir yana baktırdım, arattım seni. Habercilerimden biri geldi, yerinde olmadığını söyledi. Ama güzel bir kadın çıkmış, gözlerinde yaşlarla, senin atına binip gittiğini söylemiş. Acaba bir kızla gönül eğlendirmeye daldın da bizden saklanıyor musun diye düşündüm!"

Gregor kaşlarını çattı. Kudinof'un masum şakasından hoşlanmamıştı. "Yalan laflara daha az kulak verirsen, bir de geveze haberciler kullanmazsan iyi edersin," dedi, kısaca. "Dili uzun habercilerinin dillerini kısaltırım bundan sonra, haber vereyim!"

Kudinof kahkahadan kırılarak Gregor'un sırtına bir şaplak indirdi. "Sen hiç şakadan anlamaz mısın, yahu?" dedi. "Gel ama, seninle konuşacağım daha önemli işler var. Kazanskaya'nın berisinde ırmağın öte yakasına birkaç süvari bölüğü gönderelim diyoruz. Kızıllara baskın vermek için. Hatta belki Gromok'dan geçip ürkütürler onları. Bir panik yarattık mıydı!.. Ne dersin?"

Gregor bir an düşündü."

"Fena fikir değil."

"Bölükleri sen götürsen olur mu?"

"Niçin ben götürecekmişim?"

"Bu iş için döğüşken bir kumandana ihtiyaç var da ondan. Kolay iş değil. Yürekli adam ister. Geçişte bir aksilik çıktı mı tek kişi bile geri dönmeyebilir sonra."

Kudinof'un sözlerinden koltukları kabaran Gregor kumandayı ele almakla tereddüt etmedi. "Tabii giderim," dedi.

"Bak, şöyle planladık biz işi." Kudinof heyecanla konuşmaya başladı. Tabureden kalktı, her adımda gıcırdayan döşemenin üstünde bir aşağı bir yukarı dolaşmaya koyuldu. "Birlikler düşmanın çok gerilerine dalmasa da olur. Yalnız Don boyunca atlarını sürüp bir iki köyde herifleri şöyle bir güzel sarsmalılar. Biraz fişek ve mermi ele geçirir, tutsak alırlarsa iyi olur. Sonra aynı yoldan

dönerler. Bütün bunlar, tabii, gece olacak, gün doğarken geçit başında olabilmek için. Ne diyorsun? Bir daha düşün sen, yarın istediğin Kazakları seç, çık yola. Burda senden başka bu işi yapacak adam olmadığını hep biliyoruz. Başarırsan, Don ordusu unutmaz bu hizmetini. Dostlarımızla birleşir birleşmez General Sidorin'e kendi elimle bir rapor göndereceğim. Bütün hizmetlerini sıralayacağım, rütbeni yükseltsinler diye." Birden sustu. O ana kadar sakin sakin bakan Gregor'un yüzü bir anda allak bullak olmuştu.

"Sen beni ne sandın...?" Gregor hızla, elleri arkasında, tabureden kalktı. "Yani ben rütbe için mi giderim sanıyorsun? Beni kiralayabileceğini mi sandın? Demek rütbe vaadedip, ben..."

"Ne oldu? Dur..."

"Rütben batsın senin!"

"Dur, yahu! Yanlış anladın."

"Anladım seni, anladım!" Gregor boğulur gibiydi. Tabureye oturdu yine. "Git başka birini bul. Don'un ötesine Kazak mazak götürmüyorum ben."

"Bir hiç yüzünden asabını bozdun, yahu!"

"Kumandayı kabul etmiyorum! Boşuna nefes tüketmeyelim."

"N'apalım, seni zorlayamam ya! Oturup yalvaracak da değilim. İstiyorsan başa geçebilirsin, istemiyorsan, kendi bileceğin iş. Şu anda durumumuz çok ciddi, onun için de heriflerin ırmağı geçme hazırlıklarına elimizden geldiğince engel olmaya karar verdik. Rütbe filan, şakaydı. Sen de hiç şakadan anlamıyorsun! O kadın için de şaka yapayım dedim, hemen parladın. Seni kızdırayım dedim. Bilirim, yarı Bolşeviksin zaten sen de, subayları sevmezsin. Ama sen de her şeyi ciddiye aldın, birader! Azıcık kızdırmak istedim seni işte, o kadar." Kudinof öyle içten bir gülüşle güldü ki, Gregor acaba sahiden öyle mi diye kararsızlandı.

"N'olursa olsun, kumandayı kabul etmiyorum!" dedi, inatla. "Vazgeçtim."

Kudinof hiç oralı olmadan kemerinin ucuyla oynuyordu. Uzun bir sessizlikten sonra konuştu:

"Peki, ister vazgeçmiş ol, ister korkuyorsun diyelim, bir şey değişmez. Zararı yok. Ama planlarımızı bozuyorsun, orası önemli işte. Tabii, bir başkasını buluruz gönderecek. Gözüpek Kazak yalnız sen değilsin ya burda! Kendin düşün, durumumuz ne kötü. Kondrat Medvedef bugün bana yeni bir bildiri gönderdi. Kızıllar büyük takviye kuvvetleri alıyorlar... Al kendin oku, belki bana inanmazsın." Bir çantadan sararmaya yüz tutmuş, koyu kan lekeleriyle kaplı bir kâğıt çıkarıp Gregor'a uzattı. "Bir Uluslararası Bölük komiserinin üzerinde bulmuşlar. Litvanyalıymış. Piç kurusu, son kurşununa kadar dayanmış, sonra da süngü takıp bir takım Kazağın üzerine yürümüş. Kondrat kendisi vurmuş herifi. Onların arasında da cesur adamlar var, inançlarına bağlı kişiler. Bu bildiriyi bu herifin üzerinde bulmuşlar."

SEFERÎ KUVVETLER EMRİ

8 no. 100

Boguçar, 25 Mayıs 1919

Bütün takımlar, bölükler, bataryalar ve kumandanlar önünde okunacak

Utanç verici Don ayaklanmasının sonu geliyor.

Son saat çaldı. Bütün gerekli hazıklıklar tamamlandı. Hainleri ezmek için yeterli kuvvet yığıldı. Güney Cephesi'nde savaşan ordularımızı iki aydır arkadan hançerleyen kardeş katilleriyle hesaplaşma günü geldi çattı. Rusya'nın bütün işçileri ve köylüleri sahte Kızıl Bayrak altında gerici toprak sahiplerine, Denikin ve Kolçak'a yardım eden bu Kazak çetelerinin yaptıklarını nefret ve tiksintiyle izlemekteler.

Erler, kumandanlar, Cezalandırma Kuvveti'nin komiserleri, hazırlık çalışmaları tamamlanmıştır! Şimdi işaret verildiğinde... İleri!

Şerefsiz hainlerin yuvaları tahrip edilmeli, kardeş katilleri yok edilmelidir. Karşı durmaya kalkan nahiyelere acınmayacak. Sadece, kendiliklerinden silahlarını bırakıp bizim tarafımıza geçenler bağışlanacaklar. Kolçak ve Denikin'in yardakçılarına karşı: Kurşun, çelik ve ateş! Asker yoldaşlar, Şûralar Rusyası size güveniyor. Birkaç gün içinde Don'u ihanetin kara lekesinden temizlemelisiniz. Son saat çaldı.

Hep birlikte, tek bir adam gibi, ileri!

LXV

19 Mayıs günü Mişa Koşevoy, Dokuzuncu Kızıl Ordu'ya bağlı Seferî Tugay'ın kurmay başkanından Otuz İkinci Alay Karagâhı'na acele mesaj götürmek için emir aldı. Alay karargâhının Gorbatovski köyünde olması gerekiyordu.

Koşevoy aynı akşam köye vardı. Vardı ya, karargâh orda değildi. Köyü iki piyade bölüğünün desteği altında Donets'den Ust-Medveditsa yönünde ilerleyen bir başka birliğin yük katarları doldurmuştu.

Mişa köyde iki saat kadar dolaştı. Otuz İkinci Alay Karargâhı'nın yerini öğrenmeye çalıştı. Sonunda bir Kızıl Ordu süvari eri, Otuz İkinci'nin karargâhının Bokovskaya nahiyesinde Yevlantyevski köyünde olduğunu söyledi.

Mişa atının yemini verdikten sonra Yevlantyevski'ye gitti, karargâhı orada da bulamadı. Gorbatovski'ye geri dönerken gece yarısı bozkırın ortasında bir Kızıl Ordu devriye koluyla karşılaştı.

"Kim var orda?" Daha öteden biri bağırdı.

"Dostum ben!"

"Pekâlâ, gel beri de görelim ne biçim dostsun!.." Boğuk bir Ukraynalı ses cevap verdi. Beyaz Kuban şapkalı, koyu mavi paltolu bir subay atını sürüp ortaya çıktı. "Hangi birliktensin sen?"

"Dokuzuncu Ordu'nun seferî tugayındanım."

"Belgen var mı?"

Mişa kâğıtlarını gösterdi. Devriye kumandanı ay ışığında kâğıtları gözden geçirirken Mişa'yı kuşkuyla sorguya çekti.

"Tugay kumandanınız kim sizin?"

"Yoldaş Lozovski."

"Peki tugayınız nerde şimdi?"

"Don'un öte yanında. Siz hangi alaydansınız, yoldaş? Otuz İkinci olmasın?"

"Hayır. Otuz Üçüncü Kuban Tümeni'yiz biz. Sen nerden geliyorsun?'"

"Yevlantyevski'den geliyorum."

"Nereye gidiyorsun?"

"Gorbatovski'ye."

"Oho! Şimdi Kazaklar var Gorbatovski'de."

"Yok canım!" diye haykırdı Mişa.

"İnan bana. İsyancı Kazaklar var. Biz ordan geliyoruz."

"O halde ben nasıl Bobrovski'ye gidebilirim?" diye Mişa yeisle sordu.

"Orası senin bileceğin iş!"

Kumandan yağız atına kırbacı dokundurarak sürdü hayvanı. Sonra eyerin üstünde arkasına dönüp seslendi:

"İyisi mi sen bizimle gel! Yoksa yabaniler gagana binerler!"

Mişa devriye koluna hevesle katıldı. O gece onlarla birlikte 294'üncü Taganrog Alayının konakladığı Kruzilin köyüne vardı, elindeki mesajı alay kumandanına teslim ederek niçin yerine veremediğini anlattı, alayda kalıp bir atlı devriye birliğine kaydını yaptırmak için müsaade istedi.

Yeni kurulan Otuz Üçüncü Kuban Tümeni Astırakan yakınlarından Voronez Bölgesi'ne aktarılmıştı. Tümenin tugaylarından

biri de Kazak isyanını bastırmak için savaşa atılmıştı. Taganrog, Derbent ve Vasilkovski Alayları bu tugaya bağlıydılar. Gregor Melekof'un Birinci Tümeni'ne saldırıp onu Don'un öte kıyısına geçmeye zorlayan birlikti bu.

Tugay cebrî yürüyüşlerle Don'un sağ yakasından Ust-Koperskaya'ya doğru ilerledi. Çir Irmağı köylerini sağ kanadına almıştı. Bu bölgede iki haftaya yakın bir zaman oyalandılar.

Mişa, Karginskaya ve Çir boyundaki bazı köylerin ele geçirilmesi için verilen savaşlara katıldı. Ayın yirmi yedisinde, sabahleyin, bölük kumandanı adamlarını yolun kenarına dizdi, yeni aldığı bir emri okudu. Mişa Koşevoy sonradan uzun zaman hatırladı orda işittiği sözleri: "Şerefsiz hainlerin yuvaları tahrip edilmeli, kardeş katilleri yok edilmelidir..." Sonra: "Kolçak ve Denikin'in yardakçılarına karşı: Kurşun, çelik ve ateş!"

Stokman'ın öldürüldüğünü öğrendiği, İvan Aleksiyeviç'le Yelanskaya komünistlerinin âkıbetleri hakkında söylentiler kulağına geldiği gündenberi, Mişa Kazaklardan korkunç nefret eder olmuştu. İsyancı Kazaklardan biri eline düşmesin, yüreğinde kıpırdayan merhamet sesine hiç kulak asmıyordu artık. Birine olsun acımadı. Buz gibi serin mavi gözleriyle sorardı tutsağa: "Yetti mi Şûra Hükümeti'yle döğüştüğün, ha?" Ve cevap beklemeden, hiç acımasız, adamın çarpılan yüzüne hiç bakmadan, çalar kılıcını öldürürdü. Tutsaklarını öldürmekle kalmadı, isyancıların bırakıp gittikleri köylerde evlerin saçaklarını tutuşturup ateşe verdi ortalığı. Korkudan çılgına dönen inekler, öküzler çitleri kırıp böğüre böğüre sokaklara doluşunca birer birer vurur gebertirdi onları da.

Kazak refahıyla, Kazak hainliğiyle, o sağlam Kazak kulübelerinin damları altında yüzyıllardır hiç değişmeden süregelen el değmemiş, kokuşmuş hayatla amansız bir savaşa girişti. Stokman'la İvan'ın ölümleri nefretini alevlendirdi, bildiride geçen, "şerefsiz hainlerin yuvaları tahrip edilmeli, kardeş katilleri yok

edilmelidir" sözleri kendi bölüğüne okunduğu gün üç yoldaşıyla birlikte yalnız Karginskaya'da yüz elli ev yaktılar. Bir tüccarın evinde biraz gaz yağı buldu Mişa, elinde bir kutu kibritle alanı dolaşmaya başladı. Aşı boyalı papaz ve tüccar evlerini, varlıklı Kazakların ocaklarını, "komplolarıyla cahil Kazakları isyana sürükleyen"lerin malikanelerini saran keskin kokulu duman ve alevden bir iz bıraktı ardında.

Terkedilmiş köylere ilk girenler hep süvari devriyeleriydi. Piyade daha köye ulaşmadan, Koşevoy en zengin ailelerin evlerini ateşe vermiş olurdu. En çok istediği de, her ne pahasına olursa olsun Tatarsk'a gidip hemşerisi İvan'la Yelenskaya komünistlerinin öcünü almaktı. Köyün yarısını yakıp kül edecekti. Kafasında, Tatarsk'a varırsa yakacağı evlerin listesini bile hazırlamıştı. Alay ordan geçmeyecek olursa geceleyin, izin almadan, kimseye de çaktırmadan kaçıp köye uğramaya kararlıydı.

Öç alma hırsından başka nedenler de vardı onu Tatarks'a dönmeye sürükleyen. Geçen iki yıl içinde, köyde olduğu zamanlar Dunya Melekof'la buluşuyorlardı. Birbirlerine karşı yüreklerinde henüz birbirlerine açmadıkları bir sevgi doğmuştu. Mişa'nın renk renk yamalı tütün kesesini ören Dunya'nın esmer parmaklarıydı. Yumuşacık oğlak yününden kışlık eldivenlerini ona gizlice Dunya vermişti. Asker ceketinin göğüs cebinde kimselere el değdirmeden sakladığı elişi mendil de Dunya'nın mendiliydi. Aradan üç ay geçmesine rağmen, genç kızın vücudunun saman buğusu gibi hafifçecik kokusu mendilin kıvrımlarından hâlâ silinmemişti. Ufacık mendili öyle seviyordu ki Mişa, dünyalara değişmezdi! Arada sırada cebinden çıkardığında, bir kuyu başındaki o kırağı dökülü kavak ağacını, kara gökten saçılan incecik karı, Dunya'nın titreyen dudaklarını, kirpiklerine düşmüş kar tanelerinin billurca ışıltısını hatırlıyordu.

Köyünü ziyarete gitmezden önce iyice hazırlandı. Karginskaya'da bir tüccarın duvarından aldığı renkli kilimi at çulunun altına serdi, bir Kazağın sandığında hemen hemen yep-

yeni, yollu bir Kazak şalvarı buldu, ayaklarına sarmak için yarım düzine kadın şalını kesti parçaladı, Tatarsk'a girmeden önce giymek üzere bir çift de yün eldiven koydu bohçasına.

Çok eski zamanlardan kalma bir görenekti bu: Köye dönen asker en iyi esvaplarını kuşanır gelirdi. Mişa da, Kızıl Ordu eriydi şimdi ama, hâlâ Kazak geleneklerinin baskısından kurtulmuş değildi. Eski göreneği yerini getirmeye özenle hazırlandı.

Atını bir hücumda tepelediği bir Kazaktan almıştı: güzelim bir kula. Yaman duruşu vardı, hızlıydı da. Kim olsa övünürdü öyle bir atı var diye. Ama Mişa'nın eyerinde iş yoktu. Derisi çizilmiş, yırtılmış, metal parçaları paslanmıştı. Gem ve dizginler de öyle. Bir şeyler yapmadan olmayacaktı. Allah'tan, aklına parlak bir fikir geldi. Köylerden birinde bir tüccarın evi önünde nikel kaplamalı bir karyola buldu. Karyolanın ayaklarında güneşin ışınlarını yansıtan parıl parıl ufak topuzlar vardı. Bir saniyede söküp çıkardı onları, ikisini ipek kınnapla gemin halkalarına, ikisini de atın alnını kesip geçen dizgin kayışına iliştirdi. Topuzlar atın başında öğlen güneşi gibi apak parıldıyordu. Hem ne parıldayış! Hayvancağızın gözleri kamaştı, ayakları dolandı. Gözleri bozuldu, sulandı da Mişa yine de çıkarmadı.

Alay Don kıyısından Viyeşenska'ya yürüyordu. Mişa o günlüğüne ailesini ziyaret için devriye kumandanından kolaylıkla izin aldı. Kumandan ona izin vermekle de kalmadı.

"Evli misin sen?" diye sordu.

"Hayır."

"Bir oynaşın var o halde?"

"Ne dediniz?"

"Biliyorsun işte canım, sevdiğin bir kız."

"Benimkisi namuslu kızdır."

"Peki, cep saatin, zincirin de var mı?"

"Yok, yoldaşım."

"Kötü öyleyse!" dedi kumandan. Alman Savaşı'ndan çıkmış gelmişti, ganimetsiz köye dönmenin ne demek olduğunu bilirdi. Kendi sandığından bir cep saati, bir de kalın zincir çıkardı.

"İyi savaşçısın sen. Al, köydeyken tak bunları, kızların gözünü kamaştırırsın. Zamanında epey kız bozmuşum, çok kadına hayatın tadını tattırmışım, anlarım ben bu işleri," dedi. "Sana soran olursa, zincir yeni Amerikan altınındandır dersin. Markasını göster diye tutturanın da burnunun üstüne bir tane indirirsin. Öylelerine yapılacak olan budur. Konuşmaya hiç değmez. Kaç tane katibi, tezgahtarı geldi kızdırmaya çalıştı beni. 'Aha, göbeğindeki zincire bak şunun, sanki sahici altınmış gibi!.. Hadi, göster markasını da görelim!' Soruş o soruş. Bir daha sormadılar. 'Markasını mı görmek istiyorsunuz? İşte görün bakalım!'" Mişa'nın kalender kumandanı kocaman elini yumup havaya korkunç bir yumruk savurdu.

Mişa saatle zinciri taktı, kamp ateşinin ışığında tıraş oldu, atına eyeri vurdu, sürdü gitti. Gün doğmadan az önce Tatarsk'a tırıs giriyordu.

Köyde bir değişiklik yoktu. Tuğla duvarlı kilisenin küçük kulesi kararmış yaldızlı haçını yine göğe uzatmıştı. Papazların, tüccarların sere serpe evleri yine alanın çevresine doluşmuştu. Koşevoyların derme çatma kulübesinin üstünde kavak ağacı yine öyle içten bir dille mırıldanıp duruyordu. Garip olan, insanı şaşırtan tek şey, sokakların üzerinde bir örümcek ağı gibi asılı duran derin sessizlikti. Evlerin kepenkleri sımsıkı kapalıydı. Orda burda kapılara asma kilitler takılmıştı ama, çoğu ardına kadar açık duruyordu. Sanki köyden ağır adımlarla bir veba salgını geçmiş de avluların, sokakların insanlarını kırmış geçirmiş, evleri viran etmişti. Bir insan sesi, bir inek böğürtüsü, bir horoz ötüşü bile duyulmuyordu. Serçeler ötüşüyordu sadece, sundurmaların saçaklarında, çalı çırpı yığınları üstünde.

Mişa atını doğru kendi evine sürdü. Ailesinden kimse çıkıp

karşılamadı onu. Merdiven başına açılan kapı ardına kadar açıktı. Eşiğin oraya eski çoraplar, kan lekeli bir sargı bezi, tavuk tüyleri, çürümeye yüz tutmuş tavuk kafaları atılmıştı. Tavuk kafalarına sinekler üşüşmüştü. Birkaç gün önce Kızıl Ordu erleri kulübede yemek yemiş olacaklardı. Yerlere saçılı çanak parçaları, tertemiz kemirilmiş tavuk kemikleri, sigara izmaritleri, gazeteler... Mişa ön odaya geçti. Orda her şey yerli yerindeydi. Ama güzün karpuzların saklandığı kilerin ağzındaki sürmeli kapının aralık olduğuna dikkat etti.

Mişa'nın anası kuru elmaları çocuklar ele geçirmesin diye kilerde saklardı. Mişa bunu hatırlayarak kapıya doğru yürüdü. "Muhakkak anam benim geleceğimi düşünmüştür. Kilere benim için bir şeyler komuş olabilir," dedi içinden. Palasını çekip ucuyla kiler kapısını kaldırdı. Bir rutubet ve çürüyük kokusu çarptı kilerden burnuna. Diz üstü çöktü, gözlerini karanlığa alıştırmaya çalışarak baktı: Bir yarım şişe votka, içinde kızarmış yumurtalar duran bir tava, yarısını fareler kemirmiş bir parça ekmek, üstü tahta tabakla örtülü bir kap. Hepsi, yere serili bir masa örtüsünün üstündeydi. Yaşlı anası beklemişti işte onu! Değerli bir konuk gibi ona sofra kurmuştu. Kilere girerken sevgisinden, memnunluğundan yüreği titredi. Orda yelkenbezinden, çiviye asılı bir de torba buldu. İndirip baktı: İçinde çamaşırları vardı. Eski püskü, ama özenle yamanmış, temizlenmiş, ütülü.

Fareler yiyecekleri darmadağın etmişlerdi. Yalnız yoğurtla votka olduğu gibi duruyordu. Votkayı içti, güzelim soğuk yoğurdu yedi, çamaşırlarını aldı, yukarı tırmandı.

Anası Don'un öte yanına kaçmış olmalıydı. "Burada kalmaya korktu. İyi etti kaçtı, yoksa Kazaklar öldürürlerdi onu," diye düşündü. "Benim yüzümden yapmadıklarını bırakmamışlardır zaten." Dışarı çıktı, atını çözdü. Doğru Melekofların kulübesine gitmeyecekti. Onların evi Don'un hemen yanındaydı, nehrin öte yakasında bir iyi nişancı varsa bir anda işini bitiriverirdi. En iyisi önce Korşunoflara gider, hava kararırken alana dönerdi.

Karanlıktan yararlanarak Mokof'la öbür tüccarların ve papazların evlerini yakacaktı.

Atını avluların arkalarından sürüp Korşunofların geniş avlusuna vardı. Kapıdan içeri girdi, atını bağladı. Tam eve girecekken, ihtiyar Grişaka basamaklarda göründü. Ak başı sarsak, feri kaçmış gözleri büzüm büzümdü. Kör gibi bakıyordu. Yağlı yakasının kırmızı uçlarıyla eski Kazak ceketi dikkatle iliklenmişti ama eliyle tutmasa pantolonu düşecekti.

"Nasılsın, dedi?" Mişa basamakların yanında durup. Kırbacı salladı elinde. İhtiyar cevap vermedi. Hırçın yüzünde kızgınlık, hoşnutsuzluk birbirine karışmıştı.

"Nasılsın?" Mişa sesini yükseltti.

"Çok şükür!" Grişaka, isteksizce cevap vererek aynı kızgın dikkatle Mişa'nın yüzüne bakmaya devam etti. Mişa merdivenin altında bacaklarını iki yana açmış sakin duruyor, kırbacıyla oynuyordu. Kaşları çatılmıştı. Genç kız dudakları gibi dolgun dudaklarını kısmıştı.

"Niçin Don'un öbür yakasına geçmedin sen, Grişaka dede?" diye sordu.

"Sen kimsin?"

"Mişa Koşevoy."

"Akim'in oğlu mu? Bizimle çalışırdı hani?"

"Tamam."

"Demek sensin o oğlan? Sana vaftizde Mişa demişlerdi, değil mi? Maşallah yaman çıktın! Baban gibi tıpkısı. Hiç çalışmadan iyi yaşamak isterdi. Sen de onun gibisin, anlaşılan."

Mişa eldivenlerinden birini çıkardı, kaşları biraz daha çatıldı.

"Benim kim olduğumu, adımı filan karıştırma şimdi. Sen niçin Don'u geçmedin diyorum?"

"Canım istemedi, onun için gitmedim. Senin ne işin var burda? Deccallara mı hizmet ediyorsun? Kasketinde nedir o öyle Kızıl

Yıldız var? Ulan seni kancık dölü, demek bizim Kazaklara karşı savaşıyorsun, kendi köylülerinle, öyle mi?" Sendeleye sendeleye basamakları indi.

Anlaşılan, Korşunoflar Don'un ötesine kaçtıklarından beri pek az yemek yemişti. Ailesince bir başına bırakılmış, sıskası çıkmış, bakımsız, geldi Mişa'nın önünde durdu. Şaşkınlıkla, öfkeyle baktı yüzüne.

"Evet, onlarla savaşıyorum," dedi Mişa. "Yakında haklarından geleceğiz."

"Ama Kutsal Kitapta ne diyor? Göze göz, dişe diş vereceksiniz diyor."

"Kutsal kitapları okuma bana, ihtiyar! Buraya onları dinlemeye gelmedim. Hadi çık şu evden!" dedi Mişa haşin bir sesle.

"Niçin çıkacakmışım?"

"Niçinse niçin! Çık diyorum sana!"

"Kendi evimden çıkmam ben. N'apacağını biliyorum. Deccalların hizmetkârısın sen, kasketinde Deccalların işareti var. Kutsal Kitapların dediği oldu işte. Oğul babaya karşı, kardeş kardeşe karşı çıkacak..."

"Kafamı karıştırmaya çalışma şimdi. Kardeşi mardeşi yok bunun. Aritmetik, aritmetik! Benim babam senin kapında ömür tüketti, savaştan önce de ben çalışıyordum burda. Senin işine koşmaktan anam ağladı. Şimdi hesaplaşma günü geldi çattı işte. Çık evden dışarı, evi ateşe vereceğim! Bütün hayatınca iyi bir evde yaşadın sen, bundan böyle biz nasıl yaşadıksa sen de öyle yaşarsın, kerpiç kulübelerde. Anladın mı, moruk?"

"Anladım, evet. O da çıktı işte. Peygamber İşaya'ın kitabında ne yazıyor? 'Onların ölüleri sokağa atılacak, kokuları göğe varacak, cesetlerinden, kanlarından bütün dağlar eriyecek!'"

"Seninle uğraşacak vaktim yok benim!" diye haykırdı Mişa, soğuk bir öfkeyle. "Çıkıp gidiyor musun?"

"Hayır! Düşman!"

"Hep senin gibi inatçı herifler yüzünden koptu bu karışıklıklar, bu savaşta ondan sürüp gidiyor. Halkı hayatından bezdirenler, İhtilâle karşı kışkırtanlar hep sizsiniz!" diye haykıran Mişa silahını omuzundan indirdi.

Silah patlayınca Grişaka tepetaklak yuvarlandı. Yerde hâlâ abuk sabuk bir şeyler mırıldanıyordu:

"Tanrım! Sen ne dersen o olur. Al bu kulunu..." İnledi. Ak bıyıklarının arasından kan sızdı.

"Alacak seni, merak etme! Çoktan göçüp gitmeliydin zaten, moruk!" dedi Mişa. Tiksintiyle ihtiyarın cesedinin yanından dolanıp basamakları tırmandı.

Rüzgârın merdiven başına yığdığı kuru yapraklar, çalılar gülrengi bir alevle yanmaya başladılar. Kileri merdiven başından ayıran tahta perdeler hızla ateş aldı. Duman yükseldi, odalara girdi. Koşevoy dışarı çıktı. Sundurmayla zahire ambarını da ateşe verdiğinde alevler evden uğramış, kepenklerin çam tahtalarını yalamaya, dama uzanmaya başlamıştı.

Hava kararana kadar Mişa yakın bir bahçede yaban yulafı ve dikenlerin gölgesinde uyudu. Ayağı köstekli at yakında bir yerde otluyordu. Akşam yaklaşırken hayvan susadı, sahibini uyandırmak için kişnemeye başladı. Mişa kalktı. Meyva bahçesinin kuyusundan atına su verdi, eyerini vurdu, üzerine binip sokağa çıktı. Korşunofların avlusunda yanıp kavrulmuş çiftlik araçlarından acı bir duman tütüyordu. Evden kala kala, yüksek taş temellerle, isli bacasını göğe uzatan yarısı yıkık ocak kalmıştı.

Mişa doğruca Melekofların avlusuna yollandı. Kapıdan girerken İlyinişna eteğine çıra dolduruyordu.

"Merhaba, teyzeciğim!" diye seslendi Mişa, sevgiyle. İlyinişna onu görünce korkusundan dili tutuldu. Elleri aşağı düştü, çıralar eteğinden yere saçıldı.

"Nasılsın, teyzeciğim?"

"Çok şükür... Çok şükür!" dedi İlyinişna, kararsız.

"Hayattasın, iyisin ya?"

"Hayattayım ya, iyi miyim hiç sorma!"

Mişa atından inip kadının yanına gitti.

"Kazaklarınız nerdeler?"

"Don'un öte yanında."

"Kadetler gelsin diye mi bekliyorlar?"

"Benimkisi kadın işi... Ben öyle şeylerden anlamam."

"Peki, Dunya evde mi?"

"O da Don'un öte yanına geçti."

"Ne demeye hepsi birden gittiler?" Mişa'nın sesi titriyordu. Birden öfkeyle sertlendi. "Bak sana söylüyorum, teyze, senin oğlun Gregor Şûra Hükümetinin en azılı düşmanı oldu. Öte yana varalım, ilk onu ipe çekeceğiz. Ama Pantaleymon Prokofiyeviç ne diye kaçtı sanki? Kocamış herif, üstelik topal. Otursaydı ya evinde..."

"Niçin? Gelsinler öldürsünler diye mi?" dedi İlyinişna, hışımla. Çıraları yeniden eteğine doldurmaya koyuldu.

"Daha çok yaşar o! Belki bir kötek yerdi ama kimse onu öldürmezdi. Ama ben bunları konuşmaya gelmedim." Göğsündeki saat zincirini düzeltti. "Dunya'yı görmeye geldim ben. Onun da öte yana geçmesine valla çok üzüldüm. Sen anasısın, sana söyleyim bari: Ne zamandır istiyorum onu, ama kızlara harcayacak vaktim yok şu sıra. Karşı-ihtilâlle savaşıyoruz, hiç acımadan bastıracağız. Onun işini bitirir bitirmez, her yerde Şûra Hükümeti hele bi kurulsun, Dunya'yı istemeye sana dünürcüleri göndereceğim."

"Şimdi böyle şeyler konuşmanın sırası değil."

"Sırasıdır, sırası!" Mişa somurttu. Alnında katı bir çizgi belirdi. "Nişanlanmak için uygun zaman değil ama konuşabiliriz. Benim zamanım hiç belli olmaz. Bugün burdayım, yarın karşıya gönde-

rebilirler. Onun için seni uyarmaya geldim. Dunya'yı başka birine vereyim deme, yoksa senin için fena olur. Alayımdan eğer öldüğümü bildiren bir mektup gelirse, başkasına verebilirsin onu. Lâkin şimdi veremezsin, çünkü biz birbirimizi seviyoruz. Ona hediye getirmedim, nerden alayım şu sıra? Ama burjuvaların evlerinden istediğin bir şey olursa, söyle hemen gider getiririm..."

"Allah göstermesin! Hayatımda daha kimsenin malına el sürmedim ben!"

"Nasıl istersen. Benden önce görürsen Dunya'ya saygılarımı söyle. Hadi şimdi alasmaladık, teyze. Dediklerimi sakın unutma!"

İlyinişna cevap vermeden eve girdi. Mişa da atına binip alana gitti.

Alan, geceyi geçirmek için tepelerden inen Kızıl Ordu erleriyle dolup taşıyor, sokaklarda heyecanlı sesler duyuluyordu. Nehrin kıyısında bir ileri karakola hafif makineli tüfek götüren üç er Mişa'yı durdurup belgelerini incelediler. Semyon'un evinin önünde dört kişiye rastgeldi. İkisi bir el arabasının içine yulaf doldurmuş götürüyor, öbür ikisi de bir dikiş makinesiyle bir çuval unu taşımak için Semyon'un veremli karısına yardım ediyorlardı. Kadın Mişa'yı tanıdı, selam verdi.

"Ne götürüyorsunuz orda öyle?" diye sordu Mişa.

"Bu emekçi kadına biraz yardım edelim dedik. Belini doğrultsun şöyle. Burjuvalardan birinin dikiş makinesiyle unundan verdik ona," diye Kızıl Ordu erlerinden biri hayat dolu bir sesle bağırdı.

Köyden ayrılmazdan önce Mişa yedi evi daha ateşe verdi: Tüccar Mokof'un, papazların ve birkaç zengin Kazağın, hepsi Donets'e kaçanların evleri.

Tepeyi tırmandı, atını geri çevirdi. Aşağıda Tatarsk köyü, kapkara göğün önünde iri iri kıvılcımlar saçan yakut rengi alev-

ler içindeydi. Don'un hızlı sularında yansıyıp kıpırdayan alevler rüzgârda eğilip batıya yöneldiler, hırsla saldırdılar evlere.

Doğu bozkırlarından esen hafif bir meltem yangını azdırdı, havada uçuşan kor kırmızı kıvılcımları aldı taa ötelere savurdu.

ÜÇÜNCÜ CİLDİN SONU